

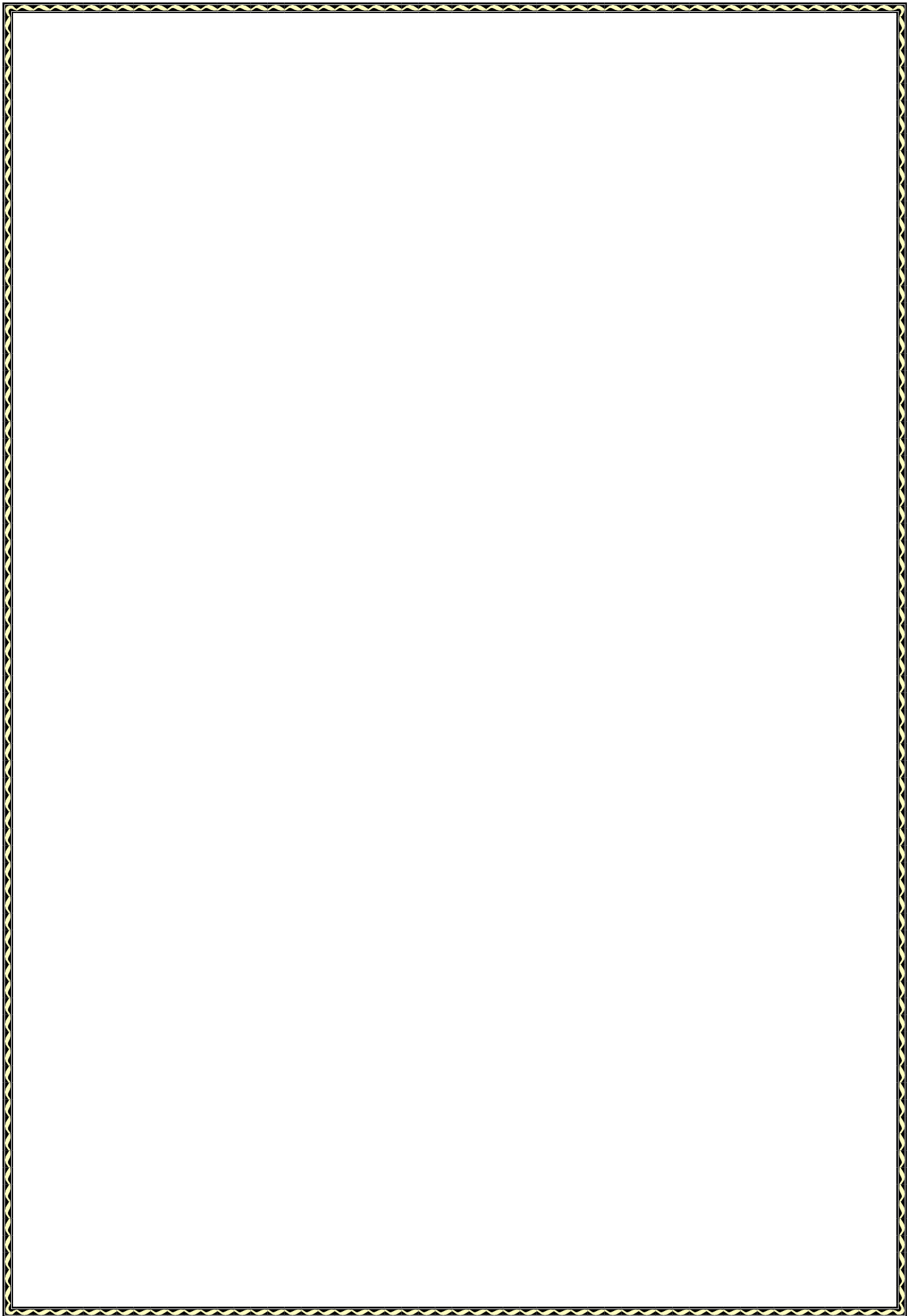
Παναγιώτης Δ. Παπαδημητρίου

ΤΟ ΑΘΕΑΤΟΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ

ΤΟ ΑΘΕΑΤΟΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΣΤΗΝ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ, ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, ΚΑΙ ΑΠΟ
ΑΝΑΤΟΛΗ ΣΕ ΔΥΣΗ, ΤΗΝ ΩΡΑ ΤΗΣ ΑΝΑΦΟΡΑΣ — ΤΑΣ
ΘΥΡΑΣ, ΤΑΣ ΘΥΡΑΣ· ΠΟΙΕΣ ΘΥΡΕΣ; ΤΟ ΙΕΡΟΝ ΚΙΒΩΡΙΟΝ,
ΤΑ ΚΑΤΑΠΕΤΑΣΜΑΤΑ-ΠΑΡΑΠΕΤΑΣΜΑΤΑ-ΒΗΛΑ, ΤΟ
ΦΡΑΓΜΑ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΒΗΜΑΤΟΣ, ΤΟ ΦΡΑΓΜΑ ΤΟΥ
ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΙΟΥ (ΣΟΛΕΑ), ΤΟ ΣΥΝΘΡΟΝΟΝ

β' έκδοσις

23/4/2024

Τὸ ἀθέατον τῆς Ἀγίας Τράπεζας, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ
Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς — Τὰς θύρας, τὰς θύρας· Ποιᾶς θύρες; Τὸ Ἱερόν Κιβώριον, τὰ
Καταπετάσματα-Παραπετάσματα-Βῆλα, τὸ Φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, τὸ Φράγμα τοῦ
Πρεσβυτερίου (Σολέα), τὸ Σύνθρονον

The invisible of the Altar (hidden Sanctuary), in Constantinople, in Greece, and from East
to West, at the time of the Anaphora - The doors, the doors; Which doors? The Ciborium,
the Curtains-Vela, the Screen of the Bema, the Screen of the Presbytery (Solea), the
Synthronon

Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τράπεζας, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς — Τὰς θύρας, τὰς θύρας· Ποιὲς θύρες; Τὸ Ἱερὸν Κιβώριον, τὰ Καταπετάσματα-Παραπετάσματα-Βῆλα, τὸ Φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, τὸ Φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα), τὸ Σύνθρονον

Α' ἔκδοσις, 5/2/2024.

Β' ἔκδοσις, 23/4/2024.

Ψηφιακὴ τοποθεσία β' ἐκδόσεως:

<https://independent.academia.edu/ΠΔΠ/Liturgical>

<https://analogion.gr/katapetasma>

Συγγραφεὺς καὶ © 2024

Παναγιώτης Δ. Παπαδημητρίου

Δρ. Ἡλεκτρολόγος Μηχανικός – Φυσικός

ἢ λ. ταχ.: typikonenorion@gmail.com

© Οἱ εἰκόνες εἶναι ἀπὸ τὸ Διαδίκτυον, ἀπὸ Ἔργασίες καὶ Βιβλία, καὶ μερικὲς εἶναι δικές μας. Τὰ πνευματικὰ δικαιώματα ἀνήκουν στὶς ἀντίστοιχες πηγές τους πὺ ἀναφέρονται στὶς λεζάντες, καὶ στὸ κείμενο. Οἱ δικές μας εἰκόνες ἀναφέρονται στὴν λεζάντα μὲ τὸ «Φωτ. ΠΔΠ».

Καὶ ἐσὺ εὐλαβέσασθε Ἀναγνώστα, πὺ τυχὸν ὠφελείσαι ἀπὸ τὸ παρὸν βιβλίον λέγε μετὰ κατανύξεως,
«Ὑπεραγία Θεοτόκε σώσον ἡμᾶς, καὶ τὸν δούλόν Σου Παναγιώτη καὶ τὴν οἰκογένειά του»

Κεφάλαια

1	Πρόλογος α' έκδόσεως.....	22
2	Πρόλογος β' έκδόσεως	24
3	Τὸ κλείσιμο τῶν ἐξωτερικῶν θυρῶν τοῦ Ναοῦ	25
4	Ἡ Διάταξις τῶν Ναῶν (Δ' - Ε' αἰ.).....	27
5	Ὁ διαχωρισμὸς τῶν Φύλων στὸν Ναό	31
5.1	Ἱστορικὴ ἐπισκόπησις.....	31
5.2	Ὁ διαχωρισμὸς τῶν Φύλων στὸν Ναό, σύμφωνα μὲ τὸν Ἅγιο Κύριλλο Ἱεροσολύμων (313-387)	49
5.3	Ὁ διαχωρισμὸς τῶν Φύλων στὸν Ναό, σύμφωνα μὲ τὸν Ἅγιο Ἰππόλυτο (Δ' αἰ.)	49
5.4	Ὁ ὁπτικὸς διαχωρισμὸς τῶν Φύλων στὸν Ναό, σύμφωνα μὲ τὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο (+407)	49
5.5	Ὁ διαχωρισμὸς τῶν Φύλων στὸν Ναό, σύμφωνα μὲ τὸν Ἅγιο Αὐγουστῖνο (354- 430)	52
5.6	Ὁ ἀσπασμὸς τῆς εἰρήνης	53
6	Δὲν εἶναι Φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, ὅλα τὰ Φράγματα στὰ Παλαιοχριστιανικά Μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος (Θυσιαστήριον-Βῆμα-Πρεσβυτέριον/Σολέας)	54
7	Ἡ ἐξέλιξις τοῦ Φράγματος τοῦ Ἱεροῦ Βήματος καὶ τοῦ Φράγματος τοῦ Πρεσβυτερίου/Σολέας, καὶ περὶ τοῦ Συνθρόνου	58
7.1	Περίληψις ἱστορικῶν στοιχείων	58

7.2	Σύγχρονο παράδειγμα Ἱεροῦ Βήματος καὶ Σολέα	79
7.3	Τὸ γκρέμισμα τῶν Τέμπλων (Εἰκονοστασίου), καὶ τῶν Εἰκόνων του	83
8	Τὸ Τέμπλο μὲ τὸν Σταυρό (Rood Screen) - Δύση	86
8.1	Πότε μαρτυρεῖται τὸ πρῶτο ὑψηλὸ φράγμα (στὴν θέσιν τοῦ Rood Screen), πέραν τοῦ Καταπετάσματος;	94
9	Ὁ ἐπιβλητικὸς Ἄμβων, καὶ ὁ χώρος τῶν Ψαλτῶν.....	95
10	Τὰ Ἀμφίθυρα – Καταπετάσματα – Παραπετάσματα – Βῆλα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος ...	102
10.1	Τὸ Καταπέτασμα τῆς Σαρακοστῆς (Lenten Veil).....	109
10.2	Ὅτι τὸ κεκλεισμένον Καταπέτασμα ἐστὶ καὶ Ταμιεῖον Προσευχῆς.....	110
11	Τὸ Ἱερὸν Κιβώριον μὲ τὰ Παραπετάσματα (Τετράβηλα).....	111
11.1	Ἀβηλον Τετράβηλον; (Κιβώριον ἄνευ παραπετασμάτων);.....	114
11.2	Ὅτι τὸ κεκλεισμένον Κιβώριον ἐστὶ καὶ Ταμιεῖον Προσευχῆς	117
12	«Τὰς θύρας» τῶν Διακονικῶν τῶν Κατηχουμένων	121
13	Ἡ θέσις τοῦ «Πιστεύω».....	124
14	«Τὰς θύρας, τὰς θύρας» πρὸ τῆς Ἀγίας Ἀναφορᾶς	126
14.1	Πότε εἰσῆλθε στὴν Λειτουργία;.....	126
14.2	Ποίας θύρας; Ἀπόδειξις λογική.....	127
14.3	Ποίας θύρας; Ἀπόδειξις ἀπὸ τὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο (4 ^{ος} αἰ.)	128
14.4	Ποίας θύρας; Ἀπόδειξις ἀπὸ τὴν Διάταξιν τοῦ Πυρομάλλη (10 ^{ος} αἰ.)	128
14.5	Ποίας θύρας; Ἀπόδειξις ἀπὸ τὸν Βαρβερινὸ κώδικα (8 ^{ος} αἰ.)	130
14.6	Ποίας θύρας; Ἄλλες ἀναφορὲς χειρογράφων	131
14.7	Πότε ἐκλείναν; Πότε ἀνοίγαν;	132
15	Ἀναίρεσις θέσεως ὅτι τάχα στὴν Ἀγία Σοφία ἐκ παραδόσεως τίποτε δὲν ἐμπόδιζε τὴν θέα πρὸς τὸ Ἱερό.....	135
16	Ἀναίρεσις θέσεως ὅτι τάχα ἐκλείναν μόνον οἱ ἐξωτερικὲς θύρες τοῦ Ναοῦ, καὶ μόλις μετὰ τὸν 11ον αἰ. ἐκλείναν τὰ ἅγια θύρια (τοῦ Ἱεροῦ μὲ τὸ καταπέτασμα), ...στὴν Κων/πολη 142	
17	Τὸ κλείσιμο τῆς Ὁραίας Πύλης τοῦ Ἱεροῦ (τὰ Βημόθυρα καὶ τὸ Καταπέτασμα) στὴν Θεία Λειτουργία στὸ Ἅγιον Ὅρος	143
17.1	Ἱερὰ Μονὴ Φιλοθέου	145
18	Τὸ κλείσιμο τῆς Ὁραίας Πύλης τοῦ Ἱεροῦ (τὰ Βημόθυρα καὶ τὸ Καταπέτασμα) στὴν Θεία Λειτουργία στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος	146

18.1	Σημερινὰ παραδείγματα τῆς Παραδόσεως τοῦ Καταπετάσματος (Κλείσεως τῆς Ὡραίας Πύλης).....	162
19	Τὸ κλείσιμο τῆς Ὡραίας Πύλης τοῦ Ἱεροῦ (τὰ Βημόθυρα καὶ τὸ Καταπέτασμα) στὰ Ἱερατικά τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας — Σύγκριση, σχόλια	166
19.1	Ἱερατικόν Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου 1895.....	166
19.2	Ἱερατικόν Ἀ.Δ. 1951.....	168
19.3	Ἱερατικόν Ἀ.Δ. 1962.....	170
19.4	Ἱερατικόν Ἀ.Δ. 1971.....	172
19.5	Ἱερατικόν Ἀ.Δ. 1977.....	173
19.6	Ἱερατικόν Ἀ.Δ. 1977 (ἕως 2000): Ἡ σημείωσις ὅτι τάχα κατὰ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, κλείεται ἡ Ὡραία Πύλη μόνον κατὰ τὴν κοινωνία τοῦ Ἱερέως.....	175
19.7	Ἱερατικόν Ἀ.Δ. 1981.....	181
19.8	Ἱερατικόν Ἀ.Δ. 1987.....	182
19.9	Ἱερατικόν Ἀ.Δ. 1995.....	183
19.10	Ἱερατικόν Ἀ.Δ. 2000.....	183
19.11	Ἱερατικόν Ἀ.Δ. 2004, καὶ 2007	185
19.12	Τίς πταίει;.....	187
20	Ὅτι ἡ Ὡραία Πύλη κλείνει ἐντελῶς στὴν Ἁγία Ἀναφορά, χωρὶς νὰ εἶναι ἀπαραίτητη ἡ ἀναγραφή σχετικῆς διατάξεως στὰ Ἱερατικά.....	188
21	Τὸ κλείσιμο τοῦ Καταπετάσματος μὲ Ἀρχιερέα.....	189
22	Λογικὴ ἀπόδειξις τοῦ ἀθεάτου τῆς Ἁγίας Τράπεζας κατὰ τὴν Ἁγίαν Ἀναφορὰν.....	190
23	Διαταγαὶ Ἀποστόλων, Βιβλίον Β', «Διατύπωσις Ἐκκλησίας καὶ κλήρου, καὶ τί ἕκαστος ἐπιτελεῖν ὀφείλει τῶν συναθροιζομένων κληρικῶν ἢ λαϊκῶν ἐν τῇ συνάξει», [PG 1, 737]	192
24	Διαταγαὶ Ἀποστόλων, Βιβλίον Η', «Ἐπὶ κλήσις τῶν πιστῶν», [PG 1, 1089]	194
25	Ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης (9-96), Μυστήριον συνάξεως, [PG 3, 425C-428A]	195
26	Ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης (9-96), Ἐπιστολὴ Η'. Δημοφίλῳ θεραπευτῇ, [PG 3, 1088D-1089B]	200
27	Εὐσέβιος Καισαρείας (265-340), [PG 20, 865C]	201
28	Ἅγιος Μακάριος Ἱεροσολύμων (+335) – Κανονικὴ Ἐπιστολὴ εἰς τοὺς Ἀρμενίους, γιὰ τὴν θέσπισιν Κανονικῶν Διατάξεων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας	202
29	Κωνστάντιος Β' Αὐτοκράτωρ (337-361), Ἀπλώματα καὶ Ἀμφίθυρα, Πασχάλιον [PG 92, 737A]	204

30	Άγίου Μεγάλου Άθανασίου (357) – Έπιστολή πρὸς μοναχοὺς τὰς δυσεβείας τῶν Άρειανῶν καθιστοροῦσα (Historia Arianorum) 56 [PG 25, 760].....	205
31	Σύνοδος τής Λαοδικείας (364) – KB' Κανόν 206	206
32	Κανόνες τοῦ Άγίου Ίππολύτου (The Canons of Hippolytus) , σχετικά μέ τὸ Καταπέτασμα (Δ' αἰ.)..... 207	207
33	Άγίου Μεγάλου Βασιλείου (330-379) – Θεοδωρήτου Κύρου (393-457) Περὶ τοῦ Άγίου Βασιλείου [...], [PG 82, 1161]..... 208	208
34	«Ή Διαθήκη τοῦ Κυρίου» (Testamentum Domini), Δ' - Ε' αἰ. 209	209
35	Άγίου Ίωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (+407 μ.Χ.), 'Ομιλία λστ' πρὸς Κορινθίους Α'· «Ότι τὸ τύπους εἶναι μόνον σώζομεν [...], καὶ ὅτι μεθ' ἡσυχίας, καὶ θορύβου παντὸς ἄνευ δεῖ ἡμᾶς συνέρχεσθαι ἐν τῇ Έκκλησίᾳ», [PG 61, 313]..... 210	210
36	Άγίου Ίωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (+407), 'Ομιλία γ' πρὸς Έφεσίους· «Περὶ τής δωρεᾶς τοῦ Δεσποτικοῦ Σώματος, καὶ ὅτι τὸν [πιστὸν καὶ] μὴ μετέχοντα τούτου οὐ δεῖ οὐδὲ ἐπὶ τῶν Εὐχῶν τῶν ἐν τῇ Προσφορᾷ παρεῖναι», [PG 62, 29]..... 211	211
37	Άγίου Ίωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (+407), 'Ομιλία σα' Πρὸς Ματθαῖον· «Οἱ δὲ Φαρισαῖοι [...] Διδάσκαλε, ποία ἐντολὴ μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ;», [PG 58, 666]..... 213	213
38	Άγίου Ίωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (+407), 'Ομιλία κγ' Πρὸς Ματθαῖον «Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε, [...]», [PG 57, 310-311] 215	215
39	Άγίου Ίωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (+407), «Λόγος πρὸς τοὺς ἀπολιμπανομένους τῶν θείων συνάξεων, [...], καὶ ὅτι οἱ ἀτέλεστον καταλιμπάνοντες τὴν θείαν λειτουργίαν, καὶ πρὸ τής τελευταίας εὐχῆς ἐξερχόμενοι τὸν Ίούδαν μιμοῦνται», [PG 49, 370-372] 217	217
40	Τὰ Καταπετάσματα τής Κωνσταντινουπόλεως (4 ^{ος} -5 ^{ος} αἰ.) καὶ τής Ρώμης (7 ^{ος} -9 ^{ος} αἰ.) - T. F. Mathews..... 219	219
41	Άγίου Κυρίλλου Άλεξανδρείας (370-444), «Περὶ τής ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνήσεως καὶ λατρείας Λόγος τρισκαίδέκατος», [PG 68, 848]..... 221	221
42	Βίος Άγίου Εὐθυμίου τοῦ Μεγάλου (377-477) - Τερέβων ὁ Σαρακηνός..... 222	222
43	Θεοδωρήτου Κύρου (393-457) - Έκκλησιαστικὴ Ίστορία [PG 82, 988] 225	225
44	Μαρτυρία Τέμπλου στοὺς Κέλτες (500 μ.Χ.) – Cogitosus (650 μ.Χ.)..... 226	226
45	Παῦλος Σιλεντιάριος (563), Περιγραφή Τέμπλου καὶ Κιβωρίου Άγίας Σοφίας [PG 86, 2120: στίχοι 682 – 838]· 227	227
46	Παῦλος Σιλεντιάριος (563), Περιγραφή Καταπετασμάτων τοῦ Ίεροῦ τής Άγίας Σοφίας [PG 86, 2120 : στίχοι 682 – 838] 230	230
47	Παῦλος Σιλεντιάριος (563), Περιγραφή Καταπετασμάτων Κιβωρίου Άγίας Σοφίας [PG 86, 2120 : στίχοι 682 – 838] 231	231
48	Ίωάννης Μόσχος (550-619), Λειμωνάριον, [PG 87C, 3016C]..... 233	233

49	Ἅγιος Σωφρόνιος Ἱεροσολύμων (560-638) [PG 87C, 3984D]	234
50	Ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ (580-662), Μυσταγωγία, Κεφ. ΙΕ', [PG 91, 693B] 235	
51	Ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ (580-662), Σχόλια εἰς τὰς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου Ἐπιστολάς, [PG 4, 548D]	236
52	Ἱστορία Ἐκκλησιαστικὴ καὶ Μυστικὴ Θεωρία, ΙΕΜΘ (Ἱστορία Μυσταγωγικὴ Ἐκκλησιαστικὴ) (~ 6 ^{ου} -7 ^{ου} αἰ.) – Ι – [M. Zheltov, 2021], [PG 98, 389A-421B]	237
53	Ἱστορία Ἐκκλησιαστικὴ καὶ Μυστικὴ Θεωρία ΙΕΜΘ (Ἱστορία Μυσταγωγικὴ Ἐκκλησιαστικὴ) (~ 6 ^{ου} -7 ^{ου} αἰ.) – ΙΙ – [M. Zheltov, 2021], [PG 98, 424B-429C]	239
54	Barb. Gr. 336, Η' αἰ. (Εὐχολόγιον) – Τὰς θύρας, φ. 28β	245
55	Barb. Gr. 336, Η' αἰ. (Εὐχολόγιον) – Ἐπὶ χειροτονία διακόνου, φ. 166	246
56	Barb. Gr. 336, Η' αἰ. (Εὐχολόγιον) – Ἁγία Ἀναφορά, καὶ μετὰ Εὐχὴ ἤγουν ποίησις μύρου, φ. 124	247
57	Ἅγιος Θεόδωρος Στουδίτης (759-826), Θεία Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων [PG 99, 1689] 248	
58	Ἅγιος Θεόδωρος Στουδίτης (759-826), Κιβώριον [PG 99, 1793]	249
59	Ἐγκαίνια Βασιλικῆς (Ναοῦ) – Angoulême Sacramentary (800)	250
60	Ἀφιέρωσις Ναοῦ – Drogo Sacramentary (826-855)	251
61	EBE 210, Χειρόγραφον μὲ ὀμίλιες τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου [φ. 93β] (τέλος Θ' αἰ. - ἀρχὰς Ι' αἰ.)	252
62	Μηνολόγιον τοῦ Βασιλείου τοῦ Β' - Ἱερὸν Κιβώριον καὶ τὸ Καταπέτασμα, [Vat. gr. 1613, φ. 324] (Ι' αἰ.)	253
63	Ἔτερες Ἀπεικονίσεις Καταπετασμάτων	257
64	Ὁσιος Νικήτας Στηθαῖος, Ἡγούμενος τῆς Μονῆς Στουδίου (990-1080)	258
65	[Νικόλαος καὶ] Θεόδωρος ἐπ. Ἀνδίδων (1055-1063), Προθεωρία Κεφαλαιώδης περὶ τῶν ἐν τῇ Θείᾳ Λειτουργίᾳ γινομένων συμβόλων καὶ μυστηρίων, [PG 140, 444-448] ·	260
66	Ἰσιδώρου Πυρομάλλη – Διάταξις τῆς Θείας Λειτουργίας τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας (ΙΑ-ΙΒ' αἰ.), Εὐχολόγιον Goar (1647), σσ. 180-183	270
67	Vat. gr. 1970 (Codex Rossanensis) - Ἀνοιγμα ἀγίων θυρίων, 12 ^{ος} αἰ., φ. 27β	272
68	Leo Tuscus (12 ^{ος} αἰ.) - Καταγραφὴ τῆς Θείας Λειτουργίας στὴν Κωνσταντινούπολη 273	
69	Νικήτας Χωνιάτης (1155-1216)· Περιγραφὴ Καταπετάσματος Ἁγίας Σοφίας [PG 139, 1044A]	274

70	Άγιος Άντώνιος Άρχιεπίσκοπος Νόβγκοροντ Έρωσσίας (1200) – Περιγραφή Κιβωρίου Αγίας Σοφίας.....	275
71	Γεωργίου Παχυμέρη (1242-1310)· Παράφρασις είς τας τοϋ Άγίου Διονυσίου Άρεοπαγίτου Έπιστολάς, Είς τήν Η' Έπιστολήν [PG 4, 468D-469A]	277
72	Rationale Divinorum Officiorum (ΙΓ' αί.) – Τρία Καταπετάσματα.....	278
73	Rationale Divinorum Officiorum (ΙΓ' αί.) – Secretum, Κλειστόν Κιβώριον στήν Αγία Άναφορά.....	279
74	Rationale Divinorum Officiorum (ΙΓ' αί.) – Secreta («Τά Μυστικά», Άγία Άναφορά / Μυστικές Εϋχές)	280
75	Άγιος Φιλόθεος (Κόκκινος) Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (1300-1379), Τάξις Έεροδιακονίας, [PG 154, 752]	281
76	Έπί χειροτονία διακόνου, Λειτουργικά Χφφ, [D II, σ. 345 (ΙΔ' αί.), κ.ά.]	282
77	Άγιος Συμεών Άρχιεπ. Θεσ/νίκης (+1429), [PG 155, 732A]	283
77.1	[PG 155, 697].....	283
77.2	[PG 155, 253-304]	284
77.3	[PG 155, 389C]	288
78	Διακονικά Κατηχουμένων.....	289
78.1	[PG 1, 717D-718D].....	289
78.2	Άγιος Έωάννης ό Χρυσόστομος (+407), [PG 59, 520]	290
78.3	Προηγιασμένη Λειτουργία – Σινά χφ. 1040 [D II, σ. 130] ²⁴ , 12 ^{ος} αί.	290
78.4	Vat. gr. 1970 (Codex Rossanensis), 12 ^{ος} αί., IAK, [S, σ. 238] ⁵⁶⁸	290
78.5	Paris gr. 2509, 12 ^{ος} αί., IAK ⁵⁶⁵ , [S, σ. 239] ⁵⁶⁸	291
78.6	Vat. gr. 2281 (Rotulus Vaticanus), 13 ^{ος} αί., MK, [S, σ. 22]	291
79	Άνάλυσις τών Παλαιοχριστιανικών Βασιλικών (Ναών) τοϋ Δ' αιώνος έν Έλλάδι	292
80	Ό Άμβων τής Αγίας Σοφίας Κων/πόλεως (Έουστινιανού) (563-1204)	294
81	Έτεροι Άμβωνες.....	299
81.1	Ό Άμβων έκ τοϋ Μηνολογίου Βασιλείου τοϋ Β'.....	299
81.2	Ό Άμβων (έν τῷ Σολέα) τοϋ Όκταγώνου Φιλίππων (Δ' αί.).....	300
81.3	Ό Άμβων (έν τῷ κέντρῳ) τοϋ Όκταγώνου Φιλίππων (Δ' αί.)	302
81.4	Ό Άμβων τοϋ Έ. Μητροπολιτικοϋ Ναοϋ Κοιμήσεως τής Θεοτόκου Καλαμπάκας 303	
81.5	Ό Άμβων τής Βασιλικής στό Valle Porclaneta, Έταλία (1000-1050).....	304

82	Τὸ ὑψηλὸ φράγμα στὸν Παλαιοχριστιανικὸ Ναὸ τοῦ Ἀπ. Πέτρου Ῥώμης μὲ Καταπετάσματα (Λειψανοθήκη τῆς Pola), 440 μ.Χ.	305
83	Τὸ ὑψηλὸ φράγμα τῆς Ἁγίας Σοφίας Κων/πόλεως (Ἰουστινιανοῦ) (563-1204)	306
84	Τὸ ὑψηλὸ φράγμα σὲ ἀπεικόνιση Δισκαρίου τοῦ 565	308
85	Τὸ ὑψηλὸ φράγμα Βυζαντινοῦ Ναοῦ στὴν Βενετία (639)	309
86	Τὸ ὑψηλὸ φράγμα τῆς Βασιλικῆς στοῦ Valle Porclaneta, Ἰταλία (1000-1050)	310
87	Τὸ ὑψηλὸ φράγμα μὲ Καταπετάσματα στὸν Ἅγιο Μάρκο Βενετίας (1063)	313
88	Τὸ Ἱερὸν Κιβώριον τῆς Ἁγίας Σοφίας Κων/πόλεως (Ἰουστινιανοῦ) (563-1204)	317
89	Τὸ Ἱερὸν Κιβώριον σὲ ἀπεικόνιση Δισκοπότηρου τοῦ 6 ^{ου} -7 ^{ου} αἰ.	319
90	Τὸ Ἱερὸν Κιβώριον σὲ ἀγιογραφία Ἀρμένικου Ναοῦ (10 ^{ος} αἰ.)	320
91	Ἅγιος Γεώργιος Θεσ/νίκης Ῥοτόντα (4 ^{ος} -5 ^{ος} αἰ.)	321
91.1	Ἅγιος Γεώργιος Ῥοτόντα – Ἱερὸν Κιβώριον μετὰ Καταπετάσματος	321
91.2	Ἅγιος Γεώργιος Ῥοτόντα – Ἑτερον Κιβώριον μετὰ Καταπετάσματος	322
91.3	Ἅγιος Γεώργιος Ῥοτόντα – Ἀμβων ἢ Κιβώριον Ἀγ. Τραπεζῆς καὶ Σταυρός ...	323
91.4	Ἅγιος Γεώργιος Ῥοτόντα – Ὑψηλὸν φράγμα μὲ Καταπετάσματα	324
92	Ἅγιος Ἀπολλινάριος (ὁ Νέος) Ῥαβέννας (561 μ.Χ.) – Ἱερὰ Κιβώρια, καὶ Παραπετάσματα	326
93	Ἀγ. Ἀπολλινάριος στὴν Κλάση (549 μ.Χ.) - Τὸ τελευταῖον Ἱερὸν Κιβώριον	327
94	Παναγία Ἑκατονταπυλιανή (Πάρος), Εὐφρασιανή Βασιλική (Κροατία) – Ἱερὰ Κιβώρια 328	
95	Τὸ Καταπέτασμα στὸν Ἅγιο Συμεὼν Θεσ/νίκης (+1429)	332
96	Τὸ Καταπέτασμα στὴν Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ (Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον) ἐν ἔτει 1655 333	
97	Τὸ Καταπέτασμα στοῦ Πατριαρχεῖον τῆς Ῥωσσίας	335
98	Τὸ Καταπέτασμα στοὺς Ῥώσσους τῆς Διασπορᾶς (ROCOR)	337
99	Τὸ Καταπέτασμα στοὺς Παλαιόπιστους Ῥώσσους	339
99.1	Μὲ Ἀρχιερέα (Ἀρχιερατικὴ Λειτουργία, Συλλείτουργον)	339
99.2	Ἄνευ Ἀρχιερέως (Συλλείτουργον)	341
100	Τὸ Καταπέτασμα στὴν «Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία στὴν Ἀμερική» (OCA)	343
101	Τὸ Καταπέτασμα στοῦ Πατριαρχεῖον τῆς Ρουμανίας	346
102	Τὸ Καταπέτασμα, στὶς Σλαβικὲς (γενικὰ) Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες	347

103	Τὸ Καταπέτασμα στοὺς Δυτικούς	348
104	Τὸ Καταπέτασμα στοὺς Ἀρμένιους, Ἀσσύριους, Χαλδαίους, Αἰθίοπες, καὶ Κόπτες μέχρι τὴν σήμερον.....	350
105	Ἐπίλογος	356
106	Ἀναφορές.....	358
107	Σχετικά μας ἄρθρα	369

Εὗρετήριον Εἰκόνων

Οἱ εἰκόνες εἶναι ἀπὸ τὸ Διαδίκτυον, ἀπὸ Ἔργασίες καὶ Βιβλία, καὶ μερικὲς εἶναι δικές μας.
Τὰ πνευματικὰ δικαιώματα ἀνήκουν στὶς ἀντίστοιχες πηγές τους ποὺ ἀναφέρονται στὶς λεζάντες, καὶ στὸ κείμενο.
Οἱ δικές μας εἰκόνες ἀναφέρονται στὴν λεζάντα μὲ τὸ «Φωτ. ΠΔΠ».

Εἰκ. 4-1. Παλαιοχριστιανικὴ τρίκλιτη Βασιλική στό Βουθρωτό (4 ^{ος} – 6 ^{ος} αἰ.). Τὸ Ἱερὸν Βῆμα ἐξ ὁλοκλήρου στὴν Κόγχῃ, καὶ τὰ κλίτη τοῦ Ναοῦ χωρίζονται ἀπὸ τὸν κυρίως Ναὸν μὲ φαρδιές πεσσοστοιχίες.....	28
Εἰκ. 4-2. Τὸ Σύνθρονον (6 ^{ος} αἰ.) τῆς ἐκκλησίας Παναγία τῆς Χάριτος στὸ Γκράντο τῆς Ἰταλίας, λιτόν, καὶ ἀσκητικόν, καὶ ὑπερυψωμένο τὸ στασίδι τοῦ Ἐπισκόπου κατὰ τρεῖς βαθμίδες.....	30
Εἰκ. 5-1. Ρώμη, Βασιλικὴ Ἀγ. Παύλου ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη (4 ^{ος} αἰ.). Ξεχωριστὴ εἴσοδος γιὰ κάθε κλίτος.....	33
Εἰκ. 5-2. Βασιλικὴ τοῦ Ὑψηλομετώπου Λέσβου· Κίονες σὲ ὑψωμένο στυλοβάτη, καὶ μετ' ἐγκοπῶν κατὰ τὰς βάσεις. ²⁷	35
Εἰκ. 5-3. Βασιλικὴ Β' Φιλίππων (μέσα 6 ^{ου} αἰ.). Ὑψωμένοι στυλοβάτες τῶν κιονοστοιχιῶν.....	35
Εἰκ. 5-4. Μονὴ Στουδίου (462). Κωνσταντινούπολις. Κιονοστοιχία μὲ ὑψωμένο στυλοβάτη.....	36
Εἰκ. 5-5. Παναγία ἡ Ἀθηνιώτισσα (ὁ Χριστιανικὸς Ναὸς τοῦ Παρθενώνα Ἀθηνῶν, 5 ^{ος} -6 ^{ος} αἰ.). ²⁹	36
Εἰκ. 5-6. Συνεχόμενα Στασίδια στὶς κιονοστοιχίες τοῦ κεντρικοῦ κλίτους. Πατρ. Ναὸς Ἀγίου Γεωργίου. Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Βλ. ἐπίσης Εἰκ. 6-1 (α).	37
Εἰκ. 5-7. Χωρίσματα-στασίδια σὲ Ἱερὰ Μονή, (Φωτ. ΠΔΠ, 2024).....	38
Εἰκ. 5-8. «Πρὸς γυναικωνίτη» (ὑπερώον). Ξεχωριστὴ εἴσοδος γιὰ τοὺς ἄνδρες καὶ γιὰ τὶς γυναῖκες στὸν Ναόν. Ἱερὸς Ναὸς Ὁσίου Ἀντωνίου Βεροίας (1904), (Φωτ. ΠΔΠ, 2023).	38
Εἰκ. 5-9. Ἡ ἐντυπωσιακὴ κάτοψις στὸ ἐπίπεδο τῶν ὑπερώων (gallery) στὴν Ἀγία Σοφία τοῦ Ἰουστινιανοῦ.	39
Εἰκ. 5-10. Ἡ θέσις τῆς Βασιλίσσας στὴν Ἀγία Σοφία, στὸν δυτικὸ γυναικωνίτη (φαίνεται ὁ δίσκος στὸ πάτωμα στὸ κέντρο, ὅπου ἡ θέσις της).....	40

Εικ. 5-11. Κολοσσιαία Βασιλική του Άγίου Λεωνίδα (5 ^{ος} αΙ.) στην αρχαία Κόρινθο (λιμάνι Λεχαίου). (μήκος άψίς/κόγχη – νάρθηξ = π. 114 μ., χορδή άψίδος/κόγχης – νάρθηξ = π. 106 μ.).....	43
Εικ. 5-12. Κολοσσιαία Βασιλική του Άγίου Λεωνίδα (5 ^{ος} αΙ.) στην αρχαία Κόρινθο (λιμάνι Λεχαίου)	43
Εικ. 5-13. Άγιος Δημήτριος Θεσσαλονίκης (5 ^{ος} αΙ.). Δυτική πρόσοψις. Άνευ κεντρικής έξωτερικής θύρας/είσοδου. Μία έξωτερική θύρα/είσοδος για τους άνδρες δεξιά, και μία έξωτερική θύρα/είσοδος για τις γυναίκες άριστερά. (σήμερα δέν τηρείται ό διαχωρισμός στις εισόδους). (Φωτ. ΠΔΠ, 2024).....	44
Εικ. 5-14. Άγιος Δημήτριος Θεσσαλονίκης, Δυτική πρόσοψις κατά τον 5 ^{ον} αΙ.. Άνευ κεντρικής έξωτερικής θύρας/είσοδου. Μία έξωτερική θύρα/είσοδος για τους άνδρες δεξιά, και μία έξωτερική θύρα/είσοδος για τις γυναίκες άριστερά. Όμοίως και θύρες/είσοδοι στα πλάγια.....	44
Εικ. 5-15. Kildare Cathedral (St Brigid's Cathedral), Kildare, Ίρλανδία (1222 μ.Χ.). Άνευ εισόδου στην πρόσοψη, με μία θύρα εισόδου σε κάθε πλευρά (για τους άνδρες και τις γυναίκες αντίστοιχα), και μία πίσω για τους Ιερείς. (Και ή παλαιότερη εκκλησία του 523 μ.Χ. είχε παρομοίως τις θύρες.) Wikipedia, Kildare Cathedral	45
Εικ. 5-16. St Canice's Cathedral (Kilkenny Cathedral), Kilkenny, Ίρλανδία (13 ^{ος} αΙ.). Με δύο εισόδους στην πρόσοψη. Wikipedia, St Canice's Cathedral.	45
Εικ. 5-17. St Joseph's Cathedral, Swansea, Ουαλία (1888 μ.Χ.). Με δύο εισόδους στην πρόσοψη. Wikipedia, St Joseph's Cathedral, Swansea.	46
Εικ. 5-18. St. Colman's Church, Claremorris, Ίρλανδία (1904 μ.Χ.). Με δύο εισόδους στην πρόσοψη. Wikipedia, St. Colman's Church, Claremorris.	46
Εικ. 5-19. Basilica di Santa Anastasia (1280 μ.Χ.), Βερόνα, Ίταλία. Wikipedia, Basilica di Santa Anastasia.	47
Εικ. 5-20. Basilique Notre-Dame d'Afrique, Άλγέρι, Άλγερία (1858 μ.Χ.). Με δύο θύρες εισόδου στην πρόσοψη. Wikipedia, Notre-Dame d'Afrique.	47
Εικ. 5-21. St. James Episcopal Church, Accomac, Βιρτζίνια, Η.Π.Α. (1838 μ.Χ.). Με δύο θύρες εισόδου στην πρόσοψη. Wikipedia, St. James Church (Accomac, Virginia).	48
Εικ. 6-1. Ύψηλό φράγμα του Βήματος, χαμηλό φράγμα του Πρεσβυτερίου (Σολέα). Ξυλόστεγος Βασιλική, Ι.Ν. Αγ. Βαρβάρας (Άχαρναί). Μετόχιον Αγ. Αικατερίνης Σινά. Ο Σολέας ύπερυψωμένος μία βαθμίδα, και τó Ίερón Βήμα τρείς βαθμίδες από τόν κυρίως Ναόν. Τό φράγμα του Σολέα έχει διάτρητα θωράκια, και του Βήματος συμπαγή θωράκια. Οί Χοροί και ό θρόνος του Έπισκόπου είναι στο κεντρικόν κλίτος έντός του Σολέα (φωτογραφία ΠΔΠ, 2017).....	55
Εικ. 7-1. Βασιλική στην περιοχή Άσκληπιείου Δήλου. Τό ύπερυψωμένο Βήμα, βλ. κεφ. 79.	59
Εικ. 7-2. Τό επίπεδο δυτικόν τμήμα του Πρεσβυτερίου (σημερινός Σολέας) και τó Βήμα (δεξιά) στην ύπερυψωμένη Κόγχη τής Βασιλικής Δαφνουσίαν Λοκρίδος, από νότου, βλ. κεφ. 79.	59
Εικ. 7-3. Τό Βήμα στην ύψωμένη Κόγχη. Παλαιοχριστιανική Βασιλική στό Βουθρωτό (4 ^{ος} – 6 ^{ος} αΙ.).....	60
Εικ. 7-4. Τό Βήμα στην ύπερυψωμένη Κόγχη. Saint Gayane Έκκλησία (630), Άρμενία. Φαίνεται και τó καταπέτασμα, επί τής χορδής τής Κόγχης του Βήματος, βλ. 350.	60
Εικ. 7-5. Τό Βήμα στην ύπερυψωμένη Κόγχη. Akhtala (10 ^{ος} αΙ.), Άρμενία. Τό καταπέτασμα, επί τής χορδής τής Κόγχης του Βήματος, βλ. 350.....	61
Εικ. 7-6. Τό Βήμα στην ύπερυψωμένη Κόγχη/Άψίδα. Burdj Hedar, Συρία.	61
Εικ. 7-7. Άγιος Δημήτριος Θεσ/νίκης. Μετακίονιο Βήλο - Καταπέτασμα στο Τρίβηλο. (Παλαιά δέν ύπήρχαν καρέκλες. βλ. παλαιότερες φωτογραφίες του έσωτερικού). (φωτ. ΠΔΠ, 2024).	62
Εικ. 7-8. Θεία Κοινωνία τών Αγίων Άποστόλων. Κλειστά (άπλωμένα) Καταπετάσματα του Ίερού Βήματος.	63
Εικ. 7-9. Αγία Σοφία, ένθετη μαρμαρίνη πλάκα πάνω από την Βασιλική Πύλη. Φαίνεται και ή ράβδος από κίονα σε κίονα, και οί κρίκοι από όπου κρεμόταν τó Καταπέτασμα.	63
Εικ. 7-10. Αγία Σοφία, Μετακίονιοι ράβδοι στον κυρίως Ναό, και στα Ύπερώα (Γυναικωνίτης). Σίγουρα ύπήρχαν μετακίονια (ήμυδιάφανα στα κλίτη) καταπετάσματα. Βλ. έπίσης, Κεφ. 5, Κεφ. 92.....	64
Εικ. 7-11. Άγιος Δημήτριος Θεσ/νίκης πρό τής πυρκαγιάς. Μετακίονιοι ράβδοι.	64
Εικ. 7-12. Τό Σύνθρονον (6 ^{ος} αΙ.) στον Άγιο Βιτάλιο, Ραβέννα, Ίταλία. Βλ. έπίσης, Εικ. 4-2.....	66

Εἰκ. 7-13. Ἱερὸς Ναὸς Ἁγ. Νικολάου στὰ Μύρα τῆς Λυκίας (520 μ.Χ.), μετὸ ὑπερυψωμένο ἀμφιθεατρικὸ Σύνθρονον, τὴν Ἁγία Τράπεζα, τὸ ὑπερευρύχωρον Κιβώριον, καὶ τὸ ὑψηλὸ φράγμα τοῦ Βήματος.....	69
Εἰκ. 7-14. Οἱ Ἅγιοι Πατέρες τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καθήμενοι σὲ τύπο Συνθρόνου.....	70
Εἰκ. 7-15. Χαμηλὸ φράγμα δυτικοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα) μετὰ διάτρητα θαράκια κατὰ μίμησιν τῶν ἀρχαίων ξυλίνων δρυφάκτων. Βασιλικὴ τῶν Δαφνουσίων Λοκρίδος (4 ^{ος} αἰ.), βλ. κεφ. 79.....	73
Εἰκ. 7-16. Φράγμα (δυτικοῦ Πρεσβυτερίου) μετὰ πεσίσκους καὶ συμφυεῖς κιονίσκους, καὶ μετακίονια Καταπετάσματα. Παλαιοχριστιανικὸς Ναὸς τοῦ Ἀπ. Πέτρου Ῥώμης (4 ^{ος} -5 ^{ος} αἰ.), κεφ. 82, σ. 305.....	74
Εἰκ. 7-17. Φράγμα μετὰ πεσίσκους καὶ συμφυεῖς κιονίσκους, καὶ μετακίονια Καταπετάσματα, Παρεκκλήσι S. Prosdocimo (6 ^{ος} αἰ.), Padova.	74
Εἰκ. 7-18. Οἱ δύο εὐρεθέντες ἀνόμοιοι ἄνευ ἀπολήξεως πεσίσκοι στὴν Βασιλικὴ τῆς Θεοτόκου τῆς Χαλκοπράτειας. ¹¹⁰	76
Εἰκ. 7-19. Φράγμα (δυτικοῦ Πρεσβυτερίου) μετὰ πεσίσκους καὶ συμφυεῖς κιονίσκους, καὶ μετακίονια Καταπετάσματα, Ἅγιος Μάρκος Βενετίας (1850), κεφ. 87, σ. 313.....	76
Εἰκ. 7-20. Φράγμα (δυτικοῦ Πρεσβυτερίου) μετὰ Κίονες, Byzantine-Venetian Torcello Cathedral (Βενετία), 7 ^{ος} αἰ., κεφ. 85, σ. 309. Τὰ Καταπετάσματα σήμερὰ ἔχουν ἀφαιρεθεῖ.....	78
Εἰκ. 7-21. Ἱερὸν Βῆμα τοῦ Ἱ. Ναοῦ Ἀποστόλου Παύλου Κορίνθου μετὰ τὴν ὑπερμεγέθη Ἁγία Τράπεζα. Στὴν κρηπίδα, μποροῦσε ἄνευτὰ νὰ μπεῖ Ἱερὸν Κιβώριον, μετὰ παραπετάσματα, ὥστε ὁ Ἱερεὺς νὰ προσεύχεται ἀπερίσπαστα ἐντὸς αὐτοῦ (μετὰ κλειστὰ τὰ παραπετάσματα) τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς, ὅπως παλαιά. Τὸ Σύνθρονον εἶναι σύγχρονη προσθήκη τῆς τελευταίας δεκαετίας. Φαίνεται καὶ ἡ νότια Ἀψίδα ἐπὶ τοῦ στενοῦ «ἐγκαρσίου κλίτους» τοῦ Βήματος. Μεταξὺ Συνθρόνου καὶ Ἁγίας Τραπεζᾶς πρέπει νὰ ὑπάρχει Σταυρὸς (φωτογραφία ΠΔΠ, 2023).....	79
Εἰκ. 7-22. Ἱερὸς Μητρ. Ναὸς Ἀπ. Παύλου Κορίνθου (φωτ. ΠΔΠ, 2023). Μετὰ Ἀμφίθουρα, μετὰ τὸ Φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, μετὰ τὸ Φράγμα τοῦ Σολέα, καὶ τοὺς Χοροὺς ἐντὸς τοῦ Σολέα (καὶ τοῦ «κεντρικοῦ κλίτους»), καὶ μετὰ τὸν Ἀμβωνα καὶ τὸν Ἐπισκοπικὸ θρόνον ἐντὸς τοῦ Σολέα, βλ. σσ. 27, 300.	80
Εἰκ. 7-23. Χαμηλὸ φράγμα δυτικοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα), καὶ ὑψηλὸ φράγμα Βήματος κατὰ τὴν Παράδοσιν. Ἅγιος Θωμᾶς Ἀμπελοκήπων. Σύγχρονη ἐποχὴ. (Φωτ. ΠΔΠ, 2021). Βλ. ἐπίσης, Εἰκ. 6-1.....	80
Εἰκ. 7-24. Πεσίσκοι μετὰ συμφυῶν κιονίσκων στὸ φράγμα τοῦ Βήματος. Ἅγιος Νικόλαος Κορίνθου (ἀριστερά), καὶ Ἁγία Βαρβάρα Ἀμφιάλης Κερατσινίου (δεξιά). Σύγχρονη ἐποχὴ. (Φωτ. ΠΔΠ, 2023).	81
Εἰκ. 7-25. Κιονίσκοι ὄχι ἐπὶ πεσίσκων, ἀλλὰ ἐπὶ θαρακίων, στὸ φράγμα τοῦ Βήματος. Ἀπόστολος Παῦλος Κορίνθου. Σύγχρονη ἐποχὴ. (Φωτ. ΠΔΠ, 2023). Βλ. Εἰκ. 86-1.....	82
Εἰκ. 8-1. Ἡ θέσις τοῦ Τέμπλου μετὰ τὸν Σταυρὸ (Rood Screen), στοὺς Δυτικοὺς Ναοὺς.	86
Εἰκ. 8-2. Ἅγιος Μάρκος Βενετίας μετὰ τὸ Τέμπλο (Rood Screen) μετὰ μετακινίων Καταπετασμάτων (1850), καὶ ἄνευ Καταπετασμάτων (σύγχρονη ἐποχὴ), βλ. κεφ. 87.	87
Εἰκ. 8-3. Santa Maria, Cosmedin ¹³⁸ . Λεῖπουν οἱ θύρες, καὶ τὰ μετακίονια Καταπετάσματα καὶ τοῦ φράγματος, καὶ τοῦ Κιβωρίου. Φαίνεται ἐπίσης, τὸ Τέμπλον, καὶ ὁ «Κλῆρος» (Schola Cantorum, ὁ χώρος δηλαδὴ τοῦ Ἀμβωνος (2) καὶ τῶν Ψαλτῶν) μετὰ σχετικὰ ὑψηλὸν τοῖχον, βλ. δικό μας σημερινὸ Σολέα.....	87
Εἰκ. 8-4. Δυτικὸς Ναός, Ἐπιβίωσαν Rood Screen ἄνευ Καταπετασμάτων (εὐχομαι νὰ μὴ φθάσουμε νὰ λέμε «ἐπιβίωσαν» γιὰ τὰ Τέμπλα μας). Λεῖπει ἐπίσης τὸ Καταπέτασμα τοῦ Ἱεροῦ.....	88
Εἰκ. 8-5. Rood Screen (=Χώρισμα/Τέμπλο μετὰ Σταυρό). ¹³² Εἰδικὰ τὸ Cathedral Screen (ἀριστερά) εἶναι συμπαγέστατο σὰν τὸ δικό μας Τέμπλο. Τὸ δεξιὸ δὲν εἶναι συμπαγές, ἀλλὰ πρὶν τὴν Μεταρρύθμιση καὶ τὸν «Διαφωτισμό» εἶχε μετακίονια καταπετάσματα.	89
Εἰκ. 8-6. Τὸ Ἀναλόγιον στὸ κέντρον τοῦ Πρεσβυτερίου/Σολέα, μετὰ τὸ Τέμπλο μετὰ τὸν Σταυρόν.....	89
Εἰκ. 8-7. Τὸ Rood Screen (φράγμα τοῦ Σολέα) τοῦ Westminster Abbey (πρὸς ἀνατολὰς).....	90
Εἰκ. 8-8. Τὸ Rood Screen τοῦ Westminster Abbey, καὶ ὁ σημερινὸς (συρρικνωμένος) χώρος τῶν Ψαλτῶν (πρὸς δυσμᾶς). Πρβλ. Εἰκ. 9-8.....	90
Εἰκ. 8-9. Τὸ κατεδαφισθὲν συμπαγὲς Rood Screen τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων.....	91

Εικ. 8-10. Frans Hogenber – The Calvinist Iconoclastic Riot of August 20, 1566. Δηλ. ή Καλβινιστική Εικονοκλαστική (Εικονομαχική) εξέγερση τής 20ής Αύγουστου 1566. Wikimedia, 11/11/2023.....	92
Εικ. 8-11. Βασιλική τής Παναγίας στό Lago (Moscufo), Ίταλία, με γκρεμισμένο/άφαιρεμένο τό ύψηλό φράγμα του Πρεσβυτερίου (Rood Screen). Σύγκρινε μέ τό κεφ. 86.....	93
Εικ. 9-1. Αγία Σοφία. Ο κυρίως Ναός, ό Άμβων και τό Ίερόν Βήμα με τό ύψηλό φράγμα, τό Ίερόν Κιβώριον, τήν Αγίαν Τράπεζαν, και τό πολύβαθμον Σύνθρονον.....	96
Εικ. 9-2. Ο Άμβων τής Αγίας Σοφίας (563-1204), βλ. κεφ. 80. Πίσω φαίνεται τό Ίερόν με κλειστά (άπλωμένα) τὰ Καταπετάσματα, και τό Ίερόν Κιβώριον τής Αγίας Τραπεζής. Λείπουν τὰ άγια θύρια (Άμφίθυρα) βέβαια.	96
Εικ. 9-3. Ο 2 ^{ος} άμβων τής άγιας Σοφίας (563-1204), βλ. κεφ. 80.....	97
Εικ. 9-4. Ίερός Ναός Περάματος Ίωαννίνων (1920), με τὰ δύο Άναλόγια πολύ κοντά, στό κεντρικόν κλίτος.....	98
Εικ. 9-5. Άγ. Χαράλαμπος Κατερίνης (φωτ. ΠΔΠ 2011). Οί χοροί τών Ψαλτών (Άναλόγια) στόν Σολέα (δέν είναι περιφραγμένος, αλλά είναι ύπερνωμένος κατά μία βαθμίδα) στό κεντρικό κλίτος του Ναού.....	98
Εικ. 9-6. Παλαιόπιστοι Ρώσσοι: Ψάλλοντας τό Χερουβικόν (ένωμένοι οί δύο Χοροί στό κέντρο έμπροσθεν τών άγιών θυριών, Ωραιάς Πύλης) από τήν θέση του παλαιού Άμβωνος, σ. 339.	99
Εικ. 9-7. Δυτικός Ναός, Οί χοροί τών Ψαλτών στό κέντρον και έμπροσθεν του Βήματος με κεντρικόν Άναλόγιον (φαίνεται και «μοντέρνο» (εποχής) Κιβώριον με 3 καταπετάσματα. έχει αφαιρεθεί τό Καταπέτασμα ή φράγμα του Ίερού μετά τήν Μεταρρύθμιση και τόν Διαφωτισμό). Βλέπε και τό Westminster Abbey.....	100
Εικ. 9-8. Westminster Abbey (περ. 1897-1922). Ο χώρος τών Ψαλτών (στά στασίδια δεξιά και άριστερά) έντός του Rood Screen (ή φωτογραφία προς άνατολάς). Σήμερα έχει συρρικνωθεί προς τὰ άκρα, ό διάδρομος διπλασιάστηκε. Φαίνεται και κεντρικό Άναλόγιον στό βάθος. Βλ. επίσης, Εικ. 8-8.	101
Εικ. 10-1. Αναπαράσταση του φράγματος του Ίερού Βήματος τής Αγίας Σοφίας, με κλειστά (άπλωμένα) τὰ Παραπετάσματα.....	105
Εικ. 10-2. Τό φράγμα του Ίερού Βήματος τής άγιας Σοφίας (563-1204), κεφ. 83. Λείπουν τὰ Άμφίθυρα, και φυσικά οί Κιγκλίδες / Κίονες είχαν Παραπετάσματα ανάμεσά τους, με Σταυρούς, σχέδια/είκόνες του Χριστού, τής Παναγίας, κ.ά.	106
Εικ. 10-3. Λειψανοθήκη τής Pola (Samagher), Κροατία, 440 μ.Χ., κεφ. 82.....	106
Εικ. 10-4. Άγιος Μάρκος Βενετίας. Μετακίονια Παραπετάσματα.....	107
Εικ. 10-5. Καταπέτασμα τής Σαρακοστής στόν Καθεδρικό Ναό Gurk τής Αύστρίας (1458). ¹⁷⁸	110
Εικ. 11-1. Παλαιόν άρτοφόριον κρεμάμενον επί του Κιβωρίου.	111
Εικ. 11-2. Τό Ίερόν Κιβώριον τής άγιας Σοφίας (563-1204), σ. 317. Λείπουν τὰ Καταπετάσματα από τήν άπεικόνιση.	113
Εικ. 11-3. Καταπετάσματα στό ύψηλό φράγμα του Πρεσβυτερίου/Σολέα (Choir Screen / Chancel) του Άγίου Μάρκου Βενετίας, σ. 309. Τήν σήμερον, έχουν φυσικά εξαφανιστεί.....	116
Εικ. 12-1. Αγία Σοφία. Θύρα στόν Νάρθηκα. Τὰ όριζόντια τμήματα τών Σταυρών έχουν αφαιρεθεί. Φαίνονται και οί γάντζοι επάνω για τό Καταπέτασμα τής θύρας.....	123
Εικ. 15-1. Παλαιοχριστιανική πεντάκλιτος Βασιλική Άγ. Δημητρίου Θεσσαλονίκης. Θέα προς Άνατολάς και τό Ίερó από τό νοτιότερο κλίτος, σέ άδειο Ναό (Φωτ. ΠΔΠ, 2024). Βλ. επίσης, Εικ. 5-6. Παλαιά, πέραν τών κίωνων, ύπήρχαν και μετακίονια χωρίσματα, βλ. κεφ. 5.....	138
Εικ. 15-2. Παλαιοχριστιανική πεντάκλιτος Βασιλική Άγ. Δημητρίου Θεσσαλονίκης. Θέα προς Άνατολάς και τό Ίερó από τό πρώτο νότιο κλίτος, σέ άδειο Ναό (Φωτ. ΠΔΠ, 2024). Βλ. επίσης, Εικ. 5-6.....	138
Εικ. 15-3. Αγία Σοφία Κωνσταντινουπόλεως. Κάτοψις του Βήματος (τό Κιβώριον δέν άπεικονίζεται).	139
Εικ. 18-1. Θεία Κοινωνία τών Άγιών Άποστόλων. Κλειστά (άπλωμένα) Καταπετάσματα του Ίερού Βήματος.	147
Εικ. 18-2. Βήλα-παραπετάσματα στό φράγμα του Ίερού Βήματος, άκόμη και πίσω από τίς Εικόνες. Ευλόστεγος Βασιλική, Ι.Ν. Άγ. Βαρβάρας (Αχαρναί). Μετόχιον Άγ. Αικατερίνης Σινά (φωτ. ΠΔΠ, 2017).	147
Εικ. 18-3. Έκκλησία, με Βήλα-Παραπετάσματα στό φράγμα του Ίερού Βήματος.....	148

Εἰκ. 18-4. Παρεκκλήσιον Ὁσίας Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας, με Βῆλα-Παραπετάσματα στὸ φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος. Τερὰ Μονὴ Ἀγ. Χρυσόστομου Σμύρνης καὶ Ἀγ. Κυπριανοῦ καὶ Ἰουστίνης, Δερβενάκια Κορινθίας (φωτ., ΠΔΠ, 2003).	148
Εἰκ. 18-5. Κυριακὴ 10 Μαΐου 1998, Ἰ. Καθεδρικός καὶ Μητρ. Ναὸς Ἀθηνῶν, στὴν ἱερότερη στιγμή. Ἰωάννης Μ. Φουντούλης: «Ἐνα πάντως θὰ πρέπει νὰ ἀποκλεισθεῖ, νομίζω χωρὶς ἀντίρρηση καὶ συζήτηση. Ἡ τοποθέτηση μηχανημάτων λήψεως μέσα στὸ ἅγιο βῆμα. ²⁹⁸ Βλ. ἐπίσης, Ἐγκύκλιος ΔΙΣ Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 2792/30-6-2004: «Ἡ Μυστηριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ Ραδιοτηλεοπτικὰ Μέσα».....	154
Εἰκ. 18-6. «Ἀρξαμένης τῆς Στιχολογίας τοῦ Ψαλτηρίου, κλείεται ἐντελῶς ἡ Ὁραία Πύλη». Προηγουμένη, Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον (15/4/2020).	162
Εἰκ. 18-7. Ὅταν εἰσέλθουν (ἀπὸ τὴν Μ. Εἴσοδον), «κλείεται ἡ Ὁραία Πύλη, ἀνοιγομένη μόνον εἰς τὸ Μετὰ φόβου». Προηγουμένη, Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον (15/4/2020). ³²⁷	163
Εἰκ. 18-8. «Ἰδοὺ θυσία μουσικὴ» με κλειστὸ πλέον τὸ Καταπέτασμα (ἔχι καὶ τὰ ἅγια θύρια, βημόθυρα). Προηγουμένη, Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον (15/4/2020). ³²⁷	163
Εἰκ. 18-9. Τὰ πληρωτικά, μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον με Διάκονο, καὶ κλειστὸ τὸ Καταπέτασμα (ἔχι καὶ τὰ ἅγια θύρια, βημόθυρα). Προηγουμένη, Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον (15/4/2020). ³²⁷	163
Εἰκ. 18-10. Τὰ πληρωτικά, μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον με Διάκονο, καὶ κλειστὸ τὸ Καταπέτασμα καὶ τὰ βημόθυρα. Προηγουμένη Ἀρχιερατικὴ Θεία Λειτουργία, Τρίκαλα, Ἰ.Ν. Ζωοδόχου Πηγῆς Σαραγίων (27/3/2024). youtube, -wbzPUR9ipw	164
Εἰκ. 18-11. Τὰ πληρωτικά, μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον με Διάκονο, καὶ κλειστὸ τὸ Καταπέτασμα. Προηγουμένη, Θεσσαλονίκη, Ἰ.Ν. Ἀγίου Δημητρίου (22/3/2024). youtube, H-4oV5RyZLs	164
Εἰκ. 18-12. Τὰ πληρωτικά, μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον με Διάκονο, καὶ κλειστὸ τὸ Καταπέτασμα καὶ τὰ ἅγια θύρια (βημόθυρα). Προηγουμένη Θεία Λειτουργία, Βόλος, Ἰ.Ν. Ἀγ. Νικολάου (20/3/2024). youtube, pfJ69R3b0U8	165
Εἰκ. 18-13. Τὰ πληρωτικά, μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον με Διάκονο, καὶ κλειστὸ τὸ Καταπέτασμα (καὶ τὰ ἅγια θύρια, βημόθυρα). Προηγουμένη Ἀρχιερατικὴ Θεία Λειτουργία, Κύπρος, Μόρφου, Ἰ.Ν. Παναγίας Χρυσελεούσης Ἀκακίου (27/3/2024). youtube, yBvEckHxMRQ	165
Εἰκ. 19-1. Τερατικὸν Ἀ.Δ. 1977. Ὅταν εἰσέλθουν (ἀπὸ τὴν Μ. Εἴσοδον), «κλείεται ἡ Ὁραία Πύλη, ἀνοιγομένη μόνον εἰς τὸ Μετὰ φόβου», σ. 214.	174
Εἰκ. 19-2. Τερατικὸν Ἀ.Δ. 2000. Μετὰ τὸ Κατευθυνθῆτω [καὶ τὸ Εὐαγγέλιον], καὶ πρὸ τῆς Ἐκτενοῦς (Εἴπωμεν πάντες), «κλείεται ἡ Ὁραία Πύλη», σ. 209.	184
Εἰκ. 19-3. Τερατικὸν Ἀ.Δ. 2000. Ὅταν εἰσέλθουν (ἀπὸ τὴν Μ. Εἴσοδον), «κλείεται ἡ Ὁραία Πύλη, ἀνοιγομένη μόνον εἰς τὸ Μετὰ φόβου», σ. 214.	184
Εἰκ. 25-1. Ὁ Ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης (Ἰ.Μ. Ὁσίου Λουκά Στειριώτου).	196
Εἰκ. 30-1. Ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος ὁ Μέγας. Εἰκὼν ἀπὸ τό toeilhtarion.	205
Εἰκ. 37-1. Ἅγιος Ἰωάννης Χρυσόστομος. ΕΒΕ 210, φ. 93β, τέλος Θ' αἰ. - ἀρχὰς Ι' αἰ., κεφ. 61, σ. 252.	214
Εἰκ. 39-1. Ἅγιος Ἰωάννης Χρυσόστομος. Ἰ.Μ. Κοιμήσεως Θεοτόκου Σοφικοῦ Κορινθίας. (Φωτ. ΠΔΠ, 2023).	218
Εἰκ. 45-1. Ἀναπαράσταση Τέμπλου καὶ Ἱεροῦ Ἁγίας Σοφίας ¹⁷⁰ . Βλ. ἐπίσης, σσ. 305, 317.	228
Εἰκ. 45-2. Ἀναπαράσταση τοῦ ἀργυροῦ κιβωρίου τῆς Ἁγίας Σοφίας Κων/πολης με πυραμιδωτὴ στέγη (Ὁρλάνδος). Δὲν ἀπεικονίσθη τὸ Τετράβηλο (Καταπέτασμα -Παραπετάσματα). Βλ. κεφ. 88, σ. 317.	229
Εἰκ. 46-1. Ἀναπαράσταση τῶν Καταπετασμάτων τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἀγ. Σοφίας. ¹⁷⁰ Βλ. ἐπίσης, σσ. 305, 317.	230
Εἰκ. 47-1. Τερὸν Κιβώριον, Θεσσαλονίκη, Ἀγ. Γεώργιος Ῥοτόντα, Μωσαϊκὸ ἀψίδος - CC BY-NC, καὶ ἀναπαράστασις.	232
Εἰκ. 51-1. Ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς. Εἰκὼν ἀπὸ antifono.gr.	236
Εἰκ. 52-1. Ἁγία Εὐφημία, Κωνσταντινούπολις, 7 ^{ος} αἰ.. Ὁ Ἀμβων, ὁ Σολέας (διάδρομος), οἱ Κιγκλίδες με τὸ περιστύλιον, τὸ Ἱερὸν με τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν καὶ τὸ Κιβώριον, καὶ ὁ Ἀρχιερατικὸς Θρόνος (λείπουν τὸ τετράβηλον τοῦ Κιβωρίου, τὸ μέγα Καταπέτασμα ἢ τὰ καταπετάσματα ἀνάμεσα στὶς Κιγκλίδες, οἱ Εἰκόνες).	238
Εἰκ. 54-1. Τμῆμα χειρογράφου Εὐχολογίου, Barb. Gr. 336, Η' αἰ., Βιβλιοθήκη Βατικανοῦ.	245

Εικ. 58-1. Όσος Θεόδωρος ό Στουδίτης. Εικών από romfea.gr.	249
Εικ. 61-1. Άγιος Ίωάννης ό Χρυσόστομος. EBE 210, φ. 93β, τέλος Θ' αϊ. - αρχάς Γ' αϊ.	252
Εικ. 62-1. Ή Προσκύνησις τής τιμίας αλύσεως του άγ. Άποστόλου Πέτρου (16/1). Έγχρωμη εικόνα. Παρόμοια ύπάρχει και στο Imperial Menologion.....	253
Εικ. 62-2. Τά Εισόδια τής Θεοτόκου, τó Κιβώριον άνευ παραπετασμάτων. Μονή Δαφνίου. Βλ. επίσης και στο Μηνολόγιον του Βασιλείου του Β'.....	254
Εικ. 62-3. Ό Χριστός έν τώ Ναώ του Σολομώντος. Τό Κιβώριον άνευ παραπετασμάτων. Άγιογραφία/ Φωτογραφία από άνώνυμο Ήμερολόγιον.....	255
Εικ. 62-4. Ή Ύπαπαντή. Τό Κιβώριον μετά παραπετασμάτων. Αίγινα, Παλησχώρα. (Φωτ. ΠΔΠ, 2019).....	256
Εικ. 63-1. Άπεικόνισις ύψηλού Φράγματος με Καταπετάσματα, και τó Μέγα Καταπέτασμα σηκωμένο.....	257
Εικ. 63-2. Άπεικόνισεις Καταπετασμάτων. ⁵⁰⁰	257
Εικ. 67-1. Άνοιγμα άγιών θυρών. Vat. gr. 1970 (Codex Rossanensis), 12 ^{ος} αϊ., φ. 27β. ⁵³⁰	272
Εικ. 75-1. Τοιχογραφία Μονής Ραβάνιτσα (Ravanica), δεκαετία 1380 (κοντά στο έτος κοίμησής του!), Ή Σύνοδος τών Βλαχερνών του 1351 (κώδικα Paris. gr. 1242, φ. 5v), περ. 1370-1375.....	281
Εικ. 80-1. Ό Άμβων τής άγίας Σοφίας (563-1204). ⁵⁸⁴	294
Εικ. 80-2. Ό Άμβων τής άγίας Σοφίας (563-1204).	295
Εικ. 80-3. Ό Άμβων τής άγίας Σοφίας (563-1204). ⁵⁷³	296
Εικ. 80-4. Ό 2 ^{ος} άμβων τής άγίας Σοφίας (563-1204). Έτέρα αποκατάστασις. ⁵⁸⁴ Λείπουν τά Καταπετάσματα του ύψηλού φράγματος του Ίερού, και του Ίερού Κιβωρίου.....	297
Εικ. 80-5. Ό 2 ^{ος} άμβων τής άγίας Σοφίας (563-1204). Έτέρα αποκατάστασις. Έπρεπε νά έχουν μπει και τά Καταπετάσματα στην άπεικόνιση.....	298
Εικ. 81-1. Ό Άμβων έκ του Μηνολογίου Βασιλείου του Β'.....	299
Εικ. 81-2. Ό έν τώ Σολέα του Όκταγώνου Φιλίππων Άμβων.	300
Εικ. 81-3. Όκταγωνική Έκκλησία Φιλίππων, Στυλ. Πελεκανίδης, ΠΑΕ(1978), Μέρος έκ του Παρενθέτου Πίνακος Β'.....	301
Εικ. 81-4. Ό έν τώ κέντρω του Όκταγώνου Άμβων.....	302
Εικ. 81-5. Ό Άμβων του Ί. Μητροπ. Ναού Κοιμήσεως τής Θεοτόκου Καλαμπάκας.....	303
Εικ. 81-6. Ό Άμβων τής Βασιλικής Santa Maria στό Valle Porclaneta, Abruzzo, τής Ίταλίας. Ό Άμβων εφάπτεται του Πρεσβυτερίου (Σολέα). Βλ. περισσότερα, κεφ. 86. ⁵⁸⁸	304
Εικ. 82-1. Λειψανοθήκη τής Pola (Samagher) από έλεφαντοστό, Κροατία, 440 μ.Χ., δεικνύουσα τόν Παλιοχριστιανικό Ναό του Άπ. Πέτρου Ρώμης (Ίερό, Πρεσβυτέριον, και μαρτυρείο του Άπ. Πέτρου) με ύψηλό φράγμα Πρεσβυτερίου, και μετακίονια καταπετάσματα.....	305
Εικ. 83-1. Τό φράγμα του Ίερού Βήματος τής άγίας Σοφίας (563-1204). Τά τείχη όμως που λέει ό Παύλος ό Σιλεντιάριος είναι σίγουρα πολύ πιό ψηλά. Έπίσης μάλλον οι τρεις άκριανοί κίονες σε κάθε άκρη, θά πρέπει νά'ναι κάθετοι στην πρόσοψη. Δηλ. 6 κίονες μπροστά, 3+3 στα πλάγια.....	306
Εικ. 83-2. Φράγμα του Βήματος με εικόνες άντι καταπετασμάτων. Άγ. Θωμάς Άμπελοκήπων. (Λείπει ό Σταυρός επάνω από τά άγια θύρια - Ωραία Πύλη).	307
Εικ. 83-3. Έτέρα άπεικόνισις τών Κιγκλίδων / Τέμπλου, Άμβωνος, Ίερού τής Αγίας Σοφίας.....	307
Εικ. 84-1. Ύψηλό φράγμα σε Δισκάριον (6 ^{ος} αϊ.) με τήν άπεικόνιση τής Κοινωνίας τών Άγιών Άποστόλων (Dumbarton Oaks).....	308
Εικ. 85-1. Τό ύψηλό φράγμα του Πρεσβυτερίου (Σολέα). Byzantine-Venetian Torcello Cathedral (Βενετία). Λείπουν φυσικά -τήν σήμερα- τά Παραπετάσματα.....	309
Εικ. 86-1. Τό ύψηλό φράγμα στον Ναό Santa Maria στό Valle Porclaneta, Abruzzo, τής Ίταλίας. ⁵⁸⁸ Διακρίνεται ό Άμβων, τó Πρεσβυτέριον (Σολέας) και τó υπερυψωμένο Βήμα με τó Κιβώριον. Φαίνεται και ό κώδων του Βήματος.	310

Εἰκ. 86-2. Τὸ ὑψηλὸ φράγμα στὸν Ναὸ Santa Maria στὸ Valle Porclaneta, Abruzzo, τῆς Ἰταλίας. Διακρίνεται ὁ κώδων τοῦ Βήματος, ἀλλὰ καὶ ἐπιπλέον ἄλλη δοκὸς ἢ ραβδος κατὰ μῆκος τοῦ ὁρίου τοῦ Βήματος. Ἵσως νὰ χρησίμευε γιὰ τὸ Καταπέτασμα τοῦ Βήματος, ἂν δὲν ὑπῆρχε ἄλλη κατασκευή. ⁵⁸⁸	311
Εἰκ. 86-3. Τὸ Βῆμα, πέντε βαθμίδες ὑψηλότερα τοῦ Πρεσβυτερίου/Σολέα. ⁵⁸⁸ Διακρίνεται καὶ ὁ κώδων τοῦ Βήματος, καὶ κομμένη (:) δοκὸς ψηλὰ στὰ δεξιὰ τοῦ ὁρίου τοῦ Βήματος, βλ. Εἰκ. 86-2.....	312
Εἰκ. 87-1. Ὁ Ἅγιος Μάρκος Βενετίας τὸ 1881.	313
Εἰκ. 87-2. Ἑτέρα ἀπεικόνισις τοῦ Ἁγίου Μάρκου Βενετίας, μὲ μετακίονια Παραπετάσματα (ἐκτὸς ὥρας ἀκολουθίας). Σήμερα φυσικὰ δὲν ὑπάρχουν.	313
Εἰκ. 87-3. Καταπετάσματα στὸν Ἅγιο Μάρκο Βενετίας. Καὶ ὁ τεράστιος Σταυρὸς καὶ στὸ Τέμπλον (Rood Screen), καὶ πίσω ἀπὸ τὴν Τράπεζα.	314
Εἰκ. 87-4. Ἅγιος Μάρκος Βενετίας, σήμερα. Ἄνευ, φυσικὰ, παραπετασμάτων.	315
Εἰκ. 87-5. Ἅγιος Μάρκος Βενετίας μὲ τὸ ὑψηλὸ Φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου/Σολέα, Τέμπλο (Rood Screen) μετὰ Καταπετασμάτων (1850), καὶ ἄνευ Καταπετασμάτων (σύγχρονη ἐποχή), βλ. σ. 309.....	316
Εἰκ. 88-1. Τὸ 2 ^{ον} Ἱερὸν Κιβώριον τῆς ἁγίας Σοφίας (563-1204). Δὲν ἀπεικονίσθη τὸ Τετράβηλο (Καταπέτασμα - Παραπετάσματα).....	317
Εἰκ. 88-2. Ἁγία Σοφία, ἐνθετὴ μαρμαρινὴ πλάκα πάνω ἀπὸ τὴν Βασιλικὴ Πύλη. Βλ. ἐπίσης Ἀντωνιάδου.	318
Εἰκ. 89-1. Γυάλινο ἅγιο Δισκοπότηρον μὲ ἀπεικόνισις Κιβωρίου μετὰ Παραπετασμάτων (βήλων), Dumbarton Oaks.	319
Εἰκ. 90-1. Akhtala (Pghindzavank) (10 ^{ος} αἰ.), Ἀρμενία. Βλ. ἐπίσης κεφ. 104, σ. 350.....	320
Εἰκ. 91-1. Ἱερὸν Κιβώριον. Ἁγ. Γεώργιος Ῥοτόντα (Θεσσαλονίκη), Μωσαϊκὸ ἀψίδος - CC BY-NC.....	321
Εἰκ. 91-2. Ἱερὸν Κιβώριον. Ἁγ. Γεώργιος Ῥοτόντα (Θεσσαλονίκη) - CC BY-NC.	322
Εἰκ. 91-3. Ἀμβων ἢ Κιβώριον. Ἁγ. Γεώργιος Ῥοτόντα (Θεσσαλονίκη), Μωσαϊκὸ ἀψίδος.....	323
Εἰκ. 91-4. Ὑψηλὸν φράγμα μὲ Καταπετάσματα.....	324
Εἰκ. 91-5. Λεπτομέρεια. Ὑψηλὸν φράγμα μὲ Καταπετάσματα. Ἁγ. Γεώργιος Ῥοτόντα (Θεσσαλονίκη).....	325
Εἰκ. 92-1. Ἅγιοι ἐντὸς Ἱεροῦ Κιβωρίου, μὲ ἀνελκυθέντα παραπετάσματα.....	326
Εἰκ. 92-2. Παραπετάσματα σὲ παλάτι.	326
Εἰκ. 93-1. Ι.Ν. Ἀγ. Ἀπολλιναρίου στὴν Κλάση (549 μ.Χ.). Φωτογραφία τῶν μέσων τοῦ 19 ^{ου} αἰῶνος.....	327
Εἰκ. 94-1. Ἁγία Τράπεζα μὲ Σταυρόν καὶ Κιβώριον (μὲ τὰ σίδηρα γιὰ νὰ κρέμαται τὸ τετράβηλον τὸ ὁποῖον λείπει), Παναγία Ἑκατονταπυλιανή, Πάρος. (Φωτ. ΠΔΠ, 2019).....	328
Εἰκ. 94-2. Τὸ Κιβώριον, ἢ Ἁγία Τράπεζα, τὸ Σύνθρονον, Παναγία Ἑκατονταπυλιανή, Πάρος.....	329
Εἰκ. 94-3. Παναγία Ἑκατονταπυλιανή, Πάρος. Προφανῶς ἡ Ἁγία Τράπεζα εἶναι πολὺ νεώτερη. Παλαιὰ οἱ Ἅγιες Τράπεζες ἦσαν μικρότερες ἀπὸ τὶς σημερινές, καὶ ἦσαν ἀρκετὰ ἐντὸς τοῦ Κιβωρίου νὰ χωράει τὸν Ἱερέα ἐντὸς μὲ τὰ βῆλα (παραπετάσματα) κλειστά.	330
Εἰκ. 94-4. Κιβώριον (μὲ τὰ σίδηρα γιὰ νὰ κρέμαται τὸ τετράβηλον τὸ ὁποῖον λείπει), Εὐφρασιανὴ Βασιλική, Κροατία. Οἱ κίονες εἶναι τοῦ 6 ^{ου} αἰ., ἐνῶ ὁ θόλος τοῦ 1277.	331
Εἰκ. 98-1. Τὰ ἅγια θύρια (εἶναι ὑψηλὰ μέχρι ἐπάνω) κλείνουν στὸ Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις. ⁶³⁸	338
Εἰκ. 99-1. Ψάλλοντας τὸ Χερουβικόν (ἐνωμένοι οἱ δύο Χοροί) ἀπὸ τὴν θέσιν τοῦ παλαιοῦ Ἀμβωνος. ²⁹²	340
Εἰκ. 99-2. Ἡ Μ. Εἵσοδος, κατὰ τὴν ὁποῖαν ὁ Διάκονος ἔχει στὴν κεφαλὴ τὸν ἅγ. Δίσκον κεκαλυμμένον.....	340
Εἰκ. 99-3. Ἡ στιγμὴ ποὺ κλείνει τὸ Μεγάλον Καταπέτασμα στὴν Ἀρχιερατικὴ Λειτουργία (μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον, Χερουβικόν).....	340
Εἰκ. 99-4. Ὁ Διάκονος προσφωνῶντας τὴν Συναπτὴ Εὐχὴ, ἐμπροσθεν τοῦ κλειστοῦ μεγάλου Καταπετάσματος μὲ τὸν Σταυρόν (σὲ Ἀρχιερατικὴ Λειτουργία).....	341
Εἰκ. 99-5. Μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον, κλείνουν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα.	341
Εἰκ. 99-6. Ὁ Διάκονος προσφωνῶντας τὴν Συναπτὴ Εὐχὴ μὲ κλειστὰ τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα	342
Εἰκ. 100-1. Ἡ στιγμὴ ποὺ ὁ Ἱερεὺς κλείνει τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον (μετὰ τὸ Χερουβικόν).....	343

Εικ. 100-2. Ὁ Διάκονος προσφωνώντας τὴν Συναπτὴ Εὐχὴ με̐ κλειστὰ τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα.	344
Εικ. 100-3. Τὸ Πιστεύω (φαίνεται καὶ ὁ ῥιπιζόμενος ἀήρ) με̐ κλειστὰ τὰ ἅγια θύρα, ἀνοιχτὸ τὸ καταπέτασμα.	344
Εικ. 100-4. Ἡ Χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οἱ Ῥώσσοι (ὑπο)κλίνονται (βαθιά) πρὸς τὸν λαόν ὅταν τὸν εὐλογοῦν, καὶ δέχονται «Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου.»	344
Εικ. 100-5. Χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ φιλανθρωπία ... , καὶ κλείνεται τὸ Καταπέτασμα.	345
Εικ. 100-6. Ὁ Ἱερεὺς ἀνοίγων τὰ ἅγια θύρια πρὸς τῆς Θείας Κοινωνίας, (ὑπο)κλίνεται (βαθιά) πρὸς τὸν λαόν. Τὸ Καταπέτασμα ἀνοίχθη ὑπὸ τοῦ Διακόνου.	345
Εικ. 104-1. Ἀρμένικος Ναός με̐ τὸ Καταπέτασμα τοῦ Ἱεροῦ ἐν ὥρᾳ Λειτουργίας.	351
Εικ. 104-2. Saint Gayane Church (630), Ἀρμενία.	352
Εικ. 104-3. Geghard (1215), Ἀρμενία.	352
Εικ. 104-4. Haghpatavank (10 ^{ος} -13 ^{ος} αἰ.), Ἀρμενία.	353
Εικ. 104-5. Akhtala (10 ^{ος} αἰ.), Ἀρμενία.	353
Εικ. 104-6. Αἰθιοπικὸς Ναός. Ἐχουν «Τέμπλο» μετὰ Καταπετασμάτων, καὶ Κιβώριον ἐπὶ τῆς Τραπέζης ἐπίσης με̐ Καταπετάσματα. Τὰ Καταπετάσματα ἀνοίγουν καὶ κλείνουν. Ἡ πάνω φωτογραφία δείχνει τὴν στιγμὴ πού ἀνοίγουν τὰ Καταπετάσματα.	354
Εικ. 104-7. Ἕτερος Αἰθιοπικὸς Ναός, με̐ διπλὴ σειρὰ Καταπετασμάτων (Ἱεροῦ, καὶ Κιβωρίου).	355

Εὐρετήριον Πινάκων

Πίναξ 17-1. Παράδοσις τοῦ Καταπετάσματος εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος.	144
Πίναξ 18-1. Παράδοσις τοῦ Καταπετάσματος στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος.	160
Πίναξ 18-2. Παράδοσις τοῦ Καταπετάσματος στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, γιὰ Ἐκκλησίες χωρὶς χαμηλὰ Βημόθυρα.	161
Πίναξ 18-3. Παράδοσις τοῦ Καταπετάσματος στὴν Προηγιασμένη Θεία Λειτουργία, στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος. Βλ. §19.....	161

1 Πρόλογος α' εκδόσεως

Πρὶν τὸ Πιστεύω ὁ Διάκονος λέγει· Τὰς θύρας, τὰς θύρας· Ἐν σοφίᾳ πρόσχωμεν¹.

Καὶ τίθεται τὸ ἐρώτημα ἀπὸ πολλοῦς· Τί ὑποννοεῖται; «Τὰ ἅγια θύρια»^{2, 3}, ἢ οἱ ἐξωτερικὲς θύρες τοῦ Ναοῦ;

Μὲ ἀφετηρία αὐτὴν τὴν ἐρώτησιν, προχωρήσαμε στὴν ἀνάλυσιν διαφόρων σχετικῶν θέσεων τῆς βιβλιογραφίας.

Διαπιστώσαμε ὅμως ὅτι τὸ εὖρος τῆς ἐργασίας διαρκῶς χρειάζοταν νὰ ἐπεκταθεῖ, καὶ ἀναλύοντας ἓνα θέμα, ἄλλα νέα θέματα ξεπετάγονταν ποὺ κι αὐτὰ ἀπαιτοῦσαν ἀνάλυσιν, καὶ ἔτσι ἐπεκτάθηκε αὐτὴ ἡ ἐργασία ἐπὶ πολλῶν ἐπὶ μέρους θεμάτων, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀλληλένδετα, κι ἀκόμη ὑπάρχει πολὺ ὑλικὸ γιὰ ἔρευνα.

Ξεκινώντας ἀπὸ τὸ «Τὰς θύρας, τὰς θύρας», ἀναγκαστικὰ προχωρήσαμε στὴν ἀνάλυσιν τῶν Διακονικῶν, τῶν Καταπετασμάτων / Παραπετασμάτων / Βήλων, τῶν Κιβωρίων τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, καὶ φυσικὰ στὴν ἀνάλυσιν τοῦ ἀθεάτου τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, σὲ Ἀνατολὴ καὶ Δύση ἀπὸ τὸ παρελθὸν μέχρι σήμερα, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς.

Κατόπιν ἀναγκαστικὰ προχωρήσαμε καὶ στὴν ἀνάλυσιν τοῦ φράγματος τοῦ Βήματος, τοῦ φράγματος τοῦ (δυτικοῦ τμήματος τοῦ) Πρεσβυτερίου (Σολέα), τοῦ Ἀμβωνος, τοῦ Συνθρόνου, καὶ ἐν τέλει στὴν μελέτη τῶν ἀνασκαφέντων Ἱερῶν Ναῶν (Βασιλικῶν) τοῦ Δ' αἰ..

Οἱ ἀναλύσεις ἦσαν πρωτίστως, εὐρισκόμενες ἀναφορὲς στοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας στὰ σχετικὰ ἀντίστοιχα θέματα, καὶ ἀναφορὲς σὲ σχετικὰ ἄλλα ἀρχαῖα ἔργα ὑψηλῆς ἀρχαιολογικῆς σημασίας. Ἐπεκταθήκαμε ἐπίσης καὶ στὶς παραδόσεις τῶν ἑτεροδόξων, ὅχι γιὰ Οἰκουμενιστικοὺς λόγους, ἀλλὰ γιὰ τὴν λειτουργιολογικὴ τους ἱστορία, ὅπου δείχνουμε ὅτι τὰ στοιχεῖα τοῦ

¹ Πρόσ-σχωμεν (προσ-σχωμεν) = ὑποτακτικὴ ἀορίστου τοῦ προσ-έχω, [PG 140, 444], [ΘΛΒ2, σ. 111], [logeion.uchicago.edu/morpho/πρόσχωμεν]. Ἐνῶ τὸ πρό-σχωμεν εἶναι τοῦ ῥήματος προ-έχω. Ὅμως τόσοι αἰῶνες, καὶ τὸ πρόσχωμεν στὴν Ἐκκλησίᾳ ἔχει ἀποκτήσει τὴν ἑννοια τοῦ ἄς προσέξουμε.

² Τὰ ἅγια θύρια, οἱ ἅγιες θύρες, τὰ βημόθυρα, τὰ βηλόθυρα, τὰ ἀμφίθυρα, εἶναι ὅτι ἔχει ἐπικρατήσει σήμερα νὰ λέγεται Ὡραία Πύλη.

³ Ὑπῆρχαν ἐκκλησίαι (πέραν τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου καὶ τῶν βῆλων-παραπετασμάτων του) εἴτε μὲ ὑψηλὸ καταπέτασμα (ἀρχαῖα ἐποχή), εἴτε μὲ μεγάλα ἅγια θύρια μέχρι τὸ ἐπιστήλιο, καὶ παράλληλο καταπέτασμα ἔσωθεν τῶν ἁγίων θυρίων, εἴτε μὲ μεγάλα ἅγια θύρια κατὰ περίπου τὰ 3/4 τοῦ ὕψους τοῦ ἐπιστηλίου, καὶ μὲ καταπέτασμα (Ῥωσικοὶ ναοί), εἴτε καὶ μὲ ἅγια θύρια μέχρι περίπου τὸ μισὸ τοῦ ὕψους τοῦ ἐπιστηλίου καὶ καταπέτασμα (ὅπως καὶ σήμερα Ἐνορίες, καὶ Μοναστηριακοὶ Ναοί). Τὸ Καταπέτασμα τῆς Ὡραίας Πύλης ἦταν πάντοτε μέχρι τὸ δάπεδο, ἀνεξαρτήτως τοῦ ὕψους τῶν ἁγίων θυρίων.

Καταπετάσματος καὶ τοῦ Κιβωρίου καὶ τοῦ ἀθεάτου τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς στὴν Ἀναφορά, εἶναι στοιχεῖα τῆς Παραδόσεως τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας.

Τέλος προχωρήσαμε στὴν καταγραφὴ τῆς ζώσας Παραδόσεως τῶν Καταπετασμάτων, τῶν Βήλων, στοὺς Ὁρθόδοξους Λαούς, καὶ στὴν Ἑλλάδα, καὶ στὸ Ἅγιον Ὄρος.

Εὐχομαι τὸ ἄρθρο νὰ βοηθήσει τοὺς παραδοσιακοὺς Κληρικούς, καὶ ἐκκλησιαστικοὺς στὴν εὐρύτερη κατανόηση τῆς παραδόσεως, καὶ νὰ τοὺς δώσει κίνητρα γιὰ τὴν διαφύλαξιν καὶ μεταλαμπάδουσιν αὐτῆς σὲ νέους κληρικούς, ὅπως τὴν παραλάβαμε ζῶσα (καὶ ὄχι μέσα ἀπὸ ἀρχαῖα ἄλλαλα χειρόγραφα) ἀπὸ τοὺς Πατέρες ἡμῶν.

Στὴν παρατεθεῖσα βιβλιογραφία παρακάτω χρησιμοποιοῦμε τὰ ἐξῆς σημεία, στὰ σχετικὰ κεφάλαια:

A: ἡ πηγὴ ἀναφέρεται, ἐν γένει, στὶς θύρες τοῦ Ἱεροῦ, τὰ «ἅγια θύρια», ἢ παλαιότερα στὰ καταπετάσματα (παραπετάσματα) τοῦ Ἱεροῦ ἢ/καὶ στὸ Ἱερὸν Κιβώριον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς.

B: ἡ πηγὴ ἀναφέρεται, ἐν γένει, στὶς ἐξωτερικὲς θύρες τοῦ Ναοῦ.

**: σημαίνει ὅτι ἡ πηγὴ ἀναφέρεται στὴν χρονικὴ στιγμή μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον.*

+: σημαίνει ὅτι ἡ πηγὴ ἀναφέρεται στὴν χρονικὴ στιγμή τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς.

2 Πρόλογος β' έκδόσεως

Τὴν ἔκδοσιν αὐτήν, τὴν δημοσιεύουμε λίγον πρὶν τὶς τελευταῖες Προηγιασμένες Λειτουργίες τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς (2024), καθότι ἀκόμη στὴν Προηγιασμένην, στὶς Ἑνορίες, στὴν Ἑλλάδα, τηρεῖται τὸ ἀθέατον τῆς Αγίας Τράπεζας ἀπὸ τὴν Μ. Εἴσοδον μέχρι τὴν Κοινωνία τῶν Πιστῶν.

Μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς α' ἐκδόσεως, ἕνας Κληρικός μᾶς εἶπε ὅτι οὐδένα Ἱερατικόν τοῦ 20^{οῦ} αἰ. καὶ μέχρι σήμερα, ἀναφέρεται σὲ ἀνοιγμα ἢ κλείσιμο τῆς Ὁραίας Πύλης στὴν Θεία Λειτουργία. Μὲ ἐτούτη τὴν ἀφορμήν, μελετήσαμε, ἐρευνήσαμε τὰ Ἱερατικά τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου 1895, καὶ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας 1951-2007, καὶ ὁ καρπὸς αὐτῆς τῆς ἐρευνας εἶναι τὸ νέον κεφάλαιον «Τὸ κλείσιμο τῆς Ὁραίας Πύλης τοῦ Ἱεροῦ (τὰ Βημόθυρα καὶ τὸ Καταπέτασμα) στὰ Ἱερατικά τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας — Σύγκριση, σχόλια», §19. Τελικά, ἀποδείχθηκε, ὅτι ὁ Κληρικός δὲν ἔχει δίκαιον.

Πέραν τοῦ ἁνωτέρω νέου κεφαλαίου, τὰ ὑπόλοιπα νέα κεφάλαια, καὶ οἱ κυριότερες προσθήκες, ἀλλαγές, ἢ ἀποσαφηνίσεις, εἶναι:

- Ὁ διαχωρισμὸς τῶν Φύλων στὸν Ναὸ
- Ἡ ἐξέλιξις τοῦ Φράγματος τοῦ Ἱεροῦ Βήματος καὶ τοῦ Φράγματος τοῦ Πρεσβυτερίου/Σολέα, καὶ περὶ τοῦ Συνθρόνου
- Τὸ Καταπέτασμα τῆς Σαρακοστῆς (Lenten Veil)
- Τὸ κλείσιμο τῆς Ὁραίας Πύλης τοῦ Ἱεροῦ (τὰ Βημόθυρα καὶ τὸ Καταπέτασμα) στὴν Θεία Λειτουργία στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος
- Ὅτι ἡ Ὁραία Πύλη κλείνει ἐντελῶς στὴν Ἁγία Ἀναφορά, χωρὶς νὰ εἶναι ἀπαραίτητη ἡ ἀναγραφὴ σχετικῆς διατάξεως στὰ Ἱερατικά
- Μαρτυρία Τέμπλου στοὺς Κέλτες (500 μ.Χ.) – Cogitosus (650 μ.Χ.)
- Ἅγιος Θεόδωρος Στουδίτης (759-826), Θεία Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων [PG 99, 1689]
- Νικήτας Χωνιάτης (1155-1216)· Περιγραφή Καταπετάσματος Ἁγίας Σοφίας [PG 139, 1044A]
- Ἅγιος Ἀντώνιος Ἀρχιεπίσκοπος Νόβγκοροντ Ῥωσσίας (1200) – Περιγραφή Κιβωρίου Ἁγίας Σοφίας
- Ἅγιος Συμεὼν Ἀρχιεπ. Θεσ/νίκης (+1429), [PG 155, 732A]
- Τὸ Καταπέτασμα στὸν Ἅγιο Συμεὼν Θεσ/νίκης (+1429)
- Τὸ Καταπέτασμα, στὶς Σλαβικὰς (γενικὰ) Ὁρθόδοξας Ἐκκλησίας

ὅμως ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι διάφορες ἀλλαγές, (μικρο) διορθώσεις, ἀποσαφηνίσεις, μικρότερες ἢ μεγαλύτερες (εἰδικὰ στὸν Ἅγιο Συμεὼν Θεσσαλονίκης, §77), καὶ νέες σχετικὲς εἰκόνες.

Γιὰ ὅποια ἐν ἀγνοίᾳ λάθη ἢ ἀσάφειες, συγχωρέστε με, καὶ παρακαλῶ γιὰ τὴν εὐγενῆ ὑπόδειξίν τους. Εὐχέσθε.

Καλὴ Ἀνάστασις!

Ἐγγραφον τῇ ἐβδομάδι πρὸ τῶν Βαΐων, 22/4/2024, μνήμη τοῦ Ἀπ. Ναθαναήλ.

3 Τὸ κλείσιμο τῶν ἐξωτερικῶν θυρῶν τοῦ Ναοῦ

Εἶναι γεγονός ὅτι οἱ ἐξωτερικὲς θύρες τοῦ Ναοῦ ἐκλείναν τὰ ἀρχαῖα χρόνια. Ἐκλείναν δέ γιὰ τοὺς ἐξῆς λόγους:

Α. Γιὰ νὰ μὴν εἰσέλθουν μέσα στὴν Ἐκκλησία οἱ Κατηχούμενοι, οἱ Μετανοοῦντες (καὶ οἱ ἄπιστοι, ἢ ἀμύητοι), μετὰ τὴν ἐκβολή τους, γιὰ νὰ μὴν (λάθρα) κοινωνήσουν, καὶ γιὰ νὰ μὴν συμπροσευχηθοῦν στὴν Ἀναφορά με τοὺς Πιστοὺς, διότι στὴν Ἐκκλησία ὑπάρχουν Τάξεις με σαφῆ ὅρια ἀπὸ τοὺς Ἁγίους Πατέρες.⁴

Β. Γιὰ νὰ μὴν τυχὸν ἀνοιχθοῦν οἱ θύρες, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς Ἀναφορᾶς, γιὰ νὰ μὴν ἀποσπαστεῖ ἡ προσευχή τῆς Ἐκκλησίας, τῶν Πιστῶν, καὶ φυσικὰ τῶν Κληρικῶν, σὲ αὐτὴν τὴν ἱερότατη χρονικὴ περίοδο.

Γ. Καὶ γιὰ νὰ μὴν μπαινοβγαίνουν οἱ Πιστοί, ὥς τινὲς τὴν σήμερον.

Παρακάτω, καὶ στὶς ἀντίστοιχες σημειούμενες σελίδες τοῦ παρόντος ἀρθροῦ θὰ εὑρητε περαιτέρω ἀνάλυσιν.

Διαταγαὶ Ἀποστόλων [PG 1, {737, 1089}], σσ. 192, 194,

Ἀγ. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου [PG 3, 425C-428A], σ. 195,

ΚΒ' Κανὼν Συνόδου τῆς Λαοδικείας, σ. 206,

Ἀγ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου [PG 57, 310-311], σ. 215,

Τοῦ αὐτοῦ [PG 49, 370-372], σ. 217,

Ἀγ. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ [PG 91, 693B], σ. 235.

⁴ Τάξεις με σαφῆ ὅρια ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ στὸ κράτος, καὶ στὶς ἐταιρεῖες καὶ παντοῦ, καὶ ποτὲ ὁ ἐργάτης, ἢ καὶ ὁ διευθύνων μηχανικός, δὲν συμμετέχει στὶς τακτικὲς συνελεύσεις τῶν ἀνωτέρων του, οὔτε καὶ ἀκούει τὰ λόγια τους, ἐκτὸς ὅσων οἱ ἀνώτεροί τους τοὺς λένε ἢ ἐνημερώνονται βάσει τῶν κανονισμῶν. Τὸ αὐτὸ καὶ στὸ κράτος, καὶ στὶς δημόσιες ὑπηρεσίες, καὶ τὶς κυβερνήσεις. Γιατὶ στὴν Ἐκκλησία νὰ εἶναι χῦμα ὅλα ὅπως θέλουν τινὲς τάλανες μεταρρυθμίζοντες καὶ οἱ ἀλιβάνιστοι, καὶ δὲν σέβονται οὔτε Παράδοση, οὔτε Ἐκκλησία, οὔτε τίποτε;

Όμως, εἶναι ἐπίσης γεγονός, παραθεωρεῖται ἀπὸ τὴν βιβλιογραφία τῶν ἐσχάτων χρόνων, ὅτι καὶ στὰ ἀρχαῖα χρόνια ἐκλείνε ἐπίσης καὶ ἡ θέα πρὸς τὴν Ἁγία Τράπεζα, ἐκλείναν δηλ. τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα, τὰ Ἀμφίθυρα **τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς**.⁵ Τὰ Ἀμφίθυρα μαρτυροῦνται ἤδη στὴν πρώτη Ἁγία Σοφία, κεφ. 29, σ. 204. Θὰ τὸ δοῦμε ἀργότερα.

⁵ Τὰ ἀρχαῖα χρόνια (6^{ος}-7^{ος} αἰ.), **Ἀναφορά, λογιζόταν καὶ ἡ Εὐχὴ τῆς Προσκομιδῆς (ποὺ ὑπάρχει καὶ σήμερα στὰ Ἱερατικά, μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον)**: «ἤρξατο ὁ ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἀναφορᾶς, καὶ πληρώσας τὴν εὐχὴν τῆς ἁγίας προσκομιδῆς...», Ἰωάννης Μόσχος (550-619), Λειμωνάριον, [PG 87C, 3016B].

4 Ἡ Διάταξις τῶν Ναῶν (Δ' - Ε' αἱ.)

Στὶς Ἀποστολικὲς Διαταγές, στό κεφ. ΝΖ' «Διατύπωσις Ἐκκλησίας καὶ κλήρου...», βλέπουμε:

«ὁ οἶκος [ὁ Ναός] ἔστω ἐπιμήκης, κατ' ἀνατολὰς τετραμμένος, ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν τὰ παστοφῶρια πρὸς ἀνατολήν, ὅς τις ἔοικε νηί», [PG 1, 724].

Τό (ἀπόκρυφον) βιβλίον τοῦ Δ' - Ε' αἱ. «Ἡ Διαθήκη τοῦ Κυρίου» (Testamentum Domini)⁶, πρωτογράφηκε στὰ Ἑλληνικά, ἀλλὰ χάθηκε τὸ Ἑλληνικὸ πρωτότυπο, εἶναι σημαντικὸ κείμενο γιὰ τὴν ἱστορία, καὶ τὶς διατάξεις τῆς Ἐκκλησίας (παλαιοχριστιανικοὶ χρόνοι), καὶ χρονικὰ κατά-τάσσεται στὴν ἴδια ἐποχὴ (ὀλίγον πρὸ⁸ ἢ μετὰ⁹) τῶν Ἀποστολικῶν Διαταγῶν (Constitutiones Apostolorum).

Ὁ μέγας ἀρχαιολόγος Ἀναστάσιος Κ. Ὁρλάνδος, καὶ τὶς Ἀποστολικὲς Διαταγές, καὶ τὴν Διαθήκη τοῦ Κυρίου, τὰ ἀναφέρει ὡς πολὺτιμες ἐκκλησιαστικὲς πηγές, διότι περιέχουν παραγγέλματα περὶ τοῦ τρόπου τῆς λειτουργίας καὶ πληροφορίες περὶ τοῦ σχήματος τῆς ἐκκλησίας, τοῦ προσανατολισμοῦ αὐτῆς, τῆς θέσεως τῶν διαφόρων αὐτῆς μερῶν, τῶν προσαρτημάτων της, τῶν ἱερῶν ἐπίπλων, τοῦ τόπου στάσεως τῶν διαφόρων κατηγοριῶν πιστῶν, κλπ.⁹

Ἀπὸ τὰ παραγγέλματα τῆς «Διαθήκης τοῦ Κυρίου», ἔχουμε τὰ ἐξῆς στοιχεῖα, ὅπως μᾶς τὰ διασώζει ὁ Ὁρλάνδος:¹⁰

«Ἡ ἐκκλησία ὀφείλει νὰ ἔχη τρεῖς εἰσόδους.

Τὸ διακονικὸν νὰ κεῖται δεξιᾷ τῆς δεξιᾶς εἰσόδου,

νὰ ἔχη δὲ αἶθριον μετὰ περιστυλίου.

⁶ *Testamentum Domini Nostri Jesu Christi*, Ignatius Ephraem II Rahmani, 1899.

⁷ *The Testament of our Lord*, translated by J. Cooper, and A. J. MacLean, Edinburgh, 1902.

⁸ Παν. Ν. Τρεμπέλα, *Αἱ Τρεῖς Λειτουργίαι – κατὰ τοὺς ἐν Ἀθήναις κώδικας*, ἐκδ. Σωτήρ, 1997, σ. 104 στὴν ὑποσημείωση.

⁹ Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου, *Ἡ ξυλόστεγος Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλικὴ τῆς Μεσογειακῆς Λεκάνης*, Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἀριθ. 36, ἐκδ. δευτέρα, Ἀθῆναι 1994, σ. 28.

¹⁰ Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου, *Ἡ ξυλόστεγος Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλική ...*, ὁ.π., σσ. 28-29.

Ἐντὸς τοῦ αἰθρίου πρέπει νὰ εἶναι τὸ βαπτιστήριον μὲ μίαν εἴσοδον καὶ τρεῖς ἐξόδους.

Ἡ ἐκκλησία ὀφείλει νὰ ἔχῃ οἶκον [θέσιν]¹¹ τῶν κατηγουμένων (χρησιμεύοντα καὶ ὡς οἶκον τῶν ἐξορκιζομένων) μὴ χωριζόμενον δὲ τοῦ κυρίως ναοῦ· διότι οἱ (κατηγούμενοι) εἰσερχόμενοι καὶ ἱστάμενοι ἐν αὐτῷ πρέπει νὰ ἀκούωσι τὰ ἀναγνώσματα, τὰ πνευματικὰ ἄσματα καὶ τοὺς ψαλμούς.

Ὁ θρόνος (τοῦ ἐπισκόπου) ὀφείλει νὰ εἶναι πρὸς ἀνατολάς, βλ. Σύνθρονον εἰς Εἰκ. 4-2, ἔχων δεξιᾶ καὶ ἀριστερᾶ τὰς ἑδρας των πρεσβυτέρων, νὰ εἶναι δὲ κατὰ τρεῖς βαθμίδας ὑπερυψωμένος¹², ἐπειδὴ ἐκεῖ πρέπει νὰ τοποθετηθῇ καὶ ἡ Ἁγία Τράπεζα.

Ὁ καθαυτὸ οἶκος (ἐκκλησία) ὀφείλει νὰ ἔχῃ δεξιᾶ καὶ ἀριστερᾶ (τῆς μέσης) δύο στοάς [κλίτη] (μίαν) διὰ τοὺς ἄνδρας καὶ (ἐτέραν) διὰ τὰς γυναῖκας.

Εἰκ. 4-1. Παλαιοχριστιανικὴ τρίκλιτη Βασιλική στό Βουθρωτό (4^{ος} – 6^{ος} αἰ.).¹³ Τὸ Ἱερὸν Βῆμα ἐξ ὁλοκλήρου στὴν Κόγχη, καὶ τὰ κλίτη τοῦ Ναοῦ χωρίζονται ἀπὸ τὸν κυρίως Ναόν μὲ φαρδιές πεσσοστοιχίες.

Πάντα τὰ μέρη του πρέπει νὰ φωτίζωνται, τόσον διὰ νὰ εἶναι εὐκρινές τὸ σχῆμα του, ὅσον καὶ χάριν τῶν ἀναγνωσμάτων.

¹¹ Τὰ ἐντὸς ἀγκυλῶν εἶναι ἡμέτερες ἐπεξηγήσεις.

¹² Ἐννοεῖται, τρεῖς βαθμίδες ὑπερυψωμένος μόνον ὁ θρόνος τοῦ ἐπισκόπου, ὅχι οἱ ἑδρες τῶν πρεσβυτέρων.

¹³ Ἡ Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλική στο Βουθρωτό, *Orthodoxia News Agency*, 29/6/2019. (16/11/2023).

Ἡ Ἁγία Τράπεζα πρέπει νὰ ἔχη καταπέτασμα (βῆλον) ἐκ καθαρᾶς βήσσου ἐπειδὴ εἶναι ἄσπιλος, διὰ βήλου δ' ὡσαύτως πρέπει νὰ καλύπτεται τὸ βαπτιστήριον (ἡ κολυμβήθρα).

Νὰ κτίζεται τόπος ἐν ᾧ ὁ ἱερεὺς καθήμενος μετὰ τοῦ πρωτοδιακόνου καὶ τῶν ἀναγνωστῶν νὰ ἐγγράφῃ τὰ ὀνόματα ἐκείνων, οἵτινες προσάγουν προσφοράς,

ὁ δ' ἀναγνώστης ἢ ὁ πρωτοδιάκονος νὰ μνημονεύουν αὐτούς, ἔπειτα δ' οἱ ἱερεῖς καὶ ἡ ὁμήγυρις νὰ ἐπαναλαμβάνωσι τὰ ὀνόματά των δεόμενοι ὑπὲρ αὐτῶν.

Ἡ θέσις τοῦ πρεσβυτέρου πρέπει νὰ εἶναι ἔσωθεν τοῦ βήλου παρὰ τὸν τόπον τῆς μνημονεύσεως.

[...]

Ὁ τόπος τῆς ἀναγνώσεως¹⁴ [(ἄμβων)]¹⁵ ν' ἀπέχῃ ὀλίγον τῆς ἁγίας Τραπέζης **[νὰ εἶναι λίγο ἔξω ἀπὸ τὴν Ἁγία Τράπεζα]**.¹⁶

[...]».

Σύμφωνα δὲ μὲ τὴν ἀρχαιότερη ἐπιστολὴ τοῦ **Ἁγίου Μακαρίου Ἱεροσολύμων** πρὸς τοὺς Ἀρμενίους (335 μ.Χ.):

«Ἡ ἁγία Τράπεζα βρίσκεται πίσω ἀπὸ τὸ Καταπέτασμα, ὅπου κατεβαίνει τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Καὶ ἡ Κολυμβήθρα εἶναι τοποθετημένη στὸν ἴδιο χώρο δεξιὰ τῆς ἁγίας Τραπέζης. Καὶ οἱ Κληρικοὶ στὶς διάφορες τάξεις τους θὰ τελοῦν ἐκεῖ τὶς ἀκολουθίες τους, καὶ ὁ λαὸς θὰ βρίσκεται ἐκτὸς τοῦ [δευτέρου] Καταπετάσματος, καὶ οἱ Κατηχούμενοι στὶς [ἐξωτερικὲς] θύρες νὰ

¹⁴ Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου, *Ἡ ξυλόστεγος Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλική ...*, δ.π., σ. 540: «Τὸ βῆμα τῶν ἀναγινωσκόντων».

¹⁵ Ἡ παρένθεσις «(ἄμβων)» προστέθηκε ἀπὸ τὸν Ὁρλάνδο. Ἡ ἀγγλικὴ μετάφραση ἔχει: «let the place of the lection (or, of the reading) be a little **outside** the altar», *The Testament of our Lord*, ..., δ.π., κεφ. 19, σ. 64. Βέβαια ὁ Ἄμβων μαρτυρεῖται ἀπὸ τὰ παλαιοχριστιανικὰ χρόνια, βλ. γιὰ παράδειγμα παρακάτω, Ὁκτάγωνο Φιλίππων, κεφ. 79.

¹⁶ Ἡ μετάφρασις ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ ἀνωτέρω, ἔχει ὡς **«ὁ τόπος τῆς ἀναγνώσεως νὰ εἶναι λίγο ἔξω ἀπὸ τὴν Ἁγία Τράπεζα»**. Βλέπουμε ὅτι ἀλλάζει ἢ ...Κάτοψις μὲ τὴν σωστὴ μετάφραση, καὶ ἂν ἐξηγηθεῖ μόνῃ ἡ παράγραφος αὐτὴ τοῦ Ὁρλάνδου, ξεχωριστὰ ἀπὸ τὸ ὅλον κείμενον θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι δὲν ὑπῆρχε κανένα ἐμπόδιο μεταξὺ Ἁγίας Τραπέζης καὶ Ἀμβωνος. Ὅταν ὁμως λέει **λίγο ἔξω ἀπὸ τὴν Ἁγία Τράπεζα**, σημαίνει ὅτι ἡ Ἁγία Τράπεζα ἦταν κάπου μέσα. Πού; **Φυσικὰ μέσα ἀπὸ τὸ Καταπέτασμα**. Καὶ ἡ πρώτη δὲ μετάφρασις τοῦ Συριακοῦ κειμένου στὰ Λατινικά ἔχει ὡς: «Locus legendi lectiones **extra altare** parum ab ipso distet», *Testamentum Domini Nostri Jesu Christi*, δ.π., κεφ. 19, σ. 25.

ἀκούνε. Γιὰ νὰ μὴν καταπατηθοῦν αὐτοὶ οἱ διαχωρισμοὶ (τῶν τάξεων), ἃς μένει ὁ καθένας στὴν δική του θέση ἄμεμπτος», βλ. κεφ. 28, σ. 202.

Ἀργότερα θὰ δοῦμε πλήθος ἄλλων σχετικῶν ἀναφορῶν ἀπὸ τοὺς Ἁγίους Πατέρες, καὶ ἄλλες πηγές.

Εἰκ. 4-2. Τὸ Σύνθρονον (6^{ος} αἰ.) τῆς ἐκκλησίας Παναγία τῆς Χάριτος στὸ Γκράντο τῆς Ἰταλίας¹⁷, λιτόν¹⁸, καὶ ἀσκητικόν, καὶ ὑπερυψωμένο τὸ στασίδι¹⁹ τοῦ Ἐπισκόπου κατὰ τρεῖς βαθμίδες.

¹⁷ Shawn Tribe, *Basilica di Santa Maria delle Grazie, Grado, Italy* (27/4/2012). 15/10/2023.

¹⁸ Howard Crosby Butler, *Early Churches in Syria – Fourth to Seventh Centuries*, Princeton University, 1929, σ. 212: “In many of the churches of Southern Syria, notably in the West, North and Southwest Churches at Umm idj-Djimal, and in Saint George at Zorah, there is found a ledge of solid masonry, 50cm. high and 60cm. deep, extending all around the curve of the apse, which much have been a bench for the presbyters and deacons”, δηλ. σὲ πολλοὺς Ναοὺς τῆς νότιας Συρίας, «βρέθηκε προεξοχή ἀπὸ συμπαγῆ τοιχοποιία, 50 ἐκ. ὕψος καὶ 60 ἐκ. βάθος, ποὺ ἐκτείνεται γύρω ἀπὸ τὴν καμπύλη τῆς ἀψίδας, ἢ ὁποῖα (προεξοχή) ὑπῆρξε πάγκος/στασίδι γιὰ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τοὺς διακόνους».

¹⁹ Τὸν ὄρο «στασίδι» γιὰ τὴν «Ἐπισκοπικὸ θρόνον», τὸν ἀκούσαμε σὲ ὁμιλία τοῦ Πανιερ. Μητρ. Λεμεσοῦ κ. Ἀθανασίου.

5 Ὁ διαχωρισμός τῶν Φύλων στὸν Ναό

Στοὺς πρωτοχριστιανικοὺς χρόνους, ὁ διαχωρισμὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τῶν ἀνδρῶν ἀπὸ τὶς γυναῖκες, (καὶ τῶν γυναικῶν ἀπὸ τοὺς ἄνδρες), ἀκόμη καὶ ἂν ἐπρόκειτο περὶ παντρεμμένου ζεύγους, ἐτηρεῖτο αὐστηρά, συνήθεια ποὺ ἐκράτησε στὴν Ἑλλάδα μέχρι καὶ τὰ τέλη τοῦ 20^{ου} αἰώνα, καὶ ἀκόμη κρατεῖ στὴν Ἑλλάδα, στὰ Μοναστήρια, καὶ σὲ μερικὲς Ἑνορίες μὲ παραδοσιακοὺς Ἱερεῖς.

5.1 Ἱστορικὴ ἐπισκόπησις

Ὁ διαχωρισμὸς τῶν Φύλων στὸν Ναὸν εἶναι Ἀποστολικὴ Παράδοσις, ποὺ κρατεῖ ἀκόμη καὶ σήμερα, ἀλλὰ χλευάζεται ἀπὸ τινες κληρικούς καὶ λαϊκοὺς, στηρίζεται στὸν λόγο τοῦ Χριστοῦ:

«ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν ὅτι πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτὴν ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ» (Ματθ. ε' 28),

καὶ ἐπεξηγεῖ ὁ Ἅγιος Κύριλλος Ἱεροσολύμων, ὅτι στὴν Ἐκκλησίᾳ στεκόμαστε χωριστά, «ἄνδρες μετὰ ἀνδρῶν, καὶ γυναῖκες μετὰ γυναικῶν· μὴ γένηται ἡ ὑπόθεσις τῆς σωτηρίας, πρόφασις ἀπωλείας», [PG 33, 356A, Προκατήχησις], βλ. §5.2.

Αὐτὴ ἡ Παράδοσις τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ὑπῆρχε καὶ στοὺς Καθολικούς,²⁰ καὶ στοὺς Ἀγγλικανούς,²¹ στοὺς Ἀμερικανούς (Προτεστάντες),²² καὶ σίγουρα ἀπὸ Ἀνατολὴν σὲ Δύση, καθότι Ἀποστολικὴ Παράδοσις.

²⁰ Ἀκόμη καὶ στοὺς Καθολικούς, στὸ 1917 *Codex Iuris Canonici* (1917 *Code of Canon Law*), ὁ κανόνας 1262 §1, λέει: «Εἶναι ἐπιθυμητό, σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχαία Παράδοση, οἱ γυναῖκες νὰ διαχωρίζονται ἀπὸ τοὺς ἄνδρες στὴν Ἐκκλησίᾳ.»

²¹ Cogitosus' Life of St Brigid the Virgin, "The church has many windows, and an ornamented door on the right side through which the priests and the faithful of male sex enter the building. There is another door on the left through which the virgins and the congregation of the female faithful are accustomed to enter", Liam de Paor, *Saint Patrick's world : the Christian culture of Ireland's apostolic age*, University of Notre Dame Press, 1996 (1993), σ. 222. Δηλ. ἡ Ἐκκλησία ἔχει μιὰ θύρα στὰ δεξιὰ ἀπὸ ὅπου μπαίνουν οἱ Ἱερεῖς καὶ οἱ Πιστοὶ ἄνδρες, καὶ μιὰ ἄλλη θύρα στὰ ἀριστερὰ ἀπὸ ὅπου μπαίνουν οἱ Παρθένες (=Μοναχές) καὶ οἱ Πιστὲς γυναῖκες (παράδοσις τοῦ 6^{ου}-7^{ου} αἰῶνος στοὺς Κέλτες).

²² Caroline Everard Athey Warner, *Let All Things Be Done Decently and in Order: Gender Segregation in the Seating of Early American Churches*, M.A. Thesis, William & Mary College, 2009.

Είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, από τὰ παραγγέλματα τῆς «**Διαθήκης τοῦ Κυρίου**», ὅπως μᾶς τὸ διασώζει ὁ Ὁρλάνδος:²³

«Ὁ καθαυτὸ οἶκος (ἐκκλησία) ὀφείλει νὰ ἔχῃ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ (τῆς μέσης) δύο στοάς [κλίτη] (μίαν) διὰ τοὺς ἄνδρας καὶ (ἐτέραν) διὰ τὰς γυναῖκας».

Ἀργότερα, στὶς ἐνότητες §5.2 - §5.5 βλέπουμε τὴν Παράδοσιν ἀναλυτικὰ σύμφωνα με τὸν Ἁγ. Κύριλλο Ἱεροσολύμων, Ἁγ. Ἰππόλυτο, Ἁγ. Ἰωάννη Χρυσόστομο, Ἁγ. Αὐγουστῖνο.

Ὁ δὲ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ὁμιλεῖ καὶ περὶ **ὀπτικοῦ διαχωρισμοῦ** μέσω ξύλινου τείχους, βλ. §5.4. Τὸ ξύλινο δὲ τείχος διασώζεται ὡς τὶς ἡμέρες μας, ὅπως θὰ δοῦμε.

Στὶς Ἀποστολικὰς Διαταγὰς, σ. 192, βλέπουμε,

«οἱ λαϊκοὶ καθεζέσθωσαν μετὰ πάσης ἡσυχίας καὶ εὐταξίας· καὶ αἱ γυναῖκες κεχωρισμένως καὶ αὐταὶ καθεζέσθωσαν, σιωπὴν ἄγουσαι», [PG 1, 725-728].

«Στηκέτωσαν δὲ οἱ μὲν πυλῶροι εἰς τὰς εἰσόδους τῶν ἀνδρῶν, φυλάσσοντες αὐτάς, αἱ δὲ διάκονοι εἰς τὰς τῶν γυναικῶν», [PG 1, 732].

Δηλαδή οἱ ἄνδρες καὶ οἱ γυναῖκες εἰσέρχονταν ἀπὸ ξεχωριστὰς εἰσόδους / θύρας στὴν ἐκκλησία, καὶ ἴσταντο σὲ ξεχωριστοὺς τόπους, στὰ κλίτη, δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἀντίστοιχα. Τὶς θύρας τῶν ἀνδρῶν τὶς φύλασσαν οἱ (ἄνδρες λαϊκοί) πυλῶροι, καὶ τῶν γυναικῶν οἱ διάκονοι.²⁴ Βλ. τὸν Ἅγιο Δημήτριο Θεσ/νίκης με δύο θύρας/εἰσόδους στὴν δυτικὴ πρόσοψη, Εἰκ. 5-13.

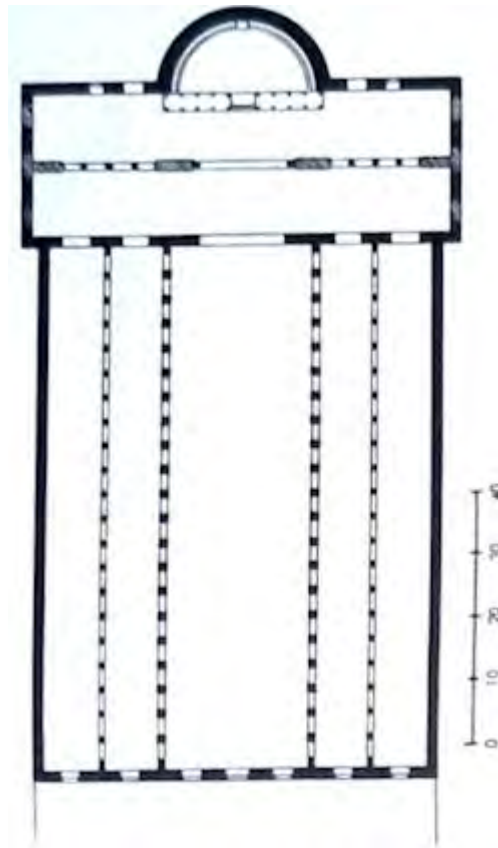
Αὐτὸ ἐπίσης σημαίνει ὅτι ἀφοῦ ἔμπαιναν χωριστὰ στὴν ἐκκλησία, καὶ μέσα στὸν Ναὸ ἦσαν ἐντελῶς χωριστά, καὶ δὲν μετακινούνταν οἱ μὲν στὶς δὲ καὶ τ' ἀντίστροφο.

Ἐπίσης στὶς ἡμέρες μας, συνήθως, ἡ πρόσβαση στὰ κλίτη τοῦ Ναοῦ γίνεται μέσω τοῦ κεντρικοῦ κλίτους. Δηλ. ἡ πρόσβαση γίνεται μέσω μιᾶς ἢ τριῶν εἰσόδων οἱ ὁποῖες ὅμως εἶναι μόνον στὸ κεντρικὸν κλίτος. Εἰσέρχονται οἱ πιστοὶ στὸ κεντρικὸν κλίτος, καὶ μετὰ πηγαίνουν στὶς στοάς, στὰ κλίτη, στὰ πλάγια.

Στοὺς παλαιοχριστιανικοὺς Ναοὺς ὅμως τὸ κάθε κλίτος εἶχε καὶ δική του εἴσοδον, κυρίως ἀπὸ δυτικά, ἀλλὰ ἐνίοτε καὶ ἀπὸ τὰ πλάγια. Αὐτὸ φαίνεται εὐκόλα ἀπὸ τὶς κατόψεις τους. Βλ. Εἰκ. 5-1. Αὐτὸ βοηθοῦσε τὸν διαχωρισμὸ τῶν Φύλων.

²³ Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου, *Ἡ ξυλόστεγος Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλική...*, ὁ.π., σσ. 28-29.

²⁴ Διαταγαὶ Ἀποστόλων, «Οἱ δὲ διάκονοι ἰστάσθωσαν εἰς τὰς τῶν ἀνδρῶν θύρας, καὶ οἱ ὑποδιάκονοι εἰς τὰς τῶν γυναικῶν», βλ. κεφ. 24.

Εἰκ. 5-1. Ρώμη, Βασιλική Ἀγ. Παύλου ἔξω ἀπὸ τὰ τεῖχη (4^{ος} αἰ.). Ξεχωριστὴ εἴσοδος γιὰ κάθε κλίτος.²⁵

Εἶπαμε, ὅτι ἀφοῦ ἔμπαιναν χωριστὰ στὴν ἐκκλησία οἱ ἄνδρες καὶ οἱ γυναῖκες (καὶ οἱ κατηχούμενοι φυσικά, ἀλλὰ δὲν τὸ ἀναλύουμε ἐδῶ), τότε καὶ μέσα στὸν Ναό δὲν μετακινούνταν οἱ μὲν στίς δέ καὶ τ' ἀντίστροφο.

Αὐτὸ ἐπιβαλλόταν καὶ μέσω τῶν ἐξῆς.

Κατὰ πρῶτον ἀπὸ **τοὺς Διακόνους ποὺ περπατάγανε ἀνάμεσα στὸν λαόν, καὶ ἐποπτεύανε τὸν Ναόν.**

«Καὶ ἄλλοι διάκονοι περιπατεῖτῶσαν, καὶ σκοπεῖτῶσαν τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας, ὅπως μὴ θόρυβός τις γένηται, καὶ μὴ τις νεύση, ἢ ψιθυρίση, ἢ νυστάξῃ», [PG 1, 1089].

«Εἰ δέ τις εὐρεθῇ παρὰ τόπον καθεζόμενος, ἐπιπλησσέσθω ὑπὸ τοῦ Διακόνου, ὡς πρωρεύς», [PG 1, 732].

²⁵ Νίκος Γκιολές, *Παλαιοχριστιανικὴ Τέχνη Ναοδομία* (π. 200-600), Ἀθήνα 1998, σ. 215.

Κατὰ δεύτερον, ἀπὸ τοὺς στυλοβάτες, καὶ ἐν γένει τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ναῶν:

«ὅταν ὁ στυλοβάτης (τῶν κιονοστοιχιῶν) ἀπέβαινεν ὑψηλότερος μιᾶς συνήθους βαθμίδος (0.20 – 0.30 μ.) τότε ἡ μεταξὺ τῶν κλιτῶν ἐπικοινωνία διεκόπτετο καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῶν κιονοστοιχιῶν, τελουμένη μόνον διὰ τῶν δύο ἀκραίων (Ἀν. καὶ Δυτ.) μετακιονίων ἐκάστης κιονοστοιχίας, τῶν ὁποίων ὁ στυλοβάτης καταργεῖτο. Ἡ τοιαύτη διάταξις παρατηρεῖται εἰς πολλὰς Βασιλικὰς, ἰδίᾳ δὲ εἰς Βασιλικὰς τῶν παραλίων τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῶν παρ' αὐτὴν νήσων, φαίνεται δ' ὅτι ἐφηρμόσθη εἴτε εἰς ναοὺς ἐστερημένους ὑπερώων²⁶ – χάριν τοῦ διαχωρισμοῦ τῶν φύλων, ὅστις αὐστηρῶς ἐτηρεῖτο ἐν Ἀνατολῇ, – εἴτε διότι τὸ μέσον κλίτος προωρίζετο ἀποκλειστικῶς διὰ λειτουργικὰς ἀνάγκας».

«Ἄλλως τε ἡ εἰρημένη ἀπομόνωσις δὲν ἐπετυγχάνετο μόνον διὰ τοῦ στυλοβάτου ἀλλὰ καὶ διὰ θωρακίων (μεταστυλίων), ἅτινα ἢ ἔφρασσον τὰ μετακίονια ἐνσφηνούμενα εἰς εἰδικὰς ἐγκοπὰς τῶν βάσεων καὶ προσηλούμενα ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν κίωνων ἢ ἐτίθεντο ὀπισθεν αὐτῶν πρὸς τὸ πλάγιον κλίτος καὶ ἐπὶ ἰδιαιτέρου παραλλήλου στυλοβάτου, ὡς ἐν Φιλίπποις».^{27, 28}

Βλ. ἀργότερα, τὴν **Παναγία Ἀθηνιώτισσα**, ἥτοι τὸν Χριστιανικὸ Ναὸ τοῦ Παρθενώνα Ἀθηνῶν (5^{ος}-6^{ος} αἰ.),²⁹ ὅπου παρατηροῦνταν θωράκια γύρω ἀπὸ τὸ κεντρικὸ κλίτος (βλ. Εἰκ. 5-5, στοιχεῖα 21-23).

Σίγουρα θὰ ὑπῆρχον καὶ διάφορα μετακίονια (ἡμιδιαφανῆ) παραπετάσματα στὶς κιονοστοιχίαις (καὶ πάνω ἀπὸ τὰ θωράκια), ἀλλὰ καὶ ξύλινα χωρίσματα ὅπως τὰ περιγράφει ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, βλ. §5.4.

Ἐπίσης ὁ διαχωρισμὸς δὲν γινόταν μόνο μεταξὺ ἀνδρῶν-γυναικῶν, ἀλλὰ π.χ. μεταξὺ νέων καὶ ἡλικιωμένων, ἢ μεταξὺ χηρῶν, γυναικῶν, καὶ νεωτέρων γυναικῶν, ἢ λαϊκῶν καὶ μοναχῶν, [PG 1, 732-733].

²⁶ Ὑπερώον (στὴν Ἐκκλησίᾳ) = Γυναικωνίτης.

²⁷ Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου, *Ἡ ξυλόστεγος Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλική...*, ὁ.π., σσ. 264-265.

²⁸ «Πεσσίσκοι, κιονίσκοι, θωράκια κ.λπ. ἀποτελοῦσαν, ἐπίσης μέρη καὶ ἄλλων κατασκευῶν, ὅπως τοῦ κιβωρίου, τοῦ ἁμβωνα, τῶν μετακιονίων διαφραγμάτων τῶν κλιτῶν, τῶν ὑπερώων τοῦ ναοῦ κ.ἄ.», Στουφῆ-Πουλημένου, *Τὸ φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος στὰ παλαιοχριστιανικὰ μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος*, Ἀθήναι 1999, ἐκδ. Μπάστα, σ. 31.

²⁹ byzantineathens.com (14/4/2024).

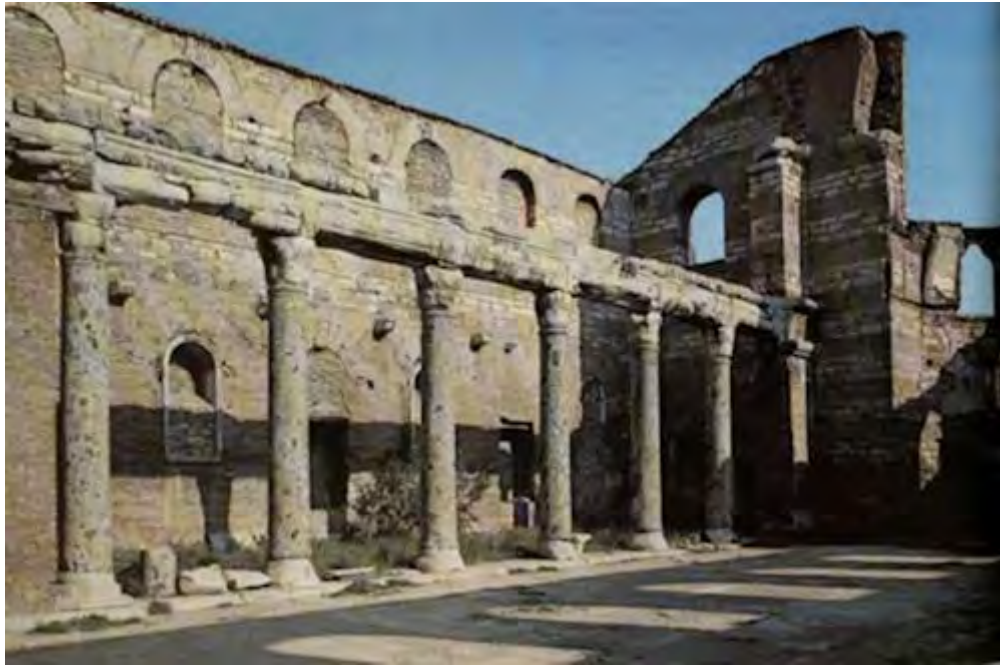

Εἰκ. 5-2. Βασιλικὴ τοῦ Ὑψηλομετώπου Λέσβου· Κίονες σὲ ὑψωμένο στυλοβάτη, καὶ μετ' ἐγκοπῶν κατὰ τὰς βάσεις.²⁷

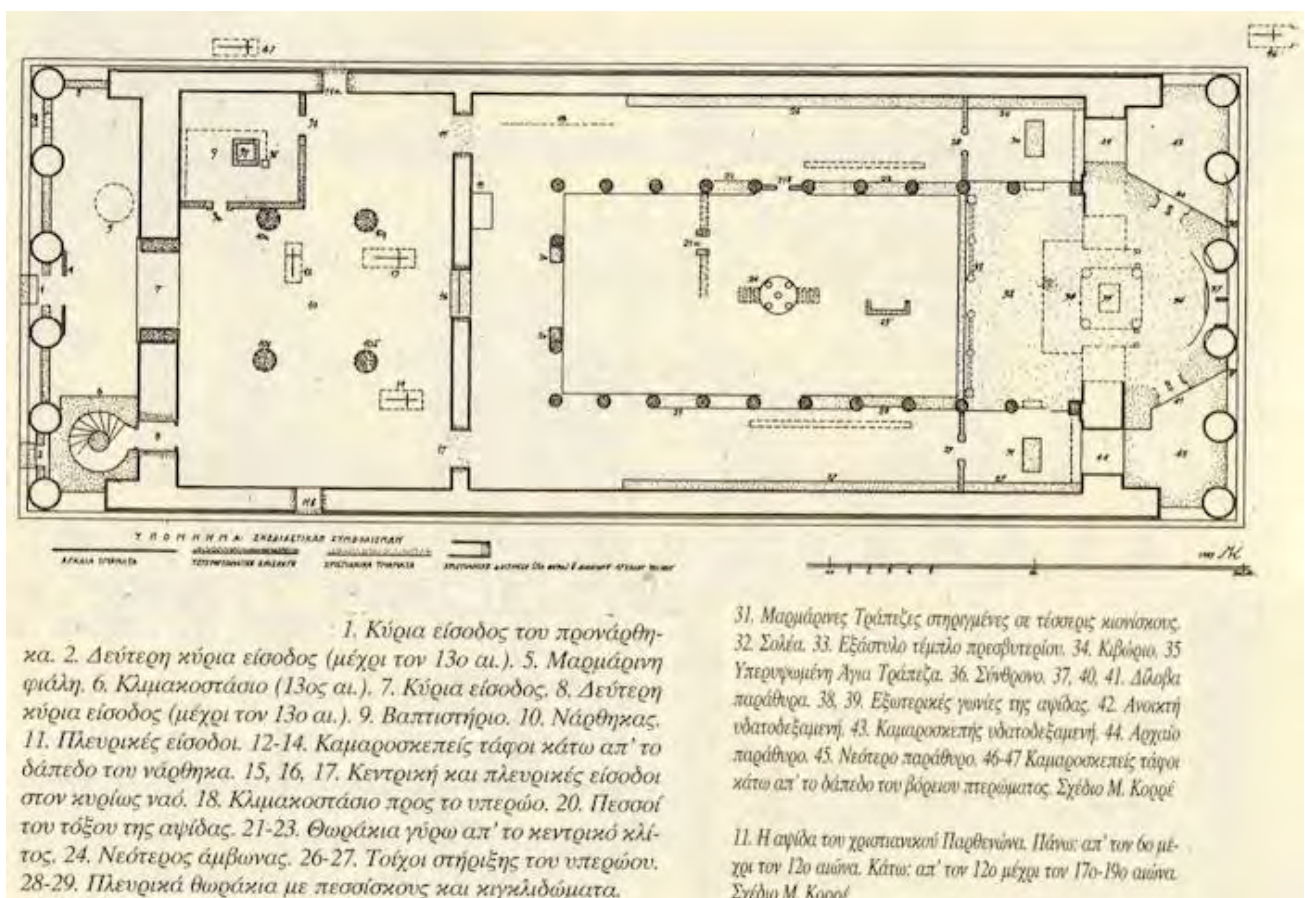

Εἰκ. 5-3. Βασιλικὴ Β' Φιλίππων (μέσα 6^{ου} αἰ.). Ὑψωμένοι στυλοβάτες τῶν κιονοστοιχιῶν.³⁰

³⁰ art-hellas.blogspot.com (www). (14/4/2024)

Εικ. 5-4. Μονή Στουδίου (462). Κωνσταντινούπολις. Κιονοστοιχία με ύψωμένο στυλοβάτη.³¹

Εικ. 5-5. Παναγία ή Αθηνιώτισσα (ό Χριστιανικός Ναός του Παρθενώνα Αθηνών, 5^{ος}-6^{ος} αι.).²⁹

³¹ [vizantinaistorika.blogspot.com/\(www\)](http://vizantinaistorika.blogspot.com/(www)). (10/4/2024)

Ἡ ὥς ἄνω εἰρηνένη ἀπομόνωσις, εἶναι ἡ αἰτία καὶ τῶν μονοκόμματος (συνεχόμενων) στασιδίων στὸ κεντρικὸν κλίτος, ποὺ ἔφτασαν μέχρι τὴν ἐποχὴ μας. Βλ. **Εἰκ. 6-1 (α)**, καὶ τὸν Πατριαρχικὸ Ναὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου στὸ Φανάρι, Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, Εἰκ. 5-6.

Οἱ παπποῦδες μας καὶ οἱ γιαγιάδες μας προλάβανε ἐν χρήσει τὰ ὀπτικὰ χωρίσματα ἀνδρῶν – γυναικῶν, ποὺ ἀναφέρει ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος.

Ἄς θυμηθοῦμε καὶ τὸν **Παπαδιαμάντη**,³² «Εἷς δ' ἐπίτροπος τῆς ἐπάνω ἐνορίας, ἄνθρωπος προοδευτικός, βλέπων ὅτι ὅλοι οἱ ἐθελονταὶ ψάλλται, νεανίαι εἰκοσαετείς, ἐφοίτων κατὰ προτίμησιν εἰς τὴν κάτω ἐκκλησίαν, εἰς δὲ τὴν ἐπάνω ἠναγκάζοντο νὰ ψάλλωσιν οἱ ἱερεῖς, τί ἐσοφίσθη; Πιάνει καὶ ἀποσπᾶ ἀπὸ τὸν γυναικωνίτην τὰ καφάρια, τὰ δικτυωτά, δι' ὧν ἐφράττοντο τέως αἱ γυναικεῖαι μορφαὶ ἀπὸ τῆς ὄψεως τῶν ἀνδρῶν, καὶ ἀφήνει τὸν γυναικωνίτην ἄφρακτον. Τότε διὰ μιᾶς ὅλοι οἱ εὐλαβεῖς καὶ μουσόληπτοι νεανίσκοι ἀφήκαν τὴν κάτω ἐκκλησίαν ἔρημον ψαλτῶν κ' ἔτρεξαν ὅλοι εἰς τὴν ἐπάνω.»³³

Ἀκόμη καὶ σήμερα βλέπουμε ξύλινα χωρίσματα (καθεαυτά, ἢ καὶ μέσῳ τῶν στασιδίων, εἰκόνων, κτλ.) καὶ στὰ μοναστήρια, χωρίζοντων τοὺς μοναχοὺς ἢ μοναχὲς ἢ τοὺς χοροὺς, ἀπὸ τοὺς λαϊκοὺς, βλ. Εἰκ. 5-7.

Εἰκ. 5-6. Συνεχόμενα Στασιδία στὶς κινοστοιχίες τοῦ κεντρικοῦ κλίτους.³⁴ Πατρ. Ναὸς Ἁγίου Γεωργίου. Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.³⁵ Βλ. ἐπίσης Εἰκ. 6-1 (α).

³² Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης, *Παιδικὴ Πασχαλιά*, Τὸ Ἄστυ, 24 Ἀπριλίου 1891.

³³ Καὶ ἐκ τῶν πραγμάτων, ἐπιβεβαιώθησαν οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι καὶ Πατέρες (γιὰ ἄλλη μιὰ φορά, σχεδὸν 2000 χρόνια μετὰ) ποὺ διεχώρισαν τὰ φύλα στὸν Ναόν.

³⁴ Πρβλ. ὑποσ. 27, «ἡ μεταξὺ τῶν κλιτῶν ἐπικοινωνία διεκόπτετο καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῶν κινοστοιχιῶν».

³⁵ [youtube, 2PrUF69OP_k](https://www.youtube.com/watch?v=2PrUF69OP_k)

Είκ. 5-7. Χωρίσματα-στασίδια σέ Ἱερὰ Μονή, (Φωτ. ΠΔΠ, 2024).

Είκ. 5-8. «Πρὸς γυναικωνίτη» (ὑπερώον). Ξεχωριστὴ εἴσοδος γιὰ τοὺς ἄνδρες καὶ γιὰ τίς γυναῖκες στὸν Ναόν. Ἱερὸς Ναὸς Ὁσίου Ἀντωνίου Βεροίας (1904), (Φωτ. ΠΔΠ, 2023).

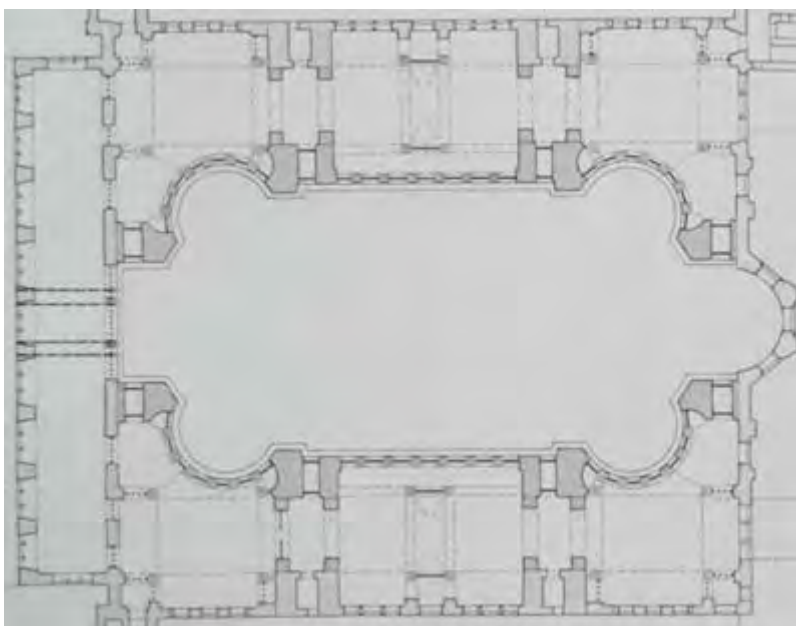
Καὶ τὸ ὑπερώον στὶς Ἐκκλησίες (gallery), δηλ. ὁ ἐπάνω ἐσωτερικὸς ὄροφος περιμετρικὰ τοῦ κυρίως Ναοῦ, ὁ γυναικωνίτης, εἶναι μαρτυρία τοῦ Ἀποστολικοῦ διαχωρισμοῦ τῶν Φύλων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Σὲ μερικοὺς δὲ Ναοὺς ἐχόντων ὑπερώων / γυναικωνίτην, ἡ εἴσοδος σὲ αὐτόν γινόταν ἀπὸ ξεχωριστὴ θύρα, ἀκόμη καὶ στὶς ἀρχές τοῦ 20^{οῦ} αἰώνα.³⁶

Καὶ στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (+407), στὴν πρώτη Ἀγία Σοφία Κωνσταντινουπόλεως, οἱ γυναῖκες ἦσαν στὸ ὑπερῶο (γυναικωνίτη). «Ἰδὼ ἄνω μὲν φορούσας ταῦτα ἐκείνας, κάτω δὲ Παῦλον ταῦτα λέγοντα», [PG 55, 507].

Μάλιστα ὁ Συμεὼν ὁ Μεταφραστής, στὸν βίο τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, λέει ὅτι ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ἔβαλε παραπετάσματα καὶ στὰ ὑπερῶα. «παραπετάσμασι ἐπιτρέψει τὰ ὑπερῶα διατειχίζεσθαι», [PG 114, 1113].

Καὶ στὴν Ἀγία Σοφία τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀναφέρει ὁ Παῦλος ὁ Σιλεντιάριος^{37, 38} ὅτι (στὴν ἐποχὴ του) οἱ γυναῖκες ἦσαν στὸ ὑπερῶο: «ἐνθα τε θηλυτέρων ὑπερώϊα καλὰ νοήσεις» [στίχ. 389], «Ἰσα δὲ τοῖς ὑπένερθε καὶ ὑψόθι πάντα νοήσει θηλυτέραν αἵθουσαν ἐς ἀμφοτέρας τις ἀνελθών· ἡ γὰρ ὑπερτέλλουσα πρὸς ἔσπερον οὐκέτι δοιαῖς ἴση ταῖς ἐτέρησιν, ὑπὲρ νάρθηκος ἰούσα» [στίχ. 586-589].

Εἰκ. 5-9. Ἡ ἐντυπωσιακὴ κάτοψις στὸ ἐπίπεδο τῶν ὑπερώων (gallery) στὴν Ἀγία Σοφία τοῦ Ἰουστινιανοῦ.³⁹

³⁶ Ἐτσι εἶχαν καὶ περισσότερη ἀσφάλεια οἱ γυναῖκες, μακριὰ ἀπὸ ἀδιάκριτα βλέμματα.

³⁷ Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae – Paulus Silentarius, Georgius Pisida et Sanctus Nicephorus Cyprianus, ed. Bekker, Bonn 1837.

³⁸ Ἐτέρα μετάφραση τοῦ Παύλου Σιλεντιάρχου στὰ ἀγγλικά, [Πανεπιστήμιο Κολούμπια](#).

³⁹ Rowland J. Mainstone, Hagia Sophia – Architecture, Structure and Liturgy of Justinian's Great Church, Thames & Hudson, New York, 1988, σ. 272.

Είκ. 5-10. Ἡ θέσις τῆς Βασιλίσσας στήν Αγία Σοφία, σὸν δυτικὸ γυναικωνίτη (φαίνεται ὁ δίσκος σὸ πάτωμα σὸ κέντρο, ὅπου ἡ θέσις τῆς).⁴⁰

Ἐπίσης καὶ ἡ Βασίλισσα, ἦταν σὸ ὑπερῶο (γυναικωνίτη), στήν δυτικὴ πλευρά, πάνω ἀπὸ τὴν αὐτοκρατορικὴ πύλη τῆς Ἀγίας Σοφίας.

Γενικά, οἱ γυναῖκες ἦσαν καὶ στήν ἀριστερὴ στοά (κλίτος), ὅπως εἶδαμε προηγουμένως καὶ τὴν «Διαθήκη τοῦ Κυρίου»,²³ ἰδιαίτερα φυσικά ἐὰν ὁ Ναὸς δὲν εἶχε ὑπερῶον.

Ἄς θυμηθοῦμε καὶ τὸν Παπαδιαμάντη,⁴¹ «τὰς πτωχὰς γραίας, αἵτινες μεθ' ὅλον τὸν διωγμὸν δν ἐκίνουν κατ' αὐτῶν τὴν Μεγάλην Ἑβδομάδα κατ' ἔτος οἱ Ἐπίτροποι, ἀξιοῦντες νὰ περιορίσωσιν αὐτὰς εἰς τὸν γυναικωνίτην, οὐχ ἦττον ἐπέμενον καὶ παρεισέδουν ἐντὸς τοῦ (κυρίως) Ναοῦ ἀριστερά, εἰς τὴν μίαν κόγχην.»

⁴⁰ www.guidigo.com/Web/Hagia-Sophia-Guided-Tour-by-cultrex/ULuAkMJ85cs/Stop/15/Loge-of-the-Empress (www) (10/4/2024).

⁴¹ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης, *Παιδικὴ Πασχαλιά*, Τὸ Ἄστυ, 24 Ἀπριλίου 1891.

Στοὺς Κέλτες (Ἰρλανδούς, ἄρα σίγουρα καὶ στοὺς Ἀγγλους), ὑπάρχει ἡ μαρτυρία (6^{ος} – 7^{ος} αἰ.): «σὲ μιὰ μεγάλη Βασιλική, ἓνας μεγάλος ἀριθμὸς λαοῦ, ταξινομημένος κατὰ [ἐκκλησιαστικὴν] τάξιν⁴² καὶ φύλο, χωρισμένων μεταξύ τους μὲ χωρίσματα,⁴³ προσφέρει προσευχές μὲ κοινὸ πνεῦμα στὸν Παντοδύναμο Κύριο.»⁴⁴

Καὶ στὴν Δύση γενικά, τὸν 13^{ον} αἰῶνα (καὶ τὸν 7^{ον} αἰ.), μαρτυρεῖται διαχωρισμὸς τῶν Φύλων στὴν ἐκκλησία ἀπὸ τὸν Guillaume Durand (1230-1296), ποὺ ἀναφέρει καὶ τὸν Bede (673-735), Βιβλίον 1^{ον}, Κεφ. 1^{ον}, §46: «οἱ ἄνδρες στέκουν στὸ νότιο τμήμα (κλίτος), καὶ οἱ γυναῖκες στὸ βόρειο ἢ βορειοανατολικό τμήμα», καὶ ὁ λόγος εἶναι ὅτι «ἐὰν ἡ σάρκα ἐνὸς ἄνδρα καὶ μιᾶς γυναικὸς ἔρθουν κοντύτερα, τότε φλέγονται ἀπὸ ἐπιθυμία. Ἔτσι ὅταν πρέπει νὰ θρηνοῦμε γιὰ τὶς ἁμαρτίες μας, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ἀποφεύγουμε ἐκεῖνα τὰ πράγματα ποὺ εὐνοοῦν τὴν ἁμαρτία, καὶ τὶς σαρκικὲς ἡδονές».⁴⁵

Σὲ παλαιοχριστιανικοὺς Ναοὺς, καὶ ὄχι μόνο, παρατηροῦνται **δύο εἵσοδοι** στὴν δυτικὴ πρόσοψη, ἀπουσία συνήθως κεντρικῆς εἰσόδου (**καὶ ὅταν ὑπῆρχε κεντρικὴ, σίγουρα ἦταν γιὰ εἰδικὲς περιστάσεις**). Αὐτὸ μαζὶ μὲ τὸ γεγονὸς ὅτι (ὡς ἐλέχθη ἐνωρίτερον) **τὸ κάθε κλίτος εἶχε καὶ δική του εἴσοδον, κυρίως ἀπὸ δυτικά, ἀλλὰ ἐνίοτε καὶ ἀπὸ τὰ πλάγια**, ὑπερτονίζει τὸν διαχωρισμὸ τῶν φύλων.

Βλ. γιὰ παράδειγμα τὴν κολοσσιαῖα Βασιλικὴ τοῦ Ἁγίου Λεωνίδη στὴν ἀρχαία Κόρινθο (λιμάνι Λεχαίου),⁴⁶ τὸν Ἅγιο Δημήτριο Θεσσαλονίκης, τὴν Βασιλικὴ τῆς Παναγίας τῆς Ἀθηνιώτισσας (5^{ος}-6^{ος} αἰ.) ἥτοι ὁ Χριστιανικὸς Ναὸς τοῦ Παρθενώνα τῶν Ἀθηνῶν,²⁹ τὴν Βασιλικὴ τῆς Ἐπιδαύρου,⁴⁷ Φθιώτιδες Θήβες (Ν. Ἀγχίαλος) Βασιλικὴ Α' (Ἁγίου Δημητρίου),⁴⁸ Φθιώτιδες Θήβες (Ν. Ἀγχίαλος) Βασιλικὴ Ἀρχιερέως Πέτρου,⁴⁹

⁴² Π.χ. Μοναχές, Χῆρες Γυναῖκες, Γυναῖκες.

⁴³ Εὐλίνα χωρίσματα ἀναμέσον τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν στοὺς Κέλτες. Βλ. καὶ τὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο, §5.4.

⁴⁴ Cogitosus' Life of St Brigid the Virgin, "In one great basilica, a large number of people, arranged by rank and sex, in orderly division separated by partitions, offers prayers with a single spirit to the almighty Lord", Liam de Paor, *Saint Patrick's world : the Christian culture of Ireland's apostolic age*, University of Notre Dame Press, 1996 (1993), σ. 222.

⁴⁵ T. M. Thibodeau, *The Rationale divinatorum officiorum of William Durand of Mende, A new translation of the prologue and book one*, Columbia University Press, 2010: Βιβλίον 1^{ον}, Κεφ. 1^{ον}, «On the Church Building and its parts», §46, σσ. 23-24.

⁴⁶ Πρόκειται γιὰ τὴν μεγαλύτερη Βασιλικὴ στὴν λεκάνη τῆς Μεσογείου.
www.korinthia.net.gr/2022/05/16/68388/ (10/4/2024).

⁴⁷ Νίκος Γκιολές, *Παλαιοχριστιανικὴ Τέχνη Ναοδομία* (π. 200-600), Ἀθήνα 1998, σ. 245.

⁴⁸ Νίκος Γκιολές, *Παλαιοχριστιανικὴ Τέχνη Ναοδομία* (π. 200-600), Ἀθήνα 1998, σ. 247.

⁴⁹ Νίκος Γκιολές, *Παλαιοχριστιανικὴ Τέχνη Ναοδομία* (π. 200-600), Ἀθήνα 1998, σ. 248.

**Νικόπολη Βασιλική Β',⁵⁰ Βασιλική Σικυῶνος,⁵¹ Βασιλική Πανόρμου Κρήτης,⁵²
Βασιλική τοῦ Ἰλισσοῦ.⁵³**

Καὶ ὁ R. Taft ἀναφέρει ὅτι τόν 5^{ον} αἰ. οἱ Βασιλικές στήν Ἑλλάδα ἔχουν τήν δυτική τους πρόσοψη κλειστή στό κέντρο, καὶ εἰσόδους μόνο στά πλάγια.⁵⁴

“Ὅμως ὑπάρχουν καὶ Καθολικές, Ἀγγλικανικές, καὶ Προτεσταντικές ἐκκλησίες μέχρι σήμερα πού ἔχουν «δύο εἰσόδους στήν πρόσοψη ἢ στά πλάγια», καὶ στήν Εὐρώπη καὶ στήν Ἀμερική. Βλ. Εἰκ. 5-15, κ.έ..

Στό Kildare τῆς Ἰρλανδίας, καὶ ἡ παλαιότερη ἐκκλησία τοῦ 523 μ.Χ. εἶχε μία θύρα-εἴσοδο σέ κάθε πλευρά, μία γιά τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς ἄνδρες, καὶ μία γιά τίς μοναχές καὶ τίς γυναῖκες ἀντίστοιχα.⁵⁵

⁵⁰ Νίκος Γκιολές, *Παλαιοχριστιανική Τέχνη Ναοδομία* (π. 200-600), Ἀθήνα 1998, σ. 249.

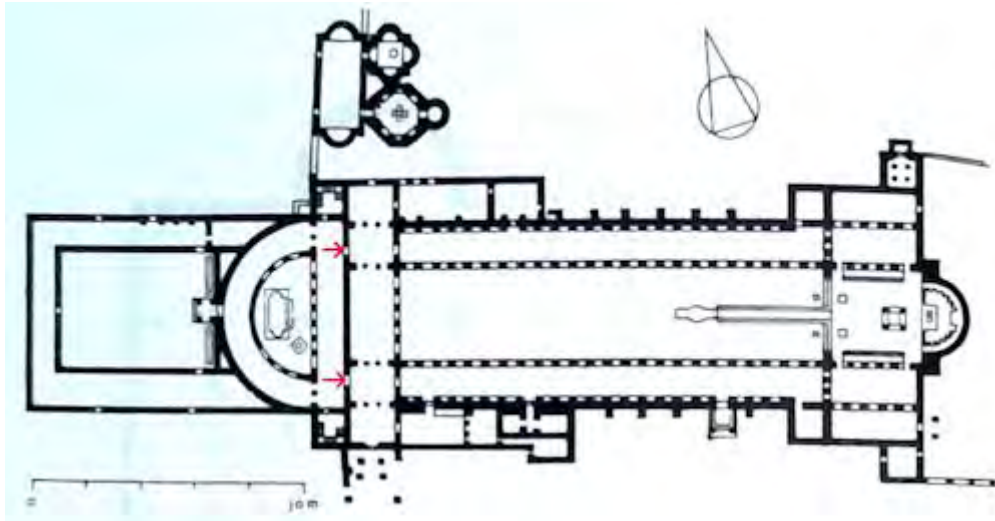
⁵¹ Γεώργιος Γ. Γούναρης, *Εἰσαγωγή στήν Παλαιοχριστιανική Ἀρχαιολογία - Α' Ἀρχιτεκτονική*, β' ἔκδοσις, Univesity Studio Press, Θεσσαλονίκη 2000, σ. 88.

⁵² Γεώργιος Γ. Γούναρης, *Εἰσαγωγή στήν Παλαιοχριστιανική Ἀρχαιολογία...*, ὁ.π., σ. 113.

⁵³ Γεώργιος Γ. Γούναρης, *Εἰσαγωγή στήν Παλαιοχριστιανική Ἀρχαιολογία...*, ὁ.π., σ. 116.

⁵⁴ “contemporary 5th century Greek basilicas that present a west facade closed in the center, with entrances only to the sides,” R. Taft, *Christine Strube, Die westliche Eingangsseite der Kirchen ...*, OCP 42 (1976), p. 297.

⁵⁵ Cogitosus' Life of St Brigid the Virgin, “The church has many windows, and an ornamented door on the right side through which the priests and the faithful of male sex enter the building. There is another door on the left through which the virgins and the congregation of the female faithful are accustomed to enter”, Liam de Paor, *Saint Patrick's world : the Christian culture of Ireland's apostolic age*, University of Notre Dame Press, 1996 (1993), σ. 222.

Εἰκ. 5-11. Κολοσσιαία Βασιλική τοῦ Ἀγίου Λεωνίδη (5^{ος} αἰ.) στὴν ἀρχαία Κόρινθο (λιμάνι Λεχαίου).^{56, 57} (μῆκος ἀψίδος/κόγχης – νάρθηξ = π. 114 μ., χορδή ἀψίδος/κόγχης – νάρθηξ = π. 106 μ.)

Εἰκ. 5-12. Κολοσσιαία Βασιλική τοῦ Ἀγίου Λεωνίδη (5^{ος} αἰ.) στὴν ἀρχαία Κόρινθο (λιμάνι Λεχαίου).⁵⁸

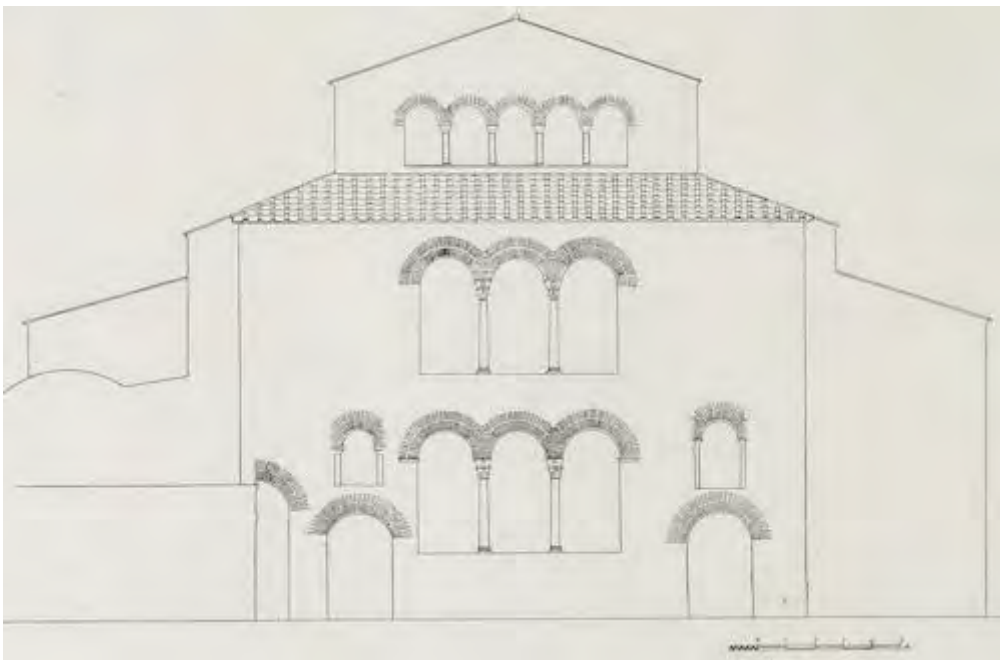
⁵⁶ Νίκος Γκιολές, *Παλαιοχριστιανική Τέχνη Ναοδομία* (π. 200-600), Ἀθήνα 1998, σ. 246.

⁵⁷ Δημ. Ἰ. Πάλλας, *Ἀνασκαφαὶ Λεχαίου* (1956-1960), Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον (ΑΔ) 17: Μέρος Β: Χρονικά, 1961-62, σ. 70.

⁵⁸ korinthostv.gr/αρχαίο-λιμάνι-λεχαίου-παλαιοχριστια/ (10/4/2024).

Είκ. 5-13. Άγιος Δημήτριος Θεσσαλονίκης (5^{ος} αϊ.). Δυτική πρόσοψις. Άνευ κεντρικής έξωτερικής θύρας/είσοδου. Μία έξωτερική θύρα/είσοδος για τούς άνδρες δεξιά, και μία έξωτερική θύρα/είσοδος για τις γυναίκες αριστερά. (σήμερα δέν τηρεΐται ο διαχωρισμός στis είσόδους). (Φωτ. ΠΔΠ, 2024).

Είκ. 5-14. Άγιος Δημήτριος Θεσσαλονίκης, Δυτική πρόσοψις κατά τόν 5^{ον} αϊ..⁵⁹ Άνευ κεντρικής έξωτερικής θύρας/είσοδου. Μία έξωτερική θύρα/είσοδος για τούς άνδρες δεξιά, και μία έξωτερική θύρα/είσοδος για τις γυναίκες αριστερά. Όμοίως και θύρες/είσοδοι στα πλάγια.⁶⁰

⁵⁹ Γ. Α. Σωτηρίου, καί Μ. Σωτηρίου, *Η Βασιλική τοῦ Αγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης*, Βιβλιοθήκη τής ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας (ΒΑΕ), ἀριθ. 34, Ἀθήναι 1952, σ. 76.

⁶⁰ Γ. Α. Σωτηρίου, καί Μ. Σωτηρίου, *Η Βασιλική τοῦ Αγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης*, ὁ.π., σ. 140.

Εικ. 5-15. Kildare Cathedral (St Brigid's Cathedral), Kildare, Ἰρλανδία (1222 μ.Χ.). Ἄνευ εἰσόδου στὴν πρόσοψη, μὲ μία θύρα εἰσόδου σὲ κάθε πλευρά (γιὰ τοὺς ἄνδρες καὶ τὶς γυναῖκες ἀντίστοιχα), καὶ μία πίσω γιὰ τοὺς Ἱερεῖς. (Καὶ ἡ παλαιότερη ἐκκλησία τοῦ 523 μ.Χ. εἶχε παρομοίως τὶς θύρες.) [Wikipedia, Kildare Cathedral](#)

Εικ. 5-16. St Canice's Cathedral (Kilkenny Cathedral), Kilkenny, Ἰρλανδία (13^{ος} αἰ.). Μὲ δύο εἰσόδους στὴν πρόσοψη. [Wikipedia, St Canice's Cathedral](#).

Εικ. 5-17. St Joseph's Cathedral, Swansea, Ουαλία (1888 μ.Χ.). Με δύο εισόδους στην πρόσοψη. [Wikipedia](#), [St Joseph's Cathedral, Swansea](#).

Εικ. 5-18. St. Colman's Church, Claremorris, Ίρλανδία (1904 μ.Χ.). Με δύο εισόδους στην πρόσοψη. [Wikipedia](#), [St. Colman's Church, Claremorris](#).

Εικ. 5-19. *Basilica di Santa Anastasia* (1280 μ.Χ.), Βερόνα, Ιταλία. [Wikipedia, Basilica di Santa Anastasia](#).

Εικ. 5-20. *Basilique Notre-Dame d'Afrique*, Αλγέρι, Αλγερία (1858 μ.Χ.). Με δύο θύρες εισόδου στην πρόσοψη. [Wikipedia, Notre-Dame d'Afrique](#).

Εικ. 5-21. St. James Episcopal Church, Accomac, Βιρτζίνια, Η.Π.Α. (1838 μ.Χ.). Μὲ δύο θύρες εἰσόδου στὴν πρόσοψη. [Wikipedia, St. James Church \(Accomac, Virginia\)](#).

5.2 Ὁ διαχωρισμός τῶν Φύλων στὸν Ναό, σύμφωνα με τὸν Ἅγιο Κύριλλο Ἱεροσολύμων (313-387)

«Εἰ καὶ κέκλεισται ἡ ἐκκλησία, καὶ πάντες ὑμεῖς ἔνδον, ἀλλὰ διεστάλθω τὰ πράγματα, ἄνδρες μετὰ ἀνδρῶν, καὶ γυναῖκες μετὰ γυναικῶν· μὴ γένηται ἡ ὑπόθεσις τῆς σωτηρίας, πρόφασις ἀπωλείας· κὰν ἡ ὑπόθεσις καλὴ, πλησίον ἀλλήλων καθεύεσθαι, ἀλλὰ μακρὰν ἔστω τὰ πάθη.», [PG 33, 356A, Προκατήχησις].

Δηλ. ἂν καὶ κλείνει ἡ Ἐκκλησία καὶ ὅλοι εἴσαστε μέσα, ὅμως ὑπάρχει διαχωρισμός μεταξύ σας, οἱ ἄνδρες θὰ εἶναι ἐκεῖ ποὺ εἶναι οἱ ἄνδρες, καὶ οἱ γυναῖκες θὰ εἶναι ἐκεῖ ποὺ εἶναι οἱ γυναῖκες. Γιὰ νὰ μὴν γίνῃ ἡ ὑπόθεσις τῆς σωτηρίας (τῆς ψυχῆς σας), πρόφασις γιὰ ἀπώλεια (τῆς ψυχῆς σας). Ἄν καὶ ἡ ὑπόθεσις φαίνεται καλὴ νὰ κάθεστε κοντὰ μεταξύ σας, ἐν τούτοις πρέπει νὰ σιγουρευτοῦμε ὅτι τὰ πάθη θὰ μείνουν μακριὰ σας (στὸν Ναὸν τοῦ Θεοῦ).

5.3 Ὁ διαχωρισμός τῶν Φύλων στὸν Ναό, σύμφωνα με τὸν Ἅγιο Ἱππόλυτο (Δ' αἰ.)

Κανὼν 18. ... Οἱ γυναῖκες πρέπει νὰ εἶναι χωριστά σὲ ἓνα μέρος.^{61, 62}

5.4 Ὁ ὁπτικὸς διαχωρισμός τῶν Φύλων στὸν Ναό, σύμφωνα με τὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο (+407)

Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος (+407), ὁμιλεῖ περὶ ξυλίνου τείχους ἐντὸς τῶν Ναῶν ποὺ χώριζε τοὺς ἄνδρες ἀπὸ τῆς γυναῖκες στὶς μέρες του:

«τὸ τεῖχος τὸ διεῖργον ὑμᾶς τῶν γυναικῶν» [PG 58, 677],

«ταῖς σανίσιν ὑμᾶς ταύταις διατειχίσαι», [PG 58, 677],

⁶¹ *The Canons of Hippolytus*, ed. by Paul Bradshaw, translated by Carol Bebawi, Gorgias Press 2010. Περιέχει στὸν Πρόλογο σχόλια καὶ τὴν ἱστορία τοῦ κειμένου.

⁶² L. Duchesne, *Christian worship: Its origin and evolution – A study of the Latin Liturgy up to the time of Charlemagne*, 1904 (translated by M. L. McClure), σσ. 524-542.

παίρνοντας άφορμή από άνδρες που έβλεπε μέσα στην Έκκλησία, οί όποιοι παρά τó ύφιστάμενο τεΐχος που ύπήρχε μεταξύ αύτών και τών γυναικών, έξακολουθοΰσαν, όσο μπορούσαν και σέ κάθε εύκαιρία (είτε ήσαν ψηλοί, είτε ήταν διάτρητα τά τεΐχη, είτε ήσαν σέ κατάλληλη γωνία, κτλ.), να περιεργάζονται τις γυναΐκες μέσα στον Ναό έν ώρα Άκολουθίας:

«**Ο έμβλέψας γυναικί προς τó επιθυμήσαι αύτής, ήδη έμοίχευσεν αύτήν έν τή καρδιά αύτου.** Καΐτοι ου προήλθεν είς έργον ή άμαρτία, άλλ' έν διανοΐα τέως έστίν· άλλ' ουδέ οΰτως άνέγκλητος δύναται μείναι ό διά τούτο περισκοπών κάλλη γυναικών, ίνα άνάψη πορνείας έπιθυμίαν», [PG 51, 24],

«**Τί ποιείς, άνθρωπε; έν έκκλησία έστώς, κάλλη γυναικών περιεργάζη, και ου φρίττεις οΰτως ένυβρίζων είς τον ναόν του Θεού;** Πορνείον σοι δοκεΐ είναι ή έκκλησία και τής άγοράς άτιμότερα; έν άγορά μέν γάρ δέδοικας και αίσχύνη φανήναι γυναΐκα περιεργαζόμενος· έν δέ τώ ναώ του Θεού, αύτου διαλεγόμενου σοι και άπειλούντος ύπέρ τούτων, τοιούτων κατατολμās κατ' αύτον τον καιρόν, καθ' όν άκούεις μη ταΰτα ποιείν, και ου φρίττεις ουδέ έξέστηκας, έργαστήριον παρανομίας την καρδίαν άποτελών και τους όφθαλμούς;» [PG 63, 625].

Δηλ. Τί κάνεις άνθρωπε; Βρίσκεσαι στην Έκκλησία και περιεργάζεσαι τά κάλλη τών γυναικών, και δέν φρίττεις, δέ ντρέπεσαι που με την συμπεριφορά σου βρίζεις στον Ναό του Θεού; Πορνείο νομίζεις είναι ή Έκκλησία και άτιμότερη από τó Καφενείο και την Άγορά; Στην Άγορά τρέμεις και ντρέπεσαι μη σέ δούν [οί υπόλοιποι άνδρες] να περιεργάζεσαι γυναΐκα. Στόν Ναό του Θεού, που ό Θεός σου μιλά [μέσω τών Γραφών, άλλά και στην καρδιά] και σέ άπειλεί για αυτές τις πράξεις, έσú αναιδώς τολμās να κάνεις τέτοιες πράξεις, τή στιγμή που άκούς να μην κάνεις αυτά τά πράγματα, και δέν φρίττεις οΰτε ντρέπεσαι καθόλου, που κάνεις την καρδιά σου και τά μάτια σου έργαστήριο παρανομίας (άνηθικότητας);

Και άλλου με μεγαλυτέρα αΰστηρότητα και περισσοτέρα άνάλυση:

«**Τί ποιείς, άνθρωπε; κάλλη γυναικών περιεργάζη, και ου φρίττεις οΰτως ένυβρίζων είς τον ναόν του Θεού;** Πορνείον είναΐ σοι δοκεΐ ή έκκλησία, και τής άγοράς άτιμότερα; Έν άγορά μέν γάρ δέδοικας και αίσχύνη φανήναι γυναΐκα περιεργαζόμενος· έν δέ τώ ναώ του Θεού, αύτου του Θεού διαλεγόμενου σοι και άπειλούντος ύπέρ τούτων, **πορνεύεις και μοιχεύεις κατ' αύτον τον καιρόν, καθ' όν άκούεις μη ταΰτα ποιείν**· και ου φρίττεις, ουδέ έξέστηκας; Ταΰτα ύμās τά θέατρα τής άσελγείας διδάσκει, ό λοιμός ό δυσκατάλυτος, τά δηλητήρια φάρμακα, αί χαλεπαΐ τών αναπεπτωκότων πάγαι, ή μεθ' ήδονής τών άκολάστων άπώλεια. Διά τούτο και ό προφήτης έγκαλών έλεγεν· Οΰκ είσιν οί όφθαλμοΐ σου, ουδέ ή καρδιά σου καλή. Βέλτιον τους τοιούτους πηρούς είναι· βέλτιον νοσεΐν, ή είς ταΰτα κατακεχρήσθαι τοΐς όφθαλμοΐς. Έχρην μέν οΰν ένδον έχειν τó τεΐχος τó διεΐργον ύμās τών γυναικών· έπειδή δέ ου βούλεσθε, αναγκαΐον ένόμισαν είναι οί Πατέρες, καν ταΐς σανΐσιν ύμās ταΰταις διατειχίσαι· ως έγωγε άκούω τών πρεσβυ-

τέρων, ὅτι τὸ παλαιὸν οὐδὲ ταῦτα ἦν τὰ τειχία.⁶³ Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὐκ ἄρσεν, οὐδὲ θήλυ. Καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων δὲ ὁμοῦ καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἦσαν. Καὶ γὰρ οἱ ἄνδρες, ἄνδρες ἦσαν, καὶ αἱ γυναῖκες, γυναῖκες· νῦν δὲ πᾶν τούναντίον, αἱ μὲν γυναῖκες εἰς τὰ τῶν ἐταιρίδων ἑαυτὰς ἐξώθησαν ἦθη· οἱ δὲ ἄνδρες ἵππων μαινομένων οὐδὲν ἄμεινον διάκεινται», [PG 58, 677].

Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ὄχι μόνον ἀναφέρει τὸ ξύλινο τεῖχος,⁶⁴ ἀλλὰ τὸ διατηρεῖ, καὶ τὸ ἐπικροτεῖ ὡς ἀναγκαῖον, καὶ δικαιολογεῖ τοὺς Ἁγίους Πατέρες τοὺς πρὸ αὐτοῦ ποὺ τὸ ἔβαλαν.

Ἐπίσης ὁ Συμεὼν ὁ Μεταφραστής, στὸν βίο τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, λέει ὅτι ἀπὸ πολλοὺς μαρτυρεῖται ὅτι ὁ Ἀγ. Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἔβαλε παραπετάσματα καὶ στὰ ὑπερῶα (=γυναικωνίτης). «παραπετάσμασι ἐπιτρέψει τὰ ὑπερῶα διατειχίζεσθαι», [PG 114, 1113].

Παλαιότερον τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ὑπῆρχεν ὁ ἐξ ἀποστάσεως διαχωρισμός τῶν Φύλων στὶς Ἐκκλησίες (ἦσαν στὰ κλίτη), «οἱ λαϊκοὶ καθεζέσθωσαν μετὰ πάσης ἡσυχίας καὶ εὐταξίας· καὶ αἱ γυναῖκες κεχωρισμένως καὶ αὐταὶ καθεζέσθωσαν, σιωπὴν ἄγουσαι», [PG 1, 725-728]. Ἐπίσης, ὑπῆρχαν οἱ Διάκονοι ποὺ περπατάγανε ἀνάμεσα στὸν λαόν, καὶ ἐποπτεύανε τὸν Ναόν. «Καὶ ἄλλοι διάκονοι περιπατεῖτωσαν, καὶ σκοπεῖτωσαν τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας, ὅπως μὴ θόρυβός τις γένηται, καὶ μή τις νεύση, ἢ ψιθυρίση, ἢ νυστάξῃ», [PG 1, 1089], «εἰ δέ τις εὗρεθῇ παρὰ τόπον καθεζόμενος, ἐπιπλησσέσθω ὑπὸ τοῦ Διακόνου, ὡς πρωρεύς», [PG 1, 732].

Ἀργότερα, ἐπειδὴ προφανῶς γίνονταν ὅτι ἀνέφερε ὁ Ἅγιος σὺν τοῖς ἄλλοις, ἐγίνε αἰτία νὰ βάλουν οἱ Ἅγιοι Πατέρες ὀπτικά χωρίσματα ἀνάμεσα στοὺς ἄνδρες καὶ στὶς γυναῖκες, τὰ ὁποῖα διατηρήθηκαν καὶ διατηροῦνται ἐνιαχοῦ μέχρι «σχεδὸν» πρὶν τὶς ἡμέρες μας.

Στὶς ἡμέρες μας κυρίως, οὔτε ξύλινα τεῖχη ὑπάρχουν, οὔτε καταπετάσματα, ἀλλὰ στὶς περισσότερες ἐνορίες οὔτε καὶ οἱ ἀποστάσεις ποὺ ὑπῆρχαν οἱ μὲν στὸ ἓνα κλίτος, αἱ δὲ στὸ ἄλλο, ὅπως στὰ

⁶³ Ἐδῶ λέει ὁ Ἅγιος ὅτι εἶχε ἀκούσει τοὺς ἡλικιωμένους νὰ λένε ὅτι παλαιά, π.χ. 50 χρόνια πρὶν ἀπὸ αὐτόν, ἡ Ἐκκλησία [τῆς περιοχῆς τους], δὲν εἶχε τεῖχους νὰ χωρίζουν τοὺς ἄνδρες ἀπὸ τὶς γυναῖκες. Αὐτὸ ὅμως δὲν λέει ὅτι δὲν ἦσαν χωριστὰ στὶς Ἐκκλησίες οἱ ἄνδρες ἀπὸ τὶς γυναῖκες (ἀφοῦ εἶδαμε προηγουμένως ὅτι ἦσαν), ἀλλὰ λέει ὅτι δὲν ὑπῆρχε (σὲ ἐκείνη τὴν περιοχὴ) ξύλινο τεῖχος ἀνάμεσά τους. Μπορεῖ νὰ ὑπῆρχε π.χ. ἡμιδιάφανο στὰ κλίτη καταπέτασμα, ἢ θωράκια, ἢ νὰ χωρίζονταν λόγω τῆς ἀποστάσεως οἱ μὲν στὸ δεξιὸ κλίτος, αἱ δὲ στὸ ἀριστερό, κτλ., βλ. κεφ. 4. **Ὁ Ἅγιος διατηρεῖ καὶ ἐπικροτεῖ τὸ ὀπτικὸ χωρίσμα τῶν φύλων στὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τοὺς πρὸ αὐτοῦ Ἁγίους Πατέρας**, καὶ παρακάτω λέει ἕναν ἀπὸ τοὺς λόγους γιατί οἱ Ἅγιοι Πατέρες (πρὸ τοῦ Χρυσοστόμου) ἔβαλαν αὐτὰ τὰ ξύλινα τεῖχια. **Πόσο μᾶλλον στὶς ἡμέρες μας.** Καὶ δὲν ἦταν μόνον αὐτὸς ὁ λόγος. Ὁ κυριότερος λόγος ἦταν καὶ εἶναι ὅτι «Γέγραπται, ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται» (Ματθ. κα' 13).

⁶⁴ **Τὸ βλέπουμε καὶ στοὺς Κέλτες τὸν 6° – 7° αἰ.:** «καὶ ἄλλο ἓνα χωρίσμα, ποὺ χωρίζει τὸ δάπεδο τῆς Ἐκκλησίας σὲ δύο ἴσα μέρη», Liam de Paor, *Saint Patrick's world ...*, ὁ.π. σ. 222. Βλ. ἐπίσης, ὑποσ. 44.

παιδικά μας χρόνια, αλλά και οί άνδρες από τις γυναίκες, και οί γυναίκες από τούς άνδρες, ούτε 10 εκατοστά απόσταση μεταξύ των δέν έχουν, καθήμενοι και σέ διπλανά καθίσματα, άκουμπώντας ένίοτε και τούς ώμους τους ή τούς πήχες τους, ή κάνοντες μετάνοιες έμπροσθέν των. Και πώς θα προσευχηθούν οί Χριστιανοί και οί Χριστιανές, Πατέρες, σέ όσους ή φωτιά είναι δίπλα τους; Έναν λογισμό θα τόν φέρει ό αντικείμενος. ‘Ο δοκῶν έστάναι βλεπέτω μή πέση έν καιρώ (πρβλ. Α' Κορ. ι' 12). Οί Χριστιανοί και οί Χριστιανές έρχονται στην Έκκλησία για να προσευχηθούν, για να πάρουν τήν ειρήνη του Χριστού στην ψυχή τους, να αναπαυθεί έν Χριστώ ή ψυχή τους.

Τί υπερηφάνεια είναι αυτή, να υπάρχει στον Ναό, στα δεξιά, ταμπέλα «Θέσεις μόνο για Άνδρες», και να κάθονται γραίες και νεάνιδες στα δεξιά στους άνδρες; Τί υπερηφάνεια είναι αυτή, να υπάρχει στον Ναό, στα άριστερά ταμπέλα «Θέσεις μόνο για Γυναίκες», και να κάθονται νέοι (ένίοτε με κομμένα παντελόνια) στα άριστερά άναμέσον τών γυναικών και τών νεανίδων;

Τούλάχιστον να υπάρχει ό αρχαίος μόνον διαχωρισμός στα κλίτη. Έάν οί γυναίκες δέν χωρούν άριστερά, να άνεβαίνουν και στον γυναικωνίτη. Έάν δέν υπάρχει γυναικωνίτης, και δέν χωρούν, ας στέκονται και στα δεξιά σέ προκαθορισμένο χώρο (π.χ. μέσω τής διευθέτησης τών καθισμάτων), αλλά πίσω από τούς άνδρες, όπως τó τηρεί εύλαβέστατος Ίερεύς στον Ναόν του. Και οί διάκονοι, αν είναι ανάγκη λόγω άνυπακοής, να έπιβλέπουν τόν διαχωρισμό: «διάκονοι περιπατείτωσαν, και σκοπείτωσαν τούς άνδρας και τās γυναίκες, όπως μή θόρυβός τις γένηται, και μή τις νεύση, ή ψιθυρίση, ή νυστάξη», [PG 1, 1089].

«μή γένηται ή υπόθεσις τής σωτηρίας, πρόφασις άπωλείας», [PG 33, 356Α].

«Γέγραπται, ό οίκός μου οίκος προσευχής κληθήσεται» (Ματθ. κα' 13).

5.5 Ό διαχωρισμός τών Φύλων στον Ναό, σύμφωνα με τόν Άγιο Αύγουστίνο (354-430)

Και στην Δύση, ό Άγ. Αύγουστίνος όμιλεί για τόν διαχωρισμό τών Φύλων στην Έκκλησία:

“[...] the masses flock to the churches and their chaste acts of worship, where a seemingly **separation of the sexes is observed**. [...]”⁶⁵

⁶⁵ “That the Christian Religion is Health-Giving,” Phillip Schaff, A Select Library of the Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church, Vol. II (1907), St. Augustin’s *The City of God*, Book II, Chap. 28, p. 41.

5.6 Ὁ ἀσπασμὸς τῆς εἰρήνης

Στὶς Ἀποστολικὲς Διαταγὲς ὀρίζεται ὅτι: «Λεγέτω δὲ ὁ παρεστῶς τῷ Ἀρχιερεὶ Διάκονος τῷ λαῷ· Μὴ τις κατὰ τινος· μὴ τις ἐν ὑποκρίσει. Εἶτα καὶ ἀσπαζέσθωσαν ἀλλήλους οἱ ἄνδρες, καὶ ἀλλήλας αἱ γυναῖκες,⁶⁶ τὸ ἐν Κυρίῳ φίλημα· ἀλλὰ μὴ τις δολίως, ὡς Ἰούδας τὸν Κύριον φιλήματι παρέδωκε. Καὶ μετὰ τοῦτο προσευχέσθω ὁ Διάκονος ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ἀπάσης, ...».⁶⁷

Στό Βιβλίον 4^{ον}, Κεφ. 53^{ον}, §9, ὁ Guillaume Durand ἀναφέρεται στὸν ἀσπασμὸ τῆς εἰρήνης στὴν Δύση τὸν 13^{ον} αἰῶνα, καὶ λέει: «Ἄνδρες καὶ Γυναῖκες δὲν δίνουν ὁ ἓνας στὸν ἄλλον τὸ φιλὶ τῆς εἰρήνης στὴν Ἐκκλησία, μήπως γλιστρήσει κάποια ἀπρέπεια, ἐπειδὴ ἐμπαθεῖς ἀγκαλιὲς πρέπει νὰ ἀποφεύγονται, καὶ οἱ πράξεις πρέπει νὰ εἶναι ἀγνές καὶ πνευματικές. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ χωρίζονται οἱ ἄνδρες ἀπὸ τὶς γυναῖκες στὴν Ἐκκλησία».⁶⁸

Σήμερα δὲν ὑπάρχει αὐτὸ τὸ ἐν Κυρίῳ φίλημα, καὶ πολὺ σωστὰ τὸ σταμάτησε ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐν τῇ σοφίᾳ της. Στὴν Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀμερικῆς τὸ βλέπεις σὲ μερικὲς ἐνορίες, κατ' ἐπίδρασιν τῶν Μονοφυσιτῶν (Οἰκουμενισμοῦ), ἄνδρες μὲ γυναῖκες, γυναῖκες μὲ ἄνδρες (ὅλα ἰσοπεδωμένα), καὶ εἶναι ὥρα περισπασμοῦ, γέλιων, χαριεντισμῶν, χαιρετισμῶν ἐκ τοῦ σύνεγγυς καὶ ἐξ ἀποστάσεως, καὶ ἐνίοτε ἐμπαθῶν φιλιῶν καὶ χειραψιῶν... .

Σήμερα ὁ καθεὶς ἃς ἐξετάζει τὴν καρδίαν του, καὶ νὰ βλέπει τί γίνεται μέσα του, καὶ νὰ τὸ διορθώνει μὲ τὴν Χάρη τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν βοήθεια ἐμπείρου Πνευματικοῦ. Ἡ ἐγκάρδια μυστικὴ προσευχὴ γιὰ τὸν πλησίον στὴν Ἐκκλησία, στὴν Θεία Λειτουργία, εἶναι ὁ καλῦτερος ἀσπασμός.

⁶⁶ Αὐτὸ σαφῶς ὑποδηλώνει ὅτι οἱ ἄνδρες καὶ οἱ γυναῖκες στέκονταν ξεχωριστὰ στὸν Ναό, καὶ ἐξηγεῖται νωρίτερα.

⁶⁷ [PG 1, 736-737].

⁶⁸ Guillaume Durandus, *Rationale Divinorum Officiorum*, A modern translation of Book Four, Translated by Janet Gentles, Paschal Light, 2019: Βιβλίον 4^{ον}, Κεφ. 53^{ον}, §9, σ. 401.

6 Δέν εἶναι Φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, ὅλα τὰ Φράγματα στά Παλαιοχριστιανικά Μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος (Θυσιαστήριον-Βῆμα-Πρεσβυτέριον/Σολέας)

Ὅπου ὑψωμένο δάπεδο, ἐκεῖ τὸ Βῆμα ἐξ ὁρισμοῦ.

Ὅπου τὸ Ἱερὸν Βῆμα, ἐκεῖ ἡ Ἁγία Τράπεζα.

Στοὺς παλαιοχριστιανικοὺς Ναοὺς, ὁ ὁρισμὸς τοῦ Βήματος εἶναι τὸ ἀνατολικώτερο ὑπερυψωμένο δάπεδο στὸ κεντρικὸν κλίτος ἐπὶ τοῦ ὁποίου βρίσκεται ἡ Ἁγία Τράπεζα (Θυσιαστήριον), καὶ γιὰ αὐτὸ καλεῖται Ἱερὸ Βῆμα (βῆμα, ἐκ τοῦ βαίνω).⁶⁹

Ἄρα ὅτι εἶναι χαμηλότερον τοῦ Βήματος, δέν εἶναι Βῆμα (ἐξ ὁρισμοῦ).

Τί εἶναι τότε;

Παλαιὰ καλοῦνταν Πρεσβυτέριον. Σήμερα καλεῖται Σολέας.⁷⁰

Τὸ Πρεσβυτέριον ὅμως δέν ἦταν μόνον ὁ χώρος τοῦ σημερινοῦ Σολέα. Τὸ Πρεσβυτέριον περιελάμβανε τὸ Ἱερὸν Βῆμα, καὶ τὸν χαμηλότερο αὐτοῦ χώρον (Σολέα), ποῦ ἦταν γιὰ τὸν Κλῆρο, μέχρι τὸν Ἀμβωνα (ἐὰν αὐτὸς ἦταν ἐντὸς τοῦ Πρεσβυτερίου/Σολέα).

Ἄρα, ὁ χώρος τοῦ σημερινοῦ Σολέα, ἀλλὰ καὶ τὸ Ἱερὸν Βῆμα, εἶναι ὑποσύνολα τοῦ Πρεσβυτερίου, δηλ. τὸ Πρεσβυτέριον ἐμπεριέχει τὸ Ἱερὸν Βῆμα πρὸς ἀνατολάς, καὶ τὸν σημερινὸ Σολέα πρὸς δυσμάς. Καὶ αὐτὸ ἀποδεικνύεται εὐκόλως.

⁶⁹ Βῆμα, ἐκ τοῦ βαίνω. Σήμαινε τὴν βάση ἢ τὸ βάθρο, δηλ. ὑψωμένη τινὰ ὀριζοντίου ἐπιπέδου κατασκευὴ ἐφ' ἧς ἔβαινον ἢ ἴσταντο οἱ ῥήτορες, οἱ δικασταί, οἱ βασιλεῖς, ἢ οἱ ὑποκριταί (ἐν τῷ θεάτρῳ). Βῆμα καθ' ἡμᾶς εἶναι τὸ κατὰ μία ἢ περισσοτέρας βαθμίδας ὑψωμένον δάπεδον τοῦ Ἱεροῦ τῶν Χριστιανικῶν Ναῶν. Ἐπίσης Βῆμα καλεῖται καὶ ἡ Ἀψίδα (ἐπειδὴ παλαιὰ ἐκεῖ ἐδραζόταν ἡ Ἁγία Τράπεζα). Πρβλ. Ἀναστ. Κ. Ὀρλάνδου - Ἰωάννου Ν. Τραυλοῦ, *Λεξικὸν Ἀρχαίων Ἀρχιτεκτονικῶν Ὁρων*, ΒΑΕ 94, Ἀθῆναι 1986.

⁷⁰ Ὁ Σολέας ἐν γένει, ὀρίζεται ὡς ὁ (περιφραζόμενος ἢ μὴ) χώρος μπροστὰ ἀπὸ τὸ Ἱερὸ Βῆμα. Σὲ λίγες περιπτώσεις εἶχε μορφή στενοῦ καὶ ἐπιμήκους διαδρόμου (Ἁγία Σοφία Κων/πολεις, Ἁγία Σοφία Θεσ/νίκης, Βασιλικὴ τοῦ Λεχαίου) ἀπὸ τὰ ἄγρια θύρια μέχρι τὸν Ἀμβωνα, ἀλλὰ στὶς περισσότερες τῶν περιπτώσεων εἶχε μορφή εὐρέος ὀρθογωνίου προθαλάμου (ὅπως καὶ σήμερα). Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ὅπου εἶχε τὴν μορφή ἐπιμήκους διαδρόμου, τὸ ἐκτὸς αὐτοῦ μέρος (ἐνθεν ἀκαίθην), πάλιν προοριζόταν γιὰ τὸν Κλῆρον (Πρεσβυτέριον). Τὸ Ἐκκλησίασμα ἦταν πίσω εἴτε ἀπὸ τὸ φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου/Σολέα, εἴτε πίσω ἀπὸ τὸν κεντρικὸ Ἀμβωνα ἂν ὑπῆρχε (ἐξ οὗ καὶ ὀπισθάμβωνος Εὐχὴ – εὐχὴ πρὸς τὸν Λαόν). Ἀρχικὰ δὲ τὸ Ἐκκλησίασμα ἦταν στὰ κλίτη, ὅπως καὶ σήμερα (ἐλαφρῶς προεκτεταμένα πρὸς τὸ μέσον), οἱ ἄνδρες δεξιὰ, οἱ γυναῖκες ἀριστερά, σ. 27.

(α)

(β)

Εἰκ. 6-1. Ὑψηλὸ φράγμα τοῦ Βήματος, χαμηλὸ φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα). Εὐλόστεγος Βασιλική, Ἱ.Ν. Ἀγ. Βαρβάρας (Ἀχαρναῖ). Μετόχιον Ἀγ. Αἰκατερίνης Σινᾶ. Ὁ Σολέας ὑπερυψωμένος μίᾳ βαθμίδᾳ, καὶ τὸ Ἱερὸν Βῆμα τρεῖς βαθμίδες ἀπὸ τὸν κυρίως Ναόν. Τὸ φράγμα τοῦ Σολέα ἔχει διάτρητα θωράκια, καὶ τοῦ Βήματος συμπαγῆ θωράκια. Οἱ Χοροὶ καὶ ὁ θρόνος τοῦ Ἐπισκόπου εἶναι στὸ κεντρικὸν κλῖτος ἐντὸς τοῦ Σολέα (φωτογραφία ΠΔΠ, 2017).

Τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ Πρεσβυτερίου, ὁ χώρος δηλ. μπροστὰ ἀπὸ τὸ Ἱερὸν Βῆμα (σημερινός Σολέας) εἶναι ὁ χώρος ὅπου στέκονται οἱ Πρεσβύτεροι παρόντος τοῦ Ἀρχιερέως (π.χ. στὸν Ὅρθρον), ἀλλὰ καὶ ὁ χώρος ποὺ στέκονται οἱ Πρεσβύτεροι στὶς Ἀκολουθίες, στὶς εἰσόδους τοῦ Ἑσπερινοῦ, καὶ τῆς Λειτουργίας. Ἐκεῖ (στὸν Σολέα) εἶναι ὁ χώρος ὅπου παίρνουν οἱ Κληρικοὶ «καιρόν» (ἦτοι χρόνον) προσευχῆς. Ἐκεῖ (στὸν Σολέα) εἶναι ὁ χώρος ποὺ γίνεται ἡ Βάπτισις, ὁ Γάμος, ὁ Ἀγιασμός, ἡ Ἀρτοκλασία, ἡ Χειροτονία (ἀρχικὸ στάδιο τῆς ἀκολουθίας). Ἐκεῖ ἦταν ἀρχικά (ἀλλὰ καὶ πολλαχοῦ) καὶ ὁ Ἀμβων⁷¹. Ἐκεῖ εἶναι ὁ χώρος ὁ ὁρισμένος γιὰ τοὺς Κληρικούς, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν κατωτέρων Κληρικῶν, ἦτοι τῶν Ψαλτῶν καὶ Ἀναγνωστῶν, τῶν Χορῶν. Ἐκεῖ ἦσαν παλαιὰ καὶ οἱ Ὑποδιάκονοι, καὶ οἱ Μοναχοί.

Ἄρα τὸ δυτικὸν ἄκρον τοῦ Πρεσβυτερίου, τὸ Φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου⁷², ἦτοι τὸ δυτικὸν ἄκρον τοῦ σημερινοῦ Σολέα (ισοδύναμα στὶς ἡμέρες μας, τὸ Φράγμα τοῦ Σολέα), εἶναι τὸ ὄριον τοῦ χώρου τῶν Κληρικῶν ἀπὸ τὴν μία, καὶ τοῦ χώρου τοῦ Ἐκκλησιασματος (τῶν Λαϊκῶν) ἀπὸ τὴν ἄλλη στὶς Ἐκκλησίες, ὅπως καὶ σήμερα.⁷³

Ἐξαιρέσεις οἱ συμμετέχοντες στὰ Μυστήρια τοῦ Γάμου καὶ τῆς Βαπτίσεως, λαϊκοί, καὶ ὁρισμένοι ἄρχοντες (καὶ οἱ Αὐτοκράτορες παλαιά) ποὺ στέκονται στὸν Σολέα.

Ὁ Ὁρλάνδος λέγει (γενικὰ) ὅτι **κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ Γ' αἰ. ἡ Ἀγία Τράπεζα ἐφωδιάσθη διὰ κιβωρίου**, τὸ δὲ διὰ τὸν κλῆρον τμήμα τοῦ Ναοῦ ἀπεχωρίσθη τοῦ ὑπολοίπου χώρου διὰ κιγκλίδων ἢ καταπετάσματος⁷⁴.

Τὸ δὲ «διὰ τὸν κλῆρον τμήμα τοῦ Ναοῦ» ποὺ ἀναφέρει ὁ Ὁρλάνδος, δὲν εἶναι τόσο τὸ Ἱερὸν Βῆμα, ὅσο τὸ (δυτικὸν) Πρεσβυτέριον (τὸ φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου, ἢ τοῦ Σολέα σήμερα).

Σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιστολὴ (ποὺ εἶδαμε καὶ ἐνωρίτερον) τοῦ Ἀγίου Μακαρίου Ἱεροσολύμων πρὸς τοὺς Ἀρμενίους (335 μ.Χ.):

«Ἡ ἁγία Τράπεζα βρίσκεται πίσω ἀπὸ τὸ Καταπέτασμα, ὅπου κατεβαίνει τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Καὶ ἡ Κολυμβήθρα εἶναι τοποθετημένη στὸν ἴδιο χώρο δεξιὰ τῆς ἁγίας Τραπεζῆς. Καὶ οἱ Κληρικοὶ στὶς διάφορες τάξεις τους θὰ τελοῦν ἐκεῖ τὶς ἀκολουθίες τους, καὶ ὁ λαὸς θὰ βρίσκεται ἐκτὸς τοῦ [δευτέρου] Καταπετάσματος, καὶ οἱ Κατηχούμενοι στὶς [ἐξωτερικὲς] θύρες νὰ ἀκοῦνε», βλ. Κεφ. 28, σ. 202.

⁷¹ Βλ. τὴν «Διαθήκην τοῦ Κυρίου», σ. 27, καὶ τὸ Ὁκτάγωνον τῶν Φιλίππων, κεφ. 79.

⁷² Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου, *Ἡ ξυλόστεγος Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλική...*, ὁ.π., σσ. 509-535.

⁷³ Ἐκεῖ εἶναι καὶ τὸ Τέμπλο μὲ τὸν Σταυρό (Rood Screen) τῶν Δυτικῶν, βλ. κεφ. 8.

⁷⁴ Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου, *Ἡ ξυλόστεγος Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλική...*, ὁ.π. σ. 21, μὲ ἀναφορὰ πρὸς Franz Wieland, *Mensa und confession (Studies on the altar of the early Christian liturgy)*, 1906, σ. 46.

Σύμφωνα μὲ τὴν «Διαθήκη τοῦ Κυρίου» (σ. 27): «Ἡ Ἁγία Τράπεζα πρέπει νὰ ἔχη καταπέτασμα (βῆλον) ἐκ καθαρᾶς βήσσου ἐπειδὴ εἶναι ἄσπιλος, διὰ βήλου δ' ὡσαύτως πρέπει νὰ καλύπτεται τὸ βαπτιστήριον (ἢ κολυμβήθρα)», καὶ

«Ἡ θέσις τοῦ πρεσβυτέρου πρέπει νὰ εἶναι ἔσωθεν τοῦ βήλου παρὰ τὸν τόπον τῆς μνημονεύσεως.»

Ὁ Ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας (370-444) λέγει ὅτι: «πρεσβυτέροις δέ φημι, πεπίστευται τὸ θυσιαστήριον, καὶ τὰ ἔσω τοῦ καταπετάσματος», κεφ. 41, σ. 221.

Ἀκόμη καὶ στὴν Δύση, τὸν 13^{ον} αἰ., τηρεῖται ὁ διαχωρισμὸς μὲ Καταπετάσματα, καὶ γιὰ τὴν ἀκρίβεια τηροῦνται οἱ διαχωρισμοί: **1. Ἁγία Τράπεζα – Ἱερὸ Βῆμα (μέσω τῶν παραπετάσμων τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου), 2. Ἱερὸ Βῆμα – Κλῆρος/Πρεσβυτέριον (σημερινὸς Σολέας), 3. Κλῆρος / Πρεσβυτέριον – Λαός.**

35. Circa hoc autem notandum est, quod triplex genus veli suspenditur in Ecclesia, videlicet, quod sacra operit, quod sacrarium a clero dividit, et quod clerum a populo secernit.

“Circa hoc autem notandum est, quod triplex genus veli suspenditur in Ecclesia, videlicet, quod sacra operit, quod sacrarium a clero dividit, et quod clerum a populo secernit”, βλ. **κεφ. 72, σ. 278** (Rationale Divinorum Officiorum).

«Στὴν Ἐκκλησίᾳ κρέμονται τρία Καταπετάσματα. Αὐτὸ ποὺ καλύπτει τὸ Θυσιαστήριον, αὐτὸ ποὺ χωρίζει τὸ Ἱερὸ ἀπὸ τὸν Κλῆρο/Πρεσβυτέριον [δικό μας Τέμπλο], καὶ αὐτὸ ποὺ χωρίζει τὸν Κλῆρο/Πρεσβυτέριον [ὅπου βρίσκονται καὶ οἱ Ψάλτες] ἀπὸ τὸν Λαό (Rood Screen, Cathedral Screen, Chancel Screen)».

Ὑπάρχει φράγμα μὲ Κίονες / Θωράκια καὶ μετακίονια Παραπετάσματα, ὑπάρχει καὶ φράγμα μὲ Καταπέτασμα καὶ ταυτόχρονα ἕτερον φράγμα μὲ πεσίσσκους καὶ θωράκια (περισσότερα θὰ δοῦμε στὶς ἐπόμενες σχετικὲς ἐνότητες).

Γιὰ νὰ ποῦμε ὅμως ὅτι κάποιο φράγμα εἶναι φράγμα τοῦ Βήματος, θὰ πρέπει νὰ ἀποδείξουμε ὅτι ἐκεῖ ποὺ εἶναι τὸ φράγμα εἶναι ὄντως τὸ ὄριο τοῦ Βήματος, καὶ δὲν εἶναι τελικὰ τὸ ὄριο τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα).

7 Ἡ ἐξέλιξη τοῦ Φράγματος τοῦ Ἱεροῦ Βήματος καὶ τοῦ Φράγματος τοῦ Πρεσβυτερίου/Σολέα, καὶ περὶ τοῦ Συνθρόνου

Τὸ μέγα Καταπέτασμα εἶναι τὸ πρῶτο φράγμα τοῦ Βήματος.

Τὸ ὑψηλὸ φράγμα μὲ κίονες ἢ τὸ χαμηλὸ φράγμα μὲ πεσσίσκους (ἢ ἕτερον καταπέτασμα), εἶναι στὰ παλαιοχριστιανικὰ χρόνια, φράγμα τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ Πρεσβυτερίου (σημερινοῦ Σολέα). Στὴν Δύση, παρατηρεῖται ὑψηλὸ φράγμα μὲ κίονες στὸ δυτικὸν Πρεσβυτέριον, καὶ ταυτόχρονα χαμηλὸν φράγμα μεταξὺ Βήματος καὶ δυτικοῦ Πρεσβυτερίου. Στὸν Διαφωτισμό, στὴν Δύση, ἀφοῦ γκρεμίσανε τὰ ὑψηλὰ φράγματα τοὺς ἀπέμειναν μόνον τὰ χαμηλὰ, καὶ μετὰ τὰ γκρεμίσανε κι αὐτά.

7.1 Περίληψη ἱστορικῶν στοιχείων

Τὸ μέγα Καταπέτασμα ξεκίνησε ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίᾳ τῶν Ἱεροσολύμων, τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους, καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν Συρία ποὺ λένε μερικοὶ δυτικοὶ λειτουργιολόγοι. Φυσικὰ καὶ ἡ Συρία (ποὺ τότε ἦταν αἰῶνες ἐξελληνισμένη) πῆρε τὴν Ἀποστολικὴ Παράδοση (καὶ μάλιστα πρώτη, λόγῳ ἐγγύτητος), ὅπως καὶ ὅλη ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία.

Προκαλεῖ ἐντύπωση, ἡ προσπάθεια καὶ ἐπιμονὴ (ἀπὸ τὴν λειτουργιολογικὴ βιβλιογραφία) προσδόσεως αὐστηροῦ ἐθνικοῦ καὶ τοπικοῦ χαρακτήρα στὶς Ἐκκλησίες τὴν πρωτοχριστιανικὴ περίοδο, τότε ποὺ ὅλη ἡ μεσογειακὴ λεκάνη εἶχε αἰῶνες ἐξελληνιστεῖ, καὶ ἀνῆκε στὴν Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία.

Τὸ Βῆμα τὸν Δ' αἰ., ἐν πολλοῖς, ἦταν στὴν ὑπερυψωμένη Ἀψίδα/Κόγχη, ὅπου εὐρισκόταν ἡ Ἁγία Τράπεζα. **Ἐνίοτε τὸ ὑψωμένο δάπεδο τῆς Κόγχης, ἐπεκτεινόταν καὶ πρὸς δυσμὰς, πέραν ἀπὸ τὴν Κόγχη,**⁷⁵ **ὅπως καὶ σήμερα.** Εὐρέθησαν παλαιοχριστιανικοὶ Ναοὶ μὲ ὑψωμένη Κόγχη, βλ. κεφ. 79.

Τὸ φράγμα τοῦ Βήματος ἦταν ἀρχικὰ τὸ Καταπέτασμα στὴν Χορδὴ τῆς Κόγχης.

Τὸ Καταπέτασμα ἀρχικὰ εἶχε **ραμμένο μεγάλο Σταυρό.**

⁷⁵ Αὐτὴ ἡ ἐπέκταση ἀπὸ τὴν χορδὴ τῆς Ἀψίδος, καλεῖται Βῆμα ἀπὸ μερικοὺς Ἀρχαιολόγους (H. C. Butler, *Early Churches in Syria...*, ὁ.π., σ. 213: “a sort of platform, - the bema.”).

Fig. 16. — Abside et escalier
de la basilique voisine de l'Asclépieion.

Εἰκ. 7-1. Βασιλικὴ στὴν περιοχὴ Ἀσκληπιείου Δήλου. Τὸ ὑπερυψωμένο Βῆμα, βλ. κεφ. 79.

Εἰκ. 3. — Ὅψεις τῆς σολέας ἀπὸ νότον.

Εἰκ. 7-2. Τὸ ἐπίπεδο δυτικὸν τμήμα τοῦ Πρεσβυτερίου (σημερινὸς Σολέας) καὶ τὸ Βῆμα (δεξιὰ) στὴν ὑπερυψωμένη Κόγχῃ τῆς Βασιλικῆς Δαφνουσίων Λοκρίδος, ἀπὸ νότου, βλ. κεφ. 79.

Είκ. 7-3. Τὸ Βῆμα στὴν ὑψωμένη Κόγχῃ. Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλική στο Βουθρωτό (4^{ος} – 6^{ος} αἰ.).⁷⁶

Είκ. 7-4. Τὸ Βῆμα στὴν ὑπερυψωμένη Κόγχῃ. Saint Gayane Ἐκκλησία (630), Ἀρμενία. Φαίνεται καὶ τὸ καταπέτασμα, ἐπὶ τῆς χορδῆς τῆς Κόγχης τοῦ Βήματος, βλ. 350.

⁷⁶ Ἡ Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλική στο Βουθρωτό, *Orthodoxia News Agency*, 29/6/2019. (16/11/2023).

Εἰκ. 7-5. Τὸ Βῆμα στὴν ὑπερυψωμένη Κόγχῃ. Akhtala (10^{ος} αἰ.), Ἀρμενία. Τὸ καταπέτασμα, ἐπὶ τῆς χορδῆς τῆς Κόγχῃς τοῦ Βήματος, βλ. 350.

Εἰκ. 7-6. Τὸ Βῆμα στὴν ὑπερυψωμένη Κόγχῃ/Ψίδα. Burdj Hedar, Συρία.⁷⁷

⁷⁷ H. C. Butler, *Early Churches in Syria...*, ὁ.π., σ. 213.

Εικ. 7-7. Άγιος Δημήτριος Θεσ/νίκης. Μετακίονιο Βήλο - Καταπέτασμα στο Τρίβηλο. (Παλαιά δέν υπήρχαν καρέκλες· βλ. παλαιότερες φωτογραφίες του έσωτερικού). (φωτ. ΠΔΠ, 2024).

Σε πολλούς Ναούς εύρέθησαν θριαμβευτικά τόξα (άψίδες) στο κεντρικόν κλίτος, στις Κόγχες (πού για αυτό ονομάστηκαν οί Κόγχες, καί Άψίδες),⁷⁸ καί τόξα επίσης εύρέθησαν στο έγκάρσιον κλίτος ανάμεσα στα κλίτη. Σίγουρα εκεί, ανάμεσα στους Κίονες τών Άψίδων, υπήρχαν αρχικά μεταλλικοί ράβδοι, καί κρεμάμενα Καταπετάσματα, βλ. Εικ. 7-7 - Εικ. 7-10, τὰ όποία αρχικά έφεραν μεγάλους Σταυρούς ραμμένους. Κατάλοιπα τών αρχαίων Καταπετασμάτων είναι τὰ Καταπετάσματα - Βήλα στα Τέμπλα-Εικονοστάσια τών Ναών μέχρι τις ήμέρες μας, βλ. Κεφ. 18.

Έπίσης, στην Άγία Σοφία, βρεθήκανε καί φωτογραφηθήκανε πάνω από 300 κρίκοι για καταπετάσματα (curtain rings) στην όροφή τών διαδρόμων (aisles).⁷⁹ Οί κρίκοι ανάγονται στην εποχή του Ίουστινιανού.

⁷⁸ Άναστ. Κ. Όρλάνδου, *Η ξυλόστεγος Παλαιοχριστιανική Βασιλική*, ..., δ.π., σ. 207-208.

⁷⁹ Neil Moran, *Ceiling Rings in the Aisles of the Hagia Sophia*, Ostkirchliche Studien 66 (2017).

Εἰκ. 7-8. Θεία Κοινωνία τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Κλειστά (ἀπλωμένα) Καταπετάσματα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος.⁸⁰

Εἰκ. 7-9. Ἁγία Σοφία, ἐνθετη μαρμαρίνη πλάκα πάνω ἀπὸ τὴν Βασιλικὴ Πύλη. Φαίνεται καὶ ἡ βράβδος ἀπὸ κίονα σὲ κίονα, καὶ οἱ κρίκοι ἀπὸ ὅπου κρεμόταν τὸ Καταπέτασμα.⁸¹

⁸⁰ Ἱερεμ. Φούντα (πρ. Μητροπ. Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως), *Ἡ Θεία Λειτουργία (σύντομα κηρύγματα)*, Δημητσάνα-Μεγαλόπολις, 2014, σ. 185.

⁸¹ [www.guidigo.com/Web/Hagia-Sophia-Guided-Tour-by-cultrex/ULuAkMJ85cs/Stop/5/ Inner-Narthex-and-the-Imperial-Gate](http://www.guidigo.com/Web/Hagia-Sophia-Guided-Tour-by-cultrex/ULuAkMJ85cs/Stop/5/Inner-Narthex-and-the-Imperial-Gate) (*www*). (5/4/2024).

Εἰκ. 7-10. Ἀγία Σοφία, Μετακίονιοι ῥάβδοι στὸν κυρίως Ναό, καὶ στὰ Ὑπερώα (Γυναικωνίτης). Σίγουρα ὑπῆρχαν μετακίονια (ἡμιδιάφανα στὰ κλίτη) καταπετάσματα.^{82, 83} Βλ. ἐπίσης, Κεφ. 5, Κεφ. 92.

Εἰκ. 7-11. Ἅγιος Δημήτριος Θεσ/νίκης πρὸ τῆς πυρκαγιάς.⁸⁴ Μετακίονιοι ῥάβδοι.

⁸² Στὴν ἀρχαία Ἀγία Σοφία (πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ), ὁ Ἅγ. Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἔβαλε παραπετάσματα. «παραπετάσμασι ἐπιτρέψει τὰ ὑπερώα διατειχίζεσθαι», [PG 114, 1113]. Βλ. κεφ. 5.

⁸³ [www.guidigo.com/Web/Hagia-Sophia-Guided-Tour-by-cultrex/ULuAkMJ85cs/Stop/8/ Marble-decoration-of-the-column-heads](http://www.guidigo.com/Web/Hagia-Sophia-Guided-Tour-by-cultrex/ULuAkMJ85cs/Stop/8/Marble-decoration-of-the-column-heads) (www). (5/4/2024).

⁸⁴ Frédéric Boissonnas, *Salonique, la ville des belles églises*, Genève, 1919, pl. 28.

Ἄς σημειωθεῖ ὅτι οἱ Ἀρμένιοι (κεφ. 104) ἔχουν ἀκόμη **μέγα Καταπέτασμα**,⁸⁵ καὶ σίγουρα αὐτὸ εἶναι τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, καὶ γνωρίζουμε ὅτι τὴν παράδοσιν τὴν πήρανε (ὅπως καὶ ὅλη ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία φυσικά) ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ τοὺς Ἀποστόλους, βλ. κεφ. 28, κ.έ.. Φαίνεται ὅτι κι αὐτοὶ εἶχαν κιβώριον (καὶ μᾶλλον παλαιότερα καὶ παράλληλο φράγμα), βλ. κεφ. 90, καὶ ἐπίσης ὁ Φουντούλης (§19.6) ἀναφέρεται σὲ κιβώριον στοὺς Ἀρμένιους.

Ἐμεῖς οἱ Ὀρθόδοξοι, μὲ τὴν φώτισιν τῶν Ἁγίων Πατέρων, **«μονιμοποιήσαμε» καὶ «ἀσφαλίσουμε» τὸ Καταπέτασμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος σταδιακά, ἤδη ἀπὸ τὸν 4^{ον} αἰ. ἢ καὶ ἐνωρίτερον, μὲ τὸ ὑψηλὸ φράγμα καὶ τὰ μετακίονια Παραπετάσματα, καὶ μὲ τὸ Κιβώριον καὶ τὰ παραπετάσματά του** (εἶναι καὶ πιθανότατη ἡ παράλληλη ἀκόμη ὕπαρξη τοῦ καταπετάσματος γιὰ κάποιο διάστημα), ὅπου **μετὰ τὸν ἀρχικὸ Σταυρό, ἐξιστορήσαμε (κεντημένες) εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παναγίας, τῶν Ἁγίων, στὰ Παραπετάσματα, πολὺ πρὸ τῆς Εἰκονομαχίας.**

Ἡ μονιμοποίησις τοῦ Καταπετάσματος ἐγένε διότι οἱ Αἵρετικοὶ ξεσποῦσαν μὲ μανίαν καὶ σὲ αὐτὸ (καὶ σὲ ὅλο τὸ Ἱερὸ Βῆμα) καὶ σχίζανε, καίγανε, καταστρέφανε τὰ Καταπετάσματα-Βῆλα μαζὶ μὲ ὅτι ἄλλο τοὺς πρότεινε ἡ μανία τους (Ἀρειανοί, Εἰκονοκλάστες, Ἀμβωνοκλάστες τῆς Δύσεως, κ.ἄ.), καὶ ἐπίσης ἐγένε γιὰ νὰ βοηθηθεῖ ὁ Λαὸς στὴν Προσευχὴν του ἐν ταῖς Ἀκολουθίαις, ἀλλὰ καὶ γιὰ λόγους χρηστικούς. Βλ. κεφ. 7.3.

Καὶ στὴν ἐποχὴ μας καὶ λίγο παλαιότερα ἢ βόρεια καὶ νότια πύλη τοῦ Ἱεροῦ εἶχαν Καταπετάσματα ἀντὶ γιὰ θύρες, βλ. κεφ. 18, σ. 146. Αὐτὰ τὰ Καταπετάσματα εἶναι ἡ ἀρχαία Ἀποστολικὴ Παράδοσις τοῦ Καταπετάσματος τῆς Ἐκκλησίας (καὶ ἀπεικονίζονται ἀπὸ τοὺς ἀγιογράφους μακρὰ καὶ σὲ ὁλόκληρες πλευρὲς τοῦ Ναοῦ, στὸ κάτω μέρος). Φυσικά ἡ Ὡραία Πύλη μέχρι τὶς ἡμέρες μας ἔχει Καταπέτασμα (Παραπέτασμα, Βῆλον), καὶ πρέπει νὰ ἔχει, καὶ ἄς ἀκόμη ἔχει ὁ Ναὸς ὑψηλά, μέχρι τὸ ἐπιστήλιο, Ἀμφίθυρα.

Τὴν σήμερον, τὸ Βῆμα εἶναι ὁ χώρος πίσω (ἀνατολικά) ἀπὸ τὸ Εἰκονοστάσιον (Τέμπλον), ὅπως καὶ παλαιά, «πρεσβυτέροις δέ φημι, πεπίστευται τὸ θυσιαστήριον, καὶ τὰ ἔσω τοῦ καταπετάσματος», Ἁγ. Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, βλ. κεφ. 41.

Ἀπλῶς τὸ Εἰκονοστάσιον εἶναι τὸ παλαιὸ μέγα Καταπέτασμα ἢ ἀργότερα τὸ ὑψηλὸ φράγμα μὲ τὰ μετακίονια Παραπετάσματα, τὰ ὁποῖα παραπετάσματα εἶχαν κεντημένες ἀγιογραφίες.

⁸⁵ Στις φωτογραφίες δὲν ἔχουμε δεῖ χαμηλὸ φράγμα δυτικὰ τῆς Κόγχης, ἀλλὰ **εἶναι ἐνδιαφέρουσα ἡ ἀγιογραφία σὲ Ἀρμένικο ναὸ πού δείχνει ψηλὰ στὴν Κόγχη, Κιβώριον, καὶ χαμηλὸ φράγμα,** βλ. κεφ. 90. Δείχνει αὐτὸ κάτι γιὰ τὴν ἀρμένικη ἱστορία τοῦ Καταπετάσματος;

Στά παλαιοχριστιανικά χρόνια, καί ή Άνατολή καί ή Δύση είχαν ύψηλò φράγμα με μετακίòνια παραπετάσματα στο ðριον μεταξύ (δυτικοϋ) Πρεσβυτερίου καί κυρίως Ναοϋ. Στην Άνατολή ύπήρχε ένιαχοϋ καί χαμηλò φράγμα στο ðριο μεταξύ (δυτικοϋ) Πρεσβυτερίου καί κυρίως Ναοϋ (ένω στην Δύση ήταν μεταξύ Τράπεζας/Βήματος καί (δυτικοϋ) Πρεσβυτερίου, αλλά συνάμα ύπήρχε μέγα Καταπέτασμα, καί Κιβώριον μετά παραπετασμάτων ποϋ έκλεινε τήν θέα τής Αγίας Τράπεζας στην Άναφορά. Στην Δύση, τò ύψηλò φράγμα έμεινε εκεί (μέχρι ποϋ γκρεμίσανε τὰ περισσότερα, έκτòς ðσων «γλυτώσανε») βλ. κεφ. 7.3, 8, ένω στην Άνατολή, είτε τò ύπάρχον ύψηλò φράγμα «μεταφέρθηκε» άπό τò ðριο (δυτικοϋ) Πρεσβυτερίου – κυρίως Ναοϋ, άνατολικώτερα, στο ðριον Βήματος – (δυτικοϋ) Πρεσβυτερίου (Σολέα), είτε τò ύπάρχον μέγα Καταπέτασμα «μονιμοποιήθηκε», ως ύψηλò φράγμα τοϋ Βήματος.

Τò Σύνθρονον ήταν άπλώς ένας λιτòς θρόνος στο κέντρον ύψωμένο κατὰ τρείς βαθμίδες για τòn Έπίσκοπο, καί ένα μεγάλο βάθρο στην περιφέρεια τής Κόγχης (ένθεν κάκειθεν) για τòς Πρεσβυτέρους, στο ίδιο ύψος με τήν Κόγχην, βλ. π.χ. Εικ. 4-2, Εικ. 7-12, καί Κεφ. 30.

Εικ. 7-12. Τò Σύνθρονον (6^{ος} αἰ.) στòn Άγιο Βιτάλιο, Ραβέννα, Ιταλία.⁸⁶ Βλ. επίσης, Εικ. 4-2.

⁸⁶ Wikipedia (Slovakia), *Basilika San Vitale*. (21/11/2023).

Γιατὶ τὸ Σύνθρονον ἦταν στὴν Ἀνατολή, στὰ πρωτοχριστιανικὰ χρόνια;

Ἀπλούστατα, διότι δὲν μπορούσε νὰ εἶναι πουθενά ἄλλου. Ἡ Κόγχη ἦταν ὑπερυψωμένη, καὶ τὸ Βῆμα ἦταν ἐξ ὁλοκλήρου στὴν Κόγχη. Στὰ δυτικά τοῦ Βήματος (φράγμα τοῦ Βήματος), δὲν ὑπῆρχε τοίχος γιὰ νὰ σταθοῦν (μὲ ἀσφάλεια) καθίσματα, ἀλλὰ ὑπῆρχε μόνο ὑφασμάτινο Καταπέτασμα.

Σήμερα βέβαια, ἀπὸ μόδα, καὶ γιατὶ νὰ ἔχει αὐτὸς ὁ Ναός ἢ ἡ Μητρόπολη, καὶ ὄχι ἐμεῖς, καὶ γιὰ τὸ θεαθῆναι (καὶ γιὰ νὰ βγάλουμε φωτογραφίες, γιὰ τὰ εἰδησεογραφικὰ πρακτορεῖα, μὲ τὸ Σύνθρονον ἐν ὥρᾳ Ἀκολουθίας, τὸ ὁποῖον φυσικὰ δὲν ἐπιτρέπεται),⁸⁷ τοποθετοῦν ἐκ νέου Θρόνο καὶ Συμφέλλια (Σύνθρονον) στὸ Ἱερὸν Βῆμα, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀκυρώσει ἡ Ἐκκλησία στὴν ἱστορία της, μὴ χτίζοντας τέτοια σύνθρονα στοὺς νέους ναούς.

Πῶς θὰ προσευχηθεῖς ὅταν καλεῖς φωτογράφους νὰ σὲ βγάλουν φωτογραφίες;

Πῶς θὰ προσευχηθεῖς ὅταν ἐσένα σὲ κοιτάζουν, καὶ ἐσὺ περιεργάζεσαι; Γιὰ αὐτὸν τὸν λόγο, καὶ τὸν λόγον τῆς πρὸς ἀνατολᾶς Προσευχῆς, ἡ Ἐκκλησία ἔβαλε τοὺς Ἱερεῖς νὰ κάθονται πίσω ἀπὸ (καὶ μὲ τὴν πλάτην εἰς) τὸ Τέμπλο-Εἰκονοστάσιον (καὶ ὅταν ξεκουραζόμαστε καθήμενοι, πρέπει νὰ προσευχόμαστε, ἰδιαίτερα στὴν Ἐκκλησία κατὰ τὸ ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε), καὶ ὄχι κατέναντι τοῦ λαοῦ.

Τὸ ὑποκάτω τοῦ Βήματος πεφραγμένον μέρος, εὐρισκόμενο χαμηλότερα σὲ ὕψος, δὲν εἶναι Βῆμα, εἶναι τὸ δυτικὸν μέρος/τμήμα τοῦ Πρεσβυτερίου⁸⁸, καὶ τὸ ὀρίζουμε ὡς Σολέα, ἔστω καὶ ἂν ὁ ὅρος Σολέας ἐμφανίστηκε ἀργότερα ἐνιαχοῦ.

Ὁ Σολέας ἐν γένει, ὀρίζεται ὡς ὁ χώρος μπροστὰ ἀπὸ τὸ Ἱερὸ Βῆμα. Σὲ λίγες περιπτώσεις «ὀριζόταν» ὡς μορφή στενοῦ ἐπιμήκους περιφραζομένου διαδρόμου (Ἁγία Σοφία Κων/πολις, Ἁγία Σοφία Θεσ/νίκης, Βασιλικὴ τοῦ Λεχαίου) ἀπὸ τὰ ἅγια θύρια στὸν Ἀμβωνα, ἀλλὰ στὶς περισσότερες τῶν περιπτώσεων ὀριζόταν ὡς μορφή εὐρέος ὀρθογωνίου περιφραζομένου χώρου,⁸⁹ ὅπως καὶ σήμερα. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ὅπου εἶχε τὴν μορφή ἐπιμήκους διαδρόμου, τὸ ἐκτὸς αὐτοῦ μέρος (ἐνθεν κάκειθεν), πάλιν προοριζόταν γιὰ τὸν Κλῆρον.

⁸⁷ Βλ. κεφ. 18, καὶ ὑποσ. 308.

⁸⁸ Στὰ πρωτοχριστιανικὰ χρόνια τὸ δάπεδό του, ἦταν στὸ ἴδιο ὕψος μὲ τὸν κυρίως Ναόν, βλ. Βασιλικὴ Δαφνουσίων Λοκρίδος, κεφ. 79.

⁸⁹ Στουφῆ-Πουλημένου, *Τὸ φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος...*, ὁ.π., σσ. 28, 65.

Οί Λαϊκοί ἦσαν κυρίως στὰ κλίτη, ὅπως καὶ σήμερα, οἱ ἄνδρες δεξιά, οἱ γυναῖκες ἀριστερά. Ἐὰν ὑπῆρχεν ὑπερῶν στὴν Ἐκκλησία (στὶς μεγάλες Βασιλικές), οἱ γυναῖκες ἦσαν στὸ ὑπερῶν, τὸ καλούμενον καὶ γυναικωνίτης, βλ. κεφ. 5, σ. 31.

Ἀργότερα, ὄχι σὲ ὅλους, ἀλλὰ στοὺς μεγαλύτερους Ναοὺς ἐμφανίστηκε τὸ πολύβαθμο ἀμφιθεατρικὸν Σύνθρονον, ὅποτε ἡ Ἁγία Τράπεζα ἐκτοπίστηκε ἀπὸ τὴν ὑψωμένη Ἀψίδα/Κόγχῃ⁹⁰, κάτω στὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ Πρεσβυτερίου, Σολέα (καὶ ἀντὶ τοῦ Καταπετάσματος τῆς Χορδῆς, καλύφθηκε τώρα μὲ τὸ **Ἱερὸν Κιβώριον** καὶ τὰ παραπετάσματα αὐτοῦ· σημείωσε ὅτι εἶναι εὐρύχωρον τὸ ἀρχαῖον Κιβώριον γιὰ νὰ χωρεῖ τὸν Ἱερέα ἐντός), καὶ ὑψώθηκε τὸ δάπεδον τοῦ δυτικοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέως) ἢ/καὶ ἡ κρηπίδα τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς μὲ τὸ Κιβώριον. Τὸ Σύνθρονον κατέλαβε πλέον ὅλην τὴν (ἄδειαν) Κόγχην, καὶ γιὰ αὐτὸν τὸν λόγον ἐκτοπίστηκε ἡ Ἁγία Τράπεζα στὸ δυτικὸ Πρεσβυτέριον (Σολέα).

Λόγω αὐτῆς τῆς ἀλλαγῆς (ποὺ οὐσιαστικὰ **ἐπέκτεινε/μετέφερε τὸ Βῆμα δυτικώτερα**), **ἀργὰ ἢ γρήγορα**, ἐπῆλθαν οἱ ἐξῆς ἀλλαγές: ὑψώθηκε, ὅπου δὲν ἦταν ἤδη ὑψηλό, τὸ φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου/Σολέα, δημιουργήθηκε νέος κεντρικὸς Ἄμβων, καὶ ὁ Σολέας προεκτάθηκε μέχρι τὸν κεντρικὸν Ἄμβωνα.

Σὲ μερικὲς παλαιοχριστιανικὲς ἐκκλησίες μὲ χαμηλὸ φράγμα Πρεσβυτερίου / Σολέα, λόγω τοῦ Κιβωρίου τῆς Τραπεζῆς καὶ τῶν παραπετασμάτων, ποὺ ἦταν στὴν οὐσία φράγμα τοῦ Βήματος, ἢ καὶ λόγω κατασκευῆς, τὸ χαμηλὸ φράγμα τοῦ Σολέα ἄργησε νὰ ὑψωθεῖ (ἐνῶ εἶναι πιθανὸν νὰ ὑπῆρχε καὶ Καταπέτασμα κατὰ μῆκος τῶν χαμηλῶν φραγμάτων τοῦ Σολέα (ἢ καὶ ἔμπροσθεν ἢ ὀπισθεν τοῦ χαμηλοῦ φράγματος), ἀνάμεσα στοὺς παράλληλους κίονες τῶν κιονοστοιχιῶν).⁹¹ Σὲ ἄλλες παλαιοχριστιανικὲς ἐκκλησίες τὸ φράγμα ἦταν ἐξ ἀρχῆς ὑψηλόν, ἀπὸ τὸν Δ' κίόλας αἰῶνα, βλ. κεφ. 79.

Γιατί ὅμως τὸ Σύνθρονον κατέλαβε ὅλην τὴν Κόγχην, καὶ γιατί ὑπερυψώθηκε (ἐγίνε πολύβαθμο, ἕως καὶ δέκα βαθμίδες) καὶ ἐγίνε ἀμφιθεατρικό;

Μερικοὶ λένε, ὅτι ὑπερυψώθηκε ὥστε οἱ καθήμενοι κληρικοὶ νὰ βλέπουν ἀνετα πρὸς τὸν κυρίως Ναόν, καὶ ὁ Ἐπίσκοπος νὰ ...ἐπισκοπεῖ (βλ. κεφ. 15, καὶ τὴν ὑποσ. 255).

Ἀλοίμονο ἂν ἦταν αὐτὸς ὁ λόγος! Οἱ ἐν λόγῳ κληρικοὶ θὰ ἐπιπτον ἀπὸ πτώσιν εἰς πτώσιν, ἂν ἤθελαν νὰ (τοὺς) βλέπουν. Βλέπε παρακάτω τὸν Ναὸν τοῦ Ἀγ. Νικολάου, Εἰκ. 7-13. Δηλ. οἱ

⁹⁰ Ἀργότερα δέ, ἕως καὶ σήμερα, ξανὰ ἐπέστρεψε στὴν Κόγχῃ ἢ ἐπὶ τὴν χορδὴν τῆς Κόγχης!

⁹¹ βλ. Μηνολόγιον Βασιλείου Β', ὅπου στὸν παρεκκλήσι τοῦ Ἀπ. Πέτρου στὴν Ἁγία Σοφία τὸ Καταπέτασμα εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ διαφανόμενον χαμηλὸ φράγμα μὲ τὸ Κιβώριον, σ. 253.

κληρικοί θὰ ἀνέβαιναν καὶ θὰ κατέβαιναν τόσα σκαλοπάτια μέχρι τὴν κορυφὴ τοῦ Συνθρόνου, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ νὰ τὸ ἔκαναν, ἡ πανύψηλη μεγάλη Σταύρωσις⁹² μεταξύ τοῦ Συνθρόνου καὶ τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς,⁹³ τὸ ὑψηλὸν Κιβώριον μὲ τὴν ὑψηλὴ σκέπη του καὶ τὸν Σταυρό στὴν κορυφὴ καὶ τὰ ἄλλα κρεμάμενα, τὸ ὑψηλὸ φράγμα τοῦ Βήματος μὲ τοὺς πανύψηλους κίονές του, καὶ σίγουρα τὸ ὑψηλὸ ἐπιστήλιο μὲ τὸν Σταυρὸν στὴν κορυφὴ, πάλιν θὰ τοὺς ἐμπόδιζε τὴν θέα. Ἄν ἦταν ὑψηλὰ ὁ θρόνος τοῦ Ἐπισκόπου, τὸ μόνον ποὺ θὰ ἔβλεπον πρὸς τὰ κάτω, διὰ μέσου τῶν κίωνων τοῦ Κιβωρίου, θὰ ἦταν ἴσα-ἴσα μέχρι τὸ κέντρον τοῦ Σολέα, καὶ πρὸς τὰ πάνω, ἐπάνω ἀπὸ τὴν ὀροφὴν τοῦ Κιβωρίου, θὰ ἔβλεπαν μόνον τὸ ταβάνι τοῦ ὑπερώου (γυναικωνίτη). Ἄν ἦταν χαμηλὰ ὁ θρόνος, θὰ ἔβλεπον διὰ μέσου πάλι τῶν κίωνων τοῦ Κιβωρίου, καὶ πάνω ἀπὸ τὸ «ἐμπόδιον» τῆς ὑψωμένης Ἁγίας Τραπεζῆς, καὶ δίπλα ἀπὸ τὴν Σταύρωσιν (δὲν τὴν παραμέριζαν/ἐξαφάνιζαν ὅπως σήμερα), ἓνα μικρὸν «παράθυρον» πρὸς τὸ κέντρον τοῦ Ναοῦ.

Εἰκ. 7-13. Ἱερὸς Ναὸς Ἀγ. Νικολάου στὰ Μύρα τῆς Λυκίας (520 μ.Χ.), μὲ τὸ ὑπερυψωμένο ἀμφιθεατρικὸ Σύνθρονον, τὴν Ἁγία Τράπεζα, τὸ ὑπερευρύχωρον Κιβώριον, καὶ τὸ ὑψηλὸ φράγμα τοῦ Βήματος.⁹⁴

Πέραν τούτων, καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς καθόταν εἰς τὴν ἄνω καθέδραν (θρόνον) μετὰ τὴν Εἴσοδον, μόνον κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν Ἀναγνωσμάτων (Ἀπόστολος-Εὐαγγέλιον). Ἀντὶ νὰ ἀκούει δηλ. τὰ Ἀναγνώσματα ἐκεῖνος θὰ ἐπισκοποῦσε (τὸ λίγο ποὺ θὰ μπορούσε, βλ. παραπάνω) κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν Ἀναγνωσμάτων; Καὶ ἀντὶ νὰ προσέχουν τὰ ἀναγνώσματα ὁ

⁹² Ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Νόβγοροντ (Novgorod) Ἅγιος Ἀντώνιος: «**Πίσω ἀπὸ τὴν Ἁγία Τράπεζα εἶναι ἓνας χρυσὸς Σταυρὸς πρὸς ὑψηλὸς ἀπὸ δύο ἄνδρες [...].** Πρὶν ἀπὸ αὐτὸν κρέμαται ἓνας ἄλλος χρυσὸς Σταυρὸς [...],» εἰς W. R. Lethaby & H. Swainson, *The Church of Sancta Sophia Constantinople A Study of Byzantine Building*, 1894, σ. 104.

⁹³ Εὐγενίου Μ. Ἀντωνιάδου, *Ἐκφρασις τῆς Ἁγίας Σοφίας* – Τόμος Β', ὁ.π., σ. 125.

⁹⁴ [Newshub.gr](https://www.newshub.gr), 6/12/2021. 23/1/2024.

Λαός θά παρατηροῦσε (ὅσοι τὸν εἶχαν στὴν ὀπτική τους γωνία) τὸν Ἀρχιερέα στὸ Σύνθρονον; Ἄν εἶναι δυνατόν.

Καὶ πῶς νὰ ἐπισκοπήσει ἄλλωστε ὁ Ἐπίσκοπος, ἀφοῦ ὁ Λαός ἦταν στὰ κλίτη πίσω ἀπὸ τὶς μακρὲς **κιονοστοιχίες**, καὶ πίσω ἀπὸ **παραπετάσματα**; (κεφ. 5).

Ἡ ἀπάντησις στὸ ἐρώτημα εἶναι ὅτι:

Τὸ Σύνθρονον ἔγινε ὑπερυψωμένο (πολύβαθμον) καὶ ἀμφιθεατρικόν, ὅχι παντοῦ ἀλλὰ σὲ μερικοὺς Ναοὺς, ἐπειδὴ σὲ ἐκείνους τοὺς Ναοὺς ἐλάμβανον μέρος συνάξεις τῶν Κληρικῶν τῆς Μητροπόλεως, οἱ ὁποῖες συνάξεις ἐγένοντο τότε στὸ Σύνθρονον μέσα στὸ Ἱερὸν Βῆμα (μετὰ τὴν Λειτουργίαν).

Καὶ φυσικά, ἐφόσον ὑπῆρχε πολὺβαθμον Σύνθρονον, σὲ μερικοὺς Ναοὺς τὰ παλαιὰ χρόνια, τὸ χρησιμοποιοῦσαν οἱ Ἀρχιερεῖς στὴν Λειτουργία, ὡς προανεφέρθη.

Εἰκ. 7-14. Οἱ Ἅγιοι Πατέρες τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καθήμενοι σὲ τύπο Συνθρόνου.⁹⁵

⁹⁵ *Μιχαὴλ Δαμασκηνός (1591)*, Wikimedia. 23/1/2024.

Ἀργότερα, ἡ Ἐκκλησία ἐγκατέλειψε παντελῶς τὸ Σύνθρονον, εἴτε μονόβαθμον εἴτε πολύβαθμον, καὶ ἡ Ἁγία Τράπεζα «ἐπέστρεψε» πάλι στὴν Κόγχη/Ψίδα, εἴτε στὸν κέντρον τῆς εἴτε ἐπὶ τῆς χορδῆς τῆς, ὅπως τὴν βλέπουμε καὶ σήμερα.

Τὰ συμφέλλια τῶν Ἱερέων πῆγαν φυσικὰ στὸ Τέμπλον, ὥστε νὰ κάθηνται πάλιν βλέποντες πρὸς ἀνατολὰς, καὶ ὁ θρόνος τοῦ Ἀρχιερέως βγῆκε εἰς τὸν δεξιὸν μέρος τοῦ Σολέα. Στὰ μοναστήρια ὁ θρόνος τοῦ Ἀρχιερέως εἶναι στραμμένος πρὸς Ἀνατολὰς.

Τὸ Καταπέτασμα, τὸ Ἱερὸν Κιβώριον μὲ τὰ παραπετάσματά του, ἡ ἀπομόνωση τῆς θέας τοῦ Ἱεροῦ στὴν Ἁγία Ἀναφορά, εἶναι μεταξύ ἄλλων, ἐφαρμογὴ (πρὸς τοὺς Ἱερεῖς) τοῦ λόγου τοῦ Χριστοῦ γιὰ τὴν προσευχή: «εἰσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου καὶ κλείσας τὴν θύραν σου πρόσευξαι τῷ πατρὶ σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ», βλ. κεφ. 11.2, σ. 117.

Σύμφωνα μὲ τὸν Φουντούλη, «ἡ ἔλλειψη βημοθύρων καὶ καταπετάσματος στὴν Ὠραία Πύλη δημιουργεῖ καὶ πρόσθετα τελετουργικὰ προβλήματα».⁹⁶

Τὸ ὑψηλὸν φράγμα, ἐπέφερε φυσικὴ ἀλλαγὴ στὸ προϋπάρχον μέγα Καταπέτασμα, πὺν τῶρα μετεξελίχθηκε σὲ μετακίονια Παραπετάσματα, κατὰ μῆκος τοῦ ὑψηλοῦ φράγματος.⁹⁷

Σύμφωνα μὲ τὴν Στουφῆ-Πουλημένου: «Πιστεύουμε ὅτι τὸ χαμηλὸ φράγμα μετατράπηκε σὲ κινοστοιχία γιὰ νὰ ἀναρτηθοῦν ἀπ' αὐτὴν βῆλα»,⁹⁸ καί, ὑπάρχουν ἐνδείξεις ὅτι στὰ μετακίονια διαστήματα τῆς ἀνώτερης ζώνης τοῦ φράγματος ὑπῆρχαν βῆλα, γνωστὰ καὶ ὡς παραπετάσματα

⁹⁶ Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, *Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς ἀπορίας*, ε' τόμος, ἔκδ. α', Ἀποστολικὴ Διακονία 2003, #513, σ. 54.

⁹⁷ Ἡ Στουφῆ-Πουλημένου, ἔχει ἄλλη θεωρία σὲ αὐτό, ὅτι (μετάφραση ἀπὸ ἀγγλικά): «ἡ μορφή τοῦ παλαιοχριστιανικοῦ φράγματος καὶ ἡ ἀνάπτυξή του ἀπὸ χαμηλὸ σὲ ὑψηλό, εἶναι σὲ τέλεια συμφωνία μὲ τὴν Θεολογία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας τοῦ 4^{ου} καὶ 5^{ου} αἰῶνος», Στουφῆ-Πουλημένου, *Τὸ φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος...*, δ.π., σ. 201. — Συνεπῶς, γνώμη μας, σύμφωνα μὲ αὐτὴν τὴν θεωρία δὲν ἐπέδρασε ἀρχικὰ ἡ Θεολογία (τὰ συγγράμματα δηλαδὴ) τῶν Πατέρων στὴ ὑπερύψωση τοῦ φράγματος (μετὰ τὴν κοίμησίν τους), ἀλλὰ οἱ ἴδιοι οἱ Πατέρες ὅταν ἦσαν Ἀρχιεπίσκοποι Κωνσταντινουπόλεως, ἤδη ἀπὸ τὸν 4^{ον} αἰ.. Ὅμως ὁ Ναὸς τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου στὴν Ῥώμη, εἶχε ἤδη ὑψηλὸ φράγμα ἀπὸ τὸν Μ. Κωνσταντῖνο, βλ. σ. 305. Ἄρα ἀσφαλῶς καὶ ἡ Κωνσταντινούπολη εἶχε ὑψηλὰ φράγματα ἀπὸ τὸν Μ. Κωνσταντῖνο.

⁹⁸ Στουφῆ-Πουλημένου, *Τὸ φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος...*, δ.π., σ. 131.

ἡ καταπετάσματα πού, σέ ὀρισμένες στιγμές τής λατρείας καθιστοῦσαν τὸ Ἱερὸ Βῆμα ἀθέατο στοὺς πιστούς.⁹⁹

Φυσικὰ καὶ ὑπῆρχαν καταπετάσματα, βῆλα, μαρτυρούμενα ἀπὸ τὴν Παλαιοχριστιανικὴ περίοδο (καὶ πρὸ τῶν χαμηλῶν ἢ ὑψηλῶν φραγμάτων). Ἀπλούστατα ἐκρέμοντο - ἀρχικά - ἀνάμεσα στοὺς κίονες τῶν Ἀψίδων, καὶ στὴν χορδὴ τῆς Κόγχης ὅπου ἦταν τὸ Βῆμα.

Βλέπε, ἀργότερα καὶ τὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο, ὅπου ἀποδεικνύουμε ὅτι ἐκλείναν τὰ βῆλα κατὰ τὴν Ἀγίαν Ἀναφορὰν καὶ ἀνοίγαν μετὰ ἀπὸ αὐτὴν, σ. 211. ἐκεῖ ποιοῦμε μνεῖα καὶ στὴν (ἐσφαλμένη) ἀνάλυση τοῦ Τρεμπέλα, καὶ τῆς Στουφῆ-Πουλημένου.

Ἄπαξ καὶ μαρτυροῦνται ὑψηλὰ φράγματα, τότε «ἀναγκαστικά» ὑπάρχουν μετακίονια Παραπετάσματα (μὲ κεντημένες ἀγιογραφίες, σταυροὺς, εἰκόνες ἀργότερα), ἀλλιῶς δὲν ἔχουν λόγον ὑπαρξῆς τὰ ὑψηλὰ φράγματα μὲ μετακίονια κενά.

Ἄπαξ ὅμως καὶ μαρτυροῦνται Ἀμφίθυρα¹⁰⁰, μετακίονια Καταπετάσματα, Παραπετάσματα, τότε αὐτὰ «ἀναγκαστικά» κλείνουν στὴν Ἀγία Ἀναφορά, ἀλλιῶς δὲν ἔχουν λόγον ὑπαρξῆς, βλ. κεφ. 14.7, σ. 132, καὶ κεφ. 20, σ. 188.

Σύμφωνα πάλι μὲ τὴν Στουφῆ-Πουλημένου: α. Οἱ ἀρχαιότεροι Παλαιοχριστιανικοὶ ναοὶ τῆς Ἑλλάδος (τέλη Δ' - ἀρχές Ε' αἰ.), εἶχαν χαμηλὸ φράγμα.¹⁰¹ (ὑπάρχει ἀντίρρησης σὲ αὐτὴν τὴν θέσιν, βλ. κεφ. 79). β. Στὴν Ἑλλάδα τὸ ὑψηλὸ φράγμα (τοῦ Ἱεροῦ), φτάνει τὰ 2.0-2.5 μ. ὕψος, καὶ ἐμφανίζεται μετὰ τὰ μέσα τοῦ Ε' αἰῶνος.¹⁰² (καὶ σὲ αὐτὴν τὴν θέσιν ὑπάρχει ἀντίρρησης, βλ. κεφ. 79). γ. **Τὸν Ζ' αἰῶνα δὲν πιστοποιεῖται πλέον χαμηλὸ φράγμα στὴν Ἑλλάδα¹⁰³.**

⁹⁹ Στουφῆ-Πουλημένου, δ.π. σ. 74.

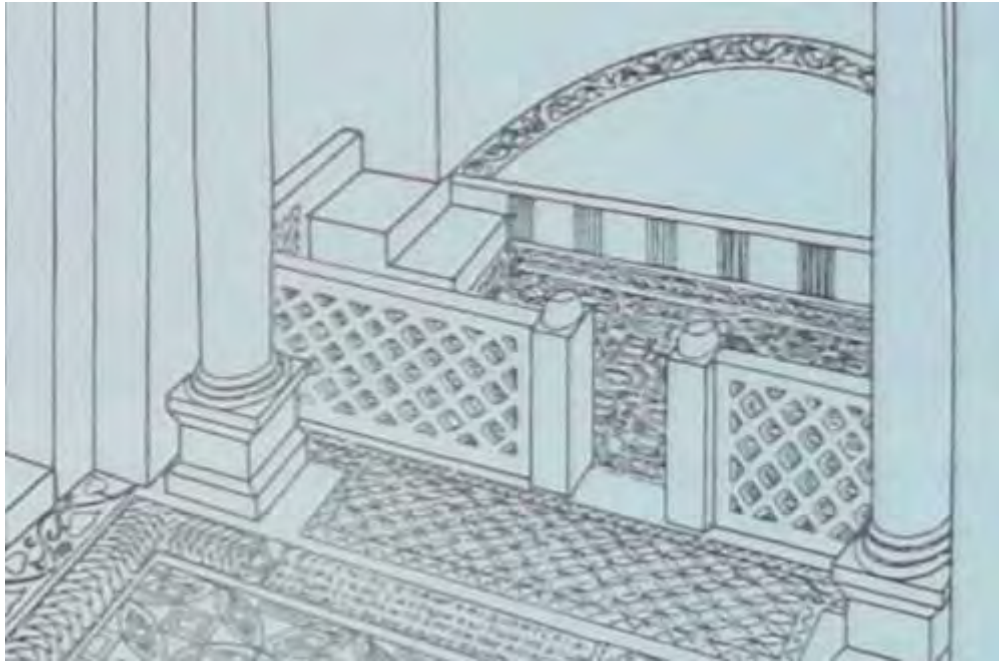
¹⁰⁰ Τὰ Ἀμφίθυρα εἶναι μᾶλλον ὑψηλές θύρες, βλ. ὑποσ. 528, καὶ ὄχι παραπετάσματα.

¹⁰¹ Στουφῆ-Πουλημένου, δ.π., σ. 69.

¹⁰² Στουφῆ-Πουλημένου, δ.π., σ. 69.

¹⁰³ Στουφῆ-Πουλημένου, δ.π., σσ. 69-70.

Ὅμως τὰ (α) καὶ (β) ἀνωτέρω δὲν εἶναι σωστά, διότι βρέθηκαν καὶ ὑψηλὰ φράγματα τὸν Δ' αἰ. (π.χ. Βασιλικὴ Ἀρχαίας Κορίνθου, κεφ. 79), καὶ ἐπίσης τὸ φράγμα δὲν ἦταν τελικὰ τοῦ Βήματος, ἀλλὰ ἦταν τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα).

Εἰκ. 7-15. Χαμηλὸ φράγμα δυτικοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα) μετὰ διάτρητα θωράκια κατὰ μίμησιν τῶν ἀρχαίων ξυλίνων δρυφάκτων. Βασιλικὴ τῶν Δαφνουσίων Λοκρίδος (4^{ος} αἰ.), βλ. κεφ. 79.

Νὰ σημειώσουμε ἐπίσης, ὅτι τὸ χαμηλὸ φράγμα σὲ μερικὲς τῶν περιπτώσεων εἶναι ἀδύνατον νὰ ὀριστεῖ με ἀκρίβεια βάσει τῶν ἀρχαιολογικῶν δεδομένων. «Σὲ ἀρκετὲς περιπτώσεις, τὰ γλυπτὰ μέρη ποὺ βρέθηκαν κατὰ τὶς ἀνασκαφές στὸ χῶρο τοῦ Ἱεροῦ Βήματος δὲν μποροῦν με βεβαιότητα νὰ ἀποδοθοῦν στὸ φράγμα. Πεσίσκοι, κιονίσκοι, θωράκια κ.λπ. ἀποτελοῦσαν, ἐπίσης μέρη καὶ ἄλλων κατασκευῶν, ὅπως τοῦ κιβωρίου, τοῦ ἁμβωνα, τῶν μετακιονίων διαφραγμάτων τῶν κλιτῶν, τῶν ὑπερώων τοῦ ναοῦ κ.ἄ.»¹⁰⁴

Τὴν ἀνάλυση ποὺ κάναμε στοὺς 7 Ναοὺς τοῦ Δ' αἰ. (στὴν σημερινὴ Ἑλλάδα), τὴν παραθέτουμε στὸ κεφ. 79.

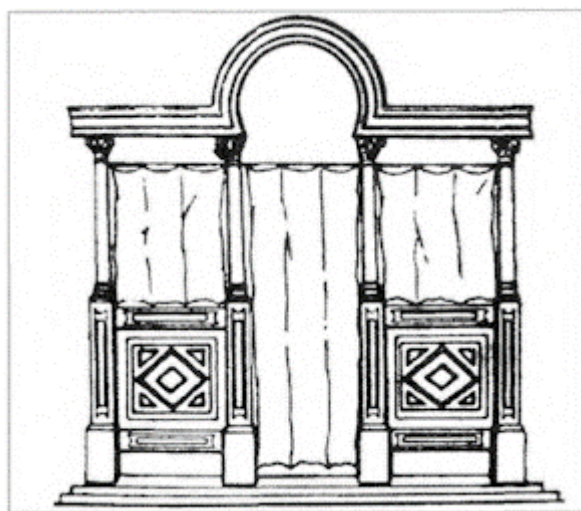
¹⁰⁴ Στουφῆ-Πουλημένου, ὁ.π., σ. 31. Γιὰ αὐτό, λέγει, «θεωρήσαμε τὴ μορφή τοῦ φράγματος ποὺ πρότειναν οἱ ἀνασκάψαντες καὶ μελετήσαντες τὰ μνημεῖα, βασιζόμενοι κυρίως στὰ στοιχεῖα ποὺ τοὺς παρείχε ἡ ἀνασκαφή. Ὅπου ὅμως κρίνουμε σκόπιμο, διατυπώνουμε τὶς παρατηρήσεις ἢ τὶς ἀντιρρήσεις μας πάνω στὶς προτάσεις ἢ ἀποκαταστάσεις αὐτές».

Ἡ Στουφή-Πουλημένου, λέγει ὅτι τὸ ψηλὸ φράγμα, πιθανότατα, υἱοθετήθηκε ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη γύρω στὰ μέσα τοῦ Ε' αἰῶνα¹⁰⁵, ὅμως φαίνεται ὅτι εἶναι **ἤδη στὴν Κων/πολη ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ Δ' αἰῶνα στὴν πρώτη Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ (Ἀγία Σοφία)**, ἡ ὁποία ἔχει Ἀμφίθυρα, τὰ ὁποῖα ὑποδηλώνουν ὑψηλὰς θύρες, σσ. 29, 36.

Στὴν παλαιοχριστιανικὴ Βασιλικὴ τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου στὴν Ῥώμη, τὸ Ἱερὸ Βῆμα, ὅπου καὶ τὸ Μαρτυρεῖον τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, εἶχε ὑψηλὸ φράγμα μετὰ παραπετασμάτων ἀπὸ τὸν Μέγα Κωνσταντῖνο, κεφ. 82. **Στὴν Βασιλεύουσα Κωνσταντινούπολη δὲν θὰ εἶχε;**

Εἰκ. 7-16. Φράγμα (δυτικοῦ Πρεσβυτερίου) με̐ πεσσίσκους καὶ συμφυεῖς κιονίσκους, καὶ μετακίονια Καταπετάσματα. Παλαιοχριστιανικὸς Ναὸς τοῦ Ἀπ. Πέτρου Ῥώμης (4^{ος}-5^{ος} αἰ.), κεφ. 82, σ. 305.

Εἰκ. 7-17. Φράγμα με̐ πεσσίσκους καὶ συμφυεῖς κιονίσκους, καὶ μετακίονια Καταπετάσματα, Παρεκκλήσι S. Prosdocimo (6^{ος} αἰ.), Padova.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Στουφή-Πουλημένου, ὁ.π., σ. 131.

¹⁰⁶ Στουφή-Πουλημένου, ὁ.π. σ. 76.

Στὴν Κωνσταντινούπολη δὲν βρέθηκε -μέχρι σήμερα- Ναὸς τοῦ ΣΤ' αἰῶνα μὲ χαμηλὸ φράγμα¹⁰⁷.

Στὴν Βασιλεύουσα (Κωνσταντινούπολη) σὲ ὅσους Ναοὺς τοῦ ΣΤ' αἰ., τὰ ἀρχαιολογικὰ δεδομένα ἐπέτρεψαν τὴν ἀποκατάσταση τοῦ φράγματος, διαπιστώθηκαν μόνο ὑψηλὰ φράγματα.¹⁰⁸ Συνολικά, δὲν ἔχει βρεθεῖ οὔτε ἓνας Ναὸς μὲ χαμηλὸ φράγμα Ἱεροῦ Βήματος, ἐκτὸς μιᾶς (ἀμφιλεγόμενης;) ἐξαιρέσεως, ἓνα μόνο μνημεῖο τοῦ Ε' αἰῶνα, τὴ Βασιλικὴ τῆς Θεοτόκου τῆς Χαλκοπράτειας.¹⁰⁹

Ὅμως ἂς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ θέσω ἐνστάση, διότι αὐτὸ τὸ συμπέρασμα τὸ ἔβγαλε ὁ Mathews¹¹⁰ ἀπὸ μόνο δύο εὐρεθέντες ἀνόμοιους καὶ διαφορετικοῦ πάχους πεσσούς, χωρὶς ἀπολήξεις, πὺ μπορεῖ νὰ ἀνήκουν καὶ σὲ ἄλλα μέρη τοῦ Ναοῦ. Μὲ πόση βεβαιότητα ἀποδίδονται στὸ φράγμα;¹¹¹ Καὶ σὲ ποῖο φράγμα, τοῦ Βήματος ἢ τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα); Φυσικὰ παραδέχεται ὁ Mathews ὅτι ἡ κάτοψις τοῦ φράγματος εἶναι ἄγνωστη (ἄρα δὲν ὑπάρχουν ἀρχαιολογικὰ στοιχεῖα γιὰ αὐτήν). Ἐπίσης, ἀναφέρεται καὶ σὲ μιὰ κολώνα πὺ βρέθηκε καὶ παίρνει θωράκια καὶ δὲν ἀνήκει στὴν κιονοστοιχία τοῦ Ναοῦ. Σημειωτέον ὅτι ἡ σχεδὸν παρόμοια καὶ μικρότερη Βασιλικὴ τοῦ Στουδίου ἔχει ὑψηλὸ φράγμα.

¹⁰⁷ Στουφῆ-Πουλημένου, ὁ.π., σ. 131.

¹⁰⁸ Στουφῆ-Πουλημένου, *Τὸ φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος ...*, ὁ.π., σ. 131.

¹⁰⁹ Στουφῆ-Πουλημένου, ὁ.π., σ. 73, ὑποσ. 24.

¹¹⁰ Thomas F. Mathews, *The early churches of Constantinople - architecture and liturgy*, The Pennsylvania State University Press, 1971, σσ. 32-33.

¹¹¹ Στουφῆ-Πουλημένου, ὁ.π., σ. 31.

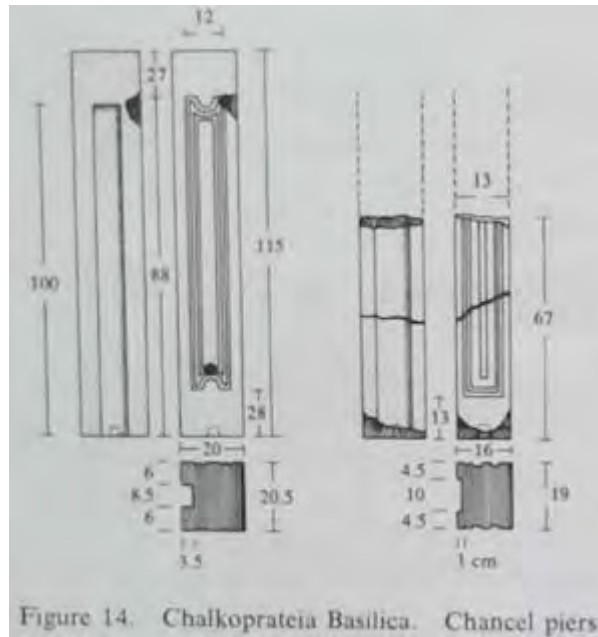

Figure 14. Chalkoprateia Basilica. Chancel piers

Είκ. 7-18. Οι δύο εύρεθέντες άνόμοιοι άνευ άπολήξεως πεσσίσκοι στην Βασιλική τής Θεοτόκου τής Χαλκοπράτειας.¹¹⁰

Τò φράγμα τού Ίερού Βήματος τής Αγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως ήταν φυσικά ύψηλό. Βλ. κεφ. 83.

Όλα τὰ ύψηλά φράγματα είχαν πάντοτε μετακίονια Καταπετάσματα / Παραπετάσματα (βλ. Κεφ. 20), ακόμη και στους Καθολικούς μέχρι τόν 19^ο αϊ.!

Είκ. 7-19. Φράγμα (δυτικού Πρεσβυτερίου) με πεσσίσκους και συμφυείς κιονίσκους, και μετακίονια Καταπετάσματα, Άγιος Μάρκος Βενετίας (1850), κεφ. 87, σ. 313.

Στὴν Ἁγία Σοφία Κωνσταντινουπόλεως, τὸν ΣΤ' αἰ., τὰ Καταπετάσματα τοῦ Ἱεροῦ ἐξιστοροῦν τὰ θαύματα τοῦ Χριστοῦ, τὴν Παναγία, τοὺς Ἀποστόλους, κεφ. 46, 47.

Σίγουρα, μετὰ τὴν Εἰκονομαχία (ἀλλὰ καὶ πρὶν σύμφωνα μὲ μαρτυρίες), μπήκαν εἰκόνες στὸ φράγμα σὺν τῷ χρόνῳ, καὶ πολὺ σωστά γιὰ νὰ βοηθήσουν τὸν Λαὸν στὴν προσευχήν του ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.¹¹²

Ἦδη ἀπὸ τὸ α' μισὸ τοῦ Ζ' αἰ. μαρτυροῦνται εἰκόνες ἐπὶ τοῦ ἐπιστηλίου (τοῦ ὑψηλοῦ φράγματος).¹¹³ Βλ. ἐπίσης, Εἰκ. 7-20.

Οἱ Εἰκόνες εἶναι ἀπλῶς συνέχεια τῶν κεντημένων Ἀγιογραφιῶν στὰ Παραπετάσματα – Καταπετάσματα – Βῆλα.

Ἀπὸ τὶς ἀναφορὲς τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων εἶναι προφανές, ὅτι προκύπτει **συσχετισμὸς τοῦ Ἱεροῦ Βήματος τοῦ Χριστιανικοῦ Ναοῦ μὲ τὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων** τοῦ Ναοῦ τοῦ Σολομώντος¹¹⁴.

Συνεπῶς, ὁ διαχωρισμὸς Ἱεροῦ καὶ κυρίως Ναοῦ (μὲ τὰ Καταπετάσματα ἀρχικά, καὶ τὴν ἐξέλιξή τους τὰ φράγματα), φυσικά, ὡς προείπαμε δεόν ὅπως ἀναζητηθεῖ ὅχι στὰ ἑλληνορωμαϊκὰ οἰκοδομήματα τῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ **στοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους**, στὸν διαχωρισμὸ μὲ Καταπετάσματα στὸν Ναὸν τοῦ Σολομώντος, Ἀπόστολος Παῦλος, Πρὸς Ἑβραίους, Κεφ. 9ον,¹¹⁵ **καὶ κατόπιν στοὺς Ἁγίους Πατέρες**. Βλέπε καὶ στὸ κεφ. 15, τὴν σχετικὴ συζήτηση.

¹¹² Δὲν ἀποκλείεται, ἀρχικῶς, οἱ Εἰκόνες νὰ τοποθετήθηκαν ἔμπροσθεν τῶν παραπετασμάτων τοῦ Φράγματος, βλ. Εἰκ. 6-1.

¹¹³ Στουφῆ-Πουλημένου, δ.π. σ. 96. — Ἐπίσης βλ. παρακάτω, Κεφ. 85, σ. 309.

¹¹⁴ Στουφῆ-Πουλημένου, δ.π. σ. 130.

¹¹⁵ «1 Εἶχε μὲν οὖν καὶ ἡ πρώτη σκηνὴ δικαιώματα λατρείας τό τε Ἅγιον κοσμικόν. 2 σκηνὴ γὰρ κατεσκευάσθη ἡ πρώτη, ἐν ᾗ ἢ τε λυχνία καὶ ἡ τράπεζα καὶ ἡ πρόθεσις τῶν ἄρτων, ἥτις λέγεται Ἅγια. 3 μετὰ δὲ τὸ δεύτερον καταπέτασμα σκηνὴ ἢ λεγομένη Ἅγια Ἁγίων, 4 χρυσοῦν ἔχουσα θυμιατήριον καὶ τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης περικεκαλυμμένην πάντοθεν χρυσίῳ, ἐν ᾗ στάμνος χρυσῆ ἔχουσα τὸ μάννα καὶ ἡ ῥάβδος Ἀαρὼν ἢ βλαστήσασα καὶ αἱ πλάκες τῆς διαθήκης, 5 ὑπεράνω δὲ αὐτῆς Χερουβὶμ δόξης κατασκιάζοντα τὸ ἱλαστήριον· περὶ ὧν οὐκ ἔστι νῦν λέγειν κατὰ μέρος», Ἑβρ. θ' 1-5.

Ο διαχωρισμός των Καταπετασμάτων και του Τέμπλου, πέραν της δημιουργίας Ταμείου Προσευχής για τὸν Ἱερέα (κεφ. 11.2, σ. 117), βοηθᾷ τὸν προσευχόμενον λαὸν νὰ συγκεντρωθεῖ στὴν Προσευχή¹¹⁶ του, ἀτενίζοντας τὶς Εἰκόνες καὶ πρὸ πάντων τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Παναγίαν, καὶ ἀποκόπτοντας ταυτόχρονα κάθε περίεργη κίνηση τῶν ὀφθαλμῶν του σὲ ἄσχετες κινήσεις στὸ Ἱερόν.

Εἰκ. 7-20. Φράγμα (δυτικῆς Προσβυτερίου) με Κίονες. Byzantine-Venetian Torcello Cathedral (Βενετία), 7^{ος} αἰ., κεφ. 85, σ. 309. Τὰ Καταπετάσματα σήμερα ἔχουν ἀφαιρεθεῖ.

¹¹⁶ Προσευχή δὲν εἶναι μόνον τὸ μυστικὸν (ἐνδοθεν, ἐσωτερικά, ἄνευ ἐξωτερικῆς φωνῆς) Κύριε ἐλέησον (ὁ Ψάλτης ἐκφώνως), ὡς ἀπόκρισιν στὶς διὰ Προσφωνήσεως Εὐχὲς ποὺ ἐκφωνεῖ ὁ Διάκονος (ἢ ἀπουσία αὐτοῦ ὁ Ἱερεύς). Προσευχὴ δὲν εἶναι μόνον ἡ προσοχὴ καὶ ἀκρόασις τῶν ψαλλομένων, ἢ ἡ μυστικὴ ἀπόκρισις (ὁ Ψάλτης ἐκφώνως) στὰ κελεύσματα τοῦ Διακόνου ἢ τοῦ Ἱερέως. Προσευχὴ δὲν εἶναι μόνον τὸ μυστικὸν Πάτερ ἡμῶν ἢ Πιστεύω (ὁ Ψάλτης ἐκφώνως). Προσευχὴ δὲν εἶναι μόνον ἡ μυστικὴ εὐχαριστία στὸν Θεόν. Προσευχὴ δὲν εἶναι μόνον τὰ ἐκάστου μυστικὰ αἰτήματα πρὸς τὸν Θεόν. Προσευχὴ δὲν εἶναι μόνον οἱ μυστικὲς Εὐχὲς πρὸς τὸν Θεόν γιὰ τὴν οἰκογένειά μας, τὸν πλησίον, τοὺς Κληρικούς, τοὺς Ψάλτες, τοὺς ἐκκλησιαζομένους, τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς φτωχοὺς, καὶ ὅσους ἐν ἀνάγκαις, τοὺς φίλους, τοὺς ἐχθροὺς, τὴν χώρα μας, τὸν κόσμον ὅλον. Εἶναι ὅλα αὐτὰ καὶ ἄλλα πολλὰ, Χάριτι Θεοῦ. Ἡ προσευχὴ ὡς πρὸς τὴν ποιότητά της εἶναι «συνουσία καὶ ἔνωσις τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τὸν Θεόν» (Κλίμαξ Ὁσίου Ἰωάννου Σιναΐτου, ΚΗ').

7.2 Σύγχρονο παράδειγμα Ἱεροῦ Βήματος καὶ Σολέα

Σήμερα, ἡ Ἁγία Τράπεζα εἶναι μέσα στὴν Κόγχη/Ἀψίδα, ὅπως καὶ στοὺς παλαιοχριστιανικούς χρόνους, ἀλλὰ ὑπάρχει μιὰ μικρὴ προέκταση (στενὸ ἐγκάρσιο κλίτος τρόπον τινά) περίπου 2 μ. ἀπὸ τὴν χορδὴ πρὸς δυσμὰς, ὅπου μπαίνει τὸ σημερινὸ Τέμπλο-Εἰκονοστάσιον, τὸ Φράγμα τοῦ Βήματος. Παλαιὰ τὸ φράγμα τοῦ Βήματος ἦταν τὸ Καταπέτασμα στὴν Χορδὴ. Ἀπλὰ δηλαδὴ μετατοπίστηκε τὸ φράγμα περίπου 2μ. πρὸς δυσμὰς (λόγω καὶ τοῦ Διακονικοῦ καὶ τῆς Προθέσεως), καὶ ἐγίνε μόνιμο στὴν Ὁρθοδοξία, καὶ πολὺ σωστά, γιὰ νὰ μὴν ἀποσπῶνται οὔτε οἱ πιστοὶ ἀπὸ τὴν προσευχή τους, οὔτε νὰ δίνουν τροφὴ στὴν περιέργεια, ἀπὸ τὶς διάφορες ἄσχετες κινήσεις στὸ Ἱερόν, ἀλλὰ οὔτε νὰ ἀποσπῶνται καὶ οἱ Ἱερεῖς ἀπὸ τὴν προσευχήν τους κοιτάζοντας ἢ ἀποσπώμενοι πρὸς τὰ ἔξω ἄνευ φραγμοῦ. Τί πιὸ ὠραῖον νὰ προσκολλῶνται οἱ πιστοὶ στὶς εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας, καὶ τῶν Ἀγίων στὸ Εἰκονοστάσιον, κατὰ τὴν μυστικὴν προσευχή¹¹⁶ τους στὶς Ἀκολουθίες;

Ἐπίσης τὸ φράγμα ἐγίνε μόνιμο, καὶ γιὰ νὰ ἀντέξει τὶς καταστροφές ἀπὸ τοὺς Αἰρετικούς Ἀρειανούς, Εἰκονοκλάστες (καὶ τοῦ Βυζαντίου, καὶ τοῦ Διαφωτισμοῦ), Ἀμβωνοκλάστες τοῦ Διαφωτισμοῦ, κλπ., βλ. κεφ. 7.3, 8, 30.

Εἰκ. 7-21. Ἱερόν Βῆμα τοῦ Ἱ. Ναοῦ Ἀποστόλου Παύλου Κορίνθου μὲ τὴν ὑπερμεγέθη Ἁγία Τράπεζα. Στὴν κρηπίδα, μπορούσε ἄνετα νὰ μπεῖ Ἱερόν Κιβώριον, μὲ παραπετάσματα, ὥστε ὁ Ἱερεὺς νὰ προσεύχεται ἀπερίσπαστα ἐντὸς αὐτοῦ (μὲ κλειστὰ τὰ παραπετάσματα) τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς, ὅπως παλαιά. Τὸ Σύνθρονον εἶναι σύγχρονη προσθήκη τῆς τελευταίας δεκαετίας. Φαίνεται καὶ ἡ νότια Ἀψίδα ἐπὶ τοῦ στενοῦ «ἐγκαρσίου κλίτους» τοῦ Βήματος. Μεταξὺ Συνθρόνου καὶ Ἁγίας Τράπεζας πρέπει νὰ ὑπάρχει Σταυρός (φωτογραφία ΠΑΠ, 2023).

Και ὁ σημερινὸς Σολέας, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ δυτικὸ τμήμα τοῦ Πρεσβυτερίου τῶν Παλαιοχριστιανικῶν ναῶν. Ἄλλου εἶναι περιφραγμένος μὲ τὸ χαμηλὸ φράγμα τῶν ἀρχαίων χρόνων (ἂν καὶ παλαιὰ τὴν παλαιοχριστιανικὴ ἐποχὴ ἦταν καὶ ὑψηλὸ τὸ φράγμα αὐτοῦ), καὶ ἄλλου ὄχι.

Εἰκ. 7-22. Ἱερός Μητρ. Ναὸς Ἀπ. Παύλου Κορίνθου (φωτ. ΠΔΠ, 2023). Μὲ Ἀμφίθυρα, μὲ τὸ Φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, μὲ τὸ Φράγμα τοῦ Σολέα, καὶ τοὺς Χοροὺς ἐντὸς τοῦ Σολέα (καὶ τοῦ «κεντρικοῦ κλίτους»), καὶ μὲ τὸν Ἀμβωνα καὶ τὸν Ἐπισκοπικὸ θρόνον ἐντὸς τοῦ Σολέα, βλ. σσ. 27, 300.

Εἰκ. 7-23. Χαμηλὸ φράγμα δυτικοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα), καὶ ὑψηλὸ φράγμα Βήματος κατὰ τὴν Παράδοσιν. Ἅγιος Θωμᾶς Ἀμπελοκήπων. Σύγχρονη ἐποχὴ. (Φωτ. ΠΔΠ, 2021). Βλ. ἐπίσης, Εἰκ. 6-1.

Βλέπε καὶ τὴν Εὐλόστεγο Βασιλικὴ τῆς Ἁγίας Βαρβάρας, Εἰκ. 6-1.

Παρακάτω, παραθέτουμε καὶ τὴν σύγχρονη ἀρχιτεκτονικὴ τῶν πεσσίσκων καὶ κιονίσκων τῶν φραγμάτων (εἴτε αὐτὰ εἶναι μαρμάρινα, εἴτε ξύλινα), ποὺ εἶναι παρόμοια τῆς Πρωτοχριστιανικῆς ἐποχῆς στοὺς παραδοσιακοὺς Ναοὺς.

Εἰκ. 7-24. Πεσσίσκοι μετὰ συμφυῶν κιονίσκων στό φράγμα τοῦ Βήματος. Ἅγιος Νικόλαος Κορίνθου (ἀριστερά), καὶ Ἁγία Βαρβάρα Ἀμφιάλης Κερατσινίου (δεξιά). Σύγχρονη ἐποχή. (Φωτ. ΠΔΠ, 2023).

Παρακάτω έχουμε την τοποθέτηση κιονίσκων τοῦ φράγματος ὄχι ἐπὶ τῶν πεσσίσκων, ἀλλὰ ἐπὶ τῶν θωρακίων, ποὺ σίγουρα θὰ ὑπῆρχε καὶ αὐτὴ ἡ ἐκδοχὴ στὰ πρωτοχριστιανικὰ χρόνια.

Εἰκ. 7-25. Κιονίσκοι ὄχι ἐπὶ πεσσίσκων, ἀλλὰ ἐπὶ θωρακίων, στὸ φράγμα τοῦ Βήματος. Ἀπόστολος Παῦλος Κορίνθου. Σύγχρονη ἐποχή. (Φωτ. ΠΔΠ, 2023). Βλ. Εἰκ. 86-1.

7.3 Τὸ γκρέμισμα τῶν Τέμπλων (Εἰκονοστασίου), καὶ τῶν Εἰκόνων του

Τὸ γκρέμισμα τοῦ Τέμπλου καὶ τῶν εἰκόνων του, δὲν μᾶς ὀδηγεῖ ἀρχιτεκτονικὰ στὸν 4^ο-5^ο αἰ. τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ἀλλὰ στὸν 16^ο-19^ο αἰ. τῆς ἱστορίας τῶν Δυτικῶν.¹¹⁷

Σύμφωνα μὲ τὸν Φουντούλη, «ἡ ἔλλειψη βημοθύρων καὶ καταπετάσματος στὴν Ὠραία Πύλη δημιουργεῖ καὶ πρόσθετα τελετουργικὰ προβλήματα».¹¹⁸

Εἶδαμε ὅτι ὑψηλὰ φράγματα ὑπάρχουν ἤδη ἀπὸ τὸν Δ' αἰῶνα στὴν Ἐκκλησία, πέραν τῶν Καταπετασμάτων (ὡς φραγμάτων τοῦ Βήματος) ποὺ κι αὐτὰ ὑψηλότατα ἦσαν.

Μὴ πλανᾶσθε, οἱ πρῶτοι ποὺ γκρέμισαν («ἀποσυναρμολόγησαν») Τέμπλα (Rood Screens, Χωρίσματα μὲ Σταυρό¹¹⁹) εἶναι οἱ Δυτικοὶ μετὰ τὴν Ἀναγέννηση, ἢ/καὶ μετὰ τὴν Σύνοδο τοῦ Trent (Τριδέντου, Τρέντο), ὅταν ἡ διατήρηση ὁποιουδήποτε ὀπτικοῦ φραγμοῦ μεταξὺ τῶν λαϊκῶν καὶ τῆς ἁγίας Τραπέζης θεωρήθηκε εὐρέως ὡς ἀσυμβίβαστη μὲ τὰ διατάγματα τῆς Συνόδου τοῦ Τριδέντου (Council of Trent), καίτοι ἡ Σύνοδος καθεαυτὴ δὲν κατεδίκασε αὐτὰ τὰ φράγματα. **Ἀντίστοιχα σήμερα ἐπιβιώνουν τὰ Τέμπλα σὲ μεγαλύτερους ἀριθμούς**

¹¹⁷ Ἡ Μεταρρύθμιση, ὁ Προτεσταντισμός, ξεκίνησε μὲ τὸν Λούθηρο τὸ 1517. Ἡ Μεταρρύθμιση στὴν Ἀγγλία, ὁ Ἀγγλικανισμός, ξεκίνησε τὸ 1534 ὅταν ἀποσχίσθηκαν ἀπὸ τὸν Πάπα Ῥώμης. Καὶ ἡ ἀντι-Μεταρρύθμιση τῶν Καθολικῶν, οὐσιαστικὰ ἡ Σύνοδος τοῦ Τρέντο (Trent, Concilium Tridentinum), ἔγινε μεταξὺ 1545-1563 (κράτησε 18 ὁλόκληρα χρόνια, καὶ περάσανε 3 Πάπες).

¹¹⁸ Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, *Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς ἀπορίας*, ε' τόμος, ἔκδ. α', Ἀποστολικὴ Διακονία 2003, #513, σ. 54.

¹¹⁹ Ἡ μεγάλη διαφορὰ τῶν Rood Screen μὲ τὰ δικά μας Τέμπλα εἶναι στὴν τοποθεσία. Τὸ δικό μας Τέμπλο χωρίζει τὸ Ἱερὸ Βῆμα ἀπὸ τὸν Σολέα. Τὰ Rood Screen χωρίζουν τὸν Σολέα (τὸν χώρο τῶν Ψαλτῶν, τοῦ Ἀμβωνος), ἀπὸ τὸν κυρίως Ναό (τοὺς Λαϊκοὺς). Καὶ τὰ δύο ἔχουν μεγάλο Σταυρὸ ἐπάνω ἀπὸ τὴν κεντρικὴ πύλη. Τὰ Rood Screen εἶναι στὴν ἴδια θέση μὲ τὰ ὑψηλὰ φράγματα τοῦ Δ' αἰῶνος σὲ Βασιλικὲς τῆς Ἑλλάδος, κεφ. 79.

σὲ Ἀγγλικανικὲς καὶ Λουθηρανικὲς ἐκκλησίαις, παρὰ σὲ Καθολικὲς!¹²⁰ Ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς τῶν ἐπιβιωσάντων Rood Screen εἶναι στὴν Σκανδιναβία.¹²¹

Ἐπίσης τότε γκρεμίστηκαν στὶς Καθολικὲς Ἐκκλησίαις, καὶ τὰ Schola Cantorum τῶν Παλαιοχριστιανικῶν Βασιλικῶν (ὁ χώρος τῶν Ψαλτῶν, καὶ τοῦ Ἀμβωνος δηλαδή, τὰ φράγματα τοῦ Σολέα), ξεκινώντας ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 16^{ου} αἰ., γιὰ νὰ ἀπαλλαγεῖ τὸ κεντρικὸ κλίτος τῶν ἐκκλησιῶν ἀπὸ ὅλα τὰ στοιχεῖα ποὺ περιέπλεξαν τὸν χώρο, καὶ περιορίζαν τὸν εὐάερο (sic) χαρακτήρα του, ὥστε νὰ τονιστεῖ ὀπτικὰ καὶ δομικὰ ἡ ἁγία Τράπεζα ὡς ἡ λειτουργικὴ καρδιά τοῦ κτιρίου.¹²²

Ἄρα αὐτοὶ ποὺ γκρεμίζουν τὰ Τέμπλα¹²³ ἢ χρησιμοποιοῦν χαμηλὰ φράγματα ἄνευ μάλιστα οἰουδήποτε Καταπετάσματος (ἐν γνώσει ἢ ἀγνοίᾳ) στὴν οὐσία δὲν γυρίζουν στὸν 4^{ον}-5^{ον} αἰῶνα (ποὺ εἶχε φυσικὰ καὶ Καταπετάσματα) τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, ἀλλὰ πηγαίνουν ἀπευθείας στὸν 16^{ον}-19^{ον} αἰῶνα τῆς ἱστορίας τῶν Ἀμβωνοκλαστῶν καὶ Τεμπλοκλαστῶν τῶν Δυτικῶν.

Οἱ πρῶτοι δὲ ποὺ ἀφαίρεσαν τὰ βῆλα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, καὶ ἴσως κατήργησαν (πρὸς καιρὸν) τὴν λειτουργικὴν χρῆσιν των ἐὰν δὲν τὰ ἀντικατέστησαν, εἶναι οἱ αἵρετικοὶ Ἀρειανοί (κεφ. 30), καὶ οἱ αἵρετικοὶ Εἰκονομάχοι / Εἰκονοκλάστες (726-842), ἐπειδὴ τὰ βῆλα / παραπετάσματα / καταπετάσματα, ὅπως εἶναι γνωστὸ, ἔφεραν ἱερὲς ἀπεικονίσεις¹²⁴. Στὴν Δύση ὑπῆρχαν μερικοὶ ποὺ **ἔσχιζαν τὰ Καταπετάσματα**, βλ. ὑποσ. 177, καὶ σίγουρα καὶ σὲ ἐμᾶς πολλοὶ αἵρετικοὶ θὰ ἀκολουθοῦσαν παρόμοια τακτικὴ.

Γιὰ τὴν Δύση, ὁ F. Bock¹²⁵, λέγει ὅτι “from the beginning of the Renaissance period the many vela, with other decorative fabrics, fell into disuse, in order that the eyes of the believer

¹²⁰ Οἱ παραδοσιακότεροι θεωρητικά - τῶν Προτεσταντῶν - Καθολικοί, εὐρέθησαν τελικὰ, ἀντι-παραδοσιακότεροι αὐτῶν.

¹²¹ Rood Screen, [Wikipedia](#). 9/7/2023.

¹²² Schola cantorum (architettura), [Wikipedia](#). 9/7/2023.

¹²³ **Ἐπὶ τέλους, θὰ πρέπει καὶ οἱ θεματοφύλακες τῶν Ἱερῶν Παραδόσεων στὴν θεωρία, νὰ γίνουν καὶ στὴν πράξη θεματοφύλακες**, καὶ νὰ διαψεύσουν τὸν μακαριστὸ π. Ἰωάννη Ρωμανίδη ποὺ ἔλεγε συχνὰ στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του: «Τὸ πρόβλημά μας στὰ προσεχῆ χρόνια θὰ εἶναι οἱ δεσποτάδες μας, ἡ θεολογία τους καὶ ἡ σχέση τους μὲ τὴν παράδοσή μας», βλ. π. Γ. Δ. Μεταλληνού, *Ἀντιμέτωποι μὲ τὴν πλάνη...*, ἐκδ. Ὁρθ. Κυψέλη, 2013, σ. 112.

¹²⁴ Βλ. Παῦλον Σιλεντιάριον, σσ. 230-231. Ἐπίσης, πρβλ. Στουφῆ-Πουλημένου, ὁ.π., σ. 138.

¹²⁵ Fr. Bock, *The Hangings of the Ciborium of the Altar*, ὁ.π., σσ. 297-303.

might penetrate into the innermost sanctuary...”, δηλ. «ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς Ἀναγέννησης, τὰ πολλὰ βῆλα καὶ τὰ ἄλλα διακοσμητικὰ ὑφάσματα, ἔπесαν σὲ ἀχρησία [ἀποκαθελώθηκαν κοινῶς], ὥστε τὰ μάτια τῶν πιστῶν νὰ διεισδύουν στὸ πιὸ ἐσώτερο μέρος τοῦ Ἱεροῦ»¹²⁶.

Βλέπε καὶ τὸν M. Klaus Gamber¹²⁷: **The Reform of the Roman Liturgy: Its Problems and Background**: «**Ἡ χρῆσις τῶν Καταπετασμάτων (βῆλα), τὰ ὅποια ἦταν πάντα μέρος τοῦ Ἱεροῦ, καὶ τοῦ Ἀμβωνος / χώρου τῶν Ψαλτῶν¹²⁸ (Choir screen, Chancel), τελικὰ καταργήθηκε κατὰ τὴν περίοδο τοῦ Μπαρόκ (Baroque period)¹²⁹**» (σὲ ἄλλο σημεῖο ὁ Gamber μᾶς λέει ὅτι στὴν Γερμανία ἀφαιρέθηκαν ὑπὸ τις διαταγὲς τῶν κοσμικῶν ἀρχῶν, τὴν περίοδο τοῦ «Διαφωτισμοῦ»)¹³⁰ [17^{ος}-18^{ος} αἰ.].

Καὶ οἱ Δυτικοὶ φυσικὰ, ἐξ ἀρχῆς εἶχαν Καταπετάσματα, ἀλλὰ καὶ ὑψηλὰ φράγματα, ὅπως ὅλη ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία. Μετὰ ἐξαιρέσεων, μετὰ τὴν Σύνοδο τοῦ Τριδέντου, ἀφαιρέσανε τὰ Καταπετάσματα/Βῆλα τοῦ Ἱεροῦ, ἀφαιρέσανε τὰ Ἱερὰ Κιβώρια καὶ τὰ παραπετάσματά τους, ἀφαιρέσανε τοὺς Ἀμβωνες, ἀφαιρέσανε τὰ Rood Screen (Τέμπλα μὲ Σταυρό), ἀφαιρέσανε τὰ Schola Cantorum, ...καὶ τὰ χαμηλὰ φράγματα ποὺ τοποθετήσανε κατόπιν μπροστὰ ἀπὸ τὸ Ἱερό, τὰ λεγόμενα altar rails, τὰ ἀφαιρέσανε κι αὐτὰ τὰ τελευταῖα 50 χρόνια.¹³¹

¹²⁶ Αὐτὰ εἶναι τὰ ἀποτελέσματα, ὅταν δὲν ἔχουμε μάθει νὰ προσευχόμαστε μέσα στὴν Ἐκκλησία, ἅπαντες. Ἡ περιέργεια ὅμως εἶναι εἰς βάρος τῆς Προσευχῆς, γιὰ τοὺς Λαϊκοὺς, ὅπως καὶ ἡ ἐπίδειξις γιὰ τοὺς Κληρικοὺς. Ὅλα ἀνοιχτά, τὰ πάντα τοῖς πᾶσι τὴν σήμερον.

¹²⁷ M. Klaus Gamber, *The Reform of the Roman Liturgy: Its Problems and Background*, Una Voce Press 1983 (translated from the original German by Klaus D. Grimm). Ἀπὸ τὸν Πρόλογο τῆς Γαλλικῆς ἐκδόσεως: **Καρδινάλιος Josef Ratzinger (μετέπειτα Πάπας Ῥώμης Benedict XVI)**: «Ὅτι συνέβη μετὰ τὴν Β' Βατικάνεια Σύνοδο ἦταν κάτι ἐντελῶς διαφορετικό: Στὴν θέση τῆς Λειτουργίας ὡς καρπὸς ἀνάπτυξης, ἦρθε ἡ κατασκευασμένη Λειτουργία. Ἐγκαταλείψαμε τὴν ὀργανική, ζωντανή διαδικασία τῆς ἀνάπτυξης τῆς Λειτουργίας διὰ μέσου τῶν αἰώνων, καὶ τὴν ἀντικαταστήσαμε, ὅπως σὲ μιὰ γραμμὴ παραγωγῆς, μὲ ἓνα κατασκευασμένο, ἓνα μπανάλ προϊόν».

¹²⁸ Στοὺς Δυτικούς, ὁ χώρος τῶν Ψαλτῶν εἶναι ἀκόμη μπροστὰ ἀπὸ τὸ Ἱερόν, ὅπως καὶ στὴν Ἁγία Σοφία Κωνσταντινουπόλεως, βλ. *Britannica*. Σὲ αὐτὸν τὸν χώρο μετὰ τὸ Ἱερόν καὶ κυρίως Ναοῦ στέκονταν καὶ οἱ **Μοναχοί**.

¹²⁹ M. Klaus Gamber, *The Reform of the Roman Liturgy* ..., ὁ.π., σ. 126.

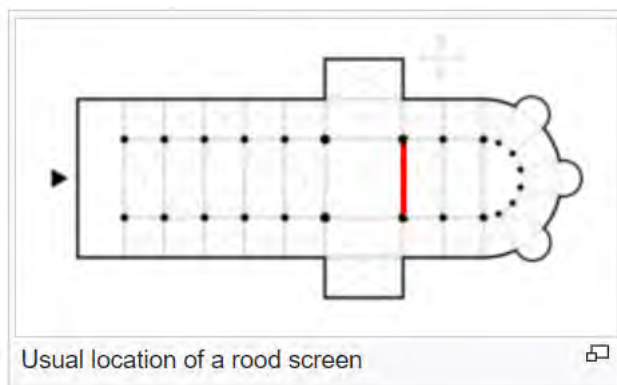
¹³⁰ M. Klaus Gamber, *The Reform of the Roman Liturgy* ..., ὁ.π., σ. 147.

¹³¹ David Clayton, *Iconostasis, Rood Screen, Communion Rail... or Shag-Pile Carpeted Step?*, Newliturgicalmovement.org (25/10/2016). 10/7/2023.

8 Τὸ Τέμπλο με τὸν Σταυρό (Rood Screen) - Δύση

Ἀκριβῶς στὸ χάρισμα μεταξύ κυρίως Ναοῦ (nave) καὶ Σολέα/Πρεσβυτερίου, στὴν Δύση ὑπῆρχε (καὶ ὑπάρχει ἐνιαχοῦ) τὸ Τέμπλο με τὸν Σταυρό, ἥτοι τό **Rood Screen (Jubé, Chancel Screen, Choir Screen)**^{132, 133, 134, 135, 136} (στοὺς Ἀγγλικανικοὺς, καὶ στοὺς Καθολικοὺς Ναοὺς), τὸ ὁποῖο κι αὐτὸ ἐκλείνε με Καταπετάσματα στὴν Ἀναφορά.

Στὸ ἴδιο σημεῖο ἦταν καὶ τὸ φράγμα τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ Πρεσβυτερίου τῶν παλαιο-χριστιανικῶν Βασιλικῶν, βλ. κεφ. 79. Τὸ δικό μας Τέμπλο σήμερα, εἶναι στὸν τόπο τοῦ παλαιοῦ καταπετάσματος, χωρίζει τὸ Ἱερόν Βῆμα ἀπὸ τὸν Σολέα (δυτικὸ τμήμα τοῦ Πρεσβυτερίου).

Εἰκ. 8-1. Ἡ θέσις τοῦ Τέμπλου με τὸν Σταυρό (Rood Screen), στοὺς Δυτικοὺς Ναοὺς.¹³⁷

Κατ' ἀναλογίαν τό Rood Screen, εἶναι στὸν ἴδιο τόπο με τὸ δικό μας φράγμα τοῦ Σολέα στὸ ὄριον τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ Πρεσβυτερίου / Σολέα με τὸν κυρίως Ναόν.

Φυσικὰ παλαιότερα καὶ τὸ Βῆμα στὴ Δύση χωριζόταν ἀπὸ τὸν Σολέα/ Πρεσβυτέριον με Καταπέτασμα, πέραν τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου, βλ. κεφ. 72, σ. 278.

¹³² A. Welby Pugin, *A Treatise on Chancel Screens and Rood Lofts*, London 1851.

¹³³ Jean-Baptiste Thiers, *Dissertations ecclesiastiques, sur Les principaux Autels des Eglises. Les Jubés des eglises. La Clôture du Choeur des Eglises*, 1688.

¹³⁴ Zachary Thomas, *A 17th Century Defense of Rood Screens*, 3/10/2018 (14/6/2023).

¹³⁵ Harry Mount, *The beauty of the Rood Screens*, Catholic Herald 5/8/2018 (14/6/2023).

¹³⁶ M. Klaus Gamber, *The Reform of the Roman Liturgy ...*, ὁ.π., σ. 147.

¹³⁷ Wikipedia, *Rood Screen*, 6/10/2023.

Εἰκ. 8-2. Ἅγιος Μάρκος Βενετίας μὲ τὸ Τέμπλο (Rood Screen) μετὰ μετακιονίων Καταπετασμάτων (1850), καὶ ἄνευ Καταπετασμάτων (σύγχρονη ἐποχή), βλ. κεφ. 87.

Παρακάτω ἔχουμε τὴν Βασιλικὴ τῆς Ῥώμης τοῦ 8^{ου} αἰ., Santa Maria, Cosmedin, μὲ Τέμπλον, τὸν χώρον τῶν Ψαλτῶν, καὶ δύο Ἀμβωνες, μὲ φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου/Σολέα, ἀλλὰ καὶ Κιβώριον τοῦ 13^{ου} αἰ..¹³⁸

Εἰκ. 8-3. Santa Maria, Cosmedin^{138,139}. Λείπουν οἱ θύρες, καὶ τὰ μετακίονια Καταπετάσματα καὶ τοῦ φράγματος, καὶ τοῦ Κιβωρίου. Φαίνεται ἐπίσης, τὸ Τέμπλον, καὶ ὁ «Κλῆρος» (Schola Cantorum, ὁ χώρος δηλαδὴ τοῦ Ἀμβωνος (2) καὶ τῶν Ψαλτῶν) μὲ σχετικὰ ὑψηλὸν τοῖχον, βλ. δικό μας σημερινὸ Σολέα.

¹³⁸ Wikipedia, [Rood Screen](#) (14/6/2023).

¹³⁹ [Schola Cantorum](#), Ἰταλικὴ Wikipedia (28/6/2023).

Όμως,

«Ξεκινώντας από τὰ τέλη τοῦ 16ου αἰῶνος, σύμφωνα μὲ τις διαταγές γιὰ ἀνανέωση τύπου μπαρόκ καὶ κυρίως μὲ τις νέες λειτουργικὲς διατάξεις τῆς Συνόδου τοῦ Τρέντο (1545-1563), τὰ περισσότερα *schola cantorum* (καὶ *rood screen*) γκρεμίστηκαν (ἀποσυναρμολογήθηκαν), γιὰ νὰ ἀπαλλαγεῖ τὸ κεντρικὸ κλίτος τῶν δυτικῶν ἐκκλησιῶν ἀπὸ ὅλα τὰ στοιχεῖα ποὺ περιέπλεκαν τὸν χώρο τοῦ καὶ περιόριζαν τὸν εὐάερο (sic) χαρακτήρα τοῦ, ὥστε νὰ τονιστεῖ ὀπτικά καὶ δομικά τὸ Ἱερὸ ὡς ἡ λειτουργικὴ καρδιά τοῦ κτιρίου», βλ. ὑποσ. 139.

Βλέπε καὶ τὸν **M. Klaus Gamber: *The Reform of the Roman Liturgy: Its Problems and Background***: «Ἡ χρῆσις τῶν Καταπετασμάτων (βῆλα), τὰ ὅποια ἦταν πάντα μέρος τοῦ Ἱεροῦ, καὶ τοῦ Ἀμβωνος / χώρου τῶν Ψαλτῶν¹⁴⁰ (*Choir screen, Chancel*), τελικὰ καταργήθηκε κατὰ τὴν περίοδο τοῦ Μπαρόκ (*Baroque period*)¹⁴¹» (σὲ ἄλλο σημεῖο ὁ Gamber μᾶς λέει ὅτι στὴν Γερμανία ἀφαιρέθηκαν ὑπὸ τις διαταγές τῶν κοσμικῶν ἀρχῶν, τὴν περίοδο τοῦ «Διαφωτισμοῦ»)¹⁴² [17^{ος}-18^{ος} αἰ.].

Εἰκ. 8-4. Δυτικὸς Ναός, Ἐπιβίωσαν *Rood Screen* ἄνευ Καταπετασμάτων (εὐχομαί νὰ μὴ φθάσουμε νὰ λέμε «ἐπιβίωσαν» γιὰ τὰ Τέμπλα μας). Λείπει ἐπίσης τὸ Καταπέτασμα τοῦ Ἱεροῦ.

¹⁴⁰ Στοὺς Δυτικούς, ὁ χώρος τῶν Ψαλτῶν εἶναι ἀκόμη μπροστὰ ἀπὸ τὸ Ἱερόν, ὅπως καὶ στὴν Ἀγία Σοφία Κωνσταντινουπόλεως, βλ. *Britannica*. Σὲ αὐτὸν τὸν χώρο μεταξὺ Ἱεροῦ καὶ κυρίως Ναοῦ στέκονταν καὶ οἱ Μοναχοί.

¹⁴¹ M. Klaus Gamber, *The Reform of the Roman Liturgy ...*, ὁ.π., σ. 126.

¹⁴² M. Klaus Gamber, *The Reform of the Roman Liturgy ...*, ὁ.π., σ. 147.

Εἰκ. 8-5. Rood Screen (=Χώρισμα/Τέμπλο μὲ Σταυρό).¹³² Εἰδικὰ τὸ Cathedral Screen (ἀριστερά) εἶναι συμπαγέστατο σὰν τὸ δικό μας Τέμπλο. Τὸ δεξιὸ δὲν εἶναι συμπαγές, ἀλλὰ πρὶν τὴν Μεταρρύθμιση καὶ τὸν «Διαφωτισμό» εἶχε μετακίονια καταπετάσματα.

Στὴν παραπάνω φωτογραφία τὸ Ἀναλόγιον εἶναι στὸ κέντρον τοῦ Πρεσβυτερίου/Σολέα μετὰ τὴν εἴσοδο στὸ Πρεσβυτέριον ἀπὸ τὸ Rood Screen.

Εἰκ. 8-6. Τὸ Ἀναλόγιον στὸ κέντρον τοῦ Πρεσβυτερίου/Σολέα, μετὰ τὸ Τέμπλο μὲ τὸν Σταυρόν.

Εικ. 8-7. Τό Rood Screen (φράγμα του Σολέα) του *Westminster Abbey* (πρός ανατολές).¹⁴³

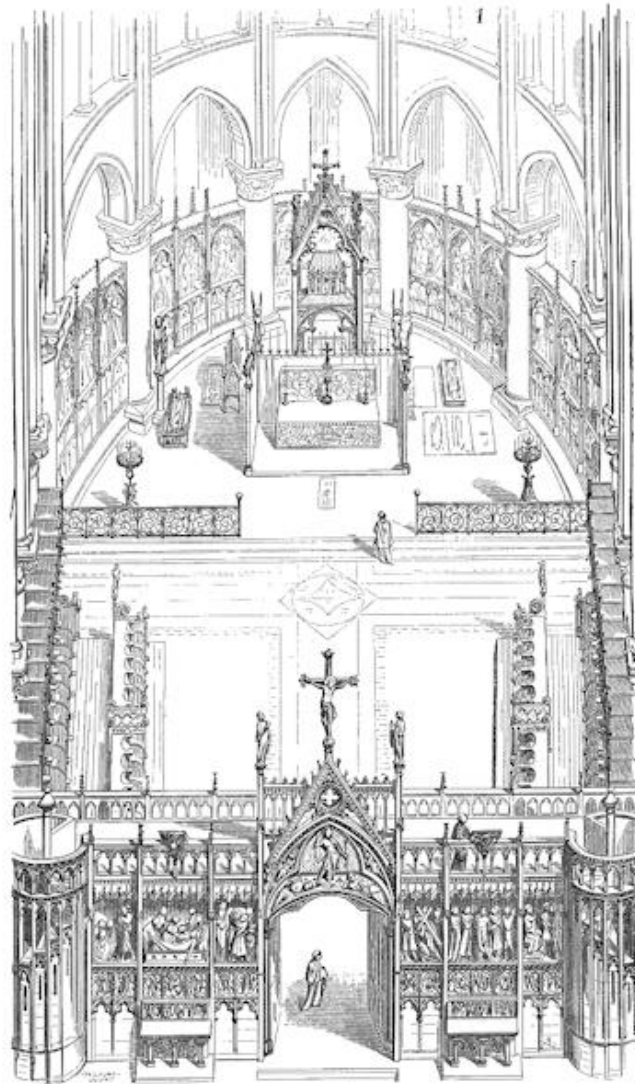
Εικ. 8-8. Τό Rood Screen του *Westminster Abbey*, καὶ ὁ σημερινὸς (συρρικνωμένος) χώρος τῶν Ψαλτῶν (πρὸς δυσμᾶς).¹⁴⁴ Πρβλ. Εικ. 9-8.

¹⁴³ *Westminster Abbey – The Nave*, www.westminster-abbey.org. 6/10/2023.

¹⁴⁴ *Westminster Abbey – The Quire*, www.westminster-abbey.org 6/10/2023.

Στὶς παραπάνω φωτογραφίες βλέπουμε τὸ Rood Screen τοῦ Westminster Abbey. **Κι ὅμως τὸ 1881 εἶχαν τινὲς ἔτοιμα τὰ σχέδια κατεδάφισης¹⁴⁵ αὐτοῦ τοῦ Rood Screen.** Εὐτυχῶς δὲν κατεδαφίστηκε.

Δὲν εἶχε ὅμως τὴν ἴδια τύχη τὸ Rood Screen στὴν Παναγία τῶν Παρισίων, τὸ ὁποῖον **κατεδαφίστηκε, καὶ θάφτηκε.** Μάλιστα τώρα μὲ τὶς ἐργασίες ἀναστήλωσης μετὰ τὴν φωτιά, **βρίσκουν κομμάτια του θαμμένα κάτω ἀπὸ τὸ δάπεδο!**¹⁴⁶

Εἰκ. 8-9. Τὸ κατεδαφισθὲν συμπαγὲς Rood Screen τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Proposed destruction of the Choir screen of Westminster Abbey; The Interior of the Abbey as at present; The interior of the Abbey with the screen removed; from *The Illustrated London News* (1881).

¹⁴⁶ Le figaro, Claire Bommelaer, *Pour dégager le jubé disparu de Notre-Dame de Paris, les archéologues obtiennent un sursis* (1/4/2022). 6/10/2023.

¹⁴⁷ Жюбэ, *renardetraisin.livejournal.com/130914.html* . 6/10/2023

Καὶ στὴν Γαλλία ὅμως, τὸν 17^{ον} αἰ., πρὶν τὴν Ἐπανάσταση, κατεδαφίστηκαν κατὰ κόρον τὰ Τέμπλα μὲ τὸν Σταυρό (Rood Screen), ὅπως καὶ οἱ Ἀμβωνες¹⁴⁸ καὶ μάλιστα πρωτοστάτες ἦσαν οἱ ἴδιοι οἱ Ἐπίσκοποι.¹⁴⁹

Εἰκ. 8-10. Frans Hogenber – *The Calvinist Iconoclastic Riot of August 20, 1566*. Δηλ. ἡ Καλβινιστικὴ Εἰκονοκλαστικὴ (Εἰκονομαχικὴ) ἐξέγερση τῆς 20ῆς Αὐγούστου 1566. [Wikimedia](#), 11/11/2023.

¹⁴⁸ Gregory DiPippo, *Two Designs for Notre-Dame de Paris*, “*it should be remembered that well before the Revolution, in the 17th-century, French churches underwent a first wave of vandalism with the destruction of countless rood screens.*”, 26/4/2019. (6/10/2023)

¹⁴⁹ “Aelredus Rievallensis”, *Whatever Happened to French Rood Screens? Fr. Thiers’ Dissertation Ecclésiastique sur les Jubés*, “Fr. Jean-Baptiste Thiers’ Treatise on Jubés, a polemical treatise written in protest of the widespread destruction of rood screens and ambos led by the Gallican episcopacy and canonical chapters during the 17th century.” 8/8/2018. (6/10/2023).

Μάλιστα ὁ Fr. Jean-Baptiste Thiers (1636-1703), ὀνομάζει τοὺς καταστρέφοντας τὰ Τέμπλα καὶ τοὺς Ἀμβωνες, **Ἀμβωνοκλάστες**.¹⁵⁰ Καλύτερα ὅμως **Τεμπλοκλάστες** (ἀπὸ τὸ Τέμπλον, καὶ τὸ κλάω/κλῶ = σπάζω, σπάζω σὲ κομμάτια), ποὺ οὐσιαστικά εἶναι ἀναβίωση τῶν Εἰκονοκλαστῶν τοῦ Βυζαντίου σὲ διαφορετικὴ παραλλαγή.

Σύγκρινε παρακάτω τὶς παρόμοιες Βασιλικές στὴν Ἰταλία, δύο Μοναστηριῶν, στό Valle Porclaneta, καὶ στό Lago (Moscufo). Στὴν πρώτη τὸ Τέμπλο εὐτυχῶς διατηρήθηκε, βλ. κεφ. 86, ἀλλὰ στὴν δεύτερη ὄχι («ἀλλαγές» ἔγιναν τὴν ἐποχὴ τοῦ Μπαρόκ, 1733).¹⁵¹

Εἰκ. 8-11. Βασιλικὴ τῆς Παναγίας στό Lago (Moscufo), Ἰταλία, μὲ γκρεμισμένο/ἀφαιρεμένο τὸ ὑψηλὸ φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου (Rood Screen). Σύγκρινε μὲ τὸ κεφ. 86.

¹⁵⁰ Zachary Thomas, *A 17th Century Defense of Rood Screens* (Fr. Jean-Baptiste Thiers), “Those who have removed the jubés from our churches have taken a position entirely opposed to the teaching of St. Ambrose. St. Ambrose says that we must preserve the established customs of the churches in their entirety. The **ambonoclasts** want to abolish them entirely. St. Ambrose claims that abolishing the churches’ received customs gives scandal. The ambonoclasts imagine that abolishing these customs will edify the faithful. St. Monica held faithfully to his teaching. The ambonoclasts abandon it without scruple. St. Augustine respected this teaching like an oracle descended from Heaven: Ita semper habui tamquam eam caelesti oraculo susceperim. The ambonoclasts reject it. St. Augustine adopted this teaching and commends all wise and prudent Christians to practice it as the best and surest guide: Hac disciplina ulla est melior gravi prudentique Christiano, quam ut eo modo agat quo agere viderit Ecclesiam ad quam forte devenerit. The ambonoclasts act entirely to the contrary. Behold the respect they have for the teaching of the holy Fathers and Doctors of the Church.” 3/10/2018 (14/6/2023).

¹⁵¹ *Wikipedia (it)*, Chiesa di Santa Maria del Lago (Moscufo). 23/11/2023.

8.1 Πότε μαρτυρεῖται τό πρῶτο ὑψηλὸ φράγμα (στὴν θέσιν τοῦ Rood Screen), πέραν τοῦ Καταπετάσματος;

Τὸ πρῶτο ὑψηλὸ φράγμα, ὡς χώρισμα τοῦ (δυτικοῦ) Πρεσβυτερίου ἀπὸ τὸν κυρίως Ναόν (ἐκεῖ ποὺ εἶναι ἡ θέσις τοῦ Rood Screen), **μαρτυρεῖται ἤδη ἀπὸ τὸν Δ' αἰ..** Βλ. κεφ. 79.

9 Ὁ ἐπιβλητικὸς Ἄμβων, καὶ ὁ χῶρος τῶν Ψαλτῶν

Ἀρχικὰ θὰ ὑπῆρχε ἓνα εἶδος Ἀναλογίου ὡς τόπος τῆς ἀναγνώσεως.

Κατόπιν δημιουργήθηκε ὁ Ἄμβων καὶ τοποθετήθηκε στὸ δυτικὸν ἄκρον τοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα). Βλ. «Διαθήκη τοῦ Κυρίου», κεφ. 4, ὑποσ. 16, ὅπου λέει: «**ὁ τόπος τῆς ἀναγνώσεως νὰ εἶναι λίγο ἔξω ἀπὸ τὴν Ἁγία Τράπεζα**», λίγο «ἔξω», δηλ. λίγο ἔξω ἀπὸ τὸ Καταπέτασμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος.

Στὸ Ὀκτάγωνο Φιλίππων, βλ. κεφ. 79, βλέπουμε τὸν πρῶτον Ἄμβωνα ἐντὸς τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα), στὸ νοτιοδυτικὸν μέρος. Ἀργότερα, ἐπειδὴ «κατέβηκε» ἡ Ἁγία Τράπεζα ἀπὸ τὴν Κόγχη στὸ Πρεσβυτέριον (Σολέα), καὶ ὑψώθηκε τὸ (ἴσως) χαμηλὸ φράγμα τοῦ Σολέα, δημιουργήθηκε νέος Ἄμβων στὸ κέντρον τοῦ Ναοῦ καὶ πρὸς νότον.

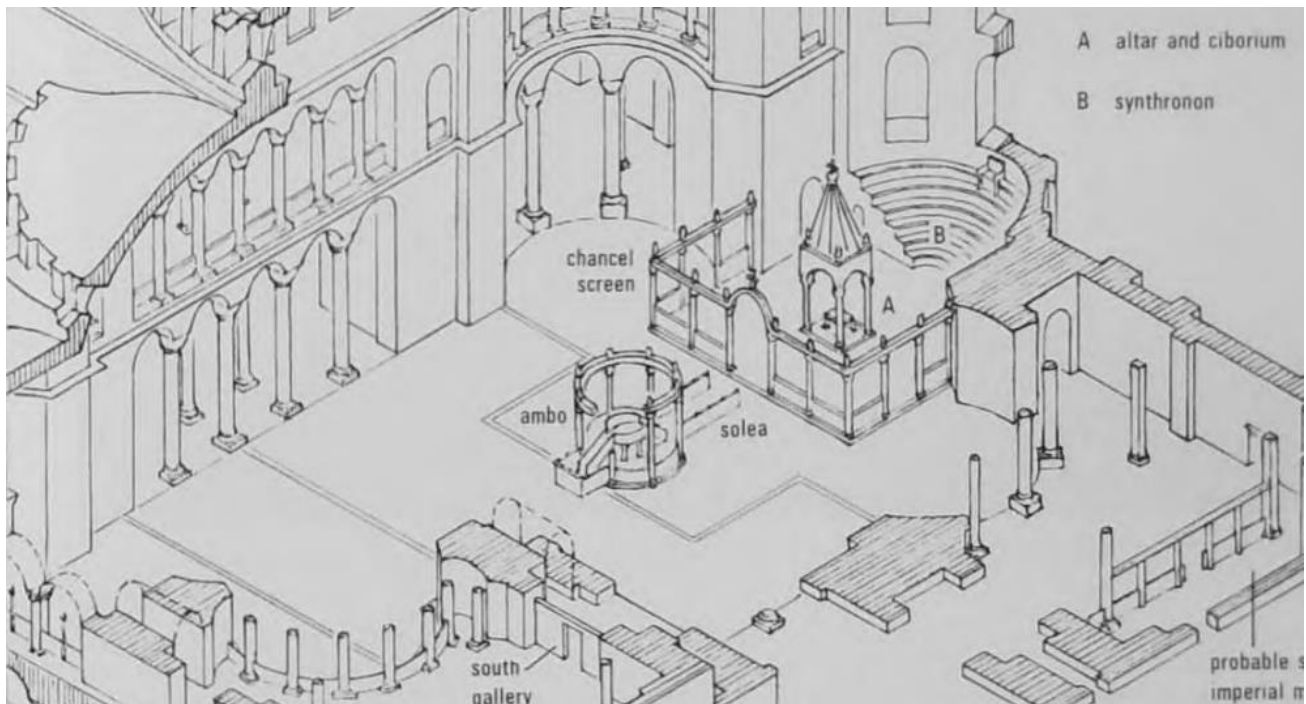
Στὴν Ἁγία Σοφία, ἔχουμε τὸν μέγα ὀγκόλιθο τοῦ Ἄμβωνος (κεφ. 80, σ. 294) ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων θυρίων (ἁγίων θυρῶν), καὶ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ Ἄμβωνος τοὺς Χοροὺς τῶν Ψαλτῶν (οἱ ὅποιοι ἀνέβαιναν καὶ ἐπὶ τοῦ Ἄμβωνος γιὰ νὰ ψάλλουν). Ὁ Ἄμβων λοιπὸν, ἀπὸ μόνος του, καὶ μὲ τοὺς Χοροὺς τῶν Ψαλτῶν, ἔκοβε μεγάλως τὴν πρόσβαση τῶν ὀφθαλμῶν πρὸς τὸ Ἱερὸ¹⁵² ἀπὸ τὸ κέντρο καὶ κατ' ἀπόκλινιν, λόγῳ τοῦ τεραστίου ὄγκου καὶ ὕψους του, καὶ τοῦ μεγάλου δακτυλίου τῶν κιόνων, ἂν καὶ οἱ Πιστοὶ ἦσαν ὡς ἐπὶ τῶν πλείστον ἐπὶ τῶν στοῶν/κλιτῶν, καὶ μὲ παραπετάσματα, βλ. κεφ. 4 - 5.

Δυστυχῶς δὲν ἔχουμε δεῖ ἀκόμη κάποια Κάτοψη τῆς Ἁγίας Σοφίας νὰ ἀπεικονίζει (μετ' ἀκριβείας) τοὺς χοροὺς τῶν Ψαλτῶν, ποὺ ἀσφαλῶς θὰ κατελάμβαναν μεγάλο χῶρο, βλ. π.χ. τὸν χῶρο τῶν Ψαλτῶν στὸ Westminster Abbey, Εἰκ. 9-8.

Παρότι «Σολέας» στὴν Ἁγία Σοφία θεωρεῖται ὁ ἐπιμήκης ἐντοιχισμένος διάδρομος ἀπὸ τὰ ἅγια θύρια στὸν Ἄμβωνα, ἐν τούτοις ὑπῆρχε κάποιου εἶδους χώρισμα μεταξὺ τοῦ Ἄμβωνος / Χώρου τῶν Ψαλτῶν, καὶ τοῦ κυρίως Ναοῦ (ποὺ δὲν διασώθηκε), ὅπως ὑπάρχει καὶ σήμερα σὲ ἐμᾶς χαμηλὸ χώρισμα τοῦ σημερινοῦ Σολέος ἀπὸ τὸν κυρίως Ναό, εἴτε νοητὸ π.χ. μὲ ὀριοθέτηση μίας βαθμίδος, εἴτε χτιστὸ π.χ. μὲ θωράκια, μὲ κάγκελα, κτλ.. **Βλ. τὴν διαχωριστικὴ γραμμὴ στὸ**

¹⁵² Ποτὲ δὲν ἦταν ἡ θεὰ τοῦ Ἱεροῦ τὸ ζητούμενον στοὺς Ναοὺς, καὶ **οἱ πιστοὶ ἦσαν κυρίως στὰ κλίτη**, κεφ. 4, σ. 27, ὅπως καὶ σήμερα. Τὸ ζητούμενον στοὺς Ναοὺς δὲν ἦταν ἡ περιέργεια, ἀλλὰ ἦταν ἡ Προσευχὴ, τὰ Ἀναγνώσματα, ἡ Δοξολογία, τὸ Κήρυγμα, οἱ εὐλογίαι τῶν Ἱερέων, καὶ πρὸ παντὸς ἡ Θεία Κοινωνία, βλ. κεφ. 15. «Γέγραπται, **ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται**» (Ματθ. κα' 13).

ἔδαφος τής Ἀγίας Σοφίας, στήν Εἰκ. 9-1, (ἐπίσης, κεφ. 82). Ἐπίσης βλ. Ἀντωνιάδου σχετικά μέ τὸ «Δυτικὸν περίφραγμα».¹⁵³

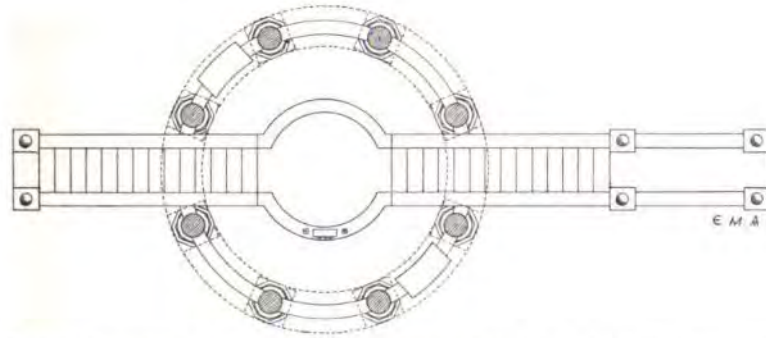
Εἰκ. 9-1. Ἀγία Σοφία. Ὁ κυρίως Ναός, ὁ Ἄμβων καὶ τὸ Ἱερὸν Βῆμα μέ τὸ ὑψηλὸ φράγμα, τὸ Ἱερὸν Κιβώριον, τὴν Ἀγίαν Τράπεζαν, καὶ τὸ πολύβαθμον Σύνθρονον.¹⁵⁴

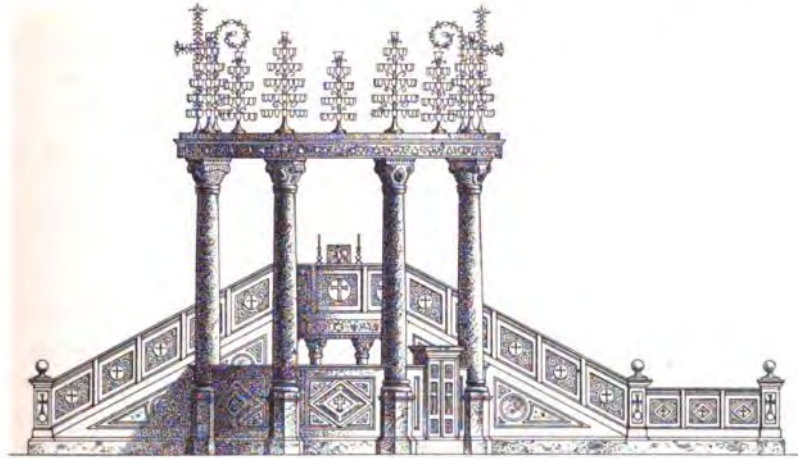
Εἰκ. 9-2. Ὁ Ἄμβων τής Ἀγίας Σοφίας (563-1204), βλ. κεφ. 80. Πίσω φαίνεται τὸ Ἱερὸν μέ κλειστὰ (ἀπλωμένα) τὰ Καταπετάσματα, καὶ τὸ Ἱερὸν Κιβώριον τής Ἀγίας Τραπέζης. Λείπουν τὰ ἅγια θύρια (Ἀμφίθυρα) βέβαια.

¹⁵³ Εὐγενίου Μ. Ἀντωνιάδου, *Ἐκφρασις τής Ἀγίας Σοφίας* – Τόμος Β', Ἀθήναι 1908, σ. 72.

¹⁵⁴ Rowland J. Mainstone, *Hagia Sophia – Architecture, Structure and Liturgy of Justinian's Great Church*, Thames & Hudson, New York, 1988, σ. 233.

Σχ. 242. Ἀποκατάσταση τοῦ διαγράμματος τοῦ δευτέρου τῆς Ἁγίας Σοφίας Ἀμβωνος. Κλίμαξ=1/5.

Σχ. 243. Ἀποκατάσταση τῆς μεσημβρινῆς προσόψεως τοῦ αὐτοῦ. Κλίμαξ=1/5.

Εἰκ. 9-3. Ὁ 2^{ος} ἄμβων τῆς ἁγίας Σοφίας (563-1204), βλ. κεφ. 80.

Βλέπε ἐπίσης καὶ τὸν ἀκόμη διατηρούμενο Ἀμβωνα τοῦ Ἱ. Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Καλαμπάκας (κεφ. 81.4), καίτοι φυσικὰ πολὺ μικρότερος, ἀλλὰ καὶ πολὺ στενότερος εἰδικὰ στὸ κέντρο του, λόγω ἐλλείψεως μεγάλου ἐξωτερικοῦ δακτυλίου κιόνων.

Ὁ τόπος ὅπου στέκονται οἱ Ψάλτες, ἦταν μπροστὰ ἀπὸ τὸ Ἱερόν Βῆμα καὶ τὰ ἅγια θύρια, δίπλα στὸν Ἀμβωνα (στὸν χώρο τοῦ δικοῦ μας σημερινοῦ Σολέα). Καὶ γιὰ αὐτὸ οἱ ψάλτες ἦσαν παλαιὰ (ἀκόμη καὶ πρὸ 30ετίας) πάντα στὸ κεντρικὸ κλίτος τοῦ Ναοῦ¹⁵⁵, πολὺ κοντὰ στὰ ἅγια θύρια, ἀκόμη καὶ ἀκριβῶς μπροστὰ ἀπὸ τὰ ἅγια θύρια.

Βλέπε, γιὰ παράδειγμα, τὶς φωτογραφίες ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο Κορίνθου, Εἰκ. 7-22, τὴν Ἁγία Βαρβάρα (Μετόχιον Σινᾶ), Εἰκ. 6-1, τὸν παλαιὸ Ναὸ στὸ Πέραμα Ἰωαννίνων, Εἰκ. 9-4, τὸν Ἅγιο Χαράλαμπο Κατερίνης, Εἰκ. 9-5.

¹⁵⁵ Θωμᾶς Ἀποστολόπουλος, **Ὁ τόπος ὅπου στέκονται οἱ Ψάλτες**, Περμπουσία 19/11/2021 (20/6/2023).

Τώρα τὰ Ἀναλόγια (καὶ οἱ Ψάλτες) ἐξοστρακίζονται (εὐτυχῶς ὅχι παντοῦ) στοὺς τοίχους τοῦ Ναοῦ καὶ πιὸ μακρὺ ἂν γινόταν, **γιὰ νὰ γίνει ...εὐάερος ὁ Σολέας** (πρβλ. κεφ. 7.3, κεφ. 8). Στὴν δὲ Ἀμερική, σὲ ὀρισμένους Ναοὺς, πηγαίνουν τοὺς Ψάλτες στὸν Γυναικωνίτη.¹⁵⁶

Εἰκ. 9-4. Ἱερὸς Ναὸς Περάματος Ἰωαννίνων (1920), μετὰ τὰ δύο Ἀναλόγια πολὺ κοντὰ, στὸ κεντρικὸν κλίτος.¹⁵⁷

Εἰκ. 9-5. Ἁγ. Χαράλαμπος Κατερίνης (φωτ. ΠΔΠ 2011). Οἱ χοροὶ τῶν Ψαλτῶν (Ἀναλόγια) στὸν Σολέα (δὲν εἶναι περιφραγμένος, ἀλλὰ εἶναι ὑπερυψωμένος κατὰ μία βαθμίδα) στὸ κεντρικὸ κλίτος τοῦ Ναοῦ.

¹⁵⁶ Μὴ πᾶμε καὶ πολὺ μακρὰ. Καὶ στὴν Ἀθήνα γινότανε αὐτό, ἀπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν Μελέτιο Μεταξάκη (1918-1920), [Νέα Φόρμιγξ (Κ. Α. Ψάχου), ἀρ. φ. 3, Ἰούνιος 1921, ἀρθρον: Ὁ Ἀμβων].

¹⁵⁷ Frédéric Boissonnas, *L'Épire berceau des grecs*, Genève, 1920, pl. 37.

Εἰκ. 9-6. Παλαιόπιστοι Ρώσσοι: Ψάλλοντας τὸ Χερουβικόν (ἐνωμένοι οἱ δύο Χοροὶ στὸ κέντρο ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων θυρίων, Ὡραίας Πύλης) ἀπὸ τὴν θέση τοῦ παλαιοῦ Ἄμβωνος, σ. 339.

Στὴν Δύση φαίνονται ἀκόμη καὶ σήμερα ἐλάχιστοι ναοὶ μὲ τοὺς Ψάλτες στὸ κέντρο, καὶ αὐτὸς ὁ χώρος τοῦ Ἄμβωνος καὶ τῶν Ψαλτῶν, ὁ σημερινὸς δικός μας Σολέας, τὸ δυτικὸ τμήμα τοῦ Πρεσβυτερίου, καλεῖται στὴν Δύση Chancel¹⁵⁸ (ἐπειδὴ περιφρασσόταν δυτικὰ ἀπὸ φράγμα), καλεῖται καὶ «Κλήρος/Πρεσβυτέριον» (Clergy), καὶ Schola Cantorum, βλέπε, Durandus, κεφ. 72, σ. 278.

Διαχωρίζεται δὲ ἀπὸ τὸν κυρίως Ναό μὲ τὸ Rood Screen¹³² (ὅσα ἐπιβίωσαν καὶ δὲν ξηλώθηκαν ἀπὸ τὴν Μεταρρύθμιση σὲ πρώτη φάση, καὶ τὸν Διαφωτισμὸ σὲ δεύτερη, βλ. §7.3), δηλ. χώρισμα ποὺ ἔχει ἐπάνω Σταυρό. Μερικὰ εἶναι πανύψηλα συμπαγῆ μαρμάρινα Τέμπλα ὅπως στὸ Westminster Abbey κ.ά., καὶ (εὐτυχῶς) διατηροῦνται μέχρι τῆς σήμερον. Τὰ Rood Screen (τὰ μὴ συμπαγῆ) φυσικὰ ἐκλείναν μὲ Καταπετάσματα. Βλ. περισσότερες λεπτομέρειες, στὸ κεφ. 8.

¹⁵⁸ Συνήθως στὸν ὅρον Chancel συμπεριλαμβάνεται ὅλο τὸ Πρεσβυτέριον (Ἱερὸν καὶ Σολέας).

Είκ. 9-7. Δυτικός Ναός, *Οί χοροὶ τῶν Ψαλτῶν στὸ κέντρον καὶ ἔμπροσθεν τοῦ Βήματος*¹⁵⁹ με κεντρικὸν Ἀναλόγιον (φαίνεται καὶ «μοντέρνο» (ἐποχῆς) Κιβώριον με 3 καταπετάσματα· ἔχει ἀφαιρεθεῖ τὸ Καταπέτασμα ἢ φράγμα τοῦ Ἱεροῦ μετὰ τὴν Μεταρρύθμιση καὶ τὸν Διαφωτισμό). Βλέπε καὶ τὸ *Westminster Abbey*.

¹⁵⁹ Shawn **Tribe**, *The History and Forms of the Christian Altar: The Later Medieval Form*, *Liturgical Arts Journal*, 18/11/2022 (23/11/2023).

Εἰκ. 9-8. *Westminster Abbey* (περ. 1897-1922). Ὁ χώρος τῶν Ψαλτῶν (στὰ στασίδια δεξιὰ καὶ ἀριστερά) ἐντὸς τοῦ Rood Screen (ἡ φωτογραφία πρὸς ἀνατολὰς). Σήμερα ἔχει συρρικνωθεῖ πρὸς τὰ ἄκρα, ὁ διάδρομος διπλασιάστηκε. Φαίνεται καὶ κεντρικὸ Ἀναλόγιον στὸ βάθος.¹⁶⁰ Βλ. ἐπίσης, Εἰκ. 8-8.

¹⁶⁰ University of Wisconsin-Madison Library, *Interior Westminster Abbey*. 23/11/2023.

10 Τὰ Ἀμφίθυρα – Καταπετάσματα – Παραπετάσματα – Βῆλα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος

Εἶπαμε στό κεφ. 7, ὅτι «ἅπαξ καί μαρτυροῦνται ὑψηλὰ φράγματα, τότε «ἀναγκαστικά» ὑπάρχουν μετακίονια Καταπετάσματα, Παραπετάσματα (Εἰκόνες ἀργότερα), ἀλλιῶς δέν ἔχουν λόγο ὑπάρξεως τὰ ὑψηλὰ φράγματα μέ μετακίονια κενά». Εἶναι ἡ φυσική συνέχεια τοῦ παλαιότερου μεγάλου Καταπετάσματος.

Παρακάτω δίνονται οἱ κυριότερες ἀναφορές περὶ Ἀμφιθύρων καὶ Καταπετασμάτων (**πρὸ τοῦ 11^{ου} αἰ.**). Ὅλες οἱ ἀναφορές ἀναλύονται στὰ ἐπόμενα Κεφάλαια τοῦ ἄρθρου, στίς σημειούμενες σελίδες.

Ἀγ. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου [PG 3, 1088D-1089B], «ἔξω τῶν θείων παραπετασμάτων», σ. 200,

Εὐσεβίου Καισαρείας [PG 20, 865], «ὡς ἂν εἴη τοῖς πολλοῖς ἄβατα, τοῖς ἀπὸ ξύλου περιέφραττε δικτύοις», σ. 201,

Μακάριος Ἱεροσολύμων (+335), Ἐπιστολὴ στοὺς Ἀρμενίους, «ὁ λαὸς ἔξω τοῦ καταπετάσματος, καὶ οἱ κατηχούμενοι στίς ἐξωτερικὲς θύρες νὰ ἀκοῦνε» σ. 202,

Κωνστάντιος Β' Αὐτοκράτωρ (337-361), «διάλιθα χρυσοφῇ ἀπλώματα τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου πολλά, ἔτι μὴν καὶ εἰς τὰς θύρας τῆς ἐκκλησίας Ἀμφίθυρα χρυσᾷ διάφορα», σ. 204,

Ἀγίου Μεγάλου Ἀθανασίου (357), «τὰ βῆλα τῆς ἐκκλησίας», σ. 205,

Κανόνες τοῦ Ἀγίου Ἱππολύτου, Δ' αἰ., σ. 207.

Ἀγίου Μεγάλου Βασιλείου (330-379), «Καὶ εἴσω δὲ αὐτὸν τῶν θείων παραπετασμάτων ἔνθα καθῆστο κελεύσας γενέσθαι», σ. 208,

Testamentum Domini («Ἡ Διαθήκη τοῦ Κυρίου»), Δ' - Ε' αἰ., «Ἡ Ἀγία Τράπεζα πρέπει νὰ ἔχη καταπέτασμα (βῆλον)», σ. 209,

Ἀγ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου [PG 61, 313], «πρὶν ἰδεῖν τὰ παραπετάσματα ἀναστελλόμενα», σ. 210,

Τοῦ αὐτοῦ [PG 62, 29], «ὅταν ἴδῃς ἀνελκόμενα τὰ Ἀμφίθυρα», σ. 211,

Τοῦ αὐτοῦ [PG 58, 666], «ἂν δὲ ἀναπετάσῃς, ἐκπομπεύεις σου τὸ μυστήριον», σ. 213,

Τοῦ αὐτοῦ [PG 57, 310-311], «Καὶ γὰρ τὰ μυστήρια διὰ τοῦτο τὰς θύρας κλείοντες ἐπιτελοῦμεν», σ. 215,

Ἀγ. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας [PG 68, 848], «τὰ ἔσω τοῦ καταπετάσματος», σ. 221,
Θεοδωρήτου Κύρου (393-457), «Διεκοσμεῖτο δὲ καὶ τὸ θεῖον θυσιαστήριον βασιλικοῖς τε παραπετάσμασι», σ. 225,

Παύλου Σιλεντιαρίου (563), Ἑκφρασις Ἁγίας Σοφίας [PG 86, 2120 : στ. 682 – 838], «στοὺς ὑψηλοὺς τοίχους ποὺ χωρίζουν τὸν ἱερέα ἀπὸ τὸν χορὸν τῶν Ψαλτῶν», «κλείστε τὰ Παραπετάσματα [καλύπτρας] ποὺ κρέμονται στὶς τέσσερις πλευρὲς», «Στὰ ἄκρα τοῦ χρυσοδέτου Καταπετάσματος» σσ. 222, 231, 230,

Ἰωάννου Μόσχου (Λειμωνάριον) [PG 87C, 3016C], «αὐτομάτως ἐπήρθη [τὸ καταπέτασμα τὸ ἐπάνω τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου], καὶ ἐσκέπασεν ...», σ. 231,

Ἀγ. Σωφρονίου Ἱεροσολύμων [PG 87C, 3984D], «ὁ κοσμητὴς τοῦ Καταπετάσματος», σ. 49,

Ἀγ. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ [PG 4, 548D], «Ὅτι καὶ τότε [ὅπως καὶ ...σήμερα, σήμερα = ἐποχὴ ἁγ. Μαξίμου] παραπετάσματα ἦν περὶ τὸ θυσιαστήριον», σ. 236,

Ἱστορία Ἐκκλησιαστικὴ καὶ Μυστικὴ Θεωρία, ΙΕΜΘ (ΣΤ' – Ζ' αἰ.), [M. Zheltov, 2021], [PG 98, 389A-421B], «τὸ κιβώριον <κιβώριον> ἐστίν», σ. 237,

Ἱστορία Ἐκκλησιαστικὴ καὶ Μυστικὴ Θεωρία, ΙΕΜΘ (ΣΤ' – Ζ' αἰ.), [M. Zheltov, 2021], [PG 98, 424B-429C], «[ὁ ἱερεὺς] μόνος μόνῳ προσλαλεῖ Θεῷ μυστήρια· ἀπαγγέλων ἐν μυστηρίῳ [= ἐν σιωπῇ]», σ. 239, μὲ ἐκτενέστατη ἀνάλυση,

Χειρόγραφα Barb.gr.336 (Η' αἰ.), σ. 246, καὶ Ἰσιδώρου Πυρομάλλη (Γ' αἰ.), σ. 270,
Ἀγ. Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου (Θ' αἰ.), «Θείας Τραπέζης συγκαλύπτραν με βλέπων», σ. 249,

βλέπε ἐπίσης καὶ τὰ ὑπόλοιπα σχετικὰ Κεφάλαια.

Νὰ ἀναφέρουμε καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης, ὅπου τὰ Καταπετάσματα καὶ τὰ Κιβώρια (καὶ ἀργότερα τὰ Rood Screen, Chancel Screen, Schola Cantorum) ἦταν σὲ κανονικὴ

χρήση (βλ. **Secretum**),^{161, 162} μαρτυρούμενα από τον Δ'-Ε' αϊ. στον Ναόν του Άπ. Πέτρου (βλ. κεφ. 82), από τους Κανόνες του Αγίου Ιππολύτου (The Canons of Hippolytus), κεφ. 32, από τὰ τέλη του ΣΤ' αϊ. σύμφωνα με τον De Moreau¹⁶³, Η' – Θ' αϊ., βλ. σσ. **250, 251**, μέχρι τον «Διαφωτισμό»^{164, 165, 166}, και μέχρι τον 19^{ον} αιώνα (βλ. **και κεφ. 73, σ. 279, Rationale Divinorum Officiorum**).

Και στους Άγγλικανούς το ίδιο.

Και το χαρακτηριστικό **Καταπέτασμα τής Σαρακοστής (The Lenten Veil)**, που ήταν απλωμένο συνεχώς από την πρώτη Κυριακή τής Σαρακοστής μέχρι την Μ. Τετάρτη, ειδικά στους Άρμένιους, Άγγλικανούς, αλλά και Καθολικούς, βλ. **κεφ. 10.1**.

Θα δούμε αργότερα και τις πρακτικές των Άρμενίων, Αιθίοπων, που ακόμη οι μὲν Άρμένιοι χρησιμοποιούν **Καταπέτασμα απ' ἄκρη σ' ἄκρη** του Ἱεροῦ (φαίνεται ότι **κι αὐτοὶ εἶχαν Κιβώριον** (και μᾶλλον παλαιότερα και παράλληλο φράγμα), βλ. κεφ. 90, και επίσης ὁ Φουντούλης (§19.6) ἀναφέρεται σὲ κιβώριον στους Άρμένιους), οἱ δὲ Αἰθίοπες χρησιμοποιούν και **Κιβώρια, και Καταπετάσματα**, κεφ. 104, σ. 350.

Ὁ πρωτ. Ἀγγελος Πεφάνης¹⁶⁷, λέγει τό 1897 ὅτι «παρὰ δὲ τοῖς Ἀρμενίοις τὸ παραπέτασμα διατηρεῖται μέχρι τῆς σήμερον διαχωρίζον ὁλόκληρον τὸ ἱερὸν ἀπὸ τὸν κυρίως ναόν», βλ. παρακάτω, σ. 350.

Φυσικὰ θὰ ἀναφέρουμε ἀναλυτικὰ τὴν Παράδοσιν, δηλ. τὶς πρακτικὲς ἡμῶν τῶν Ὁρθοδόξων καὶ δὴ τῶν Ἑλλήνων Ὁρθοδόξων. Καὶ σὲ ἐμᾶς ἡ ἀρχαία Ἀποστολικὴ Παρά-

¹⁶¹ Guillaume Durand (Gulielmo Durando), **Rationale Divinorum Officiorum** (Caput III, De Picturis, et Cortinis, et Ornamentis Ecclesiae), Neapoli 1859, σ. 29, βλ. παρακάτω σ. 278.

¹⁶² T. M. Thibodeau, The Rationale divinorum officiorum of William Durand of Mende, A new translation of the prologue and book one, Columbia University Press, 2010, σ. 43.

¹⁶³ Γεώργιος Ν. Φίλιας, *Ὁ τρόπος ἀναγνώσεως τῶν Εὐχῶν στὴ λατρεία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, ἐκδ. Γρηγόρης, Ἀθήνα 1997, σ. 51: «Στὴ Πρώμῃ τὰ πρώτα βήλα, τὰ ὁποῖα ἀπέκλειαν τὴ θέα τοῦ κιβωρίου, ἐμφανίστηκαν περὶ τὰ τέλη τοῦ ΣΤ' αἰῶνα», με ἀναφορὰ στὸν: E. De Moreau, «Recitation du canon de la Messe a voix basse», Nouvelle revue theologique 51, 1924, σ. 87.

¹⁶⁴ Jean-Baptiste Thiers, *Dissertations ecclesiastiques*, ..., ὁ.π., σ. 81.

¹⁶⁵ M. Klaus Gamber, *The Reform of the Roman Liturgy* ..., ὁ.π., σσ. 126, 147.

¹⁶⁶ *Schola Cantorum*, *Wikipedia*. 26/6/2023.

¹⁶⁷ Πρωθιερέως Ἀγγέλου Πεφάνη, *Ἑρμηνεία τῆς Θείας καὶ Ἱερᾶς Λειτουργίας τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου ἀρχιεπ. Κων/πόλεως τοῦ Χρυσοστόμου* (Ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου), ἐν Ἀθήναις, 1897, σ. 17.

δοσις τοῦ Καταπετάσματος διασώζεται (καίτοι πολὺ σοφὰ μονιμοποιήθηκε ἀπὸ τοὺς Ἁγίους Πατέρες μέρος τοῦ Καταπετάσματος διὰ τοῦ Τέμπλου-Εἰκονοστασίου), ὅπως τονίζεται ἰδιαίτερα στὸ κεφ. 17, 18. Ἐπίσης βλ. κεφ. 95 - 101.

Διάφορα δικά μας Καταπετάσματα τοῦ Ἱεροῦ (σωζόμενα ἀπὸ τό 1400 καὶ μετὰ), ἀναλύονται στὴν ἐργασία τῶν Βρυζίδη καὶ Παπασταύρου¹⁶⁸.

Ὁ Παῦλος ὁ Σιλεντιάριος στὴν Περιγραφή τοῦ Ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας¹⁶⁹, περιγράφει τὸ Τέμπλον ὡς ἀναλύεται στὸ κεφ. 44.

Στὸ ἐπιστήλιο τοῦ Τέμπλου (φράγματος) στὴν Ἁγία Σοφία τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὑπῆρχαν μορφές τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παναγίας, Ἀγίων, βλ. Εἰκ. 10-2.

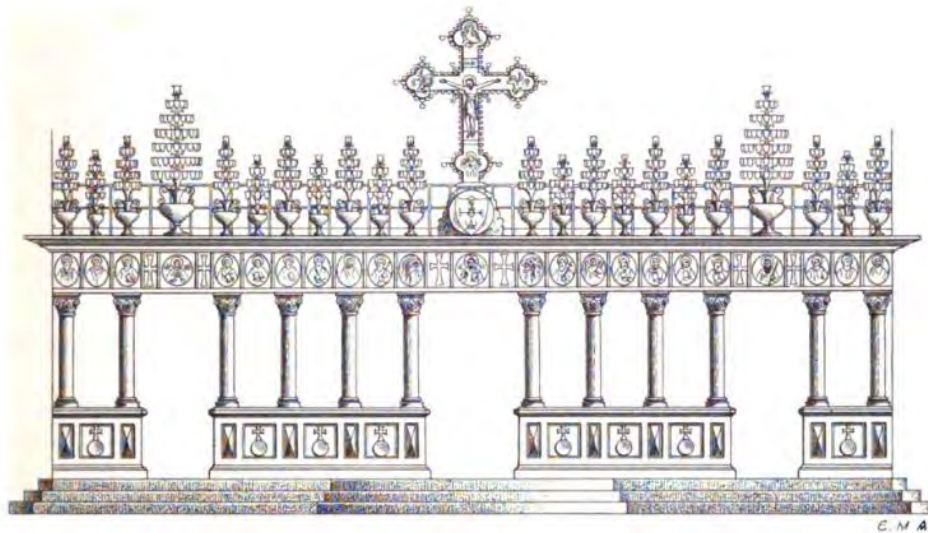
Εἰκ. 10-1. Ἀναπαράσταση τοῦ φράγματος τοῦ Ἱεροῦ Βήματος τῆς Ἁγίας Σοφίας^{170, 171}, μὲ κλειστὰ (ἀπλωμένα) τὰ Παραπετάσματα.

¹⁶⁸ Nikolaos Vryzidis and Elena Papastavrou, *Notes on the Sanctuary Curtain: Symbolisms and Iconographies in the Greek Church*, Cahiers balkaniques, 48, 2021.

¹⁶⁹ Γράφτηκε κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ μὲ ἀφορμὴ τὴν ἀνοικοδόμησι τῆς Ἁγίας Σοφίας μετὰ τὴν κατάρρευση τοῦ τρούλου τό 558, βλ. *Wikipedia* 14/6/2023.

¹⁷⁰ *Hagia Sophia's church in the byzantine time (lamprotes1)*, 16/6/2023.

¹⁷¹ Henri de Villiers, *The Lenten Veil (Velum Quadragesimale)* - translated by Zachary Thomas, March 9, 2018. (21/6/2023).

Είκ. 10-2. Τò φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος τῆς ἀγίας Σοφίας (563-1204), κεφ. 83. Λείπουν τὰ Ἀμφίθυρα, καὶ φυσικὰ οἱ Κιγκλίδες / Κίονες εἶχαν Παραπετάσματα ἀνάμεσά τους, μὲ Σταυρούς, σχέδια/εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παναγίας, κ.ἄ.

Μετακιόνια **Καταπετάσματα**, βλέπουμε στὴν λειψανοθήκη τοῦ 440 μ.Χ. στὴν Pola (Samagher), Κροατία, ἡ ὁποία ἀπεικονίζει τὸν Παλαιохριστιανικὸ Ναὸ τοῦ Ἁπ. Πέτρου Ῥώμης (τὸ μαρτυρεῖο τοῦ Ἁπ. Πέτρου, ἀλλὰ καὶ τὸ Ἱερό ἦταν πίσω ἀπὸ τοὺς Κίονες), βλέπουμε στὸν Ἅγιο Ἀπολλινάριο Ῥαβέννας, βλέπουμε ἐπίσης στὸ Μηνολόγιον τοῦ Βασιλείου Β' (10^{ος} αἰ.), σσ. 257, 253, κ.ἄ.. Φυσικὰ καὶ σὲ ἐμᾶς, στὰ Ἱερά, τὸ Καταπέτασμα ἐπάνω τῶν ἁγίων θυρίων, εἶναι οὐσιαστικὰ μετακιόνιο Καταπέτασμα, ἀπόγονος τῆς Παραδόσεως τῶν παλαιῶν Καταπετασμάτων.

Είκ. 10-3. Λειψανοθήκη τῆς Pola (Samagher), Κροατία, 440 μ.Χ., κεφ. 82.

Βλέπε ἐπίσης, καὶ τὰ Καταπετάσματα στοὺς Κίονες (Κιγκλίδες) / Τέμπλο (Rood Screen) τοῦ Ἁγίου Μάρκου Βενετίας, κεφ. 87. Τὴν σήμερον ἔχουν πρὸ πολλοῦ ἐξαφανιστεῖ.

Εἰκ. 10-4. Ἅγιος Μάρκος Βενετίας. Μετακίονα Παραπετάσματα.

Ὁ δὲ πρωτ. Κ. Ν. Καλλίνικος λέγει ὅτι τὸ κιγκλίδωμα [οἱ Κιγκλίδες, οἱ Κίονες] δὲν ἦτο τὸ πᾶν. «Υπερθεν αὐτοῦ παρεξεκρέμαντο, ἐν εἵδει αὐλαίας φρικωδεστάτου θεάτρου, τὰ βῆλα, ἢ καταπετάσματα, ἢ ἀμφίθυρα, δι' ὧν, καταπιπτόντων, ἢ ἀνελκομένων, ἐσημειοῦντο τὰ κρισιμώτερα στάδια τῆς θ. ἱερουργίας. Οἱ Πατέρες, πλέον ἢ ἅπαξ, ποιοῦνται λόγον περὶ αὐτῶν»¹⁷².

Τό βιβλίον τοῦ Δ' - Ε' αἰ. «Ἡ Διαθήκη τοῦ Κυρίου» (Testamentum Domini) λέγει γιὰ τὸ κτίριο τῆς Ἐκκλησίας, ὡς διασώζει ὁ Ὁρλάνδος¹⁷³:

«Ἡ Ἁγία Τράπεζα πρέπει νὰ ἔχη καταπέτασμα (βῆλον) ἐκ καθαρᾶς βήσσου ἐπειδὴ εἶναι ἄσπιλος, διὰ βήλου δ' ὡσαύτως πρέπει νὰ καλύπτεται τὸ βαπτιστήριον (ἢ κολυμβήθρα)».

Βλέπε παρακάτω στὶς ἀναφορές, τὸν Ναὸ τοῦ Ἁγ. Ἀπολλιναρίου Ῥαβέννας, σ. 326, καὶ τὸν Ἅγιο Γεώργιο Θεσ/νίκης (Ῥοτόντα), σσ. 321-324, μὲ ἀπεικονίσεις Καταπετασμάτων καὶ Κιβωρίων.

¹⁷² Πρωτ. Κων/νου Ν. Καλλινίκου, Ὁ Χριστιανικὸς Ναὸς καὶ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ, Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐκ τοῦ Πατρ. Τυπογρ. 1921, σσ. 128-129.

¹⁷³ Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου, Ἡ ξυλόστεγος Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλική ...», ὁ.π., σ. 29.

Ὁ H-J Schulz¹⁷⁴ ἀναφερόμενος στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (σ. 211), ὁμιλεῖ γιὰ καταπετάσματα (κουρτίνες) τοῦ Ἱεροῦ. “[...] **the closure of the vault, the dome-supporting canopy (ciborium) over the altar, and the chancel curtains, which when drawn aside after the epiclesis ‘allow the heavens to open and the hosts of angels to come forth’**”, (βλ. παρακάτω σ. 211).

Δηλ. «ἡ κλείσις τοῦ Ἱεροῦ, τὸ Κιβώριον ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ οἱ κουρτίνες τοῦ Ἱεροῦ (ἀμφίθυρα), οἱ ὁποῖες ὅταν ἀνοιγαν μετὰ τὴν ἐπὶ κλήση» καὶ ἐπαναλαμβάνει τὰ λόγια τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου· «τότε νόμισον διαστέλλεσθαι τὸν οὐρανὸν ἄνωθεν, καὶ κατιέναι τοὺς Ἀγγέλους».

Ὁ ἀρχιμ. Νικόδημος Μπαρούσης λέει: «τὸ Θυσιαστήριον περιεβάλλετο κυκλόθεν ἀπὸ πολύτιμα παραπετάσματα, δύο ἢ τρία κατὰ σειρὰν: α') τοῦ κιγκλιδώματος, ὅπου τὸ σημερινόν τέμπλον τῶν Ὁρθοδόξων ἢ «τό περιστύλιον τῶν κανονικῶν» τῶν λατινικῶν Βασιλικῶν ἢ τὸ μέγα καταπέτασμα τῶν Ἀντιχαλκηδονίων, β') τοῦ Κιβωρίου καί, γ') τῶν τιμίων Δώρων. **Ἔτσι, τὸ Θυσιαστήριον παρέμενε ἀθέατον ἀπὸ τοὺς πιστοὺς**». ¹⁷⁵

Νὰ προσθέσουμε στὰ τοῦ π. Νικοδήμου, ὅτι ὑπῆρχεν καὶ τὸ φράγμα τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ Πρεσβυτερίου, ὅπως ἐκτενῶς ἀναλύσαμε στὰ κεφάλαια 6 ἕως 8.

Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ καὶ σὲ αὐτὴν τὴν ἐνότητα τῶν Βήλων καὶ τῶν Καταπετασμάτων (πρβλ. **§7.3**), ὅτι **οἱ πρῶτοι ποὺ ἀφαίρεσαν τὰ βῆλα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος**, καὶ ἴσως κατήργησαν (πρὸς καιρὸν) τὴν λειτουργικὴν χρήσιν των ἐὰν δὲν τὰ ἀντικατέστησαν, **εἶναι οἱ αἰρετικοὶ Ἀρειανοὶ (κεφ. 30), καὶ οἱ αἰρετικοὶ Εἰκονομάχοι / Εἰκονοκλάστες (726-842)**, ἐπειδὴ τὰ βῆλα / παραπετάσματα / καταπετάσματα, ὅπως εἶναι γνωστό, ἔφεραν ἱερὲς ἀπεικονίσεις.¹⁷⁴ Στὴν Δύση ὑπῆρχαν μερικοὶ ποὺ **ἔσχιζαν τὰ Καταπετάσματα**, βλ. ὑποσ. 177, καὶ σίγουρα καὶ σὲ ἐμᾶς πολλοὶ αἰρετικοὶ θὰ ἀκολουθοῦσαν παρόμοια τακτικὴ.

Καὶ αὐτὸς εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς κύριους λόγους τῆς ἐξελιξέως τοῦ Καταπετάματος, σὲ Ὑψηλὸ φράγμα μὲ μετακίονια παραπετάσματα, καὶ στὴν συνέχεια σὲ συμπαγὲς Τέμπλον-Εἰκονοστάσιον. **Διὰ νὰ μὴν τὸ ἀφαιροῦν εὐκόλα οἱ ἐπίδοξοι νεωτεριστὲς ἀνὰ τοὺς αἰῶνες.**¹⁷⁶

¹⁷⁴ Hans-Joachim Schulz, *The Byzantine Liturgy (Die byzantinische Liturgie)*, 1986 (1980), σ. 33.

¹⁷⁵ Ἀρχιμ. Νικοδήμου Μπαρούσης, *Ἡ Μυστικὴ Ἀνάγνωσις τῶν Εὐχῶν τῆς Θείας Λειτουργίας*, ἐκδ. Τήνος, Ἐν Ἀθήναις 2011, σ. 202.

¹⁷⁶ Βρίσκουν τρόπους ὅμως, τῇ ἀνοχῇ καὶ ἀδιαφορίᾳ τοῦ Λαοῦ.

10.1 Τὸ Καταπέτασμα τῆς Σαρακοστῆς (Lenten Veil)

Στοὺς Καθολικούς, Ἀγγλικανούς, καὶ Ἀρμένιους, τὸ χαρακτηριστικὸ **Καταπέτασμα τῆς Σαρακοστῆς (The Lenten Veil)** ἦταν ἀπλωμένο (κλειστό) συνεχῶς ἀπὸ τὴν πρώτη Κυριακὴ τῆς Σαρακοστῆς μέχρι τὴν Μ. Τετάρτη.^{177, 178} Ὑπάρχει μαρτυρία, ἤδη ἀπὸ τὸ 878, ὅπου ὁ Βασιλεὺς Alfred τῆς Ἀγγλίας ὄριζε πρόστιμο σὲ ὅποιον ἔσχιζε Καταπέτασμα τῆς Σαρακοστῆς (οἱ νεωτεριστὲς ποτὲ δὲν ἔπαψαν).

Στοὺς Ἀρμένιους εἰδικά, **τὸ Καταπέτασμα τῆς Σαρακοστῆς παραμένει κλειστό συνεχῶς**, κατὰ τὴν Μ. Τεσσαρακοστή, καὶ ἀνοίγει τὴν Κυριακὴ τῶν Βαΐων μὲ εἰδικὴ ἀκολουθία, Turen Patzek (door-opening).¹⁷⁹ Παρότι εἶναι συνεχῶς κλειστό τὸ Καταπέτασμα, οἱ Ἱερεῖς μποροῦν νὰ εἰσέρχονται καὶ νὰ ἐξέρχονται διότι οἱ εἰσοδοὶ εἶναι στὰ πλάγια, βλ. τὶς εἰκόνες στὸ κεφ. 104.

Ἐνίοτε τὸ Καταπέτασμα τῆς Σαρακοστῆς, ἔμενε μᾶλλον ἀναγκαστικὰ ξεδιπλωμένο, καὶ ἴσως δὲν δίπλωνε ἅπαξ καὶ κρεμάστηκε, βλ. Εἰκ. 10-5.

Βέβαια στὶς ἡμέρες μας, βλέπει κανεὶς τὸ ἐξῆς παράλογο (ἐκτὸς Ὁρθοδοξίας): εἴτε κλείνουν (=ξεδιπλώνουν) τὸ Καταπέτασμα, καὶ μετὰ τοποθετοῦν νέα Τράπεζα μπροστὰ ἀπὸ αὐτό, εἴτε τὸ ἀναρτοῦν πίσω ἀπὸ τὴν Τράπεζα. Ἐνῶ κανονικὰ ἡ Παράδοσις εἶναι ὅτι τὸ Καταπέτασμα ἀποκρύπτει τὴν Τράπεζα, ὄχι μόνον ἀπὸ τὸν Λαόν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς Ψάλτες καὶ τοὺς Μοναχοὺς ποὺ εὐρίσκονται στὸ (δυτικόν) Πρεσβυτέριον (Σολέα). Σὲ ἐμᾶς τοὺς Ὁρθοδόξους, αὐτὸ θὰ ἦταν ἀνάλογο, κάποιος νὰ κλείνει τὸ Καταπέτασμα, καὶ μετὰ νὰ βάζει τραπέζι γιὰ Τράπεζα μπροστὰ ἀπὸ τὸ Καταπέτασμα, μπροστὰ ἀπὸ τὴν Ὁραία Πύλη!

¹⁷⁷ Francis Bond, *The Chancel of English Churches*, Oxford University Press 1916, σσ. 101-102, 103: «**Στὴν ἀρχαία Χριστιανικὴ Ἐκκλησίᾳ ἡ ἁγία Τράπεζα καλυπτόταν (screened from view) γιὰ ἓνα μικρὸ διάστημα [δὲν εἶναι καθόλου μικρό], ὄχι μόνον στὴν Σαρακοστή, ἀλλὰ καὶ σὲ κάθε Λειτουργία, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνάγνωστος τῆς Εὐχῆς τοῦ Καθαγιασμοῦ.** Καὶ αὕτη ἡ πρακτικὴ ἀποκρυσταλλώθηκε καὶ διαιωνίστηκε στὴν Ἑλληνικὴ Ἐκκλησίᾳ ὅπου σὲ κάθε ἐκκλησίᾳ ὑπάρχει πλέον ὄχι Καταπέτασμα ἀλλὰ Εἰκονοστάσιον (Τέμπλον), ὥστε ὁ Καθαγιασμὸς νὰ μὴν φαίνεται ἀπὸ τὸν κόσμον», «Εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι **τὸ Καταπέτασμα τῆς Σαρακοστῆς ἦταν σὲ καθολικὴ χρῆσιν στὶς Ἀγγλικὰς Ἐκκλησίας.** Τὸ 878 ὁ Βασιλεὺς Alfred ὄρισε πρόστιμο 120s γιὰ ὅποιον ἔσχιζε Καταπέτασμα τῆς Σαρακοστῆς. Σὲ μερικὲς περιπτώσεις παραμένουν οἱ γάντζοι, οἱ ἀκίδες, ἢ τὸ σύρμα ποὺ τραβιόταν τὸ καταπέτασμα· γιὰ παράδειγμα στοὺς καθεδρικοὺς τοῦ Salisbury καὶ τοῦ Ripon», «ἀπὸ τὴν πρώτη Κυριακὴ τῆς Σαρακοστῆς μέχρι τὴν Μ. Τετάρτη, ἦταν ἀπλωμένο ἀνάμεσα στὸν λαὸ καὶ τὸ Ἱερό».

¹⁷⁸ Henri de Villiers, *The Lenten Veil (Velum Quadragesimale)* - translated by Zachary Thomas, March 9, 2018. (21/6/2023).

¹⁷⁹ *Veil of Separation: The Altar Curtain in the Armenian Church*. 15/6/2023.

Είκ. 10-5. Καταπέτασμα τής Σαρακοστής στὸν Καθεδρικό Ναό Gurk τής Αὐστρίας (1458).¹⁷⁸

Σὲ ἐμᾶς τοὺς Ὁρθοδόξους,¹⁸⁰ ὄχι μόνον τὴν Μ. Τεσσαρακοστή (βλ. §18.1), ἀλλὰ καὶ σὲ κάθε Λειτουργία κλείνει ἡ Ὁραία Πύλη, τὰ ἅγια θύρια μὲ τὸ Καταπέτασμα, στὴν Ἁγία Ἀναφορά, ἥτοι ἀμέσως μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον καὶ μέχρι τὸ Μετὰ φόβου.¹⁸¹ Βλ. κεφ. 18, καὶ πρβλ. ὑποσ. 177. Ἰδιαίτερα δέ στὴν Προηγιασμένη Λειτουργία, τὸ Καταπέτασμα, ἡ Ὁραία Πύλη εἶναι σχεδὸν συνέχεια κλειστή (ἐκτὸς τῶν ἀναγκαίων εισόδων).

10.2 Ὅτι τὸ κεκλεισμένον Καταπέτασμα ἐστὶ καὶ Ταμιεῖον Προσευχῆς

Βλέπε τὴν ἀνάλυσιν εἰς τὴν ἐνότητα «Ὅτι τὸ κεκλεισμένον Κιβώριον ἐστὶ καὶ Ταμιεῖον Προσευχῆς», κεφ. 11.2, σ. 117.

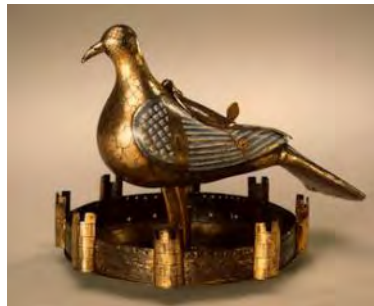
¹⁸⁰ Ἰω. Φουντούλης: «ὄχι μόνο στὴν λειτουργία τῶν Προηγιασμένων, ἀλλὰ καὶ στὴν τελεία λειτουργία μετὰ τὴν εἴσοδο τῶν Δώρων ἐκλείοντο τὰ Βημόθυρα καὶ τὸ Καταπέτασμα. Οἱ παλαιότεροι Ἱερεῖς ἐνθυμούνται, ὅτι καὶ στὶς ἐνορίες μέχρι προσφάτως ἴσχυε ἡ ἴδια πράξις», Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, *Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς ἀπορίας*, β' τόμος, ἔκδ. δ', Ἀποστολικὴ Διακονία 1994 (ἔκδ. α' 1967), #267, σ. 284.

¹⁸¹ Ἄσχετα ἂν δὲν τηρεῖται σήμερα παντοῦ, κρίμασι οἷς Κύριος οἶδε.

11 Τὸ Ἱερὸν Κιβώριον μὲ τὰ Παραπετάσματα (Τετράβηλα)

Ὁ Ὁρλάνδος λέγει (γενικὰ) ὅτι κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ Γ' αἰ. ἡ Ἁγία Τράπεζα ἐφωδιάσθη διὰ κιβωρίου, τὸ δὲ διὰ τὸν κλῆρον τμήμα τοῦ Ναοῦ ἀπεχωρίσθη τοῦ ὑπολοίπου χώρου διὰ κιγκλίδων ἢ καταπετάσματος.¹⁸²

Ὁ πρωτ. Ἀγγελος Πεφάνης¹⁸³, λέγει τὸ 1897 ὅτι «ἄνωθεν τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς ἦτο ἐν τισι ναοῖς εἶδός τι σκηνώματος ἐπίσης τετραπλεύρου ὑποβασταζομένου ὑπὸ τεσσάρων κιόνων μετὰ πλευρῶν τοξοειδῶν καὶ θόλου ὑπεράνω, ἔχοντος σχῆμα κωνικόν ἢ συνηθέστερον [ἡμι]σφαιρικόν· ἐκ τῶν ἀψίδων ἐκρέμαντο παραπετάσματα, ἅτινα ἐν ταῖς ἐπισημοτέραις στιγμαῖς τῆς θείας μυσταγωγίας ἐκλείοντο (ὑποσ. τοῦ ἰδίου: ὡς καὶ νῦν ἐν τισι τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς), ἀπὸ δὲ τοῦ κέντρου τοῦ θόλου κατήρχετο ἄλυσις ἀφ' ἧς ἦτο ἀνηρτημένη περιστερὰ (σύμβολον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος), ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐφυλάσσετο ὁ ἅγιος Ἄρτος.

Εἰκ. 11-1. Παλαιὸν ἄρτοφόριον¹⁸⁴ κρεμάμενον ἐπὶ τοῦ Κιβωρίου.

Ὁ δὲ πρωτ. Κ. Ν. Καλλίνικος λέγει ὅτι «Ὑπερθεν δὲ τοῦ θυσιαστηρίου ὡς οὐρανός τις μυστικοῦ κόσμου διαπλοῦται, ἔστιν ὅτε, τὸ κιβώριον ἢ κουβούκλιον, σκέπον τὰ ὑπ' αὐτό, ὡς τὸ ἀργυροέγκαυστον ἐκεῖνο τοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας θυσιαστηρίου, τὸ εἰς σφαῖραν (ἢ μῆλον) πρὸς τὰ ἄνω ἀπολήγον, φέρουσιν σταυρὸν ὑπερτέλλοντα»¹⁸⁵.

¹⁸² Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου, *Ἡ ξυλόστεγος Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλική ...*, ὁ.π., σ. 21.

¹⁸³ Πρωθιερέως Ἀγγέλου Πεφάνη, *Ἑρμηνεία τῆς Θείας καὶ Ἱερᾶς Λειτουργίας ...*, ὁ.π., σ. 19.

¹⁸⁴ Shawn Tribe, *The History and Forms of the Christian Altar: The Paleochristian and Early Medieval Forms*, 18/11/2021 (21/6/2023).

¹⁸⁵ Πρωτ. Κων. Ν. Καλλινίκου, *Ὁ Χριστιανικὸς Ναὸς καὶ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ*, ὁ.π., σσ. 146.

Βλέπε επίσης, τὸν Εὐγ. Ἀντωνιάδῃ «Οἱ τοῦ Κιβωρίου Πέπλοι»¹⁸⁶, καὶ τὸν Ἅγιο Θεόδωρο Στουδίτη, κεφ. 58, σ. 249.

Ὁ F. Bock¹⁸⁷, λέγει γιὰ τὴν Δύση ὅτι “During the secret portion of the ceremonies of the Holy Sacrifice, therefore, from the Sanctus to the Communion, the tetravela were closed, so that then the priest was entirely withdrawn from the view of the congregation”.

Δηλ. καὶ στοὺς Δυτικούς, «κατὰ τὴ διάρκεια τῶν Μυστικῶν Εὐχῶν, ἤτοι τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς μέχρι τὴν Θεία Κοινωνία, τὰ Τετράβηλα (οἱ Κουρτίνες τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου) ἦσαν κλειστά, ὥστε ὁ Ἱερεὺς νὰ εἶναι ἐντελῶς ἀπομονωμένος ἀπὸ τὸ ἐκκλησίασμα».

Ὁ Jean-Baptiste Thiers¹⁸⁸ λέει ὅτι :

Dans l'Eglise d'Orient comme dans celle d'Occident, les anciens Autels, au dessus desquels il y avoit des Ciboriers, étoient entourés de voiles, ou rideaux, que l'on tenoit dépliés pendant la consécration.

«στὴν Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία καθὼς καὶ στὴ Δυτικὴ, τὰ ἀρχαῖα Θυσιαστήρια, πάνω ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὑπῆρχαν Κιβώρια, περιβάλλονταν ἀπὸ Καταπετάσματα ἢ Κουρτίνες, τὰ ὁποῖα ἦσαν ξεδιπλωμένα κατὰ τὴν Ἀναφορά».¹⁸⁸

Ὁ δὲ Neale¹⁸⁹ λέει ὅτι μεταξὺ τῶν κιόνων τοῦ Κιβωρίου ὑπῆρχαν κουρτίνες μεταξιοῦ.

Κιβώρια σώζονται πολλὰ στὴν Ἰταλία, ἐπίσης στὴν Κροατία, στὴν Ἑλλάδα στὴν Παναγία τὴν Ἑκατονταπυλιανὴ στὴν Πάρο, ὅπου φαίνονται καὶ οἱ ῥάγες ποὺ ἀκουμβοῦσαν τὰ βῆλα

¹⁸⁶ Εὐγενίου Μ. Ἀντωνιάδου, *Ἐκφρασις τῆς Ἁγίας Σοφίας*, Τόμος Β', ὁ.π., σ. 113.

¹⁸⁷ Fr. Bock, *The Hangings of the Ciborium of the Altar*, The Ecclesiologist (Vol. 29), σ. 299, London 1868.

¹⁸⁸ Jean-Baptiste Thiers, *Dissertations ecclesiastiques*, ..., ὁ.π., σ. 81.

¹⁸⁹ J.M. Neale, *A History of the Holy Eastern Church*, Vol. 1, London, 1850, σσ. 184-185.

(κουρτίνες), κ.ά.,¹⁹⁰ βλ. παρακάτω, κεφ. 93, σ. 327. Βέβαια καὶ χωρὶς ῥάγες, ἐκρέμοντο κουρτίνες δεμένες στὰ ἄκρα τους.

Οἱ Αἰθίοπες, ὡς προείπαμε στὸ κεφ. 10, ἀκόμη ἔχουν Κιβώρια ἐν χρήσει, βλ. κεφ. 104, σ. 350.

Φυσικὰ καὶ ἡ Ἁγία Σοφία εἶχε Κιβώριον κατασκευασμένο ἀπὸ τὸν Ἰουστινιανό, κεφ. 88, σ. 317. Τὸ περιγράφει κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ,¹⁶⁹ ὁ **Παῦλος ὁ Σιλεντιάριος** στὴν **Περιγραφὴ τοῦ Ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας**, βλ. κεφ. 44.

Σχ 238. Ἡ ἀπόκρυψη ἀποκαταστάσεως τοῦ Κιβωρίου ἐπὶ Ἰουστινιανού.

Εἰκ. 11-2. Τὸ Ἱερὸν Κιβώριον τῆς ἁγίας Σοφίας (563-1204), σ. 317. Λείπουν τὰ Καταπετάσματα ἀπὸ τὴν ἀπεικόνιση.

Στὴν σελίδα τοῦ Bob Atchinson, μπορεῖτε νὰ βρεῖτε μιὰ **Συλλογὴ Κιβωρίων**, ἀπὸ τὸ Μηνολόγιον τοῦ Βασιλείου τοῦ Β'.¹⁹¹

¹⁹⁰ Jelena Bogdanovic, *The Framing of Sacred Space: The Canopy and the Byzantine Church*, Oxford University Press, 2017.

¹⁹¹ Bob Atchinson, *Collection of Ciboriums from the Menologion of Basil II*. (2/7/2023).

11.1 Ἄβηλον Τετράβηλον; (Κιβώριον ἄνευ παραπετασμάτων);

Τὸ **Ἱερὸν Κιβώριον**, εἶναι γνωστὸ στοὺς Δυτικούς¹⁹² ὡς **Canopy, Tetravelum, Tetra-vilum, Endothys**, κ.ἄ., καὶ μαρτυρεῖται στὴν Δύση ἐξ ἀρχαίων χρόνων, ὅπως καὶ σὲ ὅλη τὴν Ἐκκλησία. Βλ. κεφ. 103, σ. 348.

Καὶ μόνο τὸ ὄνομα Τετράβηλο (ποὺ εἶναι γνωστὸ στοὺς Δυτικούς τὸ ἱερὸν Κιβώριον), δεικνύει τὸ κρέμασμα σὲ αὐτὸ τεσσάρων βήλων (κουρτινῶν) στὶς τέσσερις πλευρές του! Πῶς λοιπὸν ὁ **T. Mathews**¹⁹³ καὶ ὁ **R. Taft**¹⁹⁴ ὁμιλοῦν γιὰ “curtainless ciborium”; Δηλαδή γιὰ ἄβηλο Τετράβηλο!

Τοὺς διαψεύδουν ὅμως ὁ Παῦλος ὁ Σιλεντιάριος κεφ. 47, σ. 231, καὶ ὁ Ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητῆς, κεφ. 51, σ. 236, ὁ Ἅγιος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης, σ. 249, καὶ στὴν Δύση, ὁ **William Durand**, σ. 280, καὶ ὁ Φίλιας / De Moreau¹⁶³, καὶ οἱ λοιπὲς ἀναφορές μας.

Ὁ T. Mathews ὡς «ἀπόδειξη» ἔλλειψης καταπετασμάτων στὰ Κιβώρια στὴν Κωνσταντινούπολη, φέρει τὶς **μινιατούρες** τῶν χειρογράφων ποὺ δὲν ἔχουν Καταπετάσματα, ἢ ἔχουν μικρὰ καταπετάσματα (!) π.χ. βλέπε Μηνολόγιον Βασιλείου Β', ἐνταῦθα σσ. 253, 257. Τοῦ ἀπαντοῦν ὅμως οἱ ἀγιογραφίες μὲ τὰ βῆλα τῶν Κιβωρίων στὸν Ἁγ. Ἀπολλινάριο, βλ. κεφ. 92, σ. 326.

Ἐπίσης, ἡ τέχνη δὲν εἶναι πάντα λεπτομερῆς, καὶ εἰδικὰ οἱ μινιατούρες. Γιὰ παράδειγμα στὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου πάλι δείχνει Κιβώριον, ἢ ἄλλη εἰκόνα στὴν Μεσοπεντηκοστή δείχνει δύο Κιβώρια, ἄνευ Καταπετασμάτων, ἐνῶ γνωρίζουμε ὅτι ὑπῆρχαν Καταπετάσματα στὸν Ναὸν τοῦ Σολομώντος (!), βλ. τὶς εἰκόνες στὸ κεφ. 62, σ. 253.

¹⁹² J.M. Neale, *A History of the Holy Eastern Church*, Vol. 1, London, 1850, σσ. 184-185.

¹⁹³ T. F. Mathews, *The early churches of Constantinople ...*, ὁ.π., σ. 165.

¹⁹⁴ Robert F. Taft, *The Great Entrance*, OCA 200, Roma, 1975, σ. 414: “curtainless ciborium”.

Ὁ William Durand (ΙΓ' αἰ.) γράφει: «Τὰ Παραπετάσματα (κουρτίνες) ποὺ ἀπλώνουν σὲ κάθε γωνία τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς [Κιβωρίου], καὶ (μέσα) ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὁ Ἱερεὺς εἰσέρχεται στὸ **Μυστικὸ Μέρος (Secretum)**», βλ. σσ. 278, 279, 280.

Γιὰ τὴν Δύση, ὁ F. Bock¹⁹⁵, λέγει ὅτι “**from the beginning of the Renaissance period the many vela, with other decorative fabrics, fell into disuse, in order that the eyes of the believer might penetrate into the innermost sanctuary...**”, δηλ.

«ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς Ἀναγέννησης, τὰ πολλὰ βῆλα καὶ τὰ ἄλλα διακοσμητικὰ ὑφάσματα, ἔπεσαν σὲ ἄχρησία [ἀποκαθηλώθηκαν κοινῶς], ὥστε τὰ μάτια τῶν πιστῶν νὰ διεισδύουν στὸ πιὸ ἐσώτερο μέρος τοῦ Ἱεροῦ»¹⁹⁶.

Αὕτὴ εἶναι καὶ μία αἰτία τῆς σημερινῆς (ὄψιμης) ἀφαιρέσεως τῶν Σταυρῶν ἀπὸ τὸ Ἱερόν πίσω ἀπὸ τὴν Ἁγία Τράπεζα, καὶ τὸ ξήλωμα τῶν Τέμπλων¹⁹⁷, καὶ ἡ ἐκκολαπτόμενη πρὸς δυσμὰς προσ-Εὐχὴ ἢ μᾶλλον ἔκφωνος Ἀνάγνωσις τῶν προσ-Εὐχῶν τῶν Ἱερέων.

Ἔτσι ἐξηγεῖται καὶ τὸ ...ἄβηλο Τετράβηλο, ποὺ λένε ὡς προείπαμε ὁ Mathews καὶ ὁ Taft. Ὅμως, ὅπως εἶπαμε, **δὲν ἦταν ἐξ ἀρχῆς ἄβηλον τὸ Τετράβηλον, κατήντησε ἄβηλον.**

Βλέπε καὶ τὸν M. Klaus Gamber¹²⁷: *The Reform of the Roman Liturgy: Its Problems and Background*:

¹⁹⁵ Fr. Bock, *The Hangings of the Ciborium of the Altar*, ὁ.π., σσ. 297-303.

¹⁹⁶ Αὐτὰ εἶναι τὰ ἀποτελέσματα, ὅταν δὲν ἔχουμε μάθει νὰ προσευχόμαστε μέσα στὴν Ἐκκλησία, καὶ οἱ Κληρικοί, καὶ οἱ Λαϊκοί.

¹⁹⁷ Βλ. *Ὁρθόδοξος Τύπος*, Μετὰ τὰς ἀφαιρέσεις τοῦ Ἑσταυρωμένου, ἀφαίρεσις καὶ Τέμπλων; τ. 2452 (16/6/2023), φ. 8.

«Ἡ χρήσις τῶν Καταπετασμάτων (βήλα), τὰ ὅποια ἦταν πάντα μέρος τοῦ Ἱεροῦ, καὶ τοῦ Ἀμβωνος / χώρου τῶν Ψαλτῶν¹⁹⁸ (Choir screen, Chancel), τελικὰ καταργήθηκε κατὰ τὴν περίοδο τοῦ Μπαρόκ (Baroque period)¹⁹⁹» (σὲ ἄλλο σημεῖο ὁ Gamber μᾶς λέει ὅτι στὴν Γερμανία ἀφαιρέθηκαν ὑπὸ τὶς διαταγὰς τῶν κοσμικῶν ἀρχῶν, τὴν περίοδο τοῦ «Διαφωτισμοῦ»)²⁰⁰ [17^{ος}-18^{ος} αἰ.].

Εἰκ. 11-3. Καταπετάσματα στὸ ὑψηλὸ φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου/Σολέα (Choir Screen / Chancel) τοῦ Ἀγίου Μάρκου Βενετίας, σ. 309. Τὴν σήμερον, ἔχουν φυσικὰ ἐξαφανιστεῖ.

¹⁹⁸ Στοὺς Δυτικούς, ὁ χώρος τῶν Ψαλτῶν εἶναι ἀκόμη μπροστὰ ἀπὸ τὸ Ἱερόν, ὅπως καὶ στὴν Ἀγία Σοφία Κωνσταντινουπόλεως, βλ. *Britannica*. Σὲ αὐτὸν τὸν χώρο μεταξὺ Ἱεροῦ καὶ κυρίως Ναοῦ στέκονταν καὶ οἱ Μοναχοί.

¹⁹⁹ M. Klaus Gamber, *The Reform of the Roman Liturgy ...*, ὁ.π., σ. 126.

²⁰⁰ M. Klaus Gamber, *The Reform of the Roman Liturgy ...*, ὁ.π., σ. 147.

11.2 Ὅτι τὸ κεκλεισμένον Κιβώριον ἐστὶ καὶ Ταμιεῖον Προσευχῆς

Ὁ θεμελιώδης λόγος τοῦ Κυρίου γιὰ τὴν Προσευχὴ εἶναι ὁ ἐξῆς.

Ματθ. ζ' 5-6. «Καὶ ὅταν προσεύχη, οὐκ ἔση ὡς οἱ ὑποκριταί· ὅτι φιλοῦσιν ἐν ταῖς συναγωγαῖς²⁰¹ καὶ ἐν ταῖς γωνίαις τῶν πλατειῶν ἐστῶτες προσεύχεσθαι, ὅπως ἂν φανῶσι τοῖς ἀνθρώποις· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν. Σὺ δὲ ὅταν προσεύχη, εἰσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου καὶ κλείσας τὴν θύραν σου πρόσευξαι τῷ πατρὶ σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ· καὶ ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ».

Ποιὰ εἶναι ἡ **1^η ἐφαρμογὴ τοῦ λόγου τοῦ Χριστοῦ**: «εἰσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου καὶ κλείσας τὴν θύραν σου πρόσευξαι τῷ Πατρὶ σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ»;

Μὰ φυσικά, τὸ μυστικὸν τῆς Προσευχῆς, τὸ μυστικῶς προσεύχεσθαι,²⁰² ἢ ἀνάγνωσις τῆς (Προσ)Εὐχῆς καθ'ἑαυτόν, κατ' ἰδίαν, μυστικῶς, ὅπου τὸ σῶμα μας γίνεται ταμιεῖον προσευχῆς, ὅπως πράττουν οἱ πιστοὶ μέσα στὴν Ἐκκλησίαν²⁰³ καὶ ἔξω στὸν κόσμον.^{204, 205, 206}

Τὸ Καταπέτασμα, τὸ Ἱερὸν Κιβώριον μὲ τὰ παραπετάσματά του, τὸ Ἱερὸν Βῆμα, ἢ ἀπομόνωση τῆς θέας τοῦ Ἱεροῦ Βήματος στὴν Ἁγία Ἀναφορά, εἶναι μεταξὺ ἄλλων²⁰⁷, καὶ

²⁰¹ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, σήμερον.

²⁰² Ἀγ. Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος: «Οὕτω καὶ Μωϋσῆς ἤρχετο· διὸ καὶ μηδὲν αὐτοῦ φθεγγομένου, φησὶν ὁ Θεός, Τί βοᾷς πρὸς με; Ἀνθρωποὶ μὲν γὰρ ταύτης μόνον ἐπακούουσι τῆς [ἐξωτερικευμένης] φωνῆς. ὁ δὲ Θεὸς πρὸ ταύτης τῶν ἑνδοθεν κραζόντων ἀκούει. [...]

», [PG 54, 646].
²⁰³ Ἅγιοι Ἀπόστολοι: «ἐστώτος παντὸς τοῦ λαοῦ, καὶ προσευχομένου ἡσύχως». [PG 1, 737], βλ. ἡμέτερον ἄρθρον, Ὁ ἸΘ' Κανὼν τῆς Συνόδου τῆς Λαοδικείας (364), καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῶν Λειτουργικῶν Εὐχῶν, [PDF], [PDF], 3/4/2022.

²⁰⁴ «γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθῃτε εἰς πειρασμόν», Μάρκ. ιδ' 38.

²⁰⁵ Ἀγ. Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος: «καὶ ἐν οἰκίᾳ, καὶ ἐν ἀγορᾷ, καὶ ἐν ἡμέρᾳ, καὶ ἐν νυκτί, καὶ ἐν ὁδῷ, καὶ ἐν θαλάμῳ, καὶ διὰ φωνῆς, καὶ κατὰ διάνοιαν, καὶ συνεχῶς ἐπιλέγειν τῇ ψυχῇ», [PG 47, 532].

²⁰⁶ Ἀπόστολος Παῦλος: «ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε», Α' Θεσ. ε' 17.

²⁰⁷ **Μακάριος Ἱεροσολύμων (+335)**, Ἐπιστολὴ στοὺς Ἀρμένιους, «ὁ λαὸς ἔξω τοῦ καταπετάσματος, καὶ οἱ κατηχούμενοι στίς ἐξωτερικὰς θύρας νὰ ἀκούνε» σ. 202.

ή **2^η εφαρμογή του λόγου του Χριστού**: «εἴσελθε εἰς τὸ ταμειῖόν σου καὶ κλείσας τὴν θύραν σου πρόσευξαι τῷ Πατρὶ σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ».²⁰⁸

Εἶναι δηλαδή, καὶ δημιουργία φυσικοῦ «ταμείου» γιὰ τὴν (μυστική) προσευχὴν τοῦ Ἱερέως, διότι **οἱ Ἱερατικὲς Εὐχὲς εἶναι (Προσ)Ευχὴ τοῦ Ἱερέως, δὲν εἶναι ἀνάγνωσις Μητροπολιτικῆς Ἐγκυκλίου, οὔτε Ὁδηγὸς Προσευχῆς γιὰ τοὺς πιστοὺς.**

Ἰσασιν οἱ Ἱερεῖς μύστες τῆς Προσευχῆς τὴν ἀναγκαιότητα καὶ τοῦ φυσικοῦ ταμείου ἐν τῇ Θεῇ Λειτουργίᾳ καὶ δὴ εἰς τὴν Ἀγίαν Ἀναφοράν:

«Τὴν ὥρα δὲ τῆς Θεῆς Λειτουργίας τοῦ ἔλεγε [τοῦ μοναχοῦ ποὺ τὸν βοηθοῦσε ὡς ψάλτης²⁰⁹] νὰ μένη στὸν μικρὸ διάδρομο, ἔξω ἀπὸ τὸν Ναό [ὁ Ναὸς θὰ ἦταν λιτὸς ἀπλὸς κελλιῶτικος 3x4], καὶ ἀπὸ ἐκεῖ νὰ λέῃ τὸ *Κύριε ἐλέησον*, γιὰ νὰ νιώθῃ [ὁ παπα Τύχων, ὁ γέροντας τοῦ Ὁσίου Παΐσιου τοῦ Ἀγιορείτου] τελείως μόνος του καὶ **νὰ κινῆται ἀνετα στὴν προσευχή του**. Ὅταν ἔφθανε στὸ Χερουβικό, ὁ Παπα-Τύχων ἠρπάζετο εἴκοσι ἕως τριάντα λεπτά, καὶ ὁ ψάλτης θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπαναλάβῃ πολλὰς φορές τὸ Χερουβικό, μέχρι νὰ ἀκούσῃ τὶς περπατησιές του στὴν Μεγάλῃ Εἵσοδο. Ὅταν τὸν ρωτοῦσα μετὰ στὸ τέλος «τί βλέπεις, Γέροντα;», ἐκεῖνος μοῦ ἀπαντοῦσε: Τὰ Χερουβεῖμ καὶ Σεραφεῖμ δοξολογοῦν τὸν Θεό!»^{210, 211}.

Ὁ δὲ Ἰω. Φουντούλης, λέει ὅτι «**ἡ ἔλλειψη βημοθύρων καὶ καταπετάσματος στὴν Ὠραία Πύλῃ δημιουργεῖ καὶ πρόσθετα τελετουργικὰ προβλήματα**».²¹²

Εἴπαμε παραπάνω, ὅτι **οἱ Ἱερατικὲς Εὐχὲς δὲν εἶναι ὁδηγὸς προσευχῆς γιὰ τοὺς πιστοὺς.**

²⁰⁸ Εἰς τὴν Λειτουργίαν (ἐν ταῖς ἐκκλησίαις), ταμειῖον εἶναι ἡ διάνοια, ὁ νοῦς, ἡ καρδιά· ἡ θύρα εἶναι τὸ στόμα (καὶ οἱ ἄτακτες κινήσεις τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ γενικὰ κινήσεις ποὺ γίνονται ἐμπαθῶς καὶ πρὸς τὸ θεαθῆναι). Οἱ ἐκφωνήσεις ὅμως, τὰ ἀναγνώσματα, τὰ τροπάρια, κτλ. ποὺ εἶναι δοξολογία, κατήχησις, αὐτὰ ἐκφώνως ὄχι μυστικῶς. Ἡ Ἐκκλησία μας ἔχει θεσπίσει πολὺ λίγες Εὐχὲς ὡς ἐκφωνούμενες (ἴσως λόγῳ δοξολογικοῦ ἢ κατηχητικοῦ χαρακτήρος), καὶ ἡ ἐξαίρεσις αὐτὴ ἐπιβεβαιώνει τὸν κανόνα.

²⁰⁹ Τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἐννοεῖ ὁ Ἅγιος Παῖσιος, ὡς ψάλτης τοῦ Παπα-Τύχωνος. Ἀργότερα φαίνεται ξεκάθαρα.

²¹⁰ Γέροντος (Ἀγίου) Παΐσιου Ἀγιορείτου, *Ἀγιορεῖται Πατέρες καὶ Ἀγιορεῖτικά*, ἔκδ. Ἱεροῦ Ἡσυχαστηρίου Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, Σουρωτὴ Θεσ/νίκης, 2001, σ. 26.

²¹¹ Πρβλ. Ἱερομονάχου Στεφάνου Κ. Ἀναγνωστοπούλου, *Ἐμπειρίες κατὰ τὴν Θεῇ Λειτουργίᾳ*, ἔκδ. ιδ' 2023, σσ. 199, 196 κ.έ..

²¹² Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, *Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς ἀπορίας*, ε' τόμος, ἔκδ. α', Ἀποστολικὴ Διακονία 2003, #513, σ. 54.

Ὁδηγὸς Προσευχῆς γιὰ τοὺς Πιστοὺς²¹³ εἶναι οἱ διὰ Προσφωνήσεως Εὐχῆς ποὺ λέει ὁ Διάκονος, ἢ ἀπουσία αὐτοῦ ὁ Ἱερεὺς ἢ ἕτερος Πρεσβύτερος σὲ Συλλειτουργοῦν.²¹⁴

«ποιοῦντος τοῦ Διακόνου τὴν Εὐχὴν, ὁ Ἱερεὺς ἐπεύχεται»²¹⁵

λέγουν τὰ ἀρχαῖα Εὐχολόγια. Ἀπὸ τὸ παραπάνω παίρνουν τινὲς μόνο τὸ «ὁ Ἱερεὺς ἐπεύχεται», καὶ καταλήγουν ὅτι λέγεται ἐκφώνως ἡ Εὐχή, ἂν καὶ ἡ προσεὐχὴ εἶναι πάντοτε μυστική (Ματθ. ζ' 5-6). Ἐὰν ὁμως τὸ λάβουν πλήρως, ἦτοι «τοῦ Διακόνου ποιοῦντος/λέγοντος τὴν Εὐχὴν, ἐπεύχεται ὁ Ἱερεὺς», τότε εὐθέως ἀποκαλύπτεται ὅτι ἐνῶ ὁ Λαὸς προσεύχεται λέγοντας μυστικῶς²⁰³ τὸ *Κύριε ἐλέησον* εἰς τὴν «εἰς ἐπήκοον» Εὐχὴ τοῦ Διακόνου, παραλλήλως, ταυτοχρόνως, καὶ μυστικῶς προσεύχεται καὶ ὁ Ἱερεὺς μετὰ τὴν ἱερατικὴν του Εὐχὴν, καὶ οἱ προσευχῆς ὁμοῦ τοῦ Λαοῦ καὶ τοῦ Ἱερέως (ταυτόχρονα, παράλληλα) ἀνέρχονται εἰς τὸν Θεόν ὡς **μία Δύναμις**.²¹⁴

Καὶ στὸ Ἅγιον Ὅρος (στὴν Ἱερὰ Μονὴ Φιλοθέου, καὶ ἀλλοῦ, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω, κεφ. 17, σ. 145), **τοποθετοῦσαν κουρτίνες ἀπὸ τὸ Τέμπλο μέχρι τὴν Κόγχη, δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, καὶ τίς ἐκλείναν στὴν Θεία Λειτουργία μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδο** (ἡ δεξιὰ ἦταν πάντα κλειστὴ στὴν Λειτουργία), μέχρι τὴν Θεία Κοινωνία.

Δημιουργία φυσικοῦ ταμείου Προσευχῆς εἶναι αὐτὸ ἢ ἰσοδύναμα, δημιουργία εὐρυχώρου
Κιβωρίου ταμείου Προσευχῆς.

Παρόμοια μαρτυρεῖται καὶ στὴν σύγχρονη Κύπρο (στὶς ἐνορίες), ἀπὸ τὸν Μητροπολίτην Μόρφου Νεόφυτον²¹⁶.

²¹³ Πέραν ἀπὸ τὰ ἴδια αἰτήματα (ἢ καὶ μνημονεύσεις) ἐκάστου τῶν Πιστῶν, ἃ **μυστικῶς** (μὴ εἰς ἐπήκοον) καὶ ἀπὸ τὴν καρδίαν τους αἰτοῦνται, πρβλ. Ἁγίου Νικολάου Καβάσιλα, «ἵνα ὢν ἕκαστος ἰδίᾳ αἰτεῖται» [PG 150, 401]. Βλ καὶ ἡμέτερον ἄρθρον, *Ὁ ἸΘ' Κανὼν τῆς Συνόδου τῆς Λαοδικείας (364), καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῶν Λειτουργικῶν Εὐχῶν*, [PDF], [PDF], 3/4/2022.

²¹⁴ Ἡμέτερον ἄρθρον, *Ἱερατικὸν Συλλειτουργοῦν - σύγκρισις διατάξεων, Ἱερατικῶν, καὶ σχόλια*, [PDF], [PDF], 21/12/2022.

²¹⁵ Ἡμέτερον ἄρθρον, *Ποιοῦντος τοῦ Διακόνου τὴν Εὐχὴν, ὁ Ἱερεὺς ἐπεύχεται τὴν Εὐχὴν*, [PDF], [PDF], 30/10/2022.

²¹⁶ «**Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου ἐκρέμαντο βῆλα, δηλαδὴ ὑφασμάτινες κουρτίνες. Καὶ τοῦτο γιὰ νὰ μὴν βλέπουν τὰ τελούμενα ἀπὸ τὸν λειτουργοῦντα Ἱερέα ἢ Ἀρχιερέα ὅπου ὑπῆρχε οἱ παριστάμενοι, οὔτε αὐτοὶ νὰ βλέπουν τοὺς ἄλλους καὶ νὰ περισπῶνται**», *Σύγχρονοι (Ἅγιοι) Γέροντες καὶ οἱ Μυστικὲς Εὐχῆς*, [PDF], [PDF], 8/2/2022.

Καὶ σὲ Δυτικούς Κληρικούς²¹⁷ πάντως ὑπῆρχε αὐτὴ ἡ γνώσις καὶ πράξις τῆς μυστικῆς Ἐκκλησιαστικῆς προσευχῆς (**Ματθ. ζ' 5-6**), ὅτι δηλ. ἡ προσευχή (τόσο τῶν Κληρικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν Λαϊκῶν) γιὰ νὰ ἔχει δύναμη πρέπει νὰ εἶναι μυστική, ἀλλιῶς πέραν τῆς συγχύσεως, εὐκολα παρεκτρέπεται στὰ ὅρια τοῦ φαρισαϊσμοῦ, τῆς ἐπιδείξεως κλπ., μὲ ἄσχημες πνευματικὲς συνέπειες.

6. Secundo, orat in silentio ut devotius oret, nec cogitet quomodo ejus vox et corporis compositio placeant populo, quia et Dominus elongatus est a discipulis quantum continet jactus lapidis, ut oraret.

“Secundo, orat in silentio ut devotius oret, nec cogitet quomodo ejus vox et corporis compositio placeant populo, quia et Dominus elongatus est a discipulis quantum continet jactus lapidis, ut oraret.”²¹⁷

Δηλ. «Δεύτερον, προσεύχεται [ὁ Ἱερεὺς] σιωπηλὰ γιὰ νὰ προσευχηθεῖ ἀφοσιωμένος, ἐξ ὁλοκλήρου στὸν Κύριο χωρὶς περισπασμούς, καὶ δὲν τὸν ἐνδιαφέρει νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν λαὸν μὲ τὴν φωνήν του καὶ τίς κινήσεις του, ἐπειδὴ καὶ ὁ Κύριος ἀπομακρύνθηκε λίγο ἀπὸ τοὺς μαθητὲς Του γιὰ νὰ προσευχηθεῖ».

Καὶ γιὰ τὸ Κιβώριον (καὶ κατ' ἐπέκτασιν τὸ Ἱερὸν Βῆμα) ὡς ταμειεῖον προσευχῆς, ὁ William Durand (ΙΓ' αἰ.) γράφει: «**Τὰ Παραπετάσματα** (κουρτίνες) ποὺ ἀπλώνουν σὲ κάθε γωνία τῆς Ἀγίας Τραπέζης [Κιβωρίου], καὶ (μέσα) ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὁ Ἱερεὺς εἰσέρχεται στὸ **Μυστικό Μέρος** (Secretum)». «[Λέγεται ἐπίσης **«Τὰ Μυστικά»**], γιὰ νὰ δείξῃ ὅτι ὁ Ἱερεὺς ὅταν ἀρχίζει **«Τὰ Μυστικά»** (τὶς Μυστικὰς Εὐχές, Secreta), **εἶναι καλυμμένος ἀπὸ τὰ Παραπετάσματα** [τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου] **ποὺ ὑπάρχουν σὲ κάθε πλευρὰ τῆς Ἀγίας Τραπέζης**, [...]. Καλεῖται ἐπίσης **«Τὰ Μυστικά»** (Secreta), **ἐπειδὴ λέγονται μυστικῶς καὶ ἐν σιωπῇ**.» Βλ. παρακάτω, κεφ. 72-74.

Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος (329-390): «**μυστικῶς Τὰ Μυστικά φθέγγεσθαι, καὶ ἀγίως τὰ ἅγια, καὶ μὴ ῥίπτειν εἰς βεβήλους ἀκοὰς τὰ μὴ ἔκφορα**» [PG 36, 17].

²¹⁷ Gulielmo Durando, *Rationale Divinorum Officiorum*, Neapoli 1859, σ. 229 (§4.32.6).

12 «Τὰς θύρας» τῶν Διακονικῶν τῶν Κατηχουμένων

Ἀρχικὰ στὴν ἐκκλησία, δὲν ὑπῆρχε ἐκφωνούμενο κέλευσμα στὴν Λειτουργία περὶ οἰων-
δήποτε θυρῶν. Μόνο ὁδηγίες σὲ μορφή διατάξεων πρὸς τοὺς Ὑποδιακόνους κυρίως καὶ Διακόνους
(βλ. Διαταγαὶ Ἀποστόλων, κεφ. 23-24, σσ. 192, 194) γιὰ τὴν φύλαξη τῶν ἐξωτερικῶν θυρῶν.

Ἀργότερα παρατηρήθηκε ὅτι οἱ Ὑποδιάκονοι ποὺ εἶχαν ὡς ἀποκλειστικό τους ἔργο τὶς
ἐξωτερικὲς θύρες, ἄφηναν τὶς θύρες καὶ μᾶλλον ἔρχονταν στὸν κυρίως Ναὸ νὰ ἀκοῦνε καλύτερα
τὸν Διάκονο καὶ νὰ συμπροσευχηθοῦν στὶς διὰ Προσφωνήσεως Εὐχές^{218, 219} (βλ. ΚΒ' Κανόνα
Συνόδου τῆς Λαοδικείας, σ. 206). Εἶναι πιθανὸν ὅμως ἐνιαχοῦ νὰ διατάσσονταν καὶ ἀπὸ Κληρι-
κοὺς νὰ ἀφήνουν τὶς θύρες.

Τότε ἄρχισαν οἱ Πατέρες, μέσα σὲ ὅλη τὴν ἀναστάτωση ποὺ ἐπικρατοῦσε στὴν Ἐκκλησία
κατὰ τὴν ἐξοδο τῶν Κατηχουμένων, «τῶν (Ὑποδιακόνων καὶ) Διακόνων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ
περιτρεχόντων καὶ βοώντων (βλ. καὶ κεφ. 78.2, σ. 290).

- Μὴ τις τῶν κατηχουμένων,
- μὴ τις τῶν μὴ ἐσθιόντων,
- μὴ τις τῶν κατασκόπων²²⁰,
- μὴ τις τῶν μὴ δυναμένων θεάσασθαι τὸν Μόσχον ἐσθιόμενον,
- μὴ τις τῶν μὴ δυναμένων θεάσασθαι τὸ οὐράνιον Αἶμα τὸ ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν
ἀμαρτιῶν,
- μὴ τις ἀνάξιος τῆς ζώσης θυσίας,
- μὴ τις ἀμύητος,
- μὴ τις μὴ δυνάμενος ἀκαθάρτοις χεῖλεσι προσψάσασθαι τῶν φρικτῶν μυστηρίων» (βλ.
Ἀγ. Ἰω. Χρυσοστόμου Διακονικά, σ. 290),
- Ἀλλήλους ἐπίγνωτε²²¹,

νὰ προσθέτουν καὶ τό·

- **Τὰς θύρας²²⁰ [Ὑποδιάκονε],**

²¹⁸ Ὁ ΙΘ' Κανὼν τῆς Συνόδου τῆς Λαοδικείας (364), καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῶν Λειτουργικῶν Εὐχῶν, [PDF],
[PDF], 3/4/2022.

²¹⁹ Εὐχὴ διὰ Προσφωνήσεως (Διακονικά), [PDF], [PDF], 5/12/ 2022.

²²⁰ Ἰσασιν ὅσοι ἐλειτούργησαν καὶ λειτουργήθηκαν τῷ καιρῷ τοῦ διωγμοῦ.

²²¹ Καὶ οἱ Πιστοὶ κοιτάζονταν μεταξύ τους νὰ βεβαιωθοῦν ὅτι δὲν ἔχει μείνει κατηχούμενος, ἀμύητος,
κατάσκοπος, κτλ., σ. 289.

για να έφιστούν τήν προσοχή στόν Ὑποδιάκονο νά τελεί τò ἔργο τών θυρών ποὺ ἔχει ἀναλάβει καὶ νά μὴ τὸ παραμελεῖ.

Βλέπε τὰ ἀρχαῖα Διακονικὰ τῶν Κατηχουμένων, σσ. 289-291.

Πέρα ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα Διακονικὰ τῶν Κατηχουμένων, βρήκαμε καὶ στὰ Διακονικὰ ἀμέσως μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς σύγχρονης Λειτουργίας τῶν Ἀσσυρίων τό Τὰς θύρας²²² (δὲν τὸ βρήκαμε στὴν Ἀναφορά).

Ἀσφαλῶς, τὰς θύρας τῶν Διακονικῶν τῶν Κατηχουμένων ὑπονοοῦν τὶς ἐξωτερικὲς θύρες τῆς Ἐκκλησίας (ἢ τοῦλάχιστον τοῦ Νάρθηκος).

Ἑρώτησις: Γιατὶ βγαίνουν οἱ Κατηχούμενοι;

Ἀπάντησις: Οἱ Κατηχούμενοι δὲν βγαίνουν γιὰ νὰ μὴν δοῦν τὴν Ἁγία Ἀναφορά, διότι οὔτε οἱ Πιστοὶ τὴν βλέπουν - αὐτὸ εἶναι ἔργον ἀποκλειστικὸν τῶν Ἱερέων - βλ. κεφ. 18, σ. 146. Βγαίνουν ἀπλὰ διότι εἶναι ἀκόμη Κατηχούμενοι, καὶ στὴν Ἐκκλησία (ἀκόμη καὶ στὸν κόσμον, στὶς ἐργασίες, στὶς ἐταιρεῖες, στὶς κυβερνήσεις) ὑπάρχει ἱεραρχία Τάξεων.²²³

Ἀργότερα, ἐνιαχοῦ, σίγουρα καὶ πρὸ τῆς Συνόδου τῆς Λαοδικείας, πρὸ τοῦ 4^{ου} αἰ. (γι' αὐτὸ ἀναγκάστηκε νὰ θεσπίσει τὸν Κανόνα), ἔγινε μόνιμη (φυσικὰ ὄχι ταυτόχρονα παντοῦ) ἢ μὴ φύλαξη (μᾶλλον καὶ τὸ μὴ κλείσιμο) τῶν θυρῶν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὸ Τὰς θύρας τῶν Διακονικῶν, ἀπέκτησε μόνον ἀρχαιολογικὴ σημασία.

Ἡ τελευταῖα χρονικὰ μαρτυρία ποὺ ἔχουμε γιὰ τὸ κλείσιμο τῶν θυρῶν τῆς Ἐκκλησίας (καὶ δὲν ξέρουμε σὲ τί ἔκταση τηροῦνταν στὶς ἡμέρες του) εἶναι ἀπὸ τὸν Ἁγ. Μάξιμον τὸν

²²² Let him that has not received baptism, depart.

Let him that has not received the sign of life, depart.

Let him that does not accept It [the Holy Communion], depart.

Let the hearers go, and **watch the doors**.

Liturgy of the Assyrian Church of the East (liturgies.net)

²²³ Καὶ ὅπως λέει ὁ Ἅγιος Μακάριος Ἱεροσολύμων, σ. 202, γιὰ νὰ μὴν καταπατηθοῦν αὐτοὶ οἱ διαχωρισμοὶ (τῶν τάξεων), σὰν νὰ τὸ ἤξερε..., ἃς μένει ὁ καθένας στὴν δική του θέση ἀμεμπτος.

Ὁμολογητὴ (580-662), σ. 235 (ὁ ὁποῖος ἐπίσης ὁμιλεῖ καὶ γιὰ **Παραπετάσματα περὶ τὸ Θυσιαστήριον**, κεφ. 51, σ. 236).

Μάλιστα μαρτυρεῖται στὴν περιγραφὴ τοῦ Ἁγίου Μαξίμου, τὸ κλείσιμο τῶν θυρῶν τῆς Ἐκκλησίας στὴν ἐκβολὴ τῶν **Κατηχουμένων**, καὶ πολὺ πρὸ τοῦ Πιστεύω, ἀφοῦ μεσολαβεῖ ἡ Μ. Εἴσοδος καὶ ὁ ἀσπασμός.

Ἄρα ὁ Ἅγιος Μάξιμος ἀναφέρεται στὸ **«Τὰς θύρας»** τῶν Διακονικῶν τῶν Κατηχουμένων.

Εἰκ. 12-1. Ἁγία Σοφία. Θύρα στὸν Νάρθηκα. Τὰ ὀριζόντια τμήματα τῶν Σταυρῶν ἔχουν ἀφαιρεθεῖ. Φαίνονται καὶ οἱ γάντζοι ἐπάνω γιὰ τὸ Καταπέτασμα τῆς θύρας.²²⁴

²²⁴ Bob Atchison, *A collection of doors in Hagia Sophia*. 2/7/2023.

13 Ἡ θέσις τοῦ «Πιστεύω»

Στὰ ἀρχαιότερα χφφ τῆς ΙΕΜΘ (σ. 239), δὲν μαρτυρεῖται τὸ Πιστεύω.

Τὸ **Πιστεύω** εἰσῆλθε στὴν **Θεία Λειτουργία** ἀρχὰς τοῦ 6^{ου} αἰ.²²⁵ (φυσικὰ θὰ πῆρε καιρὸ νὰ ἐπεκταθεῖ ἡ νέα πράξις παντοῦ).

Τὸ **Πιστεύω** σὲ ἐμᾶς εἶναι μετὰ τὸν Ἀσπασμόν καὶ πρὸ τῆς Ἀγίας Ἀναφορᾶς.

Σημειωτέον ὅτι ὁ Ἅγιος Μάξιμος (580-662) ἔχει τὸ **Πιστεύω**, ἀλλὰ ὄχι τὸ *Τὰς θύρας* ἢ ἄλλο σχετικὸ παρακείμευμα πρὸ τοῦ Πιστεύω.

Ὁ λόγος ποὺ εἰσῆλθε τὸ **Πιστεύω** σὲ αὐτὴ τὴν **θέση**, δὲν εἶναι ξεκάθαρος. Ἴσως γιὰ νὰ τονιστεῖ καθ' ἡμᾶς ὅτι μόνον οἱ Πιστοὶ πρέπει νὰ παρευρίσκονται στὴν Ἀγία Ἀναφορά.

Σύμφωνα μὲ τὸν M. Fiedrowicz²²⁶, καὶ τὸν H. Wybrew²²⁷, στὴν **Ἰσπανία** τὸ Πιστεύω εἰσῆλθε τὸ **589** (Σύνοδος τοῦ Τολέδο) πρὸ τοῦ *Πάτερ ἡμῶν*, ἀλλὰ μὲ τὴν αἰρετικὴ προσθήκη τοῦ **Φιλιόκβε (Filioque)**^{228, 229}, τὸ ὁποῖον ἔκτοτε σιγὰ σιγὰ ἐδραιώθηκε στὴν Δύση.

Ἀργότερα, περίπου τὸ 800, εἰσῆλθε στὶς Φράγκικες (Frankish) λειτουργίες²³⁰.

Στὴν **Ρώμη** εἰσῆλθε πολὺ ἀργότερα, τὸν **11^ο αἰ.**, ἀλλὰ ἀμέσως μετὰ τὰ Ἀναγνώσματα καὶ τὸ *Κήρυγμα*, καὶ τώρα εἶναι στὴν ἴδια θέση. Στὴν Λειτουργία τῆς Ρώμης δὲν ὑπάρχει ἡ προτροπὴ *Τὰς θύρας, τὰς θύρας*.^{231, 232}

²²⁵ Hugh Wybrew, *The Orthodox Liturgy*, St. Vladimir's Seminary Press, 1990, σ. 85.

²²⁶ Michael Fiedrowicz, *The Traditional Mass*, (transl. by Rose Pfeifer), Angelico Press, New York 2020, σ. 92.

²²⁷ Hugh Wybrew, *The Orthodox Liturgy*, St. Vladimir's Seminary Press, 1990, σσ. 85-86.

²²⁸ Wikipedia, *Filioque*: «The generally accepted first found insertion of the term Filioque into the Niceno-Constantinopolitan Creed, in Western Christianity, is in acts of the Third Council of Toledo (Toledo III) (589)». 4/8/2023.

²²⁹ Πρωτ. Ἰωάννου Σ. Ῥωμανίδου, *Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τόμ. Α', ἐκδ. Πουρνάρα, 2009, σ. 314 κ.έ..

²³⁰ Michael Fiedrowicz, *The Traditional Mass*, δ.π., σ. 92.

²³¹ www.liturgyoffice.org.uk/Missal/Text/MCFL.pdf, 10/6/2023.

²³² Arnold H. Mathew, *The Old Catholic Missal & Ritual*, London 1909, σ. 3.

Οἱ Ἀρμένιοι^{233, 234}, ἔχουν τὸ (δικό τους) *Πιστεύω* ἀμέσως μετὰ τὰ Ἀναγνώσματα²³⁵, καὶ τὸ *Τὰς θύρας, τὰς θύρας ἀργότερα* ἀπὸ τὸ *Πιστεύω*, στὴν ἁγία Ἀναφορά ὡς·

Ἀσπασμός, ..., *Στῶμεν καλῶς, Ἐλεον εἰρήνην, Ἡ Χάρις τοῦ Κυρίου, ..., Ἀμήν*, καὶ τῷ πνεύματί σου, *Τὰς θύρας, τὰς θύρας!* Ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας. Ἐχομεν πρὸς τὸν Κύριον. Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ.

Στὴν Προθεωρία (1055-1063), σ. 260, βλέπουμε ὅτι ἡ θέση τοῦ *Πιστεύω* εἶναι·

Ἀσπασμός, *Τὰς θύρας, τὰς θύρας*, *Στῶμεν καλῶς*, Ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας, Ἐχομεν πρὸς τὸν Κύριον, κτλ., *Πιστεύω*, Ἁγία Ἀναφορά.

Ἄρα σύμφωνα μὲ τὴν διάταξιν τῆς Προθεωρίας, (καὶ τὴν διάταξιν τῶν Ἀρμενίων) τὸ «*Τὰς θύρας, τὰς θύρας*», δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸ *Πιστεύω*.

Τὸ κοινὸ ὅλων ὅμως εἶναι ὅτι τὸ «*Τὰς θύρας, τὰς θύρας*» λέγεται πρὶν ἀρχίσει ἡ Εὐχὴ τῆς Ἀναφοῶς.

²³³ *Liturgy of the Holy Apostolic Church of Armenia – Armenian and English*, London 1887 (βασισμένο σὲ ἐκδόσεις τοῦ 1761 καὶ 1873), σσ. 57, 79.

²³⁴ qabana.am, 10/6/2023.

²³⁵ Δὲν γνωρίζουμε πότε εἰσῆλθε στὴν Λειτουργία τους τὸ (δικό τους) *Πιστεύω*, ἀλλὰ γνωρίζουμε ὅτι ὁ Μονοφυσίτης Πατριάρχης Ἀντιοχείας Πέτρος (Peter the Fuller) τὸ εἰσήγαγε πρῶτος τὸ 473. Πιθανὸν νὰ εἰσήχθη καὶ στοὺς Ἀρμένιους ἀπὸ ἐκείνη τὴν ἐποχὴ (5^{ος}-6^{ος} αἰ.).

14 «Τὰς θύρας, τὰς θύρας» πρὸ τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς

Εἶδαμε ὅτι οἱ ἐξωτερικὲς θύρες τῆς Ἐκκλησίας, κλείνονταν στὰ Διακονικὰ τῶν Κατηγουμένων, κεφ. 12, σ. 121.

Ἐπίσης στὰ Διακονικά ἦταν **ἀπλό** *Τὰς θύρας*, ἐνῶ πρὸ τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς εἶναι **διπλό** *Τὰς θύρας, τὰς θύρας*.²³⁶ *Ἄρα ἐννοοῦνται καὶ οἱ δύο θύρες. Καὶ τοῦ Ἱεροῦ Βήματος (πρὸ τῆς Ἀναφορᾶς), ἀλλὰ καὶ οἱ ἐξωτερικὲς θύρες τῆς Ἐκκλησίας.*

14.1 Πότε εἰσῆλθε στὴν Λειτουργία;

Πρώτη φορὰ ἐντοπίσαμε τὸ *Τὰς θύρας, τὰς θύρας* στὸν Βαρβερινὸ κώδικα Barb. gr. 336 (Η' αἰ.), [B.336, φφ. 10β, 28β], ποὺ εἶναι Κωνσταντινουπολίτικο Ἐπισκοπικὸ Εὐχολόγιον, καὶ συνάμα τὸ ἀρχαιότερο σωζόμενο Εὐχολόγιον.

Ἐπίσης τὸ *Τὰς θύρας, τὰς θύρας* ἀπαντᾶται καὶ στοὺς Ἀρμενίους (δὲν γνωρίζουμε ἀπὸ πότε, καὶ καλὸν εἶναι νὰ διερευνηθεῖ), βλ. κεφ. 13, σ. 124, πρὸ τοῦ *Ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας*, στοὺς ὁποίους ὅμως τὸ *Πιστεύω* εἶναι ἀμέσως μετὰ τὰ Ἀναγνώσματα.

Ἐὰν καὶ στοὺς Ἀρμενίους ἀπαντᾶται σὲ ἀρχαῖα χειρόγραφα, ἴσως νὰ εἶναι μιὰ ἔνδειξη ὅτι τὸ *Τὰς θύρας, τὰς θύρας* τῆς ἁγίας Ἀναφορᾶς προϋπήρχε τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (451);

Οἱ δὲ Δυτικοὶ δὲν ἔχουν καθόλου τὸ *Τὰς θύρας* στὴν Λειτουργία τους^{231, 232}, ἐν τούτοις ὅμως ἐκλείναν καὶ αὐτοὶ πλήρως τὰ Παραπετάσματα τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου στὴν Ἁγία Ἀναφορά, καὶ φυσικὰ τὰ Καταπετάσματα τοῦ Τέμπλου μετὰ Σταυροῦ (Rood Screen), βλ. ὑποσ. 187, 188, καὶ κεφ. 74, σελ. 280.

Ἄς δοῦμε, περαιτέρω, βάσει λογικῆς ἀποδείξεως, καὶ βάσει διαφορῶν ἀναφορῶν, ποίες θύρες ὑποννοοῦνται;

²³⁶ Ὁ τονισμὸς αὐτῆς τῆς διαφορᾶς μοῦ ὑποδείχτηκε ἀπὸ τὸν ἀδερφό μου Γεώργιο Δ. Παπαδημητρίου.

14.2 Ποίας θύρας; Ἀπόδειξις λογική

Ἐὰν ὑπονοοῦνταν νὰ κλείνουν οἱ ἐξωτερικὲς θύρες τοῦ Ναοῦ, πρὸ τοῦ Πιστεύω καὶ τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς, δηλ. μετὰ τὴν Μεγάλην Εἵσοδον, τότε γιατί νὰ εἶναι τὰ Διακονικὰ τῶν Κατηχουμένων πρὸ τῆς Μεγάλης Εἰσόδου;

Μὰ οἱ θύρες κλείνουν ὅταν βγαίνουν οἱ Κατηχούμενοι, ὥστε μαζὶ μετὰ τὴν ὅλη φασαρία τῆς ἐξόδου των καὶ «τῶν (Ὑποδιακόνων καὶ) Διακόνων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ περιτρεχόντων καὶ βοώντων»⁵⁶⁴, νὰ σιγουρευτοῦμε ὅτι βγήκαν καὶ δὲν θὰ ξανὰ εἰσέλθουν στὸν Ναό.

Ἄρα μετὰ τὴν παραπάνω λογικὴ ἀπόδειξη στὸ «Τὰς θύρας, τὰς θύρας» (ποὺ λέγεται πρὸ τοῦ Πιστεύω) δὲν ἐκλείναν οἱ θύρες τοῦ Ναοῦ. Ἦσαν ἤδη κλειστές.

Εἶπαμε παραπάνω ὅτι ὑπάρχει διπλασιασμός, ἐν ἀντιθέσει μετὰ τὸ ἀπλὸ Τὰς θύρας τῶν Διακονικῶν τῶν Κατηχουμένων²³⁶.

Συνεπῶς, μετὰ τὸ πρῶτον Τὰς θύρας, ὑπονοοῦνταν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ καταπέτασμα, καὶ μετὰ τὸ δεύτερον τὰς θύρας ὑπονοοῦνταν οἱ ἐξωτερικὲς θύρες (ποὺ ἦσαν ἤδη κλειστές) γιὰ νὰ ἐφιστήσουν τὴν προσοχὴ στοὺς Ὑποδιακόνους νὰ μὴν ἀνοίξουν γιὰ κανένα λόγο, κεφ. 24, σ. 194.

14.3 Ποίας θύρας; Απόδειξις από τὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο (4^{ος} αἰ.)

Ὅπως βλέπουμε στὸ κεφ. 36, σ. 211, ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ξεκάθαρα ὁμιλεῖ ὅτι ἀνοίγουν τὰ Ἀμφίθυρα, τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύουμε (στὸ ἐν λόγῳ κεφ. 36) ὅτι εἶναι τοῦ Ἱεροῦ (καὶ ὄχι οἱ ἐξωτερικὲς θύρες), μετὰ τὴν Ἀγίαν Ἀναφορὰν (μετὰ τὴν Ἐπίκλησιν), καὶ ἐπίσης ἐπισημάνουμε καὶ τὸ σφάλμα τοῦ Τρεμπέλα.⁴³²

Ἄρα ἐφόσον ἀνοίγονται κατὰ τὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο μετὰ τὴν Ἀγία Ἀναφορά, σημαίνει ὅτι τὰ Ἀμφίθυρα (τὰ ἅγια θύρια μὲ τὸ καταπέτασμα) ἦσαν κλειστὰ κατὰ τὴν Ἀγία Ἀναφορά.

14.4 Ποίας θύρας; Απόδειξις ἀπὸ τὴν Διάταξιν τοῦ Πυρομάλλη (10^{ος} αἰ.)

Στὴν Διάταξιν τῆς Θείας Λειτουργίας τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας Ἰσιδώρου Πυρομάλλη (10^{ος} αἰ.),²³⁷ ἔχει καταγραφεῖ:

«Ὁ Διάκονος. Τὰς θύρας, τὰς θύρας. Καὶ κατακλείονται αἱ θύραι.

[...]

Ὁ Διάκονος ἐν τῷ ἁμβωνί. Ἀνοιχθήτωσαν αἱ θύραι. Καὶ ἀνοίγονται αἱ θύραι»:

Ἐδῶ ἔχουμε τὶς ἐξῆς παρατηρήσεις:

i. Ὡς εἶδαμε, κεφ. 12, σ. 121, οἱ θύρες τοῦ Ναοῦ ἐκλείναν στὰ Διακονικὰ τῶν Κατηχουμένων, μὲ ὄχι τὴν τυχοῦσα φασαρία. «τῶν (Ὑποδιακόνων καὶ) Διακόνων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ περιτρεχόντων καὶ βοώντων».

²³⁷ Βλ. κεφ. 66, σ. 270.

ii. Πάλιν στὴν ἀνάλυσιν τῆς προηγούμενης ὑποενότητος §14.1, ἐὰν ὑποννοοῦνταν οἱ θύρες τοῦ Ναοῦ θὰ γινόταν μεγάλη ταραχὴ στὴν ἐκκλησία (καὶ θὰ γύριζε ὁ κόσμος 180 μοῖρες νὰ τὶς δεῖ νὰ κλείνουν κτλ.) καὶ **μάλιστα τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς καὶ τῆς προετοιμασίας γιὰ τὴν Θεία Κοινωνία.**

iii. Ἐὰν πάλιν ὑποννοοῦνται οἱ ἐξωτερικὲς θύρες, στὸ ἄνοιγμα τῶν θυρῶν τῆς διατάξεως αὐτῆς, γιατὶ νὰ ἀνακοινωθεῖ τὸ ἄνοιγμά τους; Για νὰ μάθουν ὅτι εἶναι ἀνοικτὲς καὶ νὰ φύγουν ὅσοι θέλουν νὰ φύγουν; Ἡ γιὰ νὰ μπαινοβγαίνουν;

iv. καὶ τὸ **πιὸ σημαντικό.** Ὁ σκοπὸς τῶν ἐξωτερικῶν θυρῶν εἶναι νὰ μὴν μποῦν οἱ Κατηχομένοι, ἀμύητοι, κτλ., οὔτε γιὰ νὰ συμπροσευχηθοῦν, ἀλλὰ οὔτε καὶ γιὰ νὰ κοινωνήσουν, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ νὰ μὴ βγοῦν πρὶν τὴν Θ. Κοινωνία (καλύτερα πρὸ τοῦ τέλους τῆς Λειτουργίας) οἱ πιστοί, ἢ μᾶλλον νὰ μὴν μπαινοβγαίνουν! Βλ. Διαταγὲς τῶν Ἀποστόλων, καὶ Σύνοδο τῆς Λαοδικείας, σσ. 143, 194, 206. Ἄρα ἐὰν ὑποννοοῦνται οἱ ἐξωτερικὲς θύρες, καὶ ἄνοιγαν πρὸ τῆς Θείας Κοινωνίας, αὐτομάτως ἀκυρώνεται ὁ λόγος ὑπάρξεως (κλεισίματος) τῶν ἐξωτερικῶν θυρῶν! Μὲ ἀνοικτὲς τὶς πόρτες, ἄγνωστοι κατηχούμενοι, ἀμύητοι, κτλ., θὰ μποροῦν νὰ εἰσέλθουν καὶ λάθρα νὰ κοινωνήσουν, καὶ οἱ πιστοὶ (ποῦ δὲν ἦσαν τελικὰ τῷ ὄντι πιστοί) θὰ μποροῦν νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν ἐκκλησία (ἢ νὰ μπαινοβγαίνουν ὅπως συμβαίνει καὶ σήμερα).

Ἐεκάθαρα λοιπόν, τό «**Τὰς θύρας, τὰς θύρας**» πρὸ τοῦ Πιστεύω ἀναφέρεται κυρίως στὰ ἅγια θύρια (καὶ τὸ καταπέτασμα) τοῦ Ἱεροῦ (= ἀναφέρεται στὴν Ὡραία Πύλη καὶ τὸ κλείσιμό της), **καὶ σύμφωνα μὲ τὴν διάταξιν τοῦ Πυρομάλλη ἐκλείναν στὴν ἀρχὴ τῆς ἁγίας Ἀναφορᾶς, καὶ ἀνοίγανε στὸ τέλος της, καὶ μάλιστα σὲ Ἀρχιερατικὴ Λειτουργία στὴν Ἁγία Σοφία.**²³⁸

²³⁸ Γιατὶ σήμερα, σὲ Ἀρχιερατικὴ Λειτουργία, τὰ πάντα εἶναι ἀνοικτὰ στὴν Ἁγία Ἀναφορά, ἀκόμη καὶ στὸ Ἅγιον Ὅρος; Βλ. §19.

14.5 Ποίας θύρας; Απόδειξις από τὸν Βαρβερινὸ κώδικα (8^{ος} αἰ.)

Τὸ ἀρχαιότερο σωζόμενο (ἐπισκοπικόν) Εὐχολόγιον **Barb. gr. 336** (8^{ος} αἰ.) ἔχει· «Ἀγαπήσωμεν», «**Τὰς θύρας, τὰς θύρας**», καὶ τὸ **Πιστεύω**, [B.336, φφ. 10β, 28β], βλ. παρακάτω κεφ. 54, σ. 245.

Τὸ **Barb. gr. 336** στὰ Διακονικὰ τῶν Κατηχουμένων, δὲν ἔχει τὸ **Τὰς θύρας**²³⁹, ποὺ σημαίνει ὅτι πλέον οἱ θύρες **μᾶλλον** δὲν κλείονταν καὶ ἐπαφίετο στὶς συνειδήσεις τῶν Κατηχουμένων (ἂν ὑπῆρχαν), τῶν Φωτιζομένων, νὰ φύγουν οἰκειοθελῶς, ἄνευ θορύβου, ἐὰν τελικὰ ἔφευγαν κιόλας καὶ δὲν ἔμεναν καὶ αὐτοί.

Ἀπὸ τὸ ἴδιο Εὐχολόγιον (**Barb. gr. 336**), βλέπουμε τὴν ἐξῆς μαρτυρία (βλ. κεφ. 55, σ. 246 παρακάτω).

«Ἐπὶ χειροτονία διακόνου.

Μετὰ τὸ γίνεσθαι τὴν ἁγίαν Ἀναφορὰν καὶ **ἀνοιγῆναι τὰς θύρας**, πρὶν ἢ εἰπεῖν τὸν διάκονον «Πάντων τῶν ἁγίων»,²⁴⁰ προσάγεται ὁ μέλλων χειροτονεῖσθαι διάκονος τῷ ἀρχιεπισκόπῳ».

Προφανῶς ἐδῶ ἐννοοῦνται τὰ ἅγια θύρια τοῦ Ἱεροῦ (μαζὶ μὲ τὸ καταπέτασμα³), καὶ ὅχι οἱ ἐξωτερικὲς θύρες τοῦ Ναοῦ.²⁴¹

Γιατὶ νὰ ἐννοοῦνταν, καὶ γιατί νὰ ἀνοίγαν οἱ ἐξωτερικὲς θύρες τοῦ Ναοῦ πρὸ τοῦ «Πάντων τῶν ἁγίων» (ποὺ ἔστω ὅτι ἦσαν κλειστές); Γιὰ νὰ εἰσέλθουν ἀμύητοι καὶ κατηχούμενοι καὶ νὰ κοινωνήσουν; Μά, γιὰ αὐτὸν τὸν σκοπὸν ἔκλειναν οἱ ἐξωτερικὲς θύρες, γιὰ νὰ μὴν εἰσέλθουν! Ἔτσι ἀκυρώνεται ὁ σκοπὸς τοῦ κλεισίματος τῶν ἐξωτερικῶν θυρῶν. Ἄτοπον· ἄρα ἐννοοῦνται τὰ ἅγια θύρια τοῦ Ἱεροῦ (μαζὶ μὲ τὸ καταπέτασμα³). Βλ. ἐπίσης τὶς λογικὲς ἀποδείξεις στὴν διάταξιν τοῦ Πυρομάλλη, σσ. 128, 270.

²³⁹ Stefano Parenti, Elena Velkovska, *L' Encologio Barberini Gr. 336*, Roma 2000, σσ. 246-247.

²⁴⁰ Τὸ «Πάντων τῶν ἁγίων» εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς Συναπτῆς μετὰ τὴν Ἀγία Ἀναφορὰ καὶ πρὶν τὸ *Πάτερ ἡμῶν*.

²⁴¹ πρβλ. πρωτ. Θ. Ἱ. Κουμαριανός, «*Τὰς θύρας, τὰς θύρας πρόσχωμεν*», πύλες τοῦ ναοῦ ἢ θύρες τοῦ Ἁγίου Βήματος; Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν 1997, 32:537-565, σ. 555.

Καὶ ἄλλως· Ἐδῶ ὁμιλεῖ περὶ τῆς χειροτονίας τοῦ διακόνου, καὶ ὅτι προσάγεται ὁ διάκονος στὸν Ἀρχιεπίσκοπο. Δὲν ἐνδιαφέρουν οἱ ἐξωτερικὲς θύρες τοῦ Ναοῦ στὴν χειροτονία τοῦ Διακόνου, ἀλλὰ ἐνδιαφέρουν τὰ ἅγια θύρια νὰ ἀνοιχθοῦν γιὰ νὰ προσαχθεῖ ὁ Διάκονος.

Ὁ Βαρβερινὸς κώδιξας ὅμως δὲν ἀναφέρει πότε ἐκλείναν τὰ ἅγια θύρια (μαζὶ μὲ τὸ καταπέτασμα), ἀλλὰ αὐτὸ τότε δὲν χρειάζοταν νὰ γραφεῖ (πέραν τῆς λακωνικότητος τῶν ἀρχαίων χειρογράφων), διότι ἦταν κοινὴ Παράδοσις, ἀκόμη καὶ μέχρι τὸν προηγούμενον αἰῶνα, βλ. κεφ. 18.

Ξεκάθαθα λοιπὸν ἀπὸ τὰ παραπάνω, τό «Τὰς θύρας, τὰς θύρας» πρὸ τοῦ Πιστεύω ἀναφέρεται κυρίως στὰ ἅγια θύρια (καὶ τὸ καταπέτασμα) τοῦ Ἱεροῦ.

Ἀφοῦ ὅμως ἀνοιγαν τὰ ἅγια θύρια τοῦ Ἱεροῦ (μαζὶ μὲ τὸ καταπέτασμα) στο τέλος τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς (σὲ Ἐπισκοπικὴ Λειτουργία), ἄρα ἐκλείναν ἐνωρίτερον (εἴτε μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον κατὰ πλειοψηφίαν, εἴτε καὶ στοὺς Τὰς θύρας, ἀναλόγως τῆς παραδόσεως, βλ. κεφ. 18).

Βλ. ἐπίσης στοὺς ἴδιους χειρόγραφους τὴν διάταξιν τοῦ Μύρου. Τὴν ἔχουμε ἀναλύσει παρακάτω, στό κεφ. 56, σ. 247.

14.6 Ποίας θύρας; Ἄλλες ἀναφορὲς χειρογράφων

Ἄλλες ἀναφορὲς χειρογράφων, βλέπε στὰ κεφάλαια 65, 67, 68, 76.

Ἀξίζει νὰ σημειώσουμε ὅτι, ὅπως εἶδαμε στὰ χειρόγραφα, παλαιὰ καὶ παρόντος Ἀρχιερέως (καὶ δὴ στὴν Ἁγία Σοφία) ἐκλείναν τὰ μεγάλα ἅγια θύρια, ἀμφίθυρα, τοῦ Ἱεροῦ (σὺν τὸ καταπέτασμα), τὴν ὥρα τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς. Βλ. καὶ κεφ. 19.

14.7 Πότε έκλειναν; Πότε άνοιγαν;

Οί περισσότερες και αρχαιότερες αναφορές, όμιλούν ότι τά άγια θύρια (μαζί με τó καταπέτασμα³), ήτοι ή Ωραία Πύλη, **ήσαν κλειστά κατά τήν διάρκεια τής Αγίας Αναφοράς**.

- Ο Άγιος Ιωάννης ό Χρυσόστομος (4^{ος} αϊ.), Άρχιεπ. Κων/πόλεως, βλ. σσ. 128, 211.

- Η Ιστορία Εκκλησιαστική και Μυστική Θεωρία (6^{ος}-7^{ος} αϊ.), «και μόνος μόνω προσλαλεϊ Θεῷ μυστήρια» σ. 239.

- Τό Χειρόγραφο Έπισκοπικό Εύχολόγιον του 8^{ου} αϊ. Barb. Gr. 336, βλ. σσ. 130, 246.

- Η Διατάξις του διακ. Ισιδώρου Πυρομάλλη του 10^{ου} αϊ., βλ. σσ. 128, 270.

- Η Προθεωρία, 11^{ος} αϊ., βλ. σσ. 260.

- Ο Άγιος Συμεών Άρχιεπ. Θεσ/νίκης, 15^{ος} αϊ., βλ. σσ. 332.

- Οί Διατάξεις χειροτονιών Διακόνου, [D²⁴² II, σ. 345 (14^{ος} αϊ.), σ. 655 (15^{ος} αϊ.), σ. 772 (1538)].

- Η Άγιορείτικη Παράδοσις, κεφ. 17, σ. 143.

- Η Παράδοσις τής Έκκλησίας τής Ελλάδος, κεφ. 18, σ. 146.

- Η Παράδοσις των Παλαιοπίστων Ρώσων, κεφ. 99, σ. 339.

- Ο Ιωάννης Φουντούλης, κεφ. 18, σ. 146, βλ. και ύποσ. 325.

- Ο Robert F. Taft λέει είναι ξεκάθαρο ότι **κλείνουν τά άγια θύρια και τά καταπετάσματα μετά την Μ. Εϊσοδον και είναι κλειστά καθ' όλη τή διάρκεια τής Αγίας Αναφοράς**,²⁴³

και άλλες μαρτυρίες σέ αύτήν τήν έργασία, άκόμη και στους Καθολικούς, βλ. Guillaume Durand, κεφ. 72-74.

²⁴² Aleksej Dmitrievskij, Opisanie liturgitseskich rukopisej, 1895-1917, τόμοι I, II, III.

²⁴³ R. F. Taft, *The Great Entrance*, δ.π., σ. 409: "The Protheoria **does not always comment on ritual elements in proper sequence** at this somewhat overcharged part of the liturgy, but **it is clear from the context that the doors and curtains were shut after the Great Entrance and remained closed during the Anaphora**".

Εἶναι φανερὸ ὅτι, τὸ κέλευσμα· **Τὰς θύρας, τὰς θύρας, δὲν εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ τὸ κλείσιμο τῆς Ὁραίας Πύλης**, ἀφοῦ ἡ Ὁραία Πύλη ἐκλείνει ἀμέσως μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον, πρὸ τοῦ Ἀσπασμοῦ καὶ τοῦ *Τὰς θύρας, τὰς θύρας*.

Τὸ βλέπουμε καὶ στὴν Ἀγιορείτικη Παράδοση²⁴⁴, καὶ στοὺς Παλαιοπίστους Ῥώσους. Τὸ βλέπουμε ἀκόμη καὶ στοὺς Δυτικούς ὅπου ἐκλείνουν τὰ Παραπετάσματα στὴν Ἁγία Ἀναφορά, ἀπουσία σχετικῆς παρακελεύσεως, βλ. ὑποσ. 187, 188, καὶ σ. 280.

Ἡ διάταξις τοῦ Πυρομάλλη²⁴⁵ ἴσως προσπάθησε νὰ τὸ ἐκλογικεύσει, μεταφέροντας τὸ κλείσιμο τῶν θυρῶν ἀπὸ μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδο, ἀκριβῶς στό *Τὰς θύρας, τὰς θύρας*.

Μήπως ὅμως ἡ ἀρχικὴ Παράδοσις τελικὰ δὲν εὐρίσκετο στὴν μεταφορὰ τοῦ κλεισίματος, ἀλλὰ στὴν μεταφορὰ τοῦ κελεύσματος; Δὲν ὑπάρχουν ἀρκετὰ στοιχεῖα γιὰ νὰ γνωρίζουμε ἀκριβῶς.

Εἶναι πιθανὸν τὸ *Τὰς θύρας, τὰς θύρας*, νὰ μεταφέρθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ του θέση, ἢ νὰ ἐπισήλθαι ἀνάμεσα διάφορα στοιχεῖα στὴν Θεία Λειτουργία ποὺ ἡ ἀρχικὴ του θέση νὰ ἄλλαξε ἐμμέσως.²⁴⁶ Θὰ μπορούσε γιὰ παράδειγμα, τὸ *Τὰς θύρας, τὰς θύρας*, νὰ ἦταν ἀρχικά, ἀμέσως μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον.

Μία παραλλαγή, γνωστὴ στὴν Ἑλλάδα, θέλει νὰ κλείνει ἡ Ὁραία Πύλη μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον, καὶ στὸ *Τὰς θύρας, τὰς θύρας* νὰ ἀνοίγουν **σύντομα** τὰ ἅγια θύρια γιὰ νὰ ξανακλείσουν μετὰ τὸ *Πιστεύω*.²⁴⁷

Ὁ Ἅγιος Συμεὼν Θεσσαλονίκης, καὶ ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Παῖσιος μᾶλλον ἀντιγράφοντας τὸν Ἅγιον Συμεὼν, ὡς ἀναφέραμε, ξεχάσανε νὰ ξανακλείσουν στὰ συγγράμματά τους τὸ Καταπέτασμα, τὸ ὁποῖον εἶχε ἀντίκτυπον στὴν ἀρχαίαν Παράδοσιν ποὺ πήραν οἱ Ῥώσοι ἀπὸ τὴν

²⁴⁴ Στὴν Ἀγιορείτικη Παράδοσιν, τὸ *Τὰς θύρας, τὰς θύρας*, δὲν ἀλλάζει κάτι στὴν διάταξιν. Τὰ ἅγια θύρια ἔχουν κλείσει μετὰ τὴν Μεγάλην Εἴσοδον, καὶ θὰ ἀνοίξουν πρὸ τῆς Θείας Κοινωνίας, κεφ. 17, σ. 143. Ἐπίσης βλ. καὶ τοὺς Παλαιοπίστους Ῥώσους, κεφ. 99, σ. 339.

²⁴⁵ Ἰσιδώρου Πυρομάλλη – Διάταξις τῆς Θείας Λειτουργίας τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας (ΙΑ-ΙΒ' αἰ.), Εὐχολόγιον Goar (1647), σσ. 180-183. Ἐνταῦθα εἰς κεφ. 66, σ. 270.

²⁴⁶ Γιὰ παράδειγμα, ἡ Προθεωρία (1055-1063), σ. 260, τὸ ἔχει ἀλλοῦ (καὶ οἱ Ἀρμένιοι).

²⁴⁷ Ἐτσι συνέβαινε καὶ σὲ ἐνορίες τῆς Ἑλλάδος (κεφ. 18, σ. 146), πρὸ τῆς ἐν Ἑλλάδι Λειτουργικῆς Κινήσεως ἢ Ἀναγεννήσεως, Ἀνανεώσεως (Liturgical Movement). Βλ. Ἀρχιεπ. Κορίνθου Βαρθολομαίου Γεωργιάδου, *Ἐπιτομὴ Λειτουργικῆς πρὸς χρῆσιν τῶν Ἱερέων καὶ παντὸς Ὁρθοδόξου Χριστιανοῦ*, ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἐν Ἀθήναις 1909, σσ. 111-118.

Κων/πολη· βλέπε κεφάλαια, 95, 96. Όμως διατί οι Έρωςοι δέν έσυμβουλεύθησαν και την κρατούσαν Παράδοσιν, παρά έβασίσθησαν μόνον στην Έπιστολή;

Λέει ό Φουντούλης τό 2002²⁴⁸: «Και πάλι όμως τό Καταπέτασμα άνελκυόταν μετά τον άσπασμό της άγάπης και την όμολογία της όρθής πίστewς με την άπαγγελία του ιερού Συμβόλου».²⁴⁹

Ότι κατά την διάρκεια της Αγίας Άναφοράς ήταν κλειστή ή θέα του Έροϋ Βήματος, συμπεραίνεται επίσης, και από την λογικήν άπόδειξιν του κεφ. 20, σ. 188.

Γενικά, τὰ άγια θύρια και τό Καταπέτασμα (Βήλον) κλείουν στην Άγίαν Άναφοράν, δηλ. κλείουν μετά την Μ. Εϊσοδον²⁵⁰, και άνοίγουν στο Μετά φόβου για την Θεία Κοινωνία των Πιστών.²⁵¹

Έτσι γίνεται και στην Προηγιασμένη Θεία Λειτουργία, και είναι καταγεγραμμένο στα σύγχρονα Έρατικά της Άποστολικής Διακονίας, βλ. §19, §18.1, §20.

Ένδιάμεσα κατά μερικές (και προσωπικές) διατάξεις άνοιγοκλείουν συντόμως για εύλογία ή για τό Πιστεύω, αλλά στο Άγιον Όρος, είναι έντελώς κλειστά από μετά την Μ. Εϊσοδον μέχρι την Θεία Κοινωνία, βλ. κεφ. 17.

Περισσότερες πληροφορίες, και λεπτομερή διάταξιν των άνοίγματος και κλεισίματος των άγιων θυρίων και του Καταπετάσματος, δύνασαι νά εύρης στο κεφ. 18, σ. 146, «Τό κλείσιμο της Όραιάς Πύλης του Έροϋ (τὰ Βημόθυρα και τό Καταπέτασμα) στην Θεία Λειτουργία στην Έκκλησία της Ελλάδος» (Πίναξ 18-1).

²⁴⁸ Βλ. περισσότερα στο κεφ. 18, σ. 146.

²⁴⁹ Ιωάννου Μ. Φουντούλη, Τελεουργικά Θέματα Α', «Η Μυστηριακή ζωή της Έκκλησίας και τὰ Μέσα Μαζικής Ένημέρωσης», Άποστολική Διακονία, έκδ. α' 2002, σσ. 223-224.

²⁵⁰ Κατ' εξαίρεσιν στην διάταξιν του Πυρομάλλη, σ. 270, κλείουν στο Τας θύρας, τας θύρας.

²⁵¹ Για τὰ άγια θύρια μόνο, τότε άκριβώς έκλειναν και άνοιγαν τὰ άγια θύρια, βλέπε τον Άγιο Φιλόθεο Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, κεφ. 75, σ. 281.

15 Ἀναίρεσις θέσεως ὅτι τάχα στὴν Ἀγία Σοφία ἐκ παραδόσεως τίποτε δὲν ἐμπόδιζε τὴν θεά πρὸς τὸ Ἱερό

Εἶναι γεγονός ὅτι στὴν ἐν γένει βιβλιογραφία παρατηρεῖται μιὰ ἀνεξήγητη ἐπιμονὴ καὶ σπουδὴ νὰ πείσουν ὅτι στὴν Ἀγία Σοφία Κωνσταντινουπόλεως τίποτε δὲν ἐμπόδιζε τὴν θεά πρὸς τὸ Ἱερό.

Καὶ γιατί αὐτὴ ἡ ἀνεξήγητη ἀποκλειστικὴ ἀναφορὰ στὴν Ἀγία Σοφία γιὰ τὴν θεά πρὸς τὸ Ἱερό;^{252, 253} Καὶ ἡ Κωνσταντινούπολη, ὅπως καὶ ὅλες οἱ ἀρχαῖες Ἐκκλησίες, ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων, ἀπὸ τοὺς Ἀγίους Ἀποστόλους πήραν τὶς ἀρχικὲς διατάξεις τοὺς^(κεφ. 28).

Ἡ θέσις αὐτὴ τῆς βιβλιογραφίας, ὅπως θὰ δοῦμε, δὲν εἶναι ἡ ἀλήθεια.

Κατ' ἀρχὴν ἔχουμε τὴν σαφὴ διάταξιν τῆς Ἱεροδιακονίας τοῦ Ἁγίου Φιλοθέου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, «Ἰστέον ὅτι τὰ ἅγια θύρια οὐδέποτε ἀνοίγονται, εἰ μὴ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ μεγάλου Ἑσπερινοῦ, ὅτε θυμιᾷ μόνον ὁ Ἱερεύς, εἰς τὰς Εἰσόδους πάσας, ἤγουν τοῦ Ἑσπερινοῦ καὶ τῆς Λειτουργίας, τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου. Ὡσαύτως ἀνοίγονται, καὶ ἀπὸ τοῦ [Μετὰ φόβου...] Προσέλθετε, μέχρι συμπληρώσεως τῆς θείας Λειτουργίας», βλ. κεφ. 75, σ. 281.

Ὁ Ἅγιος Φιλόθεος φυσικά, δὲν ἐκαινοτόμησε, ἀλλὰ ἀπλῶς ἦταν ὁ πρῶτος ποὺ κατέγραψε μὲ λεπτομέρεια τὴν ὑπακοὴν ποὺ ἔκανε στὴν παραδοθεῖσαν εἰς αὐτὸν Παράδοσιν.

Αὐτὴ ἡ παράδοσις διατηρεῖται ἀκόμη, ἐν ἔτει 2023, στὴν Ἑλλάδα στὸ Ἅγιον Ὄρος (σὲ ὅσους δὲν ἔχουν ἐπηρρέαστῇ ἀπὸ τὴν λειτουργικὴ «κίνηση»), καὶ στὰ μοναστήρια τοῦ γέροντος Ἐφραίμ στὶς ΗΠΑ, καὶ στοὺς Παλαιόπιστους Ῥώσους ποὺ ἀκολουθοῦν τὴν ἀρχαία Παράδοσιν πρὸ τῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ Πατριάρχου Νίκωνος (1605-1681).

Στὴν Ἑλλάδα, στὶς Ἑνορίες, διατηροῦνταν σὲ μεγάλο βαθμὸ ἡ ἀρχαία αὐτὴ ἀδιάκοπος Ἀποστολικὴ Παράδοσις μέχρι καὶ πρὸ 40 ἐτῶν περίπου, βλ. κεφ. 18, σ. 146, σήμερα δέ,

²⁵² R. F. Taft, *The Great Entrance*, ὁ.π., σ. 413: "The existence of the hidden sanctuary in Syria and elsewhere [μᾶλλον ἐννοεῖ ...everywhere] at a much earlier date is generally accepted", δηλ. «ἡ ὑπαρξὶς καλυμμένου Ἱεροῦ στὴν Συρία καὶ ἄλλου [μᾶλλον ἐννοεῖ καὶ παντοῦ ἄλλου] σὲ πολὺ προγενέστερη ἐποχὴ εἶναι γενικὰ ἀποδεκτὴ». — Σημειωθῆτω ὅτι ἡ Ῥώμη πρὸ τοῦ «Διαφωτισμοῦ» καὶ εἰδικὰ τῆς Β' Βατικάνειας Συνόδου, εἶχε κατ' ἐξοχὴν Κιβώρια καὶ Καταπετάσματα (Secretum), Cathedral Screen¹³², κτλ.; (βλ. παρακάτω, σσ. 250, 251, 278).

²⁵³ T. F. Mathews, *The early churches of Constantinople ...*, ὁ.π., σ. 165: "it is clear from other sources that the Syrian liturgy did require a curtain on the ciborium". — Βλ. σχόλιο στὴν ἄνω ὑποσημείωσιν.

διατηρείται ακόμη – δόξα τῷ Θεῷ – στήν Προηγιασμένη Θεία Λειτουργία καί στίς Ἑνορίες.²⁵⁴ Βλ. κεφ. 18.

Ἀρχαιότερες μαρτυρίες εἶδαμε στό κεφ. 10, σ. 102, μερικές τῶν ὁποίων παρατίθενται παρακάτω.

Εἶδαμε τόν Ἅγιο Ἰωάννη τόν Χρυσόστομο (+407) πού ἀναφερόταν σέ κλειστά παραπετάσματα, καί Ἀμφίθουρα, τήν ὥρα τῆς ἁγίας Ἀναφορᾶς, σσ. 210-211, **219**.

Εἶδαμε τόν Παῦλο Σιλεντιάριο (563), Ἑκφρασις Ἀγίας Σοφίας [PG 86, 2120 : στ. 682 – 838], «στούς ὑψηλοῦς τοίχους πού χωρίζουν τόν ἱερέα ἀπό τόν χορόν τῶν Ψαλτῶν», «κλείστε τὰ Παραπετάσματα [καλύπτρας] πού κρέμονται στίς τέσσερις πλευρές», «Στά ἄκρα τοῦ χρυσοδέτου Καταπετάσματος» σσ. 222, 231, 230,

Εἶδαμε τόν Ἅγιο Μάξιμο τόν Ὁμολογητῆ (580-662) νά ὁμιλεῖ περὶ παραπετασμάτων περὶ τήν ἁγία Τράπεζα, σ. 236.

Εἶδαμε τήν ΙΕΜΘ ὅπου ὁ Ἱερεὺς μόνος μόνῳ προσλαλεῖ Θεῷ μυστήρια, κτλ., σ. 239.

Εἶδαμε τόν Ἅγ. Θεόδωρο τόν Στουδίτη (Θ' αἰ.), «Θείας Τραπεζῆς συγκαλύπτραν με βλέπων», σ. 249.

Εἶδαμε νωρίτερα ὅτι τὸ ἀντίγραφο τοῦ Κωνσταντινουπολίτικου Εὐχολογίου τοῦ 8^{ου} αἰ., Barb. Gr. 336, καί τοῦ Ἰσιδώρου Πυρομάλλη, σσ. 246-273, ἀναφέρονται στό κλείσιμο καί στό ἀνοιγμα τῶν ἁγίων θυρίων (καί τοῦ καταπετάσματος³) τοῦ Ἱεροῦ πρὸ καί μετὰ τήν ἁγία Ἀναφορά.

Καί πρὸ πάντων εἶδαμε τόν Ἅγιο Μακάριο Ἱεροσολύμων (+335), σ. 202, ὅπου ὁμιλεῖ περὶ Καταπετάσματος μεταξὺ Ἱεροῦ καί κυρίως Ναοῦ.

Ὁ κύριος σκοπὸς τοῦ κτίσματος τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι νὰ βλέπουμε οἱ Λαϊκοὶ στήν Θεία Λειτουργία, τὸ ἱερὸν Θυσιαστήριον. Οὔτε νὰ βλέπουμε τὸν Ἐπίσκοπον καί τοὺς Ἱερεῖς

²⁵⁴ «ὄχι μόνο στήν λειτουργία τῶν Προηγιασμένων, ἀλλὰ καί στήν τελεία λειτουργία μετὰ τὴν εἴσοδο τῶν Δώρων ἐκλείοντο τὰ Βημόθουρα καί τὸ Καταπέτασμα. Οἱ παλαιότεροι Ἱερεῖς ἐνθυμοῦνται, ὅτι καί στίς ἐνορίες μέχρι προσφάτως ἴσχυε ἡ ἴδια πράξις», Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, *Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικάς ἀπορίας*, β' τόμος, έκδ. δ', Ἀποστολική Διακονία 1994 (έκδ. α' 1967), #267, σ. 284. — Τὸ κλείσιμο τῆς Ὡραίας Πύλης μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον διδάσκονταν καί οἱ Ἱερεῖς μας, στὸ παρελθόν, στίς Ἱερατικές Σχολές, βλ. ὑποσ. 284.

στο (ὄπου) ἐπανεμφανισθὲν Σύνθρονον,²⁵⁵ τὸ ὁποῖον εἶχεν καταργήσει ἡ Ἐκκλησία στὴν ἱστορία της, οὔτε νὰ παρακολουθοῦμε τὶς κινήσεις τῶν Ἱερέων στὸ Ἱερό, οὔτε κἂν νὰ βλέπουμε (συγγνώμη) τὶς ὀψεις τῶν Ἱερέων καὶ τῶν Ἐπισκόπων,²⁵⁶ ἢ τῶν ἄλλων λαϊκῶν.

Ποτέ δὲν γινόταν αὐτό, οὔτε στὴν Ἁγία Σοφία τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Καὶ δὲν γινόταν διότι ὑπῆρχαν μεγάλες ἀποστάσεις, ὑπῆρχαν τόσα ἐμπόδια, ἀπὸ τὸν Ἀμβωνα (ὁ λαὸς ὅταν καὶ ἂν μέρος τοῦ λαοῦ ἦταν στο κεντρικὸν κλίτος σὲ μεγάλες ἐορτὲς λόγω συνωστισμού, ἦταν πίσω ἀπὸ τὸν Ἀμβωνα), τὸ Τέμπλο ἢ τὸ ὑψηλὸ Φράγμα μὲ τὴν **μικρὴ θύρα**⁴⁵⁸ (σημερινή Ὠραία Πύλη), τὸ Κιβώριον μὲ τὰ διάφορα ἐντὸς καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ, τὸ Καταπέτασμα, τὰ Παραπετάσματα, τὴν τεράστια (πιὸ ψηλὴ ἀπὸ δύο ἄνδρες) Σταύρωση⁹² μεταξύ Συνθρόνου καὶ Κιβωρίου, τὴν παρουσία τῶν Χορῶν τῶν Ἱεροψαλτῶν στὸ κέντρο, καὶ τόσα ἄλλα.

Ὅχι μόνον αὐτὸ ἀλλὰ καὶ ὁ κόσμος ὅταν δὲν ἔβλεπε τὶς κεφαλὲς τῶν ἔμπροσθεν αὐτοῦ, ἐν τούτοις ἦταν κυρίως στὶς στοές, στὰ κλίτη, καὶ μόνον οἱ κιονοστοιχίες, ἢ οἱ φαρδύτερες πεσσοστοιχίες, τὰ μετακίονια θωράκια τῶν κιονοστοιχιῶν, ἔκλειναν τὴν θέα, πέραν καὶ τῶν ἡμιδιαφανῶν παραπετασμάτων τῶν κιονοστοιχιῶν.

Ὁ κύριος σκοπὸς ὅμως τοῦ οἴκου τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ Προσευχή.²⁵⁷

²⁵⁵ Εἶπε δυστυχῶς ἓνας Μητροπολίτης τῶν ἡμερῶν μας, ὅτι «ὁ Ἐπίσκοπος γιὰ αὐτὸ λέγεται Ἐπίσκοπος ἐπειδὴ ἀπὸ τὸ Σύνθρονον ἐπισκοπεῖ τὴν Ἐκκλησία ὅλη, ἀπὸ ἐκεῖ βλέπει ὅλη τὴν Ἐκκλησία». Αὐτὸ ὅμως εἶναι ἀστοχία, ἂν ὄχι πλάνη. Βλ. σσ. 54, 117, κ.ά.. Στὰ μοναστήρια, ὁ θρόνος τοῦ Ἐπισκόπου, καὶ ἡ θέσις τοῦ Ποιμένου, πρὸς ἀνατολὰς βλέπει. Αὐτὸ (ὅτι ἐπισκοπεῖ) πουθενά, οὔτε στὴν Ἁγία Σοφία Κωνσταντινουπόλεως δὲν γινόταν. Κατὰ πρῶτον ὁ κόσμος ἦταν μυστικῶς προσευχόμενος στὶς στοές, δηλ. στὰ κλίτη τοῦ Ναοῦ, σ. 27, ὅπως καὶ σήμερα ἐν πολλοῖς, βλ. Εἰκ. 15-1, Εἰκ. 15-2. Πέραν τῶν κιονοστοιχιῶν ἢ τῶν φαρδιῶν πεσσοστοιχιῶν, ὑπῆρχαν καὶ μετακίονια χωρίσματα, βλ. κεφ. 5. Τρίτον, ἔμπροσθεν τοῦ Συνθρόνου ὑπῆρχε ἡ πανύψηλη Σταύρωσις (βλ. Εἰκ. 15-3, καὶ ὑποσ. 92). Ἐμπροσθεν τῆς Σταυρώσεως, ὑπῆρχεν τὸ Ἱερό Κιβώριον μὲ τὰ Παραπετάσματά του, ποὺ περιέκλειε τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν. Μετὰ τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν ὑπῆρχεν τὸ μέγα Καταπέτασμα ὡς φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, καὶ ἀργότερα τὰ ὑψηλὰ φράγματα τοῦ Βήματος μὲ τὰ Βῆλα / Παραπετάσματα (τὰ χαμηλὰ φράγματα ἦταν τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ Πρεσβυτερίου - Σολέας). Μετὰ τὸ Ἱερὸν Βῆμα, ὑπῆρχεν ὁ ὀγκόλιθος τοῦ Ἀμβωνος, καὶ οἱ Χοροὶ τῶν Ψαλτῶν στὸ κέντρον, κεφ. 7, 9. Ἀλλοίμονο ἂν ὁ Ἐπίσκοπος στὴν Θεία Λειτουργία, κοιτάζει τὸν Λαόν, περισπώμενος τῷ νοῖ καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς δεξιὰ καὶ ἀριστερᾷ, καὶ δὲν προσεύχεται. Καὶ σήμερα, ποὺ ὁ θρόνος εἶναι πιὸ κοντὰ στὸν Λαόν, ὁ Ἐπίσκοπος δὲν περιεργάζεται τὸν κόσμον, ἀλλὰ προσεύχεται πρὸς ἀνατολὰς ἱστάμενος. Ὁ Ἐπίσκοπος θὰ ἐπισκοπήσῃ τὸν λαόν στὸ κήρυγμά του, χάριτι Θεοῦ, ἢ ὅποτε φυσικὰ τὸν φωτίσει ὁ Θεός. Ἄν εἶναι Ἅγιος μὲ ἓνα βλέμμα θὰ πληροφορηθεῖ μυστικὰ γιὰ τὸν κάθε ἕναν (ὅσους καταφέρει νὰ δεῖ). Καὶ ὁ Ἅγιος Ἐπίσκοπος, ἐπισκοπεῖ τὸ ποίμνιον καὶ τὸ βοηθεῖ ὅπως ὁ Ποιμὴν τῆς Κλίμακος, Κλίμαξ, «Εἰς τὸν Ποιμένα», §9.

²⁵⁶ Καὶ στὴν Θεία Λειτουργία, καὶ στὸ Μνημόσυνο, καὶ στὸν (Μεγάλον) Ἀγιασμό, καὶ στὴν Ἀρτοκλασία, ὁ Ἱερεὺς πρὸς ἀνατολὰς προσ-Εὐχεται ὄχι πρὸς δυσμᾶς. Πρὸς δυσμᾶς δίνει τὶς εὐλογίες στὸν κόσμον, καὶ κηρύσσει.

²⁵⁷ «Γέγραπται, ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται», Ματθ. κα' 13.

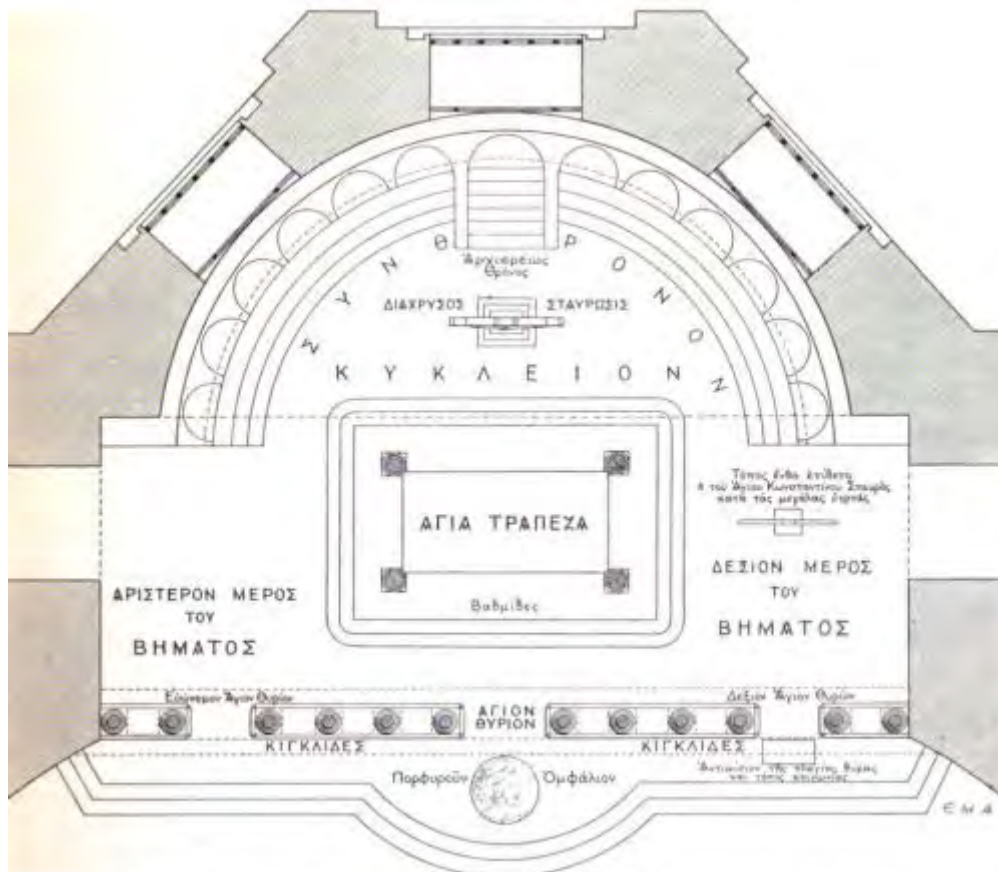
Προσευχή δέν είναι μόνον τὸ μυστικὸν *Κύριε ἐλέησον*, ὡς ἀπόκρισιν στὶς διὰ Προσφωνήσεως Εὐχές ποὺ ἐκφωνεῖ ὁ Διάκονος (ἢ ἀπουσία αὐτοῦ ὁ Ἱερεὺς). Προσευχὴ δέν είναι μόνον ἡ προσοχὴ καὶ ἀκρόασις τῶν ψαλλομένων, ἢ ἡ μυστικὴ ἀπόκρισις (ὁ Ψάλτης ἐκφώνως) στὰ κελεύσματα τοῦ Διακόνου ἢ τοῦ Ἱερέως. Προσευχὴ δέν είναι μόνον τὸ μυστικὸν *Πάτερ ἡμῶν* ἢ *Πιστεύω* (ὁ Ψάλτης ἐκφώνως). Προσευχὴ δέν είναι μόνον ἡ μυστικὴ εὐχαριστία στὸν Θεόν. Προσευχὴ δέν είναι μόνον τὰ ἐκάστου αἰτήματα πρὸς τὸν Θεόν. Εἶναι ὅλα αὐτὰ καὶ ἄλλα πολλὰ, Χάριτι Θεοῦ. Ἡ προσευχὴ ὡς πρὸς τὴν ποιότητά της εἶναι «συνουσία καὶ ἔνωσις τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεόν» (Κλίμαξ, ΚΗ').

Εἰκ. 15-1. Παλαιοχριστιανικὴ πεντάκλιτος Βασιλικὴ Ἀγ. Δημητρίου Θεσσαλονίκης. Θέα πρὸς Ἀνατολὰς καὶ τὸ Ἱερὸ ἀπὸ τὸ νοτιότερο κλίτος, σὲ ἄδειο Ναό (Φωτ. ΠΔΠ, 2024). Βλ. ἐπίσης, Εἰκ. 5-6. Παλαιά, πέραν τῶν κιόνων, ὑπῆρχαν καὶ μετακίονια χωρίσματα, βλ. κεφ. 5.

Εἰκ. 15-2. Παλαιοχριστιανικὴ πεντάκλιτος Βασιλικὴ Ἀγ. Δημητρίου Θεσσαλονίκης. Θέα πρὸς Ἀνατολὰς καὶ τὸ Ἱερὸ ἀπὸ τὸ πρῶτο νότιο κλίτος, σὲ ἄδειο Ναό (Φωτ. ΠΔΠ, 2024). Βλ. ἐπίσης, Εἰκ. 5-6.

Σχ. 261. Διάγραμμα τῶν τοῦ Βήματος καὶ θύρας, μετὰ τῆς ἐκδοτικῆς ἐκδόσεως. Κλίμαξ = 1/4.

Εἰκ. 15-3. Ἀγία Σοφία Κωνσταντινουπόλεως. Κάτοψις τοῦ Βήματος (τὸ Κιβώριον δὲν ἀπεικονίζεται).²⁵⁸

Τὸ θυσιαστήριον εἶναι ἀποκλειστικὴ δουλειὰ τοῦ Ἱερέως / Ἀρχιερέως καὶ ὄχι τῶν Λαϊκῶν.

Τὸ «θεᾶσθαι αὐτοψεῖ τὸ πρόσωπον τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς» ἦταν καὶ εἶναι τὸ φοβερὸ καὶ ἱερὸ προνόμιο τοῦ λειτουργοῦ, τοῦ «ἐνδεδυμένου τὴν τῆς ἱερατείας χάριν», βλ. Φουντούλη, κεφ. 18. Βλ. ἐπίσης βλ. Ἐγκύκλιος Διαρκoῦς Ἱεράς Συνόδου (ΔΙΣ) τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 2792/30-6-2004: «Ἡ Μυστηριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ Ῥαδιοτηλεοπτικὰ Μέσα».

Ἡ Πενθέκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐκανόνισε:

«Μὴ ἐξέστω τινὶ τῶν ἀπάντων ἐν λαϊκοῖς τελοῦντι, ἔνδον ἱεροῦ εἰσιέναι θυσιαστηρίου [...]], Κανὼν ΞΘ'.

²⁵⁸ Ἀντωνιάδου, Ἐκφρασις τῆς Ἁγίας Σοφίας, τ. Β', δ.π., σ. 125.

Ἐκ τοῦ ἐλάσσονος στοῦ μείζον ὅπως σοφὰ λέει ὁ Ὅσιος Νικήτας ὁ Σπηθαῖος Ἡγούμενος τῆς Μονῆς Στουδίου:

Ἐὰν δὲν ἐπιτρέπεται ἡ εἴσοδος στοῦ ἱεροῦ στοὺς λαϊκοὺς, πῶς θὰ τοὺς ἐπιτραπεῖ νὰ παρατηροῦν τὴν τέλεσιν τοῦ Μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας;²⁵⁹

Δὲν εἶναι θέατρον ἡ ἐκκλησία, ὅπως κατήντησε ἄλλοι. Ὅλα γιὰ τὴν τέρψη τῆς περιέργειας τῶν μέν, καὶ τῆς ἐπιδείξεως τῶν δέ; Μὰ ποὺ πῆγε ἡ προσευχή; ποὺ πῆγε ἡ ταπείνωσις; **Οἱ περισσότεροι Ναοὶ ἐκ κατασκευῆς ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων, εἶναι ἐπιμήκεις ὡς ναῦς (βλ. κεφ. 4), ἐμποδίζουν τὴν γενικὴν θέα πρὸς τὴν ἁγία Τράπεζα, ὅπως ἀναπτύξαμε ἀνωτέρω, καὶ ἰδίως μὲ τὶς στενὲς πύλεις (θύρες) τοῦ Ἱεροῦ (ἀκόμη καὶ στὴν Ἁγία Σοφία!).**²⁶⁰

Ποὺ θὰ κοιτάξει ὁ Λαὸς γιὰ νὰ προσευχηθεῖ; Στὸν Χριστὸ καὶ στὴν Παναγία, ἢ στὸν Ἱερέα καὶ στὸν Ἐπίσκοπο; Φυσικά, στὸν Χριστὸ καὶ στὴν Παναγία. Ἡ Ὁραία Πύλη (Καταπέτασμα) λοιπὸν κλείνοντας κατὰ τὴν διάρκεια τῆς Ἀναφορᾶς (ἀπὸ μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδο μέχρι τὴν Θεία Κοινωνία), βοηθάει καὶ τὸν Λαὸν νὰ προσευχηθεῖ (ἐννοεῖται μυστικῶς) ἐκτενέστερα στὴν Ἁγία Ἀναφορά, μὲ τὶς ἴδιες ἐκάστου (προσ)Ευχές,¹¹⁶ καὶ τὰ παρὰ Θεῷ χαρίσματα Εὐχῆς,²⁶¹ ἐκάστου τῶν πιστῶν.

Λένε οἱ Ἀπόστολοι: «Μετὰ δὲ ταῦτα γινέσθω ἡ θυσία [ἁγία Ἀναφορά], ἐστῶτος παντὸς τοῦ λαοῦ καὶ προσευχομένου¹¹⁶ ἡσύχως», βλ. κεφ. 23, σ. 192.

²⁵⁹ Πρεσβ. Γ. Διαμαντοπούλου, *Ἡ θεολογικὴ τεκμηρίωση τῆς ἀπόκρυψης τῶν τελουμένων στοῦ ἱεροῦ κατὰ τὸν ὅσιο Νικήτα τὸν Σπηθαῖο*, [ἐπίσης ἐδῶ], 11/6/2023.

²⁶⁰ Γιὰ αὐτὸ καὶ σήμερα τί σκαρφίστηκαν τινές; Δεῦτε διπλασιάσωμεν, καὶ τετραπλασιάσωμεν λέγουσι τὸ πλάτος τῆς στενῆς «Ὁραίας» πύλης! Ἡ Ἁγία Σοφία εἶχε στενὲς μικρὲς θύρες στοῦ Ἱεροῦ, βλ. ὑποσ. 458. Δεῦτε καὶ καθείλομεν λέγουσι καὶ αὐτὸ τὸ εἰκονοστάσιον-τέμπλον νὰ ὁμοιάσωμεν τῆς (ἀντι)Μεταρρυθμίσεως! **Τί στενὴ ἡ πύλη ἢ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὐρίσκοντες αὐτήν.** Ὅμως, «οὐ πλησθήσεται ὀφθαλμὸς τοῦ ὁρᾶν», καὶ «οὐ πλησθήσεται ἀνθρωπᾶρεσκος ἐπιδείξεως», καὶ ὁ νοῶν νοεῖτω.

²⁶¹ βλ. τὸ ἄρθρον μας: *Ὁ ἸΘ' Κανὼν τῆς Συνόδου τῆς Λαοδικείας (364), καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῶν Λειτουργικῶν Εὐχῶν*, [PDF], [PDF], ὑποσημείωσιν 11.

Τοῦ λαοῦ προσευχομένου ἡσύχως. Πῶς θὰ προσευχόταν ὁ λαός ἂν εἶχε μοναδική του ἔννοια νὰ δεῖ τὸν Ἐπίσκοπο/Ἱερέα; Καὶ στὴν Ἁγία Ἀναφορά, προσευχόταν (καὶ προσεύχεται) ὁ λαός, φυσικὰ μὲ τὶς ἴδιες ἐκάστου προσευχές, καὶ τὰ αἰτήματά του ἕκαστος, μυστικά, μέσα του, καὶ μὲ τὶς διὰ Προσφωνήσεως Εὐχές (καὶ τὸ μυστικὸ «Κύριε ἐλέησον») πρὸ καὶ μετὰ τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς.^{262, 116}

Ὁ σκοπὸς τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ λόγος τοῦ Κυρίου: «Γέγραπται, ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται» (Ματθ. κα' 13).

Συνεπῶς καὶ ἡ θέσις τῆς βιβλιογραφίας ὅτι τάχα στὴν Ἁγία Σοφία ἐκ παραδόσεως τίποτε δὲν ἐμπόδιζε τὴν θέα πρὸς τὸ ἱερό, **δὲν εἶναι ἀλήθεια.**

²⁶² βλ. τὰ ἄρθρα μας: α. *Ὁ ΙΘ' Κανὼν τῆς Συνόδου τῆς Λαοδικείας (364), καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῶν Λειτουργικῶν Εὐχῶν*, [PDF], [PDF], β. *Ποιῦντος τοῦ Διακόνου τὴν Εὐχὴν, ὁ Ἱερεὺς ἐπεύχεται τὴν Εὐχὴν*, [PDF], [PDF], γ. *Εὐχὴ διὰ Προσφωνήσεως (Διακονικά)*, [PDF], [PDF].

B

16 Ἀναίρεσις θέσεως ὅτι τάχα ἔκλειναν μόνον οἱ ἐξωτερικὲς θύρες τοῦ Ναοῦ, καὶ μόλις μετὰ τὸν 11ον αἰ. ἔκλειναν τὰ ἅγια θύρια (τοῦ Ἱεροῦ μὲ τὸ καταπέτασμα),²⁶³ ...στὴν Κων/πολη

Στὴν βιβλιογραφία^{264, 265} θεωρεῖται ὅτι **τάχα** ἔκλειναν μόνον οἱ ἐξωτερικὲς θύρες τοῦ Ναοῦ, καὶ μόλις μετὰ τὸν 11ον αἰ. ἔκλειναν τὰ ἅγια θύρια (τοῦ Ἱεροῦ μὲ τὸ καταπέτασμα), **...στὴν Κωνσταντινούπολη**.

Καὶ ἐνῶ γιὰ τὸν ὑπόλοιπο κόσμον, παραδέχονται ὅτι ἔκλειναν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὰ παραπετάσματα τοῦ Ἱεροῦ ἀπὸ τὴν ἀρχαῖα ἐποχὴ (μαρτυρίες ἀπὸ τὸν 4^{ον} αἰ.), ἐν τούτοις (διάφοροι λειτουργιολόγοι) ἀπομονώσανε τὴν Κωνσταντινούπολη (γιατί;), ἐλπίζοντας διακαῶς ὅτι στὴν Κωνσταντινούπολη δὲν ἔκλειναν. Λὲς καὶ ἡ Παράδοσις τῆς Κωνσταντινούπολης, δὲν προήλθε ἀπὸ τὴν κοινὴν παράδοσιν τῶν πρώτων αἰώνων τῆς Ἐκκλησίας, τὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων, τὴν παράδοσιν τῶν Ἀποστόλων.

Στὰ προηγούμενα κεφάλαια, καὶ σὲ ὅλη αὐτὴν τὴν ἐργασίαν, σαφῶς ἀναιρέσαμε βάσει πλήθους ἀναφορῶν, τὴν ἀνωτέρω θέσιν, ποὺ ὑπεστηρίχθη κυρίως ἀπὸ τὸν Mathews, καὶ μετὰ ἀπὸ τὸν Taft. Βλ. ἐπίσης, κεφ. 40, «Τὰ Καταπετάσματα τῆς Κωνσταντινουπόλεως (4ος-5ος αἰ.) καὶ τῆς Ῥώμης (7ος-9ος αἰ.)», σ. 219, καὶ κεφ. 64, σ. 258.

Ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα, ἔκλειναν τὰ ἅγια θύρια (Ὡραία Πύλη) στὴν Ἁγία Ἀναφορά, καὶ στὴν Κωνσταντινούπολη, καὶ στὴν Ῥώμη, καὶ σὲ ὅλην τὴν Χριστιανωσύνῃ, ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, π.χ. **σσ. 58, 95, 117, 132**. Ἀγ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου [PG 61, 313], «πρὶν ἰδεῖν τὰ παραπετάσματα ἀναστελλόμενα», σ. 210. Τοῦ αὐτοῦ [PG 62, 29], «ὅταν ἴδῃς ἀνελκόμενα τὰ Ἀμφίθυρα», σ. 211.

²⁶³ Καταπέτασμα, Παραπέτασμα, Παραπετάσματα, Βῆλον, Βῆλα, Πέπλον, Πέπλα, δηλώνουν Κουρτίνες τοῦ Ἱεροῦ Βήματος καὶ τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου, ποὺ ἄνοιγαν καὶ ἔκλειναν στὴν διάρκεια τῶν Ἀκολουθιῶν.

²⁶⁴ R. F. Taft, *The Great Entrance*, ὁ.π., σσ. 411-412: “So the sanctuary curtain is a later refinement that began about this time [11th c.] but was not yet universal”. Φυσικά, αὐτὸ ποὺ λέει δὲν στέκει στὴν πραγματικότητα, ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, ὅπως εἶδαμε.

²⁶⁵ πρωτ. Θ. Ἱ. Κουμαριανός, «*Τὰς θύρας, τὰς θύρας πρόσχωμεν*», *πύλες τοῦ ναοῦ ἢ θύρες τοῦ Ἁγίου Βήματος*; Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν 1997, 32:537-565.

17 Τὸ κλείσιμο τῆς Ὁραίας Πύλης τοῦ Ἱεροῦ (τὰ Βημόθυρα καὶ τὸ Καταπέτασμα) στὴν Θεία Λειτουργία στὸ Ἅγιον Ὄρος

Σύμφωνα μὲ τὴν Ἀγιορείτικη Παράδοση, τὸ Καταπέτασμα καὶ τὰ Βημόθυρα (Ἅγια Θύρια) κλείνουν μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον, ἀμέσως μετὰ τὸ τέλος τοῦ Χερουβικοῦ, καὶ ἀνοίγουν στὴν Θ. Κοινωνία.²⁶⁶

Ἡ Ἀγιορείτικη παράδοσις εἶναι ἡ καταγραφεῖσα (καὶ διὰ ζώσης μεταλαμπαδευθεῖσα) παράδοσις τοῦ Ἀγίου Φιλοθέου (1300-1379) Πατριάρχου Κων/πόλεως. Ὁ Ἅγιος φυσικά, δὲν ἔβγαλε αὐτὸς τὴν παράδοση, αὐτὸς ἀπλῶς κατέγραψε τὴν παράδοσι πού παρέλαβε. Βλ. κεφ. 75, σ. 281.

Βλέπε καὶ τὸν Ὅσιο Νικήτα τὸν Στουδίτη (Στηθαῖτο), περὶ τῆς ἀποκρύψεως τῶν τελουμένων στὸ Ἱερό, κεφ. 64, σ. 258.

Ἡ καταγραφεῖσα παρακάτω λεπτομερῆς Παράδοσις βασίστηκε κατὰ κύριον λόγον σὲ Ἱερὰ Μονὴ τοῦ μακαριστοῦ γ. Ἐφραίμ τοῦ Φιλοθεΐτου καὶ Ἀριζονίτου (+ 8/12/2019). Ἔχει ὡς εἰς τὸν Πίναξ 17-1, ὅπου χρησιμοποιοῦμε, τὶς παρακάτω συντομεύσεις:

ΧΥ: ὅπου τό Χ ἀναφέρεται στὰ ἅγια θύρια²⁶⁷, τό Υ στὸ καταπέτασμα.

X, Y = K (κλειστό) ἢ **A** (ἀνοικτό).²⁶⁸

²⁶⁶ Ἱερὸν Κελλίον Εὐαγγελισμοῦ, *Ἀγιορείτικον Τυπικόν*, Καρυαί, Ἅγιον Ὄρος, ἐκδ. Καστανιώτη, 2004, σσ. 30-31. Ἐπίσης βλ. ἐνταῦθα κεφ. 75, ὑποσ. 552.

²⁶⁷ Τὰ ἅγια θύρια (ἢ οἱ ἅγιες θύρες) εἶναι ὅτι ἔχει ἐπικρατήσῃ σήμερα νὰ λέγεται Ὁραία Πύλη.

²⁶⁸ Ὅρίζουμε Κλειστό/Ἀνοικτό Καταπέτασμα = Ἀπλωμένο/Μαζεμένο Καταπέτασμα, γιὰ νὰ συμφωνεῖ μὲ τὰ θύρια, ὡς πρὸς τὸ ὁπτικὸ πεδίο.

Πίναξ 17-1. Παράδοσις τοῦ Καταπετάσματος εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος.

ΚΑ : Ἀρχή Λειτουργίας.

ΑΑ : Πρὶν τὴν Μικρὰ Εἵσοδο (στὸ Δόξα Πατρί Μακαρισμῶν, ἢ πρὸ τοῦ Γ' Ἀντιφώνου).

ΚΑ : Ἀμέσως μόλις εἰσέλθουν οἱ Ἱερεῖς.

ΑΑ : Δύναμις, καὶ ἀνοίγει τὰ ἅγια θύρια.

ΚΑ : Μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὸ Κήρυγμα.

ΑΑ : Στὸ Θυμιάτισμα τὴν ὥρα τοῦ Χερουβικοῦ

ΚΚ : Μετὰ τὸ Χερουβικὸν καὶ πρὶν τὴν Συναπτὴ Δέησιν.

ΑΑ : Μετὰ φόβου (Θ. Κοινωνία) μέχρι τέλους.

Παρόντος Ἀρχιερέως ὅμως, ἡ σημερινὴ Ἀγιορείτικη Παράδοσις θέλει τὰ πάντα ἀνοικτά. Ἐπίσης τὶς Κυριακὲς (Συλλείτουργο) καὶ σὲ Μεγάλες ἑορτές θέλει τὰ πάντα ἀνοικτά.

Αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι παραδοσιακό, ἀλλὰ μᾶλλον νεωτερισμός, καθότι πλῆθος μαρτυριῶν ἀποδεικνύουν ὅτι τὸ Καταπέτασμα ἐκλείετο παρόντος Ἀρχιερέως εἰς τὴν Ἀγίαν Ἀναφοράν (στὶς Μυστικὲς Εὐχὲς ποὺ ἔλεγαν οἱ παλαιοί), βλ. κεφ. 19, καὶ τὶς διατάξεις ἐπὶ χειροτονία διακόνου, κεφ. 55, 76, κλπ..

Ὁ λόγος τῆς κλείσεως τῆς Ὁραίας Πύλης, τοῦ Καταπετάσματος, ἔχει νὰ κάνει μὲ τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας, μὲ τὴν ὑπακοή στὴν Ἀποστολικὴ Παράδοση, μὲ τὴν δημιουργία Ταμείου Προσευχῆς τοῦ Ἱερέως, καὶ μὲ τὴν ἀσφάλιση τῶν Πιστῶν στὴν Προσευχή,¹¹⁶ καὶ ὅχι στὴν περιέργεια τῶν κινήσεων στὸ Ἱερὸ Βῆμα, ὅπως ἀναλύθηκε στὴν ἐργασία αὐτή.

Καὶ στὴν Προηγιασμένη Θεία Λειτουργία, ἀκόμη καὶ **στὶς Ἑνορίες σήμερα, καὶ στὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, κλείνει τὸ Καταπέτασμα παρόντος Ἀρχιερέως**, ἀπὸ τὴν Μ. Εἵσοδον μέχρι τὴν Θεία Κοινωνία. Βλ. §18.1.

Σύμφωνα μὲ τὸν π. Γεράσιμο Ἀγιορείτη:²⁶⁹

«τὰ περισσότερα μοναστήρια στὸ Ἅγιον Ὄρος ἔκλειναν τὰ βημόθυρα καὶ τὸ βῆλο (καταπέτασμα) ἀμέσως μετὰ τὴν Μεγάλῃ Εἵσοδο. Μάλιστα σὲ κάποια μοναστήρια εἶχαν καὶ κουρτίνες στὸ Ἱερό, οἱ ὁποῖες (κουρτίνες) χώριζαν τὴν Ἁγία Τράπεζα ἀπὸ τὴν Πρόθεση καὶ τὸ Διακονικὸ καὶ τίς ὁποῖες τίς ἔκλειναν καὶ αὐτὲς μετὰ τὸ «Πιστεύω» καὶ ὁ Ἐκκλησιαστικὸς τίς παραμέριζε λίγο μόνο, ὅσο ἀρκοῦσε γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ δώσει τὸ Ζέον. Τίς ἀνοίγαν πάλι ἀφοῦ εἶχαν μεταλάβει οἱ λειτουργοὶ καὶ ἦταν ἔτοιμοι νὰ βγοῦν στὴν Ὡραία Πύλη γιὰ νὰ μεταλάβουν καὶ οἱ πιστοί.

Αὐτὸ εἶχα δεῖ νὰ τὸ τηροῦν, ἡ Ἀγ. Παύλου, ἡ Διονυσίου, ἡ Χιλιανδαρίου, ἡ Μεγίστη Λαύρα, ἡ Φιλοθέου, καὶ ἡ Ἑσφιγμένου.

Οἱ κουρτίνες ἦταν κάθετα στὸ Τέμπλο καὶ ἔφταναν μέχρι τὰ ντουβάρια στὴν πίσω πλευρὰ (Κόγχη). Δηλαδή εἶχε μόνο δύο κουρτίνες οἱ ὁποῖες ὅταν ἔκλειναν, ἄφηναν ἐλεύθερο τὸν χώρὸ γύρω καὶ πίσω ἀπὸ τὴν Ἁγία Τράπεζα. Δημιουργοῦσαν (τρόπον τινά) ἓνα ξεχωριστὸ δωμάτιο στὸ ὁποῖομποῦσες νὰ κινηθεῖς ἄνετα γύρω ἀπὸ τὴν Ἁγία Τράπεζα, ἀλλὰ χώριζαν (οἱ κουρτίνες) τὴν Πρόθεση καὶ τὸ Διακονικόν. Ὅποτε, ὁ ἐκκλησιαστικὸς ποῦ τύχαινε νὰ εἶναι μέσα στο Ἱερό, δὲνμποῦσε νὰ δεῖ τί κάνουν οἱ Ἱερεῖς τὴν ὥρὰ τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς».

Οἱ κουρτίνες αὐτὲς δὲν ἔκαναν τίποτε ἄλλο, ἀπὸ τὴν δημιουργία Ταμείου Προσευχῆς τὴν ὥρὰ τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς, βλ. κεφ. 11.2, σ. 117. Πρβλ. μαρτυρία Μητροπολίτου Μόρφου Νεοφύτου γιὰ τὴν Κύπρον, ὑποσ. 216.

Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦταν ἁγιορείτικες ἐκδόσεις τῶν Ἱερατικῶν, νὰ προσθέσουν ῥητῶς τὴν Ἀποστολικὴ Παράδοση τοῦ Καταπετάσματος στὴν Θεία Λειτουργία, σὲ ἐπόμενη ἐκδοση. Στὶς ἡμέρες ποῦ ζοῦμε αὐτὸ εἶναι ἀναγκαῖο ἐπειδὴ ἡ προφορικὴ Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας ὄχι μόνον δὲν μεταλαμπαδεύεται, ἀλλὰ χλευάζεται καὶ καταπατεῖται. Σήμερα τινὲς θέλουν τὰ πάντα γραμμένα.

17.1 Ἱερὰ Μονὴ Φιλοθέου

Σύμφωνα μὲ μαρτυρία τοῦ Ἱερομονάχου γέροντος Στεφάνου Ἀναγνωστοπούλου γιὰ τὴν Ἱερὰ Μονὴ Φιλοθέου: «Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς ὑπῆρχαν κουρτίνες κάθετες πρὸς τὸ Τέμπλο ποῦ χώριζαν τὴν Ἁγία Τράπεζα ἀπὸ τὴν Πρόθεση, καὶ τὸ Διακονικόν. Στὴν διάρκεια τῆς Θείας Λειτουργίας, ἡ δεξιὰ κουρτίνα ἦταν πάντα κλειστή. Ἡ ἀριστερὴ ἦταν ἀνοιχτὴ μέχρι καὶ τὴν Μ. Εἵσοδο, μετὰ ἔκλεινε καὶ αὐτὴ μέχρι τὴν Θεία Κοινωνία».²⁷⁰

²⁶⁹ Προσωπικὴ ἐπικοινωνία.

²⁷⁰ Ἱερομόναχος Στέφανος Κ. Ἀναγνωστόπουλος: Προσωπικὴ ἐπικοινωνία.

18 Τὸ κλείσιμο τῆς Ὁραίας Πύλης τοῦ Ἱεροῦ (τὰ Βημόθυρα καὶ τὸ Καταπέτασμα) στὴν Θεία Λειτουργία στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος

«Παλαιότερα, καὶ σήμερα ἀκόμη, πολλοὶ Ναοὶ [στὶς θύρες τοῦ Ἱεροῦ Βήματος] ἔχουν Βῆλα – Παραπετάσματα μὲ ἓναν ἀπλὸ Σταυρὸ ραμμένον ἢ κεντημένον.»^{271, 272}

«Ὅχι μόνο στὴν λειτουργία τῶν Προηγιασμένων, ἀλλὰ καὶ στὴν τελεία λειτουργία μετὰ τὴν εἴσοδο τῶν Δώρων ἐκλείοντο τὰ Βημόθυρα καὶ τὸ Καταπέτασμα. Οἱ παλαιότεροι Ἱερεῖς ἐνθυμοῦνται, ὅτι καὶ στὶς ἐνορίες μέχρι προσφάτως ἴσχυε ἡ ἴδια πράξις.»²⁷³

Τὰ καταπετάσματα – παραπετάσματα – βῆλα στὶς θύρες τοῦ Ἱεροῦ μὲ ἓναν ἀπλὸ σταυρὸ κεντημένο (Εἰκ. 18-2 ἕως Εἰκ. 18-4) δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἡ συνεχιζόμενη παράδοσις τοῦ μεγάλου Καταπετάσματος ὡς φράγματος τοῦ Ἱεροῦ Βήματος. Ἀκόμη καὶ τὰ Τέμπλα μὲ τὶς θύρες εἶναι ἡ συνέχισις τῆς ἀρχαίας παραδόσεως τοῦ μεγάλου Καταπετάσματος ἐπὶ τὸ ἀσφαλέστερον καὶ μονιμώτερον.²⁷⁴ Βλέπε καὶ τὴν Εἰκ. 18-1, «Θεία Κοινωνία τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων».

²⁷¹ Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, *Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς ἀπορίας*, ε' τόμος, ἔκδ. α', Ἀποστολικὴ Διακονία 2003, #513, σσ. 51-52.

²⁷² Τότε ἐπίσης σπανίζαν οἱ Ἱερόσυλοι, καὶ οἱ Ἐκκλησίαι ἦσαν ἀνοιχτές ὅλη τὴν ἡμέρα.

²⁷³ Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, *Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς ἀπορίας*, β' τόμος, ἔκδ. δ', Ἀποστολικὴ Διακονία 1994 (ἔκδ. α' 1967), #267, σ. 284.

²⁷⁴ Βλ. κεφ. 7.3 «Τὸ γκρέμισμα τῶν Τεμπλῶν», καὶ κεφ. 10 «Τὰ ἀμφίθυρα – καταπετάσματα ...».

Εἰκ. 18-1. Θεία Κοινωνία τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Κλειστά (ἀπλωμένα) Καταπετάσματα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος.²⁷⁵

Εἰκ. 18-2. Βῆλα-παραπετάσματα στὸ φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, ἀκόμη καὶ πίσω ἀπὸ τὶς Εἰκόνες. Ξυλόστεγος Βασιλική, Ἱ.Ν. Ἀγ. Βαρβάρας (Ἀχαρναῖ). Μετόχιον Ἀγ. Αἰκατερίνης Σινᾶ (φωτ. ΠΔΠ, 2017).

²⁷⁵ Ἱερεμ. Φούντα (πρ. Μητροπ. Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως), *Ἡ Θεία Λειτουργία (σύντομα κηρύγματα)*, Δημητσάνα-Μεγαλόπολις, 2014, σ. 185.

Είκ. 18-3. Έκκλησία, με Βήλα-Παραπετάσματα στο φράγμα του Ίερού Βήματος.²⁷⁶

Είκ. 18-4. Παρεκκλήσιον Όσίας Μαρίας τής Αιγυπτίας, με Βήλα-Παραπετάσματα στο φράγμα του Ίερού Βήματος. Ίερά Μονή Αγ. Χρυσοστόμου Σμύρνης και Αγ. Κυπριανού και Ιουστίνης, Δερβενάκια Κορινθίας (φωτ., ΠΔΠ, 2003).

²⁷⁶ Από τὸ βιβλίον, Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χριστοδούλου, «Ἡ Θεία Εὐχαριστία», σ. 21.

Μέχρι τὸ 1980, καὶ ἀργότερα, ὑπῆρχαν στὴν Ἑλλάδα, στὶς Ἑνορίες (πέραν ἀπὸ τὶς Ἱερὲς Μονές), Ἱερεῖς ἑγγαμοὶ μάλιστα, ἀκολουθοῦντες τὴν ἀρχαίαν Ἀποστολικὴν Παράδοσιν τῆς κλείσεως τῶν ἁγίων θυρῶν (Ὡραίας Πύλης)²⁷⁷ καὶ τοῦ καταπετάσματος (βήλου) αὐτῶν, ἀπὸ μετὰ τὴν Μεγάλην Εἴσοδον,²⁷⁷ φυσικὰ καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Ἀγίας Ἀναφορᾶς, μέχρι τὴν Θεία Κοινωνία.

Γιὰ παράδειγμα στὸ χωρίον Κλένιες (ἢ Κλένια) τῆς Κορινθίας, ὁ ἑγγαμὸς Ἱερεὺς τῆς ἐνορίας, ἐκλείνει τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ βῆλον (καταπέτασμα) ἀμέσως μετὰ τὴν Μεγάλην Εἴσοδον καὶ τὰ ἀνοίγει στὴν Θεία Κοινωνία. Ἐπίσης ἀνοίγει τὸ βῆλον προσωρινῶς γιὰ νὰ δώσει τὴν εὐλογία (καὶ τὸ ξανὰ ἐκλείνει μετὰ).

Τὸ κλείσιμο τῶν ἁγίων θυρῶν καὶ τοῦ καταπετάσματος (βήλου) αὐτῶν, μερικὲς δεκαετίες πρὶν στὶς ἐνορίες, μᾶς τὸ ἐπιβεβαίωσε καὶ ὁ Ἱερομόναχος π. Στέφανος Κ. Ἀναγνωστόπουλος.²⁷⁸

Ἐπίσης καὶ κατὰ μαρτυρία τοῦ π. Γερασίμου Ἀγιορείτου,²⁷⁹ στὸν Βύρωνα ὑπῆρχαν ἐνορίες (καὶ τὸ θυμᾶται ὡς ἱερόπαις) ὅπου τηροῦνταν ἡ ἀρχαία παράδοσις τοῦ κλεισίματος τῶν βημοθύρων καὶ τοῦ βήλου μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον μέχρι τὴν Θ. Κοινωνία, καὶ ἀνοίγαν μόνο σύντομα καὶ περιστάσι-
ακά, π.χ. μετὰ τὸ Πιστεύω, γιὰ τὸ Ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας καὶ τὸ Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ, καὶ μετὰ ξανὰ ἐκλείναν ὅλα (ἀπὸ τοὺς ἱερόπαιδες), καὶ μετὰ τὸ Πάτερ ἡμῶν γιὰ τὸ Εἰρήνη πᾶσι, ἐπίσης.

Σήμερα ἡ Παράδοσις τοῦ Καταπετάσματος στὶς Ἑνορίες, διατηρεῖται ἀκόμη στὴν Προηγιασμένη Θεία Λειτουργία, ὅπως θὰ δοῦμε ἀργότερα (Πίναξ 18-3).

Εἰς τὸ ἐγκεκριμένον ἀπὸ τὴν Ἱερὰν Σύνοδον, Ἱερατικόν τοῦ 1892, ἀναφέρεται εἰς τὴν σ. 46, ὑποσ. (α), εἰς τὸ Τὰς θύρας, τὰς θύρας· ἐν σοφίᾳ πρόσχωμεν: «Κακῶς καὶ ἐσφαλμένως ποιοῦσι τινὲς τῶν ἱερέων, νὰ ἀνοίγωνται αἱ θύραι [ἢ Ὡραία Πύλη]· διότι ἡ ἔννοια εἶνε διὰ τὰς ἔξω θύρας· (ἴδε περὶ τούτου τὸν σοφὸν Ἀργέντην, περὶ Ἀζύμων)»²⁸⁰. Ἄρα κατὰ τὴν παράδοσιν αὐτὴν, **ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου**, τὰ ἅγια θύρια (ἢ Ὡραία Πύλη), ἦσαν κλειστὰ καθόλην τὴν Ἀγίαν Ἀναφοράν, στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, **σὲ ὅλες τὶς Λειτουργίας**.

Παρόμοια καὶ στὸ Ἱερατικόν τοῦ 1864, ἐκδ. Γ. Καρυοφύλλης, σ. 22.

Πρόσσχες πόσο δυνατὴ ἦταν ἡ ἀρχαία Ἀποστολικὴ Παράδοσις ἀκόμη ἐν ἔτει 1892 στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος. Ἐνῶ στὸ προαναφερθὲν Ἱερατικόν δὲν ἀναφέρονται πότε κλείνουν καὶ

²⁷⁷ «Ἡ τοποθέτηση τῶν τιμίων Δώρων στὸ ἅγιο Θυσιαστήριον καὶ τὸ κλείσιμο τῆς Ὡραίας Πύλης εἶναι οἱ τελευταῖες πράξεις τῆς Μεγάλης Εἵσοδου», Ἱερομ. Γρηγορίου, *Ἡ Θεία Λειτουργία*, 2006, σ. 234.

²⁷⁸ Προσωπικὴ συζήτηση.

²⁷⁹ Προσωπικὴ συζήτηση.

²⁸⁰ *Ἡ Θεία Λειτουργία*, ἐκδ. 4^η (ἐπηξηγμένη), ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἐν Τριπόλει 1892, ἐκδότης Γ. Καρυοφύλλης, σ. 46.

πότε ανοίγουν τὰ ἅγια θύρια (ἡ Ὠραία Πύλη), ἐν τούτοις ὑπάρχει ἡ ὑποσημείωση (α) τῆς σελ. 46, ποῦ θέλει νὰ διορθώσει τὴν «διασκευὴ» τῆς Παραδόσεως νὰ ἀνοίγονται συντόμως τὰ ἅγια θύρια στὸ *Πιστεύω*. **Αὐτὸ δεικνύει ἰσχυροτάτη παράδοση (γιὰ τὸ καταπέτασμα-βῆλον καὶ τὰ ἅγια θύρια), ποῦ δὲν εἶχε ἀνάγκη εἰδικῆς ρουμπρίκας (εἰδικῶν ἐπεξηγήσεων), ἐπειδὴ ἦταν γενικὴ πρακτικὴ.** Βλέπε καὶ τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Κορίνθου Βαρθολομαῖο παρακάτω.

Ἔτσι πάντως ἐξηγεῖται ἡ συνήθης ἔλλειψις ρουμπρικῶν (σχολίων) γιὰ τὸ καταπέτασμα καὶ τὰ ἅγια θύρια, στὰ Εὐχολόγια καὶ Ἱερατικά, ἢ ἡ σπανιοτάτη ὑπαρξὶς αὐτῶν. Παρόμοια βλέπουμε καὶ στὸ Ἐπισκοπικὸ Εὐχολόγιο, Barb.gr.336, βλ. κεφ. 14.5, σ. 130, καὶ κεφ. 55, σ. 246.

Εἰς τό κεφ. 97, σ. 335, ἀναφέρουμε τὴν διάταξιν τοῦ Καταπετάσματος ἀπὸ τὸν παρὰ τὴν ἐν Ὁδησσῷ Προϊστάμενον τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας π. Ἀγγελοῦ Πεφάνη (1897).²⁸¹

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κορίνθου Βαρθολομαῖος Γεωργιάδης (1829-1918),²⁸² τελέσας Διευθυντῆς τῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς Χαλκίδος, ἀναφέρει ῥητὰ, ἀσφαλῶς καὶ γιὰ Ἀρχιερατικὴ Θεία Λειτουργία,²⁸³ ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου (1909), «τὴν κλείσιν τῆς Ὠραίας Πύλης διὰ Καταπετάσματος» ἀμέσως μετὰ τὴν Μεγάλην Εἴσοδον,²⁸⁴ τὸ ἀνοιγμα τῆς Ὠραίας Πύλης ὅταν πεῖ ὁ Διάκονος «Τὰς θύρας, τὰς θύρας»,²⁸⁵ τὸ ξανὰ κλείσιμο τῆς Ὠραίας Πύλης ἀπὸ τὸν Ἱερέα ἀμέσως μετὰ τὸ «Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ», διότι «οὐχὶ πάντες εἶνε ἄξιοι νὰ προσβλέπωσιν εἰς τὰ τίμια δῶρα, εἰμὴ μόνον οἱ ἱεουργοί».²⁸⁶ Καὶ τέλος ἀναφέρει ὅτι ἀνοίγει πάλιν ἡ Ὠραία Πύλη ἀκριβῶς πρὸ τοῦ «Μετὰ φόβου».²⁸⁷

Παρόμοια μὲ τὸ ἐγκρίσει τῆς Ἱ. Συνόδου Ἱερατικὸν τοῦ 1892, ἔχει καὶ τὸ Ἱερατικὸν τοῦ 1924 (καὶ τοῦ 1940) ἐκδ. Σαλίβερου (ἐκδ. Γ. Καρυοφύλλη),²⁸⁸ εἰς τὸ «Τὰς θύρας»: «Κακῶς καὶ

²⁸¹ Πρωθιερέως Ἀγγέλου Πεφάνη, *Ἑρμηνεία τῆς Θείας καὶ Ἱερᾶς Λειτουργίας τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου ἀρχιεπ. Κων/πόλεως τοῦ Χρυσοστόμου* (Ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου), ἐν Ἀθήναις, 1897.

²⁸² Ὁ Βαρθολομαῖος Γεωργιάδης γεννήθηκε στὸ χωριὸ Χαλκιάνικα τῶν Καλαβρύτων τὸ 1829. Ἐκάρη μοναχὸς στὴν Ἱερὰ Μονὴ Μεγάλου Σπηλαιίου Καλαβρύτων. Σπούδασε στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν (1856). Τὸ 1867 διορίστηκε Διευθυντῆς τῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς Χαλκίδος, ὅπου ἔμεινε μέχρι τὸ 1892. Στίς 26/9/1899 χειροτονήθηκε Ἀρχιεπίσκοπος Κορινθίας. Ἐκοιμήθη στίς 26/2/1918. (markmarkou.sites.sch.gr, [www](http://www.markmarkou.sites.sch.gr). Μάρκου Μάρκου).

²⁸³ Ἐπὶ τέλους, θὰ πρέπει καὶ οἱ θεματοφύλακες τῶν Ἱερῶν Παραδόσεων στὴν Θεωρία, νὰ γίνουν καὶ στὴν Πράξιν θεματοφύλακες, ὅπως οἱ παλαιοί.

²⁸⁴ Ἀρχιεπ. Κορίνθου Βαρθολομαίου Γεωργιάδου, *Ἐπιτομὴ Λειτουργικῆς πρὸς χρῆσιν τῶν Ἱερέων καὶ παντὸς Ὁρθοδόξου Χριστιανοῦ*, ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἐν Ἀθήναις 1909, σσ. 109-112.

²⁸⁵ Ἀρχιεπ. Κορίνθου Βαρθολομαίου Γεωργιάδου, *Ἐπιτομὴ Λειτουργικῆς*, ὁ.π., σ. 115.

²⁸⁶ Ἀρχιεπ. Κορίνθου Βαρθολομαίου Γεωργιάδου, *Ἐπιτομὴ Λειτουργικῆς*, ὁ.π., σ. 118.

²⁸⁷ Ἀρχιεπ. Κορίνθου Βαρθολομαίου Γεωργιάδου, *Ἐπιτομὴ Λειτουργικῆς*, ὁ.π., σ. 135.

²⁸⁸ *Ἡ Θεία Λειτουργία*, ἐπιμελεία Νικ. Π. Παπαδοπούλου Πρεσβυτέρου Ἐφημερίου Ἀγ. Γεωργίου (Καρύτση), ἐκδ. Μ. Ἱ. Σαλίβερος, ἔκδοσις νέα Γ. Καρυοφύλλη, ἐν Ἀθήναις, 1924, σ. 49, ὑποσ. (α).

ἐσφαλμένως ποιοῦσι τινὲς τῶν ἱερέων, νὰ ἀνοίγωνται αἱ θύραι [ἡ Ὡραία Πύλη]· διότι ἡ ἔννοια εἶνε διὰ τὰς ἔξω θύρας, ἴδε περὶ τούτου τὸν σοφὸν Ἀργέντην (περὶ Ἀζύμων)».

Τὰ **Ἱερατικὰ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας 1951-2007** ἀναλύονται ἐκτενέστατα ἀργότερα, βλ. §19.

Γενικὰ ἢ «σειρὰ» τῶν Ἱερατικῶν Α.Δ. ἄλλαξε 5 φορές. Τὰ Ἱερατικὰ τῶν ἐτῶν 1951, (1968), 1971, 1981, θὰ λέγαμε καὶ τοῦ 1962, κρατήσανε τὴν γραμμὴ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου 1895, ὡς πρὸς τὴν Παράδοσιν τοῦ Καταπετάσματος, ἐνῶ τῶν ἐτῶν 1977, 1987-2000 διαφοροποιήθηκε λίγο φαινομενικά, πολὺ οὐσιαστικά.

Τὴν μεγαλύτερη «ἐγγραφή ζημιὰ», μετὰ τὰ μέχρι τώρα δεδομένα, στὴν ἀρχαία ἀποστολική παράδοση τῆς κλείσεως τῆς Ὡραίας Πύλης, ἦτοί τοῦ κλεισίματος τῶν βημοθύρων καὶ τοῦ βήλου – καταπετάσματος στὴν Ἀγία Ἀναφορά, τὴν ἔκανε τὸ Ἱερατικόν τοῦ 1977, μετὰ μιὰ σημείωση, βλ. §19.6, καὶ τὰ ὑπόλοιπα ποὺ ἀκολουθήσανε τὴν σημείωσιν ὡς τοῦ 2000.

Καὶ οἱ πρώτες Ἀπαντήσεις τοῦ Φουντούλη (ἐν ἔτει 1967), ἴσως, δὲν εἶναι ἄμοιρες «εὐθυνῶν», καίτοι ξεκαθάρισε ἀργότερα τὰ πράγματα, βλ. §19.6.

Ἀργότερα, τὸ Ἱερατικόν τῶν 2004-2007, ἀντὶ νὰ διορθώσει τὰ προηγηθέντα, καὶ τὴν σημείωσιν τοῦ Ἱερατικοῦ τοῦ 1977 (-2000), ἤρθε καὶ ἀφαίρεσε τὰ ἀπομεινάρια τῆς Παραδόσεως τοῦ Καταπετάσματος, βλ. §19.

Ὁ Ἰωάννης Μ. Φουντούλης²⁸⁹ παραδέχεται ὅτι **ἐκλείναν τὰ ἅγια θύρια [καὶ τὸ βῆλον / καταπέτασμά των] στὴν Ἑλλαδικὴ Ἐκκλησίᾳ [σὲ ὅλες τὶς Λειτουργίες] μέχρι πρόσφατα** (βέβαια ἀναπαράγοντας τὴν γνωστὴ ἀστοχία τῶν Mathews/Taft στὴν Προθεωρία, περὶ μοναχικῆς πράξεως).²⁹⁰ «στὸ πρόσφατο παρελθὸν εἶχε ἐπικρατήσει καὶ στίς ἐνορίες ἡ μοναχικὴ τάξη, ποὺ κρατοῦσε καὶ κρατεῖ κλειστὰ τὰ βημόθυρα τὸν περισσότερο χρόνο καὶ τὰ ἀνοίγει μόνο γιὰ χρηστικούς λόγους. Γιὰ νὰ μὴ μποῦμε σὲ λεπτομέρειες, τὰ βημόθυρα ἀνοίγουν μόνο κατὰ τὶς εἰσόδους, τὶς θυμιάσεις, τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Εὐαγγελίου, τὴν κοινωνία τοῦ λαοῦ μέχρι τὴν ὀπισθάμβωνο. Ἡ ἀπόλυσις γίνεται ἔξω μετὰ κλειστὰ τὰ βημόθυρα, οἱ δὲ διάκονοι εἰσέρχονται ἀπὸ τὴ νοτία πύλη τοῦ Ἱεροῦ καὶ ἐξέρχονται ἀπὸ τὴ βορεία». «Ὅμοίως ἐκλείετο καὶ τὸ καταπέτασμα ἀπὸ τοῦ Συμβόλου [τῆς Πίστεως] μέχρι τῆς Κοινωνίας τοῦ Λαοῦ, οἱ δὲ

²⁸⁹ Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, *Λειτουργικὴ Α' – Εἰσαγωγή στὴ Θεία Λατρεία*, ἔκδ. δ', Θεσ/νίκη 2004 (ἔκδ. α' 1993), κεφ. λζ', Ἡ κλείσις τῶν Βημοθύρων σ. 241.

²⁹⁰ Γιὰ τὴν ἀστοχία τῶν Mathews/Taft, εἰς τὴν Προθεωρίαν, τὴν ὁποίαν ἐπαναλαμβάνουν καὶ ἡμέτεροι Λειτουργιολόγοι, βλ. ὑποσ. 478.

εὐλογίες ἐδίδοντο ἀπὸ μέσα με κλειστὸ τὸ καταπέτασμα ἢ ἀφοῦ συρθεῖ ἐπ' ὀλίγο». Ἐπίσης παραδέχεται ὅτι ἡ παλαιὰ αὐτὴ πράξις «διατηρεῖται στὶς Μονές²⁹¹ καὶ στὶς σλαβικὲς Ἐκκλησίες».

Καὶ ἄλλου ἐπίσης ἀναφέρει ὁ Φουντούλης, ὅτι: «Οἱ παλαιότεροι Ἱερεῖς ἐνθυμοῦνται, ὅτι καὶ **στὶς ἐνορίες μέχρι προσφάτως²⁹² ἴσχυε ἡ ἴδια πράξις** [δηλ. ἡ κλείσις τῶν βημοθύρων καὶ τοῦ καταπετάσματος μετὰ τὴν εἴσοδο τῶν δώρων]».²⁹³

Στὸ Συλλεΐτουργο δὲ ὁ Φουντούλης, λέει: «Στὰ συλλεΐτουργα ὁμῶς καὶ κατὰ τὴ διακαινήσιμο ἐβδομάδα τὰ βημόθυρα παραμένουν διαρκῶς ἀνοκτά».²⁹⁴ Ὅμως αὐτὴ ἡ πράξις εἶναι νεωτερική, καὶ δὲν ἄπτεται τῆς παραδόσεως. Ἡ παράδοσις ῥητῶς λέγει ὅτι καὶ στὶς Ἀρχιερατικὲς Λειτουργίες (ἀπὸ τὶς ὁποῖες προήλθαν τὰ Συλλεΐτουργα),²⁹⁵ ἔκλεινε ἡ θέα πρὸ τὸ Ἱερὸ (ἔκλειναν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ καταπέτασμα) στὴν Ἀγία Ἀναφορά, βλ. ἐνταῦθα §14, καὶ §21.

Ὁ Φουντούλης ἀναφέρεται καὶ στὸν α' καὶ β' τόμο τῶν Ἀπαντήσεων²⁹⁶ στὸ καταπέτασμα, π.χ. τόμ. α', #51, #52, σσ. 103-107, καὶ τόμ. β', #267, σσ. 284-285, ἀλλὰ ἐμεῖς χρησιμοποίησαμε παραπάνω τὶς συγκεντρωμένες καὶ ἀποκρυσταλλωμένες θέσεις τοῦ ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ *Λειτουργικῆ Α'*, ὡς μεταγενέστερον καὶ ὠριμότερον τῶν Ἀπαντήσεων.

Εἶναι «ἀπορίας ἄξιον» πῶς μέσα σὲ 40-50 χρόνια, ἰδιαίτερα δὲ στὰ τελευταῖα 24 χρόνια, ἀλλοιώθηκε, μεταλλάχθηκε, τόσο πολὺ ἡ ἀρχαιοτάτη δισχιλιοετῆς Ἀποστολικὴ Λειτουργικὴ Παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας μας πρὸς τὴν κυρίαρχη - πλέον - ἰδεολογία.²⁹⁷

²⁹¹ Δυστυχῶς ὑπάρχουν Μονές σήμερα (μᾶλλον οἱ περισσότερες, πλὴν Ἀγίου Ὁρους), πολλὲς ἐν ἀγνοίᾳ, ποὺ ἀκολουθοῦν τὴν νεωτεριστικὴν πράξιν ἐνοριῶν, νὰ εἶναι τὰ πάντα διάπλιστα.

²⁹² Τὸ κλείσιμο τῶν βημοθύρων, καὶ τοῦ καταπετάσματος, εἶναι ἰσοδύναμα τῆς μυστικῆς (ἤτοι μὴ εἰς ἐπήκοον) ἀναγνώσεως τῶν Εὐχῶν. Φιλότιμες προσπάθειες ἔκανε ἡ Ἱερὰ Σύνοδος καὶ ἡ Ἀποστολικὴ Διακονία στὰ πρῶτα χρόνια τῆς εἰσαγωγῆς εἰς ἡμᾶς (20ός αἰ.) τῆς ἐκ Δύσεως Λειτουργικῆς Κινήσεως (μετονομασθεΐσης εἰς Λειτουργικὴ τάχα Ἀναγέννηση ἢ Ἀνανέωση), καὶ σὲ κάθε Ἱερατικόν (ἀλλὰ καὶ στὰ Δίπτυχα) εἶχε στὰ πρῶτα φύλλα τὴν Συνοδικὴ Ἐγκύκλιο τῆς 9ης Ἰουνίου 1956, ἀρ.πρωτ. 1353, πρὸς τοὺς Ἀρχιερεῖς ὅπως αὐστηρῶς διατάξουν τοῖς παρ' αὐτοῖς κληρικοῖς, ἵνα ποιῶνται τὴν ἀνάγνωσιν τῶν μυστικῶν Εὐχῶν «μυστικῶς» καὶ οὐχὶ μεγαλοφώνως, ἐν τούτοις εἰς ὧτα μὴ ἀκουόντων καὶ συνιώντων.

²⁹³ Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, *Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς ἀπορίας*, β' τόμος, ἔκδ. δ', Ἀποστολικὴ Διακονία 1994 (ἔκδ. α' 1967), #267, σσ. 284-285.

²⁹⁴ Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, *Λειτουργικὴ Α'*, δ.π., σ. 241. Γιὰ τὴν Διακαινήσιμο βλ. ὑποσ. 633.

²⁹⁵ Ἡμέτερον ἄρθρον, *Ἱερατικόν Συλλεΐτουργον - σύγκρισις διατάξεων, Ἱερατικῶν, καὶ σχολία*, [PDF], [PDF], 21/12/2022.

²⁹⁶ Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, *Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς ἀπορίας*, α' τόμος, ἔκδ. ε' 1997 (ἔκδ. α' 1967). β' τόμος, ἔκδ. δ' 1994 (ἔκδ. α' 1967), ἔκδ. Ἀποστολικὴ Διακονία.

²⁹⁷ Ἡ ἀλλοτρίωσις τῆς Παραδόσεως, φυσικὰ ἄρχισε νὰ ἐνισχύεται ἐδῶ καὶ ἕναν αἰῶνα, κρίμασι οἷς Κύριος οἶδε.

Πάντως ὁ Φουντούλης (1927-2007), στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του, φάνηκε ἔντρομος νὰ παρακολουθεῖ τὰ ἀποτελέσματα τῆς κατ' εὐφημισμὸν «λειτουργικῆς ἀναγέννησης» ἢ «λειτουργικῆς ἀνανέωσης» (γιὰ τὴν ὁποία «λειτουργικὴ ἀναγέννηση» ὅμως ἐργάστηκε):^{298, 299}

«Οἱ μὴ εὐσεβεῖς [ὅταν οἱ ἀκολουθίες μεταδίδονται στα Μ.Μ.Ε.] ἀπλὰ ἀλλάζουν σταθμὸ ἢ κανάλι. Δὲν μποροῦν ὅμως νὰ ἀλλάξουν σπίτι ἢ κατάστημα, ὅταν βομβαρδίζονται ἀπὸ τὸ μεγάφωνο γειτονικῆς ἢ μὴ γειτονικῆς ἐκκλησίας. Καὶ ἐκεῖ μέν, στὴν μετάδοση ἀπὸ τὰ Μ.Μ.Ε. τῶν ἀκολουθιῶν, μπορεῖ νὰ ἀμνηστευθοῦμε, γιὰτὶ μόνο ἔμμεσα εἶναι ὑπεύθυνοι οἱ ἐκκλησιαστικοὶ παράγοντες καὶ ταγοί. Στὰ μεγάφωνα ὅμως πρόκειται γιὰ μιὰ κραυγαλέα περίπτωση εὐθύνης τῶν ἀμέσως ἐκκλησιαστικῶν ὑπευθύνων, ποὺ τοποθετοῦν τὰ μεγάφωνα στὴν διαπασῶν, ἐνοχλοῦν τοὺς ἀνθρώπους καὶ διαπομπεύουν τὰ μυστήρια.³⁰⁰ Πῶς θὰ ἀπαιτούσαμε διακριτικὴ συμπεριφορὰ καὶ ἐφαρμογὴ θεολογικῶν κριτηρίων ἀπὸ τὰ κατευθυνόμενα ἀπὸ κοσμικὰ κριτήρια Μ.Μ.Ε., ὅταν ἐμεῖς οἱ ἴδιοι ἀσχημονοῦμε, συγχωρήσατέ μου γιὰ τὴν λέξη, τόσο ἀσύστολα στὰ ἱερὰ καὶ ἀπόρρητα τῆς λατρείας μας; Οἱ χριστιανικὲς πόλεις ζήλεψαν ἢ καὶ ξεπέρασαν τὴν ἀδοξία τῶν μουσουλμανικῶν πόλεων μὲ τοὺς ἀλαλαγμοὺς τῶν ἱμάμηδων καὶ τῶν χοτζάδων».²⁹⁸

²⁹⁸ Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, Τελετουργικά Θέματα Α', «Ἡ Μυστηριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ Μέσα Μαζικῆς Ἐνημέρωσης», Ἀποστολικὴ Διακονία, ἔκδ. α' 2002, σσ. 209-224.

²⁹⁹ «Μὲ τὸ ἴδιο ὄραμα, αὐτὸ δηλαδὴ τῆς Λειτουργικῆς Ἀναγέννησης, ἄρχισε τὴν ἐπιστημονικὴ του διαδρομὴ καὶ ὁ Φουντούλης, ἀκολουθώντας ἀπὸ τὸ 1956 μὲ τὴν προτροπὴ τοῦ Τρεμπέλα μεταπτυχιακὲς σπουδὲς στὰ μεγάλα κέντρα τῆς περίφημης «Λειτουργικῆς Κίνησης», ποὺ προώθησαν τὴν «Λειτουργικὴ Ἀναγέννηση» σ' ὁλόκληρο τὸν χριστιανικὸ κόσμο, μὲ κύριο σταθμὸ βέβαια τὴν Β' Βατικανὴ Σύνοδο τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας», ὁμιλία καθ. Πέτρου Βασιλειάδη στὸ διεθνὲς συνέδριο πρὸς τιμὴν τοῦ καθ. Ἰωάννου Φουντούλη. Σελίδα «Θεολογικά Δρώμενα», 21/2/2014. (1/12/2023)

³⁰⁰ Βλ. κεφ. 37, «ἂν δὲ ἀναπετάσῃς, ἐκπομπεύεις σου τὸ μυστήριον» (Ἁγ. Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος).

Είκ. 18-5. Κυριακή 10 Μαΐου 1998, Ι. Καθεδρικός και Μητρ. Ναός Αθηνών, στην ιερότερη στιγμή.³⁰¹ Ιωάννης Μ. Φουντούλης: «Ένα πάντως θά πρέπει νά αποκλεισθεῖ, νομίζω χωρίς αντίρρηση καί συζήτηση. Ἡ τοποθέτηση μηχανημάτων λήψεως μέσα στοῦ ἁγίου βήμα. ^{298, 302} Βλ. ἐπίσης, Ἐγκύκλιος ΔΙΣ Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 2792/30-6-2004: «Ἡ Μυστηριακή ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ Ραδιοτηλεοπτικά Μέσα».

Καὶ συνεχίζει ὁ Φουντούλης:³⁰³

«Ένα πάντως θά πρέπει νά αποκλεισθεῖ, νομίζω χωρίς αντίρρηση καί συζήτηση. **Ἡ τοποθέτηση μηχανημάτων λήψεως [βίντεο, φωτογραφιῶν, μεταδόσεων] μέσα στοῦ ἁγίου βήμα. Ἡ μετάδοση ἀδιακρίτως σκηνῶν ἀπὸ αὐτό [τὸ ἁγίο βήμα], καὶ κατὰ τὶς πιὸ κρίσιμες μάλιστα ἱερὲς ὥρες τῆς Ἱερουργίας τῶν μυστηρίων, ἔχω τὴν γνώμη ὅτι ἀποτελεῖ βεβήλωση καὶ διαπόμπευση [τί ἄρα θὰ ἔλεγε σήμερα ποὺ Ἐπίσκοποι, Ἱερεῖς ἐπιτρέπουν ἢ βάζουν τὸ YouTube στὴν Ἀγία Τράπεζα;].** Δὲν λέγω μόνο γιὰ [...]. Ἀλλὰ γιὰ τὴν δημοσίευση τῶν ἀδημοσιεύτων σὲ μὴ πιστοῦς³⁰⁴ καὶ τὴν ἐξοδό τους [τῶν ἀδημοσιεύτων] στὰ σπίτια καὶ στὶς πλατεῖες, μιὰ καὶ δὲν εἶναι δυνατό μ' ἓνα Χρυσοστομικὸ «Ἵσασιν οἱ μεμνημένοι» νά αποκλείσουμε τὴν θέα καὶ τὴν ἀκρόαση ἀπὸ μὴ Χριστιανούς, Ἑβραίους, Μουσουλμάνους, καὶ Ἀθеоус. Συνηθίσαμε νά νομίζουμε ὅτι ὅλος ὁ κόσμος ἀποτελεῖται ἀπὸ εὐσεβεῖς καὶ ὀρθοδόξους

³⁰¹ [youtube, iW9F4dYFZkM](https://www.youtube.com/watch?v=W9F4dYFZkM), 2:54:30. Ἀνακτήθηκε, 18/3/2024.

³⁰² Ἀπὸ τὴν Δύση ἦρθε καὶ αὕτῃ ἡ «παράδοσις» τῶν καμερῶν στοῦ Ἱερὸν ἐν ὥρᾳ Θείας Λειτουργίας.

³⁰³ Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, Τελετουργικά Θέματα Α', «Ἡ Μυστηριακή ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ Μέσα Μαζικῆς Ἐνημέρωσης», Ἀποστολική Διακονία, ἐκδ. α' 2002, σσ. 209-224.

³⁰⁴ Ὅμως οἱ Ἐκκλησίαι, εἰδικὰ σήμερα, δὲν ἔχουν μόνον Πιστοῦς, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο Μετανοοῦντες.

Χριστιανούς. Στοὺς ναοὺς μας ἦταν.³⁰⁵ Καὶ πάλι ὅμως τὸ Καταπέτασμα ἀνελκυόταν μετὰ τὸν ἀσπασμὸ τῆς ἀγάπης καὶ τὴν ὁμολογία τῆς ὀρθῆς πίστεως μετὰ τὴν ἀπαγγελία τοῦ ἱεροῦ Συμβόλου. Τὸ δὲ «θεῖσθαι αὐτοψεῖ τὸ πρόσωπον τῆς ἁγίας ἀναφορᾶς»³⁰⁶ ἦταν καὶ εἶναι τὸ φοβερὸ καὶ ἱερὸ προνόμιο³⁰⁷ τοῦ λειτουργοῦ, τοῦ «ἐνδεδυμένου τὴν τῆς ἱερατείας χάριν»³⁰⁸. Ἡ ἀγάπη μας πρὸς τὸν περιούσιο λαὸ τοῦ Θεοῦ ἅς μὴν ἐπιτρέψει νὰ τοῦ ἐπιβάλλουμε βρόγχους εἰς κρίμα καὶ εἰς κατάκριμα».

Βλέπουμε λοιπὸν ὅτι ὁ Φουντούλης μπροστὰ στὴν κατρακύλα τῶν ἡμερῶν του/μας, καὶ τὴν διαπόμπευση τῶν ἀπορρήτων τῆς Λειτουργίας, (μετὰ τὰ ὅσα αὐθαίρετα καὶ ἀστήρικτα ἔγραφε χρόνια πρὶν περὶ μοναχικῆς πράξεως ἢ περὶ λειτουργίας πρὸς τὸν λαόν³⁰⁹), παραδέχεται, γενικά, τό 2002, ὅτι τὸ Καταπέτασμα ἀνελκυόταν πάλι μετὰ τὸ Πιστεύω, καὶ ὅτι τὸ «θεῖσθαι αὐτοψεῖ τὸ πρόσωπον τῆς ἁγίας ἀναφορᾶς»³⁰⁶ ἦταν καὶ εἶναι τὸ φοβερὸ καὶ ἱερὸ προνόμιο τοῦ λειτουργοῦ, τοῦ «ἐνδεδυμένου τὴν τῆς ἱερατείας χάριν»³⁰⁸.

Πάντως, ἐμμέσως πλὴν σαφῶς «βλέπουμε» ἀκόμη καὶ σήμερα τὸ κλείσιμο τοῦ Καταπετάσματος μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον στὶς Ἑνορίες. Πῶς;

Τὰ Ἱερατικά (π.χ. Ἱερατικόν Ἀ.Δ. 1962, 1977, 1995), διευκρινίζουν ὅτι μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον «ὁ Διάκονος, ἐπειπὼν τὸ Ἀμήν, καὶ τὴν δεξιὰν τοῦ Ἱερέως ἀσπασάμενος, ἐξέρχεται διὰ τῆς βορείας πύλης³¹⁰ καὶ ἴσταται ἐν τῷ συνήθει τόπῳ καὶ ἅμα τῇ λήξει τοῦ Χερουβικοῦ ὕμνου λέγει τὴν Ἑκτενή».

Καὶ ὁ Διάκονος, ἐπειπὼν τὸ Ἀμήν, καὶ τὴν δεξιὰν τοῦ Ἱερέως ἀσπασάμενος, ἐξέρχεται διὰ τῆς βορείας πύλης καὶ ἴσταται ἐν τῷ συνήθει τόπῳ, καὶ ἅμα τῇ λήξει τοῦ Χερουβικοῦ ὕμνου λέγει τὴν Ἑκτενή.

³⁰⁵ Δὲν ἔχει δίκαιο ἐδῶ, ἀφοῦ πάρα πολλοὶ εἶναι καὶ ἦσαν οἱ μετανοοῦντες.

³⁰⁶ Ἀκολουθία τοῦ Ἀγίου Ἑλαίου (Εὐχελαίου), Εὐχή μετὰ τὸ Ε' Ευαγγέλιον.

³⁰⁷ Ὅχι μόνο αὐτὸ βέβαια, ἀλλὰ καὶ οἱ Μυστικὲς Εὐχὲς τῆς Λειτουργίας.

³⁰⁸ Αὐτὸ τὸ ἀντέγραψε καὶ ἡ Διαρκὴς Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Βλ. Ἐγκύκλιος ΔΙΣ Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 2792/30-6-2004: «Ἡ Μυστηριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ Ῥαδιοτηλεοπτικὰ Μέσα». Ἴσως αὕτη ἡ Ἐγκύκλιος νὰ σημαίνει ὅτι σταμάτησαν μεταδόσεις καὶ βίντεο καὶ φωτογραφήσεις ἀπὸ τὸ Ἅγιο Βῆμα σὰν τῆς Εἰκ. 18-5 τῆς 10/5/1998, καὶ δὴ σὲ Μητροπολιτικοὺς Ναοὺς;

³⁰⁹ Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς ἀπορίας, α' τόμος, ἔκδ. ε' 1997 (ἔκδ. α' 1967), #52, σ. 107.

³¹⁰ βλ. ἐπίσης, Ἱεροδιακονικόν, (Γ.Μ. Σίμωνος Πέτρας), ἔκδ. «Πανσέληνος», Ἅγιον Ὄρος 1989, σσ. 54, 57. Βλ. καὶ Φουντούλη, ὑποσ. 289.

Ἑρώτησις· Γιατί ὁ Διάκονος μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον ἐξέρχεται διὰ τῆς βορείας πύλης, καὶ εἰσέρχεται διὰ τῆς νοτίας πύλης;

Ἀπάντησις· Διότι ἡ Ὁραία Πύλη εἶχε (ἔχει) κλείσει μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον.²⁷³

Καὶ στὴν *ΙΕΜΘ*, καὶ στὴν *Προθεωρία* βλέπουμε, παρόμοια μαρτυρία γιὰ τὴν Ἀγία Ἀναφορά, ὅπου ὁ ἱερεὺς εἶναι μόνος καὶ συλλαλεῖ μετὰ τὸν Θεὸ μόνος μόνῳ, μυστήρια ἀπαγγέλων ἐν μυστηρίοις, ἄρα μυστικῶς καὶ φυσικὰ μετὰ κλειστὰ τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ καταπέτασμα (ἢ/καὶ μετὰ κλειστὰ τὰ παραπετάσματα τοῦ ἱεροῦ Κιβωρίου), διότι μόνος μόνῳ, βλ. κεφ. 53, 65:

«Εἴτα πρόεισιν ὁ ἱερεὺς μετὰ παρρησίας τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, μετὰ ἀληθινῆς καρδίας, ἐν πληροφορίᾳ πίστεως, ἀπαγγέλων τῷ Θεῷ, καὶ συλλαλὼν μόνος Αὐτῷ, οὐκέτι διὰ νεφέλης, ὥς ποτε Μωσῆς ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου, ἀλλ' ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτρεύων· καὶ μεμύηται τὴν τῆς Ἀγίας Τριάδος θεογνωσίαν καὶ πίστιν, καὶ μόνος μόνῳ προσλαλεῖ Θεῷ μυστήρια, μυστήρια ἀπαγγέλων ἐν μυστηρίοις, τὰ κεκρυμμένα πρὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ γενεῶν, νῦν δὲ φανερωθέντα ἡμῖν διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἅπερ ἡμῖν ἐξηγήσατο ὁ μονογενὴς Υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός. [...].»³¹¹

Βλ. ἐπίσης καὶ τὸν Ἀγ. Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο, Κεφ. 36, «ὅταν ἴδῃς ἀνελκόμενα τὰ Ἀμφίθυρα», Κεφ. 37, «ἂν δὲ ἀναπετάσῃς, ἐκπομπεύεις σου τὸ μυστήριον», κλπ..

Τὸ κλείσιμο τῶν βημοθύρων, καὶ τοῦ βήλου / καταπετάσματος, εἶναι ἰσοδύναμα τῆς μυστικῆς (ἢτοι μὴ εἰς ἐπήκοον τοῦ λαοῦ) ἀναγνώσεως τῶν Εὐχῶν.^{312, 313}

Ἔτσι λοιπὸν προτοῦ πολεμηθεῖ ἡ μυστικὴ ἀνάγνωσις τῶν Εὐχῶν, πολεμήθηκε πρωτίστως ἡ ἀπόκρυψις τῆς θεᾶς τῆς Ἀγίας Τράπεζας ἀπὸ τὸ Καταπέτασμα-Βῆλον, καὶ τὸ Τέμπλον.

³¹¹ Βλ. Κεφ. 53, 65, [M. Zheltov, σ. 120], [PG 98, 429A].

³¹² Γεώργιος Ν. Φίλιας, *Ὁ τρόπος ἀναγνώσεως τῶν Εὐχῶν στὴ λατρεία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, ἐκδ. Γρηγόρης, Ἀθήνα 1997, σ. 51: «Ἡ ἐμφάνιση καὶ καθιέρωση τοῦ τέμπλου, πρέπει νὰ συσχετισθεῖ μετὰ τὸ θέμα τοῦ τρόπου ἀναγνώσεως τῶν Εὐχῶν».

³¹³ Michael Fiedrowicz, *The Traditional Mass*, ..., ὁ.π., σ. 286: “The veiling of the mystery on the visual level corresponds to the silence on the auditory level”, δηλ. ἡ ἀπόκρυψις τοῦ μυστηρίου στὸ ὁπτικὸ πεδίο, ἀντιστοιχεῖ σὲ σιωπὴ στὸ ἀκουστικὸ πεδίο.

Καὶ μὴ μᾶς ἐκπλήσσει αὐτὸ, ἀφοῦ τὴν ἴδια πολεμικὴ ἀντιμετώπισε τὸν 11^{ον} ἀκόμη αἰώνα, ὁ **Ὅσιος Νικήτας ὁ Στηθαῖος ὁ Στουδίτης**, βλ. κεφ. 64, σ. 258.

Σίγουρα ἡ ἴδια πολεμικὴ ὑπῆρχε καὶ τὸν 8^{ον} αἰώνα, καὶ γιὰ αὐτὸ ἡ Ἐκκλησία ἔβαλε τὴν **Ὅπισθαμβωνο Εὐχή**: «Ἐπειδὴ γάρ τινες τῶν ἔξω τοῦ θυσιαστηρίου ἐστώτων εἰς ἀπορίαν πολλάκις χωροῦσι, γνωσιμαχοῦντες καὶ λέγοντες· Τίς ἄρα ὁ σκοπός, καὶ ἡ τῶν παρὰ τοῦ Ἀρχιερέως ὑποψιθυριζομένων Εὐχῶν ἐννοιά τε καὶ δύναμις; καὶ ἐφίενται εἴδησίν τινα καὶ τούτων καταλαβεῖν, κατὰ τοῦτον οἱ θεῖοι Πατέρες, ὡς ἀνακεφαλαίωσιν πάντων τῶν διὰ τῶν Εὐχῶν αἰτουμένων, τὸν χαρακτήρα ταύτης [τῆς Ὅπισθαμβωνο Εὐχῆς] ἐποίησαντο, διδάσκοντες τοὺς ἐπιζητοῦντας, ἐκ τοῦ κρασπέδου τὸ ὕφασμα», Ἀγ. Γερμανὸς Ἀρχιεπ. Κων/πόλεως (640-740), [PG 98, 452C].

Ἀκόμη καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς (482-565) μὲ τὴν (κατ' ἐμπνευσιν τοῦ Μονοφυσιτικοῦ περιβάλλοντός του) 137^{ην} Νεαράν³¹⁴ ἐπολέμησε (χωρὶς καμία ἐπιτυχία στοὺς Ὀρθοδόξους) τὴν μυστικὴν ἀνάγνωσιν τῶν Εὐχῶν, δηλ. ἐπολέμησε τὴν μυστικὴν Προσευχὴν τῶν Ἱερέων³¹⁵. Πρβλ. §11.2. Βλ. ἐπίσης, τὴν ἀναίρεσιν τῆς Νεαρᾶς ἀπὸ τὸν ἀρχιμ. Νικόδημο Μπαρούση.³¹⁶

Ἄρα πάντοτε, στὴν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας, ὑπῆρχε καὶ ὑπάρχει αὐτὴ ἡ πολεμικὴ, αὐτὴ ἡ ἀμφισβήτησις τῆς Παραδόσεως τῶν Πατέρων στὴν Ἐκκλησία (καὶ περισσότερο

³¹⁴ Τὸ μονοφυστικὸν περιβάλλον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, γιὰ δύο αἰῶνες, μεγάλως ἀνemieγνύνονταν εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν αὐλὴν, παίρνοντας μὲ τὸ μέρος των ἀρκετοὺς Αὐτοκράτορες [Βασιλίσκος (475-476), Ζήνων (476-491), Ἀναστάσιος Α' ὁ Δίκωρος (491-518)· ἡ Θεοδώρα (500-548), σύζυγος τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἦταν μονοφυσίτισσα, καταγομένη ἀπὸ μονοφυσίτες γονεῖς, (Σ. Γ. Χαράλαμπος, Ὁ ρόλος τῆς Θεοδώρας στὴ διαμόρφωση τῆς πολιτικῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἔναντι τῶν μονοφυσιτῶν, Διδ. Διατριβή, Ἀθήνα 2012)], καὶ οἱ τελευταῖοι ἐξέδιδαν ὄχι μόνον αἰρετικὰ διατάγματα, ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσαν στὶς ἐκθρονίσεις Ἀγίων Πατριαρχῶν, διωγμῶν, ἐξοριῶν, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Βασιλίσκου (475-476) μέχρι τὸν Κώνστα Β' (641-668). Ἐκίνησαν τὸν Ἰουστινιανὸ νὰ βγάλει τὸ διάταγμα τοῦ ἔτους 564 διὰ τοῦ ὁποῦ ὑπέβαλλε τὴν αἴρεσιν τοῦ «Ἀφθαρτοδοκητισμοῦ», καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ἀντέδρασαν καὶ οἱ πέντε Πατριάρχες μὲ πρῶτον τὸν Κωνσταντινουπόλεως Ἅγιον Εὐτύχιον. Τὸ μονοφυστικὸν περιβάλλον, ἔπεισαν τὸν αὐτοκράτορα νὰ διώξει τὸν Ἅγιο Εὐτύχιο ἀπὸ τοῦ θρόνου του («συναρπάσαντες τὸν βασιλέα, πείθουσιν ἔξω ποιῆσαι τοῦ θρόνου [τὸν Ἅγιο Εὐτύχιο]», [PG 86β, 2317]) καὶ στὴν θέση του μπήκε ὁ Ἰωάννης Γ' ὁ Σχολαστικός (565-577). **Τρεῖς μῆνες μετὰ τὴν βίαιη ἐξορία τοῦ Ἀγίου Εὐτυχίου** (διὰ ἐπιδρομῆς ἐντὸς τοῦ Ἀγίου Βήματος), τὸν ὁποῖον οἱ ἄνθρωποι τοῦ Ἰουστινιανοῦ περιέφερον ἀπὸ τόπου εἰς τόπον γιὰ νὰ τὸν ἀποσπάσουν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, **ἐξέδωκε ὁ Ἰουστινιανὸς τὴν 137^η Νεαρά**. Τὸ ἴδιο ἔτος ἐκοιμήθη (565). Βλ. ἐπίσης, Ἀρχιμ. Νικόδημου Μπαρούση, *Ἡ Μυστικὴ Ἀνάγνωσις τῶν Εὐχῶν τῆς Θείας Λειτουργίας*, ..., ὁ.π., σσ. 97-106 (βλ. καὶ τίς ἐκεῖ ἀναφορὲς εἰς ΘΗΕ, Π. Χρήστου, Ἅγιον Νικόδημον κτλ.).

³¹⁵ **Καὶ οἱ λαϊκοί, μυστικῶς προσεύχονται στὴν Ἐκκλησία, καὶ ὄχι εἰς ἐπήκοον.**

³¹⁶ Ἀρχιμ. Νικόδημου Μπαρούση, *Ἡ Μυστικὴ Ἀνάγνωσις τῶν Εὐχῶν* ..., ὁ.π., σσ. 97-106.

σήμερα, με την à la carte λειτουργιολογία),³¹⁷ αλλά δόξα τῷ Θεῷ, οἱ πολεμικὲς αὐτὲς ἔπεφταν τελικὰ στὸ κενό, ἀφοῦ ὁμως πρῶτα ταρακουνιόμασταν καλὰ³¹⁸ γιὰ 10, 50 καὶ 100 χρόνια.

Ἄς ἀκούσουμε ὁμως πάλι τὸν Φουντούλη, ποὺ ἐν ἔτει 2003, παραδέχεται ὅτι:

«ἡ ἔλλειψη βημοθύρων καὶ καταπετάσματος στὴν Ὁραία Πύλη δημιουργεῖ καὶ πρόσθετα τελετουργικὰ προβλήματα».³¹⁹

Βέβαια, δὲν μᾶς λέει ἐκεῖ ποιά εἶναι αὐτὰ τὰ προβλήματα, καὶ δὲν γνωρίζουμε (μέχρι στιγμῆς) ἂν τὰ κατέγραψε κάποιος ἄλλοι αὐτὰ τὰ τελετουργικὰ προβλήματα, ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ τὰ ἀναφέρει ἐδῶ τοῦλάχιστον ἐπιγραμματικά.

Τὸ μεγαλύτερο τελετουργικὸ πρόβλημα ἀπὸ τὴν ἔλλειψη βημοθύρων καὶ καταπετάσματος στὴν Ὁραία Πύλη, εἶναι φυσικὰ ἡ ἔλλειψις φυσικοῦ ταμείου Προσευχῆς τοῦ Ἱερέως (γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ «κινηθεῖ» ἄνετα στὴν Προσευχή του, πρβλ. §11.2), καὶ δὴ στὶς Μυστικὲς Εὐχές, ἥτοι στὴν Ἁγία Ἀναφορά.³²⁰

³¹⁷ Ἦτοι ἀπὸ τὸν τᾶδε αἰῶνα τὸ ἓνα, ἀπὸ τὸν ἄλλον αἰῶνα τὸ ἄλλο, κατὰ τὸ δοκοῦν. **Ἀδικοῦν ὁμως κατάφωρα τὴν Ἐκκλησίαν**, καὶ δὲν φυλάττουν τὴν παραδοθεῖσαν εἰς αὐτοὺς Παρακαταθήκην, ὅταν ὠραιοποιοῦν τὸ ὑπεραιώνιο καὶ ἀρκετὰ ἄγνωστον εἰς αὐτοὺς καὶ πάντας παρελθόν τῆς λατρείας, σείοντες τοὺς κίονες τῆς Παραδόσεως, καὶ τὸ ὅποιον μάλιστα παρελθόν, δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ γνωρίζουν κατ' ἀκρίβειαν λόγῳ τῶν ἐλαχίστων πηγῶν, καὶ οὐδεμίας ζώσης φυσικὰ παραδόσεως. Αὕτῃ ἡ ὠραιοποίησις τοῦ παρελθόντος, δὲν διαφέρει ἀπὸ τὸν λαϊκὸ ποὺ μοιχεύει ἐν τῇ καρδίᾳ του, ἢ καὶ παρατᾷ τὸν γάμο του, γιὰ παλιὲς ὠραιοποιημένες ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος! Ἄς ἀκούσωμεν καὶ αὐτὸν τὸν Πάπα Ῥώμης Benedict XVI (Josef Ratzinger) ποὺ δραματικὰ ἔλεγε: «Ὅτι συνέβη μετὰ τὴν Β' Βατικάνεια Σύνοδο ἦταν κάτι ἐντελῶς διαφορετικόν: Στὴν θέση τῆς Λειτουργίας ὡς καρπὸς ἀνάπτυξης, ἤρθε ἡ κατασκευασμένη Λειτουργία. Ἐγκαταλείψαμε τὴν ὀργανική, ζωντανή διαδικασία τῆς ἀνάπτυξης τῆς Λειτουργίας διὰ μέσου τῶν αἰώνων, καὶ τὴν ἀντικαταστήσαμε, ὅπως σ' ἐ μιὰ γραμμὴ παραγωγῆς, μὲ ἓνα κατασκευασμένο, ἓνα μπανάλ προϊόν» (βλ. ὑποσ. 127).

³¹⁸ «δεῖ γὰρ καὶ αἱρέσεις ἐν ὑμῖν εἶναι, ἵνα καὶ οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν», Α' Κορ. ια' 19.

³¹⁹ Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, *Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς ἀπορίας*, ε' τόμος, ἔκδ. α', Ἀποστολικὴ Διακονία 2003, #513, σ. 54.

³²⁰ Ἰδοὺ πῶς περιγράφει ὁ Ἰατρὸς καὶ Θεολόγος Εὐστράτιος Ἀργέντης (1685-1762) στὸ «Σύνταγμα κατὰ Ἀζύμων» (σ. 149, ἔτους 1845), καὶ μάλιστα τὸν 18^{ον} αἰῶνα, τὴν κατάστασιν στὸ Ἅγιον Βῆμα: «ἐὰν ἕξη νῦν [ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας Θεόδωρος ὁ Βαλσαμών], ἤθελε φρίξει καὶ ἐκπλαγῇ, βλέπων εἰς τὰς ἐπισήμους πόλεις καὶ μείζονας Ἐκκλησίας νὰ εἰσέρχωνται, καὶ νὰ ἐξέρχωνται, καὶ νὰ κάθηνται, καὶ νὰ συνομιλῶσι, καὶ νὰ φλυαρῶσι, καὶ νὰ κοιμῶνται οἱ μοναχοὶ καὶ οἱ λαϊκοὶ ἐν τῷ Ἁγίῳ Βήματι, καὶ πολλάκις ἱεουργοῦντος τοῦ Ἱερέως. Ὅτι δὲ οὐκ ἔξεστι τοῖς μοναχοῖς, οὔτε τοῖς λαϊκοῖς, εἰσεῖναι εἰς τὸ Ἅγιον Βῆμα, διδάσκει ὁ Ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης ἐπιστολῇ πρὸς Δημόφιλον Θεραπευτὴν, ἐν ἣ δέικνυσιν, ὅτι δὲν ἔχει ἄδεια μοναχὸς νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ Ἱερὸν Θυσια-

Ἐπίσης, τὸ κλείσιμο τῆς Ὁραίας Πύλης στὴν Ἁγίαν Ἀναφοράν, ἐπιβάλλεται καὶ γιὰ νὰ προσευχηθεῖ ὁ Λαὸς ἐκτενέστερα καὶ ἀπερίσπαστα στὸν Θεόν.

Ποὺ θὰ κοιτάξει ὁ Λαὸς γιὰ νὰ προσευχηθεῖ; Στὸν Χριστὸ καὶ στὴν Παναγία, ἢ στὸν Ἱερέα καὶ στὸν Ἐπίσκοπο; Φυσικά, στὸν Χριστὸ καὶ στὴν Παναγία. Ἡ Ὁραία Πύλη λοιπὸν κλείνοντας κατὰ τὴν διάρκεια τῆς Ἀναφορᾶς (ἀπὸ μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδο μέχρι τὴν Θεία Κοινωνία), βοηθάει καὶ τὸν Λαὸν νὰ προσευχηθεῖ ἐκτενέστερα, ἀπερίσπαστα τὸ κατὰ δύναμιν ἐκάστου, στὴν Ἁγία Ἀναφορά, καὶ πέραν ἀπὸ τὶς διὰ Προσφωνήσεως Εὐχές, μὲ τὶς ἴδιες ἐκάστου προσΕὐχές καὶ αἰτήματα, μὴ ἐξαιρουμένου τοῦ ἀπλοῦ *Κύριε ἐλέησον*.¹¹⁶

Συνεπῶς, ἀφοῦ ὅπως εἶδαμε ἡ Ἑλλάδα στὶς Ἑνορίες μεγάλως κρατοῦσε τὴν Παράδοσιν τοῦ κλεισίματος τοῦ Καταπετάσματος στὴν Ἁγία Ἀναφοράν (καὶ τὴν κρατεῖ ἀκόμη στὴν Προηγιασμένη Λειτουργία, ὅπως καὶ τὸ Οἶκ. Πατριαρχεῖο), ἴσως **ὁ Παῖσιος, ἢ αὐτὸς ποὺ ἔγραψε στὸ ὄνομά του τὴν ἐπιστολὴ στοὺς Ῥώσσους, ξέχασε** (μᾶλλον ἀντιγράφοντας τὸν Ἅγιο Συμεὼν Θεσσαλονίκης, βλ. σ. 283) **νὰ κλείσει τὴν Ὁραία Πύλη μετὰ τὸ Πιστεύω καὶ πρὸ τῆς Εὐχῆς τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς** (αὐτὸ πάντως μπορεῖ νὰ εἶχε γίνεи καὶ νωρίτερα ἀπὸ τὸν Παῖσιο, καὶ νὰ εἶχε ἀλλοιωθεῖ ἤδη ἡ Παράδοσις). Πάντως καὶ σήμερα, στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο στὴν Προηγιασμένη, κλείνει τὸ Καταπέτασμα μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον μέχρι τὴν Θεία Κοινωνία. Βλ. §18.1.

Ἐν κατακλείδι, στὴν Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος ἡ Ἀποστολικὴ Παράδοσις τοῦ Καταπετάσματος ἔχει ὡς ἑξῆς, ὅπου χρησιμοποιοῦμε, τὶς παρακάτω συντομεύσεις·

στήριον [...]. Ὅμως εἰς καιρὸν ἀνάγκης, ἐνθα ἡ Ἐκκλησία οὐκ ἔχει διάκονον, ἢ μπορεῖ νὰ μεταχειρισθῇ ὁ Ἱερεὺς παιδιὰ ἀνήλικα εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Θείας Λειτουργίας, ἓνα ἢ δύο, καὶ τοῦτο μὲ προσταγὴν ἐδικήν του, καὶ διὰ χρεῖαν· ἀλλ' ἄνευ χρεῖας, καὶ χωρὶς ἀνάγκης, δὲν ἔχει ἄδειαν οὔτε λαϊκός, οὔτε μοναχός, ἃς εἶναι καὶ μεγαλόσχημος, νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ Ἅγιον Θυσιαστήριον, μήποτε ὁμοιωθῶμεν καὶ ἡμεῖς τοῖς Παππισταῖς, ἐξ ὧν καὶ γυναῖκες μὲ σκυλάκια εἰς τὰς χεῖράς των ἐγγίζουσι τῇ Ἱερᾷ Τραπέζῃ [ὁ Ἀργέντης σπούδασε σὲ πανεπιστήμια τῆς Ἰταλίας]· καὶ εἶναι νὰ θαυμάσῃ τις τῶν Ἱερέων τὴν προσωπολήψιν, καὶ τῶν λαϊκῶν τὴν ἄνοιαν· κἀθηνται μέσα εἰς τὸ ἅγιον Βῆμα ἐν ὧν λειτουργεῖ ὁ Ἱερεὺς, ἐπειτα, ὅταν κάμῃ χρεῖαν νὰ κοινωνήσωσιν οἱ λαϊκοί, εὐχαίνουσιν ἔξω ἀπὸ τὸ Ἅγιον Βῆμα διὰ νὰ κοινωνήσωσι. Τάχα δὲν εἶναι τοῦτο ἀρκετὸν νὰ τοὺς διδάξῃ, ὅτι δὲν εἶναι ἄξιοι νὰ εἰσέρχωνται ἐκεῖ; ἐπειδὴ, ἐὰν ἦσαν ἄξιοι, ἐκοινωνοῦν καὶ μέσα». Πρβλ. Κανὸνα ΞΘ' Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου (691 μ.Χ.). Καὶ σήμερα ὅπως τὰ περιγράφει ὁ Ἀργέντης, πολλαχοῦ τὸ Ἅγιον Βῆμα ἔχει καταντήσῃ κέντρον διερχομένων, ἀλλὰ καὶ ἡ Προσευχὴ ἔχει καταντήσῃ ἀνάγνωσις μετὰ νοήματος.

ΧΥ: όπου τό Χ αναφέρεται στὰ ἅγια θύρια³²¹, τό Υ στοῦ καταπέτασμα.
Χ, Υ = Κ (κλειστό) ἢ **Α** (ἀνοικτό).³²²

Πίναξ 18-1. Παράδοσις τοῦ Καταπετάσματος στήν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος.

ΚΑ : Ἀρχή Λειτουργίας.

ΑΑ : Πρὶν τὴν Μικρὰ Εἵσοδο (στοῦ Δόξα Πατρὶ Μακαρισμῶν, ἢ πρὸ τοῦ Γ' Ἀντιφώνου).

ΚΑ : Ἀμέσως μόλις εἰσέλθουν οἱ Ἱερεῖς.³²³

ΑΑ : Δύναμις, καὶ ἀνοίγει τὰ ἅγια θύρια.

ΚΑ : Μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὸ Κήρυγμα.

ΑΑ : Στὸ Θυμιάτισμα τὴν ὥρα τοῦ Χερουβικοῦ.

ΚΚ : Μετὰ τὸ Χερουβικὸν καὶ πρὶν τὴν Συναπτὴν Δέησιν (Πληρώσωμεν).

[**ΚΑ :** Στὸ «τὰς θύρας, τὰς θύρας». ³²⁴

ΚΚ : Μετὰ τὸ «Πιστεύω». ^{325, 326}]

ΑΑ : Μετὰ φόβου (Θ. Κοινωνία) μέχρι τέλους.

Γιὰ ὅσες ὁμως Ἐκκλησίαι δὲν ἔχουν χαμηλὰ Βημόθυρα, ἀλλὰ ἔχουν μόνον Καταπέτασμα (Βῆλον), ἢ ἀντ' αὐτοῦ ἓνα συρόμενον φύλλον (πόρτα) συνήθως μετὰ τὴν ἀπεικόνιση τοῦ Χριστοῦ, ἢ ἔχουν Ἀμφίθυρα μέχρι πάνω τὸ ἐπιστήλιον, τότε ἡ Παράδοσις ἔχει ἀπλῶς ὡς ἐξῆς.

³²¹ Τὰ ἅγια θύρια (ἢ οἱ ἅγιες θύρες) εἶναι ὅτι ἔχει ἐπικρατήσῃ σήμερα νὰ λέγεται Ὡραία Πύλη.

³²² Ὅρίζουμε Κλειστό/Ἀνοικτό Καταπέτασμα = Ἀπλωμένο/Μαζεμένο Καταπέτασμα, γιὰ νὰ συμφωνεῖ μετὰ τὰ θύρια, ὡς πρὸς τὸ ὀπτικὸ πεδίο.

³²³ Σύμφωνα μετὰ τὸν Ἅγιο Φιλόθεο (1300-1379) Πατριάρχῃ Κων/πόλεως, καὶ σύμφωνα μετὰ τὴν Ἀγιορείτικὴ Παράδοση. — Ὁ Παῖσιος (1655), σ. 333, ἔχει αὐθαίρετα συμπτύξει τὶς τρεῖς ἐνέργειες τοῦ Καταπετάσματος σὲ μία: «ΚΑ : Μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον, πρὸ τῆς Εὐχῆς διὰ Προσφωνήσεως τῶν Κατηχουμένων», βλ. ὑποσ. 618.

³²⁴ Σύμφωνα μετὰ τὸν Παῖσιον (1655), σ. 333, καὶ τὸν Ἀρχιεπ. Κορίνθου Βαρθολομαῖον. — Ὅμως παρατηρεῖ τὸ Ἱερατικὸν τοῦ 1864, 1892, ὅτι «εἰς τὸ Τὰς θύρας, τὰς θύρας· ἐν σοφίᾳ πρόσχωμεν: «Κακῶς καὶ ἐσφαλμένως ποιοῦσι τινὲς τῶν ἱερέων, νὰ ἀνοίγωνται αἱ θύραι [ἢ Ὡραία Πύλη]· διότι ἡ ἐννοία εἶνε διὰ τὰς ἔξω θύρας· (ἴδε περὶ τούτου τὸν σοφὸν Ἀργέντην, περὶ Ἀζύμων)».

³²⁵ «Καὶ πάλι ὁμως τὸ Καταπέτασμα ἀνελκυόταν μετὰ τὸν ἀσπασμὸ τῆς ἀγάπης καὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς ὀρθῆς πίστεως μετὰ τὴν ἀπαγγελίαν τοῦ ἱεροῦ Συμβόλου», Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, Τελετουργικά Θέματα Α', «Ἡ Μυστηριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας...», 8.π., σσ. 223-224.

³²⁶ Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κορίνθου Βαρθολομαῖος ἀναφέρει ὅτι ἐκκλινε ἡ Ὡραία Πύλη ἀπὸ τὸν Ἱερέα ἀμέσως μετὰ τὸ «Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ» (πρὸ τῆς Εὐχῆς τῆς Ἀγίας Ἀναφορᾶς).

X: ὅπου τὸ **X** ἀναφέρεται στὸ Καταπέτασμα ἢ στὸ φύλλον ἢ στὰ ἀμφίθυρα.
X = K (κλειστό) ἢ **A** (ἀνοικτό).

Πίναξ 18-2. Παράδοσις τοῦ Καταπετάσματος στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, γιὰ Ἐκκλησίες χωρὶς χαμηλὰ Βημόθυρα.

A : Ἀρχὴ Λειτουργίας.

K : Μετὰ τὸ Χερουβικὸν καὶ πρὶν τὴν Συναπτὴν Δέησιν (Πληρώσωμεν).

[A : Στὸ «τὰς θύρας, τὰς θύρας».

K : Μετὰ τὸ «Πιστεύω».]

A : Μετὰ φόβου (Θ. Κοινωνία) μέχρι τέλους.

Στὴν δὲ Προηγιασμένη Θεία Λειτουργία, ἡ Παράδοσις τοῦ Καταπετάσματος ἐκτίθεται στὸν Πίναξ 18-3.

Πίναξ 18-3. Παράδοσις τοῦ Καταπετάσματος στὴν Προηγιασμένη Θεία Λειτουργία, στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος. Βλ. §19.

KA : Ἀρχὴ Λειτουργίας.

KK : Ἀρξαμένης τῆς Στιχολογίας τοῦ Ψαλτηρίου (τὰ Πρὸς Κύριον).

KA : Πρὸ τοῦ Κεκραγαρίου (μετὰ τὴν Στιχολογία καὶ τὴν τελευταία Αἴτηση).

AA : Πρὶν τὴν Μικρὰ Εἴσοδο, ψαλλομένου τοῦ Δοξαστικοῦ.

KK : Μετὰ τὸ Κατευθυνθήτω [καὶ τὸ Εὐαγγέλιον], πρὸ τῆς Ἑκτενοῦς (Εἴπωμεν πάντες).

AA : Πρὶν τὴν Μεγάλῃ Εἴσοδο, ψαλλομένου τοῦ Χερουβικοῦ (Νῦν αἱ Δυνάμεις).

KK : Ἀμέσως μετὰ τὴν Μεγάλῃ Εἴσοδο (πρὸ τῶν Πληρωτικῶν).

AA : Μετὰ φόβου (Θ. Κοινωνία) μέχρι τέλους.

18.1 Σημερινὰ παραδείγματα τῆς Παραδόσεως τοῦ Καταπετάσματος (Κλείσεως τῆς Ὁραίας Πύλης)

Ὅπως εἶπαμε στὸ κύριο κεφάλαιο, «βλέπουμε» ἀκόμη καὶ σήμερα τὸ κλείσιμο τοῦ Καταπετάσματος μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον στὶς Ἑνορίες.

Τὸ βλέπουμε ὅταν ὁ Διάκονος μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον ἐξέρχεται διὰ τῆς βορείου πύλης, καὶ εἰσέρχεται διὰ τῆς νοτίου πύλης. Γιατί ἐξέρχεται διὰ τῆς βορείου πύλης;

Διότι ἡ Ὁραία Πύλη εἶχε (ἔχει) κλείσει μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον.²⁷³

Ἐπίσης, βλέπουμε τὴν Παράδοση τοῦ κλεισίματος τοῦ Καταπετάσματος, τοῦλάχιστον στὴν Προηγιασμένη Θεία Λειτουργία, καὶ μὲ Ἀρχιερέα, ὅπως διαπιστώνουμε στὶς παρακάτω τυχαίες εἰκόνες ἀπὸ τὸ διαδίκτυον, χωρὶς νὰ θέλουμε νὰ κάνουμε περαιτέρω ἀνάλυση.

Εἶδαμε φυσικὰ καὶ παραδείγματα ἀθετήσεως τῆς Ἀποστολικῆς Παραδόσεως τοῦ Καταπετάσματος, καὶ δὴ στὴν Προηγιασμένη, π.χ. σὲ Ἀθήνα, Πάτρα, Σέρρες.

Εἰκ. 18-6. «Ἀρξαμένης τῆς Στιχολογίας τοῦ Ψαλτηρίου, κλείεται ἐντελῶς ἡ Ὁραία Πύλη». Προηγιασμένη, Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον (15/4/2020).³²⁷

³²⁷ [youtube, ygDD_OW8-dU](https://www.youtube.com/watch?v=ygDD_OW8-dU) (10/4/2024).

Εἰκ. 18-7. Ὅταν εἰσέλθουν (ἀπὸ τὴν Μ. Εἵσοδον), «κλείεται ἡ Ὡραία Πύλη, ἀνοιγομένη μόνον εἰς τὸ Μετὰ φόβου». Προηγιασμένη, Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον (15/4/2020).³²⁷

Εἰκ. 18-8. «Ἰδοὺ θυσία μυστική» με̐ κλειστὸ πλέον τὸ Καταπέτασμα (ἔχι καὶ τὰ ἅγια θύρια, βημόθυρα). Προηγιασμένη, Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον (15/4/2020).³²⁷

Εἰκ. 18-9. Τὰ πληρωτικά, μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον με̐ Διάκονο, καὶ κλειστὸ τὸ Καταπέτασμα (ἔχι καὶ τὰ ἅγια θύρια, βημόθυρα). Προηγιασμένη, Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον (15/4/2020).³²⁷

Εἰκ. 18-10. Τὰ πληρωτικά, μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον μὲ Διάκονο, καὶ κλειστὸ τὸ Καταπέτασμα καὶ τὰ βημόθυρα. Προηγιασμένη Ἀρχιερατικὴ Θεία Λειτουργία, Τρίκαλα, Ἱ.Ν. Ζωοδόχου Πηγῆς Σαραγίων (27/3/2024). [youtube](#), -wbzPUR9ipw.

Εἰκ. 18-11. Τὰ πληρωτικά, μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον μὲ Διάκονο, καὶ κλειστὸ τὸ Καταπέτασμα. Προηγιασμένη, Θεσσαλονίκη, Ἱ.Ν. Ἀγίου Δημητρίου (22/3/2024). [youtube](#), H-4oV5RyZLs.

Ὁ Διάκονος ἐκφωνεῖ τὴν διὰ προσφωνήσεως Εὐχὴν, κανονικὰ ἀπὸ τὸν Σολέα, ἐν τῷ συνήθει τόπῳ, ἐστραμμένος πρὸς ἀνατολάς, γιὰ νὰ προσευχηθεῖ ὁ Λαός (ποὺ κι αὐτὸς εἶναι ἐστραμμένος πρὸς ἀνατολάς), μὲ τὸ μυστικόν, ἔνδοθεν αὐτοῦ, Κύριε ἐλέησον. Παράλληλα καὶ ὁ Ἱερεὺς ἐνδοθεν προσεύχεται μυστικῶς μὲ τὶς δικές του Εὐχές. Καὶ παρότι φαινομενικὰ πολλὲς Εὐχές, ἐν τούτοις μία Προσευχή, μία Δύναμις ἀνεβαίνει στὸν Θεόν.³²⁸

³²⁸ Βλ. ἡμέτερον ἄρθρον, *Ἱερατικόν Συλλείτουργον - σύγκρισις διατάξεων, Ἱερατικῶν, καὶ σχόλια*, [PDF], [PDF], 21/12/2022.

Εἰκ. 18-12. Τὰ πληρωτικά, μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον μὲ Διάκονο, καὶ κλειστὸ τὸ Καταπέτασμα καὶ τὰ ἅγια θύρια (βημόθυρα). Προηγιασμένη Θεία Λειτουργία, Βόλος, Ἱ.Ν. Αγ. Νικολάου (20/3/2024). [youtube, pfJ69R3b0U8](https://www.youtube.com/watch?v=pfJ69R3b0U8)

Εἰκ. 18-13. Τὰ πληρωτικά, μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον μὲ Διάκονο, καὶ κλειστὸ τὸ Καταπέτασμα (καὶ τὰ ἅγια θύρια, βημόθυρα). Προηγιασμένη Ἀρχιερατικὴ Θεία Λειτουργία, Κύπρος,³²⁹ Μόρφου, Ἱ.Ν. Παναγίας Χρυσελεύσης Ἀκακίου (27/3/2024). [youtube, yBvEckHxMRQ](https://www.youtube.com/watch?v=yBvEckHxMRQ)

Βλ. ἐπίσης, Εἰκ. 99-4.

Βέβαια ὅπως βλέπουμε τὴν Παράδοσιν στὴν Προηγιασμένη, ἔτσι θὰ ἔπρεπε νὰ τὴν βλέπαμε καὶ στὴν Ἀναφορὰ τῶν ὑπολοίπων Λειτουργιῶν, ὅπως ἀναλύθηκε στὸ παρὸν κεφάλαιον.²⁷³

Ὅμως τὸ κλείσιμο τοῦ Καταπετάσματος (κλείσιμο τῆς Ὁραίας Πύλης), **ἀπαιτεῖ καὶ «μυστικῶς» τὶς Εὐχὰς τῶν Ἱερέων**, βλ. ὑποσ. 312, 313.

³²⁹ Γνωρίζω ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου εἶναι Αὐτοκέφαλος.

19 Τό κλείσιμο τῆς Ὁραίας Πύλης τοῦ Ἱεροῦ (τά Βημόθυρα καί τό Καταπέτασμα) στά Ἱερατικά τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας — Σύγκριση, σχόλια

Σε αὐτήν τήν ἐνότητα, συγκρίνουμε τὰ Ἱερατικά τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας 1951, 1962, 1971, 1977, 1981, 1987, 1995, 2000, 2004, 2007, καί τοῦ Ἱερατικοῦ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τοῦ 1895, γιά τὸ ἄνοιγμα καὶ κλείσιμο τῆς Ὁραίας Πύλης (Βημοθύρων καὶ Καταπετάσματος – Βήλου) στὴν Θεία Λειτουργία. Ἡ σύγκρισις τῶν Ἱερατικῶν γιά τὸ Ἱερατικό Συλλεῖτουργο, καὶ γιά τὸ «μυστικῶς» τῶν Εὐχῶν, εὐρίσκεται στὸ ἕτερον ἄρθρο μας περὶ Συλλεῖτουργου.³³⁰

Γενικά ἢ «σειρά» τῶν Ἱερατικῶν ἄλλαξε 5 φορές. Τὰ Ἱερατικά τῶν ἐτῶν 1951, (1968), 1971, 1981, θὰ λέγαμε καὶ τοῦ 1962, κρατήσανε τὴν γραμμὴ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου 1895, ὡς πρὸς τὴν Παράδοσιν τοῦ Καταπετάσματος, ἐνῶ τῶν ἐτῶν 1977, 1987-2000 διαφοροποιήθηκε λίγο φαινομενικά, πολὺ οὐσιαστικά.

Τὴν μεγαλύτερη «ἐγγραφή ζημιᾶς», μὲ τὰ μέχρι τώρα δεδομένα, στὴν ἀρχαία ἀποστολικὴ παράδοση τῆς κλείσεως τῆς Ὁραίας Πύλης, ἦτοι τοῦ κλεισίματος τῶν βημοθύρων καὶ τοῦ βήλου – καταπετάσματος στὴν Ἀγία Ἀναφορά, τὴν ἔκανε τὸ Ἱερατικόν τοῦ 1977, μὲ μιὰ σημείωση, βλ. §19.6, καὶ τὰ ὑπόλοιπα ποὺ ἀκολουθήσανε τὴν σημείωσιν ὡς τοῦ 2000. Καὶ οἱ πρώτες Ἀπαντήσεις τοῦ Φουντούλη (ἐν ἔτει 1967), ἴσως, δὲν εἶναι ἄμοιρες «εὐθυνῶν», καίτοι ξεκαθάρισε ἀργότερα τὰ πράγματα, βλ. §19.6. Ἀργότερα, τὸ Ἱερατικόν τῶν 2004-2007, ἀντὶ νὰ διορθώσει τὰ προηγηθέντα, ἦρθε καὶ ἀφαίρεσε τὰ ἀπομεινάρια τῆς Παραδόσεως τοῦ Καταπετάσματος.

Στὸ κεφάλαιον χρησιμοποιοῦνται οἱ παρακάτω συντμήσεις:

Κ: κλειστό, Α: ἀνοιχτό, ΧΡΥΣ: Λειτουργία Ἀγ. Ἰω. Χρυσοστόμου, ΒΑΣ: Λειτουργία Μεγ. Βασιλείου, ΠΡ: Λειτουργία Προηγιασμένων, Ἀ.Δ.: Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

19.1 Ἱερατικόν Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου 1895

ΧΡΥΣ: Αναφέρεται ὅτι ἀνοίγει ἡ Ὁραία Πύλη μετὰ τὸ Ἀλληλούϊα τοῦ Κοινωνικοῦ, σ. 84.

³³⁰ *Ἱερατικόν Συλλεῖτουργον - σύγκρισις διατάξεων, Ἱερατικῶν, καὶ σχόλια*, [PDF], [PDF], 21/12/2022.

Δὲν ἀναφέρεται ὅμως πότε κλείνει ἡ Ὡραία Πύλη.^{331, 332, 333} Βλ. ἐπίσης, κεφ. 96.

Μετὰ δὲ τὸ Ἀλληλούϊα τοῦ Κοινωνικοῦ, ἀνοιγθεῖσθαι τῆς Ὡραίας Πύλης, ὁ Διάκονος προσκυνήσας ἅπασι, λαμβάνει παρὰ

ΒΑΣ: Δὲν ἀναφέρεται οὔτε πότε ἀνοίγει (ἀνεφέρθη στοῦ Ἁγ. Ἰω. Χρυσοστόμου), οὔτε πότε κλείνει ἡ Ὡραία Πύλη.

ΠΡ: Ἀρξαμένης τῆς Στιχολογίας τοῦ Ψαλτηρίου, κλείεται τὸ Καταπέτασμα τῆς Ὡραίας Πύλης, σ. 127.

Ἀρξαμένης τῆς στιχολογίας, καὶ κλεισθέντος τοῦ καταπετάσματος τῆς Ὡραίας Πύλης, ὁ Ἱερεὺς ἀσκεπὴς ἐλθὼν ἐνθα τὸ ἄγιον Ἀρτοφόριον, θυμιᾷ τρεῖς, καὶ ποιήσας τρεῖς μεγάλας μετα-

Ἀναφέρεται ἐπίσης ὅτι ἀνοίγει ἡ Ὡραία Πύλη πληρωθέντος τοῦ Κοινωνικοῦ, σ. 142.

Φυσικὰ ἦταν τοῖς πᾶσι γνωστὸ ὅτι ὅταν διέρχεται ὁ Ἱερεὺς θὰ ἀνοίξει σύντομα καὶ θὰ κλείσει πάλι ἡ Ὡραία Πύλη, γιὰ αὐτὸ δὲν ὑπάρχουν περισσότερες λεπτομέρειες. Βλ. τὸν Ἅγιο Φιλόθεο, Πατριάρχη Κων/πόλεως, κεφ. 75, καὶ τὸν Φουντούλη.³³⁴

³³¹ Ἰωάννης Μ. Φουντούλης: «ὄχι μόνο στὴν λειτουργία τῶν Προηγιασμένων, ἀλλὰ καὶ στὴν τελεία λειτουργία μετὰ τὴν εἴσοδο τῶν Δώρων ἐκλείοντο τὰ Βημόθυρα καὶ τὸ Καταπέτασμα. Οἱ παλαιότεροι Ἱερεῖς ἐνθυμοῦνται, ὅτι καὶ στίς ἐνορίες μέχρι προσφάτως ἴσχυε ἡ ἴδια πράξις», Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς ἀπορίας, β' τόμος, ἐκδ. δ', Ἀποστολική Διακονία 1994 (ἐκδ. α' 1967), #267, σ. 284. — Τὸ κλείσιμο τῆς Ὡραίας Πύλης μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον διδάσκονταν καὶ οἱ Ἱερεῖς μας, στὸ παρελθόν, στίς Ἱερατικές Σχολές, βλ. Ἀρχιεπ. Κορίνθου Βαρθολομαίου Γεωργιάδου, ὑποσ. 284.

³³² «τὴν κλείσιν τῆς Ὡραίας Πύλης διὰ Καταπετάσματος» (ἀμέσως μετὰ τὴν Μεγάλην Εἴσοδον), λεπτομέρειες εἰς κεφ. 18. Βλ. Ἀρχιεπ. Κορίνθου Βαρθολομαίου Γεωργιάδου, Ἐπιτομή Λειτουργικῆς πρὸς χρῆσιν τῶν Ἱερέων καὶ παντὸς Ὁρθοδόξου Χριστιανοῦ, ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἐν Ἀθήναις 1909, σσ. 109-112.

³³³ Τὰ παλαιὰ χρόνια, οἱ Διατάξεις ἦσαν λακωνικώτατες (καὶ λόγῳ κόστους τῶν βιβλίων καὶ τῆς ἐκτύπωσης-ἀντιγραφῆς), καὶ ἐπειδὴ ἀπὸ τίς καθημερινὲς ἀκολουθίες τὰ ἐγνώριζαν σχεδὸν «ἀπ' ἑξω», σὲ ἀντίθεση μὲ σήμερα ποὺ διυλίζουμε τὸν κῶνωπα στίς λεπτομέρειες, τίς καταγράφουμε, κι ἀκόμη ἐν ὥρᾳ Λειτουργίας «χανόμαστε». Καὶ στὸ Βαρβερινὸ Ἐπισκοπικὸ Εὐχολόγιο (8^{ος} αἰ.) δὲν ἀναφέρεται πότε ἀνοίγουν ἢ πότε κλείνουν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ καταπέτασμα στὴν Λειτουργία καθεαυτῇ. Ἀναφέρεται ὅμως ὅτι ἀνοίγουν, στίς διατάξεις τῆς Χειροτονίας, καὶ τοῦ Μύρου, βλ. §14.5.

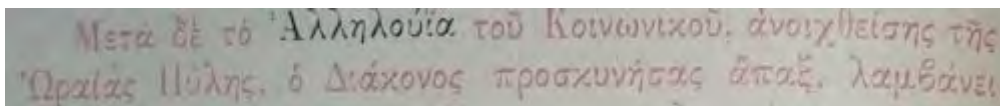
³³⁴ Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, *Λειτουργικὴ Α' – Εἰσαγωγή στὴ Θεία Λατρεία*, ἐκδ. δ', Θεσ/νίκη 2004 (ἐκδ. α' 1993), κεφ. λζ', Ἡ κλείση τῶν Βημοθύρων σ. 241.

19.2 Ίερατικόν Ά.Δ. 1951

Αὐτό τὸ Ίερατικόν εἶναι ἡ πρώτη ἔκδοσις Ίερατικοῦ ἀπὸ τὴν Ἀποστολικὴ Διακονία, καὶ στὸ θέμα μας, τὸ ἀνοιγμα καὶ κλείσιμο τῆς Ὠραίας Πύλης (Βημοθύρων καὶ Καταπετάσματος – Βήλου), συμφωνεῖ μὲ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου (1895).

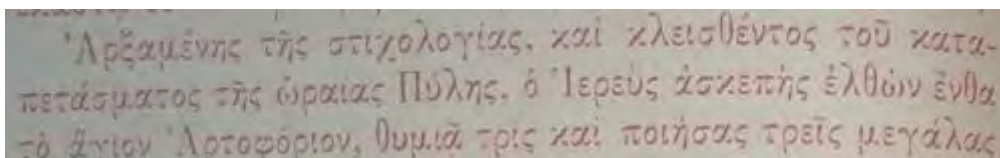
ΧΡΥΣ: Ἀναφέρεται ὅτι ἀνοίγει ἡ Ὠραία Πύλη³³⁵ μετὰ τὸ Ἀλληλούϊα τοῦ Κοινωνικοῦ, σ. 98.

Δὲν ἀναφέρεται ὅμως πότε κλείνει ἡ Ὠραία Πύλη.^{331, 332}

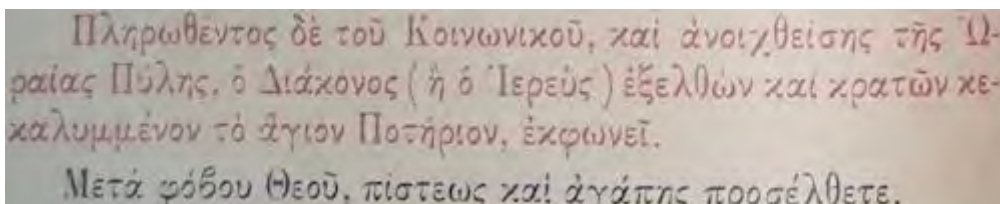

ΒΑΣ: Δὲν ἀναφέρεται οὔτε πότε ἀνοίγει (*ἀνεφέρθη στοῦ Αγ. Ἰω. Χρυσοστόμου*), οὔτε πότε κλείνει ἡ Ὠραία Πύλη.

ΠΡ: Ἀρξαμένης τῆς Στιχολογίας τοῦ Ψαλτηρίου, κλείεται τὸ Καταπέτασμα τῆς Ὠραίας Πύλης,³³⁶ σ. 146.

Ἀναφέρεται ὅτι ἀνοίγει ἡ Ὠραία Πύλη³³⁵ πληρωθέντος τοῦ Κοινωνικοῦ, σ. 162.

³³⁵ Ἐννοεῖται ἀνοίγουν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ αὐτῶν Καταπέτασμα.

³³⁶ Τὸ καταπέτασμα τῆς Ὠραίας Πύλης (τῶν ἁγίων θυρίων) εἶναι μέχρι κάτω τὸ δάπεδο.

Φυσικὰ ἦταν τοῖς πᾶσι γνωστὸ ὅτι ὅταν διέρχεται ὁ Ἱερεὺς θὰ ἀνοίξει σύντομα καὶ θὰ κλείσει πάλι ἡ Ὡραία Πύλη, γιὰ αὐτὸ δὲν ὑπάρχουν περισσότερες λεπτομέρειες. Βλ. τὸν Ἅγιο Φιλόθεο, Πατριάρχῃ Κων/πόλεως, κεφ. 75, καὶ τὸν Φουντούλη.³³⁴

Ὅπως ἀναφέρθηκε στὸ κεφ. 18, εἰς τὸ ἐγκεκριμένον ἀπὸ τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἱερατικὸν τοῦ **1892**, ἀναφέρεται εἰς τὴν σ. 46, ὑποσ. (α), εἰς τὸ *Τὰς θύρας, τὰς θύρας· ἐν σοφίᾳ πρόσχωμεν*: «Κακῶς καὶ ἐσφαλμένως ποιοῦσι τινὲς τῶν ἱερέων, νὰ ἀνοίγωνται αἱ θύραι [ἡ Ὡραία Πύλη]· διότι ἡ ἔννοια εἶνε διὰ τὰς ἔξω θύρας· (ἴδε περὶ τούτου τὸν σοφὸν Ἀργέντην, περὶ Ἀζύμων)»³³⁷. Ἄρα κατὰ τὴν παράδοσιν αὐτήν, ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, τὰ ἅγια θύρια (ἡ Ὡραία Πύλη), ἦσαν κλειστὰ καθόλην τὴν Ἀγίαν Ἀναφοράν, στὴν Ἐκκλ. τῆς Ἑλλάδος, σὲ ὅλες τὶς Λειτουργίας.

Παρόμοια καὶ στὸ Ἱερατικὸν τοῦ **1864**, ἐκδ. Γ. Καρυοφύλλη, σ. 22.

Πρόσσχες πόσο δυνατὴ ἦταν ἡ ἀρχαία **Ἀποστολικὴ Παράδοσις** ἀκόμη ἐν ἔτει **1892** στὴν Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος. Ἐνῶ στὸ προαναφερθὲν Ἱερατικὸν δὲν ἀναφέρονται πότε κλείνουν καὶ πότε ἀνοίγουν τὰ ἅγια θύρια (ἡ Ὡραία Πύλη), ἐν τούτοις ὑπάρχει ἡ ὑποσημείωσις (α) τῆς σελ. 46, ποὺ θέλει νὰ διορθώσει τὴν «διασκευὴ» τῆς Παραδόσεως νὰ ἀνοίγονται συντόμως τὰ ἅγια θύρια στὸ *Πιστεύω*.

Αὐτὸ δεικνύει ἰσχυροτάτη παράδοσις (γιὰ τὸ καταπέτασμα-βῆλον καὶ τὰ ἅγια θύρια), ποὺ δὲν εἶχε ἀνάγκη εἰδικῆς ρουμπρίκας (εἰδικῶν ἐπεξηγήσεων), ἐπειδὴ ἦταν γενικὴ πρακτικὴ. Βλέπε καὶ τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Κορίνθου Βαρθολομαῖο, κεφ. 18.

Ἔτσι πάντως ἐξηγεῖται ἡ συνήθης ἑλλειψις ρουμπρικῶν (σχολίων) γιὰ τὸ καταπέτασμα καὶ τὰ ἅγια θύρια, στὰ Εὐχολόγια καὶ Ἱερατικά, ἢ ἡ σπανιοτάτη ὑπαρξὶς αὐτῶν. Παρόμοια βλέπουμε καὶ στὸ Ἐπισκοπικὸ Εὐχολόγιο, Barb.gr.336, βλ. κεφ. 14.5, σ. 130, καὶ κεφ. 55, σ. 246.

³³⁷ Ἡ *Θεία Λειτουργία*, ἐκδ. 4^η (ἐπηυξημένη), ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἐν Τριπόλει 1892, ἐκδότης Γ. Καρυοφύλλης, σ. 46.

19.3 Ίερατικόν Ά.Δ. 1962

Αυτό τὸ Ίερατικὸν διαφοροποιήθηκε, νεωτέρισε, ἀπὸ τοῦ 1951,³³⁸ ἀλλὰ στὸ θέμα τοῦ Καταπέτασματος κράτησε τὴν ἀρχαία Ἀποστολική Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας.

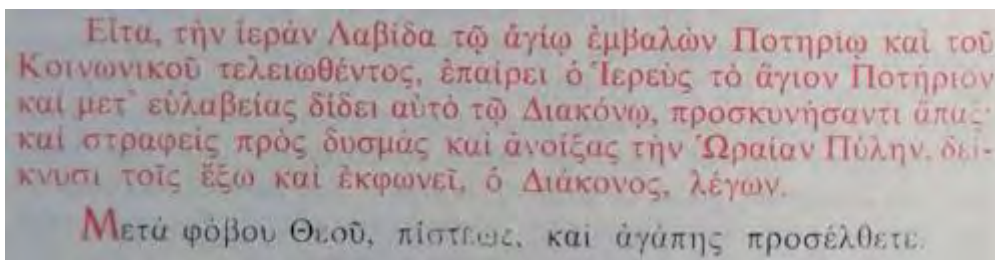
Τὸ Ίερατικὸν αὐτὸ ἐτοποθέτησε ἐπίσης, ἀμέσως μετὰ τὰ Περιεχόμενα σὲ ἑκτασὴ δύο τρίτων (2/3) τῆς σελίδος, μὲ κανονικὰ μεγάλα γράμματα, τὴν Συνοδική Ἐγκύκλιο 1353/9-6-1956, γιὰ τὴν αὐστηρὴ τήρησιν τῆς **Μυστικῆς** καὶ οὐχὶ εἰς ἐπήκοον τοῦ Ἐκκλησιασματος Προσευχῆς (Ἀναγνώσεως τῶν Εὐχῶν) τῶν Ἱερέων.³³⁹

Αὐτὸ τὸ Ίερατικὸν τοῦ 1962, γιὰ πρώτη φορὰ ὑπερανέλυσε τὸ Καταπέτασμα, ἀλλὰ αὐτὸ τὸ ἔπραξε μόνον γιὰ τὴν Προηγιασμένη.

Γιὰ τὶς Λειτουργίες ὁμως τοῦ Ἀγ. Ἰω. Χρυσοστόμου καὶ τοῦ Μ. Βασιλείου δὲν τὸ ἔπραξε, **γιατί;** Φυσικά, διότι δὲν ὑπῆρχε ἀνάγκη. Τοῦ Χρυσοστόμου ἡ Λειτουργία ἐτελείτο καθημερινά καὶ δὲν εἶχαν ἀνάγκη οἱ Ἱερεῖς νὰ καταγραφοῦν τὰ αὐτονόητα.^{331, 332}

ΧΡΥΣ: Ἀναφέρεται ὅτι ἀνοίγει ἡ Ὡραία Πύλη³⁴⁰ τοῦ Κοινωνικοῦ τελειωθέντος, σ. 146.

Δὲν ἀναφέρεται ὁμως πότε κλείνει ἡ Ὡραία Πύλη.^{331, 332} Βλ. καὶ τὰ σχόλια στὴν §19.2.

ΒΑΣ: ὁμοίως με τοῦ **ΧΡΥΣ**, σ. 198.

³³⁸ Βλ. π.χ. τὶς διαφορὲς ποὺ εἰσήγαγε στὸ Ίερατικὸν *Συλλειτουργῶν* αὐτὸ τὸ Ίερατικὸν 1962 ἐν σχέσει με τοῦ 1951: *Ίερατικὸν Συλλειτουργῶν - σύγκρισις διατάξεων, Ίερατικῶν, καὶ σχόλια*, [PDF], [PDF], 21/12/2022.

³³⁹ Ἐν πολλοῖς, εἰς ὧτα μὴ ἀκουόντων, καὶ ὁμματα μὴ συνιόντων.

³⁴⁰ Ἐννοεῖται ἀνοίγουν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ αὐτῶν Καταπέτασμα.

ΠΡ: Μετὰ τὸ Εὐλογημένη ἡ Βασιλεία, «κλείεται ἡ κάτω Ὠραία Πύλη (Ἡμιβημόθυρα)», σ. 213.

Ἀρξαμένης τῆς Στιχολογίας τοῦ Ψαλτηρίου, «κλείεται ἐντελῶς ἡ Ὠραία Πύλη», ³⁴¹ σ. 216.

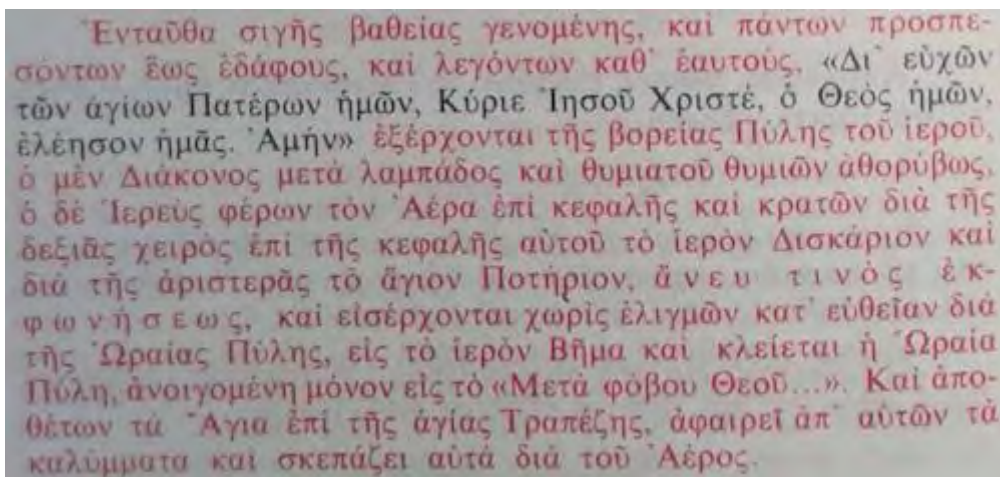
Πρὸ τοῦ Κεκραγαρίου, «ἀνοίγεται μόνον τὸ Καταπέτασμα τῆς Ὠραίας Πύλης», σ. 219.

Ψαλλομένου τοῦ Δοξαστικοῦ ἀνοίγονται τὰ Βημόθυρα γιὰ τὴν Μικρὰ Εἴσοδο, σ. 219.

Μετὰ τὸ Κατευθυνθῆτω [καὶ τὸ Εὐαγγέλιον], καὶ πρὸ τῆς Ἑκτενοῦς (Εἴπωμεν πάντες), κλείεται ἡ Ὠραία Πύλη, ³⁴¹ σ. 222.

Τοῦ «Χερουβικοῦ» (Νῦν αἱ Δυνάμεις) ψαλλομένου, ὁ Διάκονος ἀνοίγει τὴν Ὠραία Πύλη γιὰ νὰ θυμιάσει, καὶ γιὰ τὴν Εἴσοδον, σ. 228.

Ὅταν εἰσέλθουν, «κλείεται ἡ Ὠραία Πύλη, ³⁴¹ ἀνοιγομένη μόνον εἰς τὸ Μετὰ φόβου», σ. 228.

Ἀναφέρεται (ἐπίσης) ὅτι ἀνοίγει ἡ Ὠραία Πύλη πληρωθέντος τοῦ Κοινωνικοῦ, σ. 234.

³⁴¹ Ἐννοεῖται κλείνουν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ αὐτῶν Καταπέτασμα.

19.4 Ἱερατικόν Ἀ.Δ. 1971

Μὲ αὐτὸ τὸ Ἱερατικόν (καὶ μᾶλλον ἐνωρίτερον, μὲ τοῦ 1968), ἡ Ἀποστολικὴ Διακονία, κάνει στροφὴ στὴν «σειρὰ» τῶν Ἱερατικῶν (1951), μετὰ ἀπὸ τὸ διάλειμμα τοῦ Ἱερατικοῦ τοῦ 1962.

Οἱ σημειώσεις τοῦ Καταπετάσματος εἶναι ἴδιες μὲ τοῦ Ἱερατικοῦ τοῦ 1951, ἀλλὰ σὲ διαφορετικὰς σελίδες (ΧΡΥΣ: σ. 107, ΠΡ: σσ. 154, 170).

Βλέπε τίς λεπτομέρειες, καὶ τὰ σχόλια στὴν ἐνότητα τοῦ Ἱερατικοῦ 1951, §19.2.³⁴²

³⁴² Μέγα λάθος τῶν ἰθυνόντων τούτης τῆς ἐκδόσεως, ὅπως καὶ τῆς τοῦ 1951, 1968. Ἔπρεπε νὰ ἀφιερῶσιν κόπο καὶ χρόνον, νὰ καταγράψουν σαφέστατα τὴν παράδοσιν στὸ Ἱερατικόν. Βλ. τί ἔγινε στοῦ 1977.

19.5 Ἱερατικόν Ἀ.Δ. 1977

Καὶ πάλιν ὁμως, τὸ 1977, ἡ Ἀποστολικὴ Διακονία ἄφησε τὴν «σειρὰ» τοῦ Ἱερατικοῦ 1951, 1968, 1971, καὶ ἐπέστρεψε στὴν «σειρὰ» τοῦ Ἱερατικοῦ 1962. Τρίτη φορὰ ποὺ ἄλλαξε «σειρὰ» τὸ Ἱερατικόν.

Δυστυχῶς ὁμως τὸ Ἱερατικόν τοῦ 1977 προέβη σὲ μία μικρὴ μὲν φαινομενικὰ προσθήκη ἐν συγκρίσει μὲ τοῦ 1962, συντριπτικὸ δὲ νεωτερισμὸ ὡς πρὸς τὴν ἔγγραφον ἀλλοίωσιν τῆς ἀρχαίας Παραδόσεως τοῦ Καταπετάσματος. Θὰ τὸν ἀναλύσουμε μετὰ τὴν ἐκθεσιν τῶν διατάξεων, στὴν ἐνότητα §19.6.

Τὸ Ἱερατικόν αὐτὸ ἐκράτησε, ἀμέσως μετὰ τὰ Περιεχόμενα, τὴν Συνοδικὴ Ἐγκύκλιο 1353/9-6-1956, γιὰ τὴν αὐστηρὴ τήρησιν τῆς **Μυστικῆς** καὶ οὐχὶ εἰς ἐπήκοον τοῦ Ἐκκλησιάσματος Προσευχῆς (Ἀναγνώσεως τῶν Εὐχῶν) τῶν Ἱερέων. Βέβαια ἀπὸ τὰ 2/3 τῆς σελίδος ποὺ ἐπεκτείνονταν στοῦ 1962 καὶ μὲ κανονικὰ μεγάλα γράμματα, τώρα ἐναγωνίως ἐχώρεσε στὸ 1/3 τῆς σελίδος μὲ «ψιλὰ» γράμματα.

ΧΡΥΣ: Μετὰ τὸ Πάτερ ἡμῶν, καὶ τὸ Τὰς κεφαλὰς ἡμῶν (σὲ ὑποσημείωσιν): «* Κατὰ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, κλείεται ἡ Ὡραία Πύλη καὶ ἀνοίγεται μετὰ τὴν Κοινωνίαν τῶν Πιστῶν», σ. 130.³⁴³

* Κατὰ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, κλείεται ἡ Ὡραία πύλη καὶ ἀνοίγεται μετὰ τὴν κοινωνίαν τῶν πιστῶν.

Ἀναφέρεται (ἐπίσης) ὅτι ἀνοίγει ἡ Ὡραία Πύλη «τοῦ Κοινωνικοῦ τελειωθέντος», σ. 135.

Ὁ Ἱερεὺς, τὴν ἱερὰν Λαβίδα τῷ ἁγίῳ ἐμβαλὼν Ποτήριον καὶ τοῦ Κοινωνικοῦ τελειωθέντος, ἐπαίρει τὸ ἅγιον Ποτήριον καὶ μετ' εὐλαβείας δίδει αὐτὸ τῷ Διακόνῳ, προσκυνήσαντι ἅπασι· καὶ ἀνοίξας τὴν Ὡραίαν Πύλην καὶ στρωθεὶς πρὸς ὄψομας δεικνύσι τοῖς ἐξῆς καὶ, ὁ Διάκονος, ἐκφωνεῖ, λέγων.
Μετὰ φόβου Θεοῦ, πίστεως καὶ ἀγάπης προσέλθετε.

³⁴³ Μὲ τὸ χρώμα γκρί εἶναι οἱ προσθήκες ἐν σχέσει μὲ τὸ Ἱερατικόν τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τοῦ 1962.

ΒΑΣ: όμοίως με τοῦ ΧΡΥΣ, σσ. 185, 190.

ΠΡ: Όμοια με τὸ Ιερατικόν Α.Δ. 1962, ἀλλὰ σέ διαφορετικές σελίδες.

Μετά τὸ Εὐλογημένη ἢ Βασιλεία, «κλείεται ἡ κάτω Ὁραία Πύλη (Ἡμιβημόθυρα)», σ. 202.

Ἀρξαμένης τής Στιχολογίας τοῦ Ψαλτηρίου, «κλείεται έντελῶς ἡ Ὁραία Πύλη», σ. 204.

Πρὸ τοῦ Κεκραγαρίου, «άνοίγεται μόνον τὸ Καταπέτασμα (ἄνω μέρος)³⁴³ τής Ὁραίας Πύλης», σ. 207.

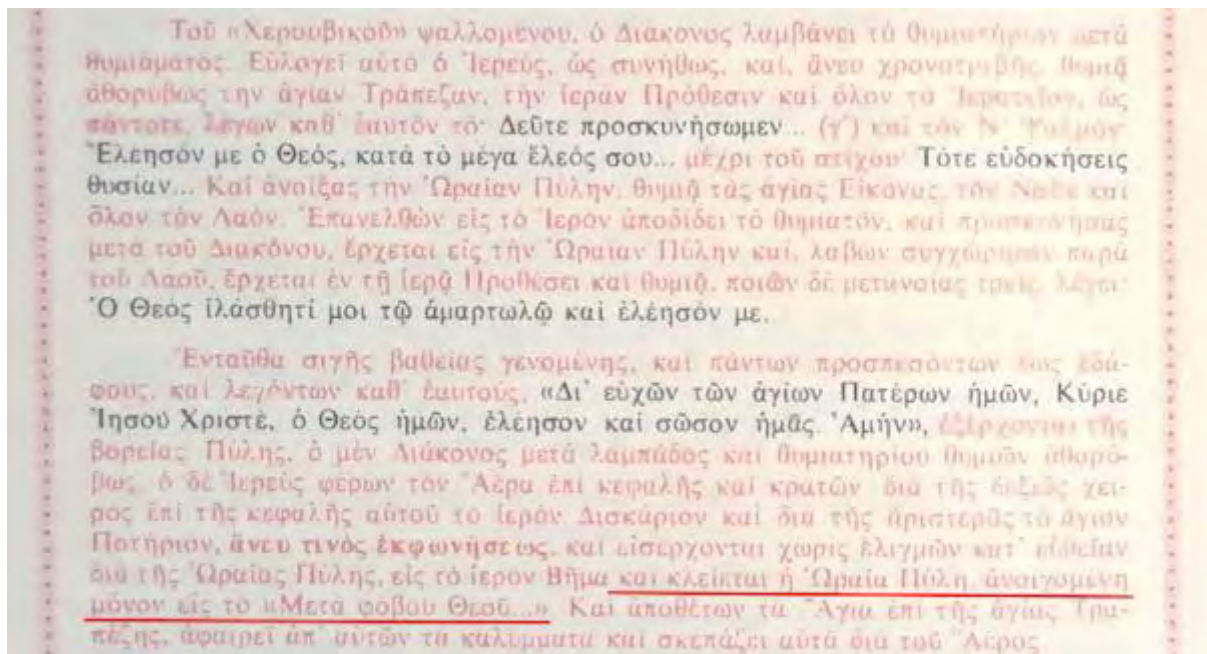
Ψαλλομένου τοῦ Δοξαστικοῦ άνοίγονται τὰ Βημόθυρα γιὰ τὴν Μικρὰ Εἴσοδο, σ. 207.

Μετά τὸ Κατευθυνθήτω [καὶ τὸ Εὐαγγέλιον], καὶ πρὸ τής Ἐκτενοῦς (Εἴπωμεν πάντες), κλείεται ἡ Ὁραία Πύλη, σ. 209.

Τοῦ «Χερουβικοῦ» (Νῦν αἱ Δυνάμεις) ψαλλομένου, ὁ Διάκονος άνοίγει τὴν Ὁραία Πύλη γιὰ νὰ θυμιάσει, καὶ γιὰ τὴν Εἴσοδο, σ. 214.

Όταν εἰσέλθουν, «κλείεται ἡ Ὁραία Πύλη, άνοιγομένη μόνον εἰς τὸ Μετὰ φόβου», σ. 214.

Ἀναφέρεται (ἐπίσης) ὅτι άνοίγει ἡ Ὁραία Πύλη πληρωθέντος τοῦ Κοινωνικοῦ, σ. 218.

Εἰκ. 19-1. *Ιερατικόν Α.Δ. 1977*. Όταν εἰσέλθουν (ἀπὸ τὴν Μ. Εἴσοδο), «κλείεται ἡ Ὁραία Πύλη, άνοιγομένη μόνον εἰς τὸ Μετὰ φόβου», σ. 214.

19.6 Ἱερατικὸν Ἀ.Δ. 1977 (ἕως 2000): Ἡ σημείωσις ὅτι τάχα κατὰ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, κλείεται ἡ Ὡραία Πύλη μόνον κατὰ τὴν κοινωνία τοῦ Ἱερέως

Ὡς προείπαμε, τὸ Ἱερατικὸν τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας 1977, στὴν σ. 130, προσέθεσε αὐτὴν τὴν σημείωσιν, μετὰ τὸ Πάτερ ἡμῶν, καὶ τὸ Τὰς κεφαλὰς ἡμῶν *, γιὰ πρώτη φορά:

«* Κατὰ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, κλείεται ἡ Ὡραία Πύλη καὶ ἀνοίγεται μετὰ τὴν Κοινωνίαν τῶν Πιστῶν».

Ἡ προσθήκη τῆς σημειώσεως,³⁴³ ὅτι τάχα μόνον³⁴⁴ μετὰ τὸ Πάτερ ἡμῶν κατὰ τὴν ἀρχαία παράδοσιν κλείεται ἡ Ὡραία Πύλη, δὲν ἔχει προηγούμενο στὰ Ἱερατικά, καὶ στὴν ἀρχαία Παράδοση ποὺ ἐκτενῶς ἀναλύσαμε στὴν παρούσα ἐργασία.

Ἐπίσης καὶ τὸ στρώσιμο τῶν λέξεων ἔχει μεγάλη σημασία. Λέει ἡ σημείωσις «κατὰ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, ...», καὶ ὄχι τοῦλάχιστον «κατὰ τινὰ ἀρχαίαν παράδοσιν». Αὕτῃ «εἶναι» ἡ ἀρχαία παράδοσις τελεία καὶ παῦλα, σύμφωνα μετὰ τὸ Ἱερατικὸν τοῦ 1977 καὶ τὰ ὑπόλοιπα μέχρι τὸ 2000 ποὺ τὸ ἀκολούθησαν (ἐκτός τοῦ 1981).

Μὰ ἀφοῦ στὴν Προηγιασμένη, βλ. §19.5, τὸ ἴδιο Ἱερατικὸν (1977) ἔχει ὅτι μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον «κλείεται ἡ Ὡραία Πύλη, ἀνοιγομένη μόνον εἰς τὸ Μετὰ φόβου». Καὶ στίς ἄλλες Λειτουργίες ἴδια εἶναι ἡ Παράδοσις τοῦ Καταπετάσματος!³⁴⁵ Καὶ μόνον ἡ καταγεγραμμένη παράδοσις τῆς Προηγιασμένης στὸ ἴδιο Ἱερατικὸν (1977), ἀρκεῖ νὰ καταδείξει τὸ ἄκυρον τῆς σημειώσεως.

³⁴⁴ «Μόνον», διότι δὲν ἀναφέρεται στὸ ἐν λόγω Ἱερατικὸν στίς Λειτουργίες τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τοῦ Μ. Βασιλείου, κλείσις τῆς Ὡραίας Πύλης σὲ ἄλλη στιγμή, πέραν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἱερέων.

³⁴⁵ Ἰωάννης Μ. Φουντούλης: «ὄχι μόνον στὴν λειτουργία τῶν Προηγιασμένων, ἀλλὰ καὶ στὴν τελεία λειτουργία μετὰ τὴν εἵσοδο τῶν Δώρων ἐκλείοντο τὰ Βημόθυρα καὶ τὸ Καταπέτασμα. Οἱ παλαιότεροι Ἱερεῖς ἐνθυμοῦνται, ὅτι καὶ στίς ἐνορίες μέχρι προσφάτως ἴσχυε ἡ ἴδια πράξις», Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς ἀπορίας, β' τόμος, ἐκδ. δ', Ἀποστολικὴ Διακονία 1994 (ἐκδ. α' 1967), #267, σ. 284.

Ερώτησις: Πού όμως απαντάται ή σημείωσις-παράδοσις του Ίερατικού τής Α.Δ. 1977-2000 (με εξαίρεση του 1981), όπου ή Ωραία Πύλη μένει διαρκώς ανοιχτή, και κλείνει μόνο στην Κοινωνία τών Ιερέων μετά τὸ Πάτερ ἡμῶν μέχρι τοῦ Μετὰ φόβου;

Απάντησις: Πουθενά, στην Ὁρθόδοξον Παράδοσιν και τις πηγές της που είδαμε στην εργασία αυτή.

Με την έως τώρα έρευνά μας, καθ' ἡμᾶς, ἀρχικὰ στὸν Ἰωάννη Μ. Φουντούλη, (και στοὺς Ἀρμένιους σύμφωνα με τὸν Φουντούλη) βλέπουμε νὰ ἀπαντᾶται ἐγγράφως ἡ Παράδοσις τοῦ Ίερατικοῦ 1977- :

Σύμφωνα με τὸν Φουντούλη, στην ἀρμενικὴ Ἐκκλησία,³⁴⁶ «τὸ μικρὸ καταπέτασμα τοῦ κιβωρίου τῆς ἀγίας τραπέζης σύρεται κατὰ τὴν ὥρα τῆς κοινωνίας τοῦ λειτουργοῦ».³⁴⁷ (Βέβαια οἱ Ἀρμένιοι κλείνουν και σὲ ἄλλες στιγμὲς τὸ Καταπέτασμα, ἀλλὰ δὲν εἶναι τοῦ παρόντος).

Ὅμως ἀπὸ ὅτι είδαμε, ὁ Φουντούλης δὲν τὸ ἀναφέρει (για εὐνόητους μᾶλλον λόγους), ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Ἀρμένιους, και οἱ Οὐνίτες, κλείνουν τὸ καταπέτασμα κατὰ τὴν ὥρα τῆς κοινωνίας τοῦ λειτουργοῦ (και τὸ ἔχουν ἀνοιχτὸ στην Ἀναφορά).³⁴⁸ Βέβαια οἱ Οὐνίτες ἀκολουθοῦν τὶς ἀποφάσεις τοῦ Πάπα Ῥώμης, τῆς ἀντι-Μεταρρύθμισης (ὑποσ. 117), και τῆς Β' Βατικάνειας Συνόδου.

³⁴⁶ Τὸ κλείσιμο ἑνὸς καταπετάσματος (δὲν ἀναφέρεται κιβώριον, ἴσως ἀφαιρεθῆκανε ἐνιαχοῦ ἀργότερα) τὸ ἐπιβεβαιώσαμε και ἀπὸ τὸ *The Divine Liturgy of the Armenian Church*, σ. 44, qahana.am: “The curtain closes while the celebrant offers his own personal prayers and himself receives Holy Communion”, (τὸ είδαμε 21/4/2024).

³⁴⁷ Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, *Απαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς ἀπορίας*, α' τόμος, ἔκδ. ε' 1997 (ἔκδ. α' 1967), σ. 106.

³⁴⁸ (Οὐνίτικον) Ίερατικόν, ἐν Ῥώμῃ, 1950: «Και ἀνακλείεται τὸ καταπέτασμα» μετὰ τὸ *Εἰς ἅγιος*, σ. 143.

Σημειωθήτω, ὅτι στὰ ὅσα συγκεχυμένα λέει ὁ Φουντούλης στὰ #51, #52,³⁴⁹ οὔτε ὁ Μητροφάνης Κριτόπουλος,³⁵⁰ οὔτε ὁ Ἅγιος Συμεὼν Ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης (βλ. κεφ. 77), ἀναφέρονται στὸ κλείσιμο τοῦ καταπετάσματος κατὰ τὴν Κοινωνία τοῦ Λειτουργοῦ.

Ὁ Φουντούλης, ἀμέσως μετὰ τὴν ἀναφορά του, στὴν ἀρμένικη Ἐκκλησία, ὅτι «τὸ μικρὸ καταπέτασμα τοῦ κιβωρίου τῆς ἁγίας τραπέζης σύρεται κατὰ τὴν ὥρα τῆς κοινωνίας τοῦ λειτουργοῦ»,³⁴⁷ συνεχίζει περισσότερο τὴν σύγχυση:

«Συμπεραίνομε λοιπὸν ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ὅτι τὸ κλείσιμο τοῦ καταπετάσματος τῆς ὥραιας πύλης κατὰ τὴν ὥρα τοῦ κοινωνικοῦ, ποὺ διατηρήθηκε μέχρι σήμερα στὶς ἐνορίες, [!] ἔχει τὸ ἔρεισμά του σὲ ἀρχαία [!] λειτουργικὴ συνήθεια, ὅπως μαρτυρεῖται ἀπὸ τὴν πράξι τῶν μοναστηρίων [!] καὶ τῶν σλαβικῶν Ἐκκλησιῶν [!], ἀκόμη καὶ τῆς ἀρμενικῆς [!] Ἐκκλησίας καὶ ἀπὸ μερικοὺς παλαιοὺς κώδικας [τοὺς ὁποίους δὲν ἀναφέρει γιὰ νὰ τοὺς μάθουμε].»³⁴⁷

Δηλ. στὸ παραπάνω, ὁ Φουντούλης συγχέει α). τὴν Παράδοσιν τῶν Μοναστηριῶν, ὅπου ἡ Ὁραία Πύλη εἶναι ἐντελῶς κλειστὴ στὴν Ἀναφορὰ (ἀπὸ μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον μέχρι τὸ Μετὰ φόβου), μὲ β). τὴν ἀρμένικην Παράδοσιν (κατὰ τὸν Φουντούλην) ποὺ σύρουν τὸ μικρὸ καταπέτασμα τοῦ κιβωρίου τῆς ἁγίας τραπέζης κατὰ τὴν ὥρα τῆς κοινωνίας τοῦ λειτουργοῦ [ἀλλὰ στὴν Ἀναφορὰ τὸ ἔχουν ἀνοιχτό-τραβηγμένο]. Ἐπίσης σύμφωνα μὲ τὸν Φουντούλη, αὐτὸ «διατηρήθηκε μέχρι σήμερα στὶς ἐνορίες». [!]

Ὅμως ποιοί, καὶ σὲ τί ποσοστὸ, δικοί μας Κληρικοὶ (Ἐνορίες) ἀκολουθοῦσαν τὸ κλείσιμο τοῦ Καταπετάσματος τῆς Ὁραιᾶς Πύλης κατὰ τὴν ὥρα τοῦ Κοινωνικοῦ (ποὺ ἦταν καὶ ἀρμένικη κατὰ τὸν Φουντούλη Παράδοσιν), ὅταν ἀργότερα στὸν β' τόμο, #267, ἐμπειρώτερος πλέον λέει:

«Ὅχι μόνο στὴν λειτουργία τῶν Προηγιασμένων, ἀλλὰ καὶ στὴν τελεία λειτουργία μετὰ τὴν εἴσοδο τῶν Δώρων ἐκλείοντο τὰ Βημόθυρα καὶ τὸ Καταπέτασμα. Οἱ παλαιότεροι Ἱερεῖς ἐνθυμοῦνται, ὅτι καὶ στὶς ἐνορίες μέχρι προσφάτως ἴσχυε ἡ ἴδια πράξις.»³⁵¹

³⁴⁹ Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, *Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς ἀπορίας*, α' τόμος, ὁ.π., σσ. 103-107.

³⁵⁰ Ἰωάννου Ν. Καρμίρη, *Τὰ Δογματικά καὶ Συμβολικά Μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, Τόμος II, ἐν Ἀθήναις 1953, σ. 538.

³⁵¹ Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, *Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς ἀπορίας*, β' τόμος, ἔκδ. δ', Ἀποστολικὴ Διακονία 1994 (ἔκδ. α' 1967), #267, σ. 284.

Όχι μόνον αυτό, αλλά **στόν β' τόμο, #267,**³⁵¹ τελικά ξεδιαλύνει κάπως τὰ πράγματα.

Αυτό που ανέφερε ως «**ἀρχαία λειτουργική συνήθεια**» στόν α' τόμο (#51, #52), στόν β' τόμο τὸ ἀναφέρει ως «**νεωτέρα πράξις**».³⁵¹ Γράφει:

«καίτοι ἄρχισε ἀπὸ πολλοὺς ἱερεῖς νὰ ἐπεκτείνεται καὶ σ' αὐτὴν [ἐννοεῖ στὴν Προηγουμένη Θεία Λειτουργία] **ἡ νεωτέρα πράξις**, νὰ μὴ κλείεται δηλαδὴ ἡ ὡραία πύλη παρὰ μόνον κατὰ [τὸ] κοινωνικό, ἐν τούτοις κατὰ τὸ πλείστον ἀκόμη ἐξακολουθεῖ νὰ ἰσχύη τὸ **παλαιότερο ἔθος** καὶ **τὰ βημόθυρα καὶ τὸ καταπέτασμα κλείονται κατ' αὐτὴν εὐθὺς μετὰ τὴν εἴσοδον τῶν δώρων, γιὰ νὰ ἀνοιχθοῦν στὸ Μετὰ φόβου Θεοῦ...**

Στὴν πάλιν αὐτὴ τῆς νεωτέρας πρὸς τὴν παλαιότερα πράξι, δὲν εἶναι εὐκολο νὰ προβλέψῃ κανεὶς ποια τελικῶς θὰ ὑπερισχύσῃ».³⁵² [!]

Δυστυχῶς ὁ Φουντούλης δὲν πήρε **τότε** θέσιν ὑπὲρ τῆς ἀρχαίας παραδόσεως (παλαιότερας πράξεως).³⁵³

Φυσικὰ μὲ τὴν σχετικὴν σημείωσιν στὰ Ἱερατικά (**1977-**) ποὺ κράτησε μέχρι τὸ **2000**, καὶ τὴν πρὸ ἐτῶν καὶ ὑπὸ διαφόρων τρόπων ἀσκουμένην πίεσιν στοὺς Κληρικοὺς ἀπὸ διαφόρους προωθητὲς³⁵³ τῆς Λειτουργικῆς (τάχα) ἀναγεννήσεως, ἡ πλάστιγγα ἐγείρει ὑπὲρ τῆς νεωτέρας πράξεως.

Ἀργότερα (**1993**), ὁ Φουντούλης, ἀπὸ «**νεωτέρα πράξις**», τὸ ἀναφέρει «**ὑπόλειμμα τῆς παλαιᾶς πράξεως**».³⁵⁴

«[...] στὸ πρόσφατο παρελθὸν εἶχε ἐπικρατήσῃ καὶ στὶς ἐνορίες ἡ μοναχικὴ τάξη,³⁵⁵ ποὺ κρατοῦσε καὶ κρατεῖ κλειστὰ τὰ βημόθυρα τὸν περισσότερο χρόνο καὶ τὰ ἀνοίγει μόνον γιὰ χρηστικὸς λόγους. Γιὰ νὰ μὴ μποῦμε σὲ λεπτομέρειες, τὰ βημόθυρα ἀνοίγουν μόνον κατὰ τὶς

³⁵² Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, *Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς ἀπορίας*, β' τόμος, ὁ.π., σσ. 284-285.

³⁵³ «Μὲ τὸ ἴδιο ὄραμα, αὐτὸ δηλαδὴ τῆς Λειτουργικῆς Ἀναγέννησης, ἄρχισε τὴν ἐπιστημονικὴ του διαδρομὴ καὶ ὁ Φουντούλης, ἀκολουθώντας ἀπὸ τὸ 1956 μὲ τὴν προτροπὴ τοῦ Τρεμπέλα μεταπτυχιακὲς σπουδὲς στὰ μεγάλα κέντρα τῆς περιφέρειας «Λειτουργικῆς Κίνησης», ποὺ προώθησαν τὴν «Λειτουργικὴ Ἀναγέννηση» σ' ὁλόκληρο τὸν χριστιανικὸ κόσμον, μὲ κύριο σταθμὸ βέβαια τὴν Β' Βατικανὴ Σύνοδο τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας», ὁμιλία καθ. Πέτρου Βασιλειάδῃ στὸ διεθνὲς συνέδριον πρὸς τιμὴν τοῦ καθ. Ἰωάννου Φουντούλη. Σελίδα «*Θεολογικά Δρώμενα*», 21/2/2014. (1/12/2023)

³⁵⁴ Φυσικὰ καὶ εἶναι ὑπόλειμμα, καὶ μᾶλλον σχετίζεται μὲ τὶς ἀποφάσεις τῆς ἀντι-Μεταρρύθμισης (ὑποσ. 117), καὶ τῆς Β' Βατικάνειας Συνόδου ἢ τέλος πάντων μὲ τὸ πνεῦμα αὐτῶν, τὸ ὁποῖον (ἐνίοτε) καὶ καθ' ἡμᾶς ὑπέβοσκε ἡ ὑποβόσκει.

³⁵⁵ **Ὡς ἔχουμε ἀποδείξει ἐκτενῶς στὴν ἐργασία αὐτή, ἔχει λάθος ὁ Φουντούλης (διαϊωνίζων τὸν δυτικὸν μύθον τῶν Mathews, Taft, Wybrew, π.χ. βλ. κεφ. 64, καὶ ὑποσ. 478), δὲν εἶναι καθόλου μοναχικὴ τάξη, ἀλλὰ εἶναι τάξις τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας.**

εἰσόδους, τὶς θυμιάσεις, τὴν ἀνάγνωσι τοῦ Εὐαγγελίου, τὴν κοινωνία τοῦ λαοῦ μέχρι τὴν ὀπισθάμβωνο. Ἡ ἀπόλυσι γίνεται ἔξω μὲ κλειστὰ τὰ βημόθυρα, οἱ δὲ διάκονοι εἰσέρχονται ἀπὸ τὴ νοτία πύλη τοῦ Ἱεροῦ καὶ ἐξέρχονται ἀπὸ τὴ βορεία. [...]. Ὅμοίως ἐκλείετο καὶ τὸ καταπέτασμα ἀπὸ τοῦ Συμβόλου [τῆς Πίστεως] μέχρι τῆς Κοινωνίας τοῦ Λαοῦ, οἱ δὲ εὐλογίες ἐδίδοντο ἀπὸ μέσα μὲ κλειστὸ τὸ καταπέτασμα ἢ ἀφοῦ συρθεῖ ἐπ' ὀλίγο. Ὡς ὑπόλειμμα αὐτῆς τῆς παλαιᾶς πράξεως, ποὺ διατηρεῖται [ἢ παλαιὰ πράξις] στὶς Μονές³⁵⁶ καὶ στὶς σλαβικὲς ἐκκλησίες [καὶ στὴν Προηγιασμένη], ἔμεινε ἡ κλείσι τῶν βημοθύρων ἢ καὶ τοῦ καταπετάσματος κατὰ τὸ κοινωνικόν, ποὺ γίνεται σὲ ὁρισμένους, ὄχι σὲ ὅλους [!], τοὺς ἐνοριακοὺς ναοὺς».³⁵⁷

Πάντως ὁ Φουντούλης (1927-2007), στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του (2002), φάνηκε ἔντρομος νὰ παρακολουθεῖ τὰ ἀποτελέσματα τῆς κατ' εὐφημισμὸν «λειτουργικῆς ἀναγέννησις» ἢ «λειτουργικῆς ἀνανέωσις», καὶ παραδέχεται, γενικά,³⁵⁸ ὅτι «Καὶ πάλι ὅμως τὸ Καταπέτασμα ἀνελκυόταν μετὰ τὸν ἀσπασμὸ τῆς ἀγάπης καὶ τὴν ὁμολογία τῆς ὀρθῆς πίστεως μὲ τὴν ἀπαγγελία τοῦ ἱεροῦ Συμβόλου. Τὸ δὲ “θεᾶσθαι αὐτοψεῖ τὸ πρόσωπον τῆς ἀγίας ἀναφορᾶς”³⁵⁹ ἦταν καὶ εἶναι τὸ φοβερὸ καὶ ἱερὸ προνόμιο³⁶⁰ τοῦ λειτουργοῦ, τοῦ “ἐνδεδυσμένου τὴν τῆς ἱερατείας χάριν”³⁶¹ Ἡ ἀγάπη μας πρὸς τὸν περιούσιον λαὸ τοῦ Θεοῦ ἅς μὴν ἐπιτρέψει νὰ τοῦ ἐπιβάλλουμε βρόγχους εἰς κρίμα καὶ εἰς κατάκριμα».

³⁵⁶ Δυστυχῶς ὑπάρχουν Μονές σήμερα (μᾶλλον οἱ περισσότερες, πλὴν Ἀγίου Ὁρους), πολλὰς ἐν ἀγνοίᾳ, ποὺ ἀκολουθοῦν τὴν νεωτεριστικὴν πράξιν ἐνοριῶν, νὰ εἶναι τὰ πάντα διάπλατα.

³⁵⁷ Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, *Λειτουργικὴ Α' – Εἰσαγωγή στὴ Θεία Λατρεία*, ἔκδ. α', ἔκδ. Ἰ.Μ. Φουντούλης, Θεσ/νίκη 1993, κεφ. λζ', Ἡ κλείσι τῶν Βημοθύρων σσ. 241-242.

³⁵⁸ Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, *Τελετουργικά Θέματα Α'*, «Ἡ Μυστηριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ Μέσα Μαζικῆς Ἐνημέρωσις», Ἀποστολικὴ Διακονία, ἔκδ. α' 2002, σσ. 209-224.

³⁵⁹ Ἀκολουθία τοῦ Ἀγίου Ἐλαίου (Εὐχελαίου), Εὐχή μετὰ τὸ Ε' Εὐαγγέλιον.

³⁶⁰ Ὅχι μόνον αὐτὸ βέβαια, ἀλλὰ καὶ οἱ Μυστικὲς Εὐχὲς τῆς Λειτουργίας.

³⁶¹ Αὐτὸ τὸ ἀντέγραψε καὶ ἡ Διαρκὴς Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Βλ. *Ἐγκλὺκλιος ΔΙΣ Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος*, 2792/30-6-2004: «Ἡ Μυστηριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ Ραδιοτηλεοπτικὰ Μέσα». Ὅμως φαίνεται καταπατεῖται στὶς ἡμέρας μας κυρίως ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς Ἐπισκόπους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ Κληρικοὺς.

Παρά ταῦτα, πῶς λοιπὸν πέρασε (1977) καὶ ἐκράτησε αὐτὴ ἡ σημείωση, δυστυχῶς, γιὰ χρόνια, μέχρι τὸ Ἱερατικὸν τοῦ 2000, καὶ οὔτε διορθώθηκε ποτέ;

Ἐν κατακλείδι,

Στὴν οὐσία αὐτὴ ἡ σημείωση (ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος) «ξεγέλασε ἐγγράφως» τοὺς παραδοσιακοὺς Ἱερεῖς ποὺ τηροῦσαν τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν τῆς κλείσεως τῆς Ὁραίας Πύλης ἀπὸ μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον, ὥστε νὰ τὴν κλείνουν τώρα μετὰ τὸ Πάτερ ἡμῶν, καὶ νὰ ἀφήνουν πλέον ἀνοιχτὸ τὸ Ἱερὸ σὲ ὅλη τὴν Ἀναφορὰ τῆς Θείας Λειτουργίας, ποὺ φυσικὰ ἦταν καὶ εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς σκοποὺς τῶν νεωτεριστῶν τῆς «Λειτουργικῆς Ἀναγεννήσεως» ἢ «Λειτουργικῆς Ἀνανεώσεως», καὶ κέλευσμα τῶν Δυτικῶν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς «Μεταρρυθμίσεως» καὶ «Ἀντιμεταρρυθμίσεως»¹¹⁷ καὶ τοῦ «Διαφωτισμοῦ» (βλ. §7.3), καὶ ὄχι μόνον, βλ. ὑποσ. 354.

Καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ ἐνῶ ὁ Φουντούλης, ξεκαθάρισε ἀργότερα τὰ πράγματα (ὡς τὸ ἀναλύσαμε παραπάνω) αὐτὴ ἡ σημείωσις ἔμεινε ἕως τὸ 2000, καὶ οὔτε κἂν διορθώθηκε. Ἀργότερα (ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω) καὶ μέχρι τὶς ἡμέρες μας, κατάλυσις σχεδὸν εἰς πάντα.

Σημειωθῆτω ὅτι ἡ σημείωσις αὐτὴ μεγάλως συνετέλεσε νὰ μὴν μεταλαμπαδευτεῖ ἡ ἀρχαιοτάτη Παράδοσις τοῦ Καταπέτασματος στοὺς νέους Ἱερεῖς.

τί εἶναι γνωστὸ, ὅτι ὄχι μόνο στὴν λειτουργία τῶν Προηγιασμένων, ἀλλὰ καὶ στὴν τελεία λειτουργία μετὰ τὴν εἴσοδον τῶν δώρων ἐκλείοντο τὰ βημόθυρα καὶ τὸ καταπέτασμα. Οἱ παλαιότεροι ἱερεῖς ἐνθυμοῦνται, ὅτι καὶ στὶς ἐνορίες μέχρι προσφάτως ἴσχυε ἡ ἰδία πρᾶξις. Στὶς μονὰς δὲ τοῦ Ἁγίου

Ἰω. Φουντούλης, βλ. ὑποσ. 345.

19.7 Ἱερατικόν Ἀ.Δ. 1981

Μὲ αὐτὸ τὸ Ἱερατικόν τοῦ 1981 ἡ Ἀποστολικὴ Διακονία, κάνει πάλι στροφή στὴν «σειρὰ» τῶν Ἱερατικῶν (1951, 1968, 1971), σὲ μιὰ ἴσως ἀπέλπιδα προσπάθεια ἐπαναφορᾶς τῆς Παραδόσεως, μετὰ ἀπὸ τὸ δεῦτερο διάλειμμα τοῦ Ἱερατικοῦ τοῦ 1977 (1962), ποὺ ὅπως εἶδαμε ἀλλοίωσε τὴν Παράδοσιν τοῦ Καταπετάσματος. Τέταρτη φορὰ ποὺ ἄλλαξε σειρὰ τὸ Ἱερατικόν.

Δυστυχῶς αὐτὴ ἦταν νομίζουμε ἡ τελευταῖα (ἐπι)στροφή πρὸς τὴν σειρὰν τῶν Ἱερατικῶν 1951, 1968, 1971, (1981).

Ἀπὸ τότε μέχρι σήμερα, περάσανε σχεδὸν δύο γενιές Ἱερέων καὶ Πιστῶν, πολλοὶ τῶν ὁποίων δὲν γνωρίζουν τὴν ἀρχαίαν Παράδοσιν τοῦ Καταπετάσματος.

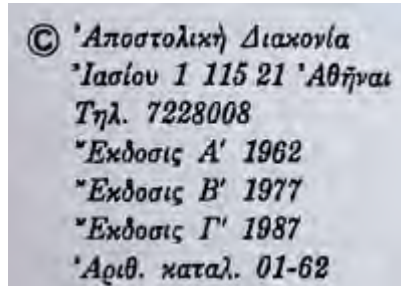
Οἱ ἰθύνοντες ὅμως καὶ αὐτῆς τῆς ἐκδόσεως, ἀντὶ νὰ προχωρήσουν καὶ νὰ καταγράψουν μὲ λεπτομέρεια τὴν παράδοσιν τῆς κλείσεως τῆς Ὡραίας Πύλης (διότι οἱ καιροὶ ἄρχισαν νὰ τὰ θέλουν ὅλα γραμμένα), ἐπαναπαυτήκανε μόνο σὲ μιὰ ἀντιγραφὴ παλαιοτέρας ἐκδόσεως.

Οἱ σημειώσεις τοῦ Καταπετάσματος εἶναι ἴδιες μὲ τοῦ Ἱερατικοῦ τοῦ 1971, καὶ στίς ἴδιες σελίδες (ΧΡΥΣ: σ. 107, ΠΡ: σσ. 154, 170), βλ. §19.4. Ὡς πρὸς τοῦ 1951 (γιά τὸ Καταπέτασμα) διαφέρει μόνον στὸ ἀριθμὸ τῶν σελίδων.

Βλέπε τίς λεπτομέρειες, καὶ τὰ σχόλια στὴν ἐνότητα τοῦ Ἱερατικοῦ 1951, §19.2.

19.8 Ίερατικόν Ά.Δ. 1987

Αναφέρεται ως έκδοσις Γ', αναφέροντας μόνον τὴν «σειρά» τοῦ 1962, καὶ ἀποσιωπώντας τὶς (ἐνδιάμεσες) ἐκδόσεις τοῦ 1951, 1968, 1971, 1981!

Τελευταία μάλλον φορὰ (ὡς φαίνεται), ἡ Ἀποστολικὴ Διακονία ἄφησε τὴν παραδοσιακὴν σειρά τοῦ Ίερατικοῦ 1951, 1968, 1971, 1981, καὶ ἐπέστρεψε στὴν σειρά τοῦ Ίερατικοῦ 1977 (1962). Πέμπτη φορὰ ποὺ ἄλλαξε «σειρά» τὸ Ίερατικόν.

Τὸ Ίερατικόν Ά.Δ. τοῦ 1987, δυστυχῶς κράτησε τὴν ἐσφαλμένη σημείωσιν (μὲ τὴν συντριπτικὴν ἐπίπτωσιν στὴν Παράδοσιν) τοῦ ἀντιστοίχου Ίερατικοῦ Ά.Δ. τοῦ 1977, καὶ βλέπε τὰ σχόλιά μας στὴν ἐνότητα §19.6.

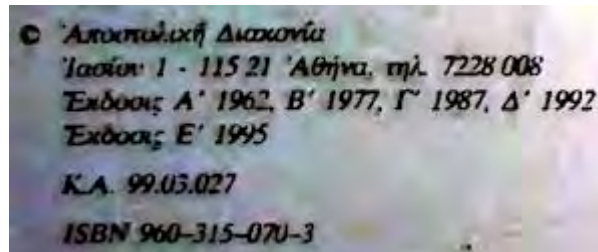
Παρήγορο εἶναι, ἂν μπορεῖ νὰ τὸ πεί κανεὶς, ὅτι ἀκόμη (ἐν ἔτει 1987) ἡ Παράδοσις στὴν Προηγιασμένη δὲν ἀλλοιώθηκε.

Μόνο ἡ ἔγγραφη Παράδοσις τῆς Προηγιασμένης πάντως, θὰ μπορούσε ἀκόμη νὰ διορθώσει τὴν ἐσφαλμένην σημείωσιν τοῦ 1977 (καὶ τοῦ 1987) (§19.6).

Κατὰ τὰ ἄλλα, γιὰ τὸ Καταπέτασμα, εἶναι ὅμοιον μὲ τοῦ 1977, καὶ στὶς ἴδιες σελίδες, βλ. §19.5.

19.9 Ἱερατικόν Ἀ.Δ. 1995

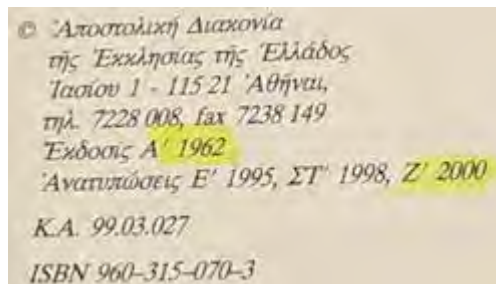
Ἀναφέρεται ὡς ἔκδοσις Ε', ἀναφέροντας κι αὐτὸ μόνον τὴν «σειρά» τοῦ 1962, καὶ ὁμοίως μὲ τοῦ 1987 ἀποσιωπώντας τὶς (ἐνδιάμεσες) ἐκδόσεις τοῦ 1951, 1968, 1971, 1981!

Τὰ ἴδια σχόλια (γιά τὸ Καταπέτασμα) μὲ τὸ Ἱερατικόν τῆς Ἀ.Δ. τοῦ 1987, βλ. §19.8.

19.10 Ἱερατικόν Ἀ.Δ. 2000

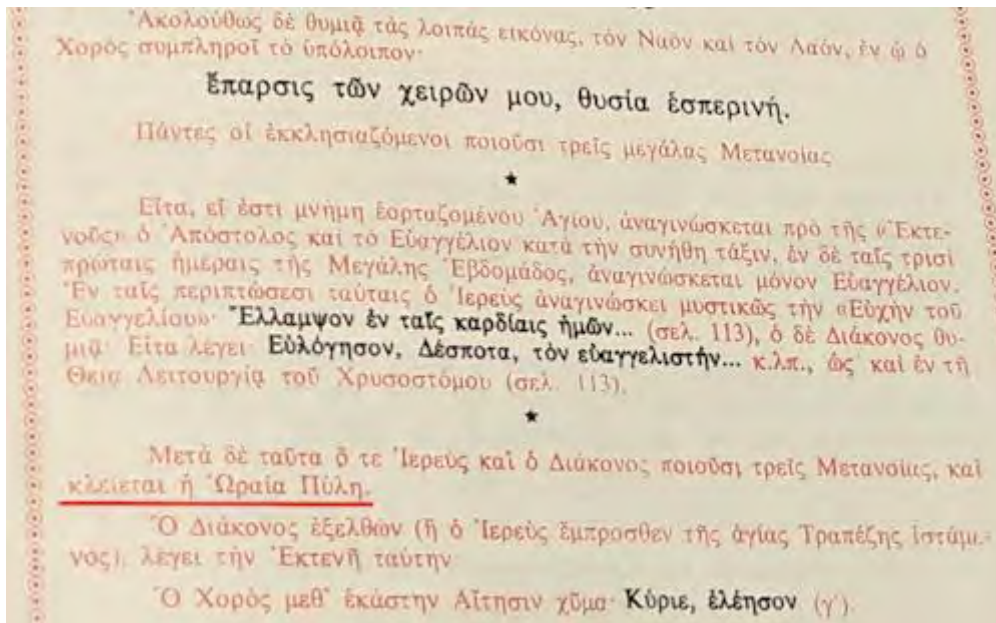
Ἀναφέρεται ὡς ἔκδοσις Ζ', ἀναφέροντας κι αὐτὸ μόνον τὴν «σειρά» τοῦ 1962, καὶ ἀποσιωπώντας τὶς (ἐνδιάμεσες) ἐκδόσεις τοῦ 1951, 1968, 1971, 1981! Ἐπίσης δὲν ἀναφέρεται ἡ ἔκδοσις 1977, βλ. §19.5, §19.6.

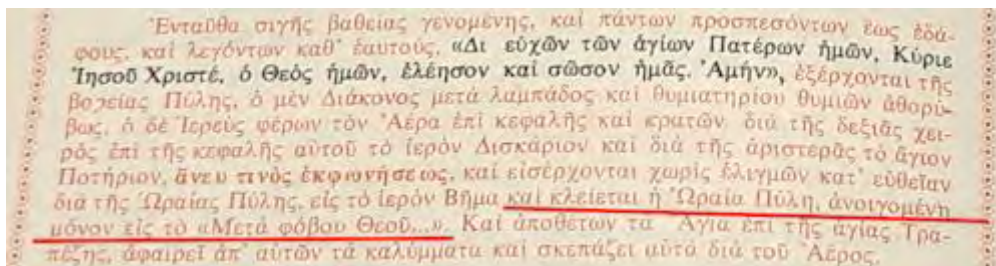
Παρήγορο εἶναι, ἂν μπορεῖ νὰ τὸ πεί κανεὶς, ὅτι **ἀκόμη (ἐν ἔτει 2000) ἡ Παράδοσις στὴν Προηγιασμένη δὲν ἀλλοιώθηκε.**

Μόνο ἡ ἔγγραφη Παράδοσις τῆς Προηγιασμένης πάντως, θὰ μπορούσε ἀκόμη νὰ διορθώσει τὴν ἐσφαλμένη σημείωση τοῦ 1977 (καὶ τῶν 1987-2000) (§19.6).

Τὰ ἴδια σχόλια (γιά τὸ Καταπέτασμα) μὲ τὸ Ἱερατικόν τῆς Ἀ.Δ. τοῦ 1977, 1987, βλ. §19.8.

Είκ. 19-2. *Τερατικόν Α.Δ. 2000. Μετά τὸ Κατευθυνθῆτω [καὶ τὸ Εὐαγγέλιον], καὶ πρὸ τῆς Ἑκτενοῦς (Εἴπωμεν πάντες), «κλείεται ἡ Ὁραία Πύλη», σ. 209.*

Είκ. 19-3. *Τερατικόν Α.Δ. 2000. Ὅταν εἰσέλθουν (ἀπὸ τὴν Μ. Εἴσοδον), «κλείεται ἡ Ὁραία Πύλη, ἀνοιγομένη μόνον εἰς τὸ Μετὰ φόβου Θεοῦ...», σ. 214.*

19.11 Ἱερατικὸν Ἀ.Δ. 2004, καὶ 2007

Φτάσαμε στὸ Ἱερατικὸν Ἀ.Δ. τοῦ 2004 καὶ τοῦ 2007, τοῦ π. Κωνσταντίνου Παπαγιάννη, ἐγκρίσει τῆς Διαρκoῦς Ἱ. Συνόδου τῇ 8/7/2002.

Ἐδῶ πλέον, ἀφαιρέθηκε στὴν Θεία Λειτουργία τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, κάθε ἵχνος ἀναφορᾶς στὴν ἀδιάκοπο παλαιοχριστιανικὴ Παράδοσιν τοῦ Καταπετάσματος,³⁶² ἀφαιρέθηκε καὶ ἡ ἀδιάκοπος παλαιοχριστιανικὴ Παράδοσις τῆς μυστικῆς (μὴ εἰς ἐπήκοον τοῦ Λαοῦ) προσ-Εὐχῆς τῶν Ἱερέων (Μυστικῶν Εὐχῶν), μαζί με τὴν Συνοδικὴ Ἐγκύκλιο 1353/9-6-1956.

Αὐτὸ τὸ Ἱερατικόν, δὲν ἄφησε ἵχνος Καταπετάσματος στὴν Λειτουργία τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τοῦ Μ. Βασιλείου, ὅπως καὶ δὲν ἄφησε ἵχνος «μυστικῆς» προσ-Εὐχῆς τοῦ Ἱερέως. Αὐτὰ τὰ δύο, τὸ κλείσιμο τοῦ Καταπετάσματος (κλείσιμο τῆς Ὁραίας Πύλης), καὶ οἱ «Μυστικὲς» Εὐχὲς τῶν Ἱερέων, πᾶνε μαζί, βλ. ὑποσ. 312, 313. Βλ. τὰ ἄρθρα μας γιὰ τὴν Παράδοσιν τῶν Μυστικῶν Εὐχῶν,³⁶³ καὶ τὸ ἄρθρο μας γιὰ τὸ Ἱερατικὸ Συλλεῖτουργο, καὶ τὴν ἐκεῖ ἀνάλυση τοῦ ἐν λόγω Ἱερατικοῦ.³⁶⁴

Γιὰ τὴν Προηγιασμένη, ἄφησε ἓνα ὑπόλειμμα Καταπετάσματος, τὸ ὁποῖον εἶναι κι αὐτὸ τελεία ἀλλοίωσις τῆς ἀδιάκοπης Παράδοσης ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω.

Ποῦ πῆγε τό «στήκετε, καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις» (Β' Θεσ. β' 15);

Ἀκόμη καὶ ὁ **Φουντούλης**, ἀναφέρει τὴν ἀρχαίαν Παράδοσιν, καὶ τὸ ἔχουμε πολλάκις ἀναφέρει. **Βλ. ἰδιαίτερα τὴν ἐνότητα §19.6.**

³⁶² Ἵσως πεῖ κάποιος, ὅτι στὴν ὑποσ. 333, ἀναφέρεις ὅτι «Καὶ στὸ Βαρβερινὸ Ἐπισκοπικὸ Εὐχολόγιο (8^{ος} αἰ.) δὲν ἀναφέρεται πότε ἀνοίγουν ἢ πότε κλείνουν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ καταπέτασμα στὴν Λειτουργία καθεαυτῇ. Ἀναφέρεται ὅτι ἀνοίγουν, στὶς διατάξεις τῆς Χειροτονίας, καὶ τοῦ Μύρου, βλ. §14.5.» Naί, ἀλλὰ σήμερα εἶναι ἀναγκαῖα ἡ ἀναγραφὴ τῆς Παραδόσεως, τότε δὲν ἦταν ἀναγκαῖα ἡ ἀναγραφὴ διότι ὅλοι οἱ Ἱερεῖς ἐγνώριζον καὶ ἐτηροῦσαν τὴν Παράδοσιν. Βλ. Φουντούλης,³³¹ καὶ ὑποσ. 365.

³⁶³ Ὁ ἸΘ' Κανὼν τῆς Συνόδου τῆς Λαοδικείας (364), καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῶν Λειτουργικῶν Εὐχῶν, [PDF], [PDF], 3/4/2022. Ποιοῦντος τοῦ Διακόνου τὴν Εὐχὴν, ὁ Ἱερεὺς ἐπεύχεται τὴν Εὐχὴν, [PDF], [PDF], 30/10/2022.

³⁶⁴ Ἱερατικὸν Συλλεῖτουργον - σύγκρισις διατάξεων, Ἱερατικῶν, καὶ σχόλια, [PDF], [PDF], 21/12/2022.

Άς δούμε όμως αναλυτικά τὸ ἐν λόγῳ Ἱερατικόν:

ΧΡΥΣ: Δὲν ἀναφέρεται καθόλου ἀνοίγμα (ἢ κλείσιμο) τῆς Ὁραίας Πύλης.³⁶⁵

ΒΑΣ: ὁμοίως με τοῦ ΧΡΥΣ.

ΠΡ: Αφαιρέθηκε τό: Μετὰ τὸ Εὐλογημένη ἡ Βασιλεία, «κλείεται ἡ κάτω Ὁραία Πύλη (Ἡμιβημόθυρα)».³⁶⁶

«Ἀρχομένης τῆς Στιχολογίας [τοῦ Ψαλτηρίου], κλείεται ἡ Ὁραία Πύλη», σ. 219.

Πρὸ τοῦ Κεκραγαρίου, «ἀνοίγεται [μόνον] τὸ Καταπέτασμα [(ἄνω μέρος)] τῆς Ὁραίας Πύλης, σ. 221.

Ψαλλομένου τοῦ Δοξαστικοῦ γίνεται Εἴσοδος, δὲν ἀναφέρεται ὅτι ἀνοίγονται τὰ Βημόθυρα γιὰ τὴν Μικρὰ Εἴσοδο,³⁶⁷ σ. 221.

Μετὰ τὸ Κατευθυνθήτω [καὶ τὸ Εὐαγγέλιον], καὶ πρὸ τῆς Ἐκτενοῦς (Εἴπωμεν πάντες), δὲν ἀναφέρει ὅτι κλείεται ἡ Ὁραία Πύλη, σ. 223.

Ἄρα, καὶ Τοῦ «Χερουβικοῦ» (Νῦν αἱ Δυνάμεις) ψαλλομένου, δὲν ἀναφέρει ὅτι ἀνοίγει ἡ Ὁραία Πύλη γιὰ τὴν Εἴσοδον (ἀφοῦ δὲν τὴν ἐκλείσει μετὰ τὸ Κατευθυνθήτω), σ. 229.

Ὅταν εἰσέλθουν ἀπὸ τὴν Μεγάλην Εἴσοδον, δὲν ἀναφέρει καθόλου ὅτι κλείεται ἡ Ὁραία Πύλη, ἀνοιγομένη μόνον εἰς τὸ Μετὰ φόβου, σ. 229.

Καὶ φυσικὰ δὲν ἀναφέρεται ὅτι ἀνοίγει ἡ Ὁραία Πύλη πληρωθέντος τοῦ Κοινωνικοῦ, σ. 233.

³⁶⁵ Στὸ Ἱερατικόν Ἀ.Δ. 2004 καὶ 2007 ἀφαιρέθηκε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ τῶν Ἱερατικῶν Ἀ.Δ. 1951, 1962, 1971, 1977, 1981, 1987, 1995, 2000, ὅτι ἀνοίγει ἡ Ὁραία Πύλη τοῦ Κοινωνικοῦ τελειωθέντος. Τινὲς ἴσως ποῦν γιὰτὶ χρειάζεται ἡ ἀναγραφή, ἀφοῦ οὕτως ἢ ἄλλως θὰ ἀνοιχθεῖ γιὰ τὴν Θεία Κοινωνία. Ἡ ἀπάντησις εἶναι ἀπλή: ἡ ὑπαρξὶς αὐτῆς τῆς διατάξεως περὶ ἀνοίγματος τῆς Ὁραίας Πύλης, εἶναι ἀναγκαῖα (στὶς ἡμέρες μας ποὺ ἔχει ἀλλοιωθεῖ ἢ λησμονηθεῖ ἡ Παράδοσις), διότι σημαίνει ὅτι ἡ Ὁραία Πύλη κάποια στιγμή ἐκλείσει. Φυσικὰ σύμφωνα με τὴν Ἐκκλησιαστικὴ Παράδοση κλείνει ἡ Ὁραία Πύλη μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον, βλ. ἐπίσης, Φουντούλη, ὑποσ. 331, καὶ §14.7. Τὸ κλείσιμο τῆς Ὁραίας Πύλης τὸ διδάσκονταν καὶ οἱ Ἱερεῖς μας στὸ παρελθόν στὶς Ἱερατικὲς Σχολές, καὶ τότε δὲν ἦταν ἀνάγκη νὰ ἀναγράφεται ῥητῶς, βλ. ὑποσ. 284, 362. Ὅπως ξέρουμε ὅτι στὸ Ἅγιος ὁ Θεός, κάνουμε τὸν Σταυρό μας, ἔτσι ἤξεραν ὅτι μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον κλείεται ἐντελῶς ἡ Ὁραία Πύλη.

³⁶⁶ Μὲ τὸ γαλάζιο χρῶμα εἶναι οἱ ἀφαιρέσεις ἀπὸ τὸ Ἱερατικόν τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τοῦ 1962, καὶ τῶν Ἱερατικῶν Ἀ.Δ. τῶν ἐτῶν 1977, 1987-2000.

³⁶⁷ Ἐξέχασε κλειστὰ τὰ βημόθυρα. Φυσικὰ μπορεῖ νὰ ὑπονοήσῃ κάποιος τὸ ἀνοιγμά τους γιὰ νὰ γίνῃ ἡ Εἴσοδος, ἀλλὰ λόγῳ τῆς προηγηθείσης ἀναλύσεως, θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναφερθεῖ ῥητῶς.

Ἡ «Ἑρμηνεία τῆς θείας λειτουργίας τῶν Προηγιασμένων», ποὺ φέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ὁσίου Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου, ρητῶς μαρτυρεῖ ὅτι «μετὰ τὴν τῶν θείων δώρων εἰσόδου, ἐτοιμῶς αἱ θύραι κατακεκλείσκονται». Τὰ χειρόγραφα καὶ αἱ διατάξεις τῆς θείας λειτουργίας τῶν Προηγιασμένων δὲν μαρτυροῦν γιὰ τὸ κλείσιμο αὐτὸ τῶν θυρῶν μετὰ τὴν μεγάλη εἴσοδο. Τοῦτο ὁμῶς δὲν ἔχει σημασία, γιατί εἶναι γνωστὸ, ὅτι ὄχι μόνον στὴν λειτουργία τῶν Προηγιασμένων, ἀλλὰ καὶ στὴν τελεία λειτουργία μετὰ τὴν εἴσοδο τῶν δώρων ἐκλείοντο τὰ βημόθυρα καὶ τὸ καταπέτασμα. Οἱ παλαιότεροι ἱερεῖς ἐνθυμοῦνται, ὅτι καὶ στίς ἐνορίες μέχρι προσφάτως ἴσχυε ἡ ἰδία πρᾶξις. Στίς μονῆς δὲ τοῦ Ἁγίου Ὁρους μέχρι σήμερα ἡ ὥραία πύλη κλείεται μετὰ τὴν μεγάλη εἴσοδο καὶ ἀνοίγεται εἰς τὸ «Μετὰ φόβου Θεοῦ...», οἱ δὲ ἐνδιάμεσες εὐλογίες δίδονται ἀπὸ τὸν ἱερέα εἴτε ἐνῶ αἴρεται ὀλίγο τὸ καταπέτασμα εἴτε καὶ πίσω ἀπὸ τὸ κλειστὸ καταπέτασμα.

Ἰω. Φουντούλης, βλ. ὑποσ. 331.

19.12 Τίς πταίει;

Θὰ ἀναρρωτηθεῖ κανεὶς μετὰ τὴν παραπάνω ἀνάλυση τῆς ἐνότητος §19. Ἱστορικῶς, τὰ Ἱερατικά φταῖνε γιὰ τὴν ἀλλοίωση καὶ λήθη τῆς ἀδιακόπου Παραδόσεως τοῦ Καταπετάσματος, στίς Ἑνορίες τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος;

Ἡ σύντομος ἀπάντησις εἶναι: Τὰ Ἱερατικά, εἶναι ἀπλὰ ὁ καρπός.

Ἡ σταδιακὴ ἀλλοίωσις, ὁ κλωνισμὸς τῶν κιόνων τῆς Παραδόσεως, γινόταν καὶ γίνεται, χρόνια προτοῦ καταχωρηθεῖ σταδιακὰ στὰ Ἱερατικά.^{368, 352}

Ἐμεῖς νὰ εὐχηθοῦμε νὰ ἐπανέλθει τὸ Ἱερατικόν ὅπως ἔγινε τόσες φορές στὸ παρελθόν, μὲ ὅσες ἀναγκαῖες παραδοσιακὲς ἀναλύσεις / ἐπεξηγήσεις, ἰδίως τώρα ποὺ μὲ τὴν νεώτερη ἔρευνα, ἔχουν ἀποδειχθεῖ ὡς ἀντιπαραδοσιακοὶ οἱ νεωτερισμοί.

Ὅμως θαρσεῖτε, ἀκόμη κρατεῖ ἡ Παράδοσις στὴν Ἐκκλησία μας (διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου), βλ. §18.1.

³⁶⁸ Γιὰ παράδειγμα τὰ 3 Ἀμήν (Ἀμήν, ἀμήν, ἀμήν) τῆς Ἀναφορᾶς, ποὺ τὰ Ἱερατικά λένε ὅτι εἶναι τοῦ Διακόνου (ποὺ ἔχει Ἱερωσύνη, τὸν α' βαθμό). Παλαιότερα ἦσαν μόνον τοῦ Ἱερέως. Καὶ πιὸ παλαιὰ δὲν ὑπῆρχαν ἐκεῖ Ἀμήν. Ἀφοῦ τὰ Ἱερατικά γράφουν ὅτι εἶναι τοῦ Διακόνου, πῶς λοιπὸν Κληρικοὶ στίς ἡμέρες μας κάνουν τὰ ἀντίθετα, καὶ δασκαλεύουν τοὺς Ψάλτες νὰ ἀλλάξουν τὴν Παράδοσιν καὶ νὰ σωπαίνουν, γιὰ νὰ λέει ὁ Ψάλτης ἢ ὁ Λαὸς τὰ Ἀμήν τοῦ Διακόνου, καὶ ἐξαπλώνεται ταχύτατα αὐτὸς ὁ νεωτερισμός; Φεῦ, πόσο εὐκόλα μεταδίδεται καὶ ἐγκολπώνεται ὁ νεωτερισμός, καὶ πόσο δύσκολη εἶναι ἡ διατήρησις τῆς Παραδόσεως! Φεῦ, ἓνας νεωτερισμὸς κάνει τὸν γῆρο τοῦ κόσμου, πρὶν καὶ ἡ Παράδοσις προλάβει νὰ σηκώσει κεφάλι!

20 "Οτι ἡ Ὁραία Πύλη κλείνει ἐντελῶς στήν Ἀγία Ἀναφορά, χωρίς νὰ εἶναι ἀπαραίτητη ἡ ἀναγραφὴ σχετικῆς διατάξεως στὰ Ἱερατικά

Γιὰ τοὺς παραδοσιακοὺς Διακόνους, Πρεσβυτέρους καὶ Ἐπισκόπους αὐτὸ εἶναι δεδομένο.

Γιὰ δέ τοὺς λοιποὺς θὰ διαλεχθοῦμε ἐν συντομίᾳ ὡς ἑξῆς.

Ἡ Ἐκκλησία μας ἔχει τὴν προφορικὴ Ἀποστολικὴ Παράδοση, καὶ δὲν ἦσαν/εἶναι τὰ πάντα γραμμένα στὰ Ἱερατικά, Εὐχολόγια, Χειρόγραφα. Βλ. κανόνα 4α' Μεγάλου Βασιλείου.

Λέει ὁ Φουντούλης: «Τὰ χειρόγραφα καὶ αἱ διατάξεις τῆς θείας λειτουργίας τῶν Προηγιασμένων δὲν μαρτυροῦν γιὰ τὸ κλείσιμο αὐτὸ τῶν θυρῶν μετὰ τὴν μεγάλην εἴσοδο». Καὶ ἐν τούτοις στήν Προηγιασμένη σήμερα κρατεῖ ἡ Παράδοσις τοῦ Καταπετάσματος! Συνεχίζει ὁ Φουντούλης: «**Τοῦτο ὅμως δὲν ἔχει σημασία, γιατί εἶναι γνωστό, ὅτι ὄχι μόνο στήν λειτουργία τῶν Προηγιασμένων, ἀλλὰ καὶ στήν τελεία λειτουργία μετὰ τὴν εἴσοδο τῶν δώρων ἐκλείοντο τὰ βημόθυρα καὶ τὸ καταπέτασμα**». Καὶ ἐπίσης λέει ὅτι: **«οἱ παλαιότεροι Ἱερεῖς ἐνθυμοῦνται, ὅτι καὶ στίς ἐνορίες μέχρι προσφάτως ἴσχυε ἡ ἰδία πράξις.»**²⁷³

Κακῶς ὅμως λέει ἴσχυε (τό 1967, 1994), ἔπρεπε νὰ πεί ἰσχύει ἀκόμη (διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου βέβαια), ὡς εἶδαμε στήν ἐνότητα §18.1.

Τὸ κλείσιμο τῆς Ὁραίας Πύλης, τὸ διδάσκονταν οἱ Ἱερεῖς μας ἀπὸ τὴν προφορικὴ παράδοση, ἀπὸ τὴν ζῶσα παράδοση ἀπὸ τοὺς παλαιότερους Ἱερεῖς (ιδίους ὀφθαλμοῖς), καὶ ἐπίσης τὸ διδάσκονταν στίς Ἱερατικὲς Σχολές,³⁶⁹ καὶ ἔτσι δὲν ἦταν ἀνάγκη νὰ ἀναγράφεται ῥητῶς, βλ. ἐπίσης, Ἀρχιεπ. Κορίνθου Βαρθολομαίου, ὑποσ. 284.

Καὶ στὸ Βαρβερινὸ Ἐπισκοπικὸ Εὐχολόγιο (8^{ος} αἰ.) δὲν ἀναγράφεται πότε ἀνοίγουν ἢ πότε κλείνουν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ καταπέτασμα στήν Λειτουργία. Ἀναφέρεται ὅτι ἀνοίγουν, στίς διατάξεις τῆς Χειροτονίας, καὶ τοῦ Μύρου, βλ. §14.5. Δὲν ἀναγράφεται στήν Λειτουργία καθεαυτή, διότι τότε ἦσαν λακωνικώτατα τὰ Χειρόγραφα, καὶ δὲν ἦταν ἀναγκαῖα ἡ ἀναγραφὴ, ἀφοῦ **οἱ Ἱερεῖς ἐγνώριζον καὶ ἐτηροῦσαν τὴν Παράδοσιν**, καὶ μάλιστα παρότι δὲν ἀναγράφονταν ἡ Παράδοσις αὐτὴ ἔφτασε ὡς τίς μέρες μας! Βλ. §18.1.

³⁶⁹ Ταπεινῶς φρονῶ ὅτι τὴν σημερινὴ ἐποχὴ ἰδίως, ἡ κάθε Μητρόπολις, ὁ κάθε παραδοσιακὸς Μητροπολίτης, πρέπει νὰ δίνει αὐτὸς τίς βάσεις τῆς Λειτουργικῆς στήν Μητρόπολή του. Νὰ κάνει δηλαδὴ Ἱερατικὸ σχολεῖο μὲ παλαιούς παραδοσιακοὺς Ἱερεῖς ποὺ θὰ διαλέξει, ποὺ θὰ μεταλαμπαδεύσουν τὴν Παράδοση στοὺς νέους Ἱερεῖς. Ἡ νὰ διαμένουν οἱ νέοι Ἱερεῖς μας γιὰ ἓνα διάστημα, σὲ παραδοσιακὸ καὶ φιλακόλουθο Μοναστήρι τῆς Μητροπόλεως, ὅπου θὰ διδαχθοῦν τὴν παραδοσιακὴ λειτουργικὴ καὶ τελετουργικὴ, ἀλλὰ καὶ τὴν πνευματικὴ ζωὴ. Ὄταν οἱ νέοι Ἱερεῖς πάρουν γερὲς βάσεις, τότε - ἂν θέλουν - νὰ πᾶνε στήν Ἱερατικὴ Σχολή.

21 Τὸ κλείσιμο τοῦ Καταπετάσματος μεῖ Ἀρχιερέα

Πολλαχοῦ στὴν παρούσα ἐργασία μαρτυρεῖται ὅτι **ἐκλείνει τὸ Καταπέτασμα στὴν Ἁγία Ἀναφορὰ παρόντος Ἀρχιερέως**. Γιὰ παράδειγμα:

- στὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο, Ἀρχιεπ. Κων/πόλεως, βλ. σσ. 128, 211.
- στὸ χειρόγραφο Ἐπισκοπικὸ Εὐχολόγιον τοῦ 8^{ου} αἰ. Barb. Gr. 336, βλ. σσ. 130, 246.
- στὴν διάταξιν τοῦ διακόνου Ἰσιδώρου Πυρομάλλη τοῦ 10^{ου} αἰ., βλ. σσ. 128, 270.
- στὴν Προθεωρία, 11^{ος} αἰ., βλ. κεφ. 65, σ. 260.
- στὸν Ἅγ. Συμεὼν Ἀρχιεπ. Θεσ/νίκης, 15^{ος} αἰ., βλ. κεφ. 95, σ. 332.
- σὲ διατάξεις χειροτονιῶν Διακόνου, [D II, σ. 345 (14^{ος} αἰ.), σ. 655 (15^{ος} αἰ.), σ. 772 (1538)], βλ. κεφ. 76, σ. 282.
- στὴν Ἐπιτομὴ Λειτουργικῆς τοῦ Ἀρχιεπ. Κορίνθου Βαρθολομαίου (1829-1918), βλ. σ. 146.
- στὴν παράδοσιν τῶν Παλαιοπίστων Ῥώσων (μέχρι καὶ τὴν σύγχρονη ἐποχὴ), βλ. σ. 339.
- στὴν σημερινὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, σὲ Ἀρχιερατικὴ Προηγιασμένη Θεία Λειτουργία, βλ. §18.1.

καὶ σὲ ἄλλες μαρτυρίες.

Εὐχόμαστε νὰ τηρηθεῖ αὐτὴ ἡ ἀρχαία **Ἀποστολικὴ Παράδοσις** τῆς Ἐκκλησίας μας, τῆς κλείσεως τοῦ Καταπετάσματος στὴν Ἀναφορὰ, καὶ παρόντος Ἀρχιερέως, ὅπως τηρεῖται σήμερα στὴν Προηγιασμένη ἀκόμη, στὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, καὶ στίς Μητροπόλεις μας (βλ. §18.1).

22 Λογική απόδειξις τοῦ ἀθεάτου τῆς Ἀγίας Τράπεζας κατὰ τὴν Ἀγίαν Ἀναφοράν

Μία λογική απόδειξις ἄνευ τινῶν ἀναφορῶν.

Γνωρίζουμε ὅτι ὑπῆρχαν τὰ Ἀμφίθυρα καὶ τὰ Καταπετάσματα τοῦ Ἱεροῦ.

Ὁ σκοπὸς τῶν θυρῶν καὶ τῶν καταπετασμάτων εἶναι νὰ κρύψουν τί.

Ἔστω ὅτι ὑπῆρχαν γιὰ νὰ κλείνουν (ἀπλώνουν) ἐκτὸς Λειτουργίας, καὶ στὴν Λειτουργία νὰ ἀνοίγουν (μαζεύουν).

Ἄν ὅμως ἀνοίγουν στὴν Λειτουργία, ἄρα δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ κρυφτεῖ τί στὴν Λειτουργία, τότε περισσότερο δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ κλείνουν καὶ ὅταν δὲν ὑπάρχει Λειτουργία, ἄρα δὲν χρειάζονται καθόλου.

Ἀτοπον, ἐπειδὴ γνωρίζουμε ὅτι ὑπῆρχαν Ἀμφίθυρα καὶ Καταπετάσματα τοῦ Ἱεροῦ, καὶ χρησιμοποιοῦνταν γιὰ νὰ κρύψουν τί.

Ἄρα ἐκ τῆς εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῆς, συμπεραίνουμε ὅτι κλείνουν (ἀπλώνουν) στὴν Λειτουργία τὰ Καταπετάσματα, καὶ κλείνουν ἀκριβῶς γιὰ νὰ ἀποκρύψουν ὅτι πρὸ «ὑψηλό»³⁷⁰, τὴν τέλεσιν τοῦ Μυστηρίου (εἰς τὴν Ἀγίαν Ἀναφοράν).

Σημειωτέον, ὅτι αὐτὸ πρὸς ἀποκρύπτεται ἀπὸ τὸν Λαόν, δὲν εἶναι φυσικὰ ἡ **Θεία Κοινωνία**, ἀφοῦ κοινωνοῦμε (Ἰω. ζ' 48-59), ἀλλὰ ἀποκρύπτεται ἡ Τέλεσις τοῦ Μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας (ἡ Ἀγία Ἀναφορά), σύμφωνα μὲ τὴν πράξιν τοῦ Κυρίου^{371, 370} (Ἰω. ιγ' 2),

³⁷⁰ «οὐ θεωρητὰ τοῖς ὑποδεεστέροις καὶ κατωτέρω τὰ ὑψηλά», [PG 155, 296B-C]· «οὐ τοῖς πᾶσιν ὁρᾶσθαι ἄξιον τὰ μυστήρια, ἀλλὰ μόνοις τοῖς ἱερωσύνης ἐνεργοῖς», [PG 155, 732A], βλ. κεφ. 77, σ. 283.

³⁷¹ ἐκτὸς φυσικὰ τῶν ἐκφωνήσεων ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης (Ματθ. ζ' 26-28, Μάρκ. ιδ' 22-24, Λουκ. κβ' 17-20).

ὁ Ὅποιος ἐτέλεσε τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας ὄχι ἐνώπιον τοῦ Λαοῦ (ἐνῶ φυσικὰ θὰ μπορούσε ἂν ἤθελε), ἀλλὰ ἐνώπιον τῶν Ἀποστόλων Του μόνο.^{372, 373, 374, 375}

Καὶ ἀποκρύπτεται διότι εἶναι τῆς Ἱερωσύνης ἀποκλειστικὸν ἔργον καὶ ἱερὸν προνόμιον,³⁷⁶ καὶ στὴν Ἐκκλησία ὑπάρχουν Τάξεις μὲ σαφῆ ὅρια ἀπὸ τοὺς Ἁγίους Πατέρες.⁴

Ἀποκρύπτεται διότι αὐτὴν τὴν ἱερὴ στιγμή ὁ Ἱερεὺς πρέπει νὰ ταπεινωθεῖ, νὰ προσευχηθεῖ μὲ ὅλη τὴν δύναμίν του, καὶ νὰ εἶναι ἀπερίσπαστος, καὶ ὄχι νὰ διαχέεται καὶ νὰ περισπᾶται, κάνοντας στὴν οὐσία παρουσίαση τῆς Εὐχαριστίας στὸν Λαό.

Ἀποκρύπτεται διότι ἡ Προσευχὴ εἶναι μυστική.

Καὶ στοὺς Δυτικούς, καὶ στὴν Ῥώμη, ἀκόμη καὶ τὸν 13^{ον} αἰ. ἐκλείνουν τὰ Καταπετάσματα τοῦ Κιβωρίου στὴν Ἁγία Ἀναφορά³⁷⁷ (μὲ τὸν Ἱερέα ἐντός), καὶ μέχρι τὸν «Διαφωτισμό»:

«**Τὰ Καταπετάσματα (κουρτίνες) ποὺ ἀπλώνουν σὲ κάθε γωνία τῆς Ἁγίας Τραπέζης [Κιβωρίου], καὶ ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὁ Ἱερεὺς εἰσέρχεται στὸ Μυστικὸ Μέρος (Secretum)**⁵⁴⁵» (βλ. παρακάτω, κεφ. 73, σ. 279).

³⁷² Πῶς ἐτέλεσε ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν «θεῖαν Εὐχαριστίαν» εἰς τὸν Μυστικὸν Δείπνον, μυστικῶς ἢ εἰς ἐπήκοον; [PDF], [PDF], 2/12/2020.

³⁷³ Τὴν θέση αὕτη (μαζὶ μὲ ἄλλες), χρησιμοποιεῖ ὁ Ἅγιος Νικήτας ὁ Στηθαῖος (990-1080), ὡς ἐμάθαμεν ἀπὸ τὴν πρόσφατον ὁμιλίαν τοῦ πρεσβ. Γεωργίου Διαμαντοπούλου, βλ. §64.

³⁷⁴ G. Diamantopoulos, Die Hermeneutik des Niketas Stethatos, Münchner Arbeiten zur Byzantinistik, 3, Neuried 2019 [ἀνατύπωση München 2021].

³⁷⁵ Πρεσβ. Γ. Διαμαντοπούλου, *Ἡ θεολογικὴ τεκμηρίωση τῆς ἀπόκρυψης τῶν τελουμένων στό ἱερό κατὰ τὸν ὅσιο Νικήτα τὸν Στηθαῖο*, [ἐπίσης ἐδῶ], 11/6/2023.

³⁷⁶ «Τὸ δὲ “θεᾶσθαι αὐτοψεῖ τὸ πρόσωπον τῆς ἁγίας ἀναφορᾶς” ἦταν καὶ εἶναι τὸ φοβερὸ καὶ ἱερὸ προνόμιον τοῦ λειτουργοῦ, τοῦ “ἐνδεδυμένου τὴν τῆς ἱερατείας χάριν”», Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, Τελετουργικά Θέματα Α', «Ἡ Μυστηριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ Μέσα Μαζικῆς Ἑνημέρωσης», Ἀποστολικὴ Διακονία, ἐκδ. α' 2002, σσ. 209-224.

³⁷⁷ T. M. Thibodeau, The **Rationale Divinorum Officiorum** of William Durand of Mende, A new translation of the Prologue and Book One, Columbia University Press, 2010, σ. 43: “In the first – namely the curtains which are spread out on either corner of the altar, through which the priest enters the secret place [secretum]”.

B

23 Διαταγαί Ἀποστόλων,³⁷⁸ Βιβλίον Β', «Διατύπωσις Ἐκκλησίας καὶ κλήρου, καὶ τί ἕκαστος ἐπιτελεῖν ὀφείλει τῶν συναθροιζομένων κληρικῶν ἢ λαϊκῶν ἐν τῇ συνάξει», [PG 1, 737]

«οἱ λαϊκοὶ καθεζέσθωσαν μετὰ πάσης ἡσυχίας καὶ εὐταξίας· καὶ αἱ γυναῖκες κεχωρισμένως καὶ αὐταὶ καθεζέσθωσαν, σιωπὴν ἄγουσαι», [PG 1, 725-728].

«Στηκέτωσαν δὲ οἱ μὲν πυλωροὶ εἰς τὰς εἰσόδους τῶν ἀνδρῶν, φυλάσσοντες αὐτάς, αἱ δὲ διάκονοι εἰς τὰς τῶν γυναικῶν», [PG 1, 732].

«Μετὰ δὲ ταῦτα γινέσθω ἡ θυσία [ἀγία Ἀναφορά], ἐστῶτος παντὸς τοῦ λαοῦ καὶ προσευχομένου ἡσύχως³⁷⁹ καὶ ὅταν ἀνενεχθῇ, μεταλαμβάνετω ἕκαστη τάξις καθ' ἑαυτὴν τοῦ Κυριακοῦ σώματος καὶ τοῦ τιμίου αἵματος, ἐν τάξει, μετὰ αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας, ὡς βασιλέως προσερχόμενοι σώματι· καὶ αἱ γυναῖκες κατακεκαλυμμέναι τὴν κεφαλὴν, ὡς ἀρμόζει γυναικῶν τάξει, προσερχέσθωσαν. Φυλαττέτωσαν δὲ αἱ θύραι, μὴ τις ἄπιστος εἰσέλθοι, ἢ ἀμύητος», [PG 1, 737A].

Οἱ ἄνδρες καὶ οἱ γυναῖκες εἰσέρχονται ἀπὸ ξεχωριστὲς (ἐξωτερικὲς) θύρες, καὶ ἴσταντο στὴν ἐκκλησία σὲ ξεχωριστοὺς τόπους. Τὶς θύρες τῶν ἀνδρῶν τὶς φύλασαν οἱ (ἄνδρες λαϊκοί) πυλωροί, καὶ τῶν γυναικῶν αἱ διάκονοι.³⁸⁰

³⁷⁸ Σημειωτέον ὅτι τὰ περισσότερα βιβλία τῶν Διαταγῶν τῶν Ἀποστόλων ἐγράφησαν γιὰ τοὺς Κληρικούς (καὶ δὴ τοὺς Ἀρχιερεῖς), σὰν ὁδηγὸς καὶ νόμος τις (καὶ αὐτοὶ μὲ τὴν σειρά τους θὰ ἐδίδασκαν τοὺς λαϊκοὺς τὰ σχετικὰ μὲ αὐτούς). Εἰδικὰ μέρη τους εἶναι ἄλλα σὰν Διάταξις, ἄλλα σὰν ἕνα εἶδος Εὐχολογίου.

«Διατύπωσις Ἐκκλησίας καὶ κλήρου, [...]. Σὺ δὲ ὁ ἐπίσκοπος ...», [PG 1, 724].

«Εἰ δὲ τις κατὰ ἄγνοιαν μεταλάβοι, τοῦτον τάχιον στοιχειώσαντες μύησατε, ὅπως μὴ καταφρονήτης ἐξέλθοι», [PG 1, 1017].

«Εὐχαριστία μυστική. [...] περὶ μὲν τῆς εὐχαριστίας οὕτω λέγοντες· Εὐχαριστοῦμέν Σοι, Πάτερ ἡμῶν, [...]». Φυσικὰ ἐδῶ ἀναφέρεται σὲ μυστικὴ εὐχὴ τῶν Ἱερέων.

«Εὐχαριστία ἐπὶ τῇ θείᾳ μεταλήψει. Μετὰ δὲ τὴν μετάληψιν, οὕτως εὐχαριστήσατε» [PG 1, 1017]. Φυσικὰ ἐδῶ ἀναφέρεται σὲ μυστικὴ εὐχὴ τῶν Ἱερέων.

«Ἐπιτρέπετε δὲ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις ὑμῶν, εὐχαριστεῖν», [PG 1, 1020].

³⁷⁹ Στὴν Ἀγία Ἀναφορά, ὁ Ἱερεὺς τελοῦσε μυστικῶς τὴν μυστικὴν θυσίαν, καὶ ὁ λαὸς ἦταν ὀρθίος (ἐστῶς), καὶ προσευχόμενος ἡσύχως, δηλ. μυστικῶς, μέσα του, διὰ τῶν ἰδίων του προσευχῶν καὶ αἰτημάτων ἕκαστος, καὶ πρὸ παντὸς διὰ τῶν διὰ Προσφωνήσεων Εὐχῶν τοῦ Διακόνου μὲ τὸ *Κύριε ἐλέησον*.

³⁸⁰ Οἱ διακόνισσες (ἔπρεπε νὰ εἶχαν συμπληρώσει τὸ 40όν ἔτος γιὰ νὰ γίνουν, [PG 114, 284]) δὲν εἶχαν ἱερωσύνη: «Διακόνισσα οὐκ εὐλογεῖ· ἀλλ' οὐδέ τι ὧν ποιοῦσιν οἱ πρεσβύτεροι, ἢ οἱ διάκονοι, ἐπιτελεῖ, ἀλλ' ἢ τοῦ φυλάττειν τὰς θύρας [τῶν γυναικῶν], καὶ ἐξυπηρετεῖσθαι τοῖς πρεσβυτέροις ἐν τῷ βαπτίζεσθαι τὰς γυναῖκας, διὰ

Ἐδὼ βλέπουμε ὅχι ἓνα ἰδιαίτερο ἐκφωνούμενο κέλευσμα ἐν ὥρᾳ τῆς Λειτουργίας, ἀλλὰ μιὰ **Διάταξιν τῆς Λειτουργίας πρὸς χρῆσιν/γνώσιν τῶν Ἱερέων καὶ Κληρικῶν** (οἱ ὅποιοι μὲ τὴν σειρά τους θὰ ἐνημέρωναν τοὺς λαϊκοὺς, εἰς ὅσα τοὺς ἀφοροῦν).

τὸ εὐπρεπές», [PG 1, 1125]. Ἐδὼ καὶ αἰῶνες ὅμως οὔτε φύλαξις θυρῶν γυναικῶν γίνεται, καὶ εἶναι τόσες πολλὲς οἱ πιστὲς γυναῖκες στὶς Βαπτίσεις γυναικῶν, ποὺ βοηθοῦν αὐτές. Γιὰ αὐτὸ ἡ Ἐκκλησία ἐνωρὶς ἐγκατέλειψε αὐτὸν τὸν θεσμό τῶν Διακονισσῶν.

B

24 Διαταγαὶ Ἀποστόλων, Βιβλίον Η', «Ἐπίκλησις τῶν πιστῶν», [PG 1, 1089]

«Τὰ παιδιά δὲ στηκέτωσαν πρὸς τῷ βήματι, καὶ διάκονος αὐτοῖς ἕτερος ἔστω ἐφεστῶς, ὅπως μὴ ἀτακτῶσι. Καὶ ἄλλοι διάκονοι περιπατεῖτωσαν, καὶ σκοπεῖτωσαν τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας, ὅπως μὴ θόρυβός τις γένηται, καὶ μή τις νεύση, ἢ ψιθυρίση, ἢ νυστάξῃ. Οἱ δὲ διάκονοι ἰστάσθωσαν εἰς τὰς τῶν ἀνδρῶν θύρας, καὶ οἱ ὑποδιάκονοι εἰς τὰς τῶν γυναικῶν· ὅπως μή τις ἐξέλθοι, μήτε ἀνοιχθῇ ἡ θύρα, κἂν πιστός τις ᾖ, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς Ἀναφορᾶς³⁸¹. Εἷς δὲ ὑποδιάκονος διδότη ἀπόνιψιν χειρῶν τοῖς ἱερεῦσι, σύμβολον καθαρότητος ψυχῶν Θεῷ ἀνακειμένων».

Ἐδῶ (βιβλίον Η') βλέπουμε μιὰ διαφορετικὴ παράδοση (ἀποστολικὴ παράδοση τοῦ Ἁγίου Ἰππολύτου Ῥώμης), ἀπὸ αὐτὴν ποὺ εἶδαμε προηγουμένως στὸ Βιβλίον Β' «Διδασκαλία τῶν Ἀποστόλων»³⁸².

Οἱ διάκονοι στέκονται στὶς (ἐξωτερικὲς) θύρες τῶν ἀνδρῶν, καὶ οἱ ὑποδιάκονοι στῶν γυναικῶν.

Καὶ ἐδῶ πάντως βλέπουμε ὄχι ἓνα ἰδιαίτερο ἐκφωνούμενο κέλευσμα ἐν ᾧ τῆς Λειτουργίας, ἀλλὰ μιὰ **Διάταξιν τῆς Λειτουργίας πρὸς χρῆσιν/γνώσιν τῶν Ἱερέων καὶ Κληρικῶν** (οἱ ὅποιοι μὲ τὴν σειρά τους θὰ ἐνημέρωναν τοὺς λαϊκοὺς, εἰς ὅσα τοὺς ἀφοροῦν).

Οἱ ἐξωτερικὲς θύρες φυλάγονται κατὰ τὸν καιρὸν τῆς Ἀναφορᾶς νὰ μὴν τυχὸν ἀνοιχθοῦν, γιὰ νὰ μὴν ἀποσπαστεῖ ἡ προσευχὴ τῆς Ἐκκλησίας, τῶν Πιστῶν, σὲ αὐτὴν τὴν ἱερὴ χρονικὴ περίοδο.

Προφανῶς οἱ διατάξεις αὐτὲς τῶν Διαταγῶν τῶν Ἀποστόλων ἀναφέρονται σὲ μεγάλους Μητροπολιτικοὺς Ναοὺς μὲ ἱκανὸ ἀριθμὸ Διακόνων, καὶ Ὑποδιακόνων.

³⁸¹ Ὅπως εἶδαμε, ὁ κβ' κανὼν τῆς ἐν Λαοδικείᾳ Συνόδου ὁμιλεῖ περὶ διαρκοῦς φυλάξεως τῶν ἐξωτερικῶν θυρῶν, ὄχι μόνον κατὰ τὸν καιρὸν τῆς Ἀναφορᾶς.

³⁸² πρωτ. Θεόδωρος Ἰ. Κουμαριανός, «Τὰς θύρας, τὰς θύρας πρόσχωμεν», ὁ.π., σ. 545, ὑποσ. 27.

B

25 Ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης (9-96), Μυστήριον συνάξεως, [PG 3, 425C-428A]

Μυστήριον συνάξεως εἴτ' οὖν κοινωνίας, [PG 3, 425C-428A, Κεφ. Γ' 2]³⁸³.

«Ὁ μὲν ιεράρχης εὐχὴν ιερὰν ἐπὶ τοῦ θείου θυσιαστηρίου τελέσας, ἐξ αὐτοῦ τοῦ θυμιᾶν ἀρξάμενος ἐπὶ πᾶσαν ἔρχεται τὴν τοῦ ἱεροῦ χώρου³⁸⁴ περιοχὴν· ἀναλύσας δὲ πάλιν ἐπὶ τὸ θεῖον θυσιαστήριον ἀπάρχεται τῆς ἱερᾶς τῶν ψαλμῶν μελωδίας συναδούσης αὐτῷ τὴν ψαλμικὴν ἱερολογίαν ἀπάσης τῆς ἐκκλησιαστικῆς διακοσμήσεως. Ἐξῆς δὲ διὰ τῶν **λειτουργῶν**³⁸⁵ ἢ τῶν ἀγιογράφων δέλτων ἀνάγνωσις ἀκολούθως γίνεται, καὶ μετὰ ταύτας ἔξω γίνονται τῆς ἱερᾶς περιοχῆς οἱ κατηχούμενοι καὶ πρὸς αὐτοῖς οἱ ἐνεργούμενοι καὶ οἱ ἐν μετανοίᾳ ὄντες, μένουσι δὲ οἱ τῆς τῶν θείων ἐποψίας καὶ κοινωνίας ἄξιοι. **Τῶν λειτουργῶν**³⁸⁶ δὲ οἱ μὲν ἐστᾶσι παρὰ τὰς τοῦ ἱεροῦ πύλας συγκεκλεισμένας, οἱ δὲ ἄλλοι τῶν τῆς οἰκείας τάξεως ἐνεργοῦσιν, οἱ δὲ τῆς λειτουργικῆς διακοσμήσεως ἔκκριτοι³⁸⁷ σὺν τοῖς ἱερεῦσιν ἐπὶ τοῦ θείου θυσιαστηρίου προτιθέασιν τὸν ἱερὸν ἄρτον καὶ «Τὸ τῆς εὐλογίας ποτήριον» προομολογηθείσης ὑπὸ παντὸς τοῦ τῆς ἐκκλησίας πληρώματος τῆς καθολικῆς ὑμνολογίας. Πρὸς οἷς ὁ θεῖος ιεράρχης εὐχὴν ιερὰν τελεῖ καὶ τὴν ἁγίαν εἰρήνην ἅπασιν διαγγέλλει· **καὶ, ἀσπασαμένων ἀλλήλους ἀπάντων ἢ μυστικῇ τῶν ἱερῶν πτυχῶν ἀνάρρησις ἐπιτελεῖται.** Καὶ, νιψαμένων τὰς χεῖρας ὕδατι τοῦ ιεράρχου καὶ τῶν ἱερέων ὁ μὲν ιεράρχης ἐν μέσῳ τοῦ θείου θυσιαστηρίου καθίσταται, **περιστᾶσι δὲ μόνοι μετὰ τῶν ἱερέων οἱ τῶν λειτουργῶν ἔκκριτοι**³⁸⁷. Καὶ τὰς ἱερὰς θεουργίας ὁ ιεράρχης ὑμνήσας ἱεουργεῖ τὰ θειότατα καὶ ὑπ' ὅψιν ἄγει τὰ ὑμνημένα διὰ τῶν ἱερῶς προκειμένων συμβόλων· καὶ τὰς δωρεὰς τῶν θεουργιῶν ὑποδείξας εἰς κοινωνίαν αὐτῶν ιερὰν αὐτὸς τε ἔρχεται³⁸⁸ καὶ τοὺς ἄλλους προτρέπεται. **Μετασχὼν δὲ καὶ μεταδούς τῆς θεαρχικῆς κοινωνίας εἰς εὐχαριστίαν ιερὰν καταλήγει** τῶν πολλῶν μὲν εἰς μόνα τὰ θεῖα σύμβολα παρακυψάντων, αὐτοῦ δὲ ἀεὶ τῷ θεαρχικῷ πνεύματι πρὸς τὰς ἁγίας τῶν τελουμένων ἀρχὰς ἐν μακαρίοις καὶ νοητοῖς θεάμασιν ἱεραρχικῶς ἐν καθαρότητι τῆς θεοειδοῦς ἔξεως ἀναγομένου.»

³⁸³ βλ. καὶ παράφρασιν Γεωργίου Παχυμέρη (1242-1310) [PG 3, 452C-453B].

³⁸⁴ ἄλλου: χωροῦ (χοροῦ).

³⁸⁵ Λειτουργός = δημόσιος ὑπηρέτης. Ἐδὼ ὑποννοεῖ τοὺς ἀναγνώστες. Βλ. Παχυμέρη, [PG 3, 452D].

³⁸⁶ Ἐδὼ ὑποννοεῖ τοὺς ὑποδιακόνους. Βλ. Παχυμέρη, [PG 3, 452D].

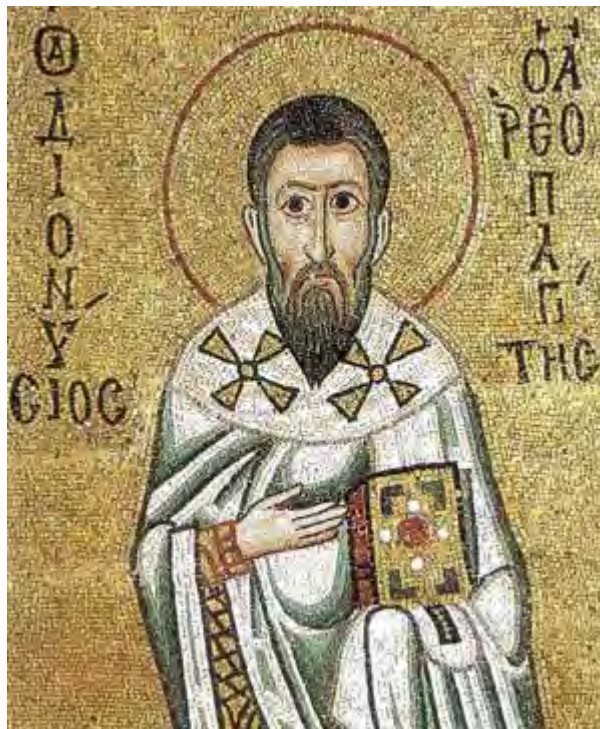
³⁸⁷ Ἐδὼ ὑποννοεῖ τοὺς διακόνους. Βλ. Παχυμέρη, [PG 3, 452D].

³⁸⁸ Ἄρα πρῶτος καὶ μόνος τοῦ κοινωνεῖ ὁ Ἱεράρχης.

Ἐδῶ ὁ Ἅγιος Διονύσιος^{389, 390} σέ λίγες γραμμές μᾶς περιέγραψε ὅλη τήν θεία Λειτουργία.

Ὅταν λέγει ὁ Ἅγιος «τὰς τοῦ ἱεροῦ πύλας συγκεκλεισμένας» μάλλον ἐννοεῖ τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τὰς πύλας, καί ὄχι τοῦ Ἱεροῦ (Βήματος).

Σημειωτέον: «ὁ μὲν ἱεράρχης ἐν μέσῳ τοῦ θείου θυσιαστηρίου καθίσταται, περιστᾶσι δὲ μόνοι μετὰ τῶν ἱερέων οἱ τῶν λειτουργῶν ἔκκριτοι». Δηλ. στήν ἀγία Ἀναφορά, εἶναι ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θυσιαστηρίου ὁ ἱεράρχης, καί γύρω του εἶναι μόνον οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ διάκονοι τοῦ Βήματος.

Εἰκ. 25-1. Ὁ Ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης (Ι.Μ. Ὁσίου Λουκά Στειριώτου)

³⁸⁹ Γνωρίζω ὅτι εἰσὶ τινὲς μὴ ἀναγνωρίζοντες τὰ Ἀρεοπαγιτικά ὡς ἔργον τοῦ Ἁγίου Διονυσίου (σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ σύνολο πλήρωμα τῆς ἐκκλησίας (μέχρι τὸ 19^{ον} αἰ.) καὶ τοὺς Ἁγίους Πατέρας ἀνὰ τοὺς αἰῶνες), ἀλλὰ ὡς ἐνὸς ἄνωνύμου Χριστιανοῦ Ὁρθόδοξου συγγραφέως τοῦ 5^{ου} αἰῶνος. Ἐμᾶς μᾶς ἀρκεῖ ποὺ ὅλοι οἱ Ἅγιοι Πατέρες τὸ ἔχουν ἀναγνωρίσει ὡς γνήσιο Ὁρθόδοξο κείμενο ἀφθάστου πνευματικότητος, καὶ πιστεύουμε ὅτι ὄντως εἶναι ἔργον τοῦ ἁγίου Διονυσίου, ὅπως καὶ ὁ Ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς ποὺ ἀποκαλεῖ τὸν συγγραφέα τῶν Ἀρεοπαγιτικῶν (δηλ. τὸν Ἅγιο Διονύσιο) «Μέγα Γέροντα». Ἴσως μὲ τὰ χρόνια νὰ ἐμπλουτίστηκε τὸ κείμενο (μέχρι αὐτοῦ τοῦ 5^{ου} αἰ. ποὺ διασώθηκε), ἀλλὰ ἡ ὀρθοδοξότητά του δὲν ἀμφισβητήθηκε ἀπὸ κανέναν Ἅγιο, ἴσα ἴσα ποὺ τόσοι Ἅγιοι τὸ ἀναφέρουν.

³⁹⁰ Ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, **Πρακτικά ΣΤ' Θεολογικοῦ Συνεδρίου, Ναύπακτος, Ὀκτώβριος 2020.**

Παρακάτω λέγει ὁ Ἅγιος Διονύσιος [PG 3, 557C-560A]:

«Σκόπει δέ, ὅτι νῦν οὐ πᾶσαι κατὰ τὸ σύνηθες αἱ καθαιρόμεναι τάξεις ἀπολύονται, μόνοι δὲ τῶν ἱερῶν ἐκβάλλονται χώρων οἱ κατηχούμενοι. Καὶ γὰρ αὕτη μὲν ἀμύητός ἐστι καθόλου πάσης ἱερᾶς τελετῆς καὶ πρὸς οὐδὲν οὐ μικρὸν οὐ μέγα τῶν ἱερῶς τελουμένων ἐποπτεύειν αὐτῇ θεμιτὸν ὡς οὐδὲ τῆς τῶν ἱερῶν ὀπτικῆς δυνάμεως μετασχούσῃ διὰ τῆς ἀρχιφώτου καὶ φωτοδότιδος θεογενεσίας. Αἱ δὲ λοιπαὶ τῶν καθαιρομένων τάξεις ἐν μυσίᾳ μὲν ἤδη γεγόνασιν ἱερᾶς παραδόσεως· ἀνοήτως δὲ πρὸς τὰ χεῖρω παλινδρομήσασαι, δέον ἐπὶ τὰ πρόσω τὴν οἰκίαν ἀναγωγὴν ἀποτελειῶσαι τῶν θεαρχικῶν μὲν ὡς ἐν συμβόλοις ἱεροῖς, ἐποψιῶν καὶ κοινωνιῶν εὐλόγως ἀποδιαστέλλονται· βλαβήσονται γὰρ ἀνιέρως αὐτῶν μετέχουσαι καὶ πρὸς πλείονα τῶν θείων καὶ ἑαυτῶν ἐλεύσονται περιφρόνησιν. Οὐκ ἀπεικότως δὲ πάρεισιν ἐπὶ τοῖς νῦν τελουμένοις, ἐναργῶς ἐκδιδασκόμεναι καὶ ὁρῶσαι τὴν τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀδειλίαν θανάτου, καὶ τὰ τῶν ἁγίων γέρα πρὸς τῶν ἀληθῶν Λογίων ὑμνούμενα, καὶ τὰς ἡπειλημένας ἔσεσθαι τοῖς κατ' αὐτὰς ἀνιέροις ἀτελευτήτους ἀνίας· ἔσται γὰρ αὐταῖς ἴσως ὄφελος, ὁρῶσαις τὸν ἱερῶς τετελειωμένον ὑπὸ τῆς λειτουργικῆς ἀναρρήσεως ὡς κοινωνὸν ὄντως ὄντα τῶν ἀπ' αἰῶνος ἁγίων, ἱερῶς ἀνακηρυττόμενον· καὶ τάχα καὶ αὐταὶ πρὸς τὴν ὁμοίαν ἔφεσιν ἤξουσιν, καὶ πρὸς τῆς λειτουργικῆς ἐπιστήμης ἐκδιδασχθήσονται, μακαρίαν ἀληθῶς εἶναι ἐν Χριστῷ τελείωσιν.»

Ἐδῶ μαρτυρεῖται ὅτι «νῦν οὐ πᾶσαι κατὰ τὸ σύνηθες αἱ καθαιρόμεναι τάξεις ἀπολύονται, μόνοι δὲ τῶν ἱερῶν ἐκβάλλονται χώρων οἱ κατηχούμενοι».

Δηλ. σὲ ὁρισμένες Ἐκκλησίες, ἔβγαιναν μόνον οἱ Κατηχούμενοι, ἐνῶ οἱ Ἐνεργούμενοι, οἱ Μετανοοῦντες κτλ. παρέμεναν, ὅμως θὰ ἔπρεπε νὰ ἀπέχουν τῆς κοινωνίας γιὰ νὰ μὴν βλαφθοῦν (Α' Κορ. ια' 28-29).

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος μαρτυρεῖ ὅτι ὑπῆρχαν «μετανοοῦντες» ποὺ δὲν κωλύονταν νὰ κοινωνήσουν, γιὰ αὐτὸ καὶ λέει: «δοκιμαζέτω δὲ ἄνθρωπος ἑαυτόν, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω· ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως κρῖμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει, μὴ διακρίνων τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου» (Α' Κορ. ια' 28-29).

Στις **Διαταγές των Ἀποστόλων** βλέπουμε τις τάξεις:

- τῶν Κατηχουμένων [PG 1, 1076],
- τῶν Ἐνεργουμένων³⁹¹ [PG 1, 1080],
- τῶν ἐν Μετανοίᾳ [PG 1, 1084], καὶ φυσικὰ
- τῶν Πιστῶν [PG 1, 1085].

Ἀπὸ μιὰ δειγματικὴ ἔρευνα στοὺς Ἱεροὺς Κανόνες ἔχουμε·

Περὶ τῶν Κατηχουμένων ἔχουμε τοὺς Κανόνες:

- ια' τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νεοκαισαρείας (213-270)
- ε' τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ Συνόδου (315)
- β' καὶ ιδ' τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (325)
- ιθ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ Συνόδου (364)
- κ' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου (+379)
- ζ' τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (381)
- α', β', δ', στ' τοῦ ἁγίου Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας (+384)
- ςε' καὶ ςζ' τῆς ΣΤ' (Πενθέκτης) Οἰκουμενικῆς Συνόδου (691)
- κθ' τοῦ ἁγίου Νικηφόρου Κων/πόλεως (748-828).

Περὶ τῶν πεπτωκότων / μετανοούντων τοὺς Κανόνες:

- ζ' τοῦ ἁγίου Πέτρου Ἀλεξανδρείας (+311)
- γ', δ', ε', στ', ζ', η' κλπ. τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ Συνόδου (314)
- α' τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ Συνόδου (315)
- ια', ιβ' τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (325)
- ιθ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ Συνόδου (364)

³⁹¹ ἁλλιῶς· Χειμαζομένων, [PG 1, 1105].

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζίης, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

- δ', κβ', λδ', νζ', νη', νθ', ξδ', ξστ', οζ', πγ', πδ' κλπ. τοῦ Μεγάλου Βασιλείου (+379)
- πζ' τῆς ΣΤ' (Πενθέκτης) Οἰκουμενικῆς Συνόδου (691).

Νομίζουμε οἱ τάξεις τῶν Χριστιανῶν ξεκίνησαν ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς Ἀποστόλους.

Ἄργα ἢ γρήγορα, καὶ διαφορετικὰ μᾶλλον σὲ διαφορετικοὺς τόπους/ἐκκλησίες, **ἀτόνησε παντελῶς ἡ ἔξοδος τῶν τάξεων πλὴν τῶν Κατηχουμένων** (λόγω τῆς πνευματικῆς χαλάρωσης ἐν γένει τῶν Χριστιανῶν, καὶ τῶν ἐπακολούθων αὐτῆς ὅπως, ντροπῆς-ἐγωϊσμοῦ, στιγματισμοῦ ἀνθρώπων, π.χ. βλ. λδ' Κανόνα Μ. Βασιλείου).

Θὰ δοῦμε ἀργότερα ὁ Ἅγιος Ἰωάννης Χρυσόστομος (+407) μαρτυρεῖ τὴν ὑπαρξὴ μετανοούντων στοὺς πιστοὺς, τοὺς ὁποίους καταλάβαινε ἐπειδὴ ἀπείχαν τῆς θείας Κοινωνίας (ἄρα ἦσαν μετανοοῦντες).

A

26 Ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης (9-96), Ἐπιστολή Η'. Δημοφίλῳ θεραπευτῇ, [PG 3, 1088D-1089B]

Ἐπιστολή Η'. Δημοφίλῳ θεραπευτῇ [μοναχῷ]³⁹². Περὶ ἰδιοπραγίας καὶ χρηστότητος,
[PG 3, 1088D-1089B].

«Καὶ γὰρ οὐχ ἀπλῶς ἀπάντων μὲν ἐξήρηνται τὰ Ἅγια τῶν Ἀγίων· πλησιάζει δὲ
μᾶλλον αὐτοῖς ὁ τῶν ἱεροτελεστῶν διάκοσμος³⁹³, εἴτα τῶν ἱερέων ἢ διακόσμησις³⁹⁴,
ἐπομένως δὲ τούτοις ἢ τῶν λειτουργῶν³⁸⁵. τοῖς δὲ τεταγμένοις θεραπευταῖς αἱ πύλαι τῶν
ἀδύτων εἰσὶν ἀφωρισμέναι, καθ' ἃς καὶ τελοῦνται καὶ παρεστᾶσιν, οὐ πρὸς φυλακὴν
αὐτῶν, ἀλλὰ πρὸς τάξιν καὶ ἐπίγνωσιν ἑαυτῶν μᾶλλον τῷ λαῷ παρὰ τοὺς ἱερατικούς
πλησιάζοντες», [PG 3, 1088D-1089A].

Ἐδῶ λέει ὁ Ἅγιος Διονύσιος ὅτι ἐξαιροῦνται ἀπὸ τοῦ Ἱερὸν (καὶ φυσικῶς, καὶ ὀπτικῶς, ἀφοῦ εἶναι
«ἄδυτα») ὅλοι πλην τῶν Κληρικῶν. Τὸ Ἱερὸν εἶναι μόνον γιὰ τοὺς Ἀρχιερεῖς, Πρεσβυτέρους καὶ
Διακόνους. **Γιὰ τοὺς Μοναχοὺς (Θεραπευτές), καὶ φυσικὰ καὶ γιὰ τὸν Λαό, οἱ Θύρες τοῦ**
Ἱεροῦ, τὰ ἅγια θύρια, αἱ «πύλαι τῶν ἀδύτων» εἶναι ἀπροσπέλαστες.

Καὶ συνεχίζει: «Καὶ γὰρ οἱ περὶ τὸ θεῖον συμβολικῶς αἰὲν παρεστηκότες θυσιαστήριον,
ὁρῶσι καὶ ἀκούουσι τὰ θεῖα τηλαυγῶς αὐτοῖς ἀνακαλυπτόμενα, καὶ **προϊόντες ἀγαθοειδῶς**
ἐπὶ τὰ ἔξω τῶν θείων παραπετασμάτων, τοῖς ὑπηκόοις θεραπευταῖς, καὶ τῷ ἱερῷ λαῷ,
καὶ ταῖς καθαρομέναις τάξεσιν, ἐκφαίνουσι κατ' ἀξίαν τὰ ἱερά, τὰ καλῶς ἄχραντα
διαφυλαχθέντα [...]

Ἐδῶ ὁ Ἅγιος Διονύσιος ἀναφέρει ξεκάθαρα ὅτι **τὸ Ἱερὸν χωρίζεται ἀπὸ τὸν κυρίως Ναὸ ἀπὸ**
τὰ θεῖα Παραπετάσματα.

Βλ. καὶ παρακάτω εἰς τὸ κεφάλαιον 51, τὸ σχόλιον τοῦ Ἁγίου Μαξίμου.

³⁹² Θεραπευτῆς = Μοναχός.

³⁹³ Οἱ Διάκονοι.

³⁹⁴ Οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ Πρεσβύτεροι.

A

27 Εὐσέβιος Καισαρείας (265-340), [PG 20, 865C]

Ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας γράφει σχετικὰ γιὰ τὸ Σύνθρονον, τὴν Ἁγία Τράπεζα, καὶ γιὰ τὸ φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου/Σολέα (τὸν μνημονεύει καὶ ὁ Ὀρλάνδος³⁹⁵), στὴν κατασκευὴ Ἐκκλησίας στὴν Τύρο ἀπὸ τὸν Ἐπίσκοπο Τυρίων Παυλῖνο, [PG 20, 865C]:

«Ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸν νεῶν [ναόν] ἐπιτελέσας, θρόνοις τε τοῖς ἀνωτάτω εἰς τὴν τῶν προέδρων τιμὴν, καὶ προσέτι βάθροις ἐν τάξει τοῖς καθ' ὅλου κατὰ τὸ πρέπον κοσμήσας, ἐφ' ἅπασί τε τὸ τῶν ἁγίων Ἅγιον θυσιαστήριον [Ἁγία Τράπεζα] ἐν μέσῳ θείας, αὐθις καὶ τάδε ὡς ἂν εἶη τοῖς πολλοῖς ἄβατα, τοῖς ἀπὸ ξύλου περιέφραττε δικτύοις, εἰς ἄκρον ἐντέχνου λεπτουργίας ἐξησκημένοις, ὡς θαυμάσιον τοῖς ὁρώσι παρέχειν τὴν θέαν».

Ἄρα μᾶς περιγράφει τὴν Ἁγία Τράπεζα στὸ μέσον τῆς ὑπερυψωμένης Κόγχης, εἰς τὸν τοῖχον τῆς ὁποίας ἦσαν οἱ ἀνώτατοι θρόνοι τοῦ Ἐπισκόπου καὶ τῶν βοηθῶν του, καὶ ἔνθεν κάκειθεν τὰ βάθρα (ἔδρανα, ἀπλοὶ πάγκοι)¹⁸ τῶν Πρεσβυτέρων.

Τὰ ξύλινα ἔντεχνα δικτυωτὰ φράγματα εἶχαν τὸν σκοπὸν νὰ καταστήσουν ἄβατον στοὺς Λαϊκοὺς τὸ δυτικὸν πρεσβυτέριον (σολέα), ἦταν φράγμα δηλαδή, καὶ δὲν ἦταν φράγμα τοῦ Βήματος (τὸ ὁποῖον ἦταν τὸ Καταπέτασμα), ἀλλὰ ἦταν τὸ φράγμα τοῦ δυτικοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα).

³⁹⁵ Ἀναστ. Κ. Ὀρλάνδου, *Ἡ ξυλόστεγος Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλική...*, ὁ.π., σ. 32: «τὸ Ἅγιον Θυσιαστήριον (ἁγία Τράπεζα) χωριζόμενον ἀπὸ τοῦ ἐκκλησιάσματος διὰ ξυλίνων δικτύων, εἰς ἄκρον ἐντέχνου λεπτουργίας».

A

28 Ἅγιος Μακάριος Ἱεροσολύμων³⁹⁶ (+335) – Κανονική Ἐπιστολή εἰς τοὺς Ἀρμενίους, γιὰ τὴν θέσπιση Κανονικῶν Διατάξεων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας³⁹⁷

Ὁ Ἅγιος Μακάριος εἶχε στείλει αὐτὴν τὴν Ἐπιστολή (δὲν διασώζεται τὸ ἀρχικὸ Ἑλληνικὸ κείμενο, ἀλλὰ ἡ μετάφρασή του στὰ Ἀρμένικα) στὸν Ἐπίσκοπο τῆς Ἀρμενίας (327-342) Βρτάνη³⁹⁸ (Vrt'anēs) ὡς ἀπάντηση στὴν Ἐπιστολή τοῦ τελευταίου (τὴν εἶχε στείλει διὰ ἀντιπροσωπείας του στὰ Ἱεροσόλυμα) ποὺ ζητοῦσε διευκρινίσεις ἐπὶ διαφορῶν, καὶ λειτουργικῶν θεμάτων, ὅπως στὴν τέλεση τοῦ Βαπτίσματος καὶ τῆς Θείας Εὐχαριστίας^{397, 399, 400}.

«**Ἡ ἁγία Τράπεζα βρίσκεται πίσω ἀπὸ τὸ Καταπέτασμα**⁴⁰¹, ὅπου κατεβαίνει τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Καὶ ἡ Κολυμβήθρα εἶναι τοποθετημένη στὸν ἴδιο χώρο δεξιά τῆς ἁγίας Τραπεζῆς. Καὶ οἱ Κληρικοὶ στὶς διαφορὲς τάξεις τους θὰ τελοῦν ἐκεῖ τὶς ἀκολουθίες τους, **καὶ ὁ λαὸς θὰ βρίσκεται ἐκτὸς τοῦ [δευτέρου] Καταπετάσματος**, καὶ οἱ Κατηχούμενοι στὶς [ἐξωτερικὲς] θύρες νὰ ἀκοῦνε. Γιὰ νὰ μὴν καταπατηθοῦν αὐτοὶ οἱ διαχωρισμοὶ (τῶν τάξεων), ἃς μένει ὁ καθένας στὴν δική του θέση ἄμεμπτος»⁴⁰².

³⁹⁶ Ὁ Ἅγιος Μακάριος Α' Ἱεροσολύμων ἦταν Ἐπίσκοπος τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀπὸ τὸ 312 ὡς τὸ 335. Ἐλαβε μέρος στὴ Α' Οἰκουμενικῇ Σύνοδο (325). Ὁ Ἑρμείας Σωζόμενος ὁ Σαλαμίνιος τὸν ἀναφέρει πρῶτον, [PG 67, 912]. Βοήθησε τὴν Ἁγία Ἑλένη στὴν ἀνέυρεση τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, μετὰ ἀπὸ ἐντολὴ τοῦ Ἀγίου Κωνσταντίνου μετὰ τὴν Α' Οἰκ. Σύνοδο, καὶ εἶναι αὐτὸς ποὺ εἰκονίζεται νὰ ὑψώνει τὸν **Τίμιο Σταυρὸ** στίς 14/9.

³⁹⁷ Abraham Terian, *Macarius of Jerusalem: Letter to the Armenians, AD 335* (Avant Series, 4), St. Vladimir's Seminary Press, St. Nersess Armenian Seminary, 2008.

³⁹⁸ Μεγαλύτερος υἱὸς καὶ δεύτερος διάδοχος τοῦ Ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Φωτιστοῦ τῆς Ἀρμενίας.

³⁹⁹ Tim Greenwood, *Macarius of Jerusalem: Letter to the Armenians, AD 335*. Introduction, Text, Translation and Commentary, *Journal of Early Christian Studies*, Vol. 17, No. 4, 2009, pp. 671-672 (Review), The Johns Hopkins University Press.

⁴⁰⁰ *Veil of Separation: The Altar Curtain in the Armenian Church*. 15/6/2023.

⁴⁰¹ Οἱ Ἀρμένιοι καὶ σήμερα ἔχουν Καταπέτασμα ποὺ χωρίζει τὸ Ἱερὸ ἀπὸ τὸν Λαόν, σ. 350, ἀλλὰ σήμερα, κρίμασι παρομοίσις μετὰ τὰ δικά μας, δὲν κλείνει στὴν Ἀναφορά.

⁴⁰² Σύμφωνα μετὰ τὴν ἀγγλικὴ μετάφραση τοῦ Abraham Terian ὁ Ἅγιος Μακάριος ἔγραψε: “**The table of expiation is behind the veil**, where the Holy Spirit descends; and the font is next to it in the same compartment, and out of honor set up on the right hand. And the clergy in their several ranks shall worship (there), and **the congregation outside the veil**, and the catechumens at the door, listening. Lest these partitions be effaced by encroachments, let each remain in his own station irreproachable.”

Ἐδῶ ὁ Ἅγιος Μακάριος, ὅπως τὸ ἀναλύει ὁ Terian, ὁμιλεῖ γιὰ δύο σειρὲς καταπετασμάτων, ἢ μία μεταξὺ τῆς Ἁγίας Τράπεζας καὶ τοῦ χώρου τῶν Κληρικῶν (chancel, Σολέας), καὶ ἡ ἄλλη μεταξὺ τοῦ χώρου τῶν Κληρικῶν καὶ τοῦ κυρίως Ναοῦ.⁴⁰³

Καὶ ἐπεξηγεῖ περαιτέρω ὁ Terian ὅτι: «Ἡ χρῆση τῶν Καταπετασμάτων / Βήλων στὶς Βυζαντινὲς Ἐκκλησίες εἶναι προγενέστερη τοῦ Τέμπλου»⁴⁰⁴.

Σημειωθήτω ὅτι αὐτὴ ἡ Ἐπιστολὴ τοῦ Ἁγίου Μακαρίου δὲν σημαίνει ὅτι τότε ἐγκαθίδρυσε τὰ Καταπετάσματα, ἀπλὰ ἐπιβεβαίωσε τὰ ἤδη ὑπάρχοντα, καθὼς οἱ Ἀρμένιοι ζητοῦσαν περαιτέρω διευκρινίσεις ἐπὶ τῆς Παραδόσεως ποὺ εἶχαν λάβει καὶ ἀκολουθοῦσαν.

Πρβλ. Guillaume Durandus, 13^{ος} αἰ., σ. 278.

⁴⁰³ «Equally noteworthy is **the mention of veils as partitions not only between the altar and the chancel but also between the chancel and the nave, a partition between the clergy and the laity (228.7-8)**», Abraham Terian, *Macarius of Jerusalem: Letter to the Armenians, AD 335*, σ. 58.

⁴⁰⁴ Abraham Terian, *Macarius of Jerusalem...*, ὁ.π., σ. 58.

A

29 Κωνστάντιος Β' Αὐτοκράτωρ (337-361), Ἀπλώματα καὶ Ἀμφίθυρα, Πασχάλιον⁴⁰⁵ [PG 92, 737A]

Τούτῳ τῷ ἔτει μηνὶ Περιτίῳ⁴⁰⁶ ἱε' καθιερώθη ἡ μεγάλη Ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως⁴⁰⁷, [PG 92, 736B].

Εἰς τὰ Ἐγκαίνια προσήγαγεν ὁ Βασιλεὺς Κωνστάντιος Αὐγουστος ἀναθέματα πολλά, κειμήλια χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ μεγάλα καὶ διάλιθα χρυσοφῇ ἀπλώματα [παραπετάσματα] τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου πολλά, ἔτι μὴν καὶ εἰς τὰς θύρας τῆς ἐκκλησίας⁴⁰⁸ Ἀμφίθυρα [πρόκειται γιὰ τὰ ἅγια θύρια τοῦ Ἱεροῦ] χρυσᾶ διάφορα καὶ εἰς τοὺς πυλεῶνας τοὺς ἔξω χρυσοφῇ ποικίλα. [...], [PG 92, 737A].

Τὰ «ἀπλώματα» εἶναι τὰ παραπετάσματα τοῦ Κιβωρίου.⁴⁰⁹

Βλέπουμε ἐδῶ τὴν χρῆση τῆς λέξεως Ἀμφίθυρα, ποὺ τὴν χρησιμοποιεῖ καὶ ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος καὶ εἶναι τὰ ἅγια θύρια τῆς Ἐκκλησίας (τοῦ Ἱεροῦ), σ. 211.

Καὶ μόνη αὕτῃ ἡ μαρτυρία τῶν ἀμφιθύρων, φτάνει γιὰ νὰ μᾶς πείσει στὴν ὕπαρξη Καταπετασμάτων ἀνάμεσα στὶς κιγκλίδες/κίονες τοῦ τότε Τέμπλου. Ἀφοῦ οἱ κεντρικοὶ Κίονες ἔχουν Ἀμφίθυρα (κοινῶς πόρτες), τὰ κενὰ τῶν λοιπῶν Κιόνων θὰ ἔμεναν ἀκάλυπτα; Φυσικὰ ὄχι, καλύπτονται τὰ κενὰ ἀρχικὰ μὲ Καταπετάσματα μὲ διάφορα θρησκευτικὰ σχέδια καὶ φυσικὰ τὸν Σταυρό (ἀργότερα καλύπτονται μὲ εἰκόνες).

Δεῖτε καὶ τὶς φωτογραφίες στὸν Ἅγιο Μάρκο Βενετίας καὶ συγκρίνετε μὲ τὴν σημερινὴ κατάσταση, κεφ. 87.

⁴⁰⁵ Πασχάλιον, Chronicon Paschale, PG 92.

⁴⁰⁶ Περίτιος εἶναι ὁ 4^{ος} μῆνας κατὰ τὸ ἀρχαῖο Μακεδονικὸ Ἡμερολόγιο. Ἀντιστοιχεῖ περίπου στὸν Ἰανουάριο.

⁴⁰⁷ Ἡ πρώτη Ἁγία Σοφία.

⁴⁰⁸ Θύρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ Ἀμφίθυρα, καλεῖ τὰ Ἅγια Θύρια τοῦ Ἱεροῦ (Ἀμφίθυρα), καὶ τὶς ἔξω ὡς «πυλεῶνας τοὺς ἔξω». Βλ. καὶ τὰ σχόλια στὸν Ἁγ. Ἰωάννη Χρυσόστομο, κεφ. 36, σ. 211.

⁴⁰⁹ ἄπλωμα = καταπέτασμα. Βλ. Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου - Ἰωάννου Ν. Τραυλοῦ, *Λεξικὸν Ἀρχαίων Ἀρχιτεκτονικῶν Ὁρων*, ΒΑΕ 94, Ἀθῆναι 1986, σ. 30.

A

30 Ἁγίου Μεγάλου Ἀθανασίου (357) – Ἐπιστολὴ πρὸς μοναχοὺς τὰς δυσεβείας τῶν Ἀρειανῶν καθιστοροῦσα (Historia Arianorum) 56 [PG 25, 760]

Ἐπιστολὴ πρὸς μοναχοὺς τὰς δυσεβείας τῶν Ἀρειανῶν καθιστοροῦσα (History of the Arians, 56), [PG 25, 760].

«56. Εἶτα, ὡς τὸ ὅλον τῆς ἐντολῆς πληροῦντες (τοῦτο γὰρ ἦν τὸ σπουδαζόμενον, τοῦτο καὶ κόμης καὶ ὁ Καθολικὸς παρήγγελον), ἄρπάσαντες τὰ συμψέλλια⁴¹⁰, καὶ τὸν θρόνον, καὶ τὴν τράπεζαν (ξύλινη γὰρ ἦν), καὶ τὰ βῆλα τῆς ἐκκλησίας, τὰ τε ἄλλα, ὅσα ἡδυνήθησαν, ἐξενέγκαντες, ἔκαυσαν ἔμπροσθεν τοῦ πυλῶνος ἐν τῇ πλατείᾳ τῇ μεγάλῃ, καὶ λίβανον ἐπέβαλον».

Τὰ βῆλα ποὺ ἀναφέρει ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος εἶναι τοῦ Ἱεροῦ καὶ τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου. Διότι καὶ τὰ ἄλλα ποὺ ἀναφέρει ὅλα εἶναι τοῦ Ἱεροῦ. Βεβηλώσανε τὸ Ἱερόν, οἱ αἰρετικοὶ Ἀρειανοί, καὶ κάψανε τὰ συμψέλλια καὶ τὸν θρόνον (σύνθρονον), τὰ στασίδια τῶν πρεσβυτέρων, καὶ τὴν ἁγίαν Τράπεζαν, ἀλλὰ καὶ τὰ Καταπετάσματα τοῦ Ἱεροῦ (τοὺς ἐνοχλοῦσαν)!

Εἰκ. 30-1. Ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος ὁ Μέγας. Εἰκὼν ἀπὸ τό [toeilhtarion](#).

⁴¹⁰ Συμψέλλια = πάγκοι (στασίδια). Ἀπὸ τὸ λατινικὸ subsellium· εἶναι οἱ πάγκοι τῶν πρεσβυτέρων ἐκατέρωθεν τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου.

B

31 Σύνοδος τής Λαοδικείας (364) – ΚΒ' Κανών

«Ότι οὐ δεῖ ὑπηρετήν ὀράριον φορεῖν, οὐδὲ τὰς θύρας ἐγκαταλιμπάνειν».

Ἑρμηνεία Ἰω. Ζωναρᾶ (1074-1145): «[...] τοῖς γοῦν ὑπηρεταῖς ἤτοι τοῖς ὑποδιακόνοις⁴¹¹, οὐκ ἐφεῖται φορεῖν ὠράριον. Τοῦτο γὰρ τῶν διακόνων ἐστί. Τὸ δὲ μὴ ἐγκαταλιμπάνειν τὰς θύρας τοιοῦτόν ἐστι, τὸ παλαιὸν περὶ τὰς θύρας ὑπηρετοῦν τῶν ἐκκλησιῶν, ἐκβάλλοντες τοὺς κατηχομένους, καὶ τοὺς ἐν μετανοίᾳ, ὅτε ἔδει. Διὸ καὶ νῦν αὐτοὶ ἐκφωνοῦσι, τό, οἱ κατηχομένοι προέλθετε. Εἰ καὶ νῦν οὐ περὶ τὰς θύρας ἀσχολοῦνται, οὐ θαυμαστόν. Πολλοὶ <Πολλὰ> γὰρ τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις πάλαι γενομένων νῦν ἄλλως ἐκράτησε γίνεσθαι.»^{412, 413}

Ἑρμηνεία Πατρ. Ἀντιοχείας Θεοδ. Βαλσαμώνος (1140-1190): «[...] δέδο(κ)ται καὶ τοὺς ὑποδιακόνους τὰς θύρας τῶν ἐκκλησιῶν κατέχειν, καὶ εἰσάγειν καὶ ἐξάγειν τοὺς κατηχομένους καὶ τοὺς ἐν μετανοίᾳ· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ σήμερον παρὰ τῶν ὑποδιακόνων λέγεται [δὲν μᾶς λέγει πότε λέγεται⁴¹⁴] τό, ὅσοι πιστοί, δηλονότι οἱ μὴ πιστοί, ἀλλὰ κατηχούμενοι ὄντες, ἐξέλθετε⁴¹⁵. οἱ δὲ πιστοί, ἴστασθε, ὁψόμενοι τὴν τῶν ἀγίων μυστηρίων θυσίαν».

Βλέπουμε ἀπὸ τὴν σημαντικώτατη Σύνοδο τής Λαοδικείας (364) ὅτι οἱ ἐξωτερικὲς θύρες τοῦ Ναοῦ ἐφυλάσσοντο καθόλην τὴν διάρκειαν τῶν Ἀκολουθιῶν.

⁴¹¹ Ὁ Ἅγιος Νικόδημος λέγει ὅτι ὁ ὑπηρετής δὲν εἶναι ὁ ὑποδιάκονος, βλ. ὑποσημείωσιν ΙΕ' Κανόνος τῆς ΣΤ' Οἰκ. Συνόδου, Πηδάλιον 1886, σ. 193. — Ὁ Ζωναρᾶς καὶ ὁ Βαλσαμών ἀντιθέτως, λέγουν ὅτι Ὑπηρεταὶ λέγονται οἱ Ὑποδιάκονοι (βλ. ΚΑ' Κανὼνα τῆς ἐν Λαοδικείᾳ).

⁴¹² Συνοδικόν, ἤτοι Πανδέκτης τῶν Κανόνων τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, τῶν Συνόδων ποὺ δέχεται ἡ (Ἑλληνικὴ) Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, καθὼς καὶ τῶν Ἐπιστολῶν τῶν Κανονικῶν Πατέρων ... (Pandectae canonum S. S. apostolorum, conciliorum, ab ecclesia Graeca receptorum ...)», τόμ. 1, σ. 463, Λονδίνο 1672.

⁴¹³ [PG 137, 1371-1372].

⁴¹⁴ Λεγόταν (τό Ὅσοι Πιστοί) στὴν Ἁγία Ἀναφορὰ γιὰ νὰ κάνουν ἡσυχία καὶ νὰ προσεύχονται μυστικῶς (μέσα τους) οἱ Πιστοί, ἅρα δὲν ἔχει σχέση μὲ τοὺς Κατηχομένους ποὺ ἔχουν βγεῖ πρὸ πολλοῦ, βλ. παρακάτω στὴν ἀνάλυση τῆς Προθεωρίας [PG 140, 445D].

⁴¹⁵ Ἡ ἑκατὸ χρόνων προγενέστερη τοῦ Βαλσαμώνος Προθεωρία μᾶς δίνει ἄλλη ἐξήγηση (καὶ μάλλον ἐπικρατέστερη) γιὰ τὸ Ὅσοι πιστοὶ τῶν ὑποδιακόνων: ἐκφωνοῦν τὸ Ὅσοι πιστοί, ὅπως οἱ θεῖοι Πατέρες διέταξαν, γιὰ νὰ νουθετοῦν τοὺς ταραχοποιούς «τοὺς ἀναιδῶς καὶ ἀνευθυνότητος ὧδε ἀκακέῃσε περιτρέχοντας ἐπὶ βλάβῃ τῶν ἀφελεστέρων» κτλ., βλ. παρακάτω στὴν ἀνάλυση τῆς Προθεωρίας [PG 140, 445D].

Ὁ Ἰω. Ζωναρᾶς μᾶς λέει ὅτι τὸ πάλαι, τὸ **οἱ κατηχούμενοι προέλθετε**⁴¹⁶, λεγόταν ἀπὸ τοὺς ὑποδιακόνους. Καὶ ὁ Βαλσαμὼν μᾶς λέγει γιὰ τὸ **ὅσοι πιστοί**.⁴¹⁷

A

32 Κανόνες τοῦ Ἀγίου Ἱππολύτου (The Canons of Hippolytus)⁴¹⁸ ⁴¹⁹, σχετικά μὲ τὸ Καταπέτασμα (Δ' αἰ.)

Κανὼν 29. ... Κανένας δὲν πρέπει νὰ μιλάει τὸ παραμικρὸ πίσω (μέσα) ἀπὸ τὸ **Καταπέτασμα**, ἐκτὸς τὰ τῆς Ἀκολουθίας.

Κανὼν 36. ... Ὁ ἱερεὺς ποὺ παίρνει τοὺς πρώτους καρποὺς τῆς γῆς ἀπὸ ἄνθρωπο γιὰ νὰ τοὺς εὐλογήσει, θὰ δώσει εὐχαριστία στὸν Θεὸ γιὰ αὐτούς, **πρώτα ἔξω ἀπὸ τὸ Καταπέτασμα**, καὶ αὐτὸς ποὺ τὰ ἔφερε θὰ παραμένει ὀρθιος.

Ἐδὼ ὡς Καταπέτασμα ὑποννοεῖται τὸ Καταπέτασμα ποὺ χώριζε τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα), ἐντὸς τοῦ ὁποίου καὶ οἱ Ψάλται, ἀπὸ τὸν κυρίως Ναόν.

⁴¹⁶ Νῦν δὲ λέγεται παρὰ τῶν Διακόνων· ἔπαυσαν νὰ φυλάγωνται οἱ ἐξωτερικὲς θύρες.

⁴¹⁷ **Αὐτὸ λεγόταν στίς Μυστικὲς Εὐχές, ἥτοι στὴν Ἀγία Ἀναφορά.** Βλ. Τυπικὸν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας (ἥτοι τῆς Ἀγίας Σοφίας Κων/πόλεως), [D I, σσ. 171-172, Τάξις κατὰ τὸ τυπικὸν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, χφ. τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρεὶ Σκήτης τοῦ Ἀγ. Ἀνδρέου, 15ου αἰ. ἀντιγράφων ἀρχαίαν παράδοσιν].

⁴¹⁸ *The Canons of Hippolytus*, ed. by Paul Bradshaw, translated by Carol Bebawi, Gorgias Press 2010. Περιέχει στὸν Πρόλογο σχόλια καὶ τὴν ἱστορία τοῦ κειμένου.

⁴¹⁹ L. Duchesne, *Christian worship: Its origin and evolution – A study of the Latin Liturgy up to the time of Charlemagne*, 1904 (translated by M. L. McClure), σσ. 524-542.

A

33 Άγίου Μεγάλου Βασιλείου (330-379) – Θεοδωρήτου Κύρου (393-457) Περὶ τοῦ Άγίου Βασιλείου [...], [PG 82, 1161]

«Κεφάλαιον ΙΣΤ'. Περὶ τοῦ Άγίου Βασιλείου τοῦ Καισαρείας ἐπισκόπου, καὶ τῶν κατ' αὐτοῦ γεγεννημένων ὑπὸ Οὐάλεντος [Βασιλέως] καὶ Μοδέστου Ὑπάρχου.

[...]. Μεταμεληθεὶς δὲ ὁ Βάλης⁴²⁰, καὶ τὴν ἐπιβλαβὴ τῶν ὀρκῶν ἀλήθειαν λογισάμενος, εἷς τε τὸν θεῖον νεῶν [ναόν] εἰσελήλυθε, καὶ τῆς τοῦ μεγάλου Βασιλείου διδασκαλίας ἀπήλαυσε, καὶ τῷ θυσιαστηρίῳ τὰ εἰωθότα προσενήνοχε δῶρα. **Καὶ εἶσω δὲ αὐτὸν τῶν θείων παραπετασμάτων⁴²¹ ἔνθα καθῆστο κελεύσας γενέσθαι**, πολλοὺς πρὸς αὐτὸν περὶ τῶν θείων δογμάτων ἐποίησατο λόγους, καὶ δὴ λέγοντος ἤκουε».

Προφανῶς εἶναι τὰ Καταπετάσματα τοῦ Ἱεροῦ.

⁴²⁰ Οὐάλης ἢ Βάλης (Flavius Iulius Valens, 328 – 378) ἦτο Ῥωμαῖος αὐτοκράτορας (ἀνατολικὸ τμήμα) ἀπὸ τὸ 364 ἕως τὸ 378.

⁴²¹ Βλ. καὶ Ἅγιο Κύριλλο Ἀλεξανδρείας: «**τὰ ἔσω τοῦ καταπετάσματος**», σ. 221, Ἅγιο Ἰωάννη Χρυσόστομο: «**πρὶν ἰδεῖν τὰ παραπετάσματα ἀναστελλόμενα**», σ. 210, κτλ..

A

34 «Ἡ Διαθήκη τοῦ Κυρίου» (Testamentum Domini), Δ' - Ε' αἰ.

Τὸ βιβλίον τοῦ Δ' - Ε' αἰ. «Ἡ Διαθήκη τοῦ Κυρίου» (Testamentum Domini)^{422, 423} λέγει γιὰ τὸ κτίριο τῆς Ἐκκλησίας, ὡς διασώζει ὁ Ὁρλάνδος¹⁷³:

«Ἡ Ἁγία Τράπεζα πρέπει νὰ ἔχῃ καταπέτασμα (βῆλον) ἐκ καθαρᾶς βήσσου ἐπειδὴ εἶναι ἄσπιλος, διὰ βήλου δ' ὡσαύτως πρέπει νὰ καλύπτεται τὸ βαπτιστήριον (ἢ κολυμβήθρα)».

Ὁ Ὁρλάνδος λέγει ὅτι κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Γ' αἰ. ἡ Ἁγία Τράπεζα ἐφωδιάσθη διὰ κιβωρίου, τὸ δὲ διὰ τὸν κλῆρον τμήμα τοῦ Ναοῦ ἀπεχωρίσθη τοῦ ὑπολοίπου χώρου διὰ κιγκλίδων ἢ καταπετάσματος.⁴²⁴

⁴²² *Testamentum Domini Nostri Jesu Christi*, Ignatius Ephraem II Rahmani, 1899.

⁴²³ *The Testament of our Lord*, translated by J. Cooper, and A. J. MacLean, Edinburgh, 1902.

⁴²⁴ Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου, *Ἡ ξυλόστεγος Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλική...*, ὁ.π. σ. 21.

A +

35 Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (+407 μ.Χ.), Ὁμιλία λστ' πρὸς Κορινθίους Α'· «Ὅτι τὸ τύπους εἶναι μόνον σώζομεν [...], καὶ ὅτι μεθ' ἡσυχίας, καὶ θορύβου παντὸς ἄνευ δεῖ ἡμᾶς συνέρχεσθαι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ», [PG 61, 313]

«Καὶ γὰρ καὶ θρόνον τις ἰδὼν μόνον βασιλέως, ἀνίσταται τῇ ψυχῇ, προσδοκῶν τὴν ἔξοδον τοῦ βασιλέως. Καὶ σὺ τοίνυν καὶ πρὸ τοῦ καιροῦ τοῦ φρικώδους φρίξον ἐκείνου [ἐννοεῖται τῆς Ἀγίας Ἀναφορᾶς, τῆς Θείας Εὐχαριστίας], διανάστηθι, καὶ πρὶν ἰδεῖν τὰ παραπετάσματα⁴²⁵ ἀναστελλόμενα καὶ τὸν χορὸν τῶν ἀγγέλων προβαίνοντα, πρὸς αὐτὸν ἀνάβαινε τὸν οὐρανόν. Ἀλλ' ἀγνοεῖ ταῦτα ὁ ἀμύητος· ...».

Ἐδῶ ὁμιλεῖ ὁ Ἅγιος γιὰ τὸν καιρὸ τῆς Ἀγίας Ἀναφορᾶς [προσδοκῶν τὴν ἔξοδον τοῦ Βασιλέως, τὴν Θεία Κοινωνία], καὶ θεωρεῖ τὰ παραπετάσματα ἤδη κλειστά, γιὰ αὐτὸ λέει, πρὶν ἀνοίξουν [γιὰ τὴν Θ. Κοινωνία] ἀνάβαινε πνευματικὰ στὸν οὐρανό.

Προφανῶς ἀναφέρεται στὰ παραπετάσματα τοῦ Ἱεροῦ ἢ τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου, διότι λέει: «πρὶν ἰδεῖν»· ἂν ἦσαν οἱ ἐξωτερικὲς θύρες τῆς Ἐκκλησίας ποὺ εἶναι πίσω ἀπὸ τοὺς κατ' ἀνατολὰς προσευχομένους πιστοὺς δὲν θὰ τὰ ἔβλεπαν.

⁴²⁵ Εἴτε τοῦ Ἱεροῦ, εἴτε τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου, εἴτε καὶ τῶν δύο.

A +

36 Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (+407), Ὁμιλία γ' πρὸς Ἐφεσίους· «Περὶ τῆς δωρεᾶς τοῦ Δεσποτικοῦ Σώματος, καὶ ὅτι τὸν [πιστὸν καὶ] μὴ μετέχοντα τούτου οὐ δεῖ οὐδὲ ἐπὶ τῶν Εὐχῶν τῶν ἐν τῇ Προσφορᾷ παρεῖναι», [PG 62, 29]

«Ἀκούεις ἐστῶτος τοῦ κήρυκος, καὶ λέγοντος· *Ὅσοι ἐν μετανοίᾳ ἀπέλθετε πάντες*⁴²⁶. Ὅσοι μὴ μετέχουσιν [στὴν Θεία Κοινωνία], ἐν μετανοίᾳ εἰσίν. Εἰ τῶν ἐν μετανοίᾳ εἶ, μετασχεῖν οὐκ ὀφείλεις· ὁ γὰρ μὴ μετέχων, τῶν ἐν μετανοίᾳ ἐστί. Τίνος οὖν ἔνεκεν λέγει, *Ἀπέλθετε, οἱ μὴ δυνάμενοι δεηθῆναι*, σὺ δὲ ἔστηκας ἰταμῶς; Ἄλλ' οὐκ εἶ τούτων, ἀλλὰ τῶν δυναμένων μετέχειν, καὶ οὐδὲν φροντίζεις; οὐδὲν ἡγῇ τὸ πρᾶγμα;

ε'. Σκόπει, παρακαλῶ· Τράπεζα πάρεστι βασιλική, ἄγγελοι διακονούμενοι τῇ τραπέζῃ, αὐτὸς πάρεστιν ὁ Βασιλεὺς, καὶ σὺ ἔστηκας χασμώμενος; [...] Πᾶς γὰρ ὁ μὴ μετέχων τῶν μυστηρίων [ὅσοι ἔμειναν στὴν Ἐκκλησία καὶ δὲν βγήκαν μετὰ τοὺς μετανοοῦντες] ἀναίσχυντος καὶ ἰταμῶς ἐστηκῶς⁴²⁷. Διὰ τοῦτο πρότεροι ἐκβάλλονται οἱ ἐν ἀμαρτήμασι. [...] οὕτω δὲ καὶ ἐνταῦθα, *ἐκφερομένης τῆς θυσίας* [δηλ. τὴν στιγμὴν τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς], καὶ τοῦ Χριστοῦ τεθυμένου, καὶ τοῦ προβάτου τοῦ Δεσποτικοῦ, ὅταν ἀκούσης, *Δεηθῶμεν πάντες κοινῇ, ὅταν ἴδης ἀνελκόμενα τὰ Ἀμφίθυρα* [ἐπρόκειτο μᾶλλον γιὰ ὑψηλὰς ἁγίες θύρας τοῦ Ἱεροῦ] τότε νόμισον διαστελλέσθαι τὸν οὐρανὸν ἄνωθεν, καὶ κατιέναι τοὺς Ἀγγέλους⁴²⁸. Ὡσπερ τοίνυν τῶν ἀμυήτων οὐδένα χρή παρεῖναι, οὕτως οὐδὲ τῶν μεμνημένων καὶ ῥυπαρῶν. [...] Οὕτω δὲ καὶ σὺ παραγέγονας· τὸν ὕμνον ᾗσας, μετὰ πάντων ὡμολόγησας εἶναι τῶν ἀξίων τῷ μὴ μετὰ τῶν ἀναξίων ἀνακεχωρηκέναι· πῶς ἔμεινας, καὶ οὐ μετέχεις τῆς τραπέζης;».

Προφανῶς καὶ τὰ Ἀμφίθυρα ἀνωτέρω ἀναφέρονται στὰ ἅγια θύρια (ἢ Καταπετάσματα) τοῦ Ἱεροῦ διότι λέει «ὅταν ἴδης»⁴²⁹. οἱ θύρες τῆς ἐκκλησίας εἶναι πίσω (ἀπὸ τοὺς κατ' ἀνατολὰς προσευχομένους πιστούς).

⁴²⁶ Δηλ. ὅλες οἱ τάξεις τῶν μετανοούντων ἐβγαιναν ἔξω τότε μαζί με τοὺς Κατηχούμενους, τοῦλάχιστον τὰ ἀρχαῖα χρόνια.

⁴²⁷ Φαίνεται ὑπῆρχαν μερικοὶ ποὺ δὲν ἐβγαιναν μετὰ τοὺς μετανοοῦντες (ἀπὸ ντροπῆς, ἀναισχυντίας, φόβου στιγματισμοῦ), ἀλλὰ οὔτε καὶ προσέρχονταν στὴν Θεία Κοινωνία (ἐνῷ θὰ ἔπρεπε ἀφοῦ δὲν θεωροῦσαν ἑαυτοὺς μετανοοῦντες), γιὰ αὐτὸ καὶ λέει παραπάνω: «ὁ γὰρ μὴ μετέχων, τῶν ἐν μετανοίᾳ ἐστί».

⁴²⁸ Τοὺς Ἀγγέλους στὴν Λειτουργία τοὺς ἐβλεπε ὁ Ἅγ. Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὅπως καὶ ὁ Ἅγ. Μάρκος ὁ Εὐγενικός καὶ τόσοι Ἅγιοι, καὶ Ἅγιοι στίς ἡμέρες μας, π.χ. ὁ Ἅγ. Εὐμένιος, ὁ Ἅγ. Ἰάκωβος ὁ ἐν Εὐβοίᾳ, ὁ Ἅγ. Πορφύριος.

⁴²⁹ πρβλ. πρωτ. Θεόδωρος Ἰ. Κουμαριανός, «Τὰς θύρας, τὰς θύρας πρόσχωμεν», δ.π., σ. 561, ὑποσ. 81.

Καὶ ἐδῶ μὲ τὸν ὄρο «ἀνελκόμενα», θεωρεῖ ὅτι τὰ Ἀμφίθυρα ἦσαν ἤδη κλειστὰ καὶ ἀνοίγονται [μετὰ τὴν Ἀγίαν Ἀναφοράν].

Καὶ ὁ H-J Schulz⁴³⁰ ἀναφερόμενος στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. “[...] the closure of the vault, the dome-supporting canopy (ciborium) over the altar, and **the chancel curtains, which when drawn aside after the epiclesis ‘allow the heavens to open and the hosts of angels to come forth’**”.

Δηλ. «ἡ κλείσις τοῦ Ἱεροῦ, τὸ Κιβώριον ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ τὰ Καταπετάσματα (κουρτίνες) τοῦ Ἱεροῦ (ἀμφίθυρα), οἱ ὁποῖες ὅταν ἀνοίγαν μετὰ τὴν ἐπίκληση» καὶ ἐπαναλαμβάνει τὰ λόγια τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου. «τότε νόμισον διαστέλλεσθαι τὸν οὐρανὸν ἄνωθεν, καὶ κατιέναι τοὺς Ἀγγέλους».

“Ὅτι **ἀνοίγονται μετὰ τὴν Ἀγία Ἀναφορά**, σύμφωνα μὲ τὸν Ἅγιο εἶναι ξεκάθαρο. Λέει (βλ. ἀνωτέρω) πρὶν ἀνοίξουν τὰ Ἀμφίθυρα: «καὶ τοῦ Χριστοῦ τεθυμένου», ἄρα ἔγινε ἡ Ἀγία Ἀναφορά.⁴³¹

Καὶ ὁ H-J Schulz ἐρμηνεύει σωστά ἀνωτέρω (σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν Τρεμπέλα),⁴³² ὅτι ἀνοίγουν τὰ Ἀμφίθυρα / Παραπετάσματα, μετὰ τὴν Ἐπίκλησιν⁴³³.

Γιὰ τὰ Ἀμφίθυρα, βλ. καὶ κεφ. 29, σελ. 204, στὴν **πρώτη Ἀγία Σοφία Κων/πόλεως** ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐλειτουροῦσε καὶ κήρυττε ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος.

⁴³⁰ Hans-Joachim Schulz, *The Byzantine Liturgy*, ὁ.π., σ. 33.

⁴³¹ Ἡ Στουφῆ-Πουλημένου δὲν ἔχει δίκιο (μᾶς φαίνεται βασίστηκε στὸν Τρεμπέλα) ὅταν λέει ὅτι «τὰ παραπετάσματα ἀνέλκονταν, σύρονταν πίσω, στὴν ἱερότερη καὶ «φρικωδέστερη» στιγμή τῆς Θείας Εὐχαριστίας πού, προφανῶς, δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ αὐτὴν τῆς Ἀναφορᾶς», Στουφῆ-Πουλημένου, ὁ.π., σ. 136. Ἡ καταλυτικὴ φράση εἶναι **«καὶ τοῦ Χριστοῦ τεθυμένου»**, ἄρα ἔγινε ἡ Ἐπίκλησις, ἔγινε ἡ Ἀγία Ἀναφορά, καὶ μετὰ ἀνοίγονται (μαζεύουν) τὰ παραπετάσματα καὶ Ἀμφίθυρα. — Καὶ ὁ Τρεμπέλας παρομοίως ἔχει ἄδικο. Βλ. καὶ ὑποσ. 432.

⁴³² Ὁ Τρεμπέλας λανθασμένα λέει στὸ ἐπίμαχο χωρίον ὅτι «ἡ δὲ ἄρσις τῶν ἀμφιθύρων εἶναι ἡ ἐπακολουθοῦσα τῇ προσκομιδῇ». Ἀφοῦ λέει **«καὶ τοῦ Χριστοῦ τεθυμένου»**, δὲν λέει «καὶ τοῦ ἁγίου Ἄρτου», πρβλ. Τρεμπέλας, *Αἱ Τρεῖς Λειτουργίαι*, σ. 125, σημ. 36.

⁴³³ **Ἐπίκλησις** (Epiclesis) λέγεται ἡ Εὐχή (μέρος τῆς Ἀγίας Ἀναφορᾶς) ἀπὸ μετὰ τοῦ *Τὰ Σὰ ἐκ τῶν Σῶν*, μέχρι πρὸ τοῦ *Ἀξιόν ἐστιν*: *«Μεταβαλὼν... Ἀμήν, ἀμήν, ἀμήν»*.

A

37 Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (+407), Ὁμιλία οα' Πρὸς Ματθαῖον· «Οἱ δὲ Φαρισαῖοι [...] Διδάσκαλε, ποία ἐντολὴ μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ;», [PG 58, 666]

«Καὶ γὰρ μυστήριόν ἐστὶν ἡ ἐλεημοσύνη. Κλείσον τοίνυν τὰς θύρας, ἵνα μὴ τις ἴδῃ ἅπερ ἐπιδείξαι οὐ θέμις. Καὶ γὰρ τὰ μυστήρια τὰ ἡμέτερα τοῦτο μάλιστα ἐστὶν, ἐλεημοσύνη καὶ φιλάνθρωπία Θεοῦ. Κατὰ γὰρ τὸ πολὺ ἔλεος αὐτοῦ ὄντας ἡμᾶς ἀπειθεῖς ἠλέησε. Καὶ ἡ πρώτη δὲ δέησις ἐλέους γέμει, ὅταν ὑπὲρ τῶν ἐνεργουμένων παρακαλῶμεν· καὶ ἡ δευτέρα πάλιν, ὑπὲρ ἐτέρων τῶν ἐν μετανοίᾳ, πολὺ τὸ ἔλεος ἐπιζητοῦσα· καὶ ἡ τρίτη δὲ πάλιν, ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν, καὶ αὕτη τὰ παιδία τὰ ἅμωμα τοῦ δήμου προβάλλεται, τὸν Θεὸν ἐπὶ ἔλεον παρακαλοῦντα. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὶ κατεγνώκαμεν ἑαυτῶν ἁμαρτήματα, ὑπὲρ μὲν τῶν πολλὰ ἡμαρτηκότων καὶ ἐγκληθῆναι ὀφειλόντων αὐτοὶ βοῶμεν· ὑπὲρ δὲ ἡμῶν αὐτῶν οἱ παῖδες, ὧν τῆς ἀπλότητος τοὺς ζηλωτὰς ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν μένει. Ὁ γὰρ τύπος οὗτος τοῦτο ἐνδείκνυται, ὅτι οἱ κατ' ἐκείνους τοὺς παῖδας ταπεινοὶ καὶ ἄπλαστοι, οὗτοι μάλιστα δύνανται ἐξαιτεῖσθαι τοὺς ὑπευθύνους. Αὐτὸ δὲ τὸ μυστήριον πόσου ἐλέου, πόσης φιλάνθρωπίας, ἴσασιν οἱ μεμνημένοι. Καὶ σὺ τοίνυν κατὰ δύναμιν τὴν σὴν ἐλεῶν ἄνθρωπον, ἀπόκλεισον τὰς θύρας· αὐτὸς ὁ ἐλεούμενος ἰδέτω μόνος· εἰ δὲ οἶόν τε, μηδὲ οὗτος. Ἄν δὲ ἀναπετάσῃς, ἐκπομπεύεις σου τὸ μυστήριον».

Ἐδῶ ὁ Ἅγιος ὁμιλεῖ ὅτι ἡ ἐλεημοσύνη εἶναι μυστήριον, καὶ ὅτι ὅταν ἐλεεῖς πρέπει νὰ κλείσεις τὶς θύρες, δηλ. πρέπει νὰ κρύψεις τὴν προβολὴ τοῦ μυστηρίου τῆς ἐλεημοσύνης.

Λέει ὅτι καὶ τὰ μυστήρια τὰ δικά μας δηλ. τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι ἐλεημοσύνη καὶ φιλάνθρωπία Θεοῦ.

Πῶς ὁμως θὰ προσευχηθεῖ ὅλη ἡ ἐκκλησία γιὰ τοὺς ἐνεργούμενους, ἢ τοὺς κατηχούμενους, καὶ ποιῆς θύρες πρέπει νὰ κλείσουμε; Φυσικὰ ἐδῶ θὰ κλείσουμε τὶς θύρες τῆς προβολῆς τῆς προσευχῆς μας, ἄρα θὰ βοήσουμε πρὸς τὸν Θεόν τὸ Κύριε ἐλέησον στὴν ἀπάντηση τῶν αἰτήσεων τῆς Συναπτῆς, μυστικῶς, μέσα μας, ὅπως ἔλεγαν καὶ οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι⁴³⁴.

⁴³⁴ «ἐστώτος παντὸς τοῦ λαοῦ, καὶ προσευχομένου ἡσύχως». [PG 1, 737]. Πρβλ. ἡμέτερον ἄρθρον, Ὁ ἸΘ' Κανὼν τῆς Συνόδου τῆς Λαοδικείας (364), καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῶν Λειτουργικῶν Εὐχῶν, [PDF], [PDF], 3/4/2022.

Ἄν ὁμως ἀρχίσει ὁ ἕνας καὶ ὁ ἄλλος νὰ προσεύχονται ἐκφώνως στὸ ἐκκλησίασμα στὴν Συναπτὴ τότε ἐκπομπεύουν δηλ. θεατρinizουν τὸ μυστήριον τῆς ἐλεημοσύνης τους (ἐπειδὴ ἐλεημοσύνη πρὸς αὐτοὺς ποὺ αἰτούμαστε εἶναι τὸ Κύριε ἐλέησον).

Καὶ εἰ δύνασθε χωρεῖν, ὑπονοεῖ ἐδῶ ὁ Ἅγιος ὅτι καὶ ὅταν τελεῖς τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας (τὴν Ἁγίαν Ἀναφοράν) καὶ ἔχεις ἀνοικτὰ τὰ παραπετάσματα τοῦ ἱεροῦ Κιβωρίου ἢ τὰ ἅγια θύρια τοῦ Ἱεροῦ καὶ τὸ καταπέτασμα, δηλ. «ἂν ἀναπετάσεις», τότε παρόμοια, «ἐκπομπεύεις τὸ μυστήριον».⁴³⁵

Σύγκρινε (βλ. καὶ παρακάτω) μὲ τό [PG 98, 429A]· Εἵτα πρόεισιν ὁ ἱερεὺς [...], ἀπαγγέλων τῷ Θεῷ, καὶ συλλαλῶν μόνος Αὐτῷ, [...] καὶ μεμύηται τὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος θεογνωσίαν καὶ πίστιν, καὶ μόνος μόνῳ προσλαλεῖ Θεῷ μυστήρια, μυστήρια ἀπαγγέλων ἐν μυστηρίοις, τὰ κεκρυμμένα πρὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ γενεῶν, [...].»

Εἰκ. 37-1. Ἅγιος Ἰωάννης Χρυσόστομος. EBE 210, φ. 93β, τέλος Θ' αἰ. - ἀρχὰς Ι' αἰ., κεφ. 61, σ. 252.

⁴³⁵ Πρβλ. Ἁγ. Ἰω. Χρυσόστομο, κεφ. 38: «Καὶ γὰρ τὰ μυστήρια διὰ τοῦτο τὰς θύρας κλείοντες ἐπιτελοῦμεν», καὶ τὸν Φουντούλη, κεφ. 18: τὸ «θεῖσθαι αὐτοψεῖ τὸ πρόσωπον τῆς ἁγίας ἀναφορᾶς» ἦταν καὶ εἶναι τὸ φοβερὸ καὶ ἱερὸ προνόμιο τοῦ λειτουργοῦ, τοῦ «ἐνδεδυμένου τὴν τῆς ἱερατείας χάριν», καὶ «Ἡ μετὰδοση ἀδιακρίτως σκηνῶν ἀπὸ αὐτοῦ [τὸ ἅγιο βῆμα], καὶ κατὰ τίς πιὸ κρίσιμες μάλιστα ἱερές ὥρες τῆς Ἱερουργίας τῶν μυστηρίων, ἔχω τὴν γνώμη ὅτι ἀποτελεῖ βεβήλωση καὶ διαπόμπευση».

A, B

38 Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (+407), Ὁμιλία κγ' Πρὸς Ματθαῖον «Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε, [...]», [PG 57, 310-311]

«Καὶ γὰρ τὰ μυστήρια διὰ τοῦτο τὰς θύρας κλείοντες ἐπιτελοῦμεν»

«Μὴ δώτε τὰ ἅγια τοῖς κυσί, μηδὲ ρίψετε τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων. [...]. Κύνas δὲ ἐνταῦθα τοὺς ἐν ἀσεβείᾳ ζῶντας ἀνιάτω, καὶ μεταβολῆς τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον οὐκ ἔχοντας ἐλπίδα ἡνίξατο, καὶ χοίρους τοὺς ἐν ἀκολάστῳ βίῳ διατρίβοντας διαπαντός, οὕσπερ ἅπαντας ἀναξίους ἔφησεν εἶναι τῆς τοιαύτης ἀκροάσεως. Τοῦτο γοῦν καὶ ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγε· *Ψυχικός δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος· μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστὶ. Καὶ πολλαχοῦ δὲ ἐτέρωθι βίου διαφθορὰν αἰτίαν φησὶν εἶναι τοῦ μὴ δέχεσθαι τὰ τελειότερα δόγματα.*

Διὸ κελεύει μὴ ἀναπετάσαι⁴³⁶ τὰς θύρας αὐτοῖς· καὶ γὰρ θρασύτεροι γίνονται μετὰ τὸ μαθεῖν. [...].

Οὐδὲ γὰρ ὁ χοῖρος οἶδε, τί ποτέ ἐστι μαργαρίτης. Οὐκοῦν ἐπειδὴ οὐκ οἶδε, μηδὲ ὁράτω, ἵνα μὴ καταπατήσῃ ἃ οὐκ οἶδεν. Οὐδὲν γὰρ γίνεται πλέον, ἢ βλάβη μείζων τοῖς οὕτω διακειμένοις καὶ ἀκούουσι. Καὶ γὰρ τὰ ἅγια ἐμπαροινεῖται⁴³⁷ παρ' ἐκείνων, οὐκ εἰδόντων τίνα ἐστὶ ταῦτα· καὶ ἐκεῖνοι μᾶλλον ἐπαίρονται καὶ ὀπλίζονται καθ' ἡμῶν. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ· Μὴ καταπατήσωσι, καὶ στραφέντες ῥήξωσιν ὑμᾶς. [...]. Ὑποκρίνονται γὰρ ἐπιείκειαν, ὥστε μαθεῖν· εἴτα ἐπειδὴν μάθωσιν, ἕτεροι ἀνθ' ἐτέρων γενόμενοι κωμωδοῦσι, χλευάζουσι, γελῶσιν ὡς ἀπατηθέντας ἡμᾶς. [...]. Διὰ τοῦτο οὐ μικρὸν κέρδος τὸ ἐν ἀγνοίᾳ μένειν αὐτούς· οὐδὲ γὰρ οὕτω καταφρονοῦσιν. Ἄν δὲ μάθωσι, διπλῇ ἢ ζημίᾳ. Αὐτοὶ τε γὰρ οὐδὲν ἐντεῦθεν καρπώσονται, ἀλλὰ καὶ βλαβήσονται μειζόνως, καὶ σοὶ μυρία παρέξουσι πράγματα. Ἀκουέτωσαν οἱ πᾶσιν ἀναιδῶς συμπλεκόμενοι, καὶ τὰ σεμνὰ εὐκαταφρόνητα ποιοῦντες. Καὶ γὰρ τὰ μυστήρια διὰ τοῦτο τὰς θύρας κλείοντες ἐπιτελοῦμεν, καὶ τοὺς ἀμυήτους εἴργομεν, οὐκ ἐπειδὴ ἀσθένειαν κατέγνωμεν τῶν τελουμένων, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀτελέστερον οἱ πολλοὶ πρὸς αὐτὰ ἔτι διάκεινται. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἐν παραβολαῖς

⁴³⁶ Μὴ ἀναπετάσαι = Νὰ μὴν ἀνοίγονται (ἀναπετάννυμι = ἀνοίγω διάπλατα).

⁴³⁷ Κοροϊδεύονται (ὅπως κοροϊδεύουν οἱ μεθυσμένοι· ἐν-παρ-οινέω).

πολλά τοῖς Ἰουδαίοις διελέγετο, ἐπειδὴ βλέποντες οὐκ ἔβλεπον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἐκέλευσεν εἰδέναι, πῶς δεῖ ἐνὶ ἐκάστῳ ἀποκρίνεσθαι».

Διαχρονικὸς ὁ λόγος τοῦ Εὐαγγελίου, διαχρονικὸς καὶ ὁ λόγος τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω, καὶ ὁ δυνάμενος χωρεῖν χωρεῖτω.

Ἐδῶ ὁ Ἅγιος προφανῶς ἀναφέρεται κατὰ πρῶτον λόγον στὰ ἅγια θύρια (τοῦ Ἱεροῦ), καὶ κατὰ δεύτερον στὶς ἐξωτερικὲς θύρες, τὴν ἐποχὴ μάλιστα, ποὺ ἐντὸς τοῦ Ναοῦ (μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ τὴν Προσφώνησιν ὑπὲρ τῶν Κατηχουμένων) ἔμεναν (;) μόνον οἱ πιστοί, οὔτε καὶ οἱ μετανοοῦντες.⁴³⁸

Τό γάρ «**Καὶ γὰρ τὰ μυστήρια διὰ τοῦτο τὰς θύρας κλείοντες ἐπιτελοῦμεν**» ἀναφέρεται κατὰ κύριον λόγον στοὺς «πιστοὺς», καὶ κατὰ δεύτερον λόγον «καὶ» στοὺς ἀμυήτους, κατηχούμενους. Καὶ γιὰ αὐτὸ οἱ θύρες ποὺ ἀναφέρει εἶναι κατὰ κύριον λόγον τὰ ἅγια θύρια (τοῦ Ἱεροῦ), καὶ κατὰ δεύτερον λόγον οἱ ἐξωτερικὲς θύρες. Διότι λέει: «**ἀτελέστερον οἱ πολλοὶ πρὸς αὐτὰ [τὰ τελούμενα] ἔτι διάκεινται**». Στὶς Ἐκκλησίες, οἱ πολλοὶ τότε καὶ σχεδὸν πάντοτε (μετ' ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων), δὲν ἦσαν οἱ Κατηχούμενοι ἢ οἱ Ἀμύητοι, ἀλλὰ οἱ Πιστοί.

Βλ. καὶ τὸν Ἅγιον Συμεὼν Θεσ/νίκης: «**οὐ τοῖς πᾶσιν ὁρᾶσθαι ἄξιον τὰ μυστήρια, ἀλλὰ μόνοις τοῖς ἱερωσύνης ἐνεργοῖς**», σ. 283.

Γιὰ τὴν Ἁγία Ἀναφορά, ὅπως εἶδαμε καὶ στὶς προηγούμενες παραθέσεις, ἀσυζητητὶ ἀπὸ τὸν Ἅγιο, ἦσαν κλειστὰ τὰ περαπετάσματα (ἢ ἀμφίθυρα) τοῦ Ἱεροῦ καὶ γιὰ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς πιστοὺς⁴³⁹. Ἄρα ἐπιτακτικότερον σήμερον, νὰ κλείονται τὰ ἅγια θύρια (τοῦ Ἱεροῦ), ἰδίως στὴν Ἁγία Ἀναφορά, καὶ νὰ βγοῦν καὶ οἱ κάμερες ἀπὸ τὸ Ἱερό, ποὺ ἔχουν βάλει τινές -θέλομεν νὰ πιστεύομεν- ἐν ἀγνοίᾳ.

⁴³⁸ Ὑπῆρχαν ὅμως ἀποκλίσεις, κάτι ποὺ τὸ μαρτυρεῖ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἅγιος, βλ. ὑποσ. 427.

⁴³⁹ Εἶναι ὥρα προσευχῆς καὶ συγκέντρωσης γιὰ τὸν Ἱερέα, καὶ ὄχι ὥρα ἀναγνώσεως μητροπολιτικῆς ἐγκυκλίου. Καὶ στὴν (προσ)Ευχή: «ὅταν προσεύχη, οὐκ ἔση ὡς οἱ ὑποκριταί· ὅτι φιλοῦσιν ἐν ταῖς συναγωγαῖς καὶ ἐν ταῖς γωνίαις τῶν πλατειῶν ἐστῶτες προσεύχεσθαι, ὅπως ἂν φανῶσι τοῖς ἀνθρώποις· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν. Σὺ δὲ ὅταν προσεύχη, εἰσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου καὶ κλείσας τὴν θύραν σου πρόσευξαι τῷ πατρὶ σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ· καὶ ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ», Ματθ. ζ' 5-6.

B

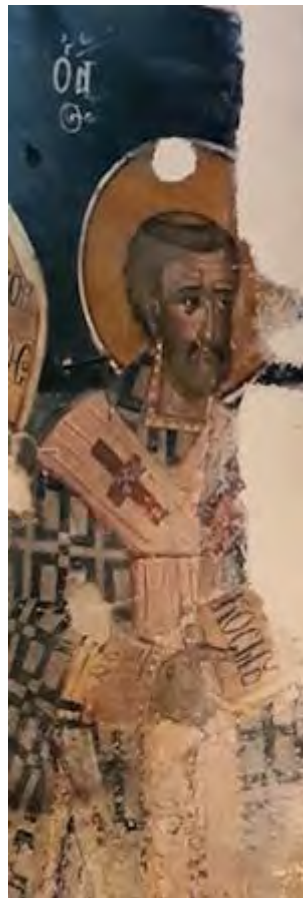
39 Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (+407), «Λόγος πρὸς τοὺς ἀπολιμπανομένους τῶν θείων συνάξεων, [...], καὶ ὅτι οἱ ἀτέλεστον καταλιμπάνοντες τὴν θείαν λειτουργίαν, καὶ πρὸ τῆς τελευταίας εὐχῆς⁴⁴⁰ ἐξερχόμενοι τὸν Ἰούδαν μιμοῦνται», [PG 49, 370-372]

«Τί θορυβῇ, εἶπέ μοι ἄνθρωπε; Τί δὲ ἐπείγῃ; [...]. Βούλεσθε εἶπω πόθεν ὁ θόρυβος καὶ ἡ κραυγὴ γίνεται; Ὅτι οὐ διαπαντὸς ὑμῖν τὰς θύρας ἀποκλείομεν, ἀλλὰ συγχωροῦμεν πρὸ τῆς ἐσχάτης εὐχαριστίας ἀποπηδᾶν καὶ ἀναχωρεῖν οἴκαδε· ὃ καὶ αὐτὸ πολλῆς ἂν εἴη καταφρονήσεως. Τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; Τοῦ Χριστοῦ παρόντος, τῶν ἀγγέλων παρεστώτων, τῆς φρικτῆς ταύτης τραπέζης προκειμένης, τῶν ἀδελφῶν σου μυσταγωγουμένων ἔτι, αὐτὸς καταλιπὼν ἀποπηδᾷ; Καὶ ἐπὶ δεῖπνον μὲν κληθεῖς, κἂν πρότερον κορεσθῇς, οὐ τολμᾷς τῶν ἄλλων ἀνακειμένων ἀναχωρῆσαι πρὸ τῶν φίλων αὐτός· ἐνταῦθα δὲ τῶν φρικτῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων ἐπιτελουμένων, τῆς ἱερᾶς τελετῆς συνεστώσης ἔτι, καταλιμπάνεις ἐν μέσῳ πάντα καὶ ἀναχωρεῖς; Καὶ ποῦ ταῦτα συγγνώμης ἄξια; ποίας δὲ ἀπολογίας; Βούλεσθε εἶπω τίνος ἔργον ποιοῦσιν οἱ πρὸ τῆς συμπληρώσεως ἀναχωροῦντες, καὶ τὰς εὐχαριστηρίους ᾠδὰς οὐκ ἐπιφέροντες τῷ τέλει τῆς τραπέζης; Τάχα φορτικόν ἐστὶ τὸ μέλλον ῥηθήσεσθαι, ἀλλ' ὅμως ἀναγκαῖον λεχθῆναι διὰ τὴν τῶν πολλῶν ῥαθυμίαν. Ὅτε ἐκοινώνησε τὸ ἔσχατον δεῖπνον ὁ Ἰούδας τὸ κατὰ τὴν τελευταίαν νύκτα ἐκείνην, τῶν ἄλλων ἀπάντων ἀνακειμένων, αὐτὸς προπηδήσας ἐξέβη. Ἐκεῖνον τοίνυν μιμοῦνται καὶ οὗτοι, οἱ πρὸ τῆς ἐσχάτης ἀποπηδῶντες εὐχαριστίας. Ἐκεῖνος γὰρ εἰ μὴ ἐξῆλθεν, οὐκ ἂν ἐγένετο προδότης». [...]. **Μυστήρια καὶ λέγεται, καὶ ἔστιν· ἔνθα δὲ μυστήρια, πολλὴ σιγὴ.** Μετὰ πολλῆς τοίνυν τῆς σιγῆς, μετὰ πολλῆς τῆς εὐταξίας, ἀπτάμεθα θυσίας, ἵνα εἰς πλείονα τὴν εὐνοιαν τὸν Θεὸν ἐπισπασώμεθα, καὶ τὴν ψυχὴν ἐκκαθάρωμεν, καὶ τῶν αἰωνίων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν. [...].»

Ἐδὼ ὁ Ἅγιος πάλιν ἀναφέρεται στὶς θύρες τοῦ Ναοῦ, τὴν ἐποχὴ μάλιστα, ποὺ ἐντὸς τοῦ Ναοῦ (μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ τὴν Προσφώνησιν ὑπὲρ τῶν Κατηχουμένων) ἔμεναν μόνον οἱ πιστοί, οὔτε κἂν οἱ μετανοοῦντες.⁴³⁸

⁴⁴⁰ Ὁ Ἅγιος ὡς τελευταία Εὐχὴ ἐννοεῖ τὴν διὰ Προσφωνήσεως Εὐχὴν (Συναπτὴν) τῆς Εὐχαριστίας, ἥτοι τό· «Ὅρθοί. Οἱ μεταλαβόντες τῶν θείων, ἁγίων, ἀχράντων, ἀθανάτων, ἐπουρανίων καὶ ζωοποιῶν, φρικτῶν τοῦ Χριστοῦ Μυστηρίων, ἀξίως εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ, κτλ.».

Οἱ θύρες τοῦ Ναοῦ ἐκλείναν μετὰ τὴν ἐξοδὸν τῶν Κατηχουμένων, καὶ φαίνεται ἄνοιγαν πάλι πρὸς τὸ τέλος τῆς Λειτουργίας, μετὰ τὴν **Θείαν Εὐχαριστίαν** (ὁ Ἰούδας λέει ἐκοινώνησε πρῶτον καὶ μετὰ ἐξῆλθε· καὶ αὐτὸν μιμοῦνται ὅσοι φεύγουν πρὶν τελειώσει ἡ Λειτουργία).

Εἰκ. 39-1. Ἅγιος Ἰωάννης Χρυσόστομος. Ἰ.Μ. Κοιμήσεως Θεοτόκου Σοφικοῦ Κορινθίας. (Φωτ. ΠΔΠ, 2023).

A

40 Τὰ Καταπετάσματα τῆς Κωνσταντινουπόλεως (4^{ος}-5^{ος} αἰ.) καὶ τῆς Ῥώμης (7^{ος}-9^{ος} αἰ.) - T. F. Mathews

Γράφει ὁ **T.F. Mathews**⁴⁴¹. «Ἡ καταγωγὴ τῶν Καταπετασμάτων τῶν Κιβωρίων ἴσως πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ στὴν Συρία, ὅπου φαίνεται νὰ εἶναι ἀρχαία παράδοσις».

Ἀναίρεσις. Ἡ νεώτερη ἔρευνα ἔχει δείξει ὅτι ἤδη ἀπὸ τὸ 335 (ἄρα καὶ πολὺ ἐνωρίτερον) μαρτυροῦνται **Καταπετάσματα** στὰ Ἱεροσόλυμα, σ. 202, καὶ ἤδη μαρτυροῦνται **Ἀμφίθυρα (ἄρα καὶ Καταπετάσματα)**, ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτωρα Κωνστάντιο Β' στὴν Κωνσταντινούπολη (337-361), στὴν πρώτη Ἀγία Σοφία. Συνεπῶς πρόκειται περὶ παραδόσεως σύνολης τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ποὺ φυσικὰ ἔχει τὶς ρίζες τῆς στὴν Ἐκκλησία (Πατριαρχεῖον) τῶν Ἱεροσολύμων. Βλ. ἐπίσης, κεφ. 28.

Λέει ὁ T.F. Mathews παραδεχόμενος τὴν ὑπαρξίν Καταπετασμάτων στὴν Ῥώμη ἀπὸ τὸν 8-9^{ον} αἰῶνα^{442, 443} (ἀλλὰ ὄχι ἀπὸ τὸν 7^{ον}, παρότι ὁ Πάπας ποὺ ἀναφέρει ἀνέβηκε στὸν θρόνο τὸν 7^{ον} αἰῶνα), ὅτι τὰ Καταπετάσματα καὶ τὰ Κιβώρια στὴν Ῥώμη, μᾶλλον («seems») εἰσῆλθαν ἀπὸ τὸν Συριακῆς καταγωγῆς Πάπα Σέργιο I⁴⁴⁴ (687-701), ὁ ὁποῖος καὶ δώρησε **δύο σέτ τετράβηλα (tetravela)** στὸν Ἅγιο Πέτρο (τὴν μεγάλη Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλικὴ τῆς Ῥώμης).

Ἀναίρεσις θέσεως τοῦ Mathews. Δὲν εἶναι ἔτσι, ἀλλὰ εἶναι τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας Παράδοσις καὶ στὴν Ῥώμη, ὡς εἶδαμε πολλαχοῦ σὲ αὐτὸ τὸ ἄρθρο, βλ. καὶ τὸν Πάπα Ἀγαπητὸ

⁴⁴¹ T. F. Mathews, *The early churches of Constantinople ...*, ὁ.π., σ. 167.

⁴⁴² «Their regular use in Rome in the eighth and ninth centuries seems to point to a Syrian importation of the custom. They are first mentioned under the Syrian pop Sergius I (687-701), who -in addition to erecting ciboria in a number of the churches of Rome- donated two sets of “tetravela” to St. Peter’s, one white and one red», ὁ.π. σ. 167.

⁴⁴³ Σύμφωνα ὅμως μὲ τὸν Φίλια / De Moreau. «Στὴ Ῥώμη τὰ πρῶτα βῆλα, τὰ ὁποῖα ἀπέκλειαν τὴ θέα τοῦ κιβωρίου, ἐμφανίστηκαν περὶ τὰ τέλη τοῦ ΣΤ' αἰῶνα», βλ. ὑποσ. 163.

⁴⁴⁴ Φυσικὰ αὐτὸ εἶναι ἀπλὰ μιὰ ὑπόθεσις. Μπορεῖ μὲ τὴν ἴδια λογικὴ, νὰ εἰσῆλθαν καὶ ἀπὸ τὸν Ἑλληνα Πάπα μὲ καταγωγὴ ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ, Θεόδωρο I (642-649), ἢ ἀπὸ τὸν ἀποκρισάριο στὴν Κων/πολη καὶ μετέπειτα Πάπα Βιγίλιο (Vigilius) (537-555).

(+536) πού ὁ Ἰωάννης Μόσχος ὁμιλεῖ γιά Καταπέτασμα Κιβωρίου «καταπέτασμα⁴⁴⁵ κείμενον ἐπάνω τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου». Βλ. καί στίς ἐπόμενες παραγράφους.

Ἀργότερα, λέει πάλι ὁ T.F. Mathews γιά τόν Ἅγιο Ἰωάννη τόν Χρυσόστομο⁴⁴⁶: «Ὁ Χρυσόστομος στίς ὁμιλίες του στήν Ἀντιόχεια, ἀναφέρεται δύο φορές στά Παραπετάσματα τοῦ Ἱεροῦ, ἀλλά [στίς ὁμιλίες του] στήν Κων/πολη δέν τὰ ἀναφέρει καθόλου».

Ἐδῶ ὁ T. F. Mathews, παραδέχεται Παραπετάσματα τοῦ Ἱεροῦ στόν Χρυσόστομο, ὅμως φάσκει καί ἀντιφάσκει.

Ἀναίρεσις: Γιά τόν Πάπα Σέργιο μᾶς εἶπε ὅτι «μᾶλλον» αὐτός ἔφερε τὰ Καταπετάσματα καί τὰ Κιβώρια στή Ρώμη. Ἀλλά ὁ Χρυσόστομος δέν δικαιούται νά τὰ φέρει στήν Κων/πολη!

Ἑτέρα ἀναίρεσις: Λέει ὅτι «δέν τὰ ἀναφέρει στήν Κων/πολη, ἐνῶ τὰ ἀναφέρει στήν Ἀντιόχεια». Κατ' ἀρχήν δέν γνωρίζουμε μέ ἀκρίβεια ποιές ὁμιλίες ἔγιναν ἐκεῖ καί ποιές ἐδῶ, καί εἶναι κάτι πού δέν μᾶς ἐνδιαφέρει τοὺς Ὁρθοδόξους. Οἱ ὁμιλίες μᾶς ἐνδιαφέρουν καθ' ἑαυτές. Κατὰ δεύτερον, ἔστω ὅτι δέν ἀνέφερε π.χ. παραπετάσματα σέ ὁμιλία του στήν Κων/πολη. Αὐτό δέν σημαίνει ἀπολύτως τίποτε, δέν σημαίνει ὅτι δέν ὑπῆρχαν, χρειάζεται νά ἀναφερθεῖ ρητά σέ μὴ ὑπαρξή καταπετασμάτων ἀμέσως ἢ ἐμμέσως. **Καί νά μὴν ὑπῆρχαν πάντως Καταπετάσματα (πού ὑπῆρχαν πρὶν ἀπ' αὐτόν, σ. 204), τὰ ἔφερε αὐτός!**

Δηλ. σύμφωνα μέ τὴν λογικὴ αὐτὴ ἐπειδὴ π.χ. ὁ Ἀπόστολος Παῦλος μίλησε στοὺς Θεσσαλονικεῖς γιὰ νά κρατοῦν τίς Παραδόσεις (Α' Θεσ. β' 15), οἱ ἄλλες ἐκκλησίες δέν πρέπει νά κρατοῦν τίς Παραδόσεις; Δέν ἰσχύει ὁ λόγος του παντοῦ;

Βλ. καί τὴν ἀπεικόνιση τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἔμπροσθεν ἀνοιχτοῦ (ἀνελκυσθέντος) καταπετάσματος, κεφ. 61, σ. 252.

⁴⁴⁵ «καταπέτασμα = ὕφασμα φράσσον τὰ μεταξύ τῶν κίωνων τοῦ κιβωρίου τῆς ἀγ. Τραπέζης κενά, βῆλον», βλ. Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου - Ἰωάννου Ν. Τραυλοῦ, *Λεξικὸν Ἀρχαίων Ἀρχιτεκτονικῶν Ὁρων*, ΒΑΕ 94, Ἀθῆναι 1986, σ. 144.

⁴⁴⁶ «Chrysostom, in his sermons delivered at Antioch, refers twice to the curtains of the sanctuary barrier, but in Constantinople he makes no mention of them», ὁ.π. σ. 169.

A

41 Ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας (370-444), «Περὶ τῆς ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνήσεως καὶ λατρείας Λόγος τρισκαιδέκατος», [PG 68, 848]

«πρεσβυτέροις δέ φημι, πεπίστευται τὸ θυσιαστήριον, καὶ τὰ ἔσω τοῦ καταπετάσματος».

Ἐν πρώτοις φαίνεται ὅτι ἐννοεῖ τὰ καταπετάσματα τοῦ Ἱεροῦ, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ ἐννοεῖ τὰ ἄλλα καταπετάσματα, ἥτοι τοῦ θυσιαστηρίου δηλ. τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου⁴⁴⁷.

Ὁ J.M. Neale (1818-1866) παραδέχεται καταπετάσματα καὶ στὸ Ἱερό / Τέμπλο (iconostasis), ἀλλὰ καὶ στὸ Ἱερὸν Κιβώριον (ciborium), ὅπως φαίνεται στὴν ὑποσ. 447, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας (370-444).

⁴⁴⁷ J.M. Neale, *A History of the Holy Eastern Church*, δ.π., σ. 185, ὑποσ. n: "... the passage of S. Cyril in his treatise De Adorat. Πρεσβυτέροις πεπίστευται τὸ θυσιαστήριον, καὶ τὰ ἔσω τοῦ καταπετάσματος, οἷς πρέπει λέγεσθαι, καὶ φυλάξουσι τὴν ἱερατείαν αὐτῶν, of the veil of ciborium rather than of that which frequently supplied the place of the iconostasis".

A

42 Βίος Αγίου Εϋθυμίου τοῦ Μεγάλου⁴⁴⁸ (377-477) - Τερέβων ὁ Σαρακηνός

«Οὗτος ὁ μέγας καὶ πεφωτισμένος Εϋθύμιος διὰ δύο χρόνων ἐπανελθὼν ἀπὸ τοῦ Ῥουβᾶ ἐπὶ τὴν λαύραν ἐν ἀγία κυριακῇ τὴν ἀναίμακτον θυσίαν προσέφερεν τῷ θεῷ Δομετιανοῦ ἐστῶτος ἐκ δεξιῶν τοῦ θυσιαστηρίου καὶ τὸ λειτουργικὸν κατέχοντος ῥιπιστήριον. Τῆς τοίνης ἀναφορᾶς ἐπιτελουμένης Τερέβων ὁ Σαρακηνὸς πλησίον ἱστάμενος τοῦ θυσιαστηρίου ἔχων τὰς χεῖρας ἐπεστηριγμένας τῷ καγκέλλῳ τοῦ ἱερατείου θεωρεῖ αἰφνίδιον ὅτι πῦρ οὐρανόθεν κατελθὼν ἐπάνω ἠπλώθη τοῦ θυσιαστηρίου ὡς ἐπὶ ὀθόνης καὶ ἐκάλυψεν τὸν τε μέγαν Εϋθύμιον καὶ τὸν μακαρίτην Δομετιανὸν καὶ διέμεινεν ἀπὸ ἀρχῆς τῆς τρισαγίου δοξολογίας ἕως συμπληρώσεως αὐτῆς. τοῦτε δὲ τὸ θαῦμα οὐδεὶς εἶδεν εἰ μὴ οἱ ὄντες τοῦ πυρὸς ἔνδον καὶ ὁ Τερέβων καὶ ὁ Χρυσίππου ἀδελφὸς Γαβριήλιος εὐνοῦχος ὢν ἀπὸ γεννήσεως καὶ διὰ εἰκοσπέντε ἐνιαυτῶν τότε εἰς τὴν ἐκκλησίαν προελθὼν ἐν πρώτοις, ὡς ἐμοὶ διηγήσατο ὁ ἀββᾶς Κυριακὸς ὁ ἀναχωρητὴς παρὰ Τερέβωνος καὶ Γαβριηλίου ταῦτα μαθὼν ἀκριβῶς. Φόβῳ τοίνυν συσχεθεὶς ὁ Τερέβων ἔφυγεν εἰς τὰ ὀπίσω καὶ ἀπὸ τότε οὐκέτι προσέθετο ἐπιστηρίζεσθαι τῷ καγκέλλῳ τοῦ ἱερατείου καθ' ἣν εἶχεν συνήθειαν **τολμηρῶς καὶ θρασέως τοῦτο ποιῶν κατὰ τὴν ὥραν τῆς θείας προσκομιδῆς [Ἀναφορᾶς]⁵**, ἀλλ' ὀπίσω πλησίον τῆς θύρας τῆς ἐκκλησίας ἵστατο **μετὰ φόβου καὶ εὐλαβείας κατὰ τὴν τῆς συνάξεως ὥραν κατὰ τὴν κελεύουσιν ἐντολὴν εὐσεβεῖς ἔσεσθαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ καὶ μὴ καταφρονητάς**».

Αὐτὸ τὸ χωρίον χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τινων γιὰ νὰ πείσουν ὅτι τὸ Ἱερὸν δὲν εἶχε Καταπέτασμα, ὅμως δὲν εἶναι ἔτσι τὰ πράγματα.

Ἀφήνοντας τὴν ἀνάλυση γιὰ τὸ Καταπέτασμα γιὰ μετὰ, ποῖο εἶναι τὸ δίδαγμα τοῦ ἄνωθεν χωρίου; **Ὅτι ἦταν τολμηρὸς καὶ θρασὺς ὁ Τερέβων καὶ πῆρε τὸ μάθημά του ἀπὸ τὸν Θεόν, καὶ ὅτι ὁ Λαὸς δὲν πρέπει νὰ στέκει στὸ ὄριο τοῦ Ἱερατείου. Θὰ ρωτούσαμε τὸν Τερέβωνα μετὰ τὸ βίωμα αὐτό: Ποὺ κάθесαι πλέον Τερέβωνα στὴν ἐκκλησία; Θὰ μᾶς ἀπαντοῦσε συντετριμμένος καὶ μετανοημένος: Τέρμα πίσω πλησίον τῆς ἐξωτερικῆς θύρας τῆς ἐκκλησίας, μετὰ φόβου καὶ εὐλαβείας πλέον! Εὐσεβεῖς ἔσεσθαι τοὺς Χριστιανοὺς καὶ μὴ καταφρονητάς!**

⁴⁴⁸ Eduard Schwartz, *Kyrrillos von Skythopolis [Κύριλλος ὁ Σκυθοπολίτης (525-559)]*, 1939, σ. 45.

Ποὺ σταθίσονται λοιπὸν ἐκ τῆς τολμηρότητας καὶ θρασύτητάς των οἱ ἀφόβως καὶ ἀνευλαβῶς κατακρημνίζοντες τὰ Τέμπλα τῶν Ἱερῶν⁴⁴⁹; Τὸ θυσιαστήριον, ἡ Ἁγία Τράπεζα, καὶ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ εἶναι ἀποκλειστικὸν ἔργον τῶν Ἱερέων, καὶ ὄχι τῶν Λαϊκῶν. Οἱ λαϊκοὶ προσευχόμενοι στὴν ἐκκλησία, πρέπει νὰ βλέπουν κυρίως τὸν Χριστὸ καὶ τὴν Παναγία, καὶ κατὰ δεύτερον τοὺς Ἁγίους, καὶ ὄχι νὰ χαζεύουν παρατηρῶντας τοὺς Ἱερεῖς. Ἡ Λειτουργία εἶναι ὥρα προσευχῆς καὶ δοξολογίας, ὄχι ὥρα θεάτρου. Τὸν Ἱερέα θὰ τὸν δοῦμε ὅταν μᾶς δίνει εὐλογία ἢ ἀναγινώσκει τὸ Εὐαγγέλιον ἢ ὅταν κάνει κατήχηση.

Ἄν δοῦμε τὸν βίο τοῦ Ἁγίου Εὐθυμίου⁴⁵⁰ θὰ δοῦμε ὅτι **λειτουργοῦσε σὲ μοναστηριακὸ Ναό**, σὲ Μονὴ τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων (ἴσως στὸ μοναστήρι ποὺ εἶχε φτιάξει (411) πρὶν τὴν Λαύρα του (420), μὲ τὸν Ὅσιο Θεόκτιστο, ὅπου εἶχαν μετατρέψει ἓνα σπήλαιο σὲ Ναό).

Στὸ Πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων εἶδαμε (καταγεγραμμένα) ὅτι χρησιμοποιοῦνταν **Καταπετάσματα ἀπὸ τὸ 335 καὶ φυσικὰ πολὺ ἐνωρίτερον (κατὰ τὴν γνώμη μας ἐξ ἀρχῆς τῆς ἰδρύσεως τῶν Ναῶν), σ. 202**. Ὅμοίως καὶ ὁ Ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, καὶ ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ὁμιλοῦν περὶ Καταπετασμάτων. Ἄρα ἡ Παράδοση ὑπῆρχε, καὶ ὡς γνωρίζουμε οἱ Μοναχοὶ (πέραν ἐξαιρέσεων ποὺ πάντα ὑπάρχουν) **καθ' ὑπακοὴν καὶ ἀπεριέργως διαιωνίζουν τὴν ἀνατεθεῖσαν εἰς αὐτοὺς Παράδοσιν**.

Σίγουρα ὅμως αὐτὸ τὸ θαῦμα μαθεύτηκε στὸν κόσμος, καὶ ἔγινε ἀφορμὴ (καὶ μὲ ἄλλα περιστατικά) νὰ ἀποκτήσει μεγάλη φήμη⁴⁵¹, καὶ ἀναγκάστηκε νὰ ἀποσυρθεῖ ἐκ νέου στὴν ἔρημο μὲ τὸν μαθητὴ του Δομετιανό.

Ἔβλεπε ὁ Τερέβων μέσα στὸ Ἱερόν;

Ἀπάντησις:

Ἡ ἀφήγησις δὲν λέει ὅτι ἔβλεπε ἢ παρατηροῦσε μέσα στὸ Θυσιαστήριον πρὸ τοῦ θαύματος, ἀλλὰ ὅτι μόνο στήριζε τὰ χέρια του στὰ κάγκελα τοῦ Ἱερατείου!

⁴⁴⁹ Καὶ νὰ τὰ εἶχαν ἀγοράσει ἀπὸ τὸν ἰδρώτα τους λιγότερη ἁμαρτία θὰ εἶχον. Τὰ ἴδια ἔκαναν καὶ οἱ Δυτικοί, καὶ ξηλώσανε τὰ Καταπετάσματα, καὶ τὰ Τέμπλα μὲ Σταυρό, καὶ τοὺς τοίχους τοῦ Σολέα, βλ. κεφ. 7.3, 8.

⁴⁵⁰ *Ἅγιος Εὐθύμιος ὁ Μέγας*, Wikipedia (25/6/2023).

⁴⁵¹ Οἱ Ἅγιοι δὲν θέλουν τὴν φήμη καὶ τὴν δόξα τῶν ἀνθρώπων, ἀλλιῶς δὲν εἶναι Ἅγιοι.

Τὰ κάγκελα τοῦ Ἱερατείου ἦταν τὸ φράγμα τοῦ δυτικοῦ Πρεσβυτερίου (φράγμα τοῦ σημερινοῦ Σολέας), πού πιθανόν νὰ ὑπῆρχε καὶ ἄνωθεν αὐτοῦ Καταπέτασμα, πέραν τοῦ Καταπετάσματος τοῦ Ἱεροῦ Βήματος.

Τὸ Καταπέτασμα μαρτυρεῖται ὡς προανεφέρθη, ἀπὸ τὸν Ἅγιο Μακάριο, σ. 202, καὶ μαρτυρεῖται καὶ σὲ ὅλα τὰ προηγούμενα καὶ ἐπόμενα κεφάλαια, ὅτι «πρεσβυτέροις δέ φημι, πεπίστευται τὸ θυσιαστήριον, καὶ τὰ ἔσω τοῦ καταπετάσματος».

Συνεπῶς, ἦταν σὲ μοναστηριακὸ Ναὸ ὁ Τερέβων, στηριζόμενος στὰ κάγκελα τοῦ Ἱερατείου (δυτικοῦ τμήματος τοῦ Πρεσβυτερίου, σημερινὸς Σολέας), καὶ λόγῳ τοῦ Καταπετάσματος τοῦ Ἱεροῦ Βήματος δὲν ἔβλεπε στὸ Θυσιαστήριον.

Πῶς ὅμως «θεωρεῖ αἰφνίδιον πῦρ οὐρανόθεν κατελθών» ἐφόσον δὲν ἔβλεπε λόγῳ τοῦ Καταπετάσματος;

Ἀπάντησις:

Τὸ θαῦμα-βίωμα πού εἶχε, νὰ δεῖ πῦρ οὐρανόθεν κατελθών, εἶναι **ὑπερφυσικό**.

Τὸ δὲ Καταπέτασμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος εἶναι **φυσικό**.

Σὲ αὐτὰ τὰ θαύματα, φυσικὰ ἐμπόδια ἐξαφανίζονται Χάριτι καὶ προνοίᾳ Θεοῦ, καὶ αὐτὸς πού βιώνει αὐτὸ τὸ θαῦμα βλέπει ξεκάθαρα ἄνευ τινῶν ἐμποδίων ὅτι ἐπιτρέψει ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ νὰ δεῖ.

Καὶ ὁ Ἅγιος Πορφύριος τοὺς ἔβλεπε τοὺς γεροντάδες του νὰ ἔρχονται, παρότι **ἦσαν πίσω ἀπὸ τὸ βουνό**.

Ὁ Γέροντας Στέφανος Ἀναγνωστόπουλος⁴⁵² γράφει γιὰ ἓναν Ἱερέα: «[...] Ἔντρομος ὅμως βλέπω τὸν Χριστὸν ὁλόκληρον! **Εἶχε χαθεῖ, τρόπον τινά, τὸ ἔδαφος τοῦ ἁγίου Βήματος** καὶ στὴν θέση τοῦ **Μαργαρίτη** [πού τοῦ εἶχε πέσει τοῦ Ἱερέως στὸ ἔδαφος!] **ἀντίκρυσσε ὅλος φρίκη τὸν Κύριο [...]**».

⁴⁵² Ἱερομονάχου Στεφάνου Κ. Ἀναγνωστοπούλου, *Ἐμπειρίες κατὰ τὴν Θεία Λειτουργία*, ἐκδ. ιδ' 2023, σ. 322.

A

43 Θεοδωρήτου Κύρου (393-457) - Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία [PG 82, 988]

«Κεφάλαιον ΚΘ'. Περὶ τῶν ἐγκαινίων τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις γεγεννημένων, καὶ τῆς τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ἐξορίας.

Τὴν γὰρ δὴ σύνοδον ἅπασαν ἀπὸ τῆς Τύρου καταλαβεῖν τὴν Αἰλίαν ὁ βασιλεὺς παρηγγύησε, συνελθεῖν δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας πανταχόθεν ἐκέλευσε, καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ δομηθέντας καθιερῶσαι νεώς. Συναπέλυσε [Συναπέστειλε] δὲ καὶ τῶν εὐνουστέρων ἀρχόντων τινὰς, εὐσεβεῖα καὶ πίστει λαμπруνομένους, φιλοτίμως ἅπασι πάντα χορηγηθῆναι κελεύσας, οὐ μόνον ἀρχιερεῦσι [καὶ ἱερεῦσιν] καὶ τοῖς τούτοις συνεπομένοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς δεομένοις ἅπασιν, οἳ πανταχόθεν συνέτρεχον. **Διεκοσμεῖτο δὲ καὶ τὸ θεῖον θυσιαστήριον βασιλικοῖς τε παραπετάσμασι,** καὶ κειμηλίοις λιθοκολλήτοις χρυσοῖς. Οὕτω δὲ τῆς ἐορτῆς λαμπροτάτης γεγεννημένης, οἱ μὲν εἰς τὰς οἰκείας ἐπανῆλθον πατρίδας, ὁ δὲ βασιλεὺς, τὴν τῆς πανηγύρεως μεμαθηκὼς φαιδρότητα τε καὶ πολυτέλειαν, θυμηδίας τε ἐνεπλήσθη, καὶ τῶν ἀγαθῶν τὸν Πρύτανιν ὕμνησεν, ὅτι καὶ ταύτην αὐτῷ τὴν αἴτησιν ἔδωκεν», [PG 82, 988].

Ἐδὼ ὁμιλεῖ περὶ τῶν **Παραπετασμάτων** τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου.

A

44 Μαρτυρία Τέμπλου στους Κέλτες (500 μ.Χ.) – Cogitosus (650 μ.Χ.)

Στο κείμενο του Cogitosus (650 μ.Χ.) για την ζωή της Αγίας Brigid (Bridgit) (451-525) του Kildare (Ίρλανδία), αναφέρεται για τον Ναό της εποχής του 500 μ.Χ., και περιγράφει με κάποια ασάφεια, λόγω της λακωνικής περιγραφής του:

“Ένα κάθετο χωρίσμα διακοσμημένο με ζωγραφισμένες εικόνες, και σκεπαζόμενο με ύφασματα [προφανώς καταπετάσματα στα ανοίγματά του], που εκτείνεται στο ανατολικό τμήμα της Έκκλησίας από τον ένα τοίχο στον άλλον, και έχει δύο εισόδους στα άκρα του. Η μία είσοδος [στα δεξιά] είναι τοποθετημένη εξωτερικά,⁴⁵³ και από αυτήν εισέρχεται ο Έπίσκοπος στο Ίερό, και προσεγγίζει την Αγία Τράπεζα με την συνοδεία του τών [Ίερο]Μοναχών. [...]. Και από την άλλη είσοδο του κάθετου χωρίσματος, που είναι τοποθετημένη στην αριστερή μεριά του προαναφερθέντος καθέτου χωρίσματος, ή Ήγουμένη και οι Μοναχές και οι Χήρες αντίστοιχα εισέρχονται [στον καιρό της Θείας Κοινωνίας] για να κοινωνήσουν.⁴⁵⁴

Προφανώς περιγράφεται ένα Τέμπλο (Rood Screen) εποχής, με δύο εισόδους, χωρίς κεντρική θύρα, με ζωγραφισμένες εικόνες, και σκεπασμένο με ύφασματα (καταπετάσματα). Τα καταπετάσματα προφανώς θα είχαν Σταυρό ή και κεντημένες εικόνες, και μάλλον εκλείναν την θέα σε διάφορα ανοίγματα «παράθυρα» του Rood Screen.

Οι μοναχές κοινωνούσαν εντός του Rood Screen (το Τέμπλο αυτό δεν ήταν στο όριο Ίερού και Σολέα όπως σε εμάς σήμερα, αλλά πιό έξω, στο όριο Σολέα και κυρίως Ναού), και σίγουρα εκτός του Ίερού. Βλ. Άγιον Διονύσιον Άρεοπαγίτην, κεφ. 26. Προφανώς οι λαϊκοί, άνδρες και γυναίκες, κοινωνούσαν ξεχωριστά, εκτός του Rood Screen έρχόμενοι οι Ίερείς στις δύο εισόδους του.

⁴⁵³ Αυτό είναι άσαφές λόγω της σύντομης περιγραφής.

⁴⁵⁴ Cogitosus' Life of St Brigid the Virgin, “One partition, which is decorated with painted images and is covered with linen, stretches transversely in the eastern part of the church from one wall to the other and has two entrances, at its ends. By one entrance, placed in the external part, the supreme pontiff enters the sanctuary and approaches the altar with his retinue of monks. To these consecrated ministers are entrusted the sacred vessels for Sunday use and the offering of the sacrifice. And by the other entrance, placed on the left side of the above-mentioned transverse partition, the abbess, with her faithful virgins and widows, equally enters to enjoy the banquet of the body and blood of Jesus Christ”, Liam de Paor, *Saint Patrick's world : the Christian culture of Ireland's apostolic age*, University of Notre Dame Press, 1996 (1993), σ. 222.

A

45 Παῦλος Σιλεντιάριος (563), Περιγραφή Τέμπλου καὶ Κιβωρίου Ἀγίας Σοφίας [PG 86, 2120: στίχοι 682 – 838]^{455,456}

Περιγραφή Κιγκλίδων / Τέμπλου^{455, 457}

[682] καὶ γὰρ ὅσον μέγαλοιο πρὸς ὄρθριον ἄντυγα νηοῦ χώρον ἀναιμάκτοισιν ἀπεκρίναντο θυηλαῖς, οὐκ ἐλέφας, οὐ τμήμα λίθων ἢ χαλκὸς ὀρίζει, ἀλλ' ὅλον ἐθρίγκωσαν ὑπ' ἀργυρέοισι μετάλοις.	διότι ὅσο μεγαλύτερο μέρος τοῦ ναοῦ δίπλα στὴν ἀνατολική ἀψίδα διαχωρίστηκε γιὰ τὴν ἀναίμακτο θυσία, δὲν περιβάλλεται ἀπὸ ἐλεφαντόδοντο ἢ λίθους ἢ μπρούτζο, εἶναι περιφραγμένο μὲ ἀσημένια μέταλλα.
--	--

[686] οὐδὲ μόνοις ἐπὶ <u>τείχεσιν</u> , ὀππόσα <u>μύστην ἄνδρα</u> <u>πολυγλώσσοιο διακρίνουσαν</u> <u>ὀμίλου</u> , γυμνὰς ἀργυρέας ἔβαλε πλάκας, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς κίονας ἀργυρέοισιν ὅλους ἐκάλυψε μετάλλοις, τηλεβόλοις σελάεσσι λελαμπότας, ἐξάκι δοιούς.	Ὅχι μόνο στοὺς <u>ὑψηλοὺς τοίχους</u> <u>ποὺ χωρίζουν τὸν μύστη Ἱερέα</u> <u>ἀπὸ τὸν χορὸν τῶν Ψαλτῶν</u> , ἔχει βάλει πλάκες ἀπὸ ἀσήμι, ἀλλὰ καὶ αὐτὲς τὶς κολώνες (κίονες), ἔξι ἐπὶ δύο τὸν ἀριθμὸν (6 δεξιά καὶ 6 ἀριστερὰ τῆς κεντρικῆς πύλης) κάλυψε μὲ μέταλλο (ἀσήμι), καὶ ἀκτινοβολοῦν μακρυά.
--	--

Στὴν συνέχεια περιγράφει ὅτι στὸ Τέμπλο ἔχουν χαραχθεῖ εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παναγίας, τῶν Ἀγγέλων, τῶν Προφητῶν καὶ τῶν Ἀγίων, καὶ στὸ μέσον τοῦ Τέμπλου τὰ ὀνόματα τοῦ Βασιλεῖα καὶ τῆς Ἀνάσσης, καὶ ὁ Σταυρός.

⁴⁵⁵ W. R. Lethaby & H. Swainson, *The Church of Sancta Sophia Constantinople A Study of Byzantine Building*, 1894, σσ. 46-48.

⁴⁵⁶ Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae – Paulus Silentarius, Georgius Pisida et Sanctus Nicephorus Cyprianus, ed. Bekker, Bonn 1837.

⁴⁵⁷ Ἑτέρα μετάφραση τοῦ Παύλου Σιλεντιάρειου στὰ ἀγγλικά, [Πανεπιστήμιο Κολούμπια](#).

[717] διὰ τρισσῶν δὲ θυρέτρων ἔρκος ὅλον μύστησιν ἀνοίγεται· ἐν γὰρ ἐκάστη πλευρῇ **βαιὰ θυρέτρα** διέγμαγεν ἐργοπόνος χεὶρ. Καὶ τὸ Τέμπλον (ὁ τοῖχος) διὰ τριῶν θυρῶν δίνει πρόσβαση στοὺς μύστες Ἱερεῖς. Διότι σὲ κάθε πλευρὰ ὁ μάστορας ἔφτιαξε **μικρὲς θύρες**.⁴⁵⁸

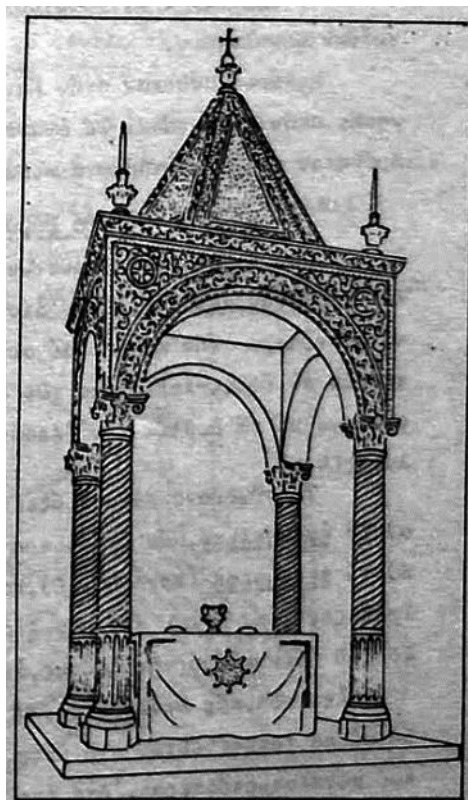
Εἰκ. 45-1. Ἀναπαράσταση Τέμπλου καὶ Ἱεροῦ Ἀγίας Σοφίας¹⁷⁰. Βλ. ἐπίσης, σσ. 305, 317.

⁴⁵⁸ **Βαιὰ θυρέτρα** = μικρὲς θύρες. Πού; Στὸν τεράστιο Ναὸ τῆς Ἀγίας Σοφίας! Καὶ σὲ ἐμᾶς ἡ Ὠραία Πύλη (μεσσαῖα θύρα) τοῦ Ἱεροῦ μεγαλῶνει συνεχῶς εἰς πλάτος.

Περιγραφή Ἱεροῦ Κιβωρίου^{455,457}

[720] Χρυσείης δ' ἐφύπερθε
παναχράντοιο τραπέζης ἄσπετος
εὐρυκέλευθον ἐς ἡέρα πύργος ἀνέστη,
τετραπόροις ἀψίσιν ἐπ' ἀργυρέησι
βεβηκώς. Κίοσι δ' ἀργυρέησιν
αἰίρεται, ὧν ἐπὶ κόρσης ἀργυρέους
ἵδρυσε πόδας τετράζυγος ἀψίς.

Καὶ πάνω ἀπὸ τὴν ὁλόχρυση
Τράπεζα ὑψώνεται στὸν ἄπλετον
ἀέρα ἕνας **ἀπερίγραπτος πύργος**
[Κιβώριον], ὑψωμένος ἐπὶ
τεσσάρων ἀσημένιων ἀψίδων.
Φέρεται ψηλὰ σὲ ἀσημένιες κολώνες
(κίονες), στὶς κορυφές τῶν ὁποίων
ἐδράζεται ἐπὶ ἀσημένιας κόρσης
τετράζυγος ἀψίδα.

Εἰκ. 45-2. Αναπαράσταση τοῦ ἀργυροῦ κιβωρίου τῆς Ἀγίας Σοφίας Κων/πολῆς μὲ πυραμιδωτὴ στέγη (Ὁρλάνδος).⁴⁵⁹ Δὲν ἀπεικονίσθη τὸ Τετράβηλο (Καταπέτασμα -Παραπετάσματα). Βλ. κεφ. 88, σ. 317.

⁴⁵⁹ Ἀθαν. Δ. Παλιούρα, *Παλαιοχριστιανικὴ Τέχνη (Διάγραμμα Πανεπιστημιακῶν Παραδόσεων)*, Ἰωάννινα 1990, σ. 69.

A

46 Παύλος Σιλεντιάριος (563), Περιγραφή Καταπετασμάτων τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας [PG 86, 2120 : στίχοι 682 – 838]

Περιγραφή Καταπετασμάτων Ἱεροῦ^{455,457}

[796] Χεῖλεσι δ' ἄκροις χρυσοδέτου
πέπλοιο κατέγραφεν ἄσπετα τέχνη
ἔργα πολισσούχων ἐριούνια
παμβασιλῆων. Πῇ μὲν νουσαλέων
τις ἀκέστορας ὄψεται οἴκους, πῇ δὲ
δόμους ἱερούς· ἐτέρωθι δὲ θαύματα
λάμπει οὐρανίου Χριστοῖο· χάρις δ'
ἐπιλείβεται ἔργοις.

[802] Ἐν δ' ἐτέροις **πέπλοισι**
συναπτομένους βασιλῆας ἄλλοθι μὲν
παλάμαις Μαρίας θεοκύμονος εὖροις,
ἄλλοθι δὲ Χριστοῖο Θεοῦ χερσί·

....

Στὰ ἄκρα τοῦ χρυσοδέτου
Καταπετάσματος ἀπαράμιλλη
τέχνη ἔχει ἱστορήσει τὰ ἔργα
ἐλεημοσύνης τῶν βασιλέων. Ἄλλοῦ
κάποιος βλέπει οἴκους περίθαλψης,
ἄλλοῦ ἄλλα ἱερὰ οἰκήματα· **ἄλλοῦ**
λάμπουν τὰ θαύματα τοῦ
Χριστοῦ· εἶναι μεγάλη ἡ ὁμορφιὰ
τῶν ἔργων αὐτῶν.

Στὰ ἄλλα **Καταπετάσματα**
ἀπεικονίζονται οἱ βασιλεῖς ἄλλοῦ
δίπλα στὴν Παρθένο Μαρία ποῦ
κρατεῖ τὸν Θεὸ Υἱό της, καὶ ἄλλοῦ
δίπλα στὸν Θεὸ Χριστό·

....

Εἰκ. 46-1. Ἀναπαράσταση τῶν Καταπετασμάτων τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἀγ. Σοφίας.¹⁷⁰ Βλ. ἐπίσης, σσ. 305, 317.

A

47 Παῦλος Σιλεντιάριος (563), Περιγραφή Καταπετασμάτων Κιβωρίου Ἁγίας Σοφίας [PG 86, 2120 : στίχοι 682 – 838]

Περιγραφή Καταπετασμάτων Κιβωρίου^{455, 457, 460}

[755] Πῇ φέρομαι; πῇ μῦθος ἰὼν
ἀχάλινος ὁδεύει;

Ποῦ πηγαίνω; Ποῦ πηγαίνει ὁ
ἀχαλίνωτος Ἰώνιος λόγος;

Ἰσχεο τολμήεσσα μεμυκὸτι χεῖλεϊ
φωνή,

Ἄς μπορέσει ἡ τολμηρὴ μου φωνὴ νὰ
σιγήσει

μηδ' ἔτι γυμνώσειας ἃ μὴ θέμις
ὄμμασι λαῶν.

γιὰ νὰ μὴν ἀποκαλύψω αὐτὸ ποῦ
δὲν ἐπιτρέπεται νὰ δοῦν τὰ μάτια
τοῦ κόσμου⁴⁶³.

Μυστιπόλοι δ', ὑπὸ χερσὶν ὅσοις
τόδε θεσμὰ κελεύει, Σιδονίης φοίνικι
βεβαμμένον ἀνθεῖ κόχλου [760]
φᾶρος ἐφαπλώσαντες ἐρέψατε
νώτα⁴⁶¹ τραπέζης,

Ἀλλὰ ἐσεῖς Ἱερεῖς, ὅπως σᾶς
προστάζουν οἱ Ἱεροὶ Νόμοι τῆς
Ἐκκλησίας [ἢ Παράδοσις], ἀπλῶστε
τὸ ὕφασμα [...] καὶ καλύψτε τὴν
ἐπιφάνεια τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς,

⁴⁶⁰ Γιὰ τὴν μετάφραση, συμβουλευθήκαμε ἐπίσης τὴν ἐξῆς ἐργασία: Ἀρχοντούλα Παπασημακοπούλου, ἀνέκδοτη μετάφραση Παύλου Σιλεντιαρίου, στίχ. 755-777, 2023.

⁴⁶¹ «νώτα τραπέζης», δὲν εἶναι τὸ πίσω μέρος τῆς τραπέζης, ἀλλὰ εἶναι μεταφορικὰ ἡ ἐπιφάνεια τῆς τραπέζης (καὶ ὅτι ὑπάρχει ἐπάνω τῆς τραπέζης), βλ. Lidell Scott, *Greek English Lexicon*, 2003. Ἄν ἦταν τὸ πίσω μέρος τῆς τραπέζης γιατί νὰ τὸ καλύψουν; Ἀφοῦ τὸ πίσω μέρος δὲν τὸ βλέπουν τὰ «ὄμματα λαῶν».

⁴⁶³ «ἃ μὴ θέμις ὄμμασι λαῶν»: Τὸ Ἱερὸν Θυσιαστήριον, ἡ Ἁγία Τράπεζα εἶναι ἔργον ἀποκλειστικὸν τῶν Ἱερέων. Οἱ Λαϊκοὶ δὲν ἔχουμε καμιά δουλειὰ νὰ περιεργαζόμαστε, τί λέγω, οὔτε κἂν νὰ βλέπουμε μᾶς ἐπιτρέπεται (σύμφωνα μὲ τοὺς παλαιούς), ἐν ὥρᾳ τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν. — Ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας: «πρεσβυτέροις δέ φημι, πεπίστευται τὸ θυσιαστήριον, καὶ τὰ ἔσω τοῦ καταπετάσματος», [PG 68, 848]. — Ὁ M. Klaus Gamber (*The Reform ...*), λέει σ. 145 ὅτι ἐνῶ στὴν ἀρχαία Ἐκκλησία τὸ Ἱερὸ ἔμενε σκόπιμα μακρὰ ἀπὸ τὴν θέα [τοῦ κόσμου], στὴν σημερινή [δυτικὴ] ἐκκλησία ἐκτίθεται στὴν θέα τοῦ ὁποιουδήποτε. Καὶ ἀναρρωτιέται, πραγματικὰ αὐτὸ παρουσιάζει τὸ Ἱερὸν σὰν τὸ Ἱερὸ μέρος ὅπου γίνεται ἡ θυσία; Φυσικὰ ὄχι! Ἀλλὰ, ἐνάντια σὲ κάθε παράδοση, αὐτὸ ποῦ τονίζεται τώρα εἶναι τὸ Ἱερὸν σὰν τράπεζα φαγητοῦ. Βλ. ὑποσ. 127.

τέτρασι δ' ἀργυρέησιν ἐπὶ
πλευρῇσι καλύπτρας⁴⁶² ὀρθοτενεῖς
πετάσαντες ἀπείρονι δείξατε δήμῳ
χρυσὸν ἄλις καὶ φαιδρὰ σοφῆς
δαιδάλματα τέχνης· ὧν μία μὲν
ποίκιλλε σέβας Χριστοῦ προσώπου.

....

[786] ἰστάμενοι δ' ἐκάτερθε δύο
κήρυκε θεοῖο, Παῦλος, ὅλης σοφίης
θεοδέγμονος ἔμπλεος ἀνὴρ, καὶ
σθεναρὸς κληδοῦχος ἐπουρανίων
πυλεώνων, αἰθερίοις δεσμοῖσιν
ἐπιχθονίοις τε κελεύων.

....

καὶ ἀφοῦ ξεδιπλώσετε τὰ
Καταπετάσματα [καλύπτρας]⁴⁶²
ποὺ κρέμονται στὶς τέσσερις πλευρὲς
στὶς ἀσημένιες [ὀριζόντιες ράβδους
τοῦ Κιβωρίου], δείξατε στὸν ἄπειρο
δήμο [λαόν] τὸν ἄφθρονο χρυσό, καὶ
τὰ λαμπερὰ ἔργα τέχνης, ὅπου στὴν
μία πλευρὰ ἦταν κεντημένο τὸ
πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ.

....

Καὶ σὲ κάθε πλευρὰ ἀπεικονίζονται οἱ
δύο ἀγγελιοφόροι τοῦ Θεοῦ - ὁ
Παῦλος πλήρης θείας σοφίας, καὶ ὁ
ἰσχυρὸς κλειδοῦχος τῶν ἐπουρανίων
πυλῶν [Πέτρος]

Εἰκ. 47-1. Ἱερὸν Κιβώριον, Θεσσαλονίκη, Ἀγ. Γεώργιος Ῥοτόντα, Μωσαϊκὸ ἀψίδος - CC BY-NC, καὶ ἀναπαράστασις.

⁴⁶² Ὁ Ἅγιος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης (759-826), καλεῖ τὰ ἀπλωμένα Καταπετάσματα τοῦ Κιβωρίου ὡς συγκαλύπτρες, «Θείας Τραπεζῆς συγκαλύπτραν με βλέπων», βλ. κεφ. 58, σ. 249.

A

48 Ἰωάννης Μόσχος (550-619), Λειμωνάριον, [PG 87C, 3016C]

«καὶ εὐθὺς εἶδον ὁ τε ἐπίσκοπος καὶ ὁ [Ἅγιος] πάπας [Ῥώμης Ἀγαπητός (+536)] τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος παρουσίαν· ἀλλὰ καὶ τὸ καταπέτασμα κείμενον ἐπάνω τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου [ἐπρόκειτο περὶ τοῦ τετραβήλου τοῦ ἱεροῦ Κιβωρίου, ποὺ ἦταν ἀκόμῃ ἀνοικτό, δὲν τὸ εἶχαν ἀπλώσει/κλείσει] αὐτομάτως ἐπήρθη, καὶ ἐσκέπασεν τὸν τε πάπαν καὶ τὸν ἐπίσκοπον, καὶ ὅλους τοὺς παρισταμένους τοὺς διακόνους σὺν τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ ἐπὶ ὥρας τρεῖς», [PG 87C, 3016C].

Ἐδὼ βλέπουμε ἀπὸ τὸν συγγραφέα τοῦ Λειμωναρίου, Ἰωάννη Μόσχο⁴⁶⁴ (550-619), μαρτυρία περὶ καταπετάσματος κειμένου ἐπάνω τοῦ θυσιαστηρίου (μᾶλλον τοῦ τετραβήλου τοῦ Κιβωρίου) ποὺ ἦταν ἀνοικτό καὶ ἐκλείσε κατὰ θαυμαστὸ τρόπο, στὴν Ἁγία Ἀναφορά. «ἐπήρθη, καὶ ἐσκέπασεν τὸν τε πάπαν καὶ τὸν ἐπίσκοπον, καὶ ὅλους τοὺς παρισταμένους τοὺς διακόνους σὺν τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ».

⁴⁶⁴ Ὁ Ἰωάννης Μόσχος ἢ Εὐκρατᾶς, ὑπῆρξε μοναχὸς στὶς μονὲς τοῦ ἁγίου Θεοδοσίου καὶ τοῦ ἁγίου Σάββα, περίπου τὸν 6ο μ.Χ. αἰώνα. Μαθητὴς του καὶ πνευματικό του τέκνο ὑπῆρξε ὁ ἅγιος Σωφρόνιος Ἱεροσολύμων.

A

49 Ἅγιος Σωφρόνιος Ἱεροσολύμων (560-638) [PG 87C, 3984D]

«δ'. Κοσμητῆς ἐστὶ κατὰ τὸ νομικὸν καὶ ἅγιον κόσμιον, ἐμφαῖνον τοῦ σταυρωθέντος Χριστοῦ τὸ ἐκσφράγισμα διὰ σταυροῦ κοσμούμενον, ἢ εἰς τύπον ὁ κοσμητῆς τοῦ **Καταπετάσματος**· τὰ **κάγκελλα** ἀντίτυπα τῶν τοῦ τάφου καγκέλλων· χαλκᾶ δὲ διὰ τὸ μὴ εἰσέρχεσθαι τινα ἀπλῶς».

Ἐδῶ ὁ Ἅγιος Σωφρόνιος μᾶς περιγράφει ὅτι ὑπάρχουν (στὴν Ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων) **κάγκελλα καὶ ἀπὸ μέσα Καταπέτασμα**⁴⁶⁵. Τὸ δὲ Καταπέτασμα ὁμορφαίνει, διακοσμίζει, ὁ κοσμητῆς ποὺ εἶναι κάτι μᾶλλον σὰν ἐπιπλέον ὕφασμα τὸ ὁποῖον ἀπεικονίζει μεταξὺ ἄλλων τὸν **Σταυρὸν** τοῦ Κυρίου.

⁴⁶⁵ Βλ. Ἅγιο Μακάριο Ἱεροσολύμων, κεφ. 28, σ. 202.

B

50 Ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ (580-662), Μυσταγωγία, Κεφ. ΙΕ', [PG 91, 693B]

(Κεφ. ΙΕ') «Ἡ δὲ μετὰ τὴν ἱερὰν ἀνάγνωσιν τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου, καὶ τὴν ἐκβολὴν τῶν κατηχουμένων γινομένη κλεῖσις τῶν θυρῶν τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, τὴν τε τῶν ὑλικῶν δηλοῖ πάροδον, καὶ τὴν γενησομένην μετὰ τὸν φοβερὸν ἐκεῖνον ἀφορισμὸν καὶ τὴν φοβερωτέραν ψῆφον, εἰς τὸν νοητὸν κόσμον, ἥτοι τὸν νυμφῶνα τοῦ Χριστοῦ, τῶν ἀξίων εἴσοδον· καὶ τῆς ἐν αἰσθήσεσι τῆς κατὰ τὴν ἀπάτην ἐνεργείας τελείαν ἀποβολήν.

(Κεφ. ΙΣ') Ἡ δὲ τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν μυστηρίων εἴσοδος, ...

(Κεφ. ΙΖ') Ὁ δὲ πᾶσι προσφωνούμενος πνευματικὸς ἀσπασμός, ...

(Κεφ. ΙΗ') Ἡ δὲ τοῦ θείου συμβόλου τῆς πίστεως γινομένη παρὰ πάντων ὁμολογία, ...

(Κεφ. ΙΘ') Ἡ δὲ γινομένη τρισσὴ τοῦ ἁγιασμοῦ τῆς θείας ὑμολογίας⁴⁶⁶ ἐκβόησις παρὰ παντὸς τοῦ πιστοῦ λαοῦ, τὴν πρὸς τὰς ἀσωμάτους καὶ νοεράς δυνάμεις κατὰ τὸ μέλλον φανησομένην ἔνωσιν τε καὶ ἰσοτιμίαν παραδηλοῖ· ...

(Κεφ. Κ') Ἡ δὲ παναγία τε καὶ σεπτὴ τοῦ μεγάλου καὶ μακαρίου Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐπὶ κλησίς⁴⁶⁷, ...».

Ξεκάθαρα, σαφέστατα, ἀπὸ τὸν Ἅγιο Μάξιμο, ἡ κλεῖσις τῶν ἐξωτερικῶν θυρῶν, γίνεται μετὰ τὴν ἐκβολὴν τῶν κατηχουμένων, καὶ πρὶν τὴν Μεγάλην Εἴσοδον, ἄρα δὲν συγχρονίζεται ἡ κλεῖσις τῶν ἐξωτερικῶν θυρῶν, μὲ τὸ πολὺ ἀργότερον «Τὰς θύρας, τὰς θύρας»⁴⁶⁸.

Μέχρι αὐτὴν τὴν χρονικὴν περίοδο τοῦ Ἁγίου Μαξίμου, δὲν μαρτυρεῖται στὰ σωζόμενα κείμενα «ἐκφωνούμενο κέλευσμα» (οὔτε τό «Τὰς θύρας, τὰς θύρας») περὶ θυρῶν ἐν ὥρᾳ Ἀκολουθίας, ἀλλὰ ἴσως νὰ ὑπῆρχε σὲ ἀρχαιότερα Εὐχολόγια. Εἶδαμε ὅτι μαρτυροῦνται ἤδη ἀπὸ τὸν Ἁγ. Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο κλειστὰ παραπετάσματα τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς.

— Σημειωθήτω, ὅτι τὴν σήμερον (ἐδῶ καὶ αἰῶνες) δὲν κλείονται οἱ (ἐξωτερικὲς) θύρες τῆς ἐκκλησίας.

⁴⁶⁶ «Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος Κύριος Σαβαώθ· ...».

⁴⁶⁷ «Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ...».

⁴⁶⁸ πρβλ. πρωτ. Θεόδωρος Ἰ. Κουμαριανός, «Τὰς θύρας, τὰς θύρας πρόσχωμεν», ὁ.π., σ. 548.

A

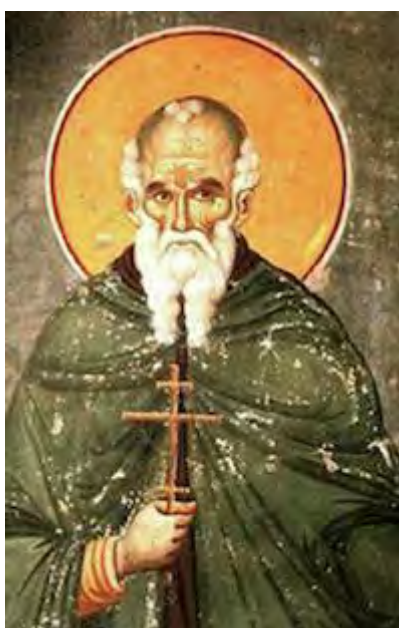
51 Άγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ (580-662), Σχόλια εἰς τὰς τοῦ Ἀγίου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου Ἐπιστολάς, [PG 4, 548D]

[PG 4, 548D] «Τῶν θείων παραπετασμάτων».

Ὅτι καὶ τότε παραπετάσματα ἦν περί τό θυσιαστήριον.

Ἐδῶ ἀναφέρεται ὁ Ἅγιος Μάξιμος στήν φράση «Τῶν θείων παραπετασμάτων» τοῦ Ἀγίου Διονυσίου πού εἶδαμε καὶ νωρίτερα στό ἀντίστοιχο κεφάλαιο 26.

Λέει ὅτι καὶ τότε, δηλ. τόν καιρὸ τοῦ Ἀγίου Διονυσίου (+96) ὑπῆρχαν παραπετάσματα γύρω ἀπὸ τὸ ἱερὸ θυσιαστήριον, πού φυσικὰ ἐκλείναν στήν ἀγία Ἀναφορά (βλέπε καὶ τὸ «μόνος μόνῳ», τῆς ΙΕΜΘ, κεφ. 53). Τὸ «ὅτι καὶ τότε» δηλοῖ καὶ τὸ «ὅπως καὶ σήμερα», δηλ. καὶ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, ἥτοι 580-662, ὑπῆρχαν παραπετάσματα γύρω ἀπὸ τὸ ἱερὸ θυσιαστήριον.

Εἰκ. 51-1. Ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητῆς. Εἰκὼν ἀπὸ *antifono.gr*.

A

52 Ἱστορία Ἐκκλησιαστικὴ καὶ Μυστικὴ Θεωρία, ΙΕΜΘ (Ἱστορία Μυσταγωγικὴ Ἐκκλησιαστικὴ)⁴⁶⁹ (~ 6^{ου}-7^{ου} αἰ.) – I – [M. Zheltov, 2021], [PG 98, 389A-421B]

M. Zheltov⁴⁷⁰ (2021)

[PG 98]⁴⁷¹

(74) «Τὸ κιβούριόν ἐστίν· ἀντὶ τοῦ τόπου ἔνθα ἐσταυρώθη ὁ Χριστός».

(389A) «Τὸ κιβώριον ἐστίν ἔνθα ἐστὶν ἡ Σταύρωσις, ἀντὶ τοῦ τόπου ὅπου ἐσταυρώθη ὁ Χριστός».

—⁴⁷²

(421B) «καὶ ὡς οὐρανὸν μὲν, τὸ ἐπάνωθεν τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς ὁρόφιον ἀπαρτίζουσιν· ὡς ὅλην δὲ γῆν ὀρίζονται, τὸ ὑπὸ τεσσάρων κιόνων τοῦ εἰρημένου κιβωρίου συγκλειόμενον ἢ περιγραφόμενον ἱερὸν ἔδαφος».

⁴⁶⁹ Στὰ ἀρχαιότερα χειρόγραφα τὸ ἔργο ἀποδίδεται στὸν **Μέγα Βασίλειο**, καὶ στὰ ὕστερα στὸν **Ἅγιο Γερμανό** Πατρ. Κων/πόλεως (640-740), καὶ χρονολογεῖται τοῦ 7^{ου} αἰ. ἢ τοῦ πρώτου μισοῦ τοῦ 8^{ου} αἰ., βλ. M. Zheltov, *The Primary Redaction of the Historia Mystagogica Ecclesiastica* (παρακάτω). Ἐμεῖς νομίζουμε ὅτι ἀναφέρεται στὸν 6^{ον} αἰ. ὅπως θὰ δοῦμε στὴν συνέχεια.

⁴⁷⁰ Michael Zheltov (M. C. ЖЕЛТОВ), *The Primary Redaction of the Historia Mystagogica Ecclesiastica* [in Russian: "Первоначальная редакция «Сказания церковного»"; original text in Greek], 2021, βασισμένο στὰ ἐξῆς χειρόγραφα (10^{ος}-12^{ος} αἰ.):

H = Hieros. S. Cruc. 2, X в. Fol. 268–270.

S = Sinait. gr. 384, X–XI вв. Fol. 37–48.

C = Paris. Coisl. 21, XII (?) в. Fol. 3.

N = Neapol. II. C. 7, 1140 г. Fol. 174–183

P = Paris. gr. 502, XII в. Fol. 174–183

G = Crypt. B. δ. I, кон. XII в. Fol. 18–36v

T = Hieros. S. Sepulchr. 39, XII–XIII вв. Fol. 161–170v.

⁴⁷¹ Μὲ πλάγια γράμματα σημειώνονται τὰ στοιχεῖα, παράγραφοι, ποὺ δὲν ὑπάρχουν στὰ ἀρχαιότερα χειρόγραφα (βλ. Zheltov).

⁴⁷² Ἡ παῦλα — σημαίνει ὅτι δὲν ὑπάρχει ἡ ἀντίστοιχη παράγραφος σὲ αὐτὴν τὴν ἔκδοση τοῦ κειμένου.

Βλέπουμε ότι τὸ Ἱερὸν Κιβώριον⁴⁷³ περιγράφεται καὶ στὰ ἀρχαιότερα χειρόγραφα τῆς ΙΕΜΘ (καὶ στοὺς Δυτικούς συγγραφεῖς^{447, 474} καὶ φυσικὰ διασώζονται πολλὰ ἀρχαῖα Κιβώρια σήμερα στὸν κόσμον), καὶ δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ ποῦμε ὅτι εἶναι τόσο παλαιὸ ὅσο καὶ οἱ ἁγίες Τράπεζες τῶν Ἐκκλησιῶν μετὰ τὴν περίοδο τῶν Κατακομβῶν. Φυσικὰ δὲν θὰ εἶχαν ὅλες οἱ ἐκκλησίες Ἱερὸν Κιβώριον (λόγῳ κόστους), ἀλλὰ εἶχαν (**ἀρχικὰ**) τὰ ἀπαραίτητα Καταπετάσματα καὶ ἀργότερα κιγκλίδες (κίονες μετὰ περιστήλιον) μετὰ καταπετασμάτων.

Ὁ Ἰουστινιανὸς πέραν ἀπὸ τὸ ὑπερμεγέθες ἱερὸν Κιβώριον τῆς Ἀγίας Σοφίας⁴⁷⁵, εἶχε κατασκευάσει/ δωρήσει χρυσὰ ἢ ἀσημένια Κιβώρια σὲ διάφορες ἐκκλησίες καὶ ἐκτὸς Κωνσταντινουπόλεως.

Εἰκ. 52-1. Ἀγία Εὐφημία, Κωνσταντινούπολις, 7^{ος} αἰ.. Ὁ Ἀμβων, ὁ Σολέας (διάδρομος), οἱ Κιγκλίδες μετὰ τὸ περιστύλιον, τὸ Ἱερὸν μετὰ τὴν Ἀγίαν Τράπεζαν καὶ τὸ Κιβώριον, καὶ ὁ Ἀρχιερατικὸς Θρόνος (λείπουν τὸ τετράβηλον τοῦ Κιβωρίου, τὸ μέγα Καταπέτασμα ἢ τὰ καταπετάσματα ἀνάμεσα στὶς Κιγκλίδες, οἱ Εἰκόνες).⁴⁷⁶

Σημειωτέον, τὸ ἱερὸν Κιβώριον δὲν στέκεται ἐπὶ τῆς Ἀγίας Τραπέζης, ὅπως σήμερα γιὰ διακοσμητικούς λόγους, ἀλλὰ περὶ τῆς Ἀγίας Τραπέζης ὥστε νὰ χωρεῖ εὐρύχωρα ἐντὸς ὁ Ἱερεὺς μετὰ κλειστὰ τὰ βῆλα (παραπετάσματα, κουρτίνες), κατὰ τὴν Ἀγίαν Ἀναφοράν.

⁴⁷³ Jelena Bogdanovic, *The Framing of Sacred Space: The Canopy and the Byzantine Church*, Oxford University Press, 2017.

⁴⁷⁴ Fr. Bock, *The Hangings of the Ciborium of the Altar*, δ.π., σσ. 297-303.

⁴⁷⁵ Εὐγενίου Μ. Ἀντωνιάδου, *Ἐκφρασις τῆς Ἀγίας Σοφίας*, Τόμος Β', δ.π., σ. 110.

⁴⁷⁶ Aidan Hart, *Ciboria and Tabernacles: A Short History*, *Orthodox Arts Journal*, 8/4/2015 (20/5/23).

A +

53 Ἱστορία Ἐκκλησιαστικὴ καὶ Μυστικὴ Θεωρία ΙΕΜΘ (Ἱστορία
Μυσταγωγικὴ Ἐκκλησιαστικὴ) (~ 6^{ου}-7^{ου} αἰ.) – Π – [M.
Zhelton, 2021], [PG 98, 424B-429C]

Σημειωτέον ὅτι ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία αὕτη ἐγράφη γιὰ Κληρικούς, καὶ ὄχι γιὰ
Λαϊκούς· (400D) «Γνῶτε οὖν πάντες οἱ Ἱερεῖς ...», (424C) «Καθ' ἡμᾶς δὲ τοὺς Ἱερεῖς ...».

M. Zhelton⁴⁷⁰ (2021)

[PG 98]

(116) Τὸ καταπέτασμα⁴⁷⁷· εἶπ'
οὖν ὁ ἁήρ· ἐστὶ καὶ λέγεται· ἀντὶ
τοῦ λίθου οὗ ἡσφάλισε τὸ
μνημεῖον Ἰωσήφ ὃνπερ
ἐσφράγισεν ἡ Πιλάτου
κουστωδία. Ἴδου ἐσταύρωται ὁ
Χριστός· τέθαπται ἡ ζωή·
ἡσφαλίσθη ὁ τάφος· ἐσφραγίσθη ὁ
λίθος·

(424B) «Τὸ δὲ καταπέτασμα,
ἡγουν ὁ ἁήρ ἐστὶ, καὶ λέγεται ἀντὶ
τοῦ λίθου, οὗ ἡσφάλισε τὸ
μνημεῖον ὁ (424C) Ἰωσήφ, ὃνπερ
ἐσφράγισεν ἡ τοῦ Πιλάτου
κουστωδία. Ἴδου ἐσταύρωται ὁ
Χριστός· τέθαπται ἡ ζωή·
ἡσφαλίσθη ὁ τάφος· ἐσφράγισται
ὁ λίθος.

—
*Ἡ δὲ νίψις τῶν χειρῶν, ἀντὶ
τοῦ νίψαντος, καί, Ἀθῶός εἰμι,
φωνήσαντος. [...]*

—
*(425B) Ἀγαπήσωμεν
ἀλλήλους. [...]. Ὅτις θύρας, τὰς
θύρας, ἐν σοφίᾳ. Ὅτις ἐνθυμήσεις
τῶν διανοιῶν ἡμῶν ἄρωμεν ἀπὸ
τῶν γηϊνῶν ἔργων καὶ
ἐνθυμημάτων. Πρόσχωμεν ἐν τῇ
σοφίᾳ.*

⁴⁷⁷ Αὐτὸ τὸ καταπέτασμα ἀναφέρεται στὸν Ἄερα.

(425C) Ἦγουν ἐν τῷ Υἱῷ καὶ
Λόγῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τὴν
σοφίαν τοῦ θείου συμβόλου τοῦ,
παρὰ τῶν ἀγίων καὶ θεοφόρων
Πατέρων ἐκτεθέντος, ἐν τῇ τοῦ
Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ προσέξωμεν·
τουτέστι, τοῦ **Πιστεύω εἰς ἓνα
Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα.**
[...].

(425D) Ἡ δὲ τῶν θυρῶν κλεῖσις,
καὶ ἡ ἐπάνωθεν τούτων ἐξάπλωσις
τοῦ καταπετάσματος, ὡς οἱ ἐν τοῖς
μοναστηρίοις⁴⁷⁸ εἰώθασιν, καὶ ἡ διὰ
τοῦ λεγομένου ἀέρος τῶν θείων
ἐπικάλυψις, ὡς οἶμαι, τὴν νύκτα
ἐκείνην δηλοῖ, καθ' ἣν ἡ τοῦ
μαθητοῦ προδοσία προέβη, [...].

(428A) Διὰ τί ἄλλο γὰρ τὸ
κάλυμμα τοῦτο ἀὴρ ὠνομάσθη⁴⁷⁹,
ἢ πάντως διὰ τὸ τὸν
ἐπικαλυπτόμενον παρ' αὐτοῦ

⁴⁷⁸ Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅπως ἐννοοῦν μερικοὶ (Mathews, Taft, Wybrew, κ.ἀ., βλ. σ. 258), ὅτι ἡ πράξις τῆς κλείσεως τῶν ἀγίων θυρῶν ἀντιγράφηκε ἀπὸ τὰ μοναστήρια, διότι τὴν εἶδαμε σὲ ἰσχύ ἀπὸ τὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο ξεκάθαρα, καὶ τὸν Ἅγιο Μακάριο, καὶ τὸν Ἅγιο Κύριλλο, καὶ στίς ἄλλες ἀναφορὰς αἰῶνες πρίν. Ἴσως ἐλέχθη ἐπειδὴ στὰ μοναστήρια θὰ ἦταν διαδεδομένη ἡ ὑπαρξὴ μεσαιῶν ἀγίων θυρίων καὶ καταπετάσματος, ἐνῶ στοὺς καθεδρικοὺς Ναοὺς ποὺ εἶχαν ὑπ' ὅσιν οἱ συγγραφεῖς τῆς Προθεωρίας, θὰ ἦταν δύο μεγάλες θύρες (ἀμφίθυρα) μέχρι τὸ ἐπιστήλιο (μὲ ταυτόχρονα κρεμάμενο παραπέτασμα) πιὸ διαδεδομένες, ἢ γιὰ κάποιον ἄλλον λόγον, τὸ ὁποῖον δὲν μᾶς παρέδωσαν. Πάντως καὶ στοὺς Ναοὺς μὲ μεγάλες ἅγιες θύρες μέχρι τὸ ἐπιστήλιο ὑπῆρχε Καταπέτασμα ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Ἱεροῦ μᾶλλον γιὰ πρακτικοὺς λόγους ἢ λόγῳ τῆς προγενεστέρως παράδοσης, γιὰ νὰ μὴν ἀνοιγοκλείνουν συνέχεια οἱ ἅγιες θύρες, βλ. Παράδοσιν Παλαιοπίστων Ῥώσων, σ. 339. — Ἐπίσης τὴν θέσιν αὐτὴν (Mathews, Taft, κ.ἀ., βλ. σ. 258) τὴν ἀπορρίπτει καὶ ἡ Στουφῆ-Πουλημένου: «[...] Ἐπομένως, ἡ ἀναφορὰ «ὡς ἐν τοῖς μοναστηρίοις εἰώθασιν» εἶναι πολὺ πιθανὸ νὰ προσάγεται ὡς ἐπιβεβαίωση τοῦ ὅτι ἡ λειτουργικὴ χρῆσις τῶν βήλων τοῦ Ἱεροῦ Βήματος - ποὺ ἴσως εἶχαν καταργηθεῖ ἀπὸ τοὺς εἰκονομάχους, ἐπειδὴ αὐτὰ συνήθως, ὅπως εἶναι γνωστὸ, ἔφεραν ἱερὰς ἀπεικονίσεις - ἀποτελεῖ στοιχεῖο τῆς ἀνόθευτης ὁρθόδοξης παραδόσεως», βλ. Στουφῆ-Πουλημένου, ὁ.π., σ. 138.

⁴⁷⁹ Ὅμως ἀνωτέρω στὸ [PG 98, 424B] πάλιν ἐξήγησε τὸν ἀὴρ καὶ διαφορετικὰ. Ἄρα μᾶλλον αὐτὲς οἱ προσθήκες στὴν IEMΘ [PG 98] (σὲ σχέση μετὰ τὴν ἐκδοσὴ M. Zheltov), δὲν εἶναι τοῦ ἀρχικοῦ κειμένου. Ἰδιὲς παράγραφοι ὑπάρχουν στὴν Προθεωρία [PG 140, 445C].

σκοτεινὸν ἀέρα τῆς εἰρημένης
νυκτὸς εἰκονίζεσθαι; [...]

(428B) Αἰρομένου δὲ τοῦ
ἀέρος, καὶ τοῦ καταπετάσματος
συστελλομένου, τῶν θυρῶν τε
ἀνοιγομένων, ἡ πρωΐα
διατυποῦται, καθ' ἣν ἀπήγαγον
Αὐτόν, καὶ παρέδωκαν Ποντίῳ
Πιλάτῳ τῷ ἡγεμόνι.

πρόσεισιν ὁ ἱερεὺς· συνέρχεται
ταῖς ἀγγελικαῖς δυνάμεσιν· οὐκέτι
ὡς ἐν ἐπιγείῳ τόπῳ ἐστῶς· ἀλλ'
ὡς ἐν τῷ ἐπουρανίῳ θυσιαστηρίῳ·
ἔμπροσθεν τοῦ φοβεροῦ θρόνου
τοῦ Θεοῦ παριστάμενος· θεωρεῖ τὸ
μέγα καὶ ἀνερμήνευτον καὶ
ἀνεξιχνίαστον τοῦ Χριστοῦ
μυστήριον· ὁμολογεῖ τὴν χάριν·
κηρύττει τὴν ἀνάστασιν·
σφραγίζει τὴν πίστιν τῆς ἁγίας
Τριάδος.

Πρόσεισιν ὁ ἱερεὺς, συνέρχεται
ταῖς ἀγγελικαῖς δυνάμεσιν, οὐκέτι
ὡς ἐν ἐπιγείῳ τόπῳ ἐστῶς, ἀλλ'
ὡς ἐν τῷ ἐπουρανίῳ θυσιαστηρίῳ,
ἔμπροσθεν τοῦ φοβεροῦ
θυσιαστηρίου τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ
παριστάμενος, θεωρεῖ τὸ μέγα καὶ
ἀνερμήνευτον καὶ ἀνεξιχνίαστον
τοῦ Χριστοῦ μυστήριον. Ὁμολογεῖ
τὴν χάριν· κηρύττει τὴν
ἀνάστασιν· σφραγίζει τὴν πίστιν
τῆς ἁγίας Τριάδος.

Πρόσεισι λευχειμονῶν ὁ
ἄγγελος τὸν λίθον τοῦ τάφου·
ἀποκυλίνει τῇ χειρί· δεικνύων τῷ
σχήματι· βοᾷ τῇ φωνῇ ἐν τρόμῳ
διὰ τοῦ διακόνου· κηρύττων τὴν
τριήμερον ἔγερσιν· ὑψῶν τὸ
καταπέτασμα καὶ λέγων· **Στῶμεν
καλῶς**· στῶμεν μετὰ φόβου· [...] **πρόσχωμεν**
τῇ ἁγίᾳ ἀναφορᾷ· [...] **ἔν**
εἰρήνῃ προσφέρειν· [...] **ἔλεον**
εἰρήνης· θυσίαν αἰνέσεως.

Πρόσεισι λευχειμονῶν ὁ ἄγγελος,
τὸν λίθον τοῦ τάφου ἀποκυλίων
τῇ χειρί· δεικνύων τῷ σχήματι,
βοῶν τῇ φωνῇ ἐν τρόμῳ· καὶ διὰ
τοῦ διακόνου κηρύττων τὴν
τριήμερον ἔγερσιν· καὶ ὑψῶν τὸ
(428C) καταπέτασμα, φωνεῖ ὁ
διάκονος λέγων· **‘Στῶμεν καλῶς,**
στῶμεν μετὰ φόβου·’ [...].
‘Πρόσχωμεν τῇ ἁγίᾳ ἀναφορᾷ’·
[...]. **‘Ἐν εἰρήνῃ προσφέροντες’·**
[...]. **‘Ἐλαιον εἰρήνης· θυσίαν**
αἰνέσεως’.

(118) Ὁ ἱερεὺς·
Ἐὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ. [...]

(120) Εἴτα πρόσεισι ὁ ἱερεὺς
μετὰ παρρήσιας τῷ θρόνῳ τῆς
χάριτος τοῦ Θεοῦ· μετὰ ἀληθινῆς
καρδίας ἐν πληροφορίᾳ πίστεως·
ἀπαγγέλων τῷ Θεῷ, καὶ
συλλαλῶν, οὐκέτι διὰ νεφέλης,
ὥς ποτε Μωϋσῆς ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ
μαρτυρίου· ἀλλὰ
ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν
δόξαν Κυρίου κατοπτεύων·
μεμύηται τὴν τῆς Ἀγίας Τριάδος
θεογνωσίαν καὶ πίστιν· καὶ **μόνος**
μόνῳ προσλαλεῖ Θεῷ μυστήρια·
ἀπαγγέλων ἐν μυστηρίῳ τὰ
κατακεκρυμμένα πρὸ τῶν αἰώνων
καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν· νυνὶ δὲ
φανερωθέντα ἡμῖν διὰ τῆς
ἐπιφανείας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ·
ἅπερ ἡμῖν ἐξηγήσατο ὁ μονογενὴς
Υἱός· ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ
Πατρός. [...].

(120) καὶ νοερῶς ὁρᾷ καὶ βοᾷ·
τὴν τῶν Σεραφικῶν δυνάμεων
τρισάγιον δοξολογίαν· τῶν μὲν
Χερουβὶμ ἐπισκιάζοντα· καὶ τῶν
Σεραφὶμ κεκραγότα· μεθ' ὧν βοᾷ·
Ἐπὶ τὸν ἐπινίκιον ὕμνον ᾄδοντα·

[...]»

(428D) Ὁ ἱερεὺς·
Ἐὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ. [...]

(429A) Εἴτα πρόεισιν ὁ ἱερεὺς
μετὰ παρρήσιας τῷ θρόνῳ τῆς
χάριτος τοῦ Θεοῦ, μετὰ ἀληθινῆς
καρδίας, ἐν πληροφορίᾳ πίστεως,
ἀπαγγέλων τῷ Θεῷ, καὶ
συλλαλῶν μόνος Αὐτῷ, οὐκέτι διὰ
νεφέλης, ὥς ποτε Μωσῆς ἐν τῇ
σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου, ἀλλ'
ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν
δόξαν Κυρίου κατοπτεύων· καὶ
μεμύηται τὴν τῆς Ἀγίας Τριάδος
θεογνωσίαν καὶ πίστιν, καὶ **μόνος**
μόνῳ προσλαλεῖ Θεῷ μυστήρια,
μυστήρια ἀπαγγέλων ἐν
μυστηρίοις, τὰ κεκρυμμένα πρὸ
τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ γενεῶν, νῦν
δὲ φανερωθέντα ἡμῖν διὰ τῆς
ἐπιφανείας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ,
ἅπερ ἡμῖν ἐξηγήσατο ὁ μονογενὴς
Υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ
Πατρός. [...].

(429C) Καὶ νοερῶς ὁρᾷ καὶ βοᾷ
τὴν τῶν Σεραφικῶν δυνάμεων
τρισάγιον δοξολογίαν, τῶν μὲν
Χερουβὶμ ἐπισκιάζόντων, καὶ τῶν
Σεραφὶμ κεκραγόντων, μεθ' ὧν
βοᾷ· Ἐπὶ τὸν ἐπινίκιον ὕμνον ᾄδοντα·

[...]».

Παρατηροῦμε, στὴν μικρὴ αὐτὴ ἀντιπαράθεση ποὺ κάναμε, ὅτι στὰ ἀρχαιότερα χειρόγραφα τῆς ΙΕΜΘ, δὲν μαρτυροῦνται τὰ ἑξῆς:

- Τὸ ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους
- Τὰς θύρας, τὰς θύρας
- Τὸ Πιστεύω⁴⁸⁰
- Τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα (τοῦ Ἱεροῦ)

Τὸ ἀρχαιότερο σωζόμενο Εὐχολόγιον Barb.gr.336 (8^{ος} αἰ.) ἔχει τὸ «Ἀγαπήσωμεν», «Τὰς θύρας, τὰς θύρας», καὶ τὸ Πιστεύω, [B.336, φφ. 10β, 28β]. Τὸ Πιστεύω εἰσήλθε στὴν Θεία Λειτουργία ἀρχὰς τοῦ 6^{ου} αἰ. (φυσικὰ θὰ πῆρε καιρὸ νὰ ἐπεκταθεῖ ἡ νέα πράξις⁴⁸¹).

Συνεπῶς βάσει τῶν στοιχείων ποὺ ἔχουμε, φαίνεται ὅτι στὴν ἀρχαιότερη ἔκδοση τῆς ΙΕΜΘ δὲν ὑπῆρχε τὸ Πιστεύω ἐν χρήσει στὴν τότε Λειτουργία. Ὅμως τὸ Πιστεύω μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸν Ἅγιο Μάξιμο (580-662) στὴν Μυσταγωγία, ἀλλὰ δὲν μαρτυρεῖται τὸ Τὰς θύρας, τὰς θύρας. Συνεπῶς θεωροῦμε ὅτι τὸ ΙΕΜΘ (σύμφωνα μὲ τὰ ἀρχαιότερα χφφ) ἀναφέρεται στὸν 6^{ον} αἰ. (ἴσως μέχρι στὶς ἀρχὲς τοῦ 7^{ου} αἰ.).

Συνάμα παρατηρεῖται ὅτι στὰ ἀρχαιότερα χειρόγραφα [M. Zheltov, σ. 120] ὅπως καὶ στὴν ἔκδοση PG μαρτυρεῖται [PG 98, 429A]:

- Εἶτα πρόσεισι ὁ ἱερεὺς μετὰ παρρήσιας τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ· μετὰ ἀληθινῆς καρδίας ἐν πληροφορίᾳ πίστεως· ἀπαγγέλων τῷ Θεῷ, καὶ συλλαλῶν.
- μόνος μόνῳ προσλαλεῖ Θεῷ μυστήρια· ἀπαγγέλων ἐν μυστηρίῳ τὰ κατακεκρυμμένα πρὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν.

Φυσικὰ ἐδῶ πρόκειται περὶ τῆς ἱερωτάτης στιγμῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς.

⁴⁸⁰ Ἴσως τις νὰ πεῖ ὅτι τὸ Πιστεύω ὑποννοεῖται στό «κρητύττων τὴν τριήμερον ἔγερσιν». Δὲν νομίζουμε, διότι εἶναι πολὺ «μεγάλον» σὲ σημασία τὸ Πιστεύω γιὰ νὰ λείπει. Νομίζουμε ὅτι λείπει ἐπειδὴ ἀπλὰ δὲν εἶχε ἀκόμη εἰσέλθει στὴν Λειτουργία, τότε ποὺ ἀναφέρονται τὰ ἀρχαιότερα χειρόγραφα.

⁴⁸¹ Τότε δὲν ὑπῆρχε διαδίκτυο, «κοινωνικά» δίκτυα, καὶ ἠλεκτρονικὰ ταχυδρομεῖα.

Τί σημαίνει «μόνος μόνω»:

Σημαίνει ὅτι προσεύχεται μετὰ τὴν Εὐχὴς τῆς Λειτουργίας μόνος πρὸς τὸν Θεό, χωρίς νὰ ἐξωτερικεύει τὴν Προσ(Ευχὴ) του (Ματθ. ζ' 5-6)· μόνος μόνω. (Γιὰ φανταστεῖτε, ἀνάλογα, ὁ κάθε πιστὸς νὰ ἐξωτερικεύει τὴν ἰδίαν Προσευχὴν του ἐν ὥρᾳ Λειτουργίας).

Σημαίνει ἐπίσης, ὅτι ὁ Ἱερεὺς εἶναι μόνος ἐντὸς τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου μετὰ τὰ βῆλα (παραπετάσματα, κουρτίνες) κλειστά. Στὶς μικρότερες ἐνορίες, ἐκκλησίες, ὅπου δὲν ὑπῆρχε Κιβώριον, τὸ ὑπάρχον (καὶ φθηνότερο) Καταπέτασμα (κουρτίνα) τοῦ Ἱεροῦ ἦταν ἀρκετό. Καὶ ἂν τυχὸν δὲν ὑπῆρχε οὔτε Καταπέτασμα, ἡ κυρτὴ στάση τοῦ σώματος τοῦ Ἱερέως (ἐπικλινόμενος) πρὸς ἀνατολὰς καὶ ἡ μυστικὴ του, ἐν συγκεντρώσει νοός, (προσ)Εὐχὴ ἦταν ἀρκετή.

Ἄρα ἐδῶ, [M. Zheltov, σ. 120], [PG 98, 429A], μαρτυρεῖται ὅτι τὴν στιγμήν τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς ὁ ἱερεὺς εἶναι μόνος καὶ συλλαλεῖ μετὰ τὸν Θεὸ μόνος μόνω, ἄρα μυστικῶς καὶ μετὰ κλειστὰ τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ καταπέτασμα (ἢ/καὶ μετὰ κλειστὰ τὰ παραπετάσματα τοῦ ἱεροῦ Κιβωρίου).

Οἱ παράγραφοι ποὺ προστέθηκαν ἀργότερα στὴν ΙΕΜΘ, στὰ χειρόγραφα ποὺ χρησιμοποίησε τὸ PG, δηλ. οἱ 424B-428B, σὲ σχέση μετὰ τὰ ἀρχαιότερα χφφ ποὺ χρησιμοποίησε ὁ M. Zheltov, δηλ. ἀπὸ τὸ Ἀγαπήσωμεν, μέχρι πρὸ τοῦ Στῶμεν καλῶς, εἶναι ἴδιες καὶ στὸ κείμενο τῆς Προθεωρίας τοῦ [Νικολάου καὶ] Θεοδώρου Ἀνδίδων (καὶ θὰ τὶς ἀναλύσουμε ἐκεῖ).

Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦταν νὰ γινόταν ἔρευνα γιὰ τὸ πότε εἰσῆλθαν αὐτὲς οἱ ἐπιπλέον παράγραφοι τοῦ PG στὸ ΙΕΜΘ.

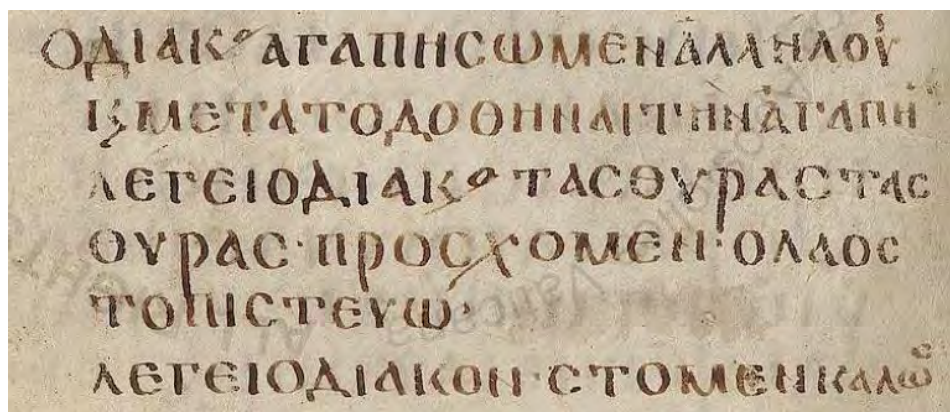
A

54 Barb. Gr. 336, Η' αἰ. (Εὐχολόγιον) – Τὰς θύρας, φ. 28β

Ὁ Βαρβερινὸς κώδικας 336 (Barb. gr. 336) εἶναι τὸ ἀρχαιότερο σωζόμενο χφ. Εὐχολόγιον (η' αἰ.). Τό χφ. ἔχει ἰταλικὴ ὀνομασία ἐπειδὴ κατέληξε στὴν συλλογὴ τοῦ καρδινάλιου Barberini. Πρόκειται ὁμῶς περὶ ἀντιγράφου Κωνσταντινουπολίτικου Ἐπισκοπικοῦ Εὐχολογίου τοῦ 8ου αἰ..

Στὸ Εὐχολόγιον αὐτὸ βλέπουμε τὸ *Τὰς θύρας, τὰς θύρας* (φ. 28β), ἀμέσως πρὶν τὸ *Πιστεύω* ὡς·

Τὰς θύρας, τὰς θύρας· Πρόσχωμεν.

Εἰκ. 54-1. Τμῆμα χειρογράφου Εὐχολογίου, Barb. Gr. 336, Η' αἰ., Βιβλιοθήκη Βατικανοῦ.

Τό **Barb. gr. 336** στὰ Διακονικὰ τῶν Κατηγουμένων, δὲν ἔχει τὸ *Τὰς θύρας*,⁴⁸² ποὺ σημαίνει ὅτι πλέον (τόν 8^{ον} αἰ.) οἱ θύρες **μᾶλλον** δὲν κλείονταν καὶ ἐπαφίετο στὶς συνειδήσεις τῶν Κατηγουμένων (ἂν ὑπῆρχαν), τῶν Φωτιζομένων, νὰ φύγουν οἰκειοθελῶς, ἄνευ θορύβου.

⁴⁸² S. Parenti, E. Velkovska, *L' Eucologio Barberini Gr. 336*, ὁ.π., σσ. 246-247.

A

55 Barb. Gr. 336, Η' αἰ. (Εὐχολόγιον) – Ἐπὶ χειροτονία διακόνου, φ. 166

«Ἐπὶ χειροτονία διακόνου.

Μετὰ τὸ γίνεσθαι τὴν ἁγίαν Ἀναφορὰν καὶ ἀνοιγῆναι τὰς θύρας [ἐννοεῖται τοῦ Ἱεροῦ
μαζὶ μὲ τὸ καταπέτασμα ποὺ ἦσαν κλειστά], πρὶν ἢ εἰπεῖν τὸν διάκονον «Πάντων τῶν
ἁγίων»,⁴⁸³ προσάγεται ὁ μέλλων χειροτονεῖσθαι διάκονος τῷ ἀρχιεπισκόπῳ.»⁴⁸⁴

Ἐδῶ βλέπουμε μαρτυρία γιὰ τὸ ἀνοιγμα τῶν ἁγίων θυρίων μετὰ τὴν ἁγία Ἀναφορά, ἥδη ἀπὸ
τόν 8° αἰ., ποὺ φυσικὰ καταγράφει πράξη πολὺ προγενέστερη.

Γιατὶ νὰ ἐννοοῦνταν, καὶ γιατί νὰ ἀνοιγαν οἱ ἐξωτερικὲς θύρες τοῦ Ναοῦ πρὸ τοῦ
«Πάντων τῶν ἁγίων» (ποὺ ἔστω ὅτι ἦσαν κλειστές); Γιὰ νὰ εἰσέλθουν ἀμύητοι καὶ
κατηχούμενοι καὶ νὰ κοινωνήσουν; Μά, γιὰ αὐτὸν τὸν σκοπὸν ἔκλειναν οἱ ἐξωτερικὲς
θύρες, γιὰ νὰ μὴν εἰσέλθουν! Ἔτσι ἀκυρώνεται ὁ σκοπὸς τοῦ κλεισίματος τῶν ἐξωτερικῶν
θυρῶν. Ἄτοπον· ἄρα ἐννοοῦνται τὰ ἅγια θύρια τοῦ Ἱεροῦ (μαζὶ μὲ τὸ καταπέτασμα³).

Καὶ ἄλλως· Ἐδῶ ὁμιλεῖ περὶ τῆς χειροτονίας τοῦ διακόνου, καὶ ὅτι προσάγεται ὁ διάκονος στὸν
Ἀρχιεπίσκοπο. Δὲν ἐνδιαφέρουν οἱ θύρες τοῦ Ναοῦ στὴν χειροτονία τοῦ Διακόνου, ἀλλὰ
ἐνδιαφέρουν τὰ ἅγια θύρια νὰ ἀνοιχθοῦν γιὰ νὰ προσαχθεῖ ὁ Διάκονος.

Βλ. ἐπίσης, κεφ. 14.5, σ. 130.

⁴⁸³ Μετὰ τὴν εὐλόγησιν τοῦ λαοῦ ἀπὸ τὸν Ἱερέα· Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη τοῦ μεγάλου Θεοῦ...

⁴⁸⁴ S. Parenti, E. Velkovska, *L' Eucologio Barberini Gr. 336*, ὁ.π., σ. 170.

56 Barb. Gr. 336, Η' αἱ. (Εὐχολόγιον) – Ἁγία Ἀναφορά, καὶ μετὰ Εὐχὴ ἡγουν ποίησις μύρου, φ. 124

Εὐχὴ ἡγουν ποίησις μύρου γινομένου τῇ ἁγίᾳ Πέμπτῃ τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος ὑπὸ μόνου Ἐπισκόπου.

«Γεινομένης ἀκολουθῶς πάσης τῆς ἱερᾶς λειτουργίας καὶ εἰσαγομένων τῶν ἁγίων δώρων ἐν τῇ θείᾳ Τραπέζῃ εἰσάγεται σὺν αὐτοῖς ἔμπροσθεν ὑπὸ Πρεσβυτέρου καὶ τὸ μύρον· καὶ ἀποτίθεται καὶ αὐτὸ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Τραπέζῃ· πλησίον τοῦ πρώτου δίσκου ἐξ εὐωνύμων· καὶ ποιεῖ πᾶσαν τὴν ἁγίαν ἀναφορὰν ὁ Ἀρχιερεὺς⁴⁸⁵ ἕως τοῦ ἐκφωνῆσαι *Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτὴρ ἡμῶν.*

Μετὰ δὲ τὸ «Ἀμήν»⁴⁸⁶, οὔτε τῶν πυλεώνων [τῶν ἁγίων θυρίων] τέως ἡ ἀνοιξίς γίνεται· οὔτε ὁ Διάκονος ἄρχεται ὁ ἀνελθὼν ἐν τῷ ἄμβωνι ποιῆσαι τὴν μέσην εὐχήν· ἀλλὰ σιωπῆς οὔσης⁴⁸⁷, ἀνίσταται ὁ Ἀρχιερεὺς, καὶ τοῦ Ἀρχidiaκόνου ἐν τῷ θείῳ Ἱερατεῖῳ λέγοντος· *Πρόσχωμεν*, ἀνέρχεται εἰς τὴν κρηπίδα τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου· καὶ σφραγίζῃ τὸ μύρον τρίτον καὶ πάλιν κατέρχεται· Καὶ κλινόμενος, ἀπάρχεται τῆς εὐχῆς οὕτως·

Κύριε τοῦ ἐλέους καὶ Πατὴρ τῶν Φώτων, παρ' οὗ πᾶσα δόσις ἀγαθὴ [...]».

Βλέπουμε ὅτι τὴν ἁγίαν Ἀναφορὰν τὴν ποιεῖ πᾶσαν ὁ Ἀρχιερεὺς. Μετὰ τὴν ἐκφώνησιν *Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη ...*, εἴμαστε ἀκριβῶς στὸ ἴδιο σημεῖο μὲ τὸ προηγούμενο κεφ. 55. Τώρα ὁμως δὲν ἀνοίγουν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ Ἱεροῦ, ἀλλὰ ἐνῷ ὑπάρχει ἤδη λειτουργικὴ σιωπὴ, ἀκούγεται μόνον τὸ *Πρόσχωμεν* τοῦ Ἀρχidiaκόνου, καὶ ἐν συνεχείᾳ, μέσα στὴν λειτουργικὴ σιωπὴ, ὁ Ἀρχιερεὺς προσεύχεται μὲ τὴν Εὐχὴν τοῦ Μύρου, φυσικά, μυστικῶς (προσευχόμενος κλινόμενος). Σιωπῆς οὔσης... . Ταυτόχρονα καὶ ὁ λαὸς μυστικῶς, μέσα του, προσεύχεται, σιωπῆς οὔσης.

⁴⁸⁵ Πρβλ. ἡμέτερον ἄρθρον, *Ἱερατικὸν Συλλεῖτουργον - σύγκρισις διατάξεων, Ἱερατικῶν, καὶ σχόλια*, [PDF], [PDF], 21/12/2022.

⁴⁸⁶ Ἐδῶ ἔχει *Ἀμήν*. Νωρίτερα, στὴν Θεία Λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, [Barb. Gr. 336, φ. 18], ἔχει ὅπως καὶ σήμερα τὴν ἀπόκρισιν τοῦ ψάλτου· *Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματος σου.*

⁴⁸⁷ Πόσο λείπει αὐτὴ ἡ προσευχητικὴ σιωπὴ, ἡ λειτουργικὴ σιωπὴ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίᾳ σήμερα! Πρβλ. ἡμέτερον ἄρθρον, *Σύγχρονοι (Ἅγιοι) Γέροντες καὶ οἱ Μυστικὲς Εὐχές*, [PDF], [PDF], 8/2/2022.

Βλέπε παρόμοια, επίσης, **1000+ χρόνια αργότερα**, Ευχολόγιον 1803 Οικουμενικοῦ Πατριαρχείου, Ευχολόγιον 1927 Σαλίβερου:

«Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Μύρου»: «Μετὰ δὲ τὸ εἰπεῖν τὸν Ἀρχιερέα: *Καὶ δὸς ἡμῖν ἐν ἐνὶ στόματι. Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη τοῦ μεγάλου Θεοῦ, ὁ μὲν ἐν τῷ Ἄμβωνι Διάκονος ἵσταται σιγῶν· ὁ δὲ Πατριάρχης ἀνέρχεται ἐν τῇ τῆς ἁγίας Τραπεζῆς κρηπίδι, καὶ ἀποσκεπάζει τὸ ἅγιον Μύρον, καὶ σφραγίζει αὐτό γ'.*

Ἐπιλέγων μυστικῶς τὴν ἐπομένην Εὐχὴν.

Κύριε τοῦ ἐλέους, καὶ Πατὴρ τῶν Φώτων, παρ' οὗ πᾶσα δόσις ἀγαθῆ [...]».

A

57^{ος} Ἅγιος Θεόδωρος Στουδίτης (759-826), Θεία Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων [PG 99, 1689]

Στὴν Ἑρμηνεία τῆς Θείας Λειτουργίας τῶν Προηγιασμένων ὁ Ἅγιος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης καὶ Ὁμολογητῆς (759-826), ἀναφέρει:

«Μετὰ γὰρ τὴν τῶν θείων δώρων εἰσόδουσιν, ἐτοίμως αἱ θύραι κεκλείσκονται»⁴⁸⁸

δηλ. μετὰ τὴν Μεγάλην Εἴσοδον κλείνεται ἀμέσως ἡ Ὠραία Πύλη, τὰ βημόθυρα καὶ τὸ καταπέτασμα-βῆλον.

⁴⁸⁸ [PG 99, 1689].

A

58 Ἅγιος Θεόδωρος Στουδίτης (759-826), Κιβώριον [PG 99, 1793]

MB. — *Εἰς τὸ κιβώριον τοῦ Προδρόμου.*
Θείας τραπέζης συγκαλύπτραν με βλέπων,
Χερουδικὴν νόμιζε ταξιαρχίαν·
Χριστὸν γὰρ ἔνδον μυσταγωγεῖσθαι νόει,
Τὸν τῶν ἄνω τε Δεσπότην, καὶ τῶν κάτω.

XLII. — *In ciborium Præcursoris.*
Mensæ sacratæ conspicans operculum,
Hanc tu cohortem cogita Cherubicam :
Nam Christus intus mysticis adest sacris,
Cælestium idem Dominus ac terrestrium.

MB'. -Εἰς τὸ Κιβώριον τοῦ Προδρόμου.

Θείας Τραπεζῆς συγκαλύπτραν με βλέπων,
Χερουβικὴν νόμιζε ταξιαρχίαν·
Χριστὸν γὰρ ἔνδον μυσταγωγεῖσθαι νόει,
Τὸν τῶν ἄνω τε Δεσπότην, καὶ τῶν κάτω.

Ἐδῶ ὁ Ἅγιος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης καὶ Ὁμολογητής, καλεῖ τὸ Κιβώριον καὶ κυρίως τὰ ἀπλωμένα Παραπετάσματα του ὡς συγκαλύπτραν.⁴⁸⁹ Πῶς ὁμως γίνεται συγκαλύπτρα τὸ Κιβώριον ἐν ὥρᾳ μυσταγωγίας; Φυσικὰ ὅταν [ὁ Ἱερεὺς εἶναι μέσα καὶ] τὰ Καταπετάσματα εἶναι κλειστά, δηλ. ἀπλωμένα. Γιὰ αὐτὸ καὶ λέει ἔνδον μυσταγωγεῖσθαι νόει.

Αὐτὰ δὲν εἶναι ἀπλὰ λόγια ῥήτορος, ἀλλὰ εἶναι βίωμα, θεωρία ἐν ὥρᾳ Λειτουργίας τοῦ Ἁγίου ποὺ μᾶς τὴν ἐξέφρασε.

Παρόμοια θεωρία μᾶς ἄφησε γραπτῶς καὶ ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος 4 αἰῶνες ἐνωρίτερον, βλ. σ. 211.

Εἰκ. 58-1. Ὁσῖος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης. Εἰκὼν ἀπὸ romfea.gr.

⁴⁸⁹ Καλύπτρας καλεῖ ὁ Παῦλος Σιλεντιάριος (ΣΤ') τὰ Καταπετάσματα, «τέτρασι δ' ἀργυρέησιν ἐπὶ πλευρῆσι καλύπτρας ὀρθοτενεῖς πετάσαντες» κεφ. 47, σ. 231.

A

59 Ἐγκαίνια Βασιλικῆς (Ναοῦ) – Angoulême Sacramentary (800)

Ordo Consecrationis Basilicas Novae.

“[...] Post haec benedicit lenteamina vel vasa templi et

post haec revestientur altare,

et vela templi penduntur,

et accendunt luminaria”.⁴⁹⁰

Μετάφρασις.

Τάξις Ἐγκαινίων (νέας Βασιλικῆς) Ναοῦ.

[...] Μετὰ ἀπὸ αὐτὸ εὐλογεῖ τὰ σκεύη τοῦ Ναοῦ καὶ

μετὰ ἀπὸ αὐτὸ ἐνδύεται τὸ Θυσιαστήριον,

καὶ τὰ **Καταπετάσματα** (βῆλα) τοῦ Ναοῦ θὰ κρεμασθοῦν,

καὶ θὰ ἀνάψουν οἱ λαμπάδες.

Ὁ Jean-Baptiste Thiers λέει ὅτι :

Dans l'Eglise d'Orient comme dans celle d'Occident, les anciens Autels, au dessus desquels il y avoit des Ciboirs, étoient entourés de voiles, ou rideaux, que l'on tenoit dépliés pendant la consécration.

«στὴν Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία καθὼς καὶ στὴ Δυτικὴ, τὰ ἀρχαῖα Θυσιαστήρια, πάνω ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὑπῆρχαν Κιβώρια, περιβάλλονταν ἀπὸ **Καταπετάσματα** ἢ Κουρτίνες, τὰ ὁποῖα ἦσαν **ξεδιπλωμένα κατὰ τὴν Ἀναφορά**»⁴⁹¹.

⁴⁹⁰ Patrick Saint-Roch, *Liber sacramentorum Engolismensis : manuscrit B.N. Lat. 816, Le sacramentaire gélasien d'Angoulême*, 1987, σ. 302.

⁴⁹¹ Jean-Baptiste Thiers, *Dissertations ecclesiastiques*, ..., ὁ.π., σ. 81.

A

60 Ἀφιέρωσις Ναοῦ – Drogo Sacramentary (826-855)

Ordo Dedications Ecclesiae.

“[...] Tunc iterum incipiet clerus laetaniam positis reliquiis **extra velum** quod **extensum est inter aedem et altare.**

... pontifex cum deputatis ministris **intra velum** ...”⁴⁹²

Μετάφρασις.

Τάξις Ἀφιερώσεως Ἐκκλησίας.

«Μετὰ τὴν τοποθέτηση τῶν λειψάνων, ὁ κλῆρος θὰ ἀρχίσει τὴν λιτανεὶα ἔξω ἀπὸ τὸ
Καταπέτασμα ποὺ χωρίζει τὸ Ἱερό ἀπὸ τὸν κυρίως Ναό.

... ὁ Ἐπίσκοπος εἰσέρχεται μαζί μὲ τοὺς κληρικοὺς ἐντὸς τοῦ **Καταπετάσματος** ...».

⁴⁹² L. Duchesne, *Christian worship: Its origin and evolution – A study of the Latin Liturgy up to the time of Charlemagne*, 1904 (translated by M. L. McClure), σ. 488. - BnF Latin 9428 f. 100.

A

61 ΕΒΕ 210, Χειρόγραφον με όμιλίες τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου [φ. 93β] (τέλος Θ' αἰ. - ἀρχάς Ι' αἰ.)

Στὸ χειρόγραφον τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος, στὸ φύλλο 93β, βλέπουμε, τὴν ἀπεικόνιση τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἔμπροσθεν ἀνοιχτοῦ παραπετάσματος μᾶλλον Ἱεροῦ Κιβωρίου ἢ τῶν ἀγίων θυρῶν.

Εἶναι παρόμοια ἀπεικόνισις μετὰ τις ἀγιογραφίες τοῦ Ἀγίου Ἀπολλιναρίου Ῥαβέννας, κεφ. 92, σ. 326, καὶ μετὰ τις ἀγιογραφίες τοῦ Μηνολογίου τοῦ Βασιλείου Β', κεφ. 62, σ. 253.

Φυσικά, καὶ μόνον ἡ ἀπεικόνισις τοῦ Ἀγίου μετὰ παραπετασμάτων, σημαίνει ὅτι αὐτὴ ἦταν μιὰ συνειθισμένη ἐμπειρία ὁράσεως Ἱερέων καὶ Ἀρχιερέων ἐν τῷ Ναῷ (ὅταν εὐλογοῦσε, κτλ.).

Εἰκ. 61-1. Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. ΕΒΕ 210, φ. 93β, τέλος Θ' αἰ. - ἀρχάς Ι' αἰ..

A

62 Μηνολόγιον τοῦ Βασιλείου τοῦ Β' - Ἱερὸν Κιβώριον καὶ τὸ Καταπέτασμα, [Vat. gr. 1613, φ. 324] (I' αἰ.)

Ἀπὸ τὸ χειρόγραφον Μηνολόγιον ποὺ γράφηκε γιὰ τὸν Αὐτοκράτορα Βασίλειον τὸν Β' (976-1025), [Vat. gr. 1613, φ. 324].

Εἰκ. 62-1. Ἡ Προσκύνησις τῆς τιμίας ἀλύσεως τοῦ ἁγ. Ἀποστόλου Πέτρου (16/1).⁴⁹³ Ἐγχρωμη εἰκόνα.⁴⁹⁴ Παρόμοια ὑπάρχει καὶ στὸ Imperial Menologion.⁴⁹⁵

Ἐδῶ δὲν ἀπεικονίζεται Ναός, ἀλλὰ ναῖσκος (δηλ. παρεκκλήσι) τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου Πέτρου, ἐφαπτόμενος τῆς Ἁγίας Σοφίας, μᾶλλον ἀριστερόθεν τοῦ Βήματος τῆς Ἁγίας Σοφίας εὕρισκόμενος⁴⁹⁶.

⁴⁹³ Rowland J. Mainstone, *Hagia Sophia ...*, ὁ.π., σ. 218.

⁴⁹⁴ *Vat. gr. 1613, φ. 324*, Βιβλιοθήκη τοῦ Βατικανοῦ. Bob Atchinson, *Collection of Ciboriums from the Menologion of Basil II*. (2/7/2023).

⁴⁹⁵ The Walters Art Museum, *W.521, 'Imperial' Menologion*, W.521, f. 105r, 11° αἰ.. (20/3/2024).

⁴⁹⁶ Εὐγενίου Μ. Ἀντωνιάδου, *Ἐκφρασις τῆς Ἁγίας Σοφίας*, Τόμος Β', ὁ.π., σ. 162. Εὐγενίου Μ. Ἀντωνιάδου, *Ἐκφρασις τῆς Ἁγίας Σοφίας* – Τόμος Α', Ἀθῆναι 1907, Πίναξ ιζ', μετὰ τὴν σ. 80.

Σε μικρογραφία βλέπουμε τὸ Ἱερὸν Κιβώριον καὶ τὸ Καταπέτασμα. Λείπουν λεπτομέρειες φυσικά, ἀλλὰ εἶναι μικρογραφία. Τὸ Κιβώριον φαίνεται χωρὶς Καταπετάσματα, ἀλλὰ γνωρίζουμε ὅτι καὶ τότε ὑπῆρχαν Καταπετάσματα, π.χ. Κεφ. 10.

Ἴδου πῶς περιγράφει ὁ Ἀντωνιάδης τὸ ἀνωτέρω: «Ἀριστερόθεν εἰσὶν ἀπεικονισμένοι **κιγκλίδες βήματος** ἐν μορφῇ κιονίσκων κεκοσμημένων ἀκανθίνους κιονοκράνοις, ὑποστηριζόντων δὲ ὀρίζοντιον ἀκάνθινον ὡσαύτως **ἐπιστύλιον**. ὀπισθεν δὲ τῶν κιγκλίδων ἐκτείνεται τὸ **καταπέτασμα**. Πρὸς τὸ μέσον δὲ τῆς εἰκόνης ὑπάρχει **ἀγία τράπεζα**, κεκαλυμμένη **κιβωρίῳ** ὁμοίῳ τῷ ὑπὸ τοῦ Σιλεντιαρίου περιγραφέντι, ἐνῷ ἐκατέρωθεν αὐτῆς ἐκτείνεται **ἔρκος**, χωρίζον τὸ κυρίως βῆμα τοῦ ὀπισθεν κυκλείου, ἐν τῷ βυθῷ τοῦ ὁποῦ κυρτοῦνται τὰ βάρη τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου. Τὰς ἀλύσεις τοῦ Πέτρου παρατηρεῖ τις ἐπὶ μικρᾶς τραπέζης προσκυνουμένας ὑπὸ τοῦ πατριάρχου»⁴⁹⁷.

Στὴν σελίδα τοῦ Bob Atchinson μπορεῖτε νὰ βρεῖτε μιὰ **Συλλογὴ Κιβωρίων**, ἀπὸ τὸ Μηνολόγιον τοῦ Βασιλείου τοῦ Β'.⁴⁹⁴

Τὸ Κιβώριον φαίνεται ἐπίσης καὶ σὲ πολλὰ μικρογραφίες, πὺ ἀπεικονίζουν τὸν Ναὸ τοῦ Σολομώντος. **Φαίνεται χωρὶς Παραπετάσματα**, Εἰκ. 62-2, **ἀλλὰ γνωρίζουμε ὅτι καὶ τότε ὑπῆρχαν Παραπετάσματα** (Κεφ. 10).

Εἰκ. 62-2. Τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου, τὸ Κιβώριον ἄνευ παραπετασμάτων. Μονὴ Δαφνίου.⁴⁹⁸ Βλ. ἐπίσης καὶ στὸ Μηνολόγιον τοῦ Βασιλείου τοῦ Β'.⁴⁹⁹

⁴⁹⁷ Εὐγενίου Μ. Ἀντωνιάδου, *Ἑκφρασις τῆς Αγίας Σοφίας*, Τόμος Β', ὁ.π., σ. 162.

⁴⁹⁸ Ἑλένη Πενοπούλου, *Τὰ ἀπόκρυφα Χριστιανικὰ κείμενα τῆς Καινῆς Διαθήκης στὴ λατρεία τῶν Θεομητορικῶν ἑορτῶν*, Θεσσαλονίκη 2019, σ. 219: Ἀναφορὰ στὸ Κ. Καλοκύρης, *Ἡ Θεοτόκος εἰς τὴν εἰκονογραφίαν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως*, Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1972, σ. 394.

⁴⁹⁹ *Vat. gr. 1613, φ. 198, Βιβλιοθήκη τοῦ Βατικανοῦ.*

Ἡ Μεσοπεντηκοστή, Εἰκ. 62-3. Καὶ πάλιν ὁ Ναὸς τοῦ Σολομῶντος, ἀπεικονίζεται ἄνευ καταπετασμάτων, ποὺ γνωρίζουμε ὅτι ὑπῆρχαν. Ἀπλὰ ὁ Ἀγιογράφος ἔκρινε νὰ μὴν μποῦν αὐτὲς οἱ λεπτομέρειες ἐν προκειμένῳ.

Εἰκ. 62-3. Ὁ Χριστὸς ἐν τῷ Ναῷ τοῦ Σολομῶντος. Τὸ Κιβώριον ἄνευ παραπετασμάτων. Ἀγιογραφία/
Φωτογραφία ἀπὸ ἀνώνυμο Ἡμερολόγιον.

Ἡ Ὑπαπαντή, Εἰκ. 62-4. Ἐδὼ ἀπεικονίζονται Παραπετάσματα στὸ Κιβώριον.

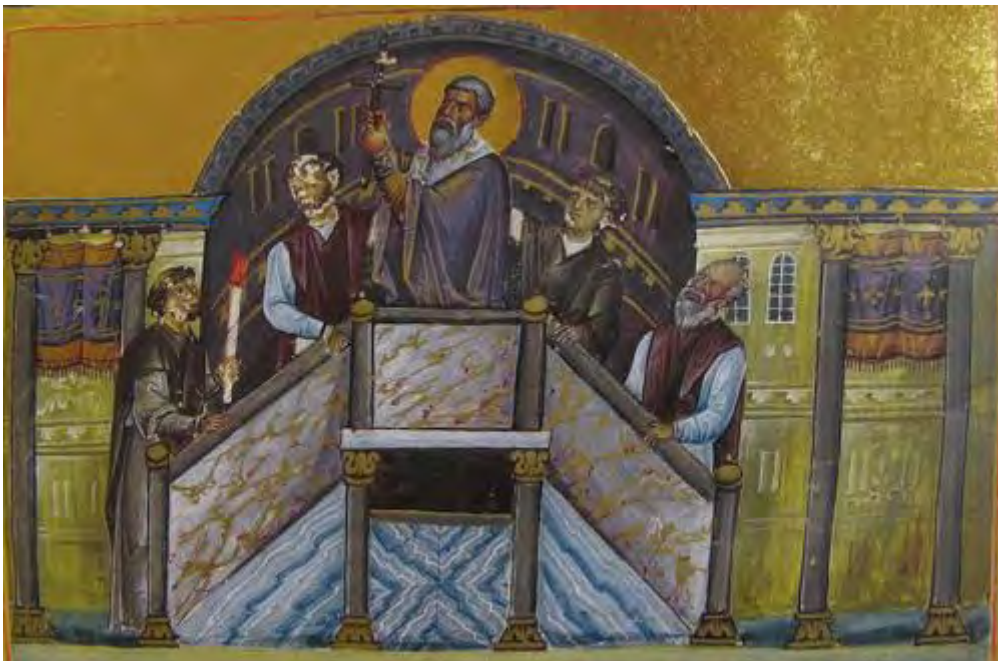

Εἰκ. 62-4. Ἡ Ὑπαπαντή. Τὸ Κιβώριον μετὰ παραπετασμάτων. Αἶγινα, Παληοχώρα. (Φωτ. ΠΔΠ, 2019).

63 Ἄλλες Ἀπεικονίσεις Καταπετασμάτων

Εἰκ. 63-1. Ἀπεικονίσεις ὑψηλοῦ Φράγματος με Καταπετάσματα, καὶ τὸ Μέγα Καταπέτασμα σηκωμένο.⁵⁰⁰

Εἰκ. 63-2. Ἀπεικονίσεις Καταπετασμάτων.⁵⁰⁰

⁵⁰⁰ Bob Atchison, *The Sanctuary of Hagia Sophia*. 15/6/2023.

A

64 "Όσιος Νικήτας Στηθατός, Ήγούμενος τής Μονής Στουδίου (990-1080)

Ο R. Taft, αναφέρεται στο έργο του στον Άγιο Νικήτα Στηθατό, χωρίς να τον βάλει στο εύρετήριό του (index), και λέει ο Taft ότι⁵⁰¹: «ή απόκρυψις του ιεροῦ ἀπὸ τὸν κόσμος, μέσω ἐνὸς συμπαγούς διαχωρίσματος καὶ καταπετασμάτων, ποὺ δημοφιλῶς θεωρεῖται τυπικὴ πρακτικὴ εἰς τὴν Βυζαντινὴν διάταξιν, φαίνεται ὅτι εἶναι μιὰ μεσαιωνικὴ μοναστικὴ πρακτικὴ ποὺ ποτὲ δὲν εἶχε ξανὰ ἀκουστῆ κάτι τέτοιο πρὸ τοῦ 11^{ου} αἰῶνος.⁵⁰² Σὲ αὐτὸ τὸ συμπέρασμα [συνεχίζει ὁ R. Taft] «ἔφτασε» πρόσφατα ὁ Mathews ...⁵⁰³ Σημειωθῆτω [συνεχίζει] ὅτι ὁμιλοῦμε μόνο γιὰ τὴν Κωνσταντινουπολίτικη παράδοση».

Γιὰ τὸν Άγιο Νικήτα Στηθατό, παραπέμπουμε στὸ ἔργο τοῦ π. Γεωργίου Διαμαντοπούλου,^{504, 505} ὅπου δίνει τὶς ἀπαντήσεις στὰ ἀνωτέρω, καὶ πέραν αὐτῶν.

Ἡ παραπάνω θέση τοῦ Taft (Mathews)⁵⁰⁶ εἶναι “tricky”. Ἔστω ὅτι δὲν ὑπῆρχε τότε συμπαγὲς Τέμπλο. Ἄν ὅμως ἀποκρύπτεται πλήρως τὸ Ἱερὸν μὲ Ἀμφίθυρα, Κίονες, Ἐπιστήλιο, καὶ Καταπετάσματα, δὲν εἶναι τὸ ἴδιο μὲ “solid sanctuary barrier and curtains” ὡς πρὸς τὴν ἀπόκρυψιν; Εἶναι. Ἄρα ἀπορρίπτεται ἡ θέση του ὡς ἄκυρος (βλ. ἐπίσης, κεφ. 40, σ. 219, καὶ πρβλ. κεφ. 103, σ. 348). Ἄλλωστε καὶ τὸ ὑψηλὸ φράγμα τοῦ Βήματος μὲ τοὺς κίονες, καὶ τὰ συμπαγῆ θωράκια στὶς Βασιλικὲς τοῦ Δ' καὶ ἔπειτα αἰώνων, ἀναιρεῖ τὴν θέσην τῶν Mathews καὶ Taft.

⁵⁰¹ R. F. Taft, *The Great Entrance*, δ.π., σ. 413: «Hence to hide the altar from the people by means of a solid sanctuary barrier and curtains, popularly considered to be “typical” of the Byzantine rite, appears to be a medieval monastic practice unheard of before the 11th century. This at least is the conclusion arrived at recently by Mathews.... . Note however that we are speaking only of the Constantinopolitan tradition». Ἡ θέση αὐτὴ καταρρίπτεται εἰς τὴν ὑποσ. 478.

⁵⁰² Φυσικὰ πρόκειται περὶ δυτικοῦ μύθου, ὡς ἔχουμε ἀποδείξει στὴν παρούσα ἐργασία. Γιατὶ ὅμως ἔχει ἐπιλεγῆ ὁ 11^{ος} αἰῶνας; Τί ἔγινε τότε; Τὸ Μεγάλον Σχίσμα. Καὶ ὁ νοῶν νοεῖται.

⁵⁰³ T. F. Mathews, *The early churches of Constantinople ...*, δ.π., σσ. 170-171. Πρόκειται φυσικὰ περὶ δυτικοῦ μύθου, βλ. ὑποσ. 478.

⁵⁰⁴ **G. Diamantopoulos, Die Hermeneutik des Niketas Stethatos**, Münchner Arbeiten zur Byzantinistik, 3, Neuried 2019 [ἀνατύπωση München 2021].

⁵⁰⁵ Πρεσβ. Γ. Διαμαντοπούλου, *Ἡ θεολογικὴ τεκμηρίωση τῆς ἀπόκρυψης τῶν τελουμένων στό ἱερό κατὰ τὸν ὁσιο Νικήτα τόν Στηθατό*, [ἐπίσης ἐδῶ], 11/6/2023.

⁵⁰⁶ Παρόμοια καὶ ὁ H. Wybrew, *The Orthodox Liturgy*, σσ. 119, 134.

Τὸν διαιωνιζόμενο μύθο τῶν Mathews/Taft/Wybrew περὶ δῆθεν μοναστικῆς πρακτικῆς τοῦ κλεσίματος τῶν ἁγίων θυρῶν, τὸ ἐπεξηγήσαμε στὴν Προθεωρία, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν καὶ μόνον ὀρμῶνται.⁴⁷⁸

Τὰ περὶ ἀποκρύψεως τοῦ Ἱεροῦ στὴν Κων/πολη ἀποδεικνύεται (βλ. τὰ κεφάλαια ἐνωρίτερον), ἀπὸ τὸν Κωνστάντιο Β' τὸν Αὐτοκράτορα, τὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο, τὸν Παῦλο Σιλεντιάριο, τὸν Ἅγιο Μάξιμο τὸν Ὁμολογητῆ, ἀπὸ τὸ Χειρόγραφον Barb.gr.336 (Η' αἰ.), τὸν Ἅγιο Θεόδωρο Στουδίτη, καὶ ἀπὸ ὅλη τὴν ἀναίρεσιν τῆς θέσεως αὐτῆς (καὶ τῆς πρώτης) στὸ παρὸν ἄρθρο, καὶ στὸ κεφ. 15, σ. 135.

Καὶ φυσικὰ ἀποδεικνύεται ὀρθοδόξωτατα ἀπὸ τὸν Ἅγιο Νικήτα τὸν Στηθαῖο καὶ Στουδίτη, βλ. ἐργασία τοῦ π. Γεωργίου Διαμαντοπούλου.⁵⁰⁴

A * (+)

65 [Νικόλαος καὶ] Θεόδωρος ἐπ. Ἀνδίδων (1055-1063), Προθεωρία
Κεφαλαιώδης περὶ τῶν ἐν τῇ Θεῇ Λειτουργίᾳ γινομένων
συμβόλων καὶ μυστηρίων, [PG 140, 444-448].

Σημειωτέον ὅτι ἡ Προθεωρία ἐγράφη γιὰ Κληρικούς, καὶ ὄχι γιὰ Λαϊκούς, «πονηθεῖσα
ἐκ προτροπῆς καὶ ἀξιώσεως τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Φυτείας Βασιλείου».

[PG 140] - Προθεωρία

[PG 98]⁵⁰⁷ - ΙΕΜΘ

«(444B) ιθ'. Μετὰ δὲ τὴν ἀπόθεσιν τῶν ἁγίων δώρων [μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον], [...]

(421A) «Ἡ δὲ πρὸς τὴν ἁγίαν τράπεζαν τῶν ἁγίων ἀπόθεσις, [...]

(424B) Τὸ δὲ καταπέτασμα,
ἡγουν ὁ ἅγιος ἐστὶ, καὶ λέγεται ἀντὶ
τοῦ λίθου, οὗ ἡσφάλισε τὸ
μνημεῖον ὁ (424C) Ἰωσήφ, ὃν περ
ἐσφράγισεν ἡ τοῦ Πιλάτου
κουστωδία. Ἰδοὺ ἐσταύρωται ὁ
Χριστός· τέθαπται ἡ ζωή·
ἡσφαλίσθη ὁ τάφος· ἐσφράγισται
ὁ λίθος.

Ἡ δὲ νίψις τῶν χειρῶν, ἀντὶ
τοῦ νίψαντος, καὶ, 'Αθῶός εἰμι,'
φωνήσαντος. [...]

(425A) Τὴν δέξιν δὲ
ἀποπληροῦντες ὑπὲρ τῶν
ἐνεχθέντων τιμίων δώρων, λέγει·
'Τῆς Παναγίας, ἀχράντου, ...'
[...] διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ

⁵⁰⁷ Οἱ παράγραφοι τῆς ΙΕΜΘ μὲ μπλὲ/κόκκινα γράμματα δὲν ὑπάρχουν στὰ ἀρχαιότερα χφφ.

μονογενοῦς Σου Υἱοῦ 'Εἰρήνη
πᾶσιν.' [...].

εἶτα τὸ Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους,
ἐκφωνεῖ ὁ διάκονος, ὥστε τὸν
αἰσθητὸν γινόμενον ἀσπασμὸν
νοητῶ, ἐν τῇ καρδίᾳ εἰσδέχεσθαι,
καὶ πᾶσαν ἐξορίζει μνησικακίαν.
Ἀναδιπλασιάζει δὲ παρεγγυώμενος
ὁ διάκονος λέγων. **Τὰς θύρας, τὰς
θύρας· ἐν σοφίᾳ πρόσσχωμεν**· του-
τέστι, Μὴ ἀσόφως καὶ ἀλογίστως
τολμῶμεν ταυτὶ τὰ ἅγια [...]

(425B) Ἀγαπήσωμεν
ἀλλήλους. [...]. **Τὰς θύρας, τὰς
θύρας, ἐν σοφίᾳ.** Τὰς ἐνθυμήσεις
τῶν διανοιῶν ἡμῶν ἄρωμεν ἀπὸ
τῶν γηϊνῶν ἔργων καὶ
ἐνθυμημάτων. **Πρόσχωμεν ἐν τῇ
σοφίᾳ.**

(444C) Τούτοις ἔπεται καὶ τὸ (Στῶμεν καλῶς, βλ. παρακάτω
Στῶμεν καλῶς, στῶμεν μετὰ 428C)
φόβου· πρόσσχωμεν τῇ ἁγίᾳ ἀνα-
φορᾷ. Τίς δὲ ἡ ἀναφορά; [...].

(445A) κ'. Παρεγγυᾶται δὲ πρὸς
τούτοις ὁ ἀρχιερεὺς ἄνω τὰς
καρδίας ἔχειν, καὶ ὅλον τὸν νοῦν.
Οἱ πιστοὶ δὲ τούτων λεγομένων,
ἐπαγγέλονται προσφέρειν πρῶτον
μὲν ἔλεον, εἶτα εἰρήνην ὡς θυσίαν
αἰνέσεως. Ὁμολογοῦσι δὲ καὶ τὰς
καρδίας οὕτως ἔχειν πρὸς Κύριον,
ὥσπερ ἐντέλλονται.

Ἐπὶ τούτοις [προσέτι] τὸ θεῖον τῆς
ὀρθοδόξου πίστεως σύμβολον λέ-
γεσθαι διατέτακται, [...] ⁵⁰⁸,

(425C) Ἦγουν ἐν τῷ Υἱῷ καὶ
Λόγῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τὴν
σοφίαν τοῦ θεοῦ συμβόλου τοῦ,
παρὰ τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων

⁵⁰⁸ Ἡ Προθεωρία, [PG 140, 444C-445A], ἔχει τὸ Πιστεύω μετὰ τὸ Στῶμεν καλῶς, καὶ τότε **Τὰς θύρας, τὰς
θύρας**, ὅχι πρὸ τοῦ Πιστεύω, ἀλλὰ πρὸ τοῦ Στῶμεν καλῶς! Βλ. ὑποσ. 521. Ἐπειδὴ ἐδῶ χρησιμοποιεῖ φράσεις ὅπως
«τούτοις ἔπεται» γιὰ τὸ Στῶμεν καλῶς, μετὰ τὸ **Τὰς θύρας**, καὶ μετὰ λέει «ἐπὶ τούτοις» γιὰ τὸ Πιστεύω, μᾶλλον
τὰ περιγράφει μὲ χρονικὴ σειρὰ.

τούτου ἀκούοντες τοῦ ἁδομένου⁵⁰⁹, [...].

Πατέρων ἐκτεθέντος, ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ προσέξωμεν· τουτέστι, τοῦ Πιστεύω εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα.⁷ [...].

(445B) κα'. Ἡ δὲ τῶν θυρῶν κλείσις⁵¹⁰ καὶ ἡ ἐπάνω τούτων ἐξάπλωσις τοῦ καταπετάσματος, ὡς ἐν τοῖς μοναστηρίοις⁴⁷⁸ εἰώθασι, καὶ ἡ τοῦ λεγομένου ἀέρος τῶν θείων δώρων ἐπικάλυψις, ὡς οἶμαι, τὴν νύκτα ἐκείνην δηλοῖ, καθ' ἣν ἡ τοῦ μαθητοῦ προδοσία προέβη, [...].

(425D) Ἡ δὲ τῶν θυρῶν κλείσις, καὶ ἡ ἐπάνωθεν τούτων ἐξάπλωσις τοῦ καταπετάσματος, ὡς οἱ ἐν τοῖς μοναστηρίοις⁴⁷⁸ εἰώθασι, καὶ ἡ διὰ τοῦ λεγομένου ἀέρος τῶν θείων ἐπικάλυψις, ὡς οἶμαι, τὴν νύκτα ἐκείνην δηλοῖ, καθ' ἣν ἡ τοῦ μαθητοῦ προδοσία προέβη, [...].

(445C) διὰ τί γὰρ τὸ κάλυμμα τοῦτο ἀὴρ ὠνομάσθη⁵¹¹, ἢ πάντως διὰ τὸ τὸν ἐπικαλυπτόμενον παρ' αὐτοῦ σκοτεινὸν ἀέρα τῆς εἰρημένης νυκτὸς εἰκονίζεσθαι; [...]

(428A) Διὰ τί ἄλλο γὰρ τὸ κάλυμμα τοῦτο ἀὴρ ὠνομάσθη⁴⁷⁹, ἢ πάντως διὰ τὸ τὸν ἐπικαλυπτόμενον παρ' αὐτοῦ σκοτεινὸν ἀέρα τῆς εἰρημένης νυκτὸς εἰκονίζεσθαι; [...]

Αἰρομένου δὲ τοῦ ἀέρος καὶ τοῦ καταπετάσματος συστελλομένου, τῶν θυρῶν τε ἀνοιγομένων, ἡ πρῶτα (445D) διατυποῦται, καθ' ὃν ἀπήγαγον Αὐτὸν καὶ παρέδωκαν Ποντίῳ Πιλάτῳ τῷ ἡγεμόνι.

(428B) Αἰρομένου δὲ τοῦ ἀέρος, καὶ τοῦ καταπετάσματος συστελλομένου, τῶν θυρῶν τε ἀνοιγομένων, ἡ πρῶτα διατυποῦται, καθ' ἣν ἀπήγαγον Αὐτόν, καὶ παρέδωκαν Ποντίῳ Πιλάτῳ τῷ ἡγεμόνι. [...].

⁵⁰⁹ Τὴν ἐποχὴ τῆς Προθεωρίας, τὸ Πιστεύω, λεγόταν μετὰ μέλους (φυσικά, μέλους ἀπλοῦ ἐκκλησιαστικοῦ). «τούτου ἁδομένου».

⁵¹⁰ Ἐδὼ ὁ συγγραφεὺς κάνει χρονικὸ ἄλμα πρὸς τὰ πίσω τοῦ λειτουργικοῦ χρόνου, διότι λέει διὰ τὴν κλείσιν τῶν θυρῶν πού γίνεται πρὸ τὴν ἐπικάλυψιν τῶν θείων δώρων διὰ τοῦ ἀέρος. Τὴν σήμερον αὐτὸ γίνεται μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον, ἄρα πολὺ πρὸ τοῦ Πιστεύω.

⁵¹¹ πρβλ. [PG 98, 424B].

(Στῶμεν καλῶς, βλ. ἀνωτέρω,
(444C))

Πρόσεισι λευχειμονῶν ὁ ἄγγελος,
τὸν λίθον τοῦ τάφου ἀποκυλίων
τῇ χειρί· δεικνύων τῷ σχήματι,
βοῶν τῇ φωνῇ ἐντρόμῳ· καὶ διὰ
τοῦ διακόνου κηρύττων τὴν
τριήμερον ἔγερσιν· καὶ ὑψῶν τὸ
(428C) καταπέτασμα, φωνεῖ ὁ
διάκονος λέγων· **‘Στῶμεν καλῶς,
στῶμεν μετὰ φόβου·’** [...].
‘Πρόσχωμεν τῇ ἁγίᾳ ἀναφορᾷ’·
[...]. ‘Ἐν εἰρήνῃ προσφέροντες’·
[...]. **‘Ἐλαιον εἰρήνης· θυσίαν
αἰνέσεως’.**

(428D) ‘Ο ἱερεὺς·
‘Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ’. [...]

ἐν τούτῳ γὰρ τῷ καιρῷ τῆς τῶν
θυρίδων δηλαδὴ κλείσεως καὶ τοῦ
καταπετάσματος τοὺς ὑποδιακό-
νους ἔξωθεν ἵστασθαι ἐν τῷ πλάτει
τοῦ θεοῦ ναοῦ, ὡς ἐν αὐτῇ τάχα
τοῦ σεπτοῦ θυσιαστηρίου, οἱ θεῖοι
Πατέρες διατετάχασιν, τὰ σκάνδα-
λα ἐκ μέσου αἴροντες, καὶ τοὺς
ἀναιδῶς καὶ ἀνευθυριάστως ὥδε
κάκεισε περιτρέχοντας ἐπὶ βλάβῃ
τῶν ἀφελεστέρων, οἷά τινα παι-
δίσκην ἀποσοβοῦντας καὶ ἀνα-
στέλλοντας, οἳ γε καὶ τὸ **‘Ὅσοι
πιστοί⁵¹², ἐκφωνοῦντες τοὺς παρε-**
στῶτας ἀσφαλίζονται, τοῦ πτώμα-
τος⁵¹³ τοῦ κορυφαίου μυστικῶς
κατὰ ταύτην τὴν ὥραν ἀναμινή-
σκοντες, ὡς ἂν (448A) μή τις
τούτων, φόβῳ ἢ δόλῳ κλαπείς,

(429A) Εἴτα πρόεισιν ὁ ἱερεὺς
μετὰ παρρησίας τῷ θρόνῳ τῆς
χάριτος τοῦ Θεοῦ, μετὰ ἀληθινῆς
καρδίας, ἐν πληροφορίᾳ πίστεως,
ἀπαγγέλων τῷ Θεῷ, καὶ
συλλαλῶν μόνος Αὐτῷ, οὐκέτι διὰ
νεφέλης, ὡς ποτε Μωσῆς ἐν τῇ
σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου, ἀλλ’
ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν
δόξαν Κυρίου κατοπτεύων· καὶ
μεμύηται τὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος
θεογνωσίαν καὶ πίστιν, καὶ **μόνος**
μόνῳ προσλαλεῖ Θεῷ μυστήρια,
μυστήρια ἀπαγγέλων ἐν
μυστηρίοις, τὰ κεκρυμμένα πρὸ
τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ γενεῶν, νῦν
δὲ φανερωθέντα ἡμῖν διὰ τῆς
ἐπιφανείας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ,
ἅπερ ἡμῖν ἐξηγήσατο ὁ μονογενὴς

⁵¹² Βλ. Τυπικὸν τῆς Μ. Ἐκκλησίας, [D I, σσ. 171-172].

⁵¹³ δηλ. τῆς πτώσεως (τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου).

ὕπὸ τῶν ἐν τῇ πυρᾷ τῆς κολάσεως Υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ
ἀεὶ ἐστηκότων δαιμόνων, πυρίνους Πατρός. [...].
τοὺς λογισμοὺς ἐνιέντων εἰς τὰς
καρδίας, μάλιστα τῶν ὑψηλοτέρων
κατ' ἀρετήν, [...].

κβ'. [...] (448B) διότι τῶν —
ὑποδιακόνων ἔξωθεν ἀπαιτούντων
τοὺς πιστοὺς, τὴν ὑπ' αὐτῶν ἀτα-
ραξίαν ὥσανεὶ βάσιν ἔχοντες ἐνδον
οἱ Ἱερεῖς, ἀταράχως τῶν θείων μυ-
στηρίων μεταλαμβάνουσι⁵¹⁴».

κγ'. Τί δ' ἂν τις εἴποι περὶ τῶν —
θείων ῥιπιδίων, ἄρτι ἐγκεχειρι-
σμένων τοῖς διακόνοις, καὶ ὑπ'
αὐτῶν στρεφομένων ἐπάνω τῶν
ἀγίων, ὡς ἐν ἐκπλήξει, ἄχρι συμ-
πληρώσεως εἰς τό, Κατάπεμψον
τὸ Πνεῦμα (448C) Σου τὸ ἅγιον
ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα
δῶρα ταῦτα, τῆς θεολέκτου προ-
σευχῆς; Τολμηρὸν μὲν οὖν τὸ περὶ
τούτων φθέγγεσθαι ἔτι· ἐπεὶ δ'
ἅπαξ ὑπείξαμεν τῇ ἐντολῇ τοῦ
κελεύσαντος⁵¹⁵, φέρε καὶ περὶ τού-
των εἴπωμεν, διδόντος Θεοῦ. [...].

(449B) [...] τῇ ὑπερουσίῳ φύσει (429C) Καὶ νοερῶς ὁρᾷ καὶ βοᾷ
τὴν δοξολογίαν προσφέρουσιν, ὡς τὴν τῶν Σεραφικῶν δυνάμεων
ἐξ αὐτῶν χερουβὶμ καὶ τῶν σερα- τρισάγιον δοξολογίαν, τῶν μὲν
φίμ ἀποδιδομένην αὐτῷ· εἰς τοῦτο Χερουβὶμ ἐπισκιαζόντων, καὶ τῶν
γὰρ ὁδηγεῖ ἡμᾶς ἢ λέγουσα ἐκφώ- Σεραφίμ κεκραγόντων, μεθ' ὧν
νησις τὸν ἐπινίκιον ὕμνον· [...]

⁵¹⁴ Φυσικὰ δὲν ἐννοεῖ ὅτι σὲ αὐτὸ τὸ χρονικὸ σημεῖο τῆς περιγραφῆς μεταλαμβάνουν, διότι ἀργότερα ἔχει *Τὸν ἐπινίκιον ὕμνον, καὶ τὸ Λάβετε, φάγετε. Ἐννοεῖ ὅλη τὴν χρονικὴν περίοδο τῆς Ἀναφορᾶς, ὅπου οἱ ὑποδιάκονοι ἔξω ἐκφωνοῦν τὸ Ὅσοι πιστοί. Βλ. Τυπικὸν τῆς Μ. Ἐκκλησίας, [D I, σσ. 171-172].*

⁵¹⁵ δηλ. τοῦ ἐπισκόπου Φυτείας Βασιλείου.

βοᾷ· Ὅν ἐπινίκιον ὕμνον
ᾄδοντα.⁵¹⁷

κε'. Πρὸς δὲ καὶ ὁ μετὰ τὴν
ἐκφώνησιν τρισάγιος ὕμνος⁵¹⁶.
τούτου δὲ ᾄδομένου, ἡ Εὐχή
μάλιστα μὲν τοῦ μεγάλου
Βασιλείου, ἀλλὰ καὶ τοῦ θείου
Χρυσοστόμου, [...] ἐκφωνοῦσι τό,
'Λάβετε, φάγετε'.
[...].».

(437B) Δοξάζοντες δὲ βοῶμεν· Τὰ
Σὰ ἐκ τῶν Σῶν Σοι προσφέροντες.
[...]. Ὁ λαός· Σὲ ὑμνοῦμεν, τὸν
Θεὸν καὶ Πατέρα. Σὲ εὐλογοῦμεν,
τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον· σοὶ εὐχαρι-
στοῦμεν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι· Κύριε
ὁ Θεὸς ἡμῶν, Τριάς ἐν μονάδι, καὶ
μονὰς ἐν Τριάδι,⁵¹⁸ [...] ⁵¹⁸.

Καὶ γὰρ τὸ ἐπικεκυφότης ποιεῖν
τὸν ἱερέα τὴν θείαν μυσταγωγίαν,
ἐμφαίνει τὸ συλλαβεῖν ἀοράτως τῷ
μόνῳ Θεῷ. (437C) Ὅθεν καὶ τὴν
θείαν φωτοφάνειαν ὀρᾷ, καὶ τῇ
λαμπρότητι τῆς δόξης τοῦ προσώ-
που τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐμφαι-
δρύνεται⁵¹⁹, καὶ ὑποστέλλει ἑαυτὸν
τῷ φόβῳ καὶ τῇ αἰδοῖ· [...].⁵²⁰
[...].».

⁵¹⁶ Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ.

⁵¹⁷ M. Zheltov, *The Primary Redaction ...*, σ. 120.

⁵¹⁸ M. Zheltov, *The Primary Redaction ...*, σ. 126.

⁵¹⁹ Ὅπως ἔχουν μαρτυρήσει ἀνὰ τοὺς αἰῶνες καὶ στίς ἡμέρες μας ἅγιοι Ἱερεῖς, βλ. Ἑμπειρίες κατὰ τὴν Θεία
Λειτουργία, Ἱερομονάχου Στεφάνου Κ. Ἀναγνωστοπούλου.

⁵²⁰ M. Zheltov, *The Primary Redaction ...*, σ. 128.

Κατ' ἀρχήν, παρατηρεῖται, ὡς ἀνεφέρθη στήν ὑποσημείωση 508, ὅτι ἡ Προθεωρία, [PG 140, 444C-445A], ἔχει τὸ **Πιστεύω μετὰ τὸ Στῶμεν καλῶς**, καὶ τὸ *Τὰς θύρας, τὰς θύρας*, ὄχι πρὸ τοῦ *Πιστεύω*, ἀλλὰ πρὸ τοῦ *Στῶμεν καλῶς*.^{521,522}

Σὲ ἀντίθεση ἡ ἔκδοση PG τῆς IEMΘ, ἔχει κανονικὰ (μὲ τὴν σημερινὴ ἔννοια/διάταξη) τὸ *Πιστεύω πρὸ τοῦ Στῶμεν καλῶς*, καὶ τὸ *Τὰς θύρας, τὰς θύρας*, πρὸ τοῦ *Πιστεύω*.

Ἡ ἀρχαιότερη ἔκδοση τῆς IEMΘ (βλ. M. Zheltov, ἀνωτέρω) δὲν ἔχει καθόλου τὸ *Τὰς θύρας, τὰς θύρας*, οὔτε τὸ τοῦ *Πιστεύω*, ἀλλὰ ἔχει τὸ *Στῶμεν καλῶς*. Ἐπίσης δὲν ἔχει καθόλου τὶς παραγράφους γιὰ τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ καταπέτασμα.

Τώρα ἀναλύοντας τὶς θύρες στήν Προθεωρία [PG 140, 444-448].

Ἡ φράση τῆς Προθεωρίας· **κα'**. Ἡ δὲ τῶν θυρῶν κλείσις καὶ ἡ ἐπάνω τούτων ἐξάπλωσις τοῦ καταπετάσματος, [...] καὶ ἡ τοῦ λεγομένου ἀέρος τῶν θείων δώρων ἐπικάλυψις [PG 140, 445B], ἀντίστοιχα IEMΘ [PG 98, 425D], ὑποδηλώνει ὅτι τὰ ἅγια θύρια (τοῦ Ἱεροῦ) καὶ τὸ ἐπάνω τούτων καταπέτασμα κλείνουν μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον (λόγω τοῦ ἀέρος ποὺ ἀναφέρει καὶ ὁ ὁποῖος ἐπικαλύπτει τὰ θεία δῶρα ἀμέσως μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον).

Παρακάτω λέγει [PG 140, 445C] (ἀντίστοιχα IEMΘ [PG 98, 428B]). «**Αἰρομένου δὲ τοῦ ἀέρος καὶ τοῦ καταπετάσματος συστελλομένου, τῶν θυρῶν τε ἀνοιγομένων**». Πότε ἀνοίγουν ὅμως τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ καταπέτασμα, σύμφωνα μὲ τὴν Προθεωρία; **Πότε αἰρόταν ὁ ἀέρας στήν διάταξη ποὺ περιγράφει ἡ Προθεωρία;** Σήμερα αἱρεται στὸ *Πιστεύω* καὶ πρὸ τοῦ *Στῶμεν καλῶς*. Ὅμως στήν Προθεωρία τὸ *Πιστεύω* εἶναι μετὰ τὸ *Στῶμεν καλῶς*! Στὴν Προθεωρία ὅμως πρὸ τοῦ *Στῶμεν καλῶς*, ὑπάρχει τὸ *Τὰς θύρας, τὰς θύρας* (χωρὶς τὸ *Πιστεύω*). **Συνεπῶς μὲ πᾶσα ἐπιφύλαξη, μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι σύμφωνα μὲ τὴν διάταξιν τῆς**

⁵²¹ Καθόλου ἀπορίας ἄξιον, διότι ὅπως παραδέχεται καὶ ὁ Ἱω. Φουντούλης, ὁ Ἅγιος Φιλόθεος Κόκκινος Πατρ. Κων/πόλεως ἦταν αὐτὸς ποὺ ἐξασφάλισε τὴν ὀρθὴ καὶ ὁμοιόμορφη τέλεση τῆς Θείας Λειτουργίας! Ἡ Διάταξη (Λειτουργίας) τοῦ Πατριάρχου Κων/πόλεως Ἀγίου Φιλοθέου Κοκκίνου [V.480 (ἔτους 1334)], [III4], εἶναι ἡ πιὸ γνωστὴ καὶ ἡ πλέον ἀποδεκτὴ σὲ ὅλον τὸν ὀρθόδοξο κόσμον. [...] «Ἡ Διάταξη τοῦ Φιλοθέου κατὰ τὸν καθηγητὴ Ἰωάννη Φουντούλη ἀποτελεῖ «σταθμὸ στὴν ἐξέλιξη τῆς Θείας Λειτουργίας. Σταθεροποίησε καὶ βαθμὴδὸν ἐνοποίησε τὶς λειτουργικὲς τυπικὲς διατάξεις καὶ ἐξασφάλισε τὴν ὀρθὴ καὶ ὁμοιόμορφη τέλεση τῆς Θείας Λειτουργίας», πρβλ. [ΔΘΛ, σ.13], Προλεγόμενα Π.Ι. Σκαλτσῆ.

⁵²² [ΔΘΛ] Διατάξεις τῆς Θείας Λειτουργίας, κατὰ τὰ Βατοπαιδινὰ Χειρόγραφα τοῦ ΙΔ' αἰώνα, Ἰ.Μ.Μ. Βατοπαιδίου, 2019.

Προθεωρίας, στὸ Τὰς θύρας, τὰς θύρας, ἀνοίγει τὸ καταπέτασμα καὶ τὰ ἅγια θύρια, πρὸ τοῦ Στῶμεν καλῶς (τὸ Πιστεύω ἔπεται σὲ αὐτὴν τὴν διάταξιν).

Ὅμως δὲν μένουν τὰ ἅγια θύρια γιὰ πολὺ ἀνοικτά,

ἀλλὰ ἀμέσως παρακάτω, [PG 140, 445D-448A], περιγράφει τὴν γιὰ **δευτέρα φοράν κλείσιν** τῶν ἁγίων θυρίων καὶ τοῦ καταπετάσματος: «ἐν τούτῳ γὰρ τῷ καιρῷ τῆς τῶν θυρίδων δηλαδὴ κλείσεως καὶ τοῦ καταπετάσματος τοὺς ὑποδιακόνους ἔξωθεν ἴστασθαι [...] καὶ τὸ Ὅσοι πιστοί, ἐκφωνοῦντες τοὺς παρεστῶτας ἀσφαλίζονται».

Πότε κλείνουν γιὰ δεύτερη φορά, σύμφωνα μὲ τὴν ἀνωτέρω διάταξιν; Μετὰ τὸ Πιστεύω. Πρβλ. κεφ. 18, σ. 146.

Ἡ Προθεωρία μᾶς λέει ὅτι ὅταν κλείνουν γιὰ δεύτερη φορά τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ καταπέτασμα, οἱ ὑποδιάκονοι βρίσκονται στὸ ἐκκλησίασμα καὶ ἐκφωνοῦν τὸ Ὅσοι πιστοί, ὅπως οἱ θεῖοι Πατέρες διέταξαν, γιὰ νὰ νοθετοῦν τοὺς ταραχοποιούς (καὶ αὐτοὺς ποὺ «δὲν ἔβαζαν γλῶσσα μέσα») «τοὺς ἀναιδῶς καὶ ἀνερυθριάστως ὧδε κάκεισε περιτρέχοντας ἐπὶ βλάβῃ τῶν ἀφελεστέρων», καὶ γιὰ νὰ ὑπενθυμίζουν στοὺς Πιστοὺς ὅτι κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν ἰδιαίτερα πρέπει νὰ προσεύχονται, καὶ γιὰ νὰ ἐφιστοῦν τὴν προσοχὴ τῶν Πιστῶν στὴν Προσευχή.

Πῶς ὅμως ἐν ὥρᾳ Ἀκολουθίας ἔβρισκαν εὐκαιρία τινὲς ταραχοποιοὶ νὰ διαταράσσουν τὴν τάξιν τῆς Ἐκκλησίας; Φυσικὰ ἐπειδὴ δὲν εἶχαν ἐσωτερικὴ προσευχητικὴ πνευματικὴ κατάσταση, καὶ ἀπὸ τὴν σιγὴ ποὺ ἐπικρατοῦσε. Προφανῶς, ἦταν ἡ στιγμὴ τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς (τῶν Μυστικῶν Εὐχῶν, ὅπως λεγόταν παλαιά) καὶ ὑπῆρχε ἄκρα σιγὴ στὴν ἐκκλησία, καὶ ἔτσι ἔβρισκαν τινὲς τὴν εὐκαιρία νὰ μιλήσουν καὶ νὰ ἀποσπᾶσουν τὸν διπλανό τους ἀπὸ τὴν προσευχή του⁵²³. Γιὰ αὐτὸ καὶ οἱ Πατέρες ἔβαλαν τοὺς ὑποδιακόνους νὰ λένε τό Ὅσοι πιστοί. Σὰν νὰ λένε, ὅσοι εἴστε πραγματικὰ πιστοί, προσευχηθεῖτε (μέσα σας) αὐτὴν τὴν ἱερὴ στιγμὴ, καὶ μὴ σᾶς ὑποκλέπτουν οἱ πλάνοι λογισμοί!

⁵²³ Στὴν Ἐκκλησία ὅλοι προσεύχονται, παράλληλα, μὲ διαφορετικὲς Εὐχές ὅμως, καὶ οἱ Ἱερεῖς μὲ τίς ἱερατικὲς Εὐχές τοὺς μυστικῶς, καὶ οἱ Λαϊκοὶ εἴτε μὲ τὴν προσφώνησιν τοῦ Διακόνου (τὴ στιγμὴ τῶν αἰτήσεων) καὶ τὸ μυστικὸ Κύριε ἐλέησον (ὁ Ψάλτης ἐκφώνως), εἴτε μὲ τίς μυστικὲς δικές τους ἐσωτερικὲς προσευχές καὶ αἰτήματα πρὸς τὸν Θεόν.

Τὸ ὅτι ὑπῆρχε ἄκρα σιγὴ στὴν ἐκκλησίᾳ στὴν ἀγία Ἀναφορὰ μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸν ἅγιον Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο.

Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος· «ὅταν ἐστήκη πρὸ τῆς τραπέζης ὁ Ἱερεὺς, τὰς χεῖρας ἀνατείνων εἰς τὸν οὐρανόν, καλῶν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τοῦ παραγενέσθαι καὶ ἄψασθαι τῶν προκειμένων, πολλὴ ἡσυχία, πολλὴ σιγὴ», [PG 49, 397 - 398].

«ὅταν ἐστήκη πρὸ τῆς τραπέζης ὁ Ἱερεὺς, τὰς χεῖρας ἀνατείνων εἰς τὸν οὐρανόν, καλῶν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τοῦ παραγενέσθαι καὶ ἄψασθαι τῶν προκειμένων, πολλὴ ἡσυχία, πολλὴ σιγὴ», [PG 49, 397-398].

Ἀπὸ τὴν πληροφορία τῶν ὑποδιακόνων καὶ τὸ *Ὅσοι πιστοί*, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ Τυπικόν, μποροῦμε νὰ ἐπαληθεύσουμε ὅτι ὄντως ἦταν ἡ στιγμή τῶν Μυστικῶν Εὐχῶν, ἥτοι τῆς ἀγίας Ἀναφορᾶς^{524, 525}.

Τυπικὸν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας (ἥτοι τῆς Αγίας Σοφίας Κων/πόλεως). «Καὶ γενομένης τῆς συνήθους ἀκολουθίας, εἰς τὰς Μυστικὰς Εὐχὰς ἐξέρχεται ὁ ὑποδιάκονος, οὐδὲν φέρων ἐν ταῖς χερσίν, ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου, καὶ ἴσταται ὀπισθεν τοῦ ἁμβωνος. Καὶ ὅτε ἐκφωνεῖ ὁ ἀρχιερεὺς τὸν ἐπινίκιον ὕμνον, ψάλλει ὁ τοιοῦτος ὑποδιάκονος μετὰ μέλους τὸ *Ὅσοι πιστοί, ἐκ τρίτου*. Καὶ πάλιν, ὅτε ἐκφωνεῖ ὁ ἀρχιερεὺς τὸ *Λάβετε, φάγετε*, ὁ ὑποδιάκονος ψάλλει μετὰ μέλους πάλιν τὸ *Ὅσοι πιστοί, ἐκ τρίτου*. Καὶ πάλιν, ὅτε ἐκφωνεῖ ὁ ἀρχιερεὺς τὸ *Ἐξαιρέτως τῆς Παναγίας ἀχράντου*, λέγει ὁ αὐτὸς ὑποδιάκονος ἐκ τρίτου τὸ *Ὅσοι πιστοί*, εἶτα εἰσέρχεται πάλιν διὰ τοῦ ἀριστεροῦ μέρος εἰς τὸ ἅγιον βῆμα, καὶ ἔκτοτε γίνεται ἡ συνήθης ἀκολουθία τῆς θείας λειτουργίας», [D I, σσ. 171-172, Τάξις κατὰ τὸ τυπικὸν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, χφ. τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει Σκήτης τοῦ Ἀγ. Ἀνδρέου, 15ου αἰ. ἀντιγράφων ἀρχαίαν παράδοσιν]⁵²⁴.

Ἀξιοσημείωτον, ὅτι ἡ παράγραφος [PG 140, 445D] τῆς Προθεωρίας (μὲ τοὺς ὑποδιακόνους, καὶ τὸ *Ὅσοι πιστοί*), ἀντιστοιχίζεται (βλ. παραπάνω στὴν ἀντιπαράθεση) μὲ τὴν παράγραφο [PG

⁵²⁴ (D I, D II, D III) Aleksej Dmitrievskij, Opisanie liturgitseskich rukopisej, 1895- 1917. [Περιγραφὴ λειτουργικῶν χφ., Τόμοι 1-3].

⁵²⁵ Παλαιὰ ἡ Αγία Ἀναφορὰ, λεγόταν καὶ Μυστικὴς Εὐχὴς. Βλ. Τυπικὸν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας (ἥτοι τῆς Αγίας Σοφίας Κων/πόλεως), [D I, σσ. 171-172, Τάξις κατὰ τὸ τυπικὸν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, χφ. τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει Σκήτης τοῦ Ἀγ. Ἀνδρέου, 15ου αἰ. ἀντιγράφων ἀρχαίαν παράδοσιν], καὶ ἄλλες ἀναφορὲς στὰ ἄρθρα μας.

98, 429A] τῆς IEMΘ (Ἱστορία Ἐκκλησιαστικὴ καὶ Μυστικὴ Θεωρία - Ἱστορία Μυσταγωγικὴ Ἐκκλησιαστικὴ), ἡ ὁποία παράγραφος ὑπάρχει καὶ στὰ ἀρχαιότερα τῶν χφφ τῆς IEMΘ⁵²⁶:

«(429A) Εἴτα πρόεισιν ὁ ἱερεὺς μετὰ παρρήσιας τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, μετὰ ἀληθινῆς καρδίας, ἐν πληροφορίᾳ πίστεως, ἀπαγγέλων τῷ Θεῷ, καὶ συλλαλὼν μόνος Αὐτῷ, οὐκέτι διὰ νεφέλης, ὥς ποτε Μωσῆς ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου, ἀλλ' ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτεύων· καὶ μεμύηται τὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος θεογνωσίαν καὶ πίστιν, καὶ μόνος μόνῳ προσλαλεῖ Θεῷ μυστήρια, μυστήρια ἀπαγγέλων ἐν μυστηρίοις, τὰ κεκρυμμένα πρὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ γενεῶν, νῦν δὲ φανερωθέντα ἡμῖν διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἅπερ ἡμῖν ἐξηγήσατο ὁ μονογενὴς Υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός. [...].»

Καὶ ἐδῶ, ὡς προείπαμε [M. Zheltov, σ. 120], [PG 98, 429A], μαρτυρεῖται ἡ στιγμή τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς ὅπου ὁ ἱερεὺς εἶναι μόνος καὶ συλλαλεῖ μὲ τὸν Θεὸ μόνος μόνῳ, ἄρα μυστικῶς καὶ φυσικὰ μὲ κλειστὰ τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ καταπέτασμα (ἢ/καὶ μὲ κλειστὰ τὰ παραπετάσματα τοῦ ἱεροῦ Κιβωρίου.

Ποὺ τό «ἀπαγγέλων τῷ Θεῷ, καὶ συλλαλὼν μόνος Αὐτῷ», καὶ τὸ «μόνος μόνῳ προσλαλεῖ Θεῷ μυστήρια», καὶ ποὺ ἡ σημερινὴ πράξις τῶν καμερῶν στὸ Ἱερόν, τῆς ἐκφώνου Προσευχῆς τῶν Ἱερέων, ἥτοι τῆς ἐκφώνου ἀναγνώσεως τῶν ἱερατικῶν Εὐχῶν, κτλ.; Βλ. κεφ. 18.

Ὁ R. Taft λέει εἶναι ξεκάθαρο ὅτι κλείνουν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὰ καταπετάσματα μετὰ τὴν M. Εἵσοδον καὶ εἶναι κλειστὰ καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς.⁵²⁷

Ἄρα, ἀναντιρρήτως, στὴν Προθεωρία [PG 140, 445B] (καὶ οἱ ἀντίστοιχοι παράγραφοι στὴν ἐκδοσὴ PG τῆς IEMΘ), μὲ τὸν ὅρο *Τὰς θύρας, τὰς θύρας* ὄντως ἐννοοῦνται πρωτίστως τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ καταπέτασμα ἐπάνω αὐτῶν. Γιὰ τὸν διπλασιασμό, βλ. κεφ. 14.

⁵²⁶ M. Zheltov, *The Primary Redaction ...*, σ. 120.

⁵²⁷ R. F. Taft, *The Great Entrance*, δ.π., σ. 409: "The Protheoria **does not always comment on ritual elements in proper sequence** at this somewhat overcharged part of the liturgy, but it is clear from the context that **the doors and curtains were shut after the Great Entrance and remained closed during the Anaphora**".

A

66 Ἰσιδώρου Πυρομάλλη – Διάταξις τῆς Θείας Λειτουργίας τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας (IA-IB' αἰ.), Εὐχολόγιον Goar (1647), σσ. 180-183

Τὸ χειρόγραφον εἶναι τοῦ ΙΑ-ΙΒ' αἰῶνος, ἀλλὰ ἔχει καὶ παλαιότερα στοιχεῖα.

«Ὁ Διάκονος. **Τὰς θύρας, τὰς θύρας. Καὶ κατακλείονται αἱ θύραι**⁵²⁸.

Ὁ Διάκονος. Πρόσχωμεν· καὶ τὸ σύμβολον ψάλλωμεν. Καὶ τοῦ ἀρχidiaκόνου ἀρχομένου, πάντες τὸ σύμβολον ψάλλουσι. Μετὰ τὸ σύμβολον, αἵρεται τρίτον, καὶ τρίτον ἀφαιρεῖται ἐκ τῶν ἁγίων δώρων τὸ κάλυμμα.

Καὶ λέγει ὁ Διάκονος· Στῶμεν καλῶς. Ὁ λαός. Ἔλεον εἰρήνης. Ὁ Ἀρχιερεὺς ἐκφώνως. Ἡ χάρις, καὶ τὰ καθεξῆς.

Ὁ Ἀρχιερεὺς **μυστικῶς**. Ὁ ὦν δέσποτα κύριε. Καὶ ἐκφώνως. Τὸν ἐπινίκιον. Καὶ ὁ λαὸς μετὰ τοῦ κλήρου λέγει. Ἅγιος [Ἅγιος, Ἅγιος Κύριος Σαβαώθ].

Ὁ Ἀρχιερεὺς **μυστικῶς**. Μετὰ τούτων. Ἐκφώνως. Ἔδωκε τοῖς ἁγίοις. Ὁ χορός. Ἀμήν.

Πάλιν [ὁ Ἀρχιερεὺς] **μυστικῶς**. Ὁμοίως. Ἐκφώνως. Πίετε ἐξ αὐτοῦ. Ὁ χορός. Ἀμήν.

Πάλιν [ὁ Ἀρχιερεὺς] **μυστικῶς**. Τοῦτο ποιεῖτε. Ἐκφώνως. Τὰ σὰ. Ὁ λαός. Σὲ ὑμνοῦμεν.

...

Ὁ Ἀρχιερεὺς Ἐκφών. Ἐξαιρέτως τῆς.

Πάλιν [ὁ Ἀρχιερεὺς] **μυστικῶς**. Τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου.

Ἐκφώνως. Ἐν πρώτοις μνήσθητι Κύριε τοῦ ἀρχιεπισκόπου.

Πάλιν [ὁ Ἀρχιερεὺς] **μυστικῶς**. Μνήσθητι κύριε πάσης ἐπισκοπῆς.

Ἐκφώνως. Καὶ δὸς ἡμῖν. Ὁ λαός. Ἀμήν.

Ὁ Ἀρχιερεὺς. Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη.

Ὁ λαός. Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου.

⁵²⁸ Δὲν ἀναφέρεται τὸ Καταπέτασμα. Μᾶλλον τὰ Ἀμφίθυρα τῆς Ἁγίας Σοφίας ἦσαν ἀπὸ κάτω μέχρι πάνω, ἢ τοῦλάχιστον ὑψηλὰ (ὡς τὰ 3/4 ἢ 4/5 τοῦ ὕψους τοῦ ἀνοίγματος) ὡς καὶ τὰ Ρωσικά. (Ὑπῆρχε βέβαια, καὶ παράλληλο Καταπέτασμα ἀπὸ κάτω μέχρι πάνω, γιὰ εὐκολία εἰς τινὰς στιγμὰς, βλ. ἀργότερα τοὺς Παλαιόπιστους Ρώσους, κεφ. 99, σ. 339).

Ὁ Διάκονος ἐν τῷ ἄμβωνι. Ἀνοιχθήτωσαν αἱ θύραι. Καὶ ἀνοίγονται αἱ θύραι.

Λιτανεία Τετάρτη.

Πάντων τῶν ἁγίων μνημονεύσαντες», σ. 183.

Προφανῶς ἐδῶ αἱ θύραι ἀναφέρονται στὰ ἅγια θύρια τοῦ Ἱεροῦ. Ἔτσι ἐρμηνεύει ὁ R. Taft, καὶ ὁ Τρεμπέλας.⁵²⁹

Ὅτι ἀναφέρονται στὶς θύρες τοῦ Ἱεροῦ καὶ ὄχι τοῦ Ναοῦ, ἐξάγεται εὐκολα ὡς ἑξῆς:

i. Ὡς εἶδαμε, σ. 121, οἱ θύρες τοῦ Ναοῦ ἔκλειναν στὰ Διακονικὰ τῶν Κατηχουμένων, μὲ ὄχι τὴν τυχούσα φασαρία.

ii. Πάλιν ἀπὸ τὴν ἴδια ἀνάλυση, ἂν ὑπονοοῦνταν οἱ θύρες τοῦ Ναοῦ θὰ γινόταν μεγάλη ταραχὴ στὴν ἐκκλησία (καὶ θὰ γύριζε ὁ κόσμος 180 μοῖρες νὰ τίς δεῖ νὰ κλείνουν κτλ.) καὶ μάλιστα τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς καὶ τῆς προετοιμασίας γιὰ τὴν Θεία Κοινωνία.

iii. Ἐὰν πάλιν ὑπονοοῦνται οἱ ἐξωτερικὲς θύρες, γιατὶ νὰ ἀνακοινωθεῖ τὸ ἀνοιγμά τους; Γιὰ νὰ μάθουν ὅτι εἶναι ἀνοικτὲς καὶ νὰ φύγουν ὅσοι θέλουν νὰ φύγουν;

iv. καὶ τὸ πιὸ σημαντικό· Ὁ σκοπὸς τῶν ἐξωτερικῶν θυρῶν εἶναι νὰ μὴν μποῦν οἱ Κατηχούμενοι, ἀμύητοι, κτλ., οὔτε γιὰ νὰ συμπροσευχηθοῦν, ἀλλὰ οὔτε καὶ γιὰ νὰ κοινωνήσουν, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ νὰ μὴ βγοῦν πρὶν τὴν Θ. Κοινωνία οἱ πιστοί! Βλ. Διαταγὲς τῶν Ἀποστόλων, καὶ Σύνοδο τῆς Λαοδικείας, σσ. 143, 194, 206. Ἄρα ἐὰν ὑπονοοῦνται οἱ ἐξωτερικὲς θύρες, καὶ ἀνοίγαν πρὸ τῆς Θείας Κοινωνίας, αὐτομάτως ἀκυρώνεται ὁ λόγος ὑπάρξεως (κλεισίματος) τῶν ἐξωτερικῶν θυρῶν! Μὲ ἀνοιχτὲς τίς πόρτες, ἄγνωστοι κατηχούμενοι, ἀμύητοι, κτλ., θὰμποροῦν νὰ εἰσέλθουν νὰ κοινωνήσουν, καὶ οἱ πιστοὶ (ποῦ δὲν ἦσαν τελικὰ τῷ ὄντι πιστοὶ) θὰμποροῦν νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν ἐκκλησία.

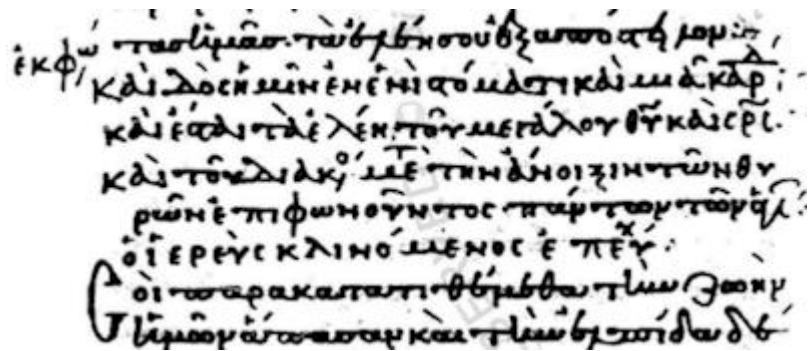
Ἀξίζει νὰ σημειώσουμε ὅτι παλαιὰ καὶ παρόντος Ἀρχιερέως (καὶ δὴ στὴν Ἁγία Σοφία) ἔκλειναν τὰ ἅγια θύρια (ἀμφίθυρα)! Σήμερα; Τὰ πάντα διάπλατα, μὲ ὑπερπεπλατυσμένες Ὠραίες Πύλες,²⁶⁰ λὲς καὶ δὲν ὑπάρχει Μυστήριον.

⁵²⁹ R. F. Taft, *The Great Entrance*, 8.π., 1975, σσ. 408-409. Ἐπίσης, Π.Ν. Τρεμπέλα, Αἱ Τρεῖς Λειτουργίαι, 1935, σσ. 124-125 (ὑποσ. 36). Πρβλ., πρωτ. Θεόδωρος Ἰ. Κουμαριανός, «Τὰς θύρας, τὰς θύρας πρόσχωμεν», 8.π., σ. 539.

A

67 Vat. gr. 1970 (Codex Rossanensis) - Ἄνοιγμα ἁγίων θυρίων, 12^{ος} αἰ., φ. 27β

«Καὶ τοῦ Διακόνου μετὰ τὴν ἄνοιξιν τῶν θυρῶν ἐπιφωνοῦντος Πάντων τῶν Ἀγίων, ὁ Ἱερεὺς κλινόμενος ἐπεύχεται· Σοὶ παρακατατιθέμεθα».⁵³⁰

Εἰκ. 67-1. Ἄνοιγμα ἁγίων θυρίων. Vat. gr. 1970 (Codex Rossanensis), 12^{ος} αἰ., φ. 27β.⁵³⁰

Πρόκειται γιὰ τὶς ἅγιες θύρες τοῦ Ἱεροῦ. Βλ. κεφ. 66.

⁵³⁰ Vat. gr. 1970 (Codex Rossanensis), 12^{ος} αἰ., φ. 27β, Βιβλιοθήκη τοῦ Βατικανοῦ, 11/6/2023.

A

68 Leo Tuscus⁵³¹ (12^{ος} αἰ.) - Καταγραφή τῆς Θείας Λειτουργίας στὴν Κωνσταντινούπολη

Ὁ διάκονος ποὺ εἶναι ἔξω ἀπὸ τὰ ἅγια θύρια διατάσσεται νὰ κλείσει τὰ ἅγια θύρια πρὸ τοῦ **Πιστεύω**^{532, 533}.

Et post datum pacis osculum innuit archydiaconus extra stanti diacono ut introitus cancellorum ianuas claudat, et dicit⁴: Attenti simus⁵.

Et clerus et populus dicunt⁶: Credo in unum deum, patrem omnipotentem.

Quo completo, dicit diaconus: Stemus honeste, stemus cum timore⁷, intentionem prestemus diuinis mysteriis et in pace offeramus.

Καὶ ἀφοῦ δόθηκε ὁ ἀσπασμός τῆς εἰρήνης, ὁ ἀρχιδιάκονος ἔκανε νόημα στὸν διάκονο ποῦ στεκόταν ἔξω νὰ κλείσει τὶς πόρτες τῆς εἰσόδου τοῦ Ἱεροῦ καὶ εἶπε: *Πρόσχωμεν.*

Καὶ ὁ κληρὸς καὶ ὁ λαὸς ἔλεγαν: *Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα, Παντοκράτορα.*

Μετὰ τὴν ὁλοκλήρωση, ὁ διάκονος λέει: *Στῶμεν καλῶς, ...*

Πρόκειται γιὰ τὶς ἅγιες θύρες τοῦ Ἱεροῦ. Βλ. κεφ. 66.

⁵³¹ Καὶ ὡς· Leo the Tuscan, Λέων ἀπὸ τὴν Τοσκάνη (Toscana) τῆς Ἰταλίας.

⁵³² A. Jacob, *La traduction de la Liturgie de S. Jean Chrysostome par Léon Toscan*. Edition critique, OCP 32, 1966, σ. 152.

⁵³³ R. F. Taft, *The Great Entrance*, ὁ.π., σ. 409. Ἐπίσης, πρωτ. Θεόδωρος Ἰ. Κουμαριανός, «Τὰς θύρας, τὰς θύρας πρόσχωμεν», ὁ.π., σ. 541.

A

69 Νικήτας Χωνιάτης (1155-1216)· Περιγραφή Καταπετάσματος Ἁγίας Σοφίας [PG 139, 1044A]

Ὁ Νικήτας Χωνιάτης, αὐτόπτης μάρτυρας τῆς Ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς Σταυροφόρους (1204), περιγράφει:

«Μετ' οὐ πολὺ δὲ κατασπῶσι καὶ τὸ τοῦ Μεγίστου Νεῶ [τῆς Ἁγίας Σοφίας] Καταπέτασμα εἰς [ἐς] μυρίας πολλάκις ἀργύρου μνᾶς ἀριθμούμενον, καὶ τούτου ὀβρυζοτέρου [εὐροιζοτέρου] παντός, καὶ εἰς βάθος χρυσῷ πυκαζόμενον», [PG 139, 1044A].

Δηλ. μετὰ ἀπὸ λίγο, κατακομμάτιασαν καὶ τὸ πυκνὰ διακοσμούμενο μὲ καθαρὸ χρυσὸ Καταπέτασμα [προφανῶς τοῦ Ἱεροῦ] τοῦ μεγίστου Ναοῦ [τῆς Ἁγίας Σοφίας], τεραστίας χρηματικῆς ἀξίας.

Πρβλ. κεφ. 46-47.

A

70 Ἅγιος Ἀντώνιος Ἀρχιεπίσκοπος Νόβγκοροντ Ῥωσσίας (1200) – Περιγραφή Κιβωρίου Ἁγίας Σοφίας

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Νόβγκοροντ (Novgorod) Ἅγιος Ἀντώνιος, ἐπισκέφθηκε σὲ προσκύνημα, πρὸ τοῦ νὰ γίνῃ Ἀρχιεπίσκοπος, ὡς μοναχός, τὴν Ἁγία Σοφία τὸ 1200 μ.Χ., τέσσερα χρόνια πρὶν τὴν Ἀλωσιν τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπὸ τοὺς Φράγκους.

Περιγράφει:⁵³⁴

«Ἐπάνω ἀπὸ τὴν μεγάλη Ἁγία Τράπεζα εἶναι κρεμασμένο [ἀπὸ τὸ Κιβώριον] τὸ **στέμμα τοῦ Αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου**, γεμάτο μὲ πολύτιμους λίθους καὶ μαργαριτάρια. Ἀπὸ κάτω βρίσκεται [κρεμάμενος] ἓνας **χρυσὸς σταυρός**, ἀπὸ τὸν ὁποῖον κρέμεται ἓνα **χρυσὸ περιστέρι** [παλαιὸ ἀρτοφόριο]. Τὰ στέμματα τῶν ἄλλων Αὐτοκρατόρων κρέμονται γύρω ἀπὸ τὸ **Κιβώριον**, τὸ ὁποῖον [**Κιβώριον**] **εἶναι κατασκευασμένο ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ χρυσὸ καὶ ἀσήμι**. **Οἱ κίονες τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς [τοῦ Κιβωρίου] καὶ τοῦ Ἱεροῦ καὶ τοῦ Βήματος εἶναι ἀπὸ χρυσὸ καὶ ἀσήμι**, φτιαγμένα μὲ μεγάλη καλλιτεχνία, καὶ ἔχουν μεγάλη ἀξία. Ἀπὸ τὸ Κιβώριον κρέμονται ἐπίσης 30 μικρότερα στέμματα γιὰ νὰ θυμίζουν στοὺς Χριστιανοὺς τὰ [τριάκοντα] ἀργύρια τοῦ Ἰούδα [μὲ τὰ ὁποῖα παρέδωσε τὸν Χριστόν].

Στὸ Κιβώριον εἶναι⁵³⁵ **προσαρτημένα παραπετάσματα**, τὰ ὁποῖα παλαιότερα τραβοῦσαν οἱ Ἐπίσκοποι κατὰ τὴ διάρκεια τῶν Ἀκολουθιῶν. Ῥωτήσαμε γιὰ τὸ ἔκαναν καὶ μᾶς ἀπάντησαν γιὰ νὰ μὴ βλέπουν οἱ Ἱερεῖς τίς γυναῖκες καὶ τοὺς ἀνθρώπους [καὶ ἀποσπῶνται ἀπὸ τὴν προσευχή],⁵³⁶ ἀλλὰ νὰ ὑπηρετοῦν [καὶ προσεύχονται εἰς] τὸν Ἅγιο Θεὸ μὲ καθαρὴ καρδιά καὶ ψυχή.⁵³⁷

⁵³⁴ W. R. Lethaby & H. Swainson, *The Church of Sancta Sophia Constantinople A Study of Byzantine Building*, 1894, σσ. 103-105.

⁵³⁵ Τὸ σωστὸ εἶναι «εἶναι» καὶ ὄχι «ἦταν» (ὄχι “were” attached), διότι ἀργότερα λέει ὅτι τὰ παραπετάσματα εἶναι δεμένα στοὺς κίονες τοῦ Κιβωρίου. Ἄρα τὰ εἶδε τὰ Παραπετάσματα. Καὶ πῶς νὰ μὴν «εἶναι», ποὺ ἦσαν ἐξ ἀρχῆς τοποθετημένα μαζὶ μὲ τὸ Κιβώριον ἀπὸ τὸν Ἰουστινιανό. Αὐτὸς εἶναι ἄλλωστε ὁ λόγος τοῦ Κιβωρίου (ὄχι ὅπως σήμερα ποὺ κατήντησε διακοσμητικὸ στοιχεῖο): Γιὰ νὰ προσαρτηθοῦν, κρεμασθοῦν στὶς πλευρές του Παραπετάσματα. Πρβλ. κεφ. 44-47.

⁵³⁶ Ὅχι μόνον νὰ μὴν βλέπουν, ἀλλὰ κυρίως γιὰ νὰ δημιουργήσουν Ταμείον Προσευχῆς, καὶ φυσικὰ γιὰ τὸ Μυστήριον (Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος (329-390): «μυστικῶς τὰ Μυστικὰ φθέγγεσθαι, καὶ ἁγίως τὰ ἅγια, καὶ μὴ ῥίπτειν εἰς βεβήλους ἀκοὰς τὰ μὴ ἔκφορα» [PG 36, 17]), βλ. §11.2.

⁵³⁷ Προφανῶς οἱ Ἱερεῖς τῆς Ἁγίας Σοφίας τῆς ἐποχῆς πρὸ τῆς Ἀλώσεως ποὺ ἐξήγγησαν στὸν Ἀντώνιο, δὲν τραβοῦσαν τὰ Παραπετάσματα τοῦ Κιβωρίου (πνευματικὴ παρακμή), ἀλλὰ σίγουρα ἐκλείναν τὰ Ἅγια Θύρια καὶ

Ἀργότερα οἱ αἵρετικοί, ὅταν κανεῖς δὲν τοὺς ἔβλεπε ὅπως ἦσαν πίσω ἀπὸ τὰ Παραπετάσματα, πήραν τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἶμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὰ ἔφτυσαν καὶ πάτησαν. Τὸ Πνεῦμα προειδοποίησε τοὺς πατέρας γιὰ αὐτὴν αἵρεση, καὶ οἱ πατέρες στερέωσαν τὰ Παραπετάσματα στοὺς Κίονες τοῦ Κιβωρίου, καὶ τοποθέτησαν ἕναν Ἀρχιδιάκονο κοντὰ στὸν Πατριάρχη, Μητροπολίτη ἢ Ἐπίσκοπο, ὥστε νὰ λατρεύουν τὸν Θεὸ ἀγίως χωρὶς αἵρεση». ⁵³⁸

τὸ Καταπέτασμα (Ὡραία Πύλη) τοῦ Ἱεροῦ. Πρβλ. κεφ. 66. Σίγουρα ὅμως, ἀλλοῦ, τὴν ἴδια ἐποχὴ, τραβοῦσαν καὶ τὰ Παραπετάσματα, ὅπως συμβαίνει ἀκόμη στὸ Ἅγιον Ὄρος (κεφ. 17), ἢ στὴν Προηγιασμένη Θεία Λειτουργία στὶς ἐνορίες (κεφ. 18.1), ἀκόμη καὶ στοὺς Δυτικούς τὸν 13^{ον} αἰῶνα (κεφ. 73).

⁵³⁸ Προφανῶς ἡ τελευταία παράγραφος ἦταν ἡ δικαιολογία τῶν Ἱερέων τῆς Ἀγίας Σοφίας πρὸ τῆς Ἀλώσεως, ποὺ ἀφήσανε τὴν Παράδοση τοῦ κλεισίματος τῶν Παραπετασμάτων τοῦ Κιβωρίου (βλ. ὑποσ. 537). Ὅταν πέρασε ἡ Αἵρεση, γιὰτὶ δὲν ἐπαναφέρανε τὴν Παράδοσιν ποὺ παραδέχθηκαν ὅτι τηροῦνταν στὴν προηγούμενη παράγραφος; Καὶ ἐπίσης τί γινόταν σὲ ἄλλους Ναοὺς μὲ Ἱερεῖς ποὺ λειτουργοῦσαν μόνοι τους, καὶ ἐπίσης κανεῖς δὲν τοὺς ἔβλεπε; — Ἀπὸ τὴν ἄλλην ὅμως ἡ παράγραφος αὐτὴ μᾶς ἐνημερώνει ἐμμέσως πλὴν σαφῶς ὅτι παλαιὰ ὁ Ἱερεὺς (Ἀρχιερεὺς) «μόνος μόνω» (κεφ. 53) ἐτελοῦσε τὴν Ἀγία Ἀναφορά, καὶ ἄνευ (ἀρχι)διακόνου.

A

71 Γεωργίου Παχυμέρη (1242-1310)· Παράφρασις εἰς τὰς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου Ἐπιστολάς, Εἰς τὴν Η΄ Ἐπιστολὴν [PG 4, 468D-469A]

«Ἰστανται γὰρ ἐν μὲν τῷ θυσιαστηρίῳ πρῶτον ἀρχιερεῖς, εἶτα ἱερεῖς, εἶτα πρὸς ταῖς πύλαις [τὰ ἅγια θύρια τοῦ Ἱεροῦ] διάκονοι· **ἔξωθεν δὲ τῶν πυλῶν** οἱ θεραπευταί [μοναχοί], πρὸς αὐταῖς ἰστάμενοι, οὐ πρὸς φυλακὴν αὐτῶν δὴ τῶν πυλῶν [τοῦ Ἱεροῦ], (τοῦτο γὰρ τῶν πρὸς αὐταῖς ἐντὸς ἰσταμένων λειτουργῶν, δηλονότι διακόνων καὶ ὑποδιακόνων, ἐστίν·) ἀλλὰ πρὸς τάξιν καὶ ἐπίγνωσιν ἑαυτῶν, ἵνα ἐπιγινώσκωσιν ἑαυτοὺς ἥς τάξεως καὶ ἀξίας εἰσί, καὶ μὴ τῶν κρειπτόνων κατεπαίρωνται· μᾶλλον γὰρ τῷ λαῷ πλησιάζουσιν ἢ ταῖς ἱερατικαῖς τάξεσι.

Καὶ τοῦτο οὐκ ἀπεικότως λέγει, ἀλλ' ὅτι οἱ μὲν ἱερωμένοι ἴδιον τόπον τὸ θεῖον θυσιαστήριον ἔχουσιν· οἱ δὲ **μοναχοὶ μετὰ τοῦ λαοῦ ἔξωθεν ἰστανται**, εἰ καὶ τοῦ λαοῦ οἱ **μοναχοὶ προΐστανται**.

Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἱερὰ θεσμοθεσία ἐν τῷ μεταλαμβάνειν τούτους τοῖς ἐνδοτέροις τὴν μετάδοσιν ἐγχειρίζει· καὶ γὰρ οἱ ἐντὸς ἀπερικαλύπτως τὰ θεῖα διὰ συμβόλων **βλέπουσι**⁵³⁹ **καὶ ἀκούουσι**· καὶ **ἐπὶ τοὺς ἔξωθεν τῶν παραπετασμάτων** ἰσταμένους, μοναχοὺς, λαϊκοὺς, ἔτι καὶ τὰς καθαιρομένας τάξεις, κατηχουμένους, καὶ τοὺς ἐν μετανοίᾳ, τὰ ἱερὰ ἐκφαίνουσι, **καλῶς ἀεὶ διαφυλαττόμενα ἄχραντα ἀπὸ τῶν σῶν ὄψεων [...]**».

Βλέπουμε λοιπὸν ὅτι **τὰ παραπετάσματα τοῦ Ἱεροῦ** ἐξηγοῦνται καὶ ἀπὸ τὸν Γεώργιον Παχυμέρη, καὶ **φυσικὰ ὑπῆρχον καὶ στὶς μέρες του**.

⁵³⁹ Ἀλλοίμονο στὴν σημερινὴ ἐποχὴ. Μέσῳ τῶν καμερῶν ποὺ βάζουν οἱ ἴδιοι οἱ Ἱερεῖς, βεβηλώνονται καὶ διαπομπεύονται τὰ πάντα. —Βλ. Ἰω. Φουντούλη: «Ἐνα πάντως θὰ πρέπει νὰ ἀποκλεισθεῖ, νομίζω χωρὶς ἀντίρρηση καὶ συζήτηση. Ἡ τοποθέτηση μηχανημάτων λήψεως μέσα στὸ ἅγιο βῆμα. Ἡ μετάδοση ἀδιακρίτως σκηνῶν ἀπὸ αὐτό [τὸ ἅγιο βῆμα], καὶ κατὰ τίς πιὸ κρίσιμες μάλιστα ἱερὲς ὥρες τῆς Ἱεουργίας τῶν μυστηρίων, ἔχω τὴν γνώμη ὅτι ἀποτελεῖ βεβήλωση καὶ διαπόμπευση [τί ἄρα θὰ ἔλεγε σήμερα ποὺ Ἱερεῖς βάζουν τὸ YouTube στὴν Ἁγία Τράπεζα;].», εἰς Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, Τελετουργικά Θέματα Α', «Ἡ Μυστηριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ Μέσα Μαζικῆς Ἐνημέρωσης», Ἀποστολικὴ Διακονία, ἔκδ. α' 2002, σ. 223. Βλ. ἐπίσης, Κεφ. 18.

A

72 Rationale Divinorum Officiorum⁵⁴⁰ (ΙΓ' αἰ.) – Τρία Καταπετάσματα

35. Circa hoc autem notandum est, quod triplex genus veli suspenditur in Ecclesia, videlicet, quod sacra operit, quod sacrarium a clero dividit, et quod clerum a populo secernit.

“Circa hoc autem notandum est, quod **triplex genus veli suspenditur in Ecclesia**, videlicet, quod sacra operit, quod sacrarium a clero dividit, et quod clerum a populo secernit”.⁵⁴¹

Μετάφρασις·

«Στὴν Ἐκκλησία κρέμονται **τρία Καταπετάσματα**. Αὐτὸ ποὺ καλύπτει τὸ Θυσιαστήριον [τὰ Παραπετάσματα τοῦ Κιβωρίου], αὐτὸ ποὺ χωρίζει τὸ Ἱερὸ ἀπὸ τὸν Κλῆρο⁵⁴² [δικό μας Τέμπλο], καὶ αὐτὸ ποὺ χωρίζει τὸν Κλῆρο [καὶ τοὺς Ψάλτες] ἀπὸ τὸν Λαὸ (Chancel Screen, Rood Screen, Cathedral Screen, Schola Cantorum)».⁵⁴³

Τὸ τελευταῖο Καταπέτασμα/χώρισμα (Chancel Screen) κατ' ἀναλογίαν εἶναι οἱ τοῖχοι ἢ τὰ κάγκελα ποὺ ἔχουν ὀρισμένοι δικοὶ μας Ναοὶ περιμετρικὰ τοῦ σημερινοῦ Σολέα.

Σημείωσε, 1000 χρόνια μετὰ τὸν Ἅγιο Μακάριο Ἱεροσολύμων (+335), σ. 202, βλέπουμε νὰ κρατεῖται ἡ Παράδοσις τῶν Καταπετασμάτων καὶ στοὺς Καθολικοὺς (δὲν εἶχε ἔρθει ἀκόμη ἡ λαΐλαψ τοῦ «Διαφωτισμοῦ»).

⁵⁴⁰ Τὸ *Rationale Divinorum Officiorum* (~1286) εἶναι γιὰ τοὺς Δυτικούς, ἡ πιὸ σημαντικὴ μεσαιωνικὴ λειτουργικὴ πραγματεία, σχετικὰ μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴ λατρεία καὶ ἀρχιτεκτονική, καὶ ἦταν στὴν Δύση, μαζί μὲ τὴν Βίβλο, ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ συχνὰ ἀντιγραφόμενα καὶ διαδιδόμενα κείμενα. Γράφτηκε ἀπὸ τὸν Guillaume Durand (Gulielmo Durando, Guillaume Durandus, William Durand) κανονολόγο, λειτουργιολόγο, καὶ ἐπίσκοπο τοῦ Mende (Γαλλία, Montpellier).

⁵⁴¹ Gulielmo Durando, *Rationale Divinorum Officiorum*, Neapoli 1859, σ. 29 (§1.3.35).

⁵⁴² Ὁ Κλῆρος [τὸ Πρεσβυτέριον], εἶναι γιὰ τὸν Durand ὁ χώρος μεταξὺ τοῦ Ἱεροῦ καὶ τοῦ Λαοῦ, ποὺ χωρίζονταν μὲ Καταπετάσματα καὶ πρὸς τὸ Ἱερόν, καὶ πρὸς τὸν Λαόν (**Rood Screen, Chancel Screen, Schola Cantorum**). Ἐκεῖ ἦταν ὁ Ἀμβων, καὶ οἱ Ψάλτες, καὶ οἱ Μοναχοί.

⁵⁴³ Πρβλ. T. M. Thibodeau, *The Rationale Divinorum Officiorum of William Durand of Mende*, A new translation of the Prologue and Book One, Columbia University Press, 2010, σ. 43.

A

73 Rationale Divinorum Officiorum (ΙΓ' αἰ.) – Secretum, Κλειστὸν Κιβώριον στὴν Ἁγία Ἀναφορά

altaris latere extenduntur sacerdote secretum intrante, **Primum, videlicet cortinae, quae ab utroque**

“Primum, videlicet cortinae, quae ab utroque altaris latere extenduntur sacerdote secretum intrante”.⁵⁴⁴

Μετάφρασις.

«Τὰ Παραπετάσματα (κουρτίνες) ποὺ ἀπλώνουν σὲ κάθε γωνία τῆς Ἁγίας Τραπέζης [Κιβωρίου], καὶ (μέσα) ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὁ Ἱερεὺς εἰσέρχεται στὸ **Μυστικό Μέρος (Secretum)**». ^{545, 546}

Βλέπουμε δηλαδή, ὅτι καί στοὺς Δυτικούς, καὶ στὴν Ῥώμη, ἀκόμη καὶ τὸν 13^{ον} αἰ. ἐκλείναν τὰ Παραπετάσματα τοῦ Κιβωρίου στὴν Ἁγία Ἀναφορά (μὲ τὸν Ἱερέα ἐντός), καὶ μέχρι τὸν «Διαφωτισμό».

⁵⁴⁴ Gulielmo Durando, *Rationale Divinorum Officiorum*, Neapoli 1859, σ. 29 (§1.3.35).

⁵⁴⁵ Πρβλ. T. M. Thibodeau, *The Rationale Divinorum Officiorum*, ὁ.π., σ. 43.

⁵⁴⁶ **Μυστικὸν μέρος (Secretum)**, δηλ. τὸ ἐντὸς τοῦ Κιβωρίου τῆς Ἁγίας Τραπέζης μέρος μὲ τὰ Καταπετάσματα κλειστά. Τὸ Κιβώριον χωροῦσε τὸν Ἱερέα ἐντὸς μὲ τὰ Καταπετάσματα (Βῆλα) κλειστά.

A

74 Rationale Divinorum Officiorum (ΙΓ' αἰ.) – Secreta («Τὰ Μυστικά», Ἁγία Ἀναφορά / Μυστικὲς Εὐχές)

CAPUT XXXV.

DE SECRETA VEL CANONE MISSAE

(Κεφάλαιον 35. «Τὰ Μυστικά»⁵⁴⁷ ἢ ὁ Κανὼν τῆς Λειτουργίας⁵⁴⁸)

3. Ad hoc etiam significandum sacerdos secretam intrans, quasi velatur quibusdam cortinis, quae sunt in lateribus altaris, prout infra dicetur IN QUARTA PARTICULA CANONIS, super verbo *Hanc igitur*. Dicitur etiam Secreta, quia secrete et sub silentio dicitur;

“Ad hoc etiam significandum sacerdos secretam intrans, quasi velatur quibusdam cortinis, quae sunt in lateribus altaris, prout infra dicetur in quarta particula canonis, super verbo Hanc igitur. Dicitur etiam Secreta, quia secrete et sub silentio dicitur;”⁵⁴⁹

Μετάφρασις.

« [Λέγεται ἐπίσης «Τὰ Μυστικά»], γιὰ νὰ δείξει ὅτι ὁ Ἱερεὺς ὅταν ἀρχίζει «Τὰ Μυστικά» (τὶς Μυστικὲς Εὐχές, Secreta), εἶναι καλυμμένος ἀπὸ τὰ Παραπετάσματα [τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου] ποὺ ὑπάρχουν σὲ κάθε πλευρὰ τῆς Ἁγίας Τράπεζης, [...].

Καλεῖται ἐπίσης «Τὰ Μυστικά» (Secreta), ἐπειδὴ λέγονται μυστικῶς καὶ ἐν σιωπῇ.»⁵⁵⁰

Μυστικῶς καὶ ἐν σιωπῇ, οἱ Δυτικοί. Ἐμεῖς οἱ τῆς Ἀνατολῆς;

Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος (329-390): «μυστικῶς Τὰ Μυστικά φθέγγεσθαι, καὶ ἁγίως τὰ ἅγια, καὶ μὴ ρίπτειν εἰς βεβήλους ἀκοὰς τὰ μὴ ἔκφορα» [PG 36, 17].

⁵⁴⁷ Καὶ σὲ ἐμᾶς παλαιά, ἡ Ἁγία Ἀναφορά καλοῦνταν «Μυστικὲς Εὐχές», ὅπως καὶ στοὺς Δυτικοὺς ὁ Κανὼν τῆς Λειτουργίας καλοῦνταν «Τὰ Μυστικά» (Secreta).

⁵⁴⁸ Canon of the Mass (Canon Missæ).

⁵⁴⁹ Gulielmo Durando, *Rationale Divinorum Officiorum*, Neapoli 1859, σ. 238 (§4.35.3).

⁵⁵⁰ Πρβλ. *Rationale Divinorum Officiorum* by Guillaume Durandus, Volume Three, A modern translation of Book Four, Translated by Janet Gentles, Paschal Light, 2019, σ. 237.

A

75^{ος} Ἅγιος Φιλόθεος (Κόκκινος) Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (1300-1379), Τάξις Ἱεροδιακονίας, [PG 154, 752]

«Ἰστέον ὅτι τὰ ἅγια θύρια οὐδέποτε ἀνοίγονται, εἰ μὴ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ μεγάλου Ἑσπερινοῦ, ὅτε θυμιᾷ μόνον ὁ Ἱερεύς, εἰς τὰς Εἰσόδους πάσας, ἤγουν τοῦ Ἑσπερινοῦ καὶ τῆς Λειτουργίας, τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου. Ὡσαύτως ἀνοίγονται, καὶ ἀπὸ τοῦ [Μετὰ φόβου...] Προσέλθετε, μέχρι συμπληρώσεως τῆς θείας Λειτουργίας», Διάταξις τῆς Ἱεροδιακονίας (ιδ' αἰ.) Ἁγίου Φιλοθέου Πατριάρχου Κων/πόλεως, εἰς [E(1545), φ. 2]⁵⁵¹, [E(1553), φ. 3], [EG(1647), σ. 3], [E(1691), σσ. 2-3, τυπ. Ν. Γλυκεῖ], [E(1803), σ. 2, Πατρ. Τυπογραφεῖον, Κων/πολεις], [PG 154, 752].

Αὕτῃ εἶναι ἡ ἀρχαιοτάτη παράδοσις ποὺ ἀκόμη τηρεῖται στὸ Ἅγιον Ὄρος (Ἀγιορείτικη παράδοσις)⁵⁵². Φυσικὰ αὕτῃ ἡ παράδοσις προϋπήρχε τοῦ ἁγίου Φιλοθέου ὁ ὁποῖος ἀπλῶς τὴν κατέγραψε μὲ λεπτομέρεια.

Εἰκ. 75-1. Τοιχογραφία Μονῆς Ραβάνιτσα (Ravanica), δεκαετία 1380 (κοντὰ στὸ ἔτος κοίμησής του!), Ἡ Σύνοδος τῶν Βλαχερνῶν τοῦ 1351 (κώδικα Paris. gr. 1242, φ. 5v), περ. 1370-1375.

⁵⁵¹ [E(χ)] Εὐχολόγιον [τὸ Μέγα] (ἔτους χ).

⁵⁵² Ἱερὸν Κελλίον Εὐαγγελισμοῦ, Ἀγιορείτικον Τυπικόν, ὁ.π., σ. 45, ὑποσ. 32, «Τὰ βημόθυρα (ἢ «Ἅγια Θύραι» ἢ καὶ «Ἅγια Θύρια») εἶναι κεκλεισμένα εἰς πάσας τὰς ἀκολουθίας (πλὴν συλλείτουργων). Ἀνοίγονται μόνον πρὸς διέλευσιν τοῦ ἱερέως (εἰς τινα Εἴσοδον ἢ διὰ νὰ θυσιάσῃ) καὶ ἐπανακλείονται». Σημ. τό «πλὴν συλλείτουργων» εἶναι καινοτομία (δὲν γνωρίζουμε πότε ἄρχισε).

A

76' Ἐπὶ χειροτονία διακόνου, Λειτουργικὰ Χφφ, [D II, σ. 345 (ΙΔ' αἰ.), κ.ἀ.]

Εἶδαμε ἤδη ἀπὸ τὸν Η' αἰῶνα, ὅτι στὸ Barb.gr.336 ἀναφέρεται τὸ ἀνοιγμα τῶν ἁγίων θυρίων μετὰ τὴν ἁγίαν Ἀναφορὰν σὲ Ἀρχιερατικὴ Λειτουργία, σ. 246.

Ἐδῶ βλέπουμε τὴν ἴδια πληροφορία, καὶ σὲ χειρόγραφα τοῦ 14^{ου}, 15^{ου} αἰῶνα.

«Τάξις γινομένη ἐπὶ χειροτονία διακόνου.

Ὅφειλοντος εἶναι χρόνων τελείων εἴκοσι καὶ πέντε. Μετὰ τὸ γενέσθαι τὴν ἁγίαν Ἀναφορὰν καὶ τὰς θύρας ἀνοιγῆναι [ἐννοεῖται τοῦ Ἱεροῦ μαζί μὲ τὸ καταπέτασμα ποὺ ἦσαν κλειστά], καὶ τὸν Ἀρχιερέα ἐκφωνεῖναι τό *Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη*, πρὶν εἰπεῖν τὸν διάκονον τὸ *Πάντων τῶν Ἀγίων μνημονεύσαντες...* ὁ μέλλων χειροτονεῖσθαι προσάγεται ...

Καὶ ἄλλου, εἰς [D II, σ. 655 (15^{ος} αἰ.), σ. 772 (1538)].

A

77 Ἅγιος Συμεὼν Ἀρχιεπ. Θεσ/νίκης (+1429), [PG 155, 732A]

Ὁ Ἅγιος Συμεὼν ὁμιλεῖ σὲ τρία σημεῖα γιὰ τὸ Καταπέτασμα. Θὰ τὰ δοῦμε παρακάτω ἀναλυτικά:

77.1 [PG 155, 697]

«Τοῦ αὐτοῦ ἐρμηνεῖα περὶ τε τοῦ Θεοῦ Ναοῦ [...], οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς Θείας Μυσταγωγίας [...]», [PG 155, 697].

πγ'. Διατὶ κλείονται μετὰ τὸ σφραγίσαι τὰ ἅγια θύρια.

Εἰσελθόντος δὲ [τοῦ Ἀρχιερέως μετὰ τὴν Μεγάλην Εἴσοδον καὶ τὸ σφραγίσαι τὸν λαὸν τῷ τρικηρίῳ] κλείονται αἱ θύραι [τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ καταπέτασμα], ὅτι οὐ τοῖς πᾶσιν ὁρᾶσθαι ἄξιον τὰ μυστήρια, ἀλλὰ μόνοις τοῖς ἱερωσύνης ἐνεργοῖς. [PG 155, 732A].

Μέχρι τὸ τέλος αὐτῆς τῆς ἐρμηνείας ([PG 155, 750]) ὁ Ἅγιος δὲν ὁμιλεῖ περὶ ἀνοίγματος τῶν ἁγίων θυρίων π.χ. εἰς τὸ Πιστεύω, ὁπότε καὶ βλέπουμε ὅτι μετὰ τὴν Μεγάλην Εἴσοδον καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς («οὐ τοῖς πᾶσιν ὁρᾶσθαι ἄξιον τὰ μυστήρια») εἶναι κλειστὰ τὰ ἅγια θύρια σύμφωνα μὲ τὸν Ἅγιο Συμεὼν.

Τὸ «οὐ τοῖς πᾶσιν ὁρᾶσθαι ἄξιον τὰ μυστήρια, ἀλλὰ μόνοις τοῖς ἱερωσύνης ἐνεργοῖς» εἶναι ξεκάθαρο ὅτι κατὰ τὴν Ἁγία Ἀναφορὰν εἶναι κλειστὰ τὰ ἅγια θύρια. –

77.2 [PG 155, 253-304]

Στὸ περὶ τῆς Ἱερᾶς Λειτουργίας ἔργον τοῦ [PG 155, 253-304], λέγει:

(296A) «μετὰ τοὺς κατηχουμένους, ἡ Δευτέρα **μεγάλη εἴσοδος** [...].

(296B) Εἶτα **κλείονται μὲν αἱ** [ἄγρια τοῦ Ἱεροῦ ἐννοεῖται] **θύραι**, ὅτι τάξις καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ οὐ θεωρητὰ τοῖς ὑποδεεστέροις (296C) καὶ κατωτέρω τὰ ὑψηλά, οὐδὲ πᾶσι γνωστὰ τὰ μυστήρια⁵⁵³, ἐπεὶ καὶ τότε κεκαλυμμένος ἔσται πολλοῖς, καὶ κατὰ μικρὸν ἀνοιγόμενος ὁ Ἰησοῦς.

Εἶτα [πότε;]⁵⁵⁴ **αἱ πύλαι ἀνοίγονται**, ὡς καὶ τότε τοῖς προκόπτουσι καὶ τελεωτέροις ἡ θεωρία ἀνάλογος ἔσται.

Καὶ τῆς ὁμολογίας κηρυχθείσης, καὶ τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως παρὰ πάντων ἀνωμολογηθέντος, τὰ τῆς ἀγάπης ἀγγέλοις τε καὶ ἀνθρώποις διὰ τοῦ Ἀσπασμοῦ⁵⁵⁵ [...].

Καὶ Ἰησοῦς τὸ κάλλιστον ἱερεῖον μέσον ἔσται πάντων τῶν ἁγίων αὐτοῦ, εἰρήνη πάντων ὦν καὶ ἐνότης, καὶ ἱερεὺς καὶ ἱεουργούμενος, καὶ ἐνὼν πάντας, καὶ ἐνούμενος πᾶσι· πλήν ἀναλόγως· οὐ γὰρ πάντες ἀμέσως τούτου μεθέξουσιν· ἀλλ' οἱ μὲν ἀκραιφνῶς, καὶ παρα-
πετασμάτων χωρὶς, ἐγγὺς ἔσονται, καὶ ὥσπερ ἱεουργοὶ καὶ τῶν τελεωτέρων ἀπτόμενοι».

(296D) Κεφάλαιον 4θ'.

[...]

Καὶ τοῦτο δηλοῖ ἐνταῦθα ὁ πρῶτος ἀρχιερεὺς, πλησιάζων τε καὶ ἀπτόμενος, καὶ θύων τὰ μυστικά, καὶ αὐτὸν τὸν τυθέντα ὑπὲρ ἡμῶν ἐκτυπούμενος· οἱ δὲ [πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι], διὰ μεσίτου αὐτοῦ μετέχοντές τε καὶ ἀπολαύοντες. [...].

Στὸ ἀνωτέρω ἐδάφιο [296A-296D], καὶ συγκεκριμένα στά:

«οὐ θεωρητὰ τοῖς ὑποδεεστέροις (296C) καὶ κατωτέρω τὰ ὑψηλά, οὐδὲ πᾶσι γνωστὰ τὰ μυστήρια, ἐπεὶ καὶ τότε κεκαλυμμένος ἔσται πολλοῖς, καὶ κατὰ μικρὸν ἀνοιγόμενος ὁ Ἰησοῦς.

Εἶτα [πότε;] **αἱ πύλαι ἀνοίγονται**, ὡς καὶ τότε τοῖς προκόπτουσι καὶ τελεωτέροις ἡ θεωρία ἀνάλογος ἔσται.

⁵⁵³ Ὁμοία μὲ τὸ «οὐ τοῖς πᾶσιν ὁρᾶσθαι ἄξιον τὰ μυστήρια, ἀλλὰ μόνοις τοῖς ἱερωσύνης ἐνεργοῖς», [PG 155, 732A], καὶ ὀρίζει ὅτι κατὰ τὴν Ἁγία Ἀναφορὰν εἶναι κλειστὰ τὰ ἄγια θύρια.

⁵⁵⁴ Ὅπως θὰ δοῦμε, στὴν Θεία Κοινωνία, δηλ. στὸ *Μετὰ φόβου*.

⁵⁵⁵ Ὁ Ἀσπασμὸς ἐδῶ ἀναφέρεται μετὰ τὸ *Πιστεύω*.

Καὶ τῆς ὁμολογίας κηρυχθείσης, καὶ τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως ..., ... τοῦ Ἀσπασμοῦ [...].

[...] οὐ γὰρ πάντες ἀμέσως τούτου [τοῦ Χριστοῦ] μεθέξουσιν· ἀλλ' οἱ μὲν ἀκραιφνῶς, καὶ παραπετασμάτων χωρὶς, ἐγγὺς ἔσονται, καὶ ὥσπερ ἱεουργοὶ καὶ τῶν τελεωτέρων ἀπτόμενοι»,

φαίνεται νὰ ὑπάρχει ἀσάφεια.

Ἡ ἀσάφεια εἶναι ὅτι ἐνῶ μᾶς λέει ὅτι «οὐ θεωρητὰ τοῖς ὑποδεεστέροις (296C) καὶ κατωτέρω τὰ ὑψηλά, οὐδὲ πᾶσι γνωστὰ τὰ μυστήρια», σαφῶς ὑποδηλώνοντας τὴν Ἁγία Ἀναφορά, μετὰ μᾶς λέει αἱ πύλαι ἀνοίγονται. Μὰ «τὰ ὑψηλά», «τὰ μυστήρια», εἶναι στὴν ἁγία Ἀναφορά, πῶς λοιπὸν ἀνοίγονται πρὶν τὴν ἁγία Ἀναφορά, ἀφοῦ οὐ θεωρητὰ τοῖς ὑποδεεστέροις καὶ κατωτέρω τὰ ὑψηλά, οὐδὲ πᾶσι γνωστὰ τὰ μυστήρια;

Ἀργότερα ὁμοίως λέει ὅτι «...ἀλλ' οἱ μὲν [Ἱεουργοὶ] ἀκραιφνῶς, καὶ παραπετασμάτων χωρὶς, ἐγγὺς ἔσονται...», δηλ. οἱ Ἱερεῖς θὰ μετὰσχουν τῆς Θείας Κοινωνίας πρῶτοι, ἀφοῦ εἶναι δίπλα στὸν Ἰησοῦν τὸ κάλλιστον ἱερεῖον, καὶ δὲν μεσολαβοῦν παραπετάσματα (ὅπως ἔξω στοὺς Μοναχοὺς καὶ τοὺς Λαϊκοὺς). Ἄρα ἐμμέσως πλὴν σαφῶς μᾶς λέει ὅτι εἶναι (ἀκόμη) κλειστὰ τὰ Παραπετάσματα τοῦ Ἱεροῦ. Πότε ὁμοίως ἐκλείσαν; Φυσικὰ ἐκλείσαν μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον.

Τὸ ἀναφέρει βέβαια ὁ Φουντούλης, βλ. κεφ. 18, σ. 146, «καὶ πάλι ὁμοίως τὸ Καταπέτασμα ἀνελκυόταν μετὰ τὸν ἀσπασμὸ τῆς ἀγάπης καὶ τὴν ὁμολογία τῆς ὀρθῆς πίστεως μετὰ τὴν ἀπαγγελία τοῦ ἱεροῦ Συμβόλου».

Ἡ ἐξήγησις τῆς ἀσάφειας εἶναι ἀπλή. Ἡ περιγραφή τοῦ Ἁγίου δὲν ἔχει χρονικὴ συνέχεια στὴν πράξη, ὅπως παρατηρεῖται παρομοίως καὶ ἄλλου⁵⁵⁶. Πρβλ. ἐπίσης Προθεωρία, Taft, ὑποσ. 243.

Ὅτι δὲν ἔχει πάντα ἄμεση χρονικὴ σειρὰ ἡ περιγραφή του, φαίνεται καὶ στό (296D-297A) ὅπου ἔχει τὴν θεία Κοινωνία τῶν Ἀρχιερέων, Ἱερέων, Διακόνων, καὶ μετὰ τῶν Ὑποδιακόνων, Ἀναγνωστῶν, Μοναχῶν, καὶ τοῦ Λαοῦ. Καὶ ἀκριβῶς μετὰ τί λέει στό αὐτό (297A); «Μετὰ δέ γε τὸν ἀσπασμὸν ἢ τῶν μυστηρίων ἱεουργία τῇ ἐπικλήσει τοῦ Πνεύματος γίνεται. [...]»!

⁵⁵⁶ Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ στό (296D-297A), ἀλλὰ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ στὴν Προθεωρία, βλ. ὑποσ. 527.

Συνεπώς, όταν λέει, «οὐ θεωρητὰ τοῖς ὑποδεεστέροις (296C) καὶ κατωτέρω τὰ ὑψηλά, οὐδὲ πᾶσι γνωστὰ τὰ μυστήρια», ἐννοεῖ φυσικὰ ὅτι τὰ ἅγια θύρια εἶναι κλειστὰ καθ' ὅλη τὴν ἁγία Ἀναφορὰ (στὴν ἁγία Ἀναφορὰ τὰ ὑψηλά καὶ τὸ Μυστήριον).

Καὶ ὅταν λέει: «Εἴτα αἱ πύλαι ἀνοίγονται, ὡς καὶ τότε τοῖς προκόπτουσι καὶ τελεωτέροις ἡ θεωρία ἀνάλογος ἔσται», ἐννοεῖ τὸ ἄνοιγμα τῆς Ὁραίας Πύλης γιὰ τὴν Θεία Κοινωνία τῶν Μοναχῶν καὶ τῶν Πιστῶν.

Ὅτι ἀνοίγουν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ καταπέτασμα κατὰ τὴν Θεία Κοινωνία τῶν Πιστῶν (καὶ ὄχι νωρίτερα), σύμφωνα μὲ τὸν Ἅγιο, ὑποστηρίζεται ἐπίσης (ὡς ἀναλύσαμε παραπάνω) καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι μαρτυρεῖ ὅτι τὰ παραπετάσματα εἶναι ἀκόμη κλειστὰ («παραπετασμάτων χωρὶς»⁵⁵⁷) στὴν Θεία Κοινωνία τῶν κληρικῶν.

Ὁ **Ἀρχιεπίσκοπος Κορίνθου Βαρθολομαῖος Γεωργιάδης** (1829-1918)²⁸², τελέσας Διευθυν-
τῆς τῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς Χαλκίδος, ἀναφέρει ῥητὰ, ἀσφαλῶς καὶ γιὰ Ἀρχιερατικὴ Θεία Λειτουργία⁵⁵⁸, «τὴν κλείσιν τῆς Ὁραίας Πύλης διὰ Καταπετάσματος» ἀμέσως μετὰ τὴν Μεγάλην Εἵσοδον⁵⁵⁹, τὸ ἄνοιγμα τῆς Ὁραίας Πύλης ὅταν πεῖ ὁ Διάκονος «Τὰς θύρας, τὰς θύρας»⁵⁶⁰, τὸ ξανὰ κλείσιμο τῆς Ὁραίας Πύλης ἀπὸ τὸν Ἱερέα ἀμέσως μετὰ τὸ «Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ», διότι «οὐχὶ πάντες εἶνε ἄξιοι νὰ προσβλέπωσιν εἰς τὰ τίμια δῶρα, εἰμὴ μόνον οἱ ἱεουργοί»⁵⁶¹. Καὶ τέλος ἀναφέρει ὅτι ἀνοίγει πάλιν ἡ Ὁραία Πύλη ἀκριβῶς πρὸ τοῦ «Μετὰ φόβου»⁵⁶².

Σαφέστατα, τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα κλείνουν, στὴν ἁγία Ἀναφορὰ, καὶ βάσει τῆς Προθεωρίας. [PG 140, 445D]. «ἐν τούτῳ γὰρ τῷ καιρῷ τῆς τῶν θυρίδων δηλαδὴ κλείσεως καὶ τοῦ καταπετάσματος τοὺς ὑποδιακόνους ἔξωθεν ἴστασθαι ἐν τῷ πλάτει τοῦ θείου ναοῦ», καὶ βάσει τῆς ἀρχαίας ΙΕΜΘ, [PG 98, 429A]. «Εἴτα πρόεισιν ὁ ἱερεὺς μετὰ παρρησίας

⁵⁵⁷ Ἀντιγράφων τὸν Ἅγιον Διονύσιον τὸν Ἀρεοπαγίτην, κεφ. 26, σ. 200.

⁵⁵⁸ Ἐπὶ τέλους, θὰ πρέπει καὶ οἱ θεματοφύλακες τῶν Ἱερῶν Παραδόσεων στὴν Θεωρία, νὰ γίνουν καὶ στὴν Πράξη θεματοφύλακες, ὅπως οἱ παλαιοί.

⁵⁵⁹ Ἀρχιεπ. Κορίνθου Βαρθολομαίου **Γεωργιάδου**, *Ἐπιτομὴ Λειτουργικῆς πρὸς χρῆσιν τῶν Ἱερέων καὶ παντὸς Ὁρθοδόξου Χριστιανοῦ*, ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἐν Ἀθήναις 1909, σσ. 109-112.

⁵⁶⁰ Ἀρχιεπ. Κορίνθου Βαρθολομαίου **Γεωργιάδου**, *Ἐπιτομὴ Λειτουργικῆς*, ὁ.π., σ. 115.

⁵⁶¹ Ἀρχιεπ. Κορίνθου Βαρθολομαίου **Γεωργιάδου**, *Ἐπιτομὴ Λειτουργικῆς*, ὁ.π., σ. 118.

⁵⁶² Ἀρχιεπ. Κορίνθου Βαρθολομαίου **Γεωργιάδου**, *Ἐπιτομὴ Λειτουργικῆς*, ὁ.π., σ. 135.

τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, μετὰ ἀληθινῆς καρδίας, ἐν πληροφορίᾳ πίστεως, ἀπαγγέλων τῷ Θεῷ, καὶ **συλλαλὼν μόνος Αὐτῷ**».

Αὐτὰ συγχρονίζονται μὲ τὴν διπλὴ περιγραφὴ τοῦ Ἁγίου Συμεὼν· «οὐ τοῖς πᾶσιν ὁρᾶσθαι ἄξιον τὰ μυστήρια, ἀλλὰ μόνοις τοῖς ἱερωσύνῃς ἐνεργοῖς» [PG 155, 732A], «οὐ θεωρητὰ τοῖς ὑποδεεστέροις (296C) καὶ κατωτέρω τὰ ὑψηλά, οὐδὲ πᾶσι γνωστὰ τὰ μυστήρια».

Συνεπῶς, ἔχουμε τὴν ἐξῆς τάξιν στὸν Ἅγιο Συμεὼν:

Μεγάλῃ Εἰσοδῷ

Κλείνουν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα.

<Αἰτήσεις // Εὐχὴ Προσκομιδῆς⁵>

<Τὰς θύρας, τὰς θύρας.>

Τὸ Πιστεύω.⁵⁵⁵

Ὁ Ἀσπασμός.⁵⁶³

Ἁγία Ἀναφορά.

Ἀνοίγουν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα γιὰ τὴν Θεία Κοινωνία τῶν Πιστῶν.

⁵⁶³ Ὁ Ἀσπασμός στὴν περιγραφὴ τοῦ Ἁγίου Συμεὼν εἶναι μετὰ τὸ Πιστεύω. «Μετὰ δέ γε τὸν Ἀσπασμόν ἡ τῶν μυστηρίων ἱεουργία τῇ ἐπικλήσει τοῦ Πνεύματος γίνεται» [PG 155, 297A]. «πδ'. Διατί τὸ ἱερὸν λέγεται Σύμβολον καὶ ὁ ἀσπασμός γίνεται. Μετὰ δὲ τὴν πρώτην εὐχήν, τοῦ ἱεροῦ λεγομένου Συμβόλου, ὁ ἀσπασμός γίνεται», [PG 155, 732B]. Βλ. καὶ ὑποσ. 555.

77.3 [PG 155, 389C]

Τέλος, ἄλλοῦ ὁ Ἅγιος Συμεὼν λέει: «καὶ εὐθὺς ἴσταται ἐπικλινόμενος ἐκ πλαγίου τῇ τραπέζῃ, καθ' ἑαυτὸν εὐχόμενος, ἕως ἀρθῇ τὸ καταπέτασμα, καὶ ὁ θεῖος γένηται ἀσπασμός», [PG 155, 389C].

Ἐδὼ ἀναφέρεται ὁ Ἅγιος σὲ χειροτονία πρεσβυτέρου.

Καὶ ἐδὼ πάλι ὑπάρχει ἀσάφεια.

A'.

Ἐδὼ ἀναφέρεται ὁ Ἅγιος σὲ χειροτονία πρεσβυτέρου, καὶ νωρίτερα εἶπε· [Μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον] «τῶν θείων οὖν δώρων τεθέντων, καὶ τοῦ καταπετάσματος, ὃ ἐστὶν ὁ ἀήρ» [PG 155, 385C]. Ἄρα ἐδὼ ἐννοεῖ ὡς καταπέτασμα τὸν ἀέρα, ὁ ὁποῖος καὶ σηκώνεται στὸ Πιστεύω.

B'.

Ἄν θεωρήσουμε ὅτι τὸ Καταπέτασμα ποὺ λέγει ὁ Ἅγιος ἀναφέρεται στὸ Καταπέτασμα τοῦ Ἱεροῦ, βλ. §77.2.–

78 Διακονικά Κατηχουμένων

78.1 [PG 1, 717D-718D]

Στό [PG 1, 717D-718D], ὑποσ. (10) καταχωροῦνται, **χῦμα** διάφορες προσταγές τῶν διακόνων ἢ καὶ ὑποδιακόνων:

- Μή τις τῶν κατηχουμένων
- Μή τις τῶν ἀπίστων
- Μή τις τῶν ἑτεροδόξων
- Προέλθετε οἱ κατηχούμενοι ἐν εἰρήνῃ
- Προέλθετε οἱ ἐνεργούμενοι
- Προέλθετε οἱ φωτιζόμενοι
- Ἀπολύεσθε ἐν μετανοίᾳ
- Μή τις τῶν ἀμυήτων
- Μή τις τῶν μὴ δυναμένων ἡμῖν συνδεθῆναι
- Ἀλλήλους ἐπίγνωτε
- Ἐπιγινώσκετε ἀλλήλους [ἁγ. Ἰωάννης Χρυσόστομος]
- **Τὰς θύρας [, τὰς θύρας]**
- Βλέπετε μή τις τῶν κατηχουμένων
- Ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε, κτλ.
- Οἱ ἀκοινωνῆτοι περιπατήσατε [ἁγ. Τιμόθεος Ἀλεξ.]

Βλέπουμε, ὅτι τὸ **Τὰς θύρας**, (ἀρχικὰ) ἀνήκε στὰ διακονικά τῶν κατηχουμένων, θὰ τὸ ἐπιβεβαιώσουμε καὶ παρακάτω.

78.2 Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος (+407), [PG 59, 520]

[PG 59, 520]:

«τῶν λειτουργῶν τῆς θείας ἱερουργίας, τῶν μιμουμένων τὰς τῶν ἀγγέλων πτέρυγας ταῖς λεπταῖς ὀθόναις ταῖς ἐπὶ τῶν ἀριστερῶν ὤμων κειμέναις, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ περιτρεχόντων καὶ βοώντων⁵⁶⁴.

- Μὴ τις τῶν κατηχομένων,
- μὴ τις τῶν μὴ ἐσθιόντων,
- μὴ τις τῶν κατασκόπων,
- μὴ τις τῶν μὴ δυναμένων θεάσασθαι τὸν Μόσχον ἐσθιόμενον,
- μὴ τις τῶν μὴ δυναμένων θεάσασθαι τὸ οὐράνιον Αἷμα τὸ ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν,
- μὴ τις ἀνάξιος τῆς ζώσης θυσίας,
- μὴ τις ἀμύητος,
- μὴ τις μὴ δυνάμενος ἀκαθάρτοις χεῖλεσι προσψεύσασθαι τῶν φρικτῶν μυστηρίων».

78.3 Προηγιασμένη Λειτουργία – Σινᾶ χφ. 1040 [D II, σ. 130]⁵²⁴, 12^{ος} αἰ.

- Μὴ τις τῶν κατηχομένων.
- Μὴ τις τῶν ἀμυήτων.
- Μὴ τις τῶν μὴ δυναμένων ἡμῖν συνδεθῆναι.
- Ἀλλήλους ἐπίγνωτε.
- Ἀλλήλους γνωρίσατε.
- Τὰς θύρας κλείσατε.
- Ὅρθοι πάντες.

78.4 Vat. gr. 1970 (Codex Rossanensis), 12^{ος} αἰ., IAK⁵⁶⁵, [S, σ. 238]⁵⁶⁸

Ἀρχιδιάκονος.

- Μὴ τις τῶν κατηχομένων.
- μή τις τῶν ἀμυήτων.

⁵⁶⁴ Οὐκ ὀλίγη ἀναστάτωση ὑπῆρχεν «ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ περιτρεχόντων καὶ βοώντων», στὸ διάστημα μέχρι νὰ βγοῦν οἱ Κατηχούμενοι καὶ οἱ λοιπὲς ἐν μετανοίᾳ τάξεις, καὶ νὰ βεβαιωθοῦν οἱ πιστοὶ ὅτι δίπλα τοὺς ἦσαν μόνο πιστοὶ (καὶ δὲν εἶχαν παρεισφύσει π.χ. κατηχούμενοι, μετανοοῦντες, ἀμύητοι, κατάσκοποι, κτλ.).

⁵⁶⁵ Λειτουργία τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου (σύμφωνα μὲ τὰ χφφ τοῦ 12^{ου}-13^{ου} αἰ.), (IAS).

- μή τις τῶν μὴ δυναμένων ἡμῖν συνδεθῆναι.
- Ἀλλήλους ἐπίγνωτε.
- Τὰς θύρας.⁵⁶⁶
- Ὅρθοί, πάντες.

Ἀρχιδιάκονος.

- Ὡτι τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Καὶ μετὰ τὸ ἀποτεθῆναι τὰ δῶρα ἐν τῇ ἁγία τραπέζῃ

78.5 Paris gr. 2509, 12^{ος} αἰ., IAK ⁵⁶⁵, [S, σ. 239] ⁵⁶⁸

Ἀρχιδιάκονος.

- Μή τις τῶν κατηχουμένων.
- μή τις τῶν ἀμυήτων.
- μή τις τῶν μὴ δυναμένων ἡμῖν συνδεθῆναι.
- Ἀλλήλους ἐπίγνωτε.
- Τὰς θύρας.
- Ὅρθοί, πάντες.

Ἀρχιδιάκονος.

- Ὡτι τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ ἱερεὺς, εἰσάγων τὰ ἅγια δῶρα, λέγει τὴν εὐχὴν ταύτην... .

78.6 Vat. gr. 2281 (Rotulus Vaticanus), 13^{ος} αἰ., MK ⁵⁶⁷, [S, σ. 22] ⁵⁶⁸

Ἱερεὺς.

Ὅπως ὑπὸ τὸ κράτος σου πάντοτε φυλαττ.

Ἀρχιδιάκονος.

Βλέπετε μή τις τῶν κατηχουμένων.

{Τὰς θύρας, ὑποδιάκονε.}

Ὁ ἱερεὺς εὐχεται τοῦ χερουβικοῦ Καὶ μετὰ τὸ τεθῆναι τὰ ἅγια δῶρα

⁵⁶⁶ Ὅμοιος εἰς B.-Ch. Mercier, *La Liturgie de Saint Jacques*, *Patrologia Orientalis* (PO) 26.2, Paris 1946, σ. 176 [62].

⁵⁶⁷ Λειτουργία τοῦ Ἁγίου Μάρκου (σύμφωνα μὲ τὸ χφ τοῦ 13^{ου} αἰ.), (MK).

⁵⁶⁸ [S] C. A. Swainson, *The Greek Liturgies chiefly from original authorities*, Cambridge at the University Press, 1884.

79 Ἀνάλυσις τῶν Παλαιοχριστιανικῶν Βασιλικῶν (Ναῶν) τοῦ Δ' αἰῶνος ἐν Ἑλλάδι

Ἀπόδειξη τοῦ ψηλοῦ φράγματος, στὶς παλαιοχριστιανικὲς ἐκκλησίαις, εἶναι ἡ «συμφυῆς βάσις κιονίσκου» ἐπὶ τοῦ πεσσίσκου, ἢ ὑψηλὸς κίονας ἢ πεσσός ἢ ἐπιστύλιον. Ἐπίσης εἶναι δυνατὴ καὶ ἡ στήριξη τῶν κιονίσκων ἐπάνω στὰ θωράκια ἄνευ πεσσίσκων (μέσω ἐνὸς μικροῦ στυλοβάτου ποὺ ἐδράζεται στὰ θωράκια). Ἄρα ἡ εὕρεσις μόνο θωρακίων δὲν εἶναι ἱκανὴ καὶ ἀναγκαῖα συνθήκη χαμηλοῦ φράγματος.

Οἱ ἀρχαιολόγοι ἐπὶ τὸ πλεῖστον (μὲ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις) στὶς ἀνασκαφές π.χ. τῶν παλαιοχριστιανικῶν Ναῶν, δὲν φέρνουν (ὅπως εἶναι φυσικόν) στὸ φῶς τὸν Ναόν ὅπως ὅταν πρωτοκτίστηκε μὲ τὶς λεπτομέρειές του, ἀλλὰ τὸν φέρνουν συνήθως μὲ τὶς διάφορες ἀλλαγές τοῦ Ναοῦ στὸ διάβα τοῦ χρόνου, στοὺς αἰῶνες ποὺ ἀκολούθησαν, στὴν μορφή δηλαδὴ ποὺ ἐξελίχθηκε, μέχρι φυσικὰ τὴν καταστροφή του ἢ τὴν ἐρήμωσή του.

Συνεπῶς πολλάκις τὸ φράγμα τοῦ (δυτικοῦ τμήματος τοῦ) Πρεσβυτερίου (σημερινοῦ Σολέα), συγχέεται μὲ τὸ φράγμα τοῦ Βήματος, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τὸ πλεῖστον στοὺς πρώτους Ναοὺς ἦταν μόνον Καταπέτασμα (κεφ. 4, κεφ. 28, κ.ά.).

Γιὰ νὰ ποῦμε ὅτι κάποιο φράγμα ἔχον πεσσίσκους μὲ ἀπόληξη εἶναι φράγμα τοῦ Βήματος, θὰ πρέπει νὰ ἀποδείξουμε ὅτι ἐκεῖ ποὺ εἶναι τὸ φράγμα αὐτὸ ἦταν ὄντως τὸ ὄριο τοῦ Βήματος, καὶ δὲν ἦταν τελικὰ τὸ δυτικὸ ὄριο τοῦ Πρεσβυτερίου (σημερινοῦ Σολέα).

Σύμφωνα μὲ τὴν Στουφῆ-Πουλημένου, οἱ ἀρχαιότεροι Παλαιοχριστιανικοὶ ναοὶ τῆς Ἑλλάδος (τέλη Δ' - ἀρχὲς Ε' αἰ.), εἶχαν χαμηλὸ φράγμα⁵⁶⁹. Ὅμως αὐτὸ ἐλέγχεται στὴν ἴδια τὴν ἐργασία διττῶς:

α. ὑπῆρχαν Ναοὶ τοῦ Δ' αἰ. μὲ ὑψηλὸ φράγμα,

β. πολλάκις τὸ δυτικὸν φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα) συγχέεται ὡς φράγμα τοῦ Βήματος (βλ. κεφ. 6).

Σύμφωνα μὲ τὴν Στουφῆ-Πουλημένου,⁵⁷⁰ δὲν ἀναφέρεται Βασιλικὴ τοῦ Γ' αἰ., ἀλλὰ ἀναφέρονται ἑπτὰ (7) Ναοὶ τοῦ Δ' αἰ. στὴν Ἑλλάδα, τοὺς ὁποίους ἀναφέρουμε ἐν συντομίᾳ κατωτέρω καὶ ἀναλύουμε στὸ σχετικὸ ἄρθρο μας.⁵⁷¹

⁵⁶⁹ Στουφῆ-Πουλημένου, ὁ.π., σ. 69.

⁵⁷⁰ Στουφῆ-Πουλημένου, ὁ.π., Τυπολογικοὶ Πίνακες [Βασιλικῶν Ἑλλάδος], σσ. 227-233.

⁵⁷¹ Παν. Δ. Παπαδημητρίου, *Ἀνάλυσις τῶν Παλαιοχριστιανικῶν Βασιλικῶν (Ναῶν) τοῦ Δ' αἰῶνος ἐν Ἑλλάδι*, 3/2/2024.

Βασιλικὴ Ἐπιδαύρου

- Ψηλὸ φράγμα (συμφυῆς βάσις κιονίσκου). Ἐγκάρσιον κλίτος. Παρέχονται στοιχεῖα φράγματος. Τὸ φράγμα ὅμως εἶναι τοῦ δυτικοῦ μέρους τοῦ Πρεσβυτερίου (σημερινοῦ Σολέα), ὄχι τοῦ Βήματος. Τὸ Βῆμα (τοῦλάχιστον ἀρχικά) ἦταν στὴν Κόγχη/Ἀψίδα, καὶ προφανῶς εἶχε Καταπέτασμα στὴν χορδὴ τῆς Κόγχης.

Βασιλικὴ Κεγχρεῶν (α' φάσις)

- Δὲν ὑπάρχουν ἐπαρκῆ στοιχεῖα τοῦ φράγματος. Οἱ διαστάσεις τῆς Κόγχης, τοῦ φράγματος, εἶναι παραπλήσιες τῆς Ἐπιδαύρου. Προφανῶς τὸ φράγμα ποὺ εὐρέθη ἦταν τοῦ δυτικοῦ μέρους τοῦ Πρεσβυτερίου (σημερινοῦ Σολέα).

Κοιμητηριακὴ Βασιλικὴ Παλαιᾶς Κορίνθου (μάρτυρος Κοδράτου)

- Ψηλὸ φράγμα (συμφυῆς βάσις κιονίσκου), καὶ ἐπιστήλιον Τέμπλου. Παρέχονται στοιχεῖα φράγματος. Τὸ φράγμα ὅμως εἶναι τοῦ δυτικοῦ μέρους τοῦ Πρεσβυτερίου (σημερινοῦ Σολέα), ὄχι τοῦ Βήματος. Τὸ Βῆμα ἦταν (τοῦλάχιστον ἀρχικά) στὴν ὑπερμεγέθη Κόγχη/Ἀψίδα.

Βασιλικὴ Δαφνουσίων Λοκρίδος

- Χαμηλὸ φράγμα, τὸ ὁποῖον ὅμως εἶναι τοῦ δυτικοῦ μέρους τοῦ Πρεσβυτερίου καὶ ὄχι τοῦ Βήματος, ἀφοῦ ὑπερυψωμένο δάπεδο εἶναι μόνον τὸ ἐντὸς τῆς Κόγχης, ἄρα ἐκεῖ καὶ τὸ Βῆμα (ἐξ ὀρισμοῦ). Ὑπάρχει ἐγκάρσιο κλίτος, μὲ μεγάλους ὀριζόντιους πεσσούς, ποὺ δημιουργεῖ στὴν οὐσία «Τέμπλον» πρὸ τοῦ Τέμπλου.

Βασιλικὴ Β' Δημητριάδος – Προφῆτη Ἡλία (Δ' + αἰ.)

- Χαμηλὸ «ἐφαπτόμενο» φράγμα. Ὑπερυψωμένο δάπεδο ὅμως ἦταν μόνο στὴν Κόγχη/Ἀψίδα. Ἄρα ἐκεῖ ἦταν τὸ Βῆμα, καὶ ἄρα ἐκεῖ καὶ ἡ Ἁγία Τράπεζα. Τὸ φράγμα προφανῶς ἦταν τὸ φράγμα τοῦ δυτικοῦ μέρους τοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα).

Βασιλικὴ Ὀκτάγωνο Φιλίππων

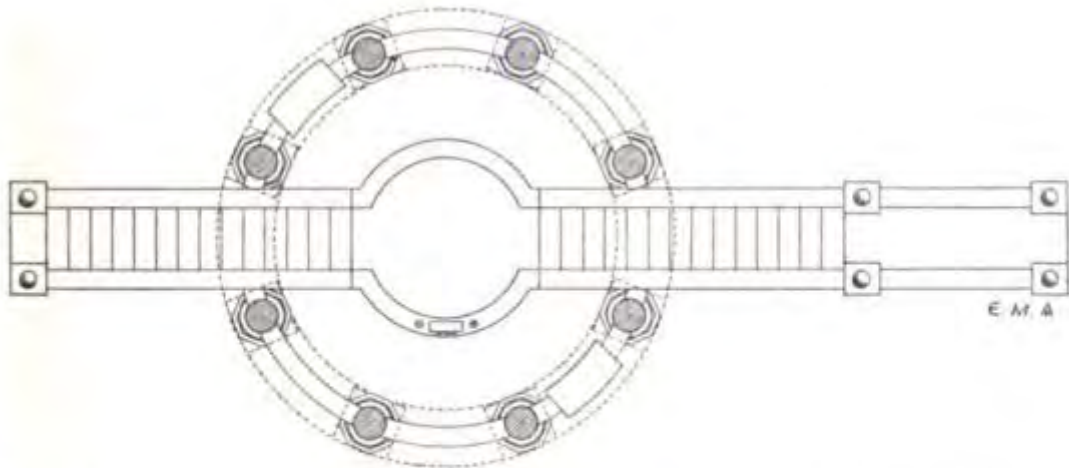
- Ὁ Ναὸς αὐτὸς πέρασε ἀπὸ πολλὰς φάσεις. Περισσότερα στὴν ἀνάλυση στό ἄρθρο μας.⁵⁷¹

Βασιλικὴ Ἀσκληπιείου Δήλου

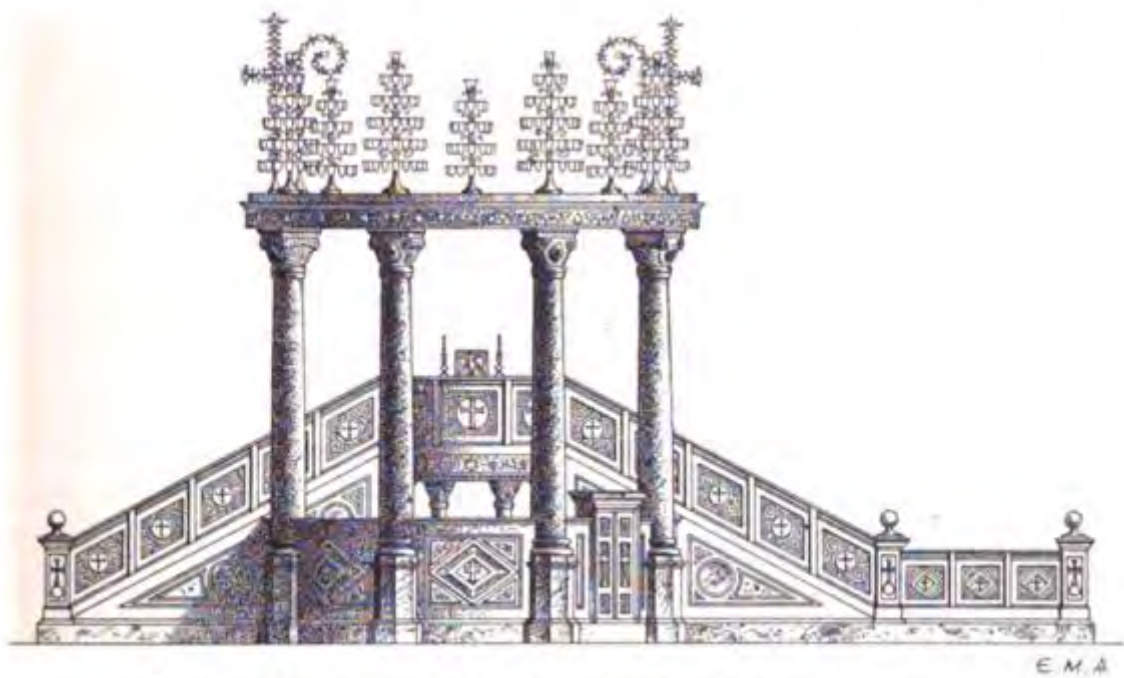
- Ὑπερυψωμένη Κόγχη, ἄρα ἐκεῖ ἦταν τὸ Βῆμα καὶ ἡ Ἁγία Τράπεζα.

Γιὰ περισσότερες λεπτομέρειες, βλ. τὸ σχετικὸ ἄρθρο μας.⁵⁷¹

80 Ὁ Ἄμβων τῆς Ἀγίας Σοφίας Κων/πόλεως (Ἰουστινιανοῦ) (563-1204)

Σχ. 242. Ἀποκατάσταση τοῦ διαγράμματος τοῦ δευτέρου τῆς Ἀγίας Σοφίας Ἀμβωνος. Κλίμαξ=1/5.

Σχ. 243. Ἀποκατάσταση τῆς μεσημβρινῆς προσόψεως τοῦ αὐτοῦ. Κλίμαξ=1/5.

Εἰκ. 80-1. Ὁ Ἀμβων τῆς ἀγίας Σοφίας (563-1204)^{572, 584}

⁵⁷² Εὐγενίου Μ. Ἀντωνιάδου, *Ἐκφρασις τῆς Ἀγίας Σοφίας*, Τόμος Β', δ.π., σ. 59.

(α)

(β)

Εἰκ. 80-2. Ὁ Ἄμβων τῆς ἁγίας Σοφίας (563-1204).⁵⁷³

⁵⁷³ Ἰδρυμα Μείζονος Ἑλληνισμοῦ, *Ἀγία Σοφία: 1.500 Χρόνια Ἱστορίας*.

(α)

(β)

Εικ. 80-3. Ο Άμβων της αγίας Σοφίας (563-1204)⁵⁷³

(α)

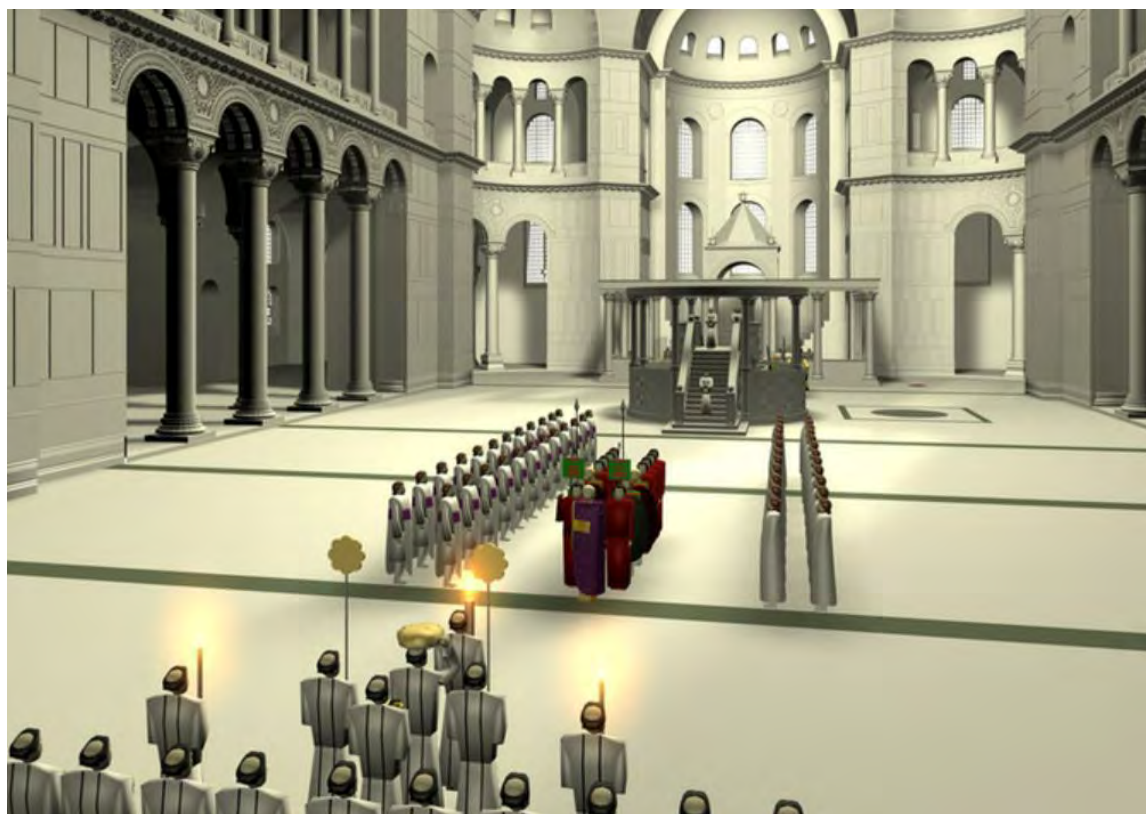
(β)

Εἰκ. 80-4. Ὁ 2^{ος} ἄμβων τῆς ἀγίας Σοφίας (563-1204). Ἐτέρα ἀποκατάστασις^{574, 584}. Λείπουν τὰ Καταπετάσματα τοῦ ὑψηλοῦ φράγματος τοῦ Ἱεροῦ, καὶ τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου.

⁵⁷⁴ Andreas Noback, Lars O Grobe, and Franziska Lang (Technische Universität Darmstadt), *Modeling the effects of daylight scattering by window glass: The case of 6th century Hagia Sophia in Istanbul*, 21st International Congress of the Association Internationale pour l'Histoire du Verre, 2018.

(α)

(β)

Είκ. 80-5. Ο 2^{ος} άμβων τής άγίας Σοφίας (563-1204). Έτέρα άποκατάσταση⁵⁷⁵. Έπρεπε νά έχουν μπει και τά Καταπετάσματα στήν άπεικόνιση.

⁵⁷⁵ Helge Svenshon, Rudolf Stichel, Oliver Hauck und Andreas Noback, *Die Hagia Sophia Justinians – Mathematischer Raum als Bühne des Kaisers*, 25/6/2012 (15/6/2023).

81 Ἕτεροι Ἀμβωνες

81.1 Ὁ Ἀμβων ἐκ τοῦ Μηνολογίου Βασιλείου τοῦ Β'

Ἀπὸ τὸ χειρόγραφον Μηνολόγιον ποὺ γράφηκε γιὰ τὸν Αὐτοκράτορα Βασίλειον τὸν Β' (976-1025), [Vat. gr. 1613, φ. 131], στὶς 23 Ὀκτωβρίου, βλέπουμε τὸ μαρτύριο τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου «ποὺ τὸν ἔριξαν [οἱ Ἰουδαῖοι] ἀπὸ τὸ ἄκρο τοῦ Ἱεροῦ», ὅπως λέει τὸ χειρόγραφον.

Ἡ ἀγιογραφία δείχνει ἕναν Ἀμβωνα τεράστιο, σὰν τῆς Ἁγίας Σοφίας, καὶ ἐπίσης ὑψηλὸ φράγμα Ἱεροῦ Βήματος (στὰ δεξιὰ) μετὰ Καταπετάσματος.

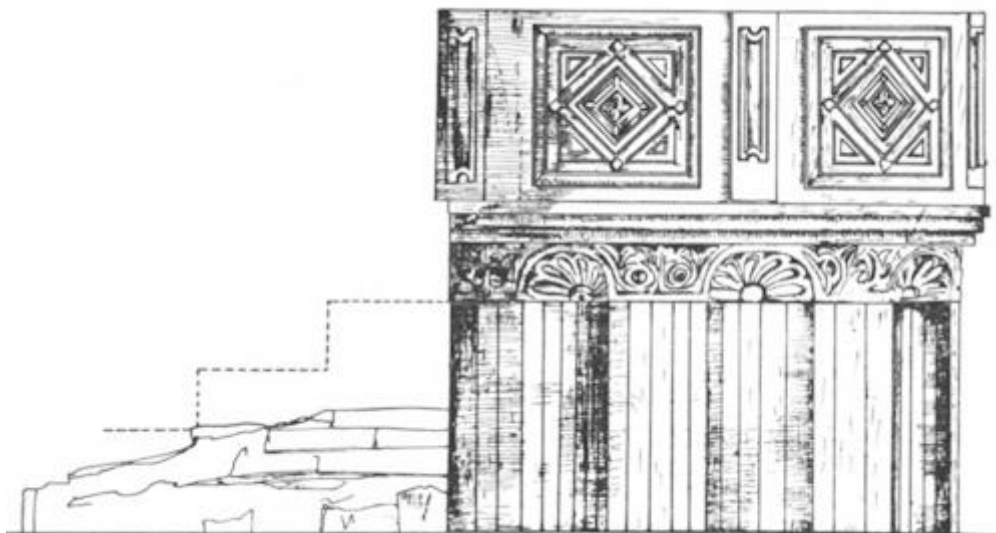

Εἰκ. 81-1. Ὁ Ἀμβων ἐκ τοῦ Μηνολογίου Βασιλείου τοῦ Β'.⁵⁷⁶

⁵⁷⁶ *Wikimedia*, 10/7/2023. *Vat. gr. 1613, φ. 131, Βιβλιοθήκη τοῦ Βατικανοῦ.*

81.2 Ὁ Ἄμβων (ἐν τῷ Σολέᾳ) τοῦ Ὁκταγώνου Φιλίππων (Δ' αἰ.)

Ὁ Ὁκταγωνικός Ναὸς τῶν Φιλίππων, εἶχε δύο Ἄμβωνες. Ἐναν στὸν Σολέα (δυτικὸ τμήμα τοῦ Πρεσβυτερίου), καὶ ἓναν στὸ κέντρον (καὶ λίγο πρὸς νότον) περίπου τοῦ Ναοῦ, βλ. κεφ. 81.3.

Εἰκ. 6. Ἀποκατάστασις τοῦ ἁμβωνοῦ τοῦ Ὁκταγώνου.

Εἰκ. 81-2. Ὁ ἐν τῷ Σολέᾳ τοῦ Ὁκταγώνου Φιλίππων Ἄμβων.⁵⁷⁷

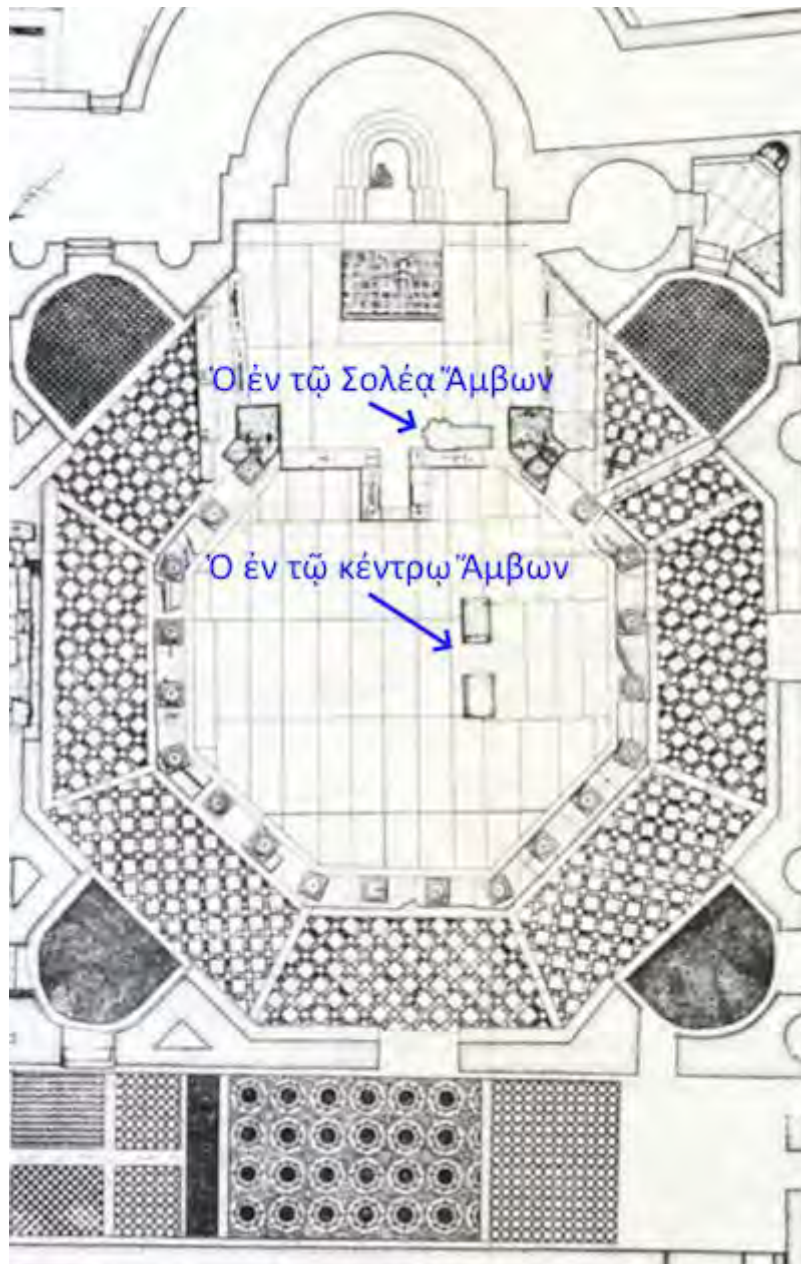
Ἀπὸ τὴν περιγραφὴ τοῦ Πελεκανίδη ἔχουμε ὅτι ἡ βᾶσις τοῦ Ἄμβωνος εἶχε ὕψος 0.60 μ., καὶ ὁ μαρμάρινος κυκλικὸς ἐξώστης εἶχε διάμετρο 1.22 μ..⁵⁷⁸

Παρακάτω φαίνεται καὶ ἡ ἀκριβὴς τοποθεσία τοῦ Ἄμβωνος ἐν τῷ Σολέᾳ (καὶ τοῦ ἐν τῷ κέντρῳ) τοῦ Ὁκταγώνου.

Βλέπε ἐπίσης, κεφ. 79.

⁵⁷⁷ Στυλ. Πελεκανίδης, Πρακτικά τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τοῦ ἔτους 1960, ΠΑΕ(1960), σ. 85.

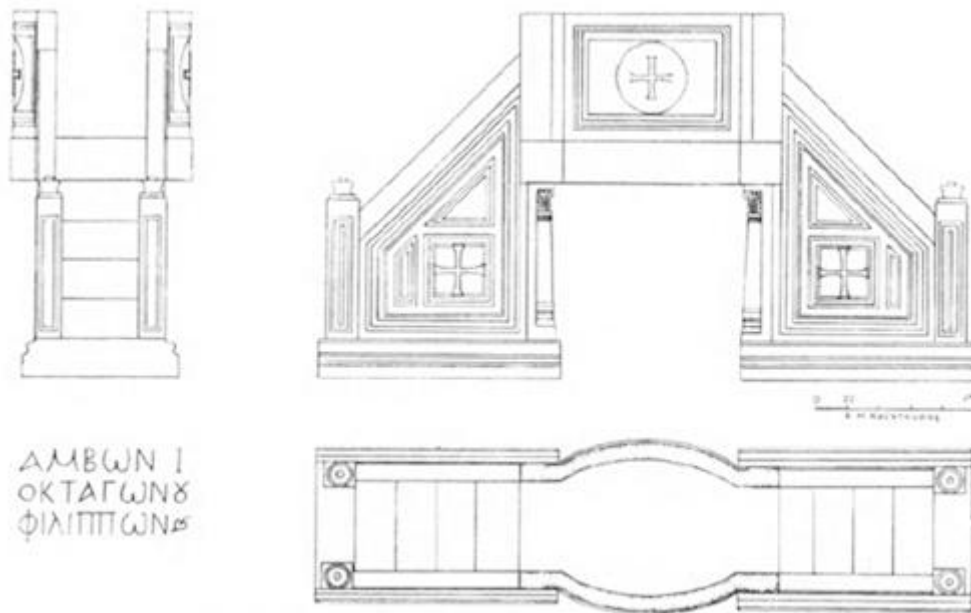
⁵⁷⁸ Στυλ. Πελεκανίδης, [ΠΑΕ(1960), σσ. 83-84].

Εἰκ. 81-3. Ὁκταγωνικὴ Ἐκκλησίᾳ Φιλίππων, Στυλ. Πελεκανίδης, ΠΑΕ(1978), Μέρος ἐκ τοῦ Παρενθέτου Πίνακος Β'.

81.3 Ὁ Ἄμβων (ἐν τῷ κέντρῳ) τοῦ Ὁκταγώνου Φιλίππων (Δ' αἰ.)

Ὁ Ὁκταγωνικὸς Ναὸς τῶν Φιλίππων, εἶχε δύο Ἄμβωνες. Ἐναν στὸν Σολέα (κεφ. 81.2), καὶ ἓναν στὸ κέντρον (καὶ λίγο πρὸς νότον) περίπου τοῦ Ναοῦ, ποὺ φαίνεται παρακάτω. Ἡ ἀκριβὴς τοποθεσία τοῦ ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ Ὁκταγώνου Ἄμβωνος δίνεται στὸ κεφ. 81.2.

Εἰκ. 3. Ἀποκατάστασις τοῦ ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ Ὁκταγώνου ἄμβωνος.

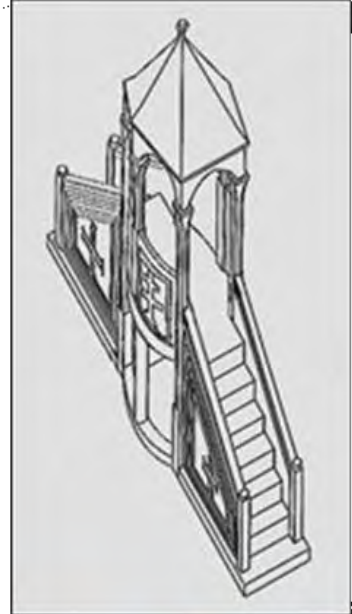
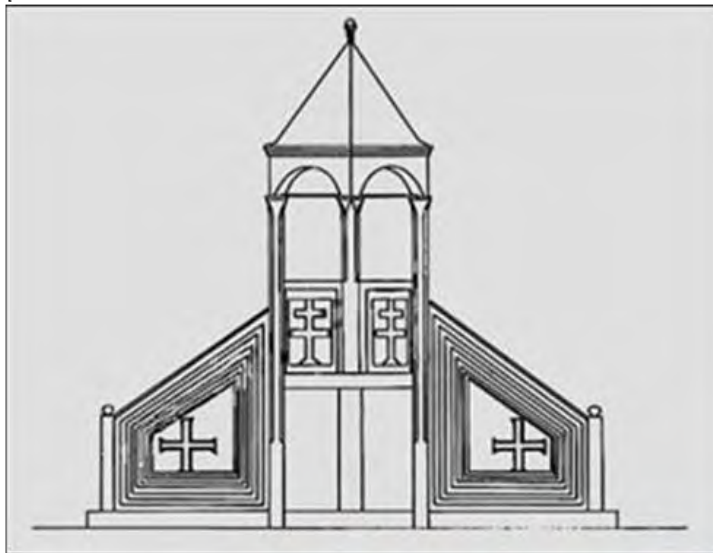
Εἰκ. 81-4. Ὁ ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ Ὁκταγώνου Ἄμβων.⁵⁷⁹

Ἀπὸ τὴν κλίμακα τοῦ σχεδίου, ἐξάγουμε ὅτι τὸ μῆκος τοῦ Ἄμβωνος αὐτοῦ ἦταν π. 4.14 μ., τὸ πλάτος (τοῦ ἐξώστου) π. 1.18 μ., καὶ τὸ ὕψος π. 2.28 μ..

Βλέπε ἐπίσης, κεφ. 79.

⁵⁷⁹ Στυλ. Πελεκανίδης, Πρακτικά τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τοῦ ἔτους 1970, ΠΑΕ(1970), σσ. 63-65.

81.4 Ὁ Ἄμβων τοῦ Ἱ. Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Καλαμπάκας

Εἰκ. 81-5. Ὁ Ἄμβων τοῦ Ἱ. Μητροπ. Ναοῦ Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Καλαμπάκας.⁵⁸⁰

⁵⁸⁰ Ἀρχιμ. Γεώργιου Π. Στέφα, *Ματιές σε Βυζαντινά μνημεῖα*, Τρικαλινὸ Ἡμερολόγιο 93-94. (13/11/2023).

81.5 Ὁ Ἄμβων τῆς Βασιλικῆς στό Valle Porclaneta, Ἰταλία (1000-1050)

Ὁ Ῥωμαϊζὼν Ναὸς τῆς Παναγίας (Romanesque church of Santa Maria) στό Valle Porclaneta, Abruzzo, τῆς Ἰταλίας χτίστηκε τό 1000-1050.⁵⁸¹

Εἰκ. 81-6. Ὁ Ἄμβων τῆς Βασιλικῆς Santa Maria στό Valle Porclaneta, Abruzzo, τῆς Ἰταλίας. Ὁ Ἄμβων ἐφάπτεται τοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα). Βλ. περισσότερα, κεφ. 86.⁵⁸⁸

⁵⁸¹ Shawn **Tribe**, *Santa Maria in Valle Porclaneta: Another Example of Romanesque Orderings*, *Liturgical Arts Journal*, 18/10/2023 (23/11/2023).

82 Τὸ ὑψηλὸ φράγμα στὸν Παλαιοχριστιανικὸ Ναὸ τοῦ Ἀπ. Πέτρου Ῥώμης μὲ Καταπετάσματα (Λειψανοθήκη τῆς Pola), 440 μ.Χ.

Παρακάτω βλέπουμε τὸ ὑψηλὸ φράγμα στὸν Παλαιοχριστιανικὸ Ναὸ τοῦ Ἀπ. Πέτρου τῆς Ῥώμης μὲ μετακίονια Καταπετάσματα. Ἡ ἀπεικόνιση εἶναι στὴν Λειψανοθήκη τῆς Pola (Samagher), Κροατία, τὸ 440 μ.Χ.

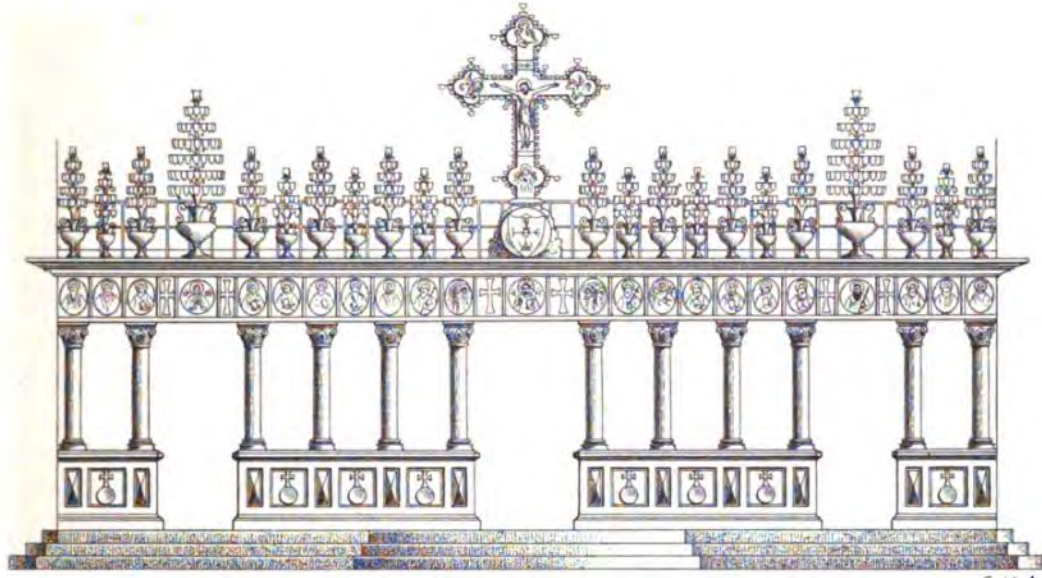

Εἰκ. 82-1. Λειψανοθήκη τῆς Pola (Samagher) ἀπὸ ἐλεφαντοστό, Κροατία⁵⁸², 440 μ.Χ., δεικνύουσα τὸν Παλαιοχριστιανικὸ Ναὸ τοῦ Ἀπ. Πέτρου Ῥώμης (Ἱερό, Πρεσβυτέριον, καὶ μαρτυρεῖο τοῦ Ἀπ. Πέτρου) μὲ ὑψηλὸ φράγμα Πρεσβυτερίου, καὶ μετακίονια καταπετάσματα.

⁵⁸² Shawn **Tribe**, *Envisioning Old St. Peter's: The Interior from the Time of Constantine through the Renaissance*, *Liturgical Arts Journal*, 22/9/2022 (13/11/2023).

83 Τὸ ὑψηλὸ φράγμα τῆς Ἀγίας Σοφίας Κων/πόλεως (Ἰουστινιανοῦ) (563-1204)

Σχ. 256. Ἀπόπειρα παραλήγοις ἀποκαταστάσεως τῶν Κιγκλίδων τοῦ Βήματος
τῆς Ἀγίας Σοφίας. Κίμαξ— $\frac{1}{2}$ η.

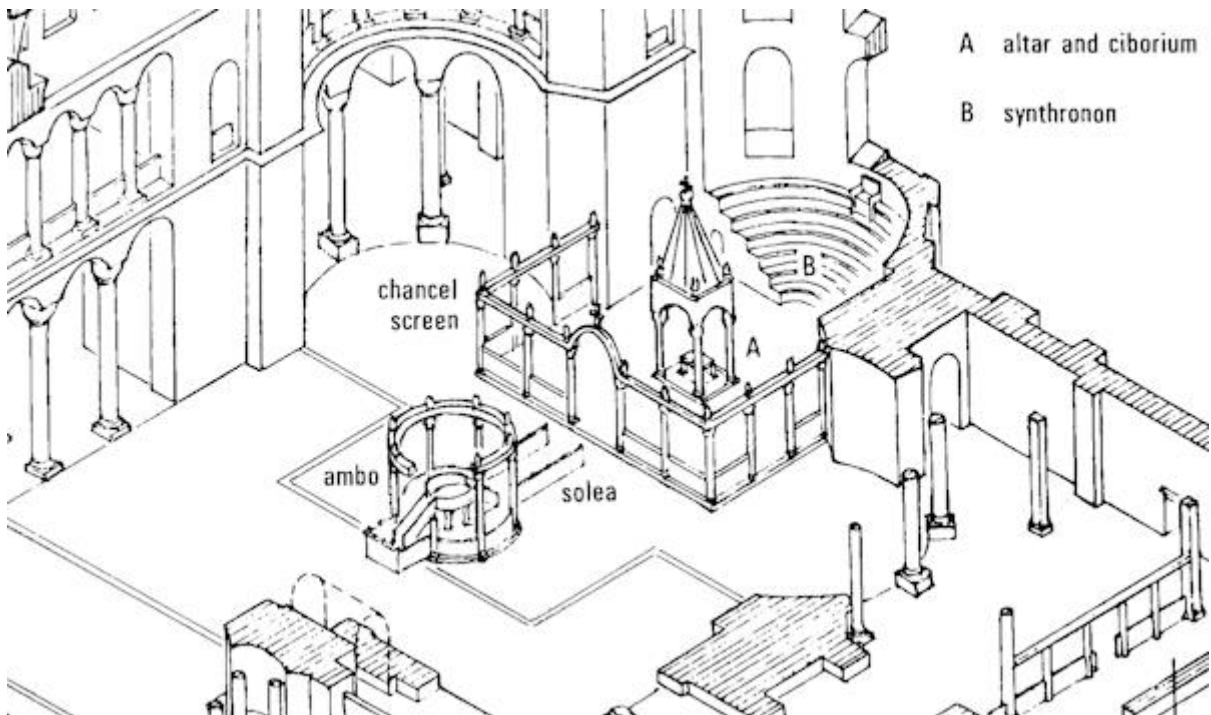
Εἰκ. 83-1. Τὸ φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος τῆς ἀγίας Σοφίας (563-1204)⁵⁸³. Τὰ τεῖχη ὅμως ποὺ λέει ὁ Παῦλος ὁ Σιλεντιάριος εἶναι σίγουρα πολὺ πιὸ ψηλά. Ἐπίσης μᾶλλον οἱ τρεῖς ἀκριανοὶ κίονες σὲ κάθε ἄκρη, θὰ πρέπει νὰ ναι κάθετοι στὴν πρόσοψη. Δηλ. 6 κίονες μπροστὰ, 3+3 στὰ πλάγια.

Τὸ ὑψηλὸ φράγμα (οἱ Κιγκλίδες) φυσικὰ εἶχαν θύρες, καὶ μετακίονια καταπετάσματα,
ἄλλωστε αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ λόγος τῶν ὑψηλῶν κιγκλίδων/κίωνων. Πρβλ. κεφ. 87.

⁵⁸³ Εὐγενίου Μ. Ἀντωνιάδου, *Ἐκφρασις τῆς Αγίας Σοφίας*, Τόμος Β', δ.π., σ. 87.

Εἰκ. 83-2. Φράγμα τοῦ Βήματος με εἰκόνες ἀντὶ καταπετασμάτων. Ἀγ. Θωμᾶς Ἀμπελοκήπων. (Λεῖπει ὁ Σταυρός ἐπάνω ἀπὸ τὰ ἅγια θύρια – Ὡραία Πύλη).

Εἰκ. 83-3. Ἑτέρα ἀπεικόνισις τῶν Κιγκλίδων / Τέμπλου, Ἀμβωνος, Ἱεροῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας.⁵⁸⁴

⁵⁸⁴ Rowland J. Mainstone, *Hagia Sophia – Architecture, Structure and Liturgy of Justinian's Great Church*, Thames & Hudson, New York, 1988, σ. 233.

84 Τὸ ὑψηλὸ φράγμα σὲ ἀπεικόνιση Δισκαρίου τοῦ 565

Ἀπὸ τὴν συλλογὴ Dumbarton Oaks⁵⁸⁵, βλέπουμε ἓνα Δισκάριο ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη (Ἁγία Σοφία;), ποὺ παριστάνει τὴν Κοινωνία τῶν Ἀποστόλων⁵⁸⁶. Στὸ βάθος ἀπεικονίζεται τὸ ὑψηλὸ φράγμα τοῦ Ναοῦ μὲ τοξωτὸ ἐπιστύλιο στὸ μέσον. Χρονολογεῖται μεταξὺ 565-578.

Ὁ Χριστὸς ὡς Μέγας Ἀρχιερεὺς, εἶναι ἐστραμμένος πρὸς Ἀνατολάς.

Εἰκ. 84-1. Ὑψηλὸ φράγμα σὲ Δισκάριον (6^{ος} αἰ.) μὲ τὴν ἀπεικόνιση τῆς Κοινωνίας τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων (Dumbarton Oaks).

⁵⁸⁵ Dumbarton Oaks Collection, [BZ.1924.5](#).

⁵⁸⁶ Νομίζουμε ἀπεικονίζεται καὶ ὁ Ἰούδας στὰ ἀριστερὰ μὲ τὰ μαλλιά ἀχτένιστα.

85 Τὸ ὑψηλὸ φράγμα Βυζαντινοῦ Ναοῦ στὴν Βενετία (639)

Παρακάτω βλέπουμε τὸ ἐσωτερικὸ Ἑνετικοῦ Ναοῦ τοῦ 7^{ου} αἰ. (ἀνακαινισθέντος τὸν 9^ο καὶ τὸν 11^ο), μὲ τὸ ὑψηλὸ φράγμα, καὶ εἰκόνες ἐπ’ αὐτοῦ.

Σίγουρα μέχρι τὸν 19^ο αἰ. εἶχε **παραπετάσματα** στὸ Τέμπλο (βλ. τὸν Ἅγιο Μάρκο στὴν συνέχεια).

Εἰκ. 85-1. Τὸ ὑψηλὸ φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα). *Byzantine-Venetian Torcello Cathedral (Βενετία).*⁵⁸⁷ Λεῖπουν φυσικά -τὴν σήμερον- τὰ Παραπετάσματα.

⁵⁸⁷ David Clayton, Iconostasis, Rood Screen, Communion Rail...or Shag-Pile Carpeted Step? Newliturgicalmovement.org (25/10/2016). 10/7/2023.

86 Τὸ ὑψηλὸ φράγμα τῆς Βασιλικῆς στὸ Valle Porclaneta, Ἰταλία (1000-1050)

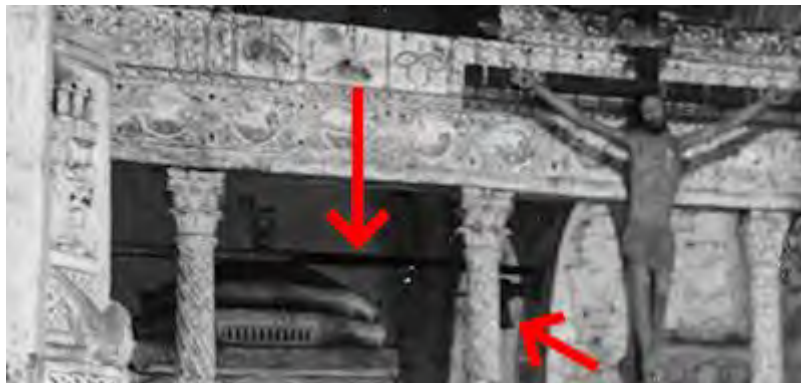
Ὁ Ῥωμαϊζὼν Ναὸς τῆς Παναγίας (Romanesque church of Santa Maria) στὸ Valle Porclaneta, Abruzzo, τῆς Ἰταλίας χτίστηκε τό 1000-1050.⁵⁸⁸

Εἰκ. 86-1. Τὸ ὑψηλὸ φράγμα στὸν Ναὸ Santa Maria στὸ Valle Porclaneta, Abruzzo, τῆς Ἰταλίας.⁵⁸⁸ Διακρίνεται ὁ Ἄμβων, τὸ Πρεσβυτέριον (Σολέας) καὶ τὸ ὑπερυψωμένο Βῆμα μὲ τὸ Κιβώριον. Φαίνεται καὶ ὁ κώδων τοῦ Βήματος.

⁵⁸⁸ Shawn **Tribe**, *Santa Maria in Valle Porclaneta: Another Example of Romanesque Orderings*, *Liturgical Arts Journal*, 18/10/2023 (23/11/2023).

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἀγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Εἰκ. 86-2. Τὸ ὑψηλὸ φράγμα στὸν Ναὸ Santa Maria στὸ Valle Porclaneta, Abruzzo, τῆς Ἰταλίας. Διακρίνεται ὁ κώδων τοῦ Βήματος, ἀλλὰ καὶ ἐπιπλέον ἄλλη δοκὸς ἢ ραβδος κατὰ μῆκος τοῦ ὁρίου τοῦ Βήματος. Ὅπως νὰ χρησίμευε γιὰ τὸ Καταπέτασμα τοῦ Βήματος, ἂν δὲν ὑπῆρχε ἄλλη κατασκευή.⁵⁸⁸

Είκ. 86-3. Τό Βήμα, πέντε βαθμίδες ύψηλότερα τοῦ Πρεσβυτερίου/Σολέα.⁵⁸⁸ Διακρίνεται καί ὁ κώδων τοῦ Βήματος, καί κομμένη (;) δοκός ψηλά στὰ δεξιὰ τοῦ ὁρίου τοῦ Βήματος, βλ. Είκ. 86-2.

Στις παραπάνω φωτογραφίες:

Διακρίνεται ἡ Ἁγία Τράπεζα μέ τὸ εὐρύχωρον Ἱερὸν Κιβώριον (τοῦ 12^{ου} αἰ.).

Τὸ Βήμα εἶναι 5 βαθμίδες πάνω ἀπὸ τὸ Πρεσβυτέριον/Σολέα.

Ὑπῆρχε Καταπέτασμα ὡς φράγμα τοῦ Βήματος (βλ. Durandus, κεφ. 72). Ὑπῆρχε δοκὸς κατὰ μῆκος τοῦ ὁρίου τοῦ Βήματος. Ἴσως νὰ χρησίμευε γιὰ τὸ Καταπέτασμα τοῦ Βήματος, ἂν δὲν ὑπῆρχε ἄλλη κατασκευή.

Τὸ Πρεσβυτέριον (Σολέας), εἶναι στὸ ἴδιο ἐπίπεδο μέ τὸν κυρίως Ναόν.

Τὸ φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα) εἶναι ὑψηλόν.

Ὁ Ἄμβων εἶναι ἐκτὸς τοῦ Σολέα καὶ ἐφαπτόμενος τοῦ φράγματος τοῦ Σολέα. Σὲ μερικές περιπτώσεις ὁ Ἄμβων εἶναι ἀκριβῶς στὸ ὑψηλὸ φράγμα τοῦ Σολέα.

Σίγουρα ὑπῆρχαν παραπετάσματα/καταπετάσματα καὶ στὸ ὑψηλὸ φράγμα τοῦ Σολέα.

Οἱ κιονίσκοι τοῦ φράγματος πατάνε πάνω στὰ θωράκια, καὶ ὄχι ἐπὶ πεσίσκων.

87 Τὸ ὑψηλὸ φράγμα μὲ Καταπετάσματα στὸν Ἅγιο Μάρκο Βενετίας (1063)

Ὁ Ἅγιος Μάρκος Βενετίας ὅπως τὸν γνωρίζουμε σήμερα, εἶναι ὁ τρίτος Ναὸς (στὸ ἴδιο σημεῖο), καὶ χτίστηκε τὸ 1063-1094.

Εἰκ. 87-1. Ὁ Ἅγιος Μάρκος Βενετίας τὸ 1881.⁵⁸⁹

Υπάρχουν παλαιοὶ πίνακες περίπου μέχρι τὸ 1850-1870 μὲ μετακίονα Καταπετάσματα, ἀκόμη καὶ πλήρως κλειστά⁵⁹⁰. Πιστεύουμε ἐκείνη τὴν ἐποχὴ 1850-1870 ἀφαιρέθηκαν ἀνεπιστρεπτί.

Εἰκ. 87-2. Ἑτέρα ἀπεικόνισις τοῦ Ἁγίου Μάρκου Βενετίας, μὲ μετακίονα Παραπετάσματα (ἐκτὸς ὥρας ἀκολουθίας). Σήμερα φυσικὰ δὲν ὑπάρχουν.

⁵⁸⁹ Wikipedia, *St Mark's Basilica*. 23/11/2023.

⁵⁹⁰ Οἱ περισσότεροι τῶν πινάκων αὐτῶν ἔχουν δικαίωμα. Πάλι καλὰ πού ...ἐπέζησαν.

Εἰκ. 87-3. Καταπετάσματα στὸν Ἅγιο Μάρκο Βενετίας. Καὶ ὁ τεράστιος Σταυρὸς καὶ στὸ Τέμπλον (Rood Screen), καὶ πίσω ἀπὸ τὴν Τράπεζα.⁵⁹¹

⁵⁹¹ *Wikipedia*. 15/6/2023.

Εἰκ. 87-4. Ἅγιος Μάρκος Βενετίας, σήμερα. Ἄνευ, φυσικά, παραπετασμάτων⁵⁹².

Στὸν Ἅγιο Μάρκο Βενετίας, ἀπὸ τὴν στιγμή πού οἱ Καθολικοὶ ἀποφασίσανε νὰ μὴν κλείνουν τὰ Καταπετάσματα τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς, τὰ βγάλανε⁵⁹³, ἀφοῦ δὲν εἶχαν πλέον λόγον ὑπαρξῆς. Ὡς συνέπεια, καὶ τὸ ὑψηλὸ φράγμα (Rood Screen) γιὰ αὐτοὺς δὲν ἔχει πλέον λόγο ὑπαρξῆς (τὰ περισσότερα ὑψηλὰ φράγματα τὰ ἀφαιρέσανε, σ. 86).

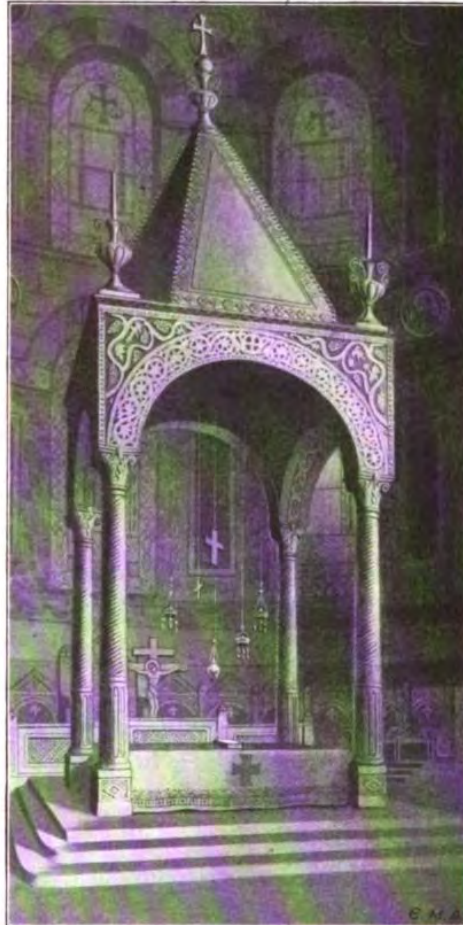
⁵⁹² *St Mark's Basilica*, Wikipedia (28/6/2023).

⁵⁹³ Καὶ γιὰ αὐτὸ οἱ Ἅγιοι Πατέρες μας ἔκαναν τὸ ἀρχαῖον Καταπέτασμα μόνιμο Τέμπλο, γιὰ νὰ μὴν μποροῦν νὰ τὰ βγάλουν εὐκολά. Πρβλ. ὑποσ. 197.

Εἰκ. 87-5. Ἅγιος Μάρκος Βενετίας μετὸ ὑψηλὸ Φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου/Σολέα, Τέμπλο (Rood Screen) μετὰ Καταπετασμάτων (1850), καὶ ἄνευ Καταπετασμάτων (σύγχρονη ἐποχή), βλ. σ. 309.

88 Τὸ Ἱερὸν Κιβώριον τῆς Ἀγίας Σοφίας Κων/πόλεως (Ἰουστινιανοῦ) (563-1204)

Σχ 259. Ἀπόπειρα ἀποκαταστάσεως τοῦ Κιβωρίου ἐπὶ Ἰουστινιανῷ.

Εἰκ. 88-1. Τό 2^{ον} Ἱερὸν Κιβώριον τῆς ἁγίας Σοφίας (563-1204)⁵⁹⁴. Δὲν ἀπεικονίσθη τὸ Τετράβηλο (Καταπέτασμα -Παραπετάσματα).

Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ Γ' αἰ. ἡ Ἁγία Τράπεζα τῶν Ἱερῶν Ναῶν ἐφωδιάσθη διὰ κιβωρίου, τὸ δὲ διὰ τὸν κλῆρον τμήμα τοῦ Ναοῦ ἀπεχωρίσθη τοῦ ὑπολοίπου χώρου διὰ κιγκλίδων ἢ καταπετάσματος.⁷⁴

Κατὰ τὸν Παῦλον Σιλεντιάριον (6^{ος} αἰ.), τὸ Κιβώριον περιγράφεται ὡς πύργος, ποὺ ὑψώνεται ἐπὶ κιόνων πάνω ἀπὸ τὴν Ἁγία Τράπεζα, βλ. κεφ. 44, σ. 226. Πρβλ. Ἱερὸ Ναὸ τοῦ Ἀγ. Νικολάου στὰ Μύρα, Εἰκ. 7-13.

⁵⁹⁴ Εὐγενίου Μ. Ἀντωνιάδου, Ἑκφρασις τῆς Ἀγίας Σοφίας, Τόμος Β', δ.π., σ. 114.

Κατὰ τὸν Γεώργιον Κωδινόν,⁵⁹⁵ «Περὶ τῆς Οἰκοδομῆς τῆς Ἀγίας Σοφίας».⁵⁹⁶ «Ἐποίησε δὲ Κιβώριον καὶ τοὺς Κίονας καὶ τὰ στήθεα τοῦ θυσιαστηρίου ἐξ ἀργύρου, καὶ χρυσώσας αὐτά, τὸ δὲ μῆλον καὶ τὰ κρίνα καὶ τὸν Σταυρὸν τοῦ Κιβωρίου ὁλόχρυσα, τὸν δὲ Ἄμβωνα καὶ τὸν Σολέα χρυσᾶ, σαρδόνυχας καὶ σαπφείρους λίθους διὰ μαρμάρων καὶ χρυσοῦ χυμευτοῦ», [PG 157, 625D-628A].

Κατὰ τὴ διάρκεια τῶν Μυστικῶν Εὐχῶν, ἤτοι τῆς Ἀγίας Ἀναφορᾶς μέχρι τὴν Θεία Κοινωνία, τὰ Τετράβηλα (οἱ Κουρτίνες) ἦσαν κλειστά, ὥστε ὁ Ἱερεὺς νὰ εἶναι ἐντελῶς ἀπομονωμένος ἀπὸ τὸ ἐκκλησίασμα (F. Bock)¹⁸⁷. Βλ. καὶ Ἀντωνιάδου «Οἱ τοῦ Κιβωρίου Πέπλοι»⁵⁹⁷.

Στὴν Ἀγία Σοφία ἐπάνω ἀπὸ τὴν Βασιλικὴ Πύλη, ὑπάρχει ἐνθετὴ μαρμαρίνη πλάκα μὲ ἀπεικόνισι Κιβωρίου καὶ Παραπετασμάτων.

Εἰκ. 88-2. Ἀγία Σοφία, ἐνθετὴ μαρμαρίνη πλάκα πάνω ἀπὸ τὴν Βασιλικὴ Πύλη.⁵⁹⁸ Βλ. ἐπίσης Ἀντωνιάδου.⁵⁹⁹

⁵⁹⁵ Τὸ ἔργον αὐτὸ ἀποδίδεται στὸν Γεώργιον Κωδινόν (14^{ος} αἰ.), ἀλλὰ ἡ ἔρευνα τὸ χρονολογεῖ πολὺ ἐνωρίτερον, περὶ τὸ 995 (ἀγνώστου συγγραφέως), ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Β' (τοῦ Βουλγαροκτόνου).

⁵⁹⁶ Τὸ «Περὶ τῆς Οἰκοδομῆς τῆς Ἀγίας Σοφίας», εἶναι ἀπὸ τὸ «Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως» («Χρονικὸν Περὶ τῶν Πατρίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως»), PG 157, 435-652.

⁵⁹⁷ Εὐγενίου Μ. Ἀντωνιάδου, *Ἐκφρασις τῆς Ἀγίας Σοφίας*, Τόμος Β', δ.π., σ. 113.

⁵⁹⁸ [www.guidigo.com/Web/Hagia-Sophia-Guided-Tour-by-cultrex/ULuAkMJ85cs/Stop/5/ Inner-Narthex-and-the-Imperial-Gate](http://www.guidigo.com/Web/Hagia-Sophia-Guided-Tour-by-cultrex/ULuAkMJ85cs/Stop/5/Inner-Narthex-and-the-Imperial-Gate) *www*. (5/4/2024).

⁵⁹⁹ Εὐγενίου Μ. Ἀντωνιάδου, *Ἐκφρασις τῆς Ἀγίας Σοφίας*, Τόμος Β', δ.π., σσ. 17-18.

89 Τὸ Ἱερὸν Κιβώριον σὲ ἀπεικόνιση Δισκοπότηρου τοῦ 6^{ου}-7^{ου} αἰ.

Ἀπὸ τὴν συλλογὴ Dumbarton Oaks⁶⁰⁰, βλέπουμε ἓνα ἅγιο Δισκοπότηρο, γυάλινο, Βυζαντινό, ποὺ χρονολογεῖται τέλη 6^{ου} με ἀρχὲς 7^{ου} αἰ.

Ἀπεικονίζεται τὸ Ἱερὸν Κιβώριον (φυσικὰ τῆς Ἁγίας Τραπέζης) μετὰ Παραπετασμάτων (Βήλων), τὸν Σταυρόν στὸ κέντρον⁶⁰¹, καὶ ἔνθεν κακεῖθεν δύο Ἀγγέλους.

Εἰκ. 89-1. Γυάλινο ἅγιο Δισκοπότηρον με ἀπεικόνιση Κιβωρίου μετὰ Παραπετασμάτων (βήλων), Dumbarton Oaks.

⁶⁰⁰ Dumbarton Oaks Collection, [BZ.1937.21](#).

⁶⁰¹ Εὐχομαι νὰ διορθωθοῦν ὅσοι βγάξουν τοὺς Σταυροὺς ἀπὸ τὴν Ἁγία Τράπεζα.

90 Τὸ Ἱερὸν Κιβώριον σὲ ἀγιογραφία Ἀρμένικου Ναοῦ (10^{ος} αἰ.)

Βλέπουμε στὸν Ναὸ τοῦ Pghindzavank, τὴν Κοινωνία τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ἐξωθεν μάλιστα τοῦ φράγματος, καὶ ἔνδοθεν τὸ Ἱερὸν Κιβώριον. *Αὕτῃ ἡ ἀγιογραφία ὑποδηλώνει, ὅτι καὶ στοὺς Ἀρμένιους θὰ ὑπῆρχαν Κιβώρια, καὶ ἴσως Φράγμα.* Ἐπίσης ὁ Φουντούλης (§19.6) ἀναφέρεται σὲ Κιβώριον στοὺς Ἀρμένιους.

Εἰκ. 90-1. Akhtala (Pghindzavank) (10^{ος} αἰ.), Ἀρμενία.⁶⁰² Βλ. ἐπίσης κεφ. 104, σ. 350.

⁶⁰² The Archaeologist, *Ruins Of The Armenian Akhtala Monastery Also Known As Pghindzavank* (30/4/2022). 21/9/2023.

91 Ἅγιος Γεώργιος Θεσ/νίκης Ῥοτόντα (4^{ος}-5^{ος} αἰ.)

91.1 Ἅγιος Γεώργιος Ῥοτόντα – Ἱερὸν Κιβώριον μετὰ Καταπετάσματος

Ἱερὸν Κιβώριον μετὰ κλειστοῦ καταπετάσματος. Φαίνονται τὰ σκαλοπάτια. Φαίνεται ἴσως καὶ ἓνα ἀναλόγιον ἔμπροσθεν τοῦ καταπετάσματος;

Εἰκ. 91-1. Ἱερὸν Κιβώριον. Ἅγ. Γεώργιος Ῥοτόντα (Θεσσαλονίκη), Μωσαϊκὸ ἀψίδος - CC BY-NC.⁶⁰³

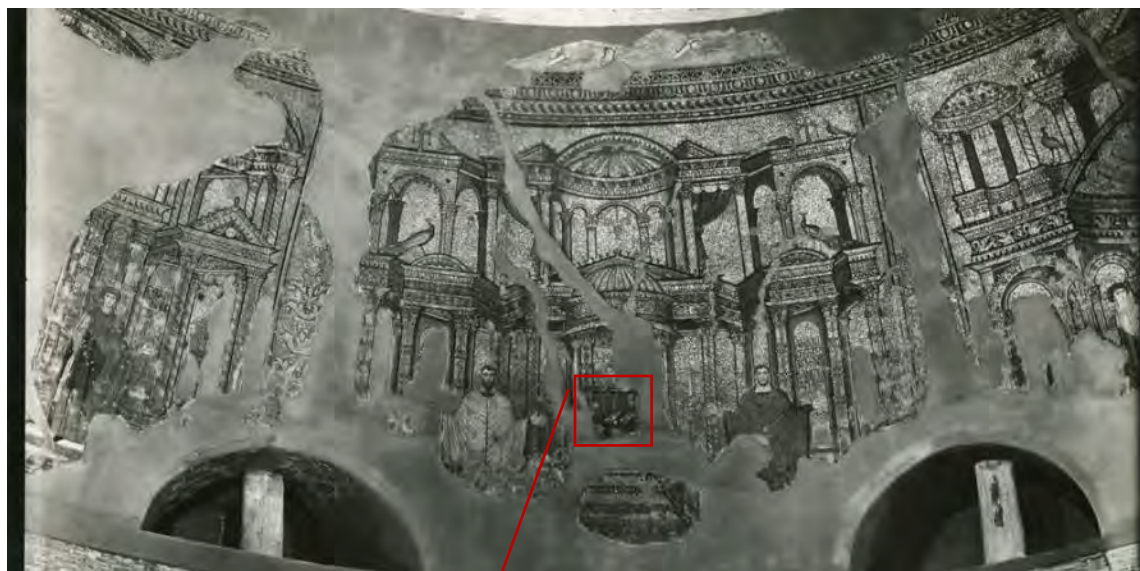
⁶⁰⁴ Ἐδῶ, εἶναι σὲ πολὺ ὑψηλότερη εὐκρίνεια καὶ φαίνεται πεντακάθαρα τὸ καταπέτασμα καὶ οἱ κρίκοι του.

⁶⁰³ Europeana.eu.

⁶⁰⁴ Ὑψηλότερης εὐκρίνεια εἰκῶν· alamy.com, 14/6/2023.

91.2 Ἅγιος Γεώργιος Ῥοτόντα – Ἕτερον Κιβώριον μετὰ Καταπετάσματος

Ἕτερον Ἱερὸν Κιβώριον μετὰ κλειστοῦ καταπετάσματος.

Εἰκ. 91-2. Ἱερὸν Κιβώριον. Ἀγ. Γεώργιος Ῥοτόντα (Θεσσαλονίκη) - CC BY-NC.⁶⁰⁵

⁶⁰⁵ European.eu.

91.3 Ἅγιος Γεώργιος Ῥοτόντα – Ἄμβων ἢ Κιβώριον Ἀγ. Τραπεζῆς; καὶ Σταυρός

Βλέπουμε ἓναν πολὺ μεγάλου Σταυρὸ (πιὸ ψηλὸ ἀπὸ τοὺς Ἁγίους), καὶ πίσω του ἓνα Κιβώριον, τὸ ὁποῖον ἴσως νὰ εἶναι τοῦ Ἀμβωνοῦ ἢ τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς. Φαίνεται ἐπίσης ἓνα εἶδος δικτυωτοῦ μετὰ καλύμματος.

Εἰκ. 91-3. Ἄμβων ἢ Κιβώριον. Ἀγ. Γεώργιος Ῥοτόντα (Θεσσαλονίκη), Μωσαϊκὸ ἀψίδος.⁶⁰⁶

⁶⁰⁶ Anthony **Cutler**, *Heavenly bodies – a monumental study of an early Byzantine masterpiece*, *Apollo* (The International Art Magazine), 6/8/2019 (13/11/2023).

91.4 Ἅγιος Γεώργιος Ῥοτόντα – Ὑψηλὸν φράγμα μὲ Καταπετάσματα

Εἰκ. 91-4. Ὑψηλὸν φράγμα μὲ Καταπετάσματα.⁶⁰⁷

Ἐδὼ ἀπεικονίζονται τρεῖς εἰσοδοί, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ βόρεια καὶ ἡ νότια ἔχουν καταπετάσματα (μὲ συμμετρία, πρὸς τὴν κεντρικὴ θύρα). Καταπετάσματα ἐπίσης φαίνονται στὸν ἐπάνω ὄροφο. Ἡ κεντρικὴ θύρα (Ὠραία Πύλη) δείχνει ἔσωθεν μᾶλλον τὸ Ἱερὸν Κιβώριον.

Ἀπεικονίζεται ἐν γένει Ἱερὸν Βῆμα μὲ τόξα καὶ καταπετάσματα.

Στὴν μετόπη εἶναι ὁ Χριστὸς ἐπὶ Χερουβίμ.

Καὶ σὲ μεγαλύτερη λεπτομέρεια.

⁶⁰⁷ *AMSHistorica*.

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἀγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Εἰκ. 91-5. Λεπτομέρεια. Ὑψηλὸν φράγμα μὲ Καταπετάσματα. Ἀγ. Γεώργιος Ροτόντα (Θεσσαλονίκη).

92 Άγιος Άπολλινάριος (ό Νέος) Άραβέννας (561 μ.Χ.) – Άερά Κιβώρια, καί Παραπετάσματα

Στόν Άγιο Άπολλινάριο τόν Νέο Άραβέννας (Basilica of Sant' Apollinare Nuovo), βλέπουμε τες παρακάτω άγιογραφίες, όπου οί Άγιοι είναι άπεικονισμένοι στο Κιβώριον με παραπετάσματα.

Είκ. 92-1. Άγιοι έντός Ιερού Κιβωρίου, με άνελκυσθέντα παραπετάσματα.

Οί Κιγκλίδες, δηλ. οί Κίονες δίκην φράχτη, εΐχαν μετακιόνια Παραπετάσματα, Βήλα, Κουρτίνες. Παρακάτω βλέπουμε Παραπετάσματα σέ παλάτι, στόν ίδιον Ναόν.

Είκ. 92-2. Παραπετάσματα σέ παλάτι.⁶⁰⁸

⁶⁰⁸ thebyzantinelegacy.com/apollinare-nuovo (6/6/2023), upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/64/2012_ravenna_141.jpg (6/6/2023).

93 Ἁγ. Ἀπολλινάριος στὴν Κλάση (549 μ.Χ.) - Τὸ τελευταῖον Ἱερὸν Κιβώριον

Παρακάτω βλέπουμε τὸ τελευταῖον Ἱερὸν Κιβώριον τοῦ Ἁγ. Ἀπολλιναρίου (ἐκτὸς τῶν τειχῶν) στὴν Κλάση (Classe). Σήμερα, δὲν ὑπάρχει τὸ Κιβώριον.

Σημείωσε ὅτι πέραν τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου σίγουρα θὰ ὑπῆρχε καὶ Τέμπλον (Rood Screen) παλαιότερα. Βλ. κεφ. 7.3.

Εἰκ. 93-1. Ἱ.Ν. Ἀγ. Ἀπολλιναρίου στὴν Κλάση (549 μ.Χ.).⁶⁰⁹ Φωτογραφία τῶν μέσων τοῦ 19^{ου} αἰῶνος.⁶¹⁰

⁶⁰⁹ Basilica di Sant'Apollinare (Classe).

⁶¹⁰ Shawn Tribe, *Views of the High Altar of the Basilica of Sant'Apollinare in Classe*, *Liturgical Arts Journal*, 3/11/2017 (6/6/2023).

94 Παναγία Ἑκατονταπυλιανή (Πάρος), Εὐφρασιανή Βασιλική (Κροατία) – Ἱερὰ Κιβώρια

Εἰκ. 94-1. Αγία Τράπεζα με Σταυρόν καὶ Κιβώριον (με τὰ σίδερα γιὰ νὰ κρέμαται τὸ τετράβηλον τὸ ὁποῖον λείπει), Παναγία Ἑκατονταπυλιανή, Πάρος. (Φωτ. ΠΔΠ, 2019).

Εἰκ. 94-2. Τὸ Κιβώριον, ἡ Αγία Τράπεζα, τὸ Σύνθρονον, Παναγία Ἑκατονταφυλιανή, Πάρος.⁶¹¹

⁶¹¹ Aidan Hart, *Ciboria and Tabernacles: A Short History*, *Orthodox Arts Journal*, 8/4/2015 (20/5/23).

Είκ. 94-3. Παναγία Έκατονταφυλιανή, Πάρος⁶¹². Προφανώς ή Αγία Τράπεζα είναι πολύ νεώτερη. Παλαιά οί Άγιες Τράπεζες ήσαν μικρότερες από τις σημερινές, και ήσαν αρκετά έντός του Κιβωρίου να χωράει τόν Έρεά έντός με τὰ βήλα (παραπετάσματα) κλειστά.

⁶¹² Πέπη Οικονομάκη, *Η Ίστορία και οί θρύλοι για τήν Παναγία Έκατονταφυλιανή*, *OrthodoxiaNewsAgency*, 14/8/2019 (13/11/2023).

Εἰκ. 94-4. Κιβώριον (μὲ τὰ σίδερα γιὰ νὰ κρέμαται τὸ τετράβηλον τὸ ὁποῖον λείπει), Εὐφρασιανὴ Βασιλική, Κροατία. Οἱ κίονες εἶναι τοῦ 6^{ου} αἰ., ἐνῶ ὁ θόλος τοῦ 1277.

95 Τὸ Καταπέτασμα στὸν Ἅγιο Συμεὼν Θεσ/νίκης (+1429)

Τὸ παρακάτω εἶναι περίληψις **τῆς ἀναλύσεώς μας**, εἰς τὸ κεφ. 77, σ. 283. Βλ. καὶ τὶς ἀναλύσεις τῆς Προθεωρίας καὶ τῆς «Ἱστορίας Ἐκκλησιαστικῆς καὶ Μυστικῆς Θεωρίας», σσ. 239, 260.

Μεγάλη Εἴσοδος

Κλείνουν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα.

<Αἰτήσεις // Εὐχὴ Προσκομιδῆς⁵>

<Τὰς θύρας, τὰς θύρας.>

Τὸ Πιστεύω⁵⁵⁵.

Ὁ Ἀσπασμός.⁵⁶³

Ἁγία Ἀναφορά.

Ἀνοίγουν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα γιὰ τὴν Θεία Κοινωνία τῶν Πιστῶν.

Ὁ R. Taft στὴν Προθεωρία, λέει (**σωστά**) εἶναι ξεκάθαρο ὅτι κλείνουν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὰ καταπετάσματα μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον καὶ εἶναι κλειστὰ καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς, βλ. στὴν ἀνάλυση τῆς Προθεωρίας, σ. 260. Βλ. ἐπίσης, Φουντούλη, κεφ. 18, σ. 146, κ.ἄ..

Οἱ διάφορες συγχύσεις ἔχουν γίνει νομίζουμε λόγῳ τῆς ἐλλειποῦς περιγραφῆς τῆς Προθεωρίας καὶ τῆς «Ἱστορίας Ἐκκλησιαστικῆς καὶ Μυστικῆς Θεωρίας», σσ. 239, 260, καὶ ἐπίσης οἱ πραγματείες αὐτὲς - ὅπως ἐτονίσθη (§77.2) - σὲ μερικὰ σημεῖα δὲν ἔχουν χρονικὴ σειρὰ στὴν περιγραφή τους. Βλ. καὶ τὴν διάταξη τοῦ **Πυρομάλλη**, σ. 270.

«οὐ θεωρητὰ τοῖς ὑποδεεστέροις (296C) καὶ κατωτέρω τὰ ὑψηλά,
οὐδὲ πᾶσι γνωστὰ τὰ μυστήρια», καὶ «οὐ τοῖς πᾶσιν ὀραῖσθαι ἄξιον τὰ μυστήρια,
ἀλλὰ μόνοις τοῖς ἱερωσύνῃς ἐνεργοῖς (732A)».

Καὶ «τὰ ὑψηλά», «τὰ μυστήρια», ἀναφέρονται πάντως στὴν ἁγία Ἀναφορά.

96 Τὸ Καταπέτασμα στὴν Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ (Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον) ἐν ἔτει 1655

Τὶς πληροφορίες τὶς παίρνουμε ἀπὸ τὴν Κανονικὴ Ἐπιστολὴ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Παϊσίου Α' (ἔτους 1655). Ἡ Ἐπιστολὴ⁶¹³ τιτλοφορεῖται·

«**Συνοδικὸν τῷ Μόσχας Νίκωνι, ἐπιλύον λειτουργικὰς αὐτοῦ ἀπορίας**»

- Στὴν ἑναρξὴ τῆς Λειτουργίας τὰ ἅγια θύρια εἶναι **Κλειστά**, τὸ δὲ Καταπέτασμα **ἀνοικτό**.⁶¹⁴ (ὅταν ὁ Ἀρχιερεὺς εἶναι ἔξω τοῦ ἁγίου Βήματος, τὰ ἅγια θύρια εἶναι πάντοτε ἀνοικτά⁶¹⁵).
- Πρὶν τὴν Μικρὰ Εἴσοδο (στοὺς Μακαρισμούς), **ἀνοίγονται** τὰ ἅγια θύρια.⁶¹⁶
- Μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ πρὶν ἀρχίσει ἡ Προσφώνησις ὑπὲρ τῶν Κατηχουμένων⁶¹⁷, **κλείνουν μόνον** τὰ ἅγια θύρια⁶¹⁸ (οὐσιαστικὰ μετὰ τὴν ἐκφώνησιν Ὅτι ἐλεήμων, ὅπως τὸ διατηροῦν ἀκόμῃ οἱ Ῥώσσοι, σ. 335).

⁶¹³ ἀρχιμ. Καλλινίκου Δεληκάνη Ἀρχιεποφύλακος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, **Πατριαρχικῶν Ἐγγράφων**, τόμος 3^{ος}, Τὰ ἐν τοῖς κώδιξι τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἀρχιεποφυλακίου σωζόμενα ἐπίσημα ἐκκλησιαστικὰ ἔγγραφα..., Κωνσταντινούπολη 1905, σ. 36 κ.έ.

⁶¹⁴ [Πρὸ τοῦ *Εὐλογημένης ἡ Βασιλείας...*] «ὁ Ἱερεὺς ... κλείει τὰς κάτω θύρας, τὸ δὲ καταπέτασμα ἀφίνει ἀνοικτόν ἡγουν τὴν ἀπάνω θύραν», ἀρχιμ. Καλλινίκου Δεληκάνη, **Πατριαρχικῶν Ἐγγράφων**, ..., ὁ.π., σ. 43.

⁶¹⁵ «Ὅντος δὲ τοῦ ἀρχιερέως ἔξω τοῦ ἁγίου Βήματος, αἱ θύραι τοῦ ἁγίου Βήματος στέκωνται ἀνοικταὶ πάντοτε», ἀρχιμ. Καλλινίκου Δεληκάνη, **Πατριαρχικῶν Ἐγγράφων**, ..., ὁ.π., σ. 46.

⁶¹⁶ «Καὶ τότε ἀνοίγονται καὶ αἱ κάτω θύραι», ἀρχιμ. Καλλινίκου Δεληκάνη, **Πατριαρχικῶν Ἐγγράφων**, ..., ὁ.π., σ. 44.

⁶¹⁷ Ἡμέτερα ἄρθρα, *Ὁ ἸΘ' Κανὼν τῆς Συνόδου τῆς Λαοδικείας (364), καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῶν Λειτουργικῶν Εὐχῶν*, [PDF], [PDF], 3/4/2022, καί, *Εὐχὴ διὰ Προσφωνήσεως (Διακονικά)*, [PDF], [PDF], 5/12/ 2022.

⁶¹⁸ «στέκονται ἀνοικταί, ὥστε νὰ ἀρχίσωσι τὰ κατηχούμενα, καὶ τότε κλείονται αἱ κάτω (θύρες) διατὶ ἀποκρύπτονται τὰ Ἅγια ἀπὸ τοὺς ἀμύητους», [Πατριαρχικῶν Ἐγγράφων, ..., σ. 45] (ἄρα ἀφοῦ ἀποκρύπτονται, τότε πρόκειται γιὰ **ὑψηλὰ** ἅγια θύρια..., μᾶλλον σὰν τὰ ὑψηλὰ Ῥώσσικα ἅγια θύρια). Πρόκειται περὶ αὐθαιρέτου ἑρμηνείας. Ποιὰ Ἅγια ἀποκρύπτονται αὐτὴ τὴν στιγμὴ; Τὴν σήμερον, ὁ Ἱερεὺς ἐξαπλοῖ τὸ Εἰλητὸν μετὰ τὴν ἐκφώνησιν *Ἵνα καὶ αὐτοί*, καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ *Ὅσοι κατηχούμενοι, προέλθετε*. Ὅμως παλαιά, «οἱ ἐν τῷ Βήματι Διάκονοι ὑφαπλοῦσι τὸ Εἰλητόν» τοῦ Διακόνου λέγοντος τὴν διὰ προσφωνήσεως Εὐχὴν τῶν Πιστῶν, ἥτοι τὰς αἰτήσεις, *Ὅσοι πιστοί, ἔτι, καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν*, κτλ., [V. 135, φ. 27β]. **Ὅτι κλείνουν τὰ ἅγια θύρια ἀμέσως μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον, εἶναι καταγεγραμμένη Παράδοσις ἀπὸ τὸν Ἅγιο Φιλόθεο Πατριάρχη Κων/πόλεως**, σ. 281. **Βλ. ὑποσ. 223**.

- Τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα κλείνουν μετὰ τὴν Μεγάλῃ Εἵσοδο⁶¹⁹.
- Στὸ Τὰς θύρας, τὰς θύρας, ἀνοίγει μόνο τὸ Καταπέτασμα⁶²⁰.

Δὲν εἶδαμε καταγραφὴν ἄλλην περὶ τῶν ἁγίων θυρῶν στὴν συνέχεια τῆς ἐπιστολῆς, ἀλλὰ ἴσως ὁ Παῖσιος ἔεχασε (ἢ μπορεῖ νωρίτερα ἀπὸ τὸν Παῖσιο νὰ εἶχε ἀλλοιωθεῖ ἤδη ἢ Παράδοσις) νὰ κλείσει τὴν Ὁραία Πύλη μετὰ τὸ Πιστεύω καὶ πρὸ τῆς Εὐχῆς τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς, ὅπως ρητῶς παρατηρεῖται κλειστὴ στὴν Ἑλληνικὴ Παράδοση (ποὺ οὐσιαστικὰ εἶναι ἀρχαία Ἀποστολικὴ Παράδοσις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας) μέχρι καὶ προσφάτως στὶς Ἑνορίες, βλ. κεφ. 18, καὶ ἐν ἰσχύει ἀκόμη στὸ Ἅγιον Ὅρος. Στὴν δὲ Προηγιασμένη Θεία Λειτουργία, ἀκόμη τηρεῖται, στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, ἀλλὰ καὶ στὶς Ἑνορίες τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, κλείνει τὸ Καταπέτασμα μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον μέχρι τὴν Θεία Κοινωνία. **Βλ. §18.1.**

Λέει ὁ Φουντούλης τό 2002⁶²¹: «Καὶ πάλι ὅμως τὸ Καταπέτασμα ἀνελκυόταν μετὰ τὸν ἀσπασμὸ τῆς ἀγάπης καὶ τὴν ὁμολογία τῆς ὀρθῆς πίστεως μετὰ τὴν ἀπαγγελία τοῦ ἱεροῦ Συμβόλου».⁶²²

Δυστυχῶς οἱ Ῥώσοι βλ. σ. 335, ἔλαβαν τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Παῖσιου μετὰ τὴν προαναφερθεῖσαν παράλειψιν κλεισίματος τῆς Ὁραίας Πύλης⁶²³ καὶ ἀλλάξανε τὴν παράδοσίν τους, τὴν ὁποῖαν ὅμως ἐκράτησαν μέχρι σήμερα οἱ παλαιόπιστοι Ῥώσοι.

Ὅμως στὴν Ἑλληνόφωνη ἐν γένει Ἐκκλησία, τὰ Ἅγια Θύρια ἦσαν κλειστὰ καθ' ὅλην τὴν Ἀναφοράν, καὶ μέ πρόσφατες μαρτυρίες. Βλ. ἐπίσης τὸ κεφάλαιον 18, σ. 146.

Εὐχόμαστε νὰ ἐπιστρέψουν καὶ οἱ Ῥώσοι (καὶ ἐμεῖς φυσικά) στὴν ἀρχαίαν παράδοσιν τοῦ καταπετάσματος (καὶ μετὰ Συλλείτουργου ἢ Ἀρχιερέως).

⁶¹⁹ «κλείωντας τὰς θύρας τοῦ Βήματος καὶ τὰς ἀπάνω καὶ τὰς κάτω», ἀρχιμ. Καλλινίκου Δεληκάνη, Πατριαρχικῶν Ἐγγράφων, ..., δ.π., σ. 49.

⁶²⁰ «Τὰς θύρας, τὰς θύρας ἐν σοφίᾳ πρόσχωμεν, σηκώνουσιν οἱ ἱερεῖς τὸν Ἀέρα, καὶ σείουσιν ἐπάνω τοῦ τάφου, κύπτοντος τοῦ Ἀρχιερέως ὑπὸ κάτω, καὶ ἀνοίγει τὰς ἀπάνω θύρας τοῦ Βήματος δηλοποιῶν τὴν ἀνοιξιν τοῦ τάφου καὶ τὸν σεισμὸν καὶ τὴν φυγὴν τῶν φυλάκων, ...», ἀρχιμ. Καλλινίκου Δεληκάνη, Πατριαρχικῶν Ἐγγράφων, ..., δ.π. σ. 50.

⁶²¹ Βλ. περισσότερα στὸ κεφ. 18.

⁶²² Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, Τελετουργικά Θέματα Α', «Ἡ Μυστηριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ Μέσα Μαζικῆς Ἐνημέρωσης», Ἀποστολικὴ Διακονία, ἐκδ. α' 2002, σσ. 223-224.

⁶²³ «Ταύτῃ εἶναι ἡ τάξις ὅπου ἡμεῖς κρατοῦμεν εἰς τὴν λειτουργίαν μας, τὴν ὁποῖαν ἐλπίζω καὶ σεῖς κρατεῖτε, ἢ, ἢν διαφέρῃ τίποτε, συμφωνήσετε καὶ ἐμεῖς μεθ' ἡμῶν, ἵνα ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ δοξάζωμεν τὸν Θεὸν ἀμφότεροι», ἀρχιμ. Καλλινίκου Δεληκάνη, Πατριαρχικῶν Ἐγγράφων, ..., δ.π. σ. 54.

97 Τὸ Καταπέτασμα στὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ῥωσσίας

Σύμφωνα μὲ Ῥώσο λειτουργιολόγο⁶²⁴ (βλ. καὶ τὸν π. Ἄγγελο Πεφάνη παρακάτω), στὴν ἔναρξη τῆς Λειτουργίας **ἄνευ Ἀρχιερέως** τὰ ἅγια θύρια εἶναι **κλειστά**, τὸ καταπέτασμα **ἀνοικτό**. Μετά,

- Ἐναρξίς μὲ **κλειστά τὰ ἅγια θύρια**, καὶ ἀνοικτὸ τὸ καταπέτασμα.
- **Τὰ ἅγια θύρια ἀνοίγουν** στὴν μικρὰ Εἴσοδο.
- Στὴν ἐκφώνηση *Ὅτι ἐλεήμων*⁶²⁵, **κλείνουν μόνο τὰ ἅγια θύρια**.
- **Τὰ ἅγια θύρια ἀνοίγουν** γιὰ τὴν Μεγάλῃ Εἴσοδο.
- **Τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα κλείνουν** μετὰ τὴν Μεγάλῃ Εἴσοδο⁶²⁶.
- Στὸ *Τὰς θύρας, τὰς θύρας*, **ἀνοίγει μόνο τὸ Καταπέτασμα**.
- **Τὸ Καταπέτασμα κλείνει** στὸ *Τὰ ἅγια τοῖς ἀγίοις*. (Τὰ ἅγια θύρια εἶναι ἤδη κλειστά ἀπὸ μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον).
- **Τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα ἀνοίγουν** πρὸ τῆς Θείας Κοινωνίας.

Σὲ Λειτουργία **μὲ Ἀρχιερέα**⁶²⁷, εἶναι **ἀνοικτὰ** τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ καταπέτασμα ἀπὸ τὴν ἔναρξη τῆς Λειτουργίας, καὶ

- **Τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα κλείνουν** στὸ *Τὰ ἅγια τοῖς ἀγίοις*.⁶²⁸
- **Τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα ἀνοίγουν** πρὸ τῆς Θείας Κοινωνίας.

⁶²⁴ Προσωπικὴ ἐπικοινωνία.

⁶²⁵ Μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον, στὴν Συναπτὴ Εὐχή, ἀκριβῶς πρὸ τῆς Προσφωνήσεως ὑπὲρ τῶν Κατηχομένων.

⁶²⁶ Archb. Job Getcha, *The Euchologion Unveiled*, ὁ.π., σ. 67.

⁶²⁷ **Υπάρχουν καὶ ἄλλες λεπτομέρειες** στὴν διάταξιν τῶν Ῥώσων, ἀλλὰ ὁ κύριος σκοπός μας σὲ αὐτὸ τὸ ἄρθρο εἶναι μόνον νὰ δείξουμε ὅτι τὰ ἅγια θύρια, καὶ τὸ καταπέτασμα χρησιμοποιοῦνται στὴν Λειτουργία.

⁶²⁸ Αὐτὸ ὅμως δὲν συνέβαινε παλαιά. Παλαιά, ἔκλεινε τὸ Καταπέτασμα στὴν Ἁγία Ἀναφορά καὶ παρόντος Ἀρχιερέως, βλ. κεφ. 19, σ. 166.

Ὁ δέ παρὰ τὴν ἐν Ὁδησσῷ Προϊστάμενος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας π. Ἀγγελος Πεφάνης (1897), ἀναφέρει ὅτι ἀμέσως μετὰ τὴν Μεγάλην Εἵσοδον, ὅταν ὁ Ἱερεὺς λάβει τὸν Ἅγιον Δίσκον ἀπὸ τῆς τοῦ Διακόνου κεφαλῆς, ὁ Διάκονος κλείει τὴν Ὠραίαν Πύλην⁶²⁹. Στὸ «τὰς θύρας, τὰς θύρας» ἀνοίγει ἡ Ὠραῖα Πύλη⁶³⁰, καὶ στὸ «Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ», «Ἄξιον καὶ δίκαιον», κλείεται ἡ Ὠραῖα Πύλη⁶³¹. Τὸ κλείσιμο αὐτὸ τῆς Ὠραίας Πύλης πρὸ τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς τὸ ἔχει ὁμως σὲ παρένθεση ὡς ἐξῆς: «Ἄξιον καὶ δίκαιον (κλείεται ἡ θύρα)»⁶³¹, ἄνευ περαιτέρω ἐπεξηγήσεως, προφανῶς ἐπηρρέασμένος ἀπὸ τὴν Ῥωσικὴν νέαν παράδοσιν (μετὰ τὸ 1655)⁶³², ἀλλὰ μᾶς ἀρκεῖ ὅτι ἀναφέρει τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν ἢ ὁποῖα προφανῶς ἦταν ἐν πράξει. Μετὰ τὸ «Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη τοῦ μεγάλου Θεοῦ» ἔχει νὰ κλείεται ἡ θύρα⁶³³, καὶ πρὸ τοῦ *Μετὰ Φόβου*: «ἀνοίγουσι τὴν θύραν τοῦ Ἁγίου Βήματος»⁶³⁴.

⁶²⁹ Πρωθιερέως Ἀγγέλου **Πεφάνη**, *Ἑρμηνεία τῆς Θείας καὶ Ἱερᾶς Λειτουργίας τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου ἀρχιεπ. Κων/πόλεως τοῦ Χρυσοστόμου* (Ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου), ἐν Ἀθήναις, 1897, σ. 116.

⁶³⁰ Πρωθιερέως Ἀγγέλου **Πεφάνη**, *Ἑρμηνεία τῆς Θείας καὶ Ἱερᾶς Λειτουργίας...*, ὁ.π., σ. 125.

⁶³¹ Πρωθιερέως Ἀγγέλου **Πεφάνη**, *Ἑρμηνεία τῆς Θείας καὶ Ἱερᾶς Λειτουργίας...*, ὁ.π., σ. 132. Βέβαια τὸ «κλείεται ἡ θύρα» τὸ ἔχει εἰς παρένθεσιν, προφανῶς ἐπειδὴ στὴν Ὁδησσῷ ἀκολουθοῦσαν τινὲς τὴν ἐσφαλμένην τάξιν τοῦ Παΐσιου.

⁶³² Βλ. τὰ παρόντα κεφάλαια 333, 335, 339.

⁶³³ Πρωθιερέως Ἀγγέλου **Πεφάνη**, *Ἑρμηνεία τῆς Θείας καὶ Ἱερᾶς Λειτουργίας...*, ὁ.π., σ. 155. Καὶ κατόπιν ἔχει τὴν σημείωσιν ὅτι «κατὰ τὴν ἐβδομάδα τοῦ Πάσχα αἱ θύραι μένουσιν ἀνοικταὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς Λειτουργίας», τὸ ὁποῖον εἶναι νεωτερισμός. Τί δηλαδὴ; Κλείνουν κατὰ τὴν διάρκεια ὅλου τοῦ ἔτους, καὶ ἀνοίγουν τὴν ἐβδομάδα τοῦ Πάσχα; Δηλ. κλείνουν ὅλο τὸν χρόνον, γιὰ νὰ προσευχηθεῖ μυστικῶς ὁ Ἱερεὺς ἀπερίσπαστος δημιουργώντας ταμειῖον προσευχῆς, «μόνος μόνῳ προσλαλῶν Θεῷ μυστήρια», καὶ ἐπειδὴ «οὐ θεωρητὰ τοῖς ὑποδεεστέροις καὶ κατωτέρω τὰ ὑψηλά, οὐδὲ πᾶσι γνωστὰ τὰ μυστήρια», καὶ ἐπειδὴ «οὐ τοῖς πᾶσιν ὁρᾶσθαι ἄξιον τὰ μυστήρια, ἀλλὰ μόνοις τοῖς ἱερωσύνης ἐνεργοῖς», καὶ τὴν ἐβδομάδα τοῦ Πάσχα αὐτοὶ οἱ λόγοι παύουν; Ἄτοπον.

⁶³⁴ Πρωθιερέως Ἀγγέλου **Πεφάνη**, *Ἑρμηνεία τῆς Θείας καὶ Ἱερᾶς Λειτουργίας...*, ὁ.π., σ. 172.

98 Τὸ Καταπέτασμα στοὺς Ῥώσους τῆς Διασπορᾶς (ROCOR)

Ἀπὸ τὴν τυχαῖα εὐρεθεῖσα ἐνορία στὴν διαδικτυακὴ ἀναζήτησή μας, τὴν ἐνορία τοῦ Ἁγίου Ἰωνᾶ τῆς Manchuria (St. Jonah Orthodox Church, Spring, Τέξας, ΗΠΑ), ἔχουμε τὴν παρακάτω Τάξιν, ὅπως δημοσιεύεται στὴν ἐκδόσή τους⁶³⁵:

– Τὰ ἅγια θύρια **ἀνοίγουν** γιὰ τὴν μικρὰν Εἴσοδον πρὸ τοῦ γ' ἀντιφώνου (ἄρα πρὶν ἦταν κλειστά).

– Τὰ ἅγια θύρια **κλείνουν** μετὰ τὸ Ἅγιον Εὐαγγέλιον, καὶ πρὸ τῆς Συναπτῆς Εὐχῆς.

– Τὰ ἅγια θύρια **ἀνοίγουν** πρὸ τοῦ Χερουβικοῦ, γιὰ τὴν Μ. Εἴσοδον.

– Τὰ ἅγια θύρια **κλείνουν** μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον καὶ πρὸ τῆς Συναπτῆς Εὐχῆς⁶³⁶.

(Στὸ *Τὰς θύρας, τὰς θύρας*, δὲν ἀναφέρεται κάτι γιὰ τὰ ἅγια θύρια).

– Τὰ ἅγια θύρια **ἀνοίγουν** πρὸ τῆς Θείας Κοινωνίας.

Ἡ παραπάνω Τάξις, ὁμοιάζει μὲ τὴν Ἀγιορείτικη, κεφ. 17, ἢ «Παλαιορωσσική», κεφ. 99.

Σὲ Λειτουργία τοῦ Καθεδρικοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ στὴν Οὐάσινγκτον⁶³⁷, **μὲ Ἀρχιερέα**⁶³⁸, ὑπάρχει διαφοροποίηση, καὶ ὁμοιάζει μὲ τὴν Ῥωσικὴ τάξιν, κεφ. 97. Εἶδαμε ὅτι τὰ ἅγια θύρια ἦσαν ἀνοικτά, ὅπως καὶ τὸ καταπέτασμα, ἀπὸ τὴν ἐναρξὴ τῆς Λειτουργίας, καὶ

– Τὰ ἅγια θύρια (εἶναι ὑψηλά μέχρι ἐπάνω) **κλείνουν** στὸ *Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις*.⁶²⁸

– Τὰ ἅγια θύρια **ἀνοίγουν** πρὸ τῆς Θείας Κοινωνίας.

⁶³⁵ *The Divine Liturgy of our Father among the Saints John Chrysostom*. 3/7/2023.

⁶³⁶ Ξεχάστηκαν νὰ κλείσουν, στὸ κείμενο, ὅποτε αὐτὴν τὴν παράγραφο τὴν πήραμε ἀπὸ: *Liturgy of St. John Chrysostom – for clergy*, ποὺ ἔχει τὴν ἴδια πηγὴ. 3/7/2023.

⁶³⁷ Russian Orthodox Cathedral of St John the Baptist in Washington DC.

⁶³⁸ *2017.04.23. St Thomas Sunday. Divine Liturgy (in English)*. 3/7/2023.

Εικ. 98-1. Τὰ ἅγια θύρια (εἶναι ὑψηλά μέχρι ἐπάνω) κλείνουν στοὺς ἅγιοις.⁶³⁸

99 Τὸ Καταπέτασμα στοὺς Παλαιόπιστους Ῥώσους

Οἱ Παλαιόπιστοι Ῥώσοι (старовѣры ή старообрядцы)⁶³⁹, σύμφωνα με Ῥώσσο λειτουργιολόγο⁶⁴⁰, διατηροῦν τὴν **Βυζαντινὴ (Λειτουργικὴ) Παράδοση τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ 11^{ου}-12^{ου} αἰῶνος**.

99.1 Μὲ Ἀρχιερέα (Ἀρχιερατικὴ Λειτουργία, Συλλείτουργον)

Σύμφωνα με τὸ βίντεο.⁶⁴¹

- Τὸ Καταπέτασμα **κλείνει** τὴν Ὡραία Πύλη (ἅγια θύρια) μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον.
- Εἶναι κλειστὰ στὴν Ἁγία Ἀναφορά, καὶ **ἀνοίγουν** (μετὰ ἀπὸ 14 λεπτά) ὅταν ὁ Ἀρχιερεὺς εὐλογεῖ τὸν Λαό, στὸ «Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη», καὶ **κλείνουν πάλι** ἀμέσως.
- Ἀκολουθεῖ ἡ Συναπτὴ «Πάντων τῶν Ἁγίων μνημονεύσαντες» **μὲ ἤδη κλειστὸ** τὸ Καταπέτασμα. [...].
- **Ἀνοίγει** τὸ Καταπέτασμα στὴν Θ. Κοινωνία.

Ὅταν δὲν εἶναι Ἀρχιερεὺς, κλείνουν καὶ τὰ ἅγια θύρια καθ' ἑαυτά, καὶ τὸ Καταπέτασμα. Παρουσία Ἀρχιερέως κλείνει μόνον τὸ Καταπέτασμα καλύπτων ὅλην τὴν Ὡραίαν Πύλην)⁶⁴⁰.

Αὐτὸ συμβαίνει (μόνο παρόντος Ἀρχιερέως) **ἀπὸ πρακτικῆς ἀπόψεως**, γιὰ νὰ μπορεῖ γρήγορα, νὰ ἀνοίξει καὶ νὰ κλείσει, ὅπως παραπάνω στὸ «Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη», ἐνῶ ἐὰν ἐμπλέκονταν καὶ τὰ ἅγια θύρια θὰ ἦταν πιὸ χρονοβόρο.

⁶³⁹ Δὲν ἐδέχθησαν τὶς ἐκκλησιαστικὲς (λειτουργιολογικὲς) μεταρρυθμίσεις ποὺ εἰσήγαγε ὁ Πατριάρχης Μόσχας Νίκων (1652-1658), ὁ ὁποῖος ἐναρμονίστηκε μετὰ τὴν τότε Λειτουργιολογικὴ πρακτικὴ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, βλ. σ. 333.

⁶⁴⁰ Προσωπικὴ ἐπικοινωνία.

⁶⁴¹ *Архιεрейская старообрядческая литургия / Old Believers Bishop's Divine Liturgy*, 16/2/2017. (2/7/2023).

Εἰκ. 99-1. Ψάλλοντας τὸ Χερουβικόν (ένωμένοι οἱ δύο Χοροί) ἀπὸ τὴν θέσιν τοῦ παλαιοῦ Ἀμβωνοῦ.²⁹²

Εἰκ. 99-2. Ἡ Μ. Εἵσοδος, κατὰ τὴν ὁποῖαν ὁ Διάκονος ἔχει στὴν κεφαλὴ τὸν ἅγ. Δίσκον κεκαλυμμένον.⁶⁴²

Εἰκ. 99-3. Ἡ στιγμή πὺ κλείνει τὸ Μεγάλο Καταπέτασμα στὴν Ἀρχιερατικὴ Λειτουργία (μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον, Χερουβικόν).

⁶⁴² «Εἶτα λαβὼν [ὁ Ἱερεὺς] τὸν ἅγιον Δίσκον κεκαλυμμένον, ἐπιβάλλει μετὰ πάσης προσοχῆς καὶ εὐλαβείας, τῇ τοῦ Διακόνου κεφαλῇ, ...» (ἀνεξαρτήτως μετὰ ἢ ἄνευ Ἀρχιερέως), [Ἱερατικὸν Οἶκ. Πατρ. 1895 σ. 68], [Ἱερατικὸν Ἀπ. Διακ., 1951, σ. 81], [Ἱερατικὸν Ἀπ. Διακ., 1981, σ. 88].

Εἰκ. 99-4. Ὁ Διάκονος προσφωνῶντας τὴν Συναπτὴ Εὐχῆ, ἔμπροσθεν τοῦ κλειστοῦ μεγάλου Καταπετάσματος μετὸν Σταυρόν (σὲ Ἀρχιερατικὴ Λειτουργία).

99.2 Ἄνευ Ἀρχιερέως (Συλλείτουργον)⁶⁴³

- Μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον, κλείνουν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα.
- Τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα, ἀνοίγουν (μετὰ ἀπὸ 20 λεπτά) στὴν Θ. Κοινωνία.

Εἰκ. 99-5. Μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον, κλείνουν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα.

⁶⁴³ *Старообрядческая Литургия Иоанна Златоуста / The Old Believers' Liturgy of John Chrysostom*, 10/7/2017. 3/7/2023

Εἰκ. 99-6. Ὁ Διάκονος προσφωνῶντας τὴν Συναπτὴ Εὐχὴ με̐ κλειστὰ τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα

100 Τὸ Καταπέτασμα στὴν «Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία στὴν Ἀμερική» (OCA)⁶⁴⁴

Ἀπὸ τὴν τυχαῖα εὐρεθεῖσα ἐνορία στὴν διαδικτυακὴ ἀναζήτησή μας, τὴν ἐνορία τῆς Ἁγίας Ἀννης (St. Anne Orthodox Church (OCA), Corvallis, Ὁρεγκον, ΗΠΑ), ἔχουμε τὴν παρακάτω Τάξιν⁶⁴⁵:

- Τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα **κλείνουν** μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον καὶ τὸ Χερουβικόν.
- Τὸ Εἰρήνη πᾶσι καὶ ὁ Ἀσπασμὸς μὲ **κλειστὰ** τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ καταπέτασμα.
- Στὸ Τὰς θύρας, τὰς θύρας, **ἀνοίγει μόνο τὸ Καταπέτασμα**.
- *Χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ φιланθρωπία ...*,⁶⁴⁶ καὶ **κλείνεται τὸ Καταπέτασμα**.
- **Ἀνοίγονται τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ καταπέτασμα** ἀκριβῶς πρὸ τῆς Θείας Κοινωνίας.

Ἡ παραπάνω Τάξις, ὁμοιάζει μὲ τὴν Ῥωσικὴ τάξιν, κεφ. 97.

Εἰκ. 100-1. Ἡ στιγμή πού ὁ Ἱερεὺς κλείνει τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον (μετὰ τὸ Χερουβικόν).

⁶⁴⁴ Γνωστὴ καὶ ὡς Russian Orthodox Greek Catholic Church in America, ἡ Metropolia.

⁶⁴⁵ *Divine Liturgy 9/23/2018 – Saint Anne Orthodox Church (OCA)*, Ὁρεγκον, ΗΠΑ.

⁶⁴⁶ Τὸ *Χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς*, εἶναι ἀκριβῶς πρὸ τοῦ *Πρόσχωμεν*. Τὰ Ἅγια τοῖς Ἀγίοις.

Εικ. 100-2. Ο Διάκονος προσφωνώντας την Συναπτή Εύχή με κλειστά τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα.

Εικ. 100-3. Τὸ Πιστεύω (φαίνεται καὶ ὁ ριπιζόμενος ἀήρ) με κλειστά τὰ ἅγια θύρα, ἀνοιχτὸ τὸ καταπέτασμα.

Εικ. 100-4. Ἡ Χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οἱ Ρώσσοι (ὑπο)κλίνονται (βαθιά) πρὸς τὸν λαόν όταν τὸν εὐλογοῦν, καὶ δέχονται «Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου.»

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπέζης, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Εἰκ. 100-5. Χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ φιλανθρωπία ... , καὶ κλείνεται τὸ Καταπέτασμα.

Εἰκ. 100-6. Ὁ Ἱερεὺς ἀνοίγων τὰ ἅγια θύρια πρὸς τῆς Θείας Κοινωνίας, (ὕπο)κλίνεται (βαθιά) πρὸς τὸν λαόν. Τὸ Καταπέτασμα ἀνοίχθη ὑπὸ τοῦ Διακόνου.

101 Τὸ Καταπέτασμα στὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ρουμανίας

Τὸ κλείσιμο τοῦ Καταπετάσματος στοὺς Ῥουμάνους στὴν Ἁγία Ἀναφορά, μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸν R. Taft: «Στὴν Προθεωρία²⁶⁰, τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ καταπέτασμα μπορεῖ νὰ εἶναι κλειστὰ κατὰ τὴν Ἀναφορά, μιὰ πρακτικὴ ποὺ ἀκόμη παρατηρεῖται στὴν Ρουμανία (τὸ ἔχουμε δεῖ τοῦλάχιστον στὰ μοναστήρια τῆς Putna καὶ τῆς Piatra Neamt)»⁶⁴⁷.

⁶⁴⁷ R. F. Taft, *The Great Entrance*, ὁ.π., 1975, “The Sanctuary Curtain”, σ. 411.

102 Τὸ Καταπέτασμα, στὶς Σλαβικὲς (γενικὰ) Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες

Σύμφωνα μὲ τὸν Φουντούλη (#51, #52), «αὐτὴ ἐξ ἄλλου εἶναι καὶ ἡ κρατοῦσα πράξις στὶς σλαβικὲς Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες, πὺ καὶ αὐτὲς εἶναι πολὺ συντηρητικὲς σὲ ζητήματα θείας λατρείας».⁶⁴⁸

Αὐτὴ ἡ πράξις πὺ ἀναφέρει ὁ Φουντούλης εἶναι ὅτι: «τὸ καταπέτασμα κλείνει μετὰ τὴν μεγάλη εἵσοδο [... καὶ ...] παραμένει κλειστὸ καθ' ὅλη τὴν διάρκεια τῆς θείας λειτουργίας μέχρι τοῦ τέλους τοῦ κοινωνικοῦ. Οἱ εὐλογίες τοῦ Ἱερέως δίδονται μὲ τελείως κλειστὸ τὸ καταπέτασμα, ἢ ἀφοῦ ἀποσυρθῇ πρὸς στιγμὴν αὐτὸ κατὰ τὴν ὥρα τῆς εὐλογίας.»⁶⁴⁹

⁶⁴⁸ Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, *Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς ἀπορίας*, α' τόμος, ἔκδ. ε' 1997 (ἔκδ. α' 1967), σ. 106.

⁶⁴⁹ Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, *Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς ἀπορίας*, α' τόμος, ..., ὁ.π., σ. 105.

103 Τὸ Καταπέτασμα στοὺς Δυτικούς

Σύμφωνα με τὸν Γ. Ν. Φίλια⁶³: «Στὴ Πρώμῃ τὰ πρῶτα βῆλα, τὰ ὁποῖα ἀπέκλειαν τὴ θέα τοῦ κιβωρίου, ἐμφανίστηκαν περὶ τὰ τέλη τοῦ ΣΤ' αἰῶνα»⁶⁵⁰, με ἀναφορὰ στὸν: E. De Moreau, «Recitation du canon de la Messe a voix basse», Nouvelle revue theologique 51, 1924, σ. 87.

Ὅμως τὸ Καταπέτασμα, τὰ βῆλα, σίγουρα θὰ ἦσαν στὴν Ἐκκλησία τῆς Πρώμης ἀπ' ἀρχῆς, ὅπως καὶ στὴν Ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων, βλ. κεφ. 28. Ἐπίσης μαρτυροῦνται, ἀπὸ τὸν Δ'-Ε' αἰ. στὸν **Ναὸν τοῦ Ἀπ. Πέτρου** (βλ. κεφ. 82), ἀπὸ τοὺς Κανόνες τοῦ Ἁγίου Ἱππολύτου (The Canons of Hippolytus), κεφ. 32.

Εἶδαμε, στὰ προηγούμενα κεφάλαια, ὅτι καὶ στοὺς Δυτικούς τὸ Καταπέτασμα (Παραπετάσματα) ἐκλείνε στὴν Ἁγία Ἀναφορά, καὶ μάλιστα ἀπουσία σχετικῆς παρακελεύσεως (βλ. ὑποσ. 187, 188):

Ὁ **F. Bock**⁶⁵¹, λέγει ὅτι “During the secret portion of the ceremonies of the Holy Sacrifice, therefore, from the Sanctus to the Communion, the tetravela were closed, so that then the priest was entirely withdrawn from the view of the congregation”.

Δηλ. «κατὰ τὴ διάρκεια τῶν Μυστικῶν Εὐχῶν, ἥτοι τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς μέχρι τὴν Θεία Κοινωνία, τὰ Τετράβηλα (οἱ Κουρτίνες τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου) ἦσαν κλειστά, ὥστε ὁ Ἱερεὺς νὰ εἶναι ἐντελῶς ἀπομονωμένος ἀπὸ τὸ ἐκκλησίασμα».

Ὁ Jean-Baptiste **Thiers**⁶⁵² λέει ὅτι :

Dans l'Eglise d'Orient comme dans celle d'Occident, les anciens Autels, au dessus desquels il y avoit des Ciboirs, étoient entourés de voiles, ou rideaux, que l'on tenoit dépliés pendant la consécration.

⁶⁵⁰ Γεώργιος Ν. Φίλιας, *Ὁ τρόπος ἀναγνώσεως τῶν Εὐχῶν στὴ λατρεία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, ἐκδ. Γρηγόρης, Ἀθήνα 1997, σ. 51.

⁶⁵¹ Fr. Bock, *The Hangings of the Ciborium of the Altar*, The Ecclesiologist (Vol. 29), σ. 299, London 1868.

⁶⁵² Jean-Baptiste Thiers, *Dissertations ecclesiastiques, ...*, ὁ.π., σ. 81.

«στὴν Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία καθὼς καὶ στὴ Δυτικὴ, τὰ ἀρχαῖα Θυσιαστήρια, πάνω ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὑπῆρχαν Κιβώρια, περιβάλλονταν ἀπὸ Καταπετάσματα ἢ Κουρτίνες, τὰ ὁποῖα ἦσαν ξεδιπλωμένα κατὰ τὴν Ἀναφορά».¹⁸⁸

Ὁ δὲ Neale⁶⁵³ λέει ὅτι μεταξὺ τῶν κιόνων τοῦ Κιβωρίου ὑπῆρχαν κουρτίνες μεταξιοῦ.

Ἐπίσης, στοὺς Δυτικούς, καὶ στὴν Ῥώμη, ἀκόμη καὶ τὸν 13^{ον} αἰ. ἐκλείναν τὰ Καταπετάσματα τοῦ Κιβωρίου στὴν Ἁγία Ἀναφορά⁶⁵⁴ (μὲ τὸν Ἱερέα ἐντός), καὶ μέχρι τὸν «Διαφωτισμό»:

«Τὰ Καταπετάσματα (κουρτίνες) ποὺ ἀπλώνουν σὲ κάθε γωνία τῆς Ἁγίας Τραπέζης [Κιβωρίου], καὶ ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὁ Ἱερεὺς εἰσέρχεται στὸ Μυστικὸ Μέρος (Secretum)⁶⁵⁵» (ἀπὸ Κεφ. 73, σ. 279).

Βλ. ἐπίσης, Guillaume Durand, κεφ. 72-74.

⁶⁵³ J.M. Neale, *A History of the Holy Eastern Church*, Vol. 1, London, 1850, σσ. 184-185.

⁶⁵⁴ T. M. Thibodeau, *The Rationale Divinorum Officiorum* of William Durand of Mende, A new translation of the Prologue and Book One, Columbia University Press, 2010, σ. 43: “In the first – namely the curtains which are spread out on either corner of the altar, through which the priest enters the secret place [secretum]”.

104 Τὸ Καταπέτασμα στοὺς Ἀρμένιους, Ἀσσύριους, Χαλδαίους, Αἰθίοπες, καὶ Κόπτες μέχρι τὴν σήμερον

Ὁ π. Ἄγγελος Πεφάνης¹⁶⁷ (προϊστάμενος τῆς ἐν Ὁδησσῷ Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας), λέγει τό 1897 ὅτι «παρὰ δὲ τοῖς Ἀρμενίοις τὸ παραπέτασμα διατηρεῖται μέχρι τῆς σήμερον διαχωρίζον ὁλόκληρον τὸ ἱερόν ἀπὸ τὸν κυρίως ναόν». Φαίνεται ὅτι κι αὐτοὶ εἶχαν κιβώριον (καὶ μᾶλλον παλαιότερα καὶ παράλληλο φράγμα), βλ. κεφ. 90, καὶ ἐπίσης ὁ Φουντούλης (§19.6) ἀναφέρεται σὲ κιβώριον στοὺς Ἀρμένιους.

Βλ. καὶ τὴν Κανονικὴ Ἐπιστολὴ τοῦ Ἁγίου Μακαρίου στοὺς Ἀρμένιους, κεφ. 28, σ. 202.

Σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρο τοῦ Henri de Villiers¹⁷⁰: «The Assyro-Chaldean, Armenian, Coptic, and Ethiopian Churches have kept the use of a curtain that closes off the sanctuary», δηλ. οἱ Ἀσσύριοι-Χαλδαῖοι, οἱ Ἀρμένιοι, οἱ Κόπτες καὶ οἱ Αἰθίοπες ἔχουν κρατήσει τὸ καταπέτασμα ποὺ καλύπτει τὸ Ἱερό στοὺς Ναοὺς τους.

Ἐδῶ ὁμιλοῦμε γιὰ χρῆση καταπετάσματος ἐκτὸς Τεσσαρακοστῆς.

Γιὰ τὸ Καταπέτασμα τῆς Σαρακοστῆς (**The Lenten Veil**),^{655, 400} στοὺς Ἀρμένιους κατὰ τὴν **Μ. Τεσσαρακοστὴ τὸ Καταπέτασμα παραμένει κλειστό συνεχῶς**, καὶ ἀνοίγει τὴν Κυριακὴ τῶν Βαΐων μὲ εἰδικὴ ἀκολουθία, Turen Patzek (door-opening), βλ. **κεφ. 10.1**.

Τὸ Καταπέτασμα ἀναφέρεται στὰ Ἱερατικά τους.²³³ Τὸ πότε κλείνει καὶ ἀνοίγει ἀναγράφεται ἐπίσης, ἀλλὰ τὴν σήμερον καὶ ἐκεῖ δὲν κλείνει στὴν Ἀναφορά.

Στὴν Εἰκ. 104-1, βλέπουμε τὸ Καταπέτασμα σὲ Ἀρμένικο ναό. Τὸ συγκεκριμένο φαίνεται ὅτι δὲν κλείνει στὴν μέση. Ἀλλὰ τὴν μία φορὰ χρησιμοποιεῖται τὸ ἀριστερό, τὴν ἄλλη τὸ δεξιό, ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη. Μάλιστα αὐτὰ τὰ Καταπετάσματα δείχνουν Κιγκλίδες μετὰ Παραπετασμάτων!

Προφανῶς τὸ Καταπέτασμα τῶν Ἀρμενίων ἀνάγεται πρὸ τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (451), ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἁγίου Μακαρίου Ἱεροσολύμων (335) καὶ φυσικὰ ἐνωρίτερον. Βλ. στό κεφ. 7 λεπτομέρειες ὡς πρὸς τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη τοῦ Καταπετάσματος.

Στοὺς Αἰθίοπες βλέπουμε Τέμπλο, Κιβώριον, καὶ διπλὴ σειρὰ Καταπετασμάτων (Ἱεροῦ, Κιβωρίου), βλ. Εἰκ. 104-6, Εἰκ. 104-7.

⁶⁵⁵ Henri de Villiers, *The Lenten Veil (Velum Quadragesimale)* - translated by Zachary Thomas, March 9, 2018. (21/6/2023).

Παρακάτω, βλέπουμε Ἀρμένικους Ναοὺς μὲ ἐμφανὲς τὸ Καταπέτασμα στὴν χορδὴ τῆς Κόγχης. Ἡ Κόγχη εἶναι ὑπερυψωμένη τοῦ ὑπολοίπου Ναοῦ, καὶ ἡ Ἁγία Τράπεζα εὐρίσκεται ἐντὸς τῆς Κόγχης.⁶⁵⁶

Εἰκ. 104-1. Ἀρμένικος Ναός μὲ τὸ Καταπέτασμα τοῦ Ἱεροῦ ἐν ὥρᾳ Λειτουργίας.⁶⁵⁷

⁶⁵⁶ *Interiors of Armenian Churches*. 6/9/2023.

⁶⁵⁷ Ἀρμένικος Ναός μὲ τὸ Καταπέτασμα τοῦ Ἱεροῦ ἐν ὥρᾳ Λειτουργίας.

Εικ. 104-2. Saint Gayane Church (630), Αρμενία.⁶⁵⁸

Εικ. 104-3. Geghard (1215), Αρμενία.⁶⁵⁹

⁶⁵⁸ Wikipedia, *Saint Gayane Church*, 21/9/2023.

⁶⁵⁹ *SailingStoneTravel*. 21/9/2023.

Εἰκ. 104-4. Haghpata Vank (10^{ος}-13^{ος} αἰ.), Ἀρμενία.⁶⁶⁰

Εἰκ. 104-5. Akhtala (10^{ος} αἰ.), Ἀρμενία.⁶⁶¹

⁶⁶⁰ Wikipedia, [Haghpata Monastery](#). 21/9/2023.

⁶⁶¹ [Advantour](#). 21/9/2023.

Παρακάτω, βλέπουμε Αιθιοπικούς Ναούς μετὰ Καταπετασμάτων καὶ Κιβωρίου.

Εἰκ. 104-6. Αἰθιοπικὸς Ναός. Ἐχουν «Τέμπλο» μετὰ Καταπετασμάτων, καὶ Κιβώριον ἐπὶ τῆς Τραπέζης ἐπίσης μὲ Καταπετάσματα. Τὰ Καταπετάσματα ἀνοίγουν καὶ κλείνουν. Ἡ πάνω φωτογραφία δείχνει τὴν στιγμή πὺ ἀνοίγουν τὰ Καταπετάσματα.

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπέζης, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολή σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Εἰκ. 104-7. Ἄλλος Αἰθιοπικὸς Ναός, μὲ διπλὴ σειρὰ Καταπετασμάτων (Ἱεροῦ, καὶ Κιβωρίου).

105'Επίλογος

Ὡς Ἐπίλογον, θὰ παραθέσουμε δύο ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ «Δύναμις διὰ τῆς Προσευχῆς» τοῦ E.M. Bounds (1835-1913)⁶⁶², τὸ ὁποῖο βιβλίον μετέφρασε ὁ Μητροπολίτης Κορίνθου Μιχαήλ (μετέπειτα Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς) τὸ 1948⁶⁶³. Δυστυχῶς, στὶς ἡμέρες μας, βρίσκουν ἐφαρμογὴ (μὲ λίγες διορθώσεις), ὡς μὴ ὥφειλε, καὶ σὲ ἐμᾶς τοὺς Ὁρθοδόξους, ἐπειδὴ ἀρκετοὶ ἀφήσανε τὴν Προσευχή, καὶ κατ' ἐπέκτασιν τὴν Παράδοσίν μας, καὶ σχοινοβατοῦν εἰς ἐπικινδύνους ἀτραπούς:

“The [official] church is looking for better methods; God is looking for better men. “There was a man sent from God whose name was John””,

“What the church needs today is not more machinery or better, not new organizations or more and novel methods, but men whom the Holy Spirit can⁶⁶⁴ use – men of prayer, men mighty in prayer. The Holy Spirit does not flow through methods, but through men. He does not come on machinery, but on men. He does not anoint plans, but men – men of prayer”.

δηλ. (δική μας μετάφραση),

«ἡ [ἐπίσημη]¹¹ ἐκκλησία κοιτάζει διαρκῶς γιὰ καλύτερες μεθόδους· ὁ Θεός ὁμως κοιτάζει γιὰ καλύτερους ἀνθρώπους. «Ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ, ὄνομα αὐτῷ Ἰωάννης (Ἰωάν. α' 6)»»,

«Αὐτὸ ποὺ χρειάζεται ἡ ἐκκλησία σήμερα δὲν εἶναι περισσότερα ἢ καλύτερα μηχανήματα [στὶς Ἀκολουθίες, ὅπως κάμερες στὸ Ἱερό, προτζέκτορες, ἑκατοντάδες ἐκτυφλωτικούς λαμπτήρες, σκηνοθεσία μεταδόσεως ἀκολουθιῶν, ἀκριβὰ μικρόφωνα, μεγάφωνα, κονσόλες ἤχου μὲ ἐφέ, ἰσοκράτες, κλπ.], οὔτε νέες ὁργανώσεις [ἐπιτροπὲς λειτουργικῶν νεωτερισμῶν, συνέδρια ἐπὶ συνεδρίων, κλπ.], οὔτε νέες μεθόδους [προσελκύσεως κόσμου στὰ πρότυπα τὰ κοσμικά, κλπ.], ἀλλὰ [ἡ ἐκκλησία χρειάζεται] ἀνθρώπους τοὺς ὁποίους νὰ χρησιμοποιοῦ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα – ἀνθρώπους προσευχῆς, ἀνθρώπους δυνατοὺς στὴν προσευχή. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα δὲν ἐνεργεῖ μέσῳ μεθόδων, ἀλλὰ μέσῳ τῶν ἀνθρώπων. Δὲν

⁶⁶² E.M. Bounds, *The complete works of E.M. Bounds on Prayer*, Baker Books 2004, σ. 447.

⁶⁶³ E.M. Bounds, *Δύναμις διὰ τῆς Προσευχῆς*, κατὰ μετάφρασιν [...] καὶ μὲ εἰσαγωγὴν τοῦ πρώην Μητροπολίτου Κορίνθου καὶ Ἀρχιεπισκόπου Ἀμερικῆς (+) Μιχαήλ, ἐκδ. Παπαδημητρίου, 2004.

⁶⁶⁴ Ὁρθότερον τὸ “will use” ἀντὶ γιὰ “can use”.

ἐπιφοιτᾷ στὰ μηχανήματα, ἀλλὰ στοὺς ἀνθρώπους. Δὲν χρεῖαι σχέδια, ἀλλὰ ἀνθρώπους – ἀνθρώπους προσευχῆς».⁶⁶⁵

Ἀφήσαμε τὴν Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας ποὺ μᾶς παρέδωσαν οἱ φωτισμένοι ἀπὸ τὸν Θεὸν Ἅγιοι Πατέρες, καὶ ὠραιοποιούμε τὸ ἄγνωστον παρελθόν, παραθεωρώντας ὅλα τὰ προβλήματα του καὶ τὶς αἱρέσεις του, παραθεωρώντας ὅλους τοὺς ἀγῶνες τῶν Ἁγίων Πατέρων ποὺ ὁδήγησαν στὴν σημερινὴ Παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὸ ὁποῖον παρελθόν μὲ τὰ χίλια προβλήματα του ποτὲ φυσικὰ δὲν ζήσαμε.³¹⁷

Ἀφήσαμε τὴν Προσευχή, ἢ προσ-Εὐχή τῶν περισσοτέρων Κληρικῶν κατήντησε ὡς μὴ ὥφειλε Ἐκφωνος Ἀνάγνωσις (εὐτυχῶς Μοναχοὶ καὶ Λαϊκοὶ ἀκόμη προσεύχονται θερμῶς καὶ μυστικῶς, μέσα τους, μὲ ὅλην τους τὴν δύναμιν στὶς Ἐκκλησίες, στὶς Ἀκολουθίες),¹¹⁶ καὶ γιὰ αὐτὸ μᾶς φταίει τὸ ἓνα στὴν Ἐκκλησία, μᾶς φταίει τὸ ἄλλο, καὶ συναγωνιζόμαστε ποιὸς θὰ κάνει τοὺς περισσότερους νεωτερισμούς, ἐπαναφέροντας εὐκαίρως ἀκαίρως καὶ κατὰ τὸ δοκοῦν ἐκάστου, ἐπιλεγμένα, ἀνόμοια καὶ ἄπειρα εἰς ἡμᾶς κομμάτια τοῦ παρελθόντος, τὰ ὁποῖα ἢ ἴδια ἢ Ἐκκλησία ἄφησε στὴν ἀνάπτυξή της, καὶ καταλήξαμε παίγνιο τῶν ἀντικειμένων.

Ὁ λόγος τῆς κλείσεως τῆς Ὁραίας Πύλης, τοῦ Καταπετάσματος, ἔχει νὰ κάνει μὲ τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας, μὲ τὴν ὑπακοή στὴν Ἀποστολικὴ Παράδοση. Ἐχει νὰ κάνει μὲ τὴν δημιουργία Ταμείου Προσευχῆς τοῦ Ἱερέως, καὶ μὲ τὴν ἀσφάλισιν τῶν Πιστῶν στὴν Προσευχή,¹¹⁶ καὶ ὅχι στὴν περιέργεια τῶν κινήσεων στὸν Λαὸ ἢ στὸ Ἱερὸ Βῆμα ἀντίστοιχα.

⁶⁶⁵ Πρβλ. E.M. Bounds, *Δύναμις διὰ τῆς Προσευχῆς*, ὁ.π., σσ. 45-47.

106 Ἀναφορές

Οἱ κυριώτερες ἀναφορές δίνονται παρακάτω. Οἱ ὑπόλοιπες ἀναφορές, κυρίως ἀπὸ τὸ διαδίκτυον, καὶ ὄχι μόνον, δίνονται στοὺς οἰκείους τόπους στὴν ἐργασία.

Καινὴ Διαθήκη: **Ματθ. ζ' 5-6**, Ματθ. ζ' 26-28, Μάρκ. ιδ' 22-24, Λουκ. κβ' 17-20, Ἰω. ζ' 48-59, Ἰω. ιγ' 2, **Ἐβρ. θ' 1-5**, Α' Θεσ. ε' 17.

Ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, Πρακτικά ΣΤ' Θεολογικοῦ Συνεδρίου, Ναύπακτος, Ὀκτώβριος 2020.

Ἱερομονάχου Στεφάνου Κ. **Ἀναγνωστοπούλου**, *Ἐμπειρίες κατὰ τὴν Θεία Λειτουργία*, ἔκδ. ιδ' 2023.

Εὐστράτιος **Ἀργέντης**, *Σύνταγμα κατὰ Ἀζύμων*, Ἐν Ναυπλίῳ 1845 (1760).

Διατάξεις τῆς Θείας Λειτουργίας, κατὰ τὰ **Βατοπαιδινὰ Χειρόγραφα τοῦ ΙΔ' αἰῶνα**, Ἰ.Μ.Μ. Βατοπαιδίου, 2019. [ΔΘΛ].

Εὐγενίου Μ. **Ἀντωνιάδου**, *Ἐκφρασις τῆς Ἁγίας Σοφίας*, Τόμος Α', Ἀθήναι 1908.

Εὐγενίου Μ. **Ἀντωνιάδου**, *Ἐκφρασις τῆς Ἁγίας Σοφίας*, Τόμος Β', Ἀθήναι 1908.

Θωμᾶς **Ἀποστολόπουλος**, *Ὁ τόπος ὅπου στέκονται οἱ Ψάλτες*, Πεμπτουσία, 19/11/2021 (20/6/2023).

Ε.Μ. **Bounds**, *Δύναμις διὰ τῆς Προσευχῆς*, κατὰ μετάφρασιν [...] καὶ με εἰσαγωγὴν τοῦ πρώην Μητροπολίτου Κορίνθου καὶ **Ἀρχιεπισκόπου Ἀμερικῆς (+) Μιχαήλ**, ἔκδ. Παπαδημητρίου, 2004.

Ἀρχιεπ. Κορίνθου Βαρθολομαίου **Γεωργιάδου**, *Ἐπιτομὴ Λειτουργικῆς πρὸς χρῆσιν τῶν Ἱερέων καὶ παντὸς Ὁρθοδόξου Χριστιανοῦ*, ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἐν Ἀθήναις 1909.

Νίκος **Γκιολές**, *Παλαιοχριστιανικὴ Τέχνη Ναοδομία* (π. 200-600), Ἀθήνα 1998.

Νικόλαος **Γκιολές**, Μάγδα **Ἀλβανοῦ**, Ἀνδρέας **Βλαχόπουλος**, Γεώργιος **Πάλλης**, *Ἄτλας τῶν Χριστιανικῶν Μνημείων τοῦ Αἰγαίου*, Γενικὴ Γραμματεία Αἰγαίου καὶ Νησιώτικης Πολιτικῆς, Ἀθήνα 2014.

Γεώργιος Γ. **Γούναρης**, *Εἰσαγωγή στὴν Παλαιοχριστιανικὴ Ἀρχαιολογία - Α' Ἀρχιτεκτονική*, β' ἔκδοσις, Univesity Studio Press, Θεσσαλονίκη 2000.

Ἱερομ. **Γρηγορίου**, *Ἡ Θεία Λειτουργία*, ἔκδ. δ', Ἱερὸν Κουτλουμουσιανὸν Κελλίον, Ἅγιος Ἰωάννης Θεολόγος, Ἅγιον Ὄρος, 2006.

Ἀρχιμ. Καλλινίκου **Δεληκάνη** Ἀρχιεφύλακος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, **Πατριαρχικῶν Ἑγγράφων**, τόμος 3^{ος}, *Τὰ ἐν τοῖς κώδιξι τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἀρχιεφουλακίου σωζόμενα ἐπίσημα ἐκκλησιαστικὰ ἔγγραφα...*, Κωνσταντινούπολη 1905.

Πρεσβ. Γ. **Διαμαντοπούλου**, *Ἡ θεολογικὴ τεκμηρίωση τῆς ἀπόκρυψης τῶν τελουμένων στοῖ ἱερό κατὰ τὸν ὁσιο Νικήτα τὸν Στηθαῖο*, Εἰσήγησι στὴν ἡμερίδα τῆς Ἑστίας Πατερικῶν Μελετῶν: Στὸν ἀπόηχο τῆς Λειτουργικῆς Ἀνανέωσης - Ἀναταράξεις στὴ Θεία Λατρεία, 11/6/2023.

Εὐχολόγιον, Jacques **Goar** (*Euchologion sive Rituale Graecorum complectens ritus et ordines divinae liturgiae*), Παρίσι, 1647.

Εὐχολόγιον, Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, 1803.

Εὐχολόγιον, ἐπιμελεία πρωτ. **Ν. Παπαδοπούλου**, ἔκδ. Σαλίβερος, Ἀθήναι, 1927.

«Ἡ Διαθήκη τοῦ Κυρίου» (Testamentum Domini), Δ' - Ε' αἰ., βλ. Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου, *Ἡ ξυλόστεγος Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλική...*, ὁ.π., σσ. 28-29 - Testamentum Domini Nostri Jesu Christi, **Ignatius Ephraem II Rahmani**, 1899.

Ἡ Θεία Λειτουργία, ἔκδ. 4^η (ἐπηξημένη), ἐγκρίσει τῆς **Ἱερᾶς Συνόδου**, ἐν Τριπόλει 1892, ἐκδότης Γ. Καρυοφύλλης.

Ἡ Θεία Λειτουργία, ἐπιμελεία **Νικ. Π. Παπαδοπούλου** Πρεσβυτέρου Ἐφημερίου Ἀγ. Γεωργίου (Καρύτση), ἔκδ. Μ. Ἰ. Σαλίβερος, ἔκδοσις νέα Γ. Καρυοφύλλης, ἐν Ἀθήναις, 1924.

Δ. Ρ. **Θεοχάρης**, *Δημητριάς (Νέα Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλική)*, Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον (Α.Δ.) 18 (1963): Χρονικά, σ. 139.

Ἰδρυμα Μείζονος Ἑλληνισμοῦ, *Αγία Σοφία: 1.500 Χρόνια Ιστορίας*, agiasophia.tholos254.gr.

Ἱερατικόν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Κωνσταντινούπολη, 1895.

Ἱερατικόν Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 1951.

Ἱερατικόν Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 1962.

Ἱερατικόν Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 1971.

Ἱερατικόν Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 1977.

Ἱερατικόν Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 1981.

Ἱερατικόν Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 1987.

Ίερατικόν Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 1995.

Ίερατικόν Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 2000.

Ίερατικόν Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 2004.

Ίερατικόν Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 2007.

(Οὐνίτικον) **Ίερατικόν**, ἐν Ῥώμῃ, 1950.

Ίεροδιακονικόν, (Ι.Μ. Σίμωνος Πέτρας), ἐκδ. «Πανσέληνος», Ἅγιον Ὅρος 1989.

Ίερὸν Κελλίον Εὐαγγελισμοῦ, *Ἀγιορείτικον Τυπικόν*, Καρυαί, Ἅγιον Ὅρος, ἐκδ. Καστανιώτη, 2004.

Κανόνες τοῦ Ἁγίου Ἱππολύτου, Δ' αἰ. - *The Canons of Hippolytus*, ed. by Paul Bradshaw, translated by Carol Bebawi, Gorgias Press 2010.

Π. **Καβαδίας**, *Ἀνασκαφαὶ ἐν Ἐπιδαύρῳ (1918 καὶ 1919)*, Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς (ΑΕ) 1918, σσ. 172-195.

Πρωτ. Κων/νου Ν. **Καλλινίκου**, *Ὁ Χριστιανικὸς Ναὸς καὶ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ*, Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐκ τοῦ Πατρ. Τυπογρ. 1921.

Κ. **Καλοκύρης**, *Ἡ Θεοτόκος εἰς τὴν εἰκονογραφίαν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως*, Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1972.

Ἰωάννου Ν. **Καρμίρη**, *Τὰ Δογματικὰ καὶ Συμβολικὰ Μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, Τόμος II, ἐν Ἀθήναις 1953.

πρωτ. Θεόδωρος Ἰ. **Κουμαριανός**, «Τὰς θύρας, τὰς θύρας πρόσχωμεν», *πύλες τοῦ ναοῦ ἡ θύρες τοῦ Ἁγίου Βήματος*; Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν 1997, 32:537-565.

Ἀρχιμ. Νικοδήμου **Μπαρούση**, *Ἡ Μυστικὴ Ἀνάγνωσις τῶν Εὐχῶν τῆς Θείας Λειτουργίας*, ἐκδ. Τήνος, ἐν Ἀθήναις 2011.

Νέα Φόρμιγξ (Κ. Α. Ψάχου), ἀρ. φ. 3, Ἰούνιος 1921, ἄρθρον: Ὁ Ἄμβων.

Πέπη **Οἰκονομάκη**, *Ἡ Ἱστορία καὶ οἱ θρύλοι γιὰ τὴν Παναγία Ἐκατονταπυλιανή*, OrthodoxiaNewsAgency, 14/8/2019 (13/11/2023).

Ὁρθόδοξος Τύπος, *Μετὰ τὰς ἀφαιρέσεις τοῦ Ἐσταυρωμένου, ἀφαιρέσεις καὶ Τέμπλων*; τ. 2452 (16/6/2023), φ. 8.

Ἀναστ. Κ. **Ὁρλάνδου**, *Ἡ ξυλόστεγος Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλικὴ τῆς Μεσογειακῆς Λεκάνης*, Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας (BAE), ἀριθ. 36, ἐκδ. δευτέρα, Ἀθῆναι 1994 (α' ἐκδ. 1952-1956).

Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου, *Ἡ Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλικὴ τῶν Δαφνουσίων τῆς Λοκρίδος*, Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (ΠΑΑ), 23/5/1929, σσ. 226-231.

Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου - Ἰωάννου Ν. Τραυλοῦ, *Λεξικὸν Ἀρχαίων Ἀρχιτεκτονικῶν Ὁρων*, Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἀριθ. 94, Ἀθῆναι 1986.

Γέροντος (Ἀγίου) Παΐσιου Ἀγιορείτου, *Ἀγιορεῖται Πατέρες καὶ Ἀγιορείτικα*, ἔκδ. Ἱεροῦ Ἡσυχαστηρίου Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, Σουρωτὴ Θεσ/νίκης, 2001.

Ἀθαν. Δ. Παλιούρα, *Παλαιοχριστιανικὴ Τέχνη (Διάγραμμα Πανεπιστημιακῶν Παραδόσεων)*, Ἰωάννινα 1990.

Δημ. Ἰ. Πάλλας, *Ἀνασκαφαὶ Λεχαίου (1956-1960)*, Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον (ΑΔ) 17: Μέρος Β: Χρονικά, 1961-62.

Δημ. Ἰ. Πάλλας, *Ἡ βασιλικὴ τῶν Κεγχρεῶν*, Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν (ΕΕΒΣ) ΜΖ', 1987.

Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης, *Παιδικὴ Πασχαλιά*, Τὸ Ἄστυ, 24 Ἀπριλίου 1891.

Ἀρχοντούλα Παπασημακοπούλου, ἀνέκδοτη μετάφραση Παύλου Σιλεντιαρίου, στίχ. 755-777, 2023.

Ἀπόστολος Ε. Παπαφωτίου, *Μνημειακὴ Τοπογραφία τῆς Πρωτοβυζαντινῆς Κορίνθου (Παλαιοχριστιανικοὶ Ναοί)*, ἐκδόσεις Καταγράμμα, Κόρινθος 2021.

«*Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως*» («*Χρονικὸν* Περί τῶν Πατρίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως»), PG 157, 435-652.

Στυλ. Πελεκανίδης, Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας (ΠΑΕ) τῶν ἐτῶν 1958-1980.

Ἑλένη Πενοπούλου, *Τὰ ἀπόκρυφα Χριστιανικὰ κείμενα τῆς Καινῆς Διαθήκης στὴ λατρεία τῶν Θεομητορικῶν Ἑορτῶν*, Θεσσαλονίκη 2019, σ. 219.

Πρωθιερέως Ἀγγέλου Πεφάνη, *Ἑρμηνεῖα τῆς Θείας καὶ Ἱερᾶς Λειτουργίας τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου ἀρχιεπ. Κων/πόλεως τοῦ Χρυσοστόμου* (Ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου), ἐν Ἀθήναις, 1897.

Πηδάλιον τῆς νοητῆς νηὸς τῆς Μιᾶς Ἁγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησίας, ἥτοι ἅπαντες οἱ Ἱεροὶ καὶ θεῖοι Κανόνες, παρὰ Ἀγαπίου Ἱερομονάχου καὶ (Ἀγίου) Νικοδήμου Μοναχοῦ, Ἐν Ἀθήναις, 1886.

Πρωτ. Ἰωάννου Σ. Ῥωμανίδου, *Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τόμ. Α', ἔκδ. Πουρνάρα, 2009.

Ἀρχιμ. Γεώργιου Π. Στέφα, *Ματιές σε Βυζαντινὰ μνημεῖα*, Τρικαλινὸ Ἡμερολόγιο 93-94.

Ευστάθιος **Στίκας**, *Πρακτικά της έν Αθήναις Αρχαιολογικής Έταιρείας* (ΠΑΕ), 1961.

Ευστάθιος **Στίκας**, *Πρακτικά της έν Αθήναις Αρχαιολογικής Έταιρείας* (ΠΑΕ), 1962.

Ιωάννα **Στουφή-Πουλημένου**, *Τò φράγμα του Ίεροϋ Βήματος στα παλαιοχριστιανικά μνημεία της Ελλάδος*, έκδ. Μπάστα, Αθήναι 1999.

Συνοδικόν, ήτοι Πανδέκτης τών Κανόνων τών Αγίων Αποστόλων, τών Συνόδων που δέχεται ή (Έλληνική) Όρθόδοξος Έκκλησία, καθώς και τών Έπιστολών τών Κανονικών Πατέρων ... (Pandectae canonum S. S. apostolorum, conciliorum, ab ecclesia Graeca receptorum ...)», τόμ. 1, σ. 463, Λονδίνο 1672.

Γ. Α. **Σωτηρίου**, καί Μ. Σωτηρίου, *Η Βασιλική του Αγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης*, Βιβλιοθήκη της έν Αθήναις Αρχαιολογικής Έταιρείας (ΒΑΕ), αριθ. 34, Αθήναι 1952.

Γ. Α. **Σωτηρίου**, *Βασιλική Έπιδαύρου*, Αρχαιολογική Έφημερίς (ΑΕ) 1929, σσ. 198-201.

Γ. Α. **Σωτηρίου**, *Η Βασιλική της Έπιδαύρου*, Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών (ΠΑΑ), 7/3/1929, σ. 92.

Τάξις κατά τò **Τυπικόν της Μεγάλης Έκκλησίας**, χφ. της έν Αγίω Όρει Σκήτης του Αγ. Ανδρέου, 15ου αι. αντιγράφων αρχαίαν παράδοσιν, [D I, σσ. 171-172].

Παν. Ν. **Τρεμπέλα**, *Αί Τρείς Λειτουργίαι – κατά τούς έν Αθήναις κώδικας*, έκδ. Σωτήρ, 1997.

Γεώργιος Ν. **Φίλιας**, *Ό τρόπος άναγνώσεως τών Εϋχών στη λατρεία της Όρθοδόξου Έκκλησίας*, έκδ. Γρηγόρης, Αθήνα 1997.

Ιωάννου Μ. **Φουντούλη**, *Απαντήσεις είς Λειτουργικάς άπορίας*, α' τόμος, έκδ. ε', Αποστολική Διακονία 1997.

Ιωάννου Μ. **Φουντούλη**, *Απαντήσεις είς Λειτουργικάς άπορίας*, β' τόμος, έκδ. δ', Αποστολική Διακονία 1994.

Ιωάννου Μ. **Φουντούλη**, *Απαντήσεις είς Λειτουργικάς άπορίας*, ε' τόμος, έκδ. α', Αποστολική Διακονία 2003.

Ιωάννου Μ. **Φουντούλη**, *Λειτουργική Α' – Είσαγωγή στη Θεία Λατρεία*, έκδ. α', έκδ. Ί.Μ. Φουντούλης, Θεσ/νίκη 1993.

Ιωάννου Μ. **Φουντούλη**, *Λειτουργική Α' – Είσαγωγή στη Θεία Λατρεία*, έκδ. δ' έκδ. Μυγδονία, Θεσ/νίκη 2004 (έκδ. α' 1993).

Ιωάννου Μ. **Φουντούλη**, *Τελετουργικά Θέματα Α', «Η Μυστηριακή ζωή της Έκκλησίας και τὰ Μέσα Μαζικής Ένημέρωσης»*, Αποστολική Διακονία, έκδ. α' 2002, σσ. 209-224.

Χειρόγραφον **Barb.gr.336**, (Η' αἰ.), Ἐπισκοπικόν Εὐχολόγιον, Βιβλιοθήκη Βατικανοῦ.

Χειρόγραφον **BnF Latin 816**, Angoulême Sacramentary (800), Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη Γαλλίας.

Χειρόγραφον **BnF Latin 9428**, Drogo Sacramentary (826-855), Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη Γαλλίας.

Χειρόγραφον **EBE 210**, Χειρόγραφον με ὁμιλίες τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου [φ. 93β] (τέλος Θ' αἰ. - ἀρχὰς Ι' αἰ.), Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη Ἑλλάδος.

Χειρόγραφον **Vat. gr. 1613**, (Ι' αἰ.), Μηνολόγιον τοῦ Βασιλείου τοῦ Β', Βιβλιοθήκη Βατικανοῦ.

Χειρόγραφον **Vat. gr. 1970**, (ΙΒ' αἰ.), Codex Rossanensis, Βιβλιοθήκη Βατικανοῦ.

Χειρόγραφον **Paris gr. 2509**, (ΙΒ' αἰ.), Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη Γαλλίας.

Χειρόγραφον **Vat. gr. 2281**, (ΙΓ' αἰ.), Rotulus Vaticanus, Βιβλιοθήκη Βατικανοῦ.

Χειρόγραφον **V.135**, Διάταξις τῆς Πατριαρχικῆς Λειτουργίας ἔτους 1386 (Ἁγία Σοφία Κωνσταντινουπόλεως), Βιβλιοθήκη Ἱερᾶς Μεγίστης Μονῆς Βατοπαιδίου V.135.

J.P. **Migne**, Patrologia Graeca, PG 1, Διαταγαὶ Ἀποστόλων (Constitutiones Apostolorum).

J.P. **Migne**, Patrologia Graeca, PG 3, Ἀγ. Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης.

J.P. **Migne**, Patrologia Graeca, PG 3, Γεώργιος Παχυμέρης.

J.P. **Migne**, Patrologia Graeca, PG 4, Ἀγ. Μάξιμος Ὁμολογητής.

J.P. **Migne**, Patrologia Graeca, PG 20, Εὐσέβιος Καισαρείας.

J.P. **Migne**, Patrologia Graeca, PG 25, Μέγας Ἀθανάσιος.

J.P. **Migne**, Patrologia Graeca, PG {47, 49, 54, 55, 57, 58, 59, 61, 62, 63}, Ἀγ. Ἰωάννης Χρυσόστομος.

J.P. **Migne**, Patrologia Graeca, PG 68, Ἀγ. Κύριλλος Ἀλεξανδρείας.

J.P. **Migne**, *Patrologia Graeca*, PG 82, Θεοδώρητος Κύρου.

J.P. **Migne**, *Patrologia Graeca*, PG 86, Παῦλος Σιλεντιάριος.

J.P. **Migne**, *Patrologia Graeca*, PG 87C, Ἰωάννης Μόσχος (Λειμωνάριον).

J.P. **Migne**, *Patrologia Graeca*, PG 87C, Ἁγ. Σωφρόνιος Ἱεροσολύμων.

J.P. **Migne**, *Patrologia Graeca*, PG 91, Ἁγ. Μάξιμος Ὁμολογητής.

J.P. **Migne**, *Patrologia Graeca*, PG 92, Πασχάλιον, *Chronicon Paschale*.

J.P. **Migne**, *Patrologia Graeca*, PG 98, Ἱστορία Ἐκκλησιαστική καὶ Μυστική Θεωρία.

J.P. **Migne**, *Patrologia Graeca*, PG 99, Ἁγ. Θεόδωρος Στουδίτης.

J.P. **Migne**, *Patrologia Graeca*, PG 137, Ἰωάννης Ζωναράς.

J.P. **Migne**, *Patrologia Graeca*, PG 139, Νικήτας Χωνιάτης.

J.P. **Migne**, *Patrologia Graeca*, PG 140, Προθεωρία ([Νικόλαος καὶ] Θεόδωρος ἐπ. Ἀνδίδων).

J.P. **Migne**, *Patrologia Graeca*, PG 150, Ἁγ. Νικόλαος Καβάσιλας.

J.P. **Migne**, *Patrologia Graeca*, PG 154, Ἁγ. Φιλόθεος (Κόκκινος) Πατριάρχης Κων/πόλεως.

J.P. **Migne**, *Patrologia Graeca*, PG 155, Ἁγ. Συμεὼν Ἀρχιεπ. Θεσ/νίκης.

J.P. **Migne**, *Patrologia Graeca*, PG 157, «Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως».

Bob **Atchinson**, *Collection of Ciboriums from the Menologion of Basil II*, pallasweb.com. (2/7/2023).

Bob **Atchison**, *A collection of doors in Hagia Sophia*, pallasweb.com. (2/7/2023).

Fr. **Bock**, *The Hangings of the Ciborium of the Altar*, *The Ecclesiologist* (Vol. 29), σ. 299, London 1868.

Jelena **Bogdanovic**, *The Framing of Sacred Space: The Canopy and the Byzantine Church*, Oxford University Press, 2017.

Frédéric **Boissonnas**, *Salonique, la ville des belles églises*, Genève, 1919.

Claire **Bommelaer**, *Pour dégager le jubé disparu de Notre-Dame de Paris, les archéologues obtiennent un sursis*, Le figaro, 1/4/2022. (6/10/2023).

E.M. **Bounds**, *The complete works of E.M. Bounds on Prayer*, Baker Books 2004.

Francis **Bond**, *The Chancel of English Churches*, Oxford University Press, 1916.

Howard Crosby **Butler**, *Early Churches in Syria – Fourth to Seventh Centuries*, Princeton University, 1929.

David **Clayton**, *Iconostasis, Rood Screen, Communion Rail... or Shag-Pile Carpeted Step?*, New Liturgical Movement, 25/10/2016. (10/7/2023).

Codex Iuris Canonici (Code of Canon Law), Romae, 1917.

Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae – Paulus Silentarius, Georgius Pisida et Sanctus Nicephorus Cpolitanus, ed. Bekker, Bonn 1837.

Anthony **Cutler**, *Heavenly bodies – a monumental study of an early Byzantine masterpiece*, Apollo (The International Art Magazine), 6/8/2019 (13/11/2023).

G. **Diamantopoulos**, *Die Hermeneutik des Niketas Stethatos*, Münchner Arbeiten zur Byzantinistik, 3, Neuried 2019 [ἀνατύπωση München 2021].

Aleksej **Dmitrievskij**, *Opisanie liturgitseskich rukopisej*, 1895-1917. [Περιγραφή λειτουργικῶν χφ., Τόμοι 1-3 (D I, D II, D III)].

L. **Duchesne**, *Christian worship: Its origin and evolution – A study of the Latin Liturgy up to the time of Charlemagne*, 1904 (translated by M. L. McClure).

Dumbarton Oaks Collection, BZ.1924.5.

Dumbarton Oaks Collection, BZ.1937.21.

Guillaume **Durand** (Gulielmo Durando), *Rationale Divinorum Officiorum*, Neapoli 1859.

Guillaume **Durandus**, *Rationale Divinorum Officiorum*, A modern translation of Book Four, Translated by Janet Gentles, Paschal Light, 2019.

Michael **Fiedrowicz**, *The Traditional Mass*, (transl. by Rose Pfeifer), Angelico Press, New York 2020.

M. Klaus **Gamber**, *The Reform of the Roman Liturgy: Its Problems and Background*, Una Voce Press 1983 (translated from the original German by Klaus D. Grimm).

Archb. Job **Getcha**, *The Euchologion Unveiled*, SVS Press 2021.

Tim **Greenwood**, *Macarius of Jerusalem: Letter to the Armenians, AD 335*.

Introduction, Text, Translation and Commentary, *Journal of Early Christian Studies*, Vol. 17, No. 4, 2009, pp. 671-672 (Review), The Johns Hopkins University Press.

Aidan **Hart**, *Ciboria and Tabernacles: A Short History*, *Orthodox Arts Journal*, 8/4/2015 (20/5/23).

The Canons of Hippolytus, ed. by Paul Bradshaw, translated by Carol Bebawi, Gorgias Press 2010.

A. **Jacob**, *La traduction de la Liturgie de S. Jean Chrysostome par Léon Toscan*. Edition critique, OCP 32, 1966.

W. R. **Lethaby** & H. **Swainson**, *The Church of Sancta Sophia Constantinople A Study of Byzantine Building*, 1894.

Lidell Scott, *Greek English Lexicon*, 2003.

Liturgy of the Holy Apostolic Church of Armenia – Armenian and English, London 1887 (βασισμένο σε ἐκδόσεις τοῦ 1761 καί 1873).

The Divine Liturgy of the Armenian Church, *qahana.am*⁶⁶⁶ (21/4/2024).

Rowland J. **Mainstone**, *Hagia Sophia – Architecture, Structure and Liturgy of Justinian's Great Church*, Thames & Hudson, New York, 1988.

Arnold H. **Mathew**, *The Old Catholic Missal & Ritual*, London 1909.

Thomas F. **Mathews**, *The early churches of Constantinople - architecture and liturgy*, The Pennsylvania State University Press, 1971.

B.-Ch. **Mercier**, *La Liturgie de Saint Jacques*, *Patrologia Orientalis (PO)* 26.2, Paris 1946.

V. **Milojicic**, *Bericht Über Die Deutschen Archaeologischen Ausgrabungen In Thessalien* [Ἐκθεση γιὰ τίς γερμανικές ἀρχαιολογικές ἀνασκαφές στὴ Θεσσαλία], *Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον* (Α.Δ.) 28 (1973): Χρονικά, σ. 344.

Neil **Moran**, *Ceiling Rings in the Aisles of the Hagia Sophia*, *Ostkirchliche Studien* 66 (2017).

Harry **Mount**, *The beauty of the Rood Screens*, *Catholic Herald* 5/8/2018 (14/6/2023).

J.M. **Neale**, *A History of the Holy Eastern Church*, Vol. 1, London, 1850.

⁶⁶⁶ <https://www.qahana.am/spirituallibrary/b3db79d6c31c97e3a2e996b0cbb1dcda.pdf> (21/4/2024).

Andreas **Noback**, Lars **O Grobe**, and Franziska **Lang** (Technische Universität Darmstadt), *Modeling the effects of daylight scattering by window glass: The case of 6th century Hagia Sophia in Istanbul*, 21st International Congress of the Association Internationale pour l'Histoire du Verre, 2018.

Anastase K. **Orlandos**, *Délos chrétienne*, BCH (Bulletin de Correspondance Hellénique), vol. 60, 1936, σσ. 84-86.

Liam de **Paor**, *Saint Patrick's world : the Christian culture of Ireland's apostolic age*, University of Notre Dame Press, 1996 (1993).

Stefano **Parenti**, Elena **Velkovska**, *L' Eucologio Barberini Gr. 336*, Roma 2000.

A. Welby **Pugin**, *A Treatise on Chancel Screens and Rood Lofts*, London 1851.

Patrick **Saint-Roch**, *Liber sacramentorum Engolismensis : manuscrit B.N. Lat. 816, Le sacramentaire gélasien d'Angoulême*, 1987.

Phillip **Schaff**, A Select Library of the Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church, Vol. II, St. Augustin's *The City of God.*, 1907. (NPNF).

Hans-Joachim **Schulz**, *The Byzantine Liturgy (Die byzantinische Liturgie)*, 1986 (1980).

Eduard **Schwartz**, *Kyriillos von Skythopolis [Κύριλλος ὁ Σκυθοπολίτης (525-559)]*, 1939.

Helge **Svenshon**, Rudolf **Stichel**, Oliver **Hauck** und Andreas **Noback**, *Die Hagia Sophia Justinians – Mathematischer Raum als Bühne des Kaisers*, 25/6/2012 (15/6/2023).

C. A. **Swainson**, *The Greek Liturgies chiefly from original authorities*, Cambridge at the University Press, 1884.

Robert F. **Taft**, *The Great Entrance*, OCA 200, Roma, 1975.

Robert Taft, Christine Strube, *Die westliche Eingangsseite der Kirchen ...*, OCP 42 (1976).

Abraham **Terian**, *Macarius of Jerusalem: Letter to the Armenians, AD 335* (Avant Series, 4), St. Vladimir's Seminary Press, St. Nersess Armenian Seminary, 2008.

Testamentum Domini Nostri Jesu Christi, **Ignatius Ephraem II Rahmani**, 1899.

The Testament of our Lord, translated by J. **Cooper**, and A. J. **MacLean**, Edinburgh, 1902.

T. M. **Thibodeau**, *The Rationale divinatorum officiorum of William Durand of Mende, A new translation of the prologue and book one*, Columbia University Press, 2010.

Jean-Baptiste **Thiers**, *Dissertations ecclesiastiques, sur Les principaux Autels des Eglises. Les Jubés des Eglises. La Clôture du Choeur des Eglises*, 1688.

Zachary **Thomas**, *A 17th Century Defense of Rood Screens*, Liturgical Arts Journal, 3/10/2018. (14/6/2023).

“Aelredus Rievallensis”, *Whatever Happened to French Rood Screens? Fr. Thiers’ Dissertation Ecclésiastique sur les Jubés*, 8/8/2018. (6/10/2023).

Shawn **Tribe**, *Envisioning Old St. Peter's: The Interior from the Time of Constantine through the Renaissance*, Liturgical Arts Journal, 22/9/2022 (13/11/2023).

Shawn **Tribe**, *Santa Maria in Valle Porclaneta: Another Example of Romanesque Orderings*, Liturgical Arts Journal, 18/10/2023 (23/11/2023).

Shawn **Tribe**, *The History and Forms of the Christian Altar: The Paleochristian and Early Medieval Forms*, Liturgical Arts Journal, 18/11/2021 (21/6/2023).

Shawn **Tribe**, *The History and Forms of the Christian Altar: The Later Medieval Form*, Liturgical Arts Journal, 18/11/2022 (23/11/2023).

Shawn **Tribe**, *Views of the High Altar of the Basilica of Sant'Apollinare in Classe*, Liturgical Arts Journal, 3/11/2017 (6/6/2023).

Henri de **Villiers**, *The Lenten Veil (Velum Quadragesimale)* - translated by Zachary Thomas, March 9, 2018. (21/6/2023).

Nikolaos **Vryzidis** and Elena **Papastavrou**, *Notes on the Sanctuary Curtain: Symbolisms and Iconographies in the Greek Church*, Cahiers balkaniques, 48, 2021.

Caroline Everard Athey **Warner**, *Let All Things Be Done Decently and in Order: Gender Segregation in the Seating of Early American Churches*, M.A. Thesis, William & Mary College, 2009.

Hugh **Wybrew**, *The Orthodox Liturgy*, St. Vladimir's Seminary Press, 1990.

Michael **Zhelto** (M. C. ЖЕЛТОВ), *The Primary Redaction of the Historia Mystagogica Ecclesiastica* [in Russian: "Первоначальная редакция «Сказания церковного»"; original text in Greek], 2021.

107 Σχετικά μας ἄρθρα

(διαθέσιμα εἰς τὸ *Ἀναλόγιον*⁶⁶⁷, καὶ εἰς τὸ *Academia*⁶⁶⁸):

1. *Πῶς ἐτέλεσε ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν «θείαν Εὐχαριστίαν» εἰς τὸν Μυστικὸν Δείπνον, μυστικῶς ἢ εἰς ἐπήκοον;*, [PDF], [PDF], 2/12/2020.
2. *Τὰ τρία Ἀμήν (Ἀμήν, ἀμήν, ἀμήν) εἰς τὴν μυστικὴν στιγμὴν τῆς εὐλογήσεως τοῦ Ἁγίου Ἄρτου καὶ τοῦ Ἁγίου Ποτηρίου*, [PDF], [PDF], 8/11/2020 (27/10/20).
3. *Ἐπιτρέπεται ἡ Γονυκλισία τὶς Κυριακές;* [PDF], [PDF], 2004/5.
4. *Διάταξις τῆς Θείας Λειτουργίας 1334, Ἁγίου Φιλοθέου*, V.480 [ΔΘΛ], [PDF], [PDF], πρόχειρον, 23/11/2020.
5. *Διάταξις τῆς Πατριαρχικῆς Λειτουργίας 1386 (Ἁγία Σοφία), παρὰ τοῦ πρωτονοταρίου τῆς Ἁγίας Σοφίας, διακ. Δημητρίου Γεμιστοῦ*, V.135 [ΔΘΛ], [PDF], [PDF], πρόχειρον, 22/11/2020.
6. *Σύγχρονοι (Ἅγιοι) Γέροντες καὶ οἱ Μυστικὲς Εὐχές*, [PDF], [PDF], 8/2/2022.
7. *Ὁ ΙΘ' Κανὼν τῆς Συνόδου τῆς Λαοδικείας (364), καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῶν Λειτουργικῶν Εὐχῶν*, [PDF], [PDF], 3/4/2022.
8. *Ποιοῦντος τοῦ Διακόνου τὴν Εὐχὴν, ὁ Ἱερεὺς ἐπεύχεται τὴν Εὐχὴν*, [PDF], [PDF], 30/10/2022.
9. *Εὐχὴ διὰ Προσφωνήσεως (Διακονικά)*, [PDF], [PDF], 5/12/2022.
10. *Ἱερατικὸν Συλλεῖτουργον - σύγκρισις διατάξεων, Ἱερατικῶν, καὶ σχόλια*, [PDF], [PDF], 21/12/2022.
11. *Ἀνάλυσις τῶν Παλαιοχριστιανικῶν Βασιλικῶν (Ναῶν) τοῦ Δ' αἰῶνος ἐν Ἑλλάδι*, [PDF], [PDF] 3/2/2024.

**Τέλος, καὶ τῷ Θεῷ
Δόξα πάντων ἕνεκεν**

Το ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς — Τας θύρας, τας θύρας· Ποιες θύρες; Τὸ Ἱερὸν Κιβώριον, τα Καταπετάσματα-Παραπετάσματα-Βήλα, το Φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, το Φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα), το Σύνθρονον

⁶⁶⁷ analogion.gr/typikon/liturgy-articles.

⁶⁶⁸ independent.academia.edu/ΠΑΠ/Liturgical.

«Ἡ ἐμφάνιση καὶ καθιέρωση τοῦ τέμπλου, πρέπει νὰ συσχετισθεῖ μὲ τὸ θέμα τοῦ τρόπου
ἀναγνώσεως τῶν Εὐχῶν», Γεώργιος Ν. Φίλιας

“The veiling of the mystery on the visual level corresponds to the silence on the auditory
level”, Michael Fiedrowicz